నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

సంయుత్తనికాయే

సగాథావగ్గటీకా

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా

౧. సంవణ్ణనారమ్భే రతనత్తయవన్దనా సంవణ్ణేతబ్బస్స ధమ్మస్స పభవనిస్సయవిసుద్ధిపటివేదనత్థం, తం పన ధమ్మసంవణ్ణనాసు విఞ్ఞూనం బహుమానుప్పాదనత్థం, తం సమ్మదేవ తేసం ఉగ్గహణధారణాదిక్కమలద్ధబ్బాయ సమ్మాపటిపత్తియా సబ్బహితసుఖనిప్ఫాదనత్థన్తి. అథ వా మఙ్గలభావతో, సబ్బకిరియాసు పుబ్బకిచ్చభావతో, పణ్డితేహి సమాచరితభావతో, ఆయతిం పరేసం దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనతో చ సంవణ్ణనాయం రతనత్తయపణామకిరియాతి. అథ వా రతనత్తయపణామకరణం పూజనీయపూజాపుఞ్ఞవిసేసనిబ్బత్తనత్థం, తం అత్తనో యథాలద్ధసమ్పత్తినిమిత్తకస్స కమ్మస్స బలానుప్పదానత్థం, అన్తరా చ తస్స అసంకోచాపనత్థం, తదుభయం అనన్తరాయేన అట్ఠకథాయ పరిసమాపనత్థన్తి ఇదమేవ చ పయోజనం ఆచరియేన ఇధాధిప్పేతం. తథా హి వక్ఖతి "ఇతి మే పసన్నమతినో…పే.… తస్సానుభావేనా"తి. వత్థుత్తయపూజా హి నిరతిసయపుఞ్ఞక్ఖేత్తసంబుద్ధియా అపరిమేయ్యపభావో పుఞ్ఞాతిసయోతి బహువిధన్తరాయేపి లోకసన్నివాసే అన్తరాయనిబన్ధనసకలసంకిలేసవిద్ధంసనాయ పహోతి, భయాదిఉపద్దవఞ్చ నివారేతి. యథాహ "పూజారహే పూజయతో"తిఆది (ధ. ప. ౧౯౫; అప. థేర ౧.౧౦.౧), తథా "యే, భిక్ఖవే, బుద్ధే పసన్నా, అగ్గే తే పసన్నా, అగ్గే ఖో పన పసన్నానం అగ్గో విపాకో హోతీ"తిఆది (ఇతివు. ౯౦).

> "బుద్ధోతి కిత్తయన్తస్స, కాయే భవతి యా పీతి;
> వరమేవ హి సా పీతి, కసిణేనపి జమ్బుదీపస్స;
> ధమ్మోతి…పే.…, సఙ్ఘోతి…పే.…, జమ్బుదీపస్సా"తి. (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౬);

తథా "యస్మిం, మహానామ, సమయే అరియసావకో తథాగతం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోస…పే.… న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతీ"తిఆది (అ. ని. ౬.౧౦; ౧౧.౧౧). "అరఞ్ఞే రుక్ఖమూలే వా…పే.… భయం వా ఛమ్భితత్తం వా లోమహంసో న హేస్సతీ"తి (సం. ని. ౧.౨౪౯) చ.

తత్థ యస్స వత్థుత్తయస్స వన్దనం కత్తుకామో, తస్స గుణాతిసయయోగసన్దస్సనత్థం ''**కరుణాసీతలహదయ**''న్తిఆదినా గాథత్తయమాహ. గుణాతిసయయోగేన హి వన్దనారహభావో, వన్దనారహే చ కతా వన్దనా యథాధిప్పేతం పయోజనం సాధేతీతి. తత్థ యస్సా దేసనాయ సంవణ్ణనం కత్తుకామో, సా న వినయదేసనా వియ కరుణాప్పధానా, నాపి అభిధమ్మదేసనా వియ పఞ్ఞాప్పధానా, అథ ఖో కరుణాపఞ్ఞాప్పధానాతి తదుభయప్పధానమేవ తావ సమ్మాసమ్బుద్ధస్స థోమనం కాతుం తమ్మూలకత్తా సేసరతనానం ''**కరుణాసీతలహదయ**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ కిరతీతి **కరుణా,** పరదుక్ఖం

విక్ఖిపతి అపనేతీతి అత్థో. అథ వా కిణాతీతి **కరుణా,** పరదుక్ఖే సతి కారుణికం హింసతి విబాధతీతి అత్థో. పరదుక్ఖే సతి సాధూనం కమ్పనం హదయఖేదం కరోతీతి వా **కరుణా**. అథ వా కమితి సుఖం, తం రున్ధతీతి **కరుణా**. ఏసా హి పరదుక్ఖాపనయనకామతాలక్ఖణా అత్తసుఖనిరపేక్ఖతాయ కారుణికానం సుఖం రున్ధతి విబన్ధతీతి అత్థో. కరుణాయ సీతలం **కరుణాసీతలం,** కరుణాసీతలం హదయం అస్సాతి **కరుణాసీతలహదయో,** తం కరుణాసీతలహదయం.

తత్థ కిఞ్చాపి పరేసం హితోపసంహారసుఖాదిఅపరిహానిచ్ఛనసభావతాయ, బ్యాపాదారతీనం ఉజువిపచ్చనీకతాయ చ సత్తసన్తానగతసన్తాపవిచ్ఛేదనాకారపవత్తియా మేత్తాముదితానమ్పి చిత్తసీతలభావకారణతా ఉపలబ్భతి, తథాపి పరదుక్ఖాపనయనాకారప్పవత్తియా పరూపతాపాసహనరసా అవిహింసాభూతా కరుణావ విసేసేన భగవతో చిత్తస్స చిత్తపస్సద్ధి వియ సీతిభావనిమిత్తన్తి వుత్తం ''**కరుణాసీతలహదయ**''న్తి. కరుణాముఖేన వా మేత్తాముదితానమ్పి హదయసీతలభావకారణతా వుత్తాతి దట్ఠబ్బం .

అథ వా ఛఅసాధారణఞాణవిసేసనిబన్ధనభూతా సాతిసయం నిరవసేసఞ్చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం వియ సవిసయబ్యాపితాయ మహాకరుణాభావముపగతా కరుణావ భగవతో అభిసయేన హదయసీతలభావహేతూతి ఆహ ''**కరుణాసీతలహదయ**''న్తి.

అథ వా సతిపి మేత్తాముదితానం సాతిసయే హదయసీతిభావనిబన్ధనత్తే సకలబుద్ధగుణవిసేసకారణతాయ తాసమ్పి కారణన్తి కరుణావ భగవతో "హదయసీతలభావకారణ"న్తి వుత్తా. కరుణానిదానా హి సబ్బేపి బుద్ధగుణా, కరుణానుభావనిబ్బాపియమానసంసారదుక్ఖసన్తాపస్స హి భగవతో పరదుక్ఖాపనయనకామతాయ అనేకానిపి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని కప్పానం అకిలన్తరూపస్సేవ నిరవసేసబుద్ధకరధమ్మసమ్భరణనియతస్స సమధిగతధమ్మాధిపతేయ్యస్స చ సన్నిహితేసుపి సత్తసఙ్ఖాటసముపనీతహదయూపతాపనిమిత్తేసు న ఈసకమ్పి చిత్తసీతిభావస్స అఞ్ఞథత్తమహోసీతి. ఏతస్మిఞ్చ అత్థవికప్పే తీసుపి అవత్థాసు భగవతో కరుణా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా.

పజానాతీతి **పఞ్ఞా,** యథాసభావం పకారేహి పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. పఞ్ఞావ ఞేయ్యావరణప్పహానతో పకారేహి ధమ్మసభావజోతనట్ఠేన పజ్జోతోతి **పఞ్ఞాపజ్జోతో**. సవాసనప్పహానతో విసేసేన హతం సముగ్ఘాటితం **విహతం**. పఞ్ఞాపజ్జోతేన విహతం **పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతం**. ముయ్హన్తి తేన, సయం వా ముయ్హతి, మోహనమత్తమేవ వా తన్తి **మోహో**, అవిజ్జా. స్వేవ విసయసభావపటిచ్ఛాదనకరణతో అన్ధకారసరిక్ఖతాయ తమో వియాతి **తమో**. పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతో మోహతమో ఏతస్సాతి **పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమో,** తం పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమం. సబ్బేసమ్పి హి ఖీణాసవానం సతిపి పఞ్ఞాపజ్జోతేన అవిజ్జన్ధకారస్స విహతభావే సద్ధాధిముత్తేహి వియ దిట్ఠిప్పత్తానం సావకేహి పచ్చేకసమ్బుద్ధేహి చ సవాసనప్పహానేన సమ్మాసమ్బుద్ధానం కిలేసప్పహానస్స విసేసో విజ్జతీతి సాతిసయేన అవిజ్జాప్పహానేన భగవన్తం థోమేన్తో ఆహ ''**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**''న్తి.

అథ వా అన్తరేన పరోపదేసం అత్తనో సన్తానే అచ్చన్తం అవిజ్జన్ధకారవిగమస్స నిబ్బత్తితత్తా, తథా సబ్బఞ్ఞుతాయ బలేసు చ వసీభావస్స సమధిగతత్తా, పరసన్తతియఞ్చ ధమ్మదేసనాతిసయానుభావేన సమ్మదేవ తస్స పవత్తితత్తా భగవావ విసేసతో మోహతమవిగమేన థోమేతబ్బోతి ఆహ ''**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**''న్తి. ఇమస్మిఞ్చ అత్థవికప్పే

“పఞ్ఞాపజ్జోతో”తి పదేన భగవతో పటివేధపఞ్ఞా వియ దేసనాపఞ్ఞాపి సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా.

అథ వా భగవతో ఞాణస్స ఞేయ్యపరియన్తికత్తా సకలఞేయ్యధమ్మసభావావబోధనసమత్థేన అనావరణఞాణసఙ్ఖాతేన పఞ్ఞాపజ్జోతేన సబ్బఞేయ్యధమ్మసభావచ్ఛాదకస్స మోహన్ధకారస్స విధమితత్తా అనఞ్ఞసాధారణో భగవతో మోహతమవినాసోతి కత్వా వుత్తం “**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**”న్తి. ఏత్థ చ మోహతమవిధమనన్తే అధిగతత్తా అనావరణఞాణం కారణూపచారేన ససన్తానే మోహతమవిధమనన్తి దట్ఠబ్బం. అభినీహారసమ్పత్తియా సవాసనప్పహానమేవ హి కిలేసానం ఞేయ్యావరణపహానన్తి, పరసన్తానే పన మోహతమవిధమనస్స కారణభావతో ఫలూపచారేన అనావరణఞాణం “మోహతమవిధమన”న్తి వుచ్చతీతి.

కిం పన కారణం అవిజ్జాసముగ్ఘాతోయేవేకో పహానసమ్పత్తివసేన భగవతో థోమనానిమిత్తం గయ్హతి, న పన సాతిసయం నిరవసేసకిలేసపహానన్తి? తప్పహానవచనేనేవ తదేకట్ఠతాయ సకలసంకిలేసగణసముగ్ఘాతస్స జోతితభావతో. న హి సో తాదిసో కిలేసో అత్థి, యో నిరవసేసఅవిజ్జాప్పహానేన న పహీయతీతి.

అథ వా విజ్జా వియ సకలకుసలధమ్మసముప్పత్తియా నిరవసేసాకుసలధమ్మనిబ్బత్తియా సంసారప్పవత్తియా చ అవిజ్జా పధానకారణన్తి తబ్బిఘాతవచనేన సకలసంకిలేసగణసముగ్ఘాతో వుత్తో ఏవ హోతీతి వుత్తం “**పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ**”న్తి.

నరా చ అమరా చ **నరామరా,** సహ నరామరేహీతి **సనరామరో,** సనరామరో చ సో లోకో చాతి **సనరామరలోకో,** తస్స గరూతి **సనరామరలోకగరు,** తం సనరామరలోకగరుం. ఏతేన దేవమనుస్సానం వియ తదవసిట్ఠసత్తానమ్పి యథారహం గుణవిసేసావహతాయ భగవతో ఉపకారతం దస్సేతి. న చేత్థ పధానాప్పధానభావో చోదేతబ్బో. అఞ్ఞో హి సద్దక్కమో, అఞ్ఞో అత్థక్కమో. ఏదిసేసు హి సమాసపదేసు పధానమ్పి అప్పధానం వియ నిద్దిసీయతి యథా “సరాజికాయ పరిసాయా”తి (అప. అట్ఠ. ౧.౧.౮౨). కామఞ్చేత్థ సత్తసఙ్ఖారోకాసవసేన తివిధో లోకో, గరుభావస్స పన అధిప్పేతత్తా గరుకరణసమత్థస్సేవ సత్తలోకస్స వసేన అత్థో గహేతబ్బో. సో హి లోకీయన్తి ఏత్థ పుఞ్ఞపాపాని తబ్బిపాకో చాతి “లోకో”తి వుచ్చతి. అమరగ్గహణేన చేత్థ ఉపపత్తిదేవా అధిప్పేతా.

అథ వా సమూహత్థో **లోక**-సద్దో సముదాయవసేన లోకీయతి పఞ్ఞాపీయతీతి. సహ నరేహీతి **సనరా,** సనరా చ తే అమరా చాతి **సనరామరా,** తేసం లోకోతి **సనరామరలోకో**తి పురిమనయేనేవ యోజేతబ్బం. అమర-సద్దేన చేత్థ విసుద్ధిదేవాపి సఙ్గయ్హన్తి. తే హి మరణాభావతో పరమత్థతో అమరా, నరామరానంయేవ గహణం ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన యథా “సత్థా దేవమనుస్సాన”న్తి (దీ. ని. ౧.౧౫౭). తథా హి సబ్బానత్థపరిహారణపుబ్బఙ్గమాయ నిరవసేసహితసుఖవిధానతప్పరాయ నిరతిసయాయ పయోగసమ్పత్తియా సదేవమనుస్సాయ పజాయ అచ్చన్తముపకారితాయ అపరిమితనిరుపమప్పభావగుణవిసేససమఙ్గితాయ చ సబ్బసత్తుత్తమో భగవా అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం ఉత్తమం గారవట్ఠానం. తేన వుత్తం “**సనరామరలోకగరు**”న్తి.

సోభనం గతం గమనం ఏతస్సాతి **సుగతో**. భగవతో హి వేనేయ్యజనుపసఙ్కమనం ఏకన్తేన తేసం హితసుఖనిప్ఫాదనతో సోభనం, తథా లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపటిమణ్డితరూపకాయతాయ దుతవిలమ్బితఖలితానుకడ్ఢననిప్పీళనుక్కుటికకుటిలాకులతాది-దోసరహితమవహసితరాజహంసవసభవారణమిగరాజగమనం కాయగమనం ఞాణగమనఞ్చ విపులనిమ్మలకరుణాసతివీరియాదిగుణవిసేససహితమభినీహారతో యావ మహాబోధి నిరవజ్జతాయ సోభనమేవాతి.

అథ వా సయమ్భూఞాణేన సకలమపి లోకం పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పరిజానన్తో ఞాణేన సమ్మా గతో అవగతోతి **సుగతో**, తథా లోకసముదయం పహానాభిసమయవసేన పజహన్తో అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదేన్తో సమ్మా గతో అతీతోతి **సుగతో**, లోకనిరోధం నిబ్బానం సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన సమ్మా గతో అధిగతోతి **సుగతో**, లోకనిరోధగామినిం పటిపదం భావనాభిసమయవసేన సమ్మా గతో పటిపన్నోతి **సుగతో**. "సోతాపత్తిమగ్గేన యే కిలేసా పహీనా, తే కిలేసే న పునేతి న పచ్చేతి న పచ్చాగచ్ఛతీతి సుగతో"తిఆదినా నయేన (మహాని. ౩౮) అయమత్థో విభావేతబ్బోతి.

అథ వా సున్దరం ఠానం సమ్మాసమ్బోధిం, నిబ్బానమేవ వా గతో అధిగతోతి **సుగతో**. యస్మా వా భూతం తచ్ఛం అత్థసంహితం వేనేయ్యానం యథారహం కాలయుత్తమేవ చ ధమ్మం భాసతి, తస్మా సమ్మా గదతి వదతీతి **సుగతో** ద-కారస్స త-కారం కత్వా. ఇతి సోభనగమనతాదీహి **సుగతో**, తం సుగతం.

పుఞ్ఞాపాపకేహి ఉపపజ్జనవసేన గన్తబ్బతో **గతియో**, ఉపపత్తిభవవిసేసా. తా పన నిరయాదివసేన పఞ్చవిధా. తా హి సకలస్సపి భవగామికమ్మస్స అరియమగ్గాధిగమేన అవిపాకారహభావకరణేన నివత్తితత్తా భగవా పఞ్చహిపి గతీహి సుట్ఠు ముత్తో విసంయుత్తోతి ఆహ "**గతివిముత్త**"న్తి. ఏతేన భగవతో కత్థచిపి అపరియాపన్నతం దస్సేతి, యతో భగవా "దేవాతిదేవో"తి వుచ్చతి. తేనాహ –

"యేన దేవూపపత్యస్స, గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో;
యక్ఖత్తం యేన గచ్ఛేయ్యం, మనుస్సత్తఞ్చ అబ్బజే;
తే మయ్హం ఆసవా ఖీణా, విద్ధస్తా వినళీకతా"తి. (అ॰ ని॰ ౪.౩౬);

తంతంగతిసంవత్తనకానఞ్హి కమ్మకిలేసానం అగ్గమగ్గేన బోధిమూలేయేవ సుప్పహీనత్తా నత్థి భగవతో గతిపరియాపన్నతాతి అచ్చన్తమేవ భగవా సబ్బభవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాససత్తనికాయేహి సుపరిముత్తో. తం గతివిముత్తం. **వన్దే**తి నమామి, థోమేమీతి వా అత్థో.

అథ వా **గతివిముత్త**న్తి అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుప్పత్తియా భగవన్తం థోమేతి. ఏత్థ హి ద్వీహి ఆకారేహి భగవతో థోమనా వేదితబ్బా అత్తహితసమ్పత్తితో పరహితపటిపత్తితో చ. తేసు **అత్తహితసమ్పత్తి** అనావరణఞాణాధిగమతో, సవాసనానం సబ్బేసం కిలేసానం అచ్చన్తపహానతో, అనుపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తితో చ వేదితబ్బా. **పరహితపటిపత్తి** లాభసక్కారాదినిరపేక్ఖచిత్తస్స సబ్బదుక్ఖనియ్యానికధమ్మదేసనతో, విరుద్ధేసుపి నిచ్చం హితజ్ఝాసయవసేన ఞాణపరిపాకకాలాగమనతో చ. సా పనేత్థ ఆసయతో పయోగతో చ దువిధా పరహితపటిపత్తి, తివిధా చ అత్తహితసమ్పత్తి పకాసితా హోతి, కథం? "కరుణాసీతలహదయ"న్తి ఏతేన ఆసయతో పరహితపటిపత్తి, సమ్మాగదనత్థేన సుగత-సద్దేన

పయోగతో పరహితపటిపత్తి, “పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమం గతివిముత్త”న్తి ఏతేహి చతుసచ్చపటివేధత్థేన చ సుగత-సద్దేన తివిధాపి అత్తహితసమ్పత్తి, అవసిట్ఠత్థేన తేన “పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ”న్తి ఏతేన చ సబ్బాపి అత్తహితసమ్పత్తి పరహితపటిపత్తి పకాసితా హోతీతి.

అథ వా తీహి ఆకారేహి భగవతో థోమనా వేదితబ్బా – హేతుతో ఫలతో ఉపకారతో చ. తత్థ **హేతు** మహాకరుణా, సా పఠమపదేన దస్సితా. **ఫలం** చతుబ్బిధం ఞాణసమ్పదా పహానసమ్పదా ఆనుభావసమ్పదా రూపకాయసమ్పదా చాతి. తాసు ఞాణపహానసమ్పదా దుతియపదేన సచ్చపటివేధత్థేన చ సుగత-సద్దేన పకాసితా హోన్తి, ఆనుభావసమ్పదా పన తతియపదేన, రూపకాయసమ్పదా యథావుత్తకాయగమనసోభనత్థేన సుగత-సద్దేన లక్ఖణానుబ్యఞ్జనపారిపూరియా వినా తదభావతో . **ఉపకారో** అనన్తరం అబాహిరం కరిత్వా తివిధయానముఖేన విముత్తిధమ్మదేసనా. సో సమ్మాగదనత్థేన సుగత-సద్దేన పకాసితో హోతీతి వేదితబ్బం.

తత్థ “కరుణాసీతలహదయ”న్తి ఏతేన సమ్మాసమ్బోధియా మూలం దస్సేతి. మహాకరుణాయ సఞ్చోదితమానసో హి భగవా సంసారపఙ్కతో సత్తానం సముద్ధరణత్థం కతాభినీహారో అనుపుబ్బేన పారమియో పూరేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అధిగతోతి కరుణా సమ్మాసమ్బోధియా మూలం. “పఞ్ఞాపజ్జోతవిహతమోహతమ”న్తి ఏతేన సమ్మాసమ్బోధిం దస్సేతి. అనావరణఞాణపదట్ఠానఞ్హి మగ్గఞాణం, మగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్చ అనావరణఞాణం సమ్మాసమ్బోధీతి వుచ్చతీతి. సమ్మాగమనత్థేన సుగత-సద్దేన సమ్మాసమ్బోధియా పటిపత్తిం దస్సేతి లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖల్లికత్తకిలమథానుయోగ-సస్సతుచ్ఛేదాభినివేసాది-అన్తద్వయరహితాయ కరుణాపఞ్ఞాపరిగ్గహితాయ మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియా పకాసనతో సుగత-సద్దస్స. ఇతరేహి సమ్మాసమ్బోధియా పధానాప్పధానభేదం పయోజనం దస్సేతి. సంసారమహోఘతో సత్తసన్తారణఞ్హేత్థ పధానం పయోజనం, తదఞ్ఞమప్పధానం. తేసు పధానేన పరహితపటిపత్తిం దస్సేతి, ఇతరేన అత్తహితసమ్పత్తిం, తదుభయేన అత్తహితాయ పటిపన్నాదీసు చతూసు పుగ్గలేసు భగవతో చతుత్థపుగ్గలభావం దస్సేతి. తేన చ అనుత్తరదక్ఖిణేయ్యభావం, ఉత్తమవన్దనీయభావం, అత్తనో చ వన్దనకిరియాయ ఖేత్తఙ్గతభావం దస్సేతి.

ఏత్థ చ కరుణాగహణేన లోకియేసు మహగ్గతభావప్పత్తాసాధారణగుణదీపనతో భగవతో సబ్బలోకియగుణసమ్పత్తి దస్సితా హోతి, పఞ్ఞాగహణేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానమగ్గఞాణదీపనతో సబ్బలోకుత్తరగుణసమ్పత్తి. తదుభయగ్గహణసిద్ధో హి అత్థో “సనరామరలోకగరు”న్తిఆదినా విపఞ్చీయతీతి. కరుణాగహణేన చ ఉపగమనం నిరుపక్కిలేసం దస్సేతి, పఞ్ఞాగహణేన అపగమనం. తథా కరుణాగహణేన లోకసమఞ్ఞానురూపం భగవతో పవత్తిం దస్సేతి లోకవోహారవిసయత్తా కరుణాయ, పఞ్ఞాగహణేన సమఞ్ఞాయ అనతిధావనం. సభావానవబోధేన హి ధమ్మానం సమఞ్ఞం అతిధావిత్వా సత్తాదిపరామసనం హోతీతి. తథా కరుణాగహణేన మహాకరుణాసమాపత్తివిహారం దస్సేతి, పఞ్ఞాగహణేన తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణం చతుసచ్చఞాణం చతుపటిసమ్భిదాఞాణం చతువేసారజ్జఞాణం, కరుణాగహణేన మహాకరుణాసమాపత్తిఞాణస్స గహితత్తా సేసాధారణఞాణాని ఛ అభిఞ్ఞా అట్ఠసు పరిసాసు అకమ్పనఞాణాని దస బలాని చుద్దస బుద్ధఞాణాని సోళస ఞాణచరియా అట్ఠారస బుద్ధధమ్మా చతుచత్తాలీస ఞాణవత్థూని సత్తసత్తతి ఞాణవత్థూనీతి ఏవమాదీనం అనేకేసం పఞ్ఞాపభేదానం వసేన ఞాణచారం దస్సేతి. తథా కరుణాగహణేన చరణసమ్పత్తిం, పఞ్ఞాగహణేన విజ్జాసమ్పత్తిం. కరుణాగహణేన అత్తాధిపతితా, పఞ్ఞాగహణేన ధమ్మాధిపతితా. కరుణాగహణేన లోకనాథభావో, పఞ్ఞాగహణేన

అత్తనాథభావో. తథా కరుణాగహణేన పుబ్బకారిభావో, పఞ్ఞాగహణేన కతఞ్ఞుతా. కరుణాగహణేన అపరన్తపతా, పఞ్ఞాగహణేన అనత్తన్తపతా. కరుణాగహణేన వా బుద్ధకరధమ్మసిద్ధి, పఞ్ఞాగహణేన బుద్ధభావసిద్ధి. తథా కరుణాగహణేన పరేసం తారణం, పఞ్ఞాగహణేన సయం తారణం. తథా కరుణాగహణేన సబ్బసత్తేసు అనుగ్గహచిత్తతా, పఞ్ఞాగహణేన సబ్బధమ్మేసు విరత్తచిత్తతా దస్సితా హోతి.

సబ్బేసఞ్చ బుద్ధగుణానం కరుణా ఆది తన్నిదానభావతో, పఞ్ఞా పరియోసానం తతో ఉత్తరి కరణీయాభావతో. ఇతి ఆదిపరియోసానదస్సనేన సబ్బే బుద్ధగుణా దస్సితా హోన్తి. తథా కరుణాగహణేన సీలక్ఖన్ధపుబ్బఙ్గమో సమాధిక్ఖన్ధో దస్సితో హోతి. కరుణానిదానఞ్హి సీలం తతో పాణాతిపాతాదివిరతిప్పవత్తితో, సా చ ఝానత్తయసమ్పయోగినీతి. పఞ్ఞావచనేన పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. సీలఞ్చ సబ్బబుద్ధగుణానం ఆది, సమాధి మజ్ఝే, పఞ్ఞా పరియోసానన్తి ఏవమ్పి ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణదస్సనేన సబ్బే బుద్ధగుణా దస్సితా హోన్తి నయతో దస్సితత్తా. ఏసో ఏవ హి నిరవసేసతో బుద్ధగుణానం దస్సనుపాయో, యదిదం నయగ్గహణం, అఞ్ఞథా కో నామ సమత్థో భగవతో గుణే అనుపదం నిరవసేసతో దస్సేతుం. తేనేవాహ –

> ‘‘బుద్ధోపి బుద్ధస్స భణేయ్య వణ్ణం,
> కప్పమ్పి చే అఞ్ఞమభాసమానో;
> ఖీయేథ కప్పో చిరదీఘమన్తరే,
> వణ్ణో న ఖీయేథ తథాగతస్సా’’తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౦౪; ౩.౧౪౧; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౪౨౫; ఉదా॰ ౫౩; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౪.౫; చరియా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా, పకిణ్ణకకథా; అప॰ ౨.౭.౨౦) –

తేనేవ చ ఆయస్మతా సారిపుత్తత్థేరేనపి బుద్ధగుణపరిచ్ఛేదనం పతి అనుయుత్తేన ‘‘నో హేతం, భన్తే’’తి పటిక్ఖిపిత్వా ‘‘అపి చ మే, భన్తే, ధమ్మన్వయో విదితో’’తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౪౬) వుత్తం.

౨. ఏవం సఙ్ఖేపేన సకలసబ్బఞ్ఞుగుణేహి భగవన్తం అభిత్థవిత్వా ఇదాని సద్ధమ్మం థోమేతుం ‘‘**బుద్ధోపీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **బుద్ధో**తి కత్తునిద్దేసో. **బుద్ధభావ**న్తి కమ్మనిద్దేసో. **భావేత్వా సచ్ఛికత్వా**తి చ పుబ్బకాలకిరియానిద్దేసో. **య**న్తి అనియమతో కమ్మనిద్దేసో. **ఉపగతో**తి అపరకాలకిరియానిద్దేసో. **వన్దే**తి కిరియానిద్దేసో. **త**న్తి నియమనం. **ధమ్మ**న్తి వన్దనకిరియాయ కమ్మనిద్దేసో. **గతమలం అనుత్తర**న్తి చ తబ్బిసేసనం.

తత్థ బుద్ధసద్దస్స తావ – ‘‘బుజ్ఝితా సచ్చానీతి బుద్ధో, బోధేతా పజాయాతి బుద్ధో’’తిఆదినా నిద్దేసనయేన (మహాని॰ ౧౯౨; చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేస ౯౭) అత్థో వేదితబ్బో. అథ వా సవాసనాయ అఞ్ఞాణనిద్దాయ అచ్చన్తవిగమతో, బుద్ధియా వా వికసితభావతో బుద్ధవాతి **బుద్ధో** జాగరణవికసనత్థవసేన. అథ వా కస్సచిపి ఞేయ్యధమ్మస్స అనవబుద్ధస్స అభావేన ఞేయ్యవిసేసస్స కమ్మభావేన అగ్గహణతో కమ్మవచనిచ్ఛాయ అభావేన అవగమనత్థవసేనేవ కత్తునిద్దేసో లబ్భతీతి బుద్ధవాతి **బుద్ధో** యథా ‘‘దిక్ఖితో న దదాతీ’’తి. అత్థతో పన పారమితాపరిభావితో సయమ్భూఞాణేన సహ వాసనాయ విహతవిద్ధస్తనిరవసేసకిలేసో మహాకరుణా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిఅపరిమేయ్యగుణగణాధారో ఖన్ధసన్తానో బుద్ధో. యథాహ – ‘‘బుద్ధోతి యో సో భగవా సయమ్భూ అనాచరియకో పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు సామం సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝి. తత్థ

చ సబ్బఞ్ఞుతం పత్తో బలేసు చ వసీభావ”న్తి (మహాని॰ ౧౯౨). **అపి**-సద్దో సమ్భావనే. తేన “ఏవం గుణవిసేసయుత్తో సోపి నామ భగవా”తి వక్ఖమానగుణే ధమ్మే సమ్భావనం దీపేతి. **బుద్ధభావ**న్తి సమ్మాసమ్బోధిం. **భావేత్వా**తి ఉప్పాదేత్వా వడ్ఢేత్వా చ. **సచ్ఛికత్వా**తి పచ్చక్ఖం కత్వా. **ఉపగతో**తి పత్తో, అధిగతోతి అత్థో. ఏతస్స “బుద్ధభావ”న్తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **గతమల**న్తి విగతమలం, నిద్దోసన్తి అత్థో. **వన్దే**తి పణమామి, థోమేమి వా. **అనుత్తర**న్తి ఉత్తరరహితం, లోకుత్తరన్తి అత్థో. **ధమ్మ**న్తి యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే అపాయతో సంసారతో చ అపతమానే ధారేతీతి **ధమ్మో**.

అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – ఏవం వివిధగుణగణసమన్నాగతో బుద్ధోపి భగవా యం అరియమగ్గసఙ్ఖాతం ధమ్మం భావేత్వా ఫలనిబ్బానసఙ్ఖాతం పన ధమ్మం సచ్ఛికత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అధిగతో, తమేతం బుద్ధానమ్పి బుద్ధభావహేతుభూతం సబ్బదోసమలరహితం అత్తనో ఉత్తరితరాభావేన అనుత్తరం పటివేధసద్ధమ్మం నమామీతి. పరియత్తిసద్ధమ్మస్సపి తప్పకాసనత్తా ఇధ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. అథ వా “అభిధమ్మనయసముద్దం అధిగచ్ఛి, తీణి పిటకాని సమ్మసీ”తి చ అట్ఠకథాయం వుత్తత్తా పరియత్తిధమ్మస్సపి సచ్ఛికిరియసమ్మసనపరియాయో లబ్భతీతి సోపి ఇధ వుత్తో ఏవాతి దట్ఠబ్బం.

తథా “యం ధమ్మం భావేత్వా సచ్ఛికత్వా”తి చ వుత్తత్తా బుద్ధకరధమ్మభూతాహి పారమితాహి సహ పుబ్బభాగే అధిసీలసిక్ఖాదయోపి ఇధ ధమ్మ-సద్దేన సఙ్గహితాతి వేదితబ్బం. తాపి హి మలపటిపక్ఖతాయ గతమలా అనఞ్ఞసాధారణతాయ అనుత్తరా చాతి. తథా హి సత్తానం సకలవట్టదుక్ఖనిస్సరణత్థాయ కతమహాభినీహారో మహాకరుణాధివాసపేసలజ్ఝాసయో పఞ్ఞావిసేసపరియోదాతనిమ్మలానం దానదమసఞ్ఞమాదీనం ఉత్తమధమ్మానం సతసహస్సాధికాని కప్పానం చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సక్కచ్చం నిరన్తరం నిరవసేసానం భావనాపచ్చక్ఖకరణేహి కమ్మాదీసు అధిగతవసీభావో అచ్ఛరియాచిన్తేయ్యమహానుభావో అధిసీలాధిచిత్తానం పరముక్కంసపారమిప్పత్తో భగవా పచ్చయాకారే చతువీసతికోటిసతసహస్సముఖేన మహావజిరఞాణం పేసేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధోతి.

ఏత్థ చ “భావేత్వా”తి ఏతేన విజ్జాసమ్పదాయ ధమ్మం థోమేతి, “సచ్ఛికత్వా”తి ఏతేన విముత్తిసమ్పదాయ. తథా పఠమేన ఝానసమ్పదాయ, దుతియేన విమోక్ఖసమ్పదాయ. పఠమేన వా సమాధిసమ్పదాయ, దుతియేన సమాపత్తిసమ్పదాయ. అథ వా పఠమేన ఖయేఞాణభావేన, దుతియేన అనుప్పాదేఞాణభావేన. పురిమేన వా విజ్జూపమతాయ, దుతియేన వజిరూపమతాయ. పురిమేన వా విరాగసమ్పత్తియా, దుతియేన నిరోధసమ్పత్తియా. తథా పఠమేన నియ్యానభావేన, దుతియేన నిస్సరణభావేన. పఠమేన వా హేతుభావేన, దుతియేన అసఙ్ఖతభావేన. పఠమేన వా దస్సనభావేన, దుతియేన వివేకభావేన. పఠమేన వా అధిపతిభావేన, దుతియేన అమతభావేన ధమ్మం థోమేతి. అథ వా “యం ధమ్మం భావేత్వా బుద్ధభావం ఉపగతో”తి ఏతేన స్వాక్ఖాతతాయ ధమ్మం థోమేతి, “సచ్ఛికత్వా”తి ఏతేన సన్దిట్ఠికతాయ. తథా పురిమేన అకాలికతాయ, పచ్ఛిమేన ఏహిపస్సికతాయ. పురిమేన వా ఓపనేయ్యికతాయ, పచ్ఛిమేన పచ్చత్తం వేదితబ్బతాయ ధమ్మం థోమేతి. “గతమల”న్తి ఇమినా సంకిలేసాభావదీపనేన ధమ్మస్స పరిసుద్ధతం దస్సేతి. “అనుత్తర”న్తి ఏతేన అఞ్ఞస్స విసిట్ఠస్స అభావదీపనేన విపులపరిపుణ్ణతం. పఠమేన వా పహానసమ్పదం ధమ్మస్స దస్సేతి, దుతియేన సభావసమ్పదం. భావేతబ్బతాయ వా ధమ్మస్స గతమలభావో యోజేతబ్బో. భావనాబలేన హి సో దోసానం సముగ్ఘాతకో హోతీతి. సచ్ఛికాతబ్బభావేన అనుత్తరభావో యోజేతబ్బో. సచ్ఛికిరియానిబ్బత్తితో హి తతుత్తరికరణీయాభావతో

అనఞ్ఞసాధారణతాయ అనుత్తరోతి. తథా "భావేత్వా"తి ఏతేన సహ పుబ్బభాగసీలాదీహి సేక్ఖా సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధా దస్సితా హోన్తి. "సచ్ఛికత్వా"తి ఏతేన సహ అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా అసేక్ఖా సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధా దస్సితా హోన్తీతి.

౩. ఏవం సఙ్ఖేపేనేవ సబ్బధమ్మగుణేహి సద్ధమ్మం అభిత్థవిత్వా ఇదాని అరియసఙ్ఘం థోమేతుం **''సుగతస్సా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **సుగతస్సా**తి సమ్బన్ధనిద్దేసో . తస్స "పుత్తాన"న్తి ఏతేన సమ్బన్ధో . **ఓరసాన**న్తి పుత్తవిసేసనం. **మారసేనమథనాన**న్తి ఓరసపుత్తభావే కారణనిద్దేసో. తేన కిలేసపహానమేవ భగవతో ఓరసపుత్తభావే కారణం అనుజానాతీతి దస్సేతి. **అట్ఠన్న**న్తి గణనపరిచ్ఛేదనిద్దేసో. తేన చ సతిపి తేసం సత్తవిసేసభావేన అనేకసహస్ససఙ్ఖ్యాభావే ఇమం గణనపరిచ్ఛేదం నాతివత్తన్తీతి దస్సేతి మగ్గట్ఠఫలట్ఠభావానతివత్తనతో. **సమూహ**న్తి సముదాయనిద్దేసో. **అరియసఙ్ఘ**న్తి గుణవిసిట్ఠసఙ్ఘాతభావనిద్దేసో. తేన అసతిపి అరియపుగ్గలానం కాయసామగ్గియం అరియసఙ్ఘభావం దస్సేతి దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతభావతో.

తత్థ ఉరసి భవా జాతా సంవద్ధా చ ఓరసా. యథా హి సత్తానం ఓరసపుత్తా అత్తజాతతాయ పితు సన్తకస్స దాయజ్జస్స విసేసేన భాగినో హోన్తి, ఏవమేతేపి అరియపుగ్గలా సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ధమ్మస్సవనన్తే అరియాయ జాతియా జాతతాయ భగవతో సన్తకస్స విముత్తిసుఖస్స అరియధమ్మరతనస్స చ ఏకన్తభాగినోతి ఓరసా వియ **ఓరసా**. అథ వా భగవతో ధమ్మదేసనానుభావేనేవ అరియభూమిం ఓక్కమమానా ఓక్కన్తా చ అరియసావకా భగవతో ఉరేన వాయామజనితాభిజాతితాయ నిప్పరియాయేన ఓరసా పుత్తాతి వత్తబ్బతం అరహన్తి. సావకేహి పవత్తియమానాపి హి ధమ్మదేసనా "భగవతో ధమ్మదేసనా"ఇచ్చేవ వుచ్చతి తమ్మూలికత్తా లక్ఖణాదివిసేసాభావతో చ.

యదిపి అరియసావకానం అరియమగ్గాధిగమసమయే భగవతో వియ తదన్తరాయకరణత్థం దేవపుత్తమారో, మారవాహినీ వా న ఏకన్తేన అపసాదేతి, తేహి పన అపసాదేతబ్బతాయ కారణే విమథితే తేపి విమథితా ఏవ నామ హోన్తీతి ఆహ **''మారసేనమథనాన''**న్తి. ఇమస్మిం పనత్థే "మారమారసేనమథనాన"న్తి వత్తబ్బే **మారసేనమథనాన**న్తి ఏకదేససరూపేకసేసో కతోతి దట్ఠబ్బం. అథ వా ఖన్ధాభిసఙ్ఖారమారానం వియ దేవపుత్తమారస్సపి గుణమారణే సహాయభావూపగమనతో కిలేసబలకాయో "సేనా"తి వుచ్చతి. యథాహ "కామా తే పఠమా సేనా"తిఆది (సు॰ ని॰ ౪౩౮). సా చ తేహి దియడ్ఢసహస్సభేదా, అనన్తభేదా వా కిలేసవాహినీ సతిధమ్మవిచయవీరియసమథాదిగుణపహరణేహి ఓధిసో విమథితా విహతా విద్ధస్తా చాతి **మారసేనమథనా,** అరియసావకా. ఏతేన తేసం భగవతో అనుజాతపుత్తతం దస్సేతి.

ఆరకత్తా కిలేసేహి, అనయే న ఇరియనతో, అయే చ ఇరియనతో **అరియా** నిరుత్తినయేన. అథ వా సదేవకేన లోకేన సరణన్తి అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో, ఉపగతానఞ్చ తదత్థసిద్ధితో **అరియా**. అరియానం సఙ్ఘోతి **అరియసఙ్ఘో**. అరియో చ సో సఙ్ఘో చాతి వా **అరియసఙ్ఘో**. భగవతో అపరభాగే బుద్ధధమ్మరతనానమ్పి సమధిగమో సఙ్ఘరతనాధీనోతి అస్స అరియసఙ్ఘస్స బహూపకారతం దస్సేతుం ఇధేవ **''సిరసా వన్దే''**తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

ఏత్థ చ "సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన"న్తి ఏతేన అరియసఙ్ఘస్స పభవసమ్పదం దస్సేతి, "మారసేనమథనాన"న్తి ఏతేన పహానసమ్పదం సకలసంకిలేసపహానదీపనతో, "అట్ఠన్నమ్పి సమూహ"న్తి ఏతేన ఞాణసమ్పదం మగ్గట్ఠఫలట్ఠభావదీపనతో. "అరియసఙ్ఘ"న్తి ఏతేన పభవసమ్పదం దస్సేతి సబ్బసఙ్ఘానం అగ్గభావదీపనతో. అథ వా **సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన**న్తి అరియసఙ్ఘస్స విసుద్ధనిస్సయభావదీపనం. **మారసేనమథనాన**న్తి సమ్మాఉజుఞాయసామీచిప్పటిపన్నభావదీపనం.

అట్ఠన్నమ్పి సమూహన్తి ఆహునేయ్యాదిభావదీపనం. **అరియసఙ్ఘన్తి** అనుత్తరపుఞ్ఞక్ఖేత్తభావదీపనం. తథా "సుగతస్స ఓరసానం పుత్తాన"న్తి ఏతేన అరియసఙ్ఘస్స లోకుత్తరసరణగమనసభావం దీపేతి. లోకుత్తరసరణగమనేన హి తే భగవతో ఓరసపుత్తా జాతా. "మారసేనమథనాన"న్తి ఏతేన అభినీహారసమ్పదాయ సిద్ధం పుబ్బభాగే సమ్మాపటిపత్తిం దస్సేతి. కతాభినీహారా హి సమ్మాపటిపన్నా మారం మారపరిసం వా అభివిజినన్తి. "అట్ఠన్నమ్పి సమూహ"న్తి ఏతేన పటివిద్ధస్తవిపక్ఖే సేక్ఖాసేక్ఖధమ్మే దస్సేతి పుగ్గలాధిట్ఠానేన మగ్గఫలధమ్మానం పకాసితత్తా. "అరియసఙ్ఘ"న్తి అగ్గదక్ఖిణేయ్యభావం దస్సేతి. సరణగమనఞ్చ సావకానం సబ్బగుణానం ఆది, సపుబ్బభాగపటిపదా సేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో మజ్ఝే, అసేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో పరియోసానన్తి ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణా సఙ్ఖేపతో సబ్బే అరియసఙ్ఘగుణా పకాసితా హోన్తి.

౪. ఏవం గాథాత్తయేన సఙ్ఖేపతో సకలగుణసంకిత్తనముఖేన రతనత్తయస్స పణామం కత్వా ఇదాని తం నిపచ్చకారం యథాధిప్పేతే పయోజనే పరిణామేన్తో **''ఇతి మే''**తిఆదిమాహ. తత్థ రతిజననట్ఠేన **రతనం,** బుద్ధధమ్మసఙ్ఘా. తేసఞ్హి "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదినా యథాభూతగుణే ఆవజ్జేన్తస్స అమతాధిగమహేతుభూతం అనప్పకం పీతిపామోజ్జం ఉప్పజ్జతి. యథాహ –

> "యస్మిం, మహానామ, సమయే అరియసావకో తథాగతం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోసపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, ఉజుగతమేవస్స తస్మిం సమయే చిత్తం హోతి తథాగతం ఆరబ్భ. ఉజుగతచిత్తో ఖో పన, మహానామ, అరియసావకో లభతి అత్థవేదం, లభతి ధమ్మవేదం, లభతి ధమ్మూపసంహితం పామోజ్జం, పముదితస్స పీతి జాయతీ"తిఆది (అం॰ ని॰ ౬.౧౦; ౧౧.౧౧).

చిత్తీకతాదిభావో వా రతనట్ఠో. వుత్తఞ్హేతం –

> "చిత్తీకతం మహగ్ఘఞ్చ, అతులం దుల్లభదస్సనం;
> అనోమసత్తపరిభోగం, రతనం తేన వుచ్చతీ"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౩; ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౬.౩; సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౬; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౫౦) –

చిత్తీకతభావాదయో చ అనఞ్ఞసాధారణా బుద్ధాదీసు ఏవ లబ్భన్తీతి.

వన్దనావ **వన్దనామయం** యథా "దానమయం సీలమయ"న్తి. వన్దనా చేత్థ కాయవాచాచిత్తేహి తిణ్ణం రతనానం గుణనిన్నతా, థోమనా వా. పుజ్జభవఫలనిబ్బత్తనతో **పుఞ్ఞం,** అత్తనో సన్తానం పునాతీతి వా. **సువిహతన్తరాయోతి.** సుట్ఠు విహతన్తరాయో. ఏతేన అత్తనో పసాదసమ్పత్తియా, రతనత్తయస్స చ ఖేత్తభావసమ్పత్తియా తం పుఞ్ఞం అత్థప్పకాసనస్స ఉపఘాతకఉపద్దవానం విహననే సమత్థన్తి దస్సేతి. **హుత్వాతి** పుబ్బకాలకిరియా. తస్స "అత్థం పకాసయిస్సామీ"తి ఏతేన సమ్బన్ధో. **తస్సాతి** యం రతనత్తయవన్దనామయం పుఞ్ఞం, తస్స. **ఆనుభావేనాతి** బలేన.

౫. ఏవం రతనత్తయస్స నిపచ్చకారే పయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని యస్సా ధమ్మదేసనాయ అత్థం సంవణ్ణేతుకామో, తస్సా తావ గుణాభిత్థవనవసేన ఉపఞ్ఞాపనత్థం **''సంయుత్తవగ్గపటిమణ్డితస్సా''**తిఆది వుత్తం,

దేవతాసంయుత్తాదిసంయుత్తేహి చేవ నళవగ్గాదివగ్గేహి చ విభూసితస్సాతి అత్థో. తత్థ "సంయుత్త"న్తి "సంయోగో"తి చ అత్థతో ఏకం. కేసం సంయుత్తం? సుత్తవగ్గానం. యథా హి బ్యఞ్జనసముదాయో పదం, ఏవం అత్థేసు చ కతావధికో పదసముదాయో వాక్యం, వాక్యసముదాయో సుత్తం, సుత్తసముదాయే వగ్గోతి సమఞ్ఞా, తథా సుత్తవగ్గసముదాయే సంయుత్తసమఞ్ఞా. సంయుజ్జన్తీతి ఏత్థ సుత్తవగ్గాతి **సంయుత్తం**. యదిపి అవయవవినిముత్తో సముదాయో నామ పరమత్థతో నత్థి, అవయవే ఏవ తంతంసన్నివేసవిసిట్ఠే ఉపాదాయ పదాదిసమఞ్ఞా వియ సుత్తవగ్గసమఞ్ఞా సంయుత్తసమఞ్ఞా ఆగమసమఞ్ఞా చ, తథాపి పరమత్థతో అవిజ్జమానోపి సముదాయో బుద్ధిపరికప్పితరూపేన విజ్జమానో వియ గయ్హమానో అవయవానం అధిట్ఠానభావేన వోహరీయతి యథా "రుక్ఖే సాఖా"తి, తస్మా వుత్తం "**సంయుత్తవగ్గపటిమణ్డితస్సా**"తి.

నను సంయుత్తవగ్గో ఏవ ఆగమో, తస్స పన కేహి మణ్డనన్తి? న చోదేతబ్బమేతం. భవతి హి అభిన్నేపి వత్థుస్మిం యథాధిప్పేతవిసేసావబోధనతో భేదకసముదాచారో యథా "సిలాపుత్తకస్స సరీర"న్తి. ఆగమిస్సన్తి ఏత్థ, ఏతేన, ఏతస్మా వా అత్తత్థపరత్థాదయోతి **ఆగమో,** ఆదికల్యాణాదిగుణసమ్పత్తియా ఉత్తమట్ఠేన తంతంఅభిపత్థితసమిద్ధిహేతుతాయ పణ్డితేహి వరితబ్బతో **వరో,** ఆగమో చ సో వరో చాతి **ఆగమవరో**. ఆగమసమ్మతేహి వా వరోతి **ఆగమవరో,** సంయుత్తో చ సో ఆగమవరో చాతి **సంయుత్తాగమవరో,** తస్స. బుద్ధానం అనుబుద్ధా **బుద్ధానుబుద్ధా,** బుద్ధానం సచ్చపటివేధం అనుగమ్మ పటివిద్ధసచ్చా అగ్గసావకాదయో అరియా. తేహి అత్థసంవణ్ణనాగుణసంవణ్ణనానం వసేన **సంవణ్ణితస్స**.

అథ వా బుద్ధా చ అనుబుద్ధా చ **బుద్ధానుబుద్ధా**తి యోజేతబ్బం. సమ్మాసమ్బుద్ధేనేవ హి వినయసుత్తఅభిధమ్మానం పకిణ్ణకదేసనాదివసేన యో పఠమం అత్థో విభత్తో, సో ఏవ పచ్ఛా తేసం అత్థవణ్ణనావసేన సఙ్గీతికారేహి సఙ్గహం ఆరోపితోతి. ఏత్థ చ సంయుత్తానం వగ్గా సమూహాతి **సంయుత్తవగ్గా,** సగాథావగ్గాదయో. తప్పరియాపన్నతాయ సంయుత్తేసు వగ్గా **సంయుత్తవగ్గా,** నళవగ్గాదయో. సంయుత్తావ వగ్గా **సంయుత్తవగ్గా**. తివిధేపి తే ఏకసేసనయేన గహేత్వా వుత్తం "**సంయుత్తవగ్గపటిమణ్డితస్సా**"తి.

తత్థ సగాథావగ్గే తావ ఏకాదస సంయుత్తాని అట్ఠతింస వగ్గా. నిదానవగ్గే నవ సంయుత్తాని ఏకూనచత్తాలీస వగ్గా. ఖన్ధవగ్గే ఏకాదస సంయుత్తాని ఏకూనసట్ఠి వగ్గా. సళాయతనవగ్గే నవ సంయుత్తాని అట్ఠతింస వగ్గా. మహావగ్గే ద్వాదస సంయుత్తాని అట్ఠచత్తాలీస వగ్గా. ఇదమేత్థ సంయుత్తన్తరవగ్గానం పరిమాణం.

ఞాణప్పభేదజననస్సాతి పటిచ్చసముప్పాదఖన్ధాయతనాదికథాబహులతాయ గమ్భీరఞాణచరియావిభావనతో పఞ్ఞావిభాగసముప్పాదకస్స. ఇధ పన "పఞ్ఞాప్పభేదజననస్సా"తి స్వాయమాగమో థోమితో, సంవణ్ణనాసు చాయం ఆచరియస్స పకతి, యదిదం తంతంసంవణ్ణనానం ఆదితో తస్స తస్స సంవణ్ణేతబ్బస్స ధమ్మస్స విసేసగుణకిత్తనేన థోమనా. తథా హి సుమఙ్గలవిలాసినీపపఞ్చసూదనీమనోరథపూరణీఅట్ఠసాలినీఆదీసు చ యథాక్కమం "సద్ధావహగుణస్స, పరవాదమథనస్స, ధమ్మకథికపుఙ్గవానం విచిత్తపటిభానజననస్స, తస్స గమ్భీరఞాణేహి ఓగాళ్హస్స అభిణ్హసో నానానయవిచిత్తస్స అభిధమ్మస్సా"తిఆదినా థోమనా కతా.

౬. అత్థో కథీయతి ఏతాయాతి **అత్థకథా,** అత్థకథావ **అట్ఠకథా** త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా యథా "దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో"తి. **ఆదితో**తి ఆదిమ్హి పఠమసఙ్గీతియం. ఛళభిఞ్ఞతాయ పరమేన చిత్తవసీభావేన సమన్నాగతత్తా ఝానాదీసు

పఞ్చవిధవసితాసమ్భావతో చ **వసినో,** థేరా మహాకస్సపాదయో . తేసం సతేహి పఞ్చహి. **యాతి** యా అట్ఠకథా. **సఙ్గీతాతి** అత్థం కథేతుం యుత్తట్ఠానే "అయం ఏతస్స అత్థో, అయం ఏతస్స అత్థో"తి సఙ్గహేత్వా వుత్తా. **అనుసఙ్గీతా చ** యసత్థేరాదీహి **పచ్ఛాపి** దుతియతతియసఙ్గీతీసు. ఇమినా అత్తనో సంవణ్ణనాయ ఆగమనవిసుద్ధిం దస్సేతి.

౭. సీహస్స లానతో గహణతో **సీహళో,** సీహకుమారో, తబ్బంసజాతతాయ తమ్బపణ్ణిదీపే ఖత్తియా, తేసం నివాసతాయ తమ్బపణ్ణిదీపస్స చ సీహళభావో వేదితబ్బో. **ఆభతాతి** జమ్బుదీపతో ఆనీతా. **అథాతి** పచ్ఛా. అపరభాగే హి నికాయన్తరలద్ధీహి అసఙ్కరత్థం సీహళభాసాయ అట్ఠకథా ఠపితాతి. తేన మూలట్ఠకథా సబ్బసాధారణా న హోతీతి ఇదం అత్థప్పకాసనం ఏకన్తేన కరణీయన్తి దస్సేతి. తేనేవాహ ''**దీపవాసీనమత్థాయా**''తి. ఏత్థ **దీపవాసీనన్తి** జమ్బుదీపవాసీనం, సీహళదీపవాసీనం వా అత్థాయ సీహళభాసాయ ఠపితాతి యోజనా.

౮. **అపనేత్వాతి** కఞ్చుకసదిసం సీహళభాసం అపనేత్వా. **తతోతి** అట్ఠకథాతో. **అహన్తి** అత్తానం నిద్దిసతి. **మనోరమం భాసన్తి** మాగధభాసం. సా హి సభావనిరుత్తిభూతా పణ్డితమనం రమయతి. తేనేవాహ ''**తన్తినయానుచ్ఛవిక**''న్తి, పాళిగతియా అనులోమికం పాళిఛాయానువిధాయినిన్తి అత్థో. **విగతదోసన్తి** అసభావనిరుత్తిభాసన్తరరహితం.

౯. **సమయం అవిలోమేన్తోతి** సిద్ధన్తం అవిరోధేన్తో. ఏతేన అత్థదోసాభావమాహ. అవిరుద్ధత్తా ఏవ హి థేరవాదాపి ఇధ పకాసీయిస్సన్తి. **థేరవంసదీపానన్తి** థిరేహి సీలక్ఖన్ధాదీహి సమన్నాగతత్తా **థేరా,** మహాకస్సపాదయో. తేహి ఆగతా ఆచరియపరమ్పరా **థేరవంసో,** తప్పరియాపన్నా హుత్వా ఆగమాధిగమసమ్పన్నత్తా పఞ్ఞాపజ్జోతేన తస్స సముజ్జలనతో **థేరవంసదీపా,** మహావిహారవాసినో, తేసం. వివిధేహి ఆకారేహి నిచ్ఛియతీతి **వినిచ్ఛయో,** గణ్ఠిట్ఠానేసు ఖిలమద్దనాకారేన పవత్తా విమతిచ్ఛేదనీ కథా. సుట్ఠు నిపుణో సణ్హో వినిచ్ఛయో ఏతేసన్తి **సునిపుణవినిచ్ఛయా.** అథ వా వినిచ్ఛినోతీతి **వినిచ్ఛయో** వుత్తప్పకారవిసయం ఞాణం. సుట్ఠు నిపుణో ఛేకో వినిచ్ఛయో ఏతేసన్తి యోజేతబ్బం. ఏతేన మహాకస్సపాదిథేరపరమ్పరాగతో, తతో ఏవ చ అవిపరీతో సణ్హో సుఖుమో మహావిహారవాసీనం వినిచ్ఛయో, తస్స పమాణభూతతం దస్సేతి.

౧౦. **సుజనస్స చాతి చ**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. తేన "న కేవలం జమ్బుదీపవాసీనమేవ అత్థాయ , అథ ఖో సాధుజనతోసనత్థఞ్చా"తి దస్సేతి. తేన చ "తమ్బపణ్ణిదీపవాసీనమ్పి అత్థాయా"తి అయమత్థో సిద్ధో హోతి ఉగ్గహణాదిసుకరతాయ తేసమ్పి బహుకారత్తా. **చిరట్ఠితత్థన్తి** చిరట్ఠితిఅత్థం, చిరకాలప్పవత్తనాయాతి అత్థో. ఇదఞ్హి అత్థప్పకాసనం అవిపరీతపదబ్యఞ్జనసునిక్ఖేపస్స అత్థసునయస్స చ ఉపాయభావతో సద్ధమ్మస్స చిరట్ఠితియా పవత్తతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా "ద్వేమే, భిక్ఖవే, ధమ్మా సద్ధమ్మస్స ఠితియా అసమ్మోసాయ అనన్తరధానాయ సంవత్తన్తి. కతమే ద్వే? సునిక్ఖిత్తఞ్చ పదబ్యఞ్జనం అత్థో చ సునీతో"తి (అ. ని. ౨.౨౧).

౧౧-౧౨. యం అత్థవణ్ణనం కత్తుకామో, తస్సా మహత్తం పరిహరితుం ''**సావత్థిపభూతీన**''న్తిఆది వుత్తం. తేనేవాహ – ''**న ఇధ భియ్యో విత్థారకథం కరిస్సామి, న తం ఇధ విచారయిస్సామీ**''తి చ. **సఙ్గీతీనం ద్విన్నన్తి** దీఘమజ్ఝిమనికాయానం.

౧౩. "న ఇధ భియ్యో విత్థారకథం కరిస్సామీ"తి సామఞ్ఞతో వుత్తస్స అత్థస్స అవస్సయం దస్సేతుం ''**సుత్తానం పనా**''తిఆది వుత్తం.

౧౪. యం అట్ఠకథం కత్తుకామో, తదేకదేసభావేన విసుద్ధిమగ్గో గహేతబ్బోతి కథికానం ఉపదేసం కరోన్తో తత్థ విచారితధమ్మే ఉద్దేసవసేన దస్సేతి **''సీలకథా''**తిఆదినా. తత్థ **సీలకథా**తి చారిత్తవారిత్తాదివసేన సీలస్స విత్థారకథా. **ధుతధమ్మా**తి పిణ్డపాతికఙ్గాదయో తేరస కిలేసధుననకధమ్మా. **కమ్మట్ఠానాని సబ్బానీ**తి పాళియం ఆగతాని అట్ఠత్తింస, అట్ఠకథాయం ద్వేతి నిరవసేసాని యోగకమ్మస్స భావనాయ పవత్తిట్ఠానాని. **చరియావిధానసహితో**తి రాగచరియాదీనం సభాగాదివిధానేన సహితో. **ఝానాని** చత్తారి రూపావచరజ్ఝానాని, **సమాపత్తియో** చతస్సో అరూపసమాపత్తియో. అట్ఠపి వా పటిలద్ధమత్తాని **ఝానాని,** సమాపజ్జనవసిభావప్పత్తియా **సమాపత్తియో. ఝానాని** వా రూపారూపావచరజ్ఝానాని, **సమాపత్తియో** ఫలసమాపత్తినిరోధసమాపత్తియో.

౧౫. లోకియలోకుత్తరభేదా ఛ అభిఞ్ఞాయో **సబ్బా అభిఞ్ఞాయో**. ఞాణవిభఙ్గాదీసు ఆగతనయేన ఏకవిధాదినా పఞ్ఞాయ సఙ్కలేత్వా సమ్పిణ్డేత్వా నిచ్ఛయో **పఞ్ఞాసఙ్కలననిచ్ఛయో.**

౧౬. పచ్చయధమ్మానం హేతుఆదీనం పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం హేతుపచ్చయాదిభావో **పచ్చయాకారో,** తస్స దేసనా **పచ్చయాకారదేసనా,** పటిచ్చసముప్పాదకథాతి అత్థో. సా పన నికాయన్తరలద్ధిసఙ్కరరహితతాయ సుట్ఠుపరిసుద్ధా, ఘనవినిబ్భోగస్స చ సుదుక్కరతాయ నిపుణా సణ్హసుఖుమా, ఏకత్తనయాదిసహితా చ తత్థ విచారితాతి ఆహ **''సుపరిసుద్ధనిపుణనయా''**తి. పటిసమ్భిదాదీసు ఆగతనయం అవిస్సజ్జేత్వావ విచారితత్తా **అవిముత్తతన్తిమగ్గా.**

౧౭. ఇతి పన సబ్బన్తి ఇతి-సద్దో పరిసమాపనే, **పన**-సద్దో వచనాలఙ్కారే, ఏతం సబ్బన్తి అత్థో. **ఇధా**తి ఇమిస్సా అట్ఠకథాయ. **న తం విచారయిస్సామి** పునరుత్తిభావతోతి అధిప్పాయో.

౧౮. ఇదాని తస్సేవ అవిచారణస్స ఏకన్తకారణం నిద్ధారేన్తో **''మజ్ఝే విసుద్ధిమగ్గో''**తిఆదిమాహ. తత్థ ''మజ్ఝే ఠత్వా''తి ఏతేన మజ్ఝట్ఠభావదీపనేన విసేసతో చతున్నం ఆగమానం సాధారణట్ఠకథా విసుద్ధిమగ్గో, న సుమఙ్గలవిలాసినిఆదయో వియ అసాధారణట్ఠకథాతి దస్సేతి. ''విసేసతో''తి చ ఇదం వినయాభిధమ్మానమ్పి విసుద్ధిమగ్గో యథారహం అత్థవణ్ణనా హోతి ఏవాతి కత్వా వుత్తం.

౧౯. ఇచ్చేవాతి ఇతి ఏవ. **తమ్పీ**తి విసుద్ధిమగ్గమ్పి. **ఏతాయా**తి సారత్థప్పకాసినియా.

ఏత్థ చ ''సీహళదీపం ఆభతా''తిఆదినా అట్ఠకథాకరణస్స నిమిత్తం దస్సేతి, ''దీపవాసీనమత్థాయ సుజనస్స చ తుట్ఠత్థం చిరట్ఠితత్థఞ్చ ధమ్మస్సా''తి ఏతేహి పయోజనం, ''సంయుత్తాగమవరస్స అత్థం పకాసయిస్సామీ''తి ఏతేన పిణ్డత్థం, ''అపనేత్వాన తతోహం సీహళభాస''న్తిఆదినా ''సావత్థిపభుతీన''న్తిఆదినా ''సీలకథా''తిఆదినా చ కరణప్పకారం. హేట్ఠిమనికాయేసు విసుద్ధిమగ్గే చ విచారితానం అత్థానం అవిచారణమ్పి హి ఇధ కరణప్పకారో ఏవాతి.

గన్థారమ్భకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. దేవతాసంయుత్తం

౧. నళవగ్గో

౧. ఓఘతరణసుత్తవణ్ణనా

విభాగవన్తానం సభావవిభావనం విభాగదస్సనవసేనేవ హోతీతి పఠమం తావ సంయుత్తవగ్గసుత్తాదివసేన సంయుత్తాగమస్స విభాగం దస్సేతుం ‘‘**తత్థ సంయుత్తాగమో నామా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **తత్థాతి** యం వుత్తం – ‘‘సంయుత్తాగమవరస్స అత్థం పకాసయిస్సామీ’’తి, తస్మిం వచనే. **తత్థాతి** వా ‘‘ఏతాయ అట్ఠకథాయ విజానాథ సంయుత్తనిస్సితం అత్థ’’న్తి ఏత్థ యం సంయుత్తగ్గహణం కతం, తత్థ. పఞ్చ వగ్గా ఏతస్సాతి **పఞ్చవగ్గో**. అవయవేన విగ్గహో, సముదాయో సమాసత్థో.

ఇదాని తం ఆదితో పట్ఠాయ సంవణ్ణేతుకామో అత్తనో సంవణ్ణనాయ తస్స పఠమమహాసఙ్గీతియం నిక్ఖిత్తానుక్కమేనేవ పవత్తభావం దస్సేతుం, ‘‘**తస్స వగ్గేసు సగాథావగ్గో ఆదీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ యథాపచ్చయం తత్థ తత్థ దేసితత్తా పఞ్ఞత్తత్తా చ విప్పకిణ్ణానం ధమ్మవినయానం సఙ్గహేత్వా గాయనం కథనం **సఙ్గీతి,** మహావిసయత్తా పూజనియత్తా చ మహతీ సఙ్గీతి **మహాసఙ్గీతి**. పఠమా మహాసఙ్గీతి **పఠమమహాసఙ్గీతి,** తస్సా పవత్తితకాలో **పఠమమహాసఙ్గీతికాలో,** తస్మిం పఠమమహాసఙ్గీతికాలే.

నిదదాతి దేసనం దేసకాలాదివసేన అవిదితం విదితం కత్వా నిదస్సేతీతి **నిదానం**. యో లోకే గన్థస్స ఉపోగ్ఘాతోతి వుచ్చతి, స్వాయమేత్థ ‘‘ఏవం మే సుత’’న్తి-ఆదికో గన్థో వేదితబ్బో, న పన ‘‘సనిదానాహం, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేమీ’’తిఆదీసు (అ. ని. ౩.౧౨౬) వియ అత్తజ్ఝాసయాదిదేసనుప్పత్తిహేతు. తేనేవాహ – ‘‘ఏవం మే సుతన్తి-ఆదికం ఆయస్మతా ఆనన్దేన పఠమమహాసఙ్గీతికాలే **వుత్తం నిదానమాదీ**’’తి. కామఞ్చేత్థ యస్సం పఠమమహాసఙ్గీతియం నిక్ఖిత్తానుక్కమేన సంవణ్ణనం కత్తుకామో, సా విత్థారతో వత్తబ్బా, సుమఙ్గలవిలాసినియం పన అత్తనా విత్థారితత్తా తత్థేవ గహేతబ్బాతి ఇమిస్సా సంవణ్ణనాయ మహత్తం పరిహరన్తో ‘‘**సా పనేసా**’’తిఆదిమాహ.

౧. ఏవం బాహిరనిదానే వత్తబ్బం అతిదిసిత్వా ఇదాని అబ్భన్తరనిదానం ఆదితో పట్ఠాయ సంవణ్ణేతుం ‘‘**యం పనేత**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ యస్మా సంవణ్ణనం కరోన్తేన సంవణ్ణేతబ్బే ధమ్మే పదవిభాగం పదత్థఞ్చ దస్సేత్వా తతో పరం పిణ్డత్థాదిదస్సనవసేన సంవణ్ణనా కాతబ్బా, తస్మా పదాని తావ దస్సేన్తో ‘‘**ఏవన్తి నిపాతపద**’’న్తి-ఆదిమాహ. తత్థ **పదవిభాగోతి** పదానం విసేసో, న పదవిగ్గహో. అథ వా పదాని చ పదవిభాగో చ **పదవిభాగో**. పదవిగ్గహో చ పదవిభాగో చ **పదవిభాగోతి** వా ఏకసేసవసేన పదపదవిగ్గహా పదవిభాగసద్దేన వుత్తాతి వేదితబ్బం. తత్థ పదవిగ్గహో ‘‘జేతస్స వనం జేతవన’’న్తిఆదినా సమాసపదేసు దట్ఠబ్బో.

అత్థతోతి పదత్థతో. తం పన పదత్థం అత్థుద్ధారక్కమేన పఠమం ఏవంసద్దస్స దస్సేన్తో ‘‘**ఏవంసద్దో తావా**’’తిఆదిమాహ. **అవధారణాదీతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన ఇదమత్థపుచ్ఛాపరిమాణాదిఅత్థానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తథా హి ‘‘ఏవంగతాని పుథుసిప్పాయతనాని (దీ. ని. ౧.౧౬౩, ౧౬౭), ఏవంవిధో ఏవమాకారో’’తి చ ఆదీసు ఇదం-సద్దస్స అత్థే ఏవం-సద్దో. గత-

సద్దో హి పకారపరియాయో, తథా విధాకార-సద్దో చ. తథా హి గతవిధఆకారసద్దే లోకియా పకారత్థే వదన్తి. "ఏవం సు తే సున్హాతా సువిలిత్తా కప్పితకేసమస్సూ ఆముత్తమాలాభరణా ఓదాతవత్థవసనా పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితా సమఙ్గీభూతా పరిచారేన్తి, సేయ్యథాపి త్వం ఏతరహి సాచరియకోతి. నో హిదం, భో గోతమా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮౬) పుచ్ఛాయం, "ఏవం లహుపరివత్తం (అ॰ ని॰ ౧.౪౮), ఏవమాయుపరియన్తో"తి (పారా॰ ౧౨) చ ఆదీసు పరిమాణే.

నను చ "ఏవం సు తే సున్హాతా సువిలిత్తా, ఏవమాయుపరియన్తో"తి ఏత్థ ఏవం-సద్దేన పుచ్ఛనాకారపరిమాణాకారానం వుత్తత్తా ఆకారత్థో ఏవ ఏవం-సద్దోతి? న, విసేససబ్భావతో. ఆకారమత్తవాచకో హి ఏవం-సద్దో, ఆకారత్థోతి అధిప్పేతో యథా "ఏవం బ్యాఖో"తిఆదీసు, న పన ఆకారవిసేసవాచకో. ఏవఞ్చ కత్వా, "ఏవం జాతేన మచ్చేనా"తిఆదీని (ధ॰ ప॰ ౫౩) ఉపమాదీసు ఉదాహరణాని ఉపపన్నాని హోన్తి. తథా హి "యథాపి...పే॰... బహు"న్తి (ధ॰ ప॰ ౫౩)? ఏత్థ పుప్ఫరాసిట్ఠానియతో మనుస్సూపపత్తిసప్పురిసూపనిస్సయ-సద్ధమ్మస్సవన- యోనిసోమనసికార- భోగసమ్పత్తిఆదిదానాదిపుఞ్ఞకిరియహేతుసముదాయతో సోభాసుగన్ధతాదిగుణయోగతో మాలాగుళసదిసియో పహూతా పుఞ్ఞకిరియా మరితబ్బసభావతాయ మచ్చేన సత్తేన కత్తబ్బాతి జోతితత్తా పుప్ఫరాసిమాలాగుళావ ఉపమా, తేసం ఉపమాకారో యథా-సద్దేన అనియమతో వుత్తోతి "ఏవం-సద్దో ఉపమాకారనిగమనత్థో"తి వత్తుం యుత్తం, సో పన ఉపమాకారో నియమియమానో అత్థతో ఉపమావ హోతీతి ఆహ **"ఉపమాయం ఆగతో"**తి. తథా "ఏవం ఇమినా ఆకారేన అభిక్కమితబ్బ"న్తిఆదినా ఉపదిసియమానాయ సమణసారుప్పాయ ఆకప్పసమ్పత్తియా యో తత్థ ఉపదిసనాకారో, సో అత్థతో ఉపదేసో ఏవాతి వుత్తం, **"ఏవం తే...పే॰... ఉపదేసే"**తి. తథా "ఏవమేతం భగవా, ఏవమేతం సుగతా"తి ఏత్థ చ భగవతా యథావుత్తమత్థం అవిపరీతతో జానన్తేహి కతం తత్థ సంవిజ్జమానగుణానం పకారేహి హంసనం ఉదగ్గతాకరణం సమ్పహంసనం. యో తత్థ సమ్పహంసనాకారోతి యోజేతబ్బం.

ఏవమేవం పనాయన్తి ఏత్థ గరహణాకారోతి యోజేతబ్బం, సో చ గరహణాకారో వసలీతి-ఆదిఖుంసనసద్దసన్నిధానతో ఇధ ఏవం-సద్దేన పకాసితోతి విఞ్ఞాయతి. యథా చేత్థ, ఏవం ఉపమాకారాదయోపి ఉపమాదివసేన వుత్తానం పుప్ఫరాసిఆదిసద్దానం సన్నిధానతోతి దట్ఠబ్బం. ఏవం, భన్తేతి పన ధమ్మస్స సాధుకం సవనమనసికారే సన్నియోజితేహి భిక్ఖూహి అత్తనో తత్థ ఠితభావస్స పటిజాననవసేన వుత్తత్తా ఏత్థ ఏవం-సద్దో **"వచనసమ్పటిచ్ఛనత్థో"**తి వుత్తో. తేన **ఏవం, భన్తే**తి సాధు, భన్తే, సుట్ఠు, భన్తేతి వుత్తం హోతి. **ఏవఞ్చ వదేహీ**తి యథాహం వదామి, ఏవం సమణం ఆనన్దం వదేహీతి యో ఏవం వదనాకారో ఇదాని వత్తబ్బో, సో ఏవం-సద్దేన నిదస్సీయతీతి **"నిదస్సనత్థో"**తి వుత్తోతి. **ఏవం నో**తి ఏత్థాపి నేసం యథావుత్తధమ్మానం అహితదుక్ఖావహభావే సన్నిట్ఠానజననత్థం అనుమతిగహణవసేన "సంవత్తన్తి వా నో వా, కథం వో ఏత్థ హోతీ"తి పుచ్ఛాయ కతాయ "ఏవం నో ఏత్థ హోతీ"తి వుత్తత్తా తదాకారసన్నిట్ఠానం ఏవం-సద్దేన విభావితన్తి విఞ్ఞాయతి. సో పన తేసం ధమ్మానం అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తనాకారో నియమియమానో అవధారణత్థో హోతీతి ఆహ – **"ఏవం నో ఏత్థ హోతీతిఆదీసు అవధారణే"**తి.

నానానయనిపుణన్తి ఏకత్తనానత్తఅబ్యాపారఏవంధమ్మతాసఙ్ఖాతా, నన్దియావట్టతిపుక్ఖలసీహవిక్కీళితఅఙ్కుసదిసాలోచనసఙ్ఖాతా వా ఆధారాదిభేదవసేన నానావిధా నయా **నానానయా**. నయా వా పాళిగతియో తా చ పఞ్ఞత్తిఅనుపఞ్ఞత్తిఆదివసేన సంకిలేసభాగియాదిలోకియాదితదుభయవోమిస్సకాదివసేన కుసలాదివసేన ఖన్ధాదివసేన సఙ్గహాదివసేన సమయవిముత్తాదివసేన ఠపనాదివసేన కుసలమూలాదివసేన

తికప్పట్ఠానాదివసేన చ నానప్పకారాతి **నానానయా,** తేహి నిపుణం సణ్హం సుఖుమన్తి **నానానయనిపుణం**. ఆసయోవ **అజ్ఝాసయో,** తే చ సస్సతాదిభేదేన తత్థ చ అప్పరజక్ఖతాదిభేదేన **అనేకే,** అత్తజ్ఝాసయాదయో ఏవ వా సముట్ఠానం ఉప్పత్తిహేతు ఏతస్సాతి **అనేకజ్ఝాసయసముట్ఠానం** . **అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్న**న్తి అత్థబ్యఞ్జనపరిపుణ్ణం ఉపనేతబ్బాభావతో, సఙ్కాసనపకాసనవివరణవిభజనఉత్తానీకరణపఞ్ఞత్తివసేన ఛహి అత్థపదేహి అక్ఖరపదబ్యఞ్జనాకారనిరుత్తినిద్దేసవసేన ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి చ సమన్నాగతన్తి వా అత్థో దట్ఠబ్బో.

వివిధపాటిహారియన్తి ఏత్థ పాటిహారియపదస్స వచనత్థం (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ నిదానవణ్ణనా; ధ॰ స॰ మూలటీ॰ ౨) "పటిపక్ఖహరణతో రాగాదికిలేసాపనయనతో **పాటిహారియ**"న్తి వదన్తి. భగవతో పన పటిపక్ఖా రాగాదయో న సన్తి యే హరితబ్బా, పుథుజ్జనానమ్పి విగతూపక్కిలేసే అట్ఠగుణసమన్నాగతే చిత్తే హతపటిపక్ఖే ఇద్ధివిధం పవత్తతి, తస్మా తత్థ పవత్తవోహారేన చ న సక్కా ఇధ "**పాటిహారియ**"న్తి వత్తుం. సచే పన మహాకారుణికస్స భగవతో వేనేయ్యగతా చ కిలేసా పటిపక్ఖా, తేసం హరణతో "**పాటిహారియ**"న్తి వుత్తం, ఏవం సతి యుత్తమేతం. అథ వా భగవతో చ సాసనస్స చ పటిపక్ఖా తిత్థియా, తేసం హరణతో **పాటిహారియం**. తే హి దిట్ఠిహరణవసేన దిట్ఠిప్పకాసనే అసమత్థభావేన చ ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీహి హరితా అపనీతా హోన్తీతి. **పటీ**తి వా అయం సద్దో "పచ్ఛా"తి ఏతస్స అత్థం బోధేతి "తస్మిం పటిపవిట్ఠమ్హి, అఞ్ఞో ఆగఞ్ఛి బ్రాహ్మణో"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౯౮౨; చూళని॰ వత్థుగాథా ౪) వియ, తస్మా సమాహితే చిత్తే విగతూపక్కిలేసే కతకిచ్చేన పచ్ఛాహరితబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి పటిహారియం, అత్తనో వా ఉపక్కిలేసేసు చతుత్థజ్ఝానమగ్గేహి హరితేసు పచ్ఛా హరణం పటిహారియం, ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనియో చ విగతూపక్కిలేసేన కతకిచ్చేన చ సత్తహితత్థం పున పవత్తేతబ్బా, హరితేసు చ అత్తనో ఉపత్తిలేసేసు పరసత్తానం ఉపక్కిలేసహరణాని హోన్తీతి పటిహారియాని భవన్తి, పటిహారియమేవ **పాటిహారియం**. పటిహారియే వా ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనిసముదాయే భవం ఏకేకం **పాటిహారియ**న్తి వుచ్చతి. పటిహారియం వా చతుత్థజ్ఝానం మగ్గో చ పటిపక్ఖహరణతో, తత్థ జాతం, తస్మిం వా నిమిత్తభూతే, తతో వా ఆగతన్తి **పాటిహారియం**. తస్స పన ఇద్ధిఆదిభేదేన విసయభేదేన చ బహువిధస్స భగవతో దేసనాయం లబ్భమానత్తా ఆహ "వివిధపాటిహారియ"న్తి.

న అఞ్ఞథాతి భగవతో సమ్ముఖా సుతాకారతో న అఞ్ఞథాతి అత్థో, న పన భగవతో దేసితాకారతో. అచిన్తేయ్యానుభావా హి భగవతో దేసనా. ఏవఞ్చ కత్వా "సబ్బప్పకారేన కో సమత్థో విఞ్ఞాతు"న్తి ఇదం వచనం సమత్థితం భవతి, ధారణబలదస్సనఞ్చ న విరుజ్ఝతి సుతాకారఅవిరజ్ఝనస్స అధిప్పేతత్తా. న హేత్థ అత్థన్తరతాపరిహారో ద్విన్నమ్పి అత్థానం ఏకవిసయత్తా. ఇతరథా థేరో భగవతో దేసనాయ సబ్బథా పటిగ్గహణే సమత్థో అసమత్థో చాతి ఆపజ్జేయ్యాతి.

"యో పరో న హోతి, సో అత్తా"తి ఏవం వుత్తాయ నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతాయ ససన్తతియా వత్తనతో తివిధోపి మే-సద్దో కిఞ్చాపి ఏకస్మిం ఏవ అత్థే దిస్సతి, కరణసమ్పదానసామినిద్దేసవసేన పన విజ్జమానం భేదం సన్ధాయాహ, "**మే-సద్దో తీసు అత్థేసు దిస్సతీ**"తి.

కిఞ్చాపి ఉపసగ్గో కిరియం విసేసేతి, జోతకభావతో పన సతిపి తస్మిం సుత-సద్దో ఏవ తం తం అత్థం వదతీతి అనుపసగ్గస్స సుత-సద్దస్స అత్థుద్ధారే సఉపసగ్గస్స గహణం న విరుజ్ఝతీతి దస్సేన్తో "**సఉపసగ్గో అనుపసగ్గో చా**"తిఆదిమాహ. **అస్సా**తి సుత-సద్దస్స. కమ్మభావసాధనాని ఇధ సుతసద్దే సమ్భవన్తీతి వుత్తం "**ఉపధారితన్తి వా**

ఉపధారణన్తి వా అత్థో''తి. **మయాతి అత్థే సతీతి** యదా మే-సద్దస్స కత్తువసేన కరణనిద్దేసో, తదాతి అత్థో. **మమాతి అత్థే సతీతి** యదా సమ్బన్ధవసేన సామినిద్దేసో, తదా.

సుత-సద్దసన్నిధానే పయుత్తేన ఏవం-సద్దేన సవనకిరియాజోతకేన భవితబ్బన్తి వుత్తం ''**ఏవన్తి సోతవిఞ్ఞాణాదివిఞ్ఞాణకిచ్చనిదస్సన**''న్తి. **ఆది**-సద్దేన సమ్పటిచ్ఛనాదీనం పఞ్చద్వారికవిఞ్ఞాణానం తదభినీహటానఞ్చ మనోద్వారికవిఞ్ఞాణానం గహణం వేదితబ్బం. సబ్బేసమ్పి వాక్యానం ఏవకారత్థసహితత్తా "సుత"న్తి ఏతస్స సుతమేవాతి అయమత్థో లబ్భతీతి ఆహ ''**అస్సవనభావపటిక్ఖేపతో**''తి. ఏతేన అవధారణేన నిరాసఙ్కతం దస్సేతి. యథా చ సుతం సుతమేవాతి నియమేతబ్బం, తం సమ్మా సుతం హోతీతి ఆహ ''**అనూనానధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**''న్తి. అథ వా సద్దన్తరత్థాపోహనవసేన సద్దో అత్థం వదతీతి సుతన్తి అసుతం న హోతీతి అయమేతస్స అత్థోతి వుత్తం ''**అస్సవనభావపటిక్ఖేపతో**''తి. ఇమినా దిట్ఠాదివినివత్తనం కరోతి.

ఇదం వుత్తం హోతి – న ఇదం మయా దిట్ఠం, న సయమ్భుఞాణేన సచ్ఛికతం, అథ ఖో సుతం, తఞ్చ ఖో సమ్మదేవాతి. తేనేవాహ ''**అనూనానధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**''న్తి. అవధారణత్థే వా ఏవం-సద్దే అయమత్థయోజనా కరీయతీతి తదపేక్ఖస్స సుత-సద్దస్స అయమత్థో వుత్తో ''**అస్సవనభావపటిక్ఖేపతో**''తి. తేనేవాహ ''**అనూనానధికావిపరీతగ్గహణనిదస్సన**''న్తి. సవనసద్దో చేత్థ కమ్మత్థో వేదితబ్బో "సుయ్యతీ"తి.

ఏవం సవనహేతుసవనవిసేసవసేన పదత్తయస్స ఏకేన పకారేన అత్థయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని పకారన్తరేహి తం దస్సేతుం ''**తథా ఏవ**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **తస్సాతి** యా సా భగవతో సమ్ముఖా ధమ్మస్సవనాకారేన పవత్తా మనోద్వారవిఞ్ఞాణవీథి, తస్సా. సా హి నానప్పకారేన ఆరమ్మణే పవత్తేతుం సమత్థా. తథా చ వుత్తం ''**సోతద్వారానుసారేనా**''తి. **నానప్పకారేనాతి** వక్ఖమానానం అనేకవిహితానం బ్యఞ్జనత్థగ్గహణానం నానాకారేన. ఏతేన ఇమిస్సా యోజనాయ ఆకారత్థో ఏవం-సద్దో గహితోతి దీపేతి. **పవత్తిభావప్పకాసనన్తి** పవత్తియా అత్థితాపకాసనం. **సుతన్తి ధమ్మప్పకాసనన్తి** యస్మిం ఆరమ్మణే వుత్తప్పకారా విఞ్ఞాణవీథి నానప్పకారేన పవత్తా, తస్స ధమ్మత్తా వుత్తం, న సుత-సద్దస్స ధమ్మత్థత్తా. వుత్తస్సేవత్థస్స పాకటీకరణం ''**అయం హేత్థ**''తిఆది. తత్థ **విఞ్ఞాణవీథియాతి** కరణత్థే కరణవచనం, **మయాతి** కత్తుఅత్థే.

ఏవన్తి నిద్దిసితబ్బప్పకాసనన్తి నిదస్సనత్థమేవం సద్దం గహేత్వా వుత్తం నిదస్సేతబ్బస్స నిద్దిసితబ్బత్తాభావాభావతో. తేన ఏవం-సద్దేన సకలమ్పి సుత్తం పచ్చామట్ఠన్తి దస్సేతి. సుత-సద్దస్స కిరియాసద్దత్తా సవనకిరియాయ చ సాధారణవిఞ్ఞాణప్పబన్ధపటిబద్ధత్తా తత్థ చ పుగ్గలవోహారోతి వుత్తం ''**సుతన్తి పుగ్గలకిచ్చప్పకాసన**''న్తి. న హి పుగ్గలవోహారరహితే ధమ్మప్పబన్ధే సవనకిరియా లబ్భతీతి.

యస్స చిత్తసన్తానస్సాతిఆదిపి ఆకారత్థమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా పురిమయోజనాయ అఞ్ఞథా అత్థయోజనం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ **ఆకారపఞ్ఞత్తీతి** ఉపాదాపఞ్ఞత్తి ఏవ ధమ్మానం పవత్తిఆకారుపాదానవసేన తథా వుత్తా. **సుతన్తి విసయనిద్దేసోతి** సోతబ్బభూతో ధమ్మో సవనకిరియాకత్తుపుగ్గలస్స సవనకిరియావసేన పవత్తిట్ఠానన్తి కత్వా వుత్తం. చిత్తసన్తానవినిముత్తస్స పరమత్థతో కస్సచి కత్తు అభావేపి సద్దవోహారేన బుద్ధిపరికప్పితభేదవచనిచ్ఛాయ చిత్తసన్తానతో అఞ్ఞం వియ తంసమఙ్గిం కత్వా వుత్తం ''**చిత్తసన్తానేన తంసమఙ్గీనో**''తి. సవనకిరియావిసయోపి సోతబ్బధమ్మో

సవనకిరియావసేన పవత్తచిత్తసన్తానస్స ఇధ పరమత్థతో కత్తుభావతో, సవనవసేన చిత్తప్పవత్తియా ఏవ వా సవనకిరియాభావతో తంకిరియాకత్తు చ విసయో హోతీతి వుత్తం "**తంసమఙ్గినో కత్తువిసయే**"తి. సుతాకారస్స చ థేరస్స సమ్మానిచ్ఛితభావతో ఆహ "**గహణసన్నిట్ఠాన**"న్తి. ఏతేన వా అవధారణత్థం ఏవం-సద్దం గహేత్వా అయమత్థయోజనా కతాతి దట్ఠబ్బం.

పుబ్బే సుతానం నానావిహితానం సుత్తసఙ్ఖాతానం అత్థబ్యఞ్జనానం ఉపధారితరూపస్స ఆకారస్స నిదస్సనస్స, అవధారణస్స వా పకాసనసభావో ఏవం-సద్దోతి తదాకారాదిఉపధారణస్స పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా ఉపాదానభూతధమ్మప్పబన్ధబ్యాపారతాయ వుత్తం "**ఏవన్తి పుగ్గలకిచ్చనిద్దేసో**"తి. సవనకిరియా పన పుగ్గలవాదినోపి విఞ్ఞాణనిరపేక్ఖా నత్థీతి విసేసతో విఞ్ఞాణబ్యాపారోతి ఆహ "**సుతన్తి విఞ్ఞాణకిచ్చనిద్దేసో**"తి. **మే**తి సద్దప్పవత్తియా ఏకన్తేనేవ సత్తవిసయత్తా విఞ్ఞాణకిచ్చస్స చ తత్థేవ సమోదహితబ్బతో "**మేతి ఉభయకిచ్చయుత్తపుగ్గలనిద్దేసో**"తి వుత్తం. అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తివిజ్జమానపఞ్ఞత్తిసభావా యథాక్కమం ఏవం-సద్దసుత-సద్దానం అత్థాతి తే తథారూప-పఞ్ఞత్తి-ఉపాదానభూత-ధమ్మప్పబన్ధబ్యాపారభావేన దస్సేన్తో ఆహ – "**ఏవన్తి పుగ్గలకిచ్చనిద్దేసో, సుతన్తి విఞ్ఞాణకిచ్చనిద్దేసో**"తి. ఏత్థ చ కరణకిరియాకత్తుకమ్మ-విసేసప్పకాసనవసేన పుగ్గలబ్యాపారవిసయ-పుగ్గలబ్యాపారనిదస్సనవసేన గహణాకారగాహకతబ్బిసయవిసేసనిద్దేసవసేన కత్తుకరణబ్యాపార-కత్తునిద్దేసవసేన చ దుతియాదయో చతస్సో అత్థయోజనా దస్సితాతి దట్ఠబ్బం.

సబ్బస్సపి సద్దాధిగమనీయస్స అత్థస్స పఞ్ఞత్తిముఖేనేవ పటిపజ్జితబ్బత్తా సబ్బపఞ్ఞత్తీనఞ్చ విజ్జమానాదివసేన ఛసు పఞ్ఞత్తిభేదేసు అన్తోగధత్తా తేసు "ఏవ"న్తిఆదీనం పఞ్ఞత్తీనం సరూపం నిద్ధారేన్తో ఆహ "**ఏవన్తి చ మేతి చా**"తిఆది. తత్థ ఏవన్తి చ మేతి చ వుచ్చమానస్స అత్థస్స ఆకారాదినో ధమ్మానం అసలక్ఖణభావతో అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావోతి ఆహ "**సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**"తి. తత్థ **సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేనా**తి భూతత్థఉత్తమత్థవసేన. ఇదం వుత్తం హోతి – యో మాయామరీచిఆదయో వియ అభూతత్థో, అనుస్సవాదీహి గహేతబ్బో వియ అనుత్తమత్థో చ న హోతి, సో రూపసద్దాదిసభావో, రుప్పనానుభవనాదిసభావో వా అత్థో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో చాతి వుచ్చతి, న తథా ఏవం మేతి పదానం అత్థోతి. ఏతమేవత్థం పాకటతరం కాతుం "**కిఞ్హేత్థత**"న్తిఆది వుత్తం. సుతన్తి పన సద్దాయతనం సన్ధాయాహ "**విజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**"తి. తేనేవ హి "**యఞ్హి తం ఏత్థ సోతేన ఉపలద్ధ**"న్తి వుత్తం. సోతద్వారానుసారేన ఉపలద్ధన్తి పన వుత్తే అత్థబ్యఞ్జనాది సబ్బం లబ్భతీతి. **తం తం ఉపాదాయ వత్తబ్బతో**తి సోతపథమాగతే ధమ్మే ఉపాదాయ తేసం ఉపధారితాకారాదినో పచ్చామసనవసేన ఏవన్తి, ససన్తతిపరియాపన్నే ఖన్ధే ఉపాదాయ మేతి వత్తబ్బత్తాతి అత్థో. దిట్ఠాదిసభావరహితే సద్దాయతనే పవత్తమానోపి సుతవోహారో "దుతియం తతియ"న్తిఆదికో వియ పఠమాదీని దిట్ఠముతవిఞ్ఞాతే అపేక్ఖిత్వా పవత్తోతి ఆహ "**దిట్ఠాదీని ఉపనిధాయ వత్తబ్బతో**"తి. అసుతం న హోతీతి హి సుతన్తి పకాసితోయమత్థోతి.

అత్తనా పటివిద్ధా సుత్తస్స పకారవిసేసా ఏవన్తి థేరేన పచ్చామట్ఠాతి ఆహ "**అసమ్మోహం దీపేతీ**"తి. **నానప్పకారపటివేధసమత్థో హోతీ**తి ఏతేన వక్ఖమానస్స సుత్తస్స నానప్పకారతం దుప్పటివిజ్ఝతఞ్చ దస్సేతి. **సుతస్స అసమ్మోసం దీపేతీ**తి సుతాకారస్స యాథావతో దస్సియమానత్తా వుత్తం. **అసమ్మోహేనా**తి సమ్మోహాభావేన, పఞ్ఞాయ ఏవ వా సవనకాలసమ్భూతాయ తదుత్తరకాలపఞ్ఞాసిద్ధి . ఏవం **అసమ్మోసేనా**తి ఏత్థాపి వత్తబ్బం. బ్యఞ్జనానం పటివిజ్ఝితబ్బో

ఆకారో నాతిగమ్భీరో యథాసుతధారణమేవ తత్థ కరణీయన్తి సతియా బ్యాపారో అధికో, పఞ్ఞా తత్థ గుణీభూతాతి వుత్తం "**పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమాయా**"తిఆది పఞ్ఞాయ పుబ్బఙ్గమాతి కత్వా. పుబ్బఙ్గమతా చేత్థ పధానతా "మనోపుబ్బఙ్గమా"తిఆదీసు వియ. పుబ్బఙ్గమతాయ వా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు ఆవజ్జనాదీనం వియ అప్పధానత్తే పఞ్ఞా పుబ్బఙ్గమా ఏతిస్సాతి అయమ్పి అత్థో యుజ్జతి, ఏవం సతి **పుబ్బఙ్గమాయాతి** ఏత్థాపి వుత్తవిపరియాయేన యథాసమ్భవం అత్థో వేదితబ్బో. **అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నస్సాతి** అత్థబ్యఞ్జనపరిపుణ్ణస్స , సఙ్కాసన-పకాసన-వివరణ-విభజన-ఉత్తానీకరణపఞ్ఞత్తివసేన ఛహి అత్థపదేహి, అక్ఖరపదబ్యఞ్జనాకారనిరుత్తినిద్దేసవసేన ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి చ సమన్నాగతస్సాతి వా అత్థో దట్ఠబ్బో.

యోనిసో మనసికారం దీపేతి ఏవం-సద్దేన వుచ్చమానానం ఆకారనిదస్సనావధారణత్థానం అవిపరీతసద్ధమ్మవిసయత్తాతి అధిప్పాయో. **అవిక్ఖేపం దీపేతీతి** "ఓఘతరణసుత్తం కత్థ భాసిత"న్తిఆదిపుచ్ఛావసేన పకరణప్పవత్తస్స వక్ఖమానస్స సుత్తస్స సవనం సమాధానమన్తరేన న సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం. **విక్ఖిత్తచిత్తస్సాతిఆది** తస్సేవత్థస్స సమత్థనవసేన వుత్తం. **సబ్బసమ్పత్తియాతి** అత్థబ్యఞ్జనదేసక-పయోజనాదిసమ్పత్తియా. అవిపరీతసద్ధమ్మవిసయేహి వియ ఆకారనిదస్సనావధారణత్థేహి యోనిసోమనసికారస్స, సద్ధమ్మస్సవనేన వియ చ అవిక్ఖేపస్స యథా యోనిసోమనసికారేన ఫలభూతేన అత్తసమ్మాపణిధిపుబ్బేకతపుఞ్ఞతానం సిద్ధి వుత్తా తదవినాభావతో, ఏవం అవిక్ఖేపేనేవ ఫలభూతేన కారణభూతానం సద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయానం సిద్ధి దస్సేతబ్బా సియా అస్సుతవతో సప్పురిసూపనిస్సయరహితస్స చ తదభావతో. "న హి విక్ఖిత్తచిత్తో"తిఆదినా సమత్థనవచనేన పన అవిక్ఖేపేన కారణభూతేన సప్పురిసూపనిస్సయేన చ ఫలభూతస్స సద్ధమ్మస్సవనస్స సిద్ధి దస్సితా. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో యుత్తో సియా, సద్ధమ్మస్సవనసప్పురిసూపనిస్సయా న ఏకన్తేన అవిక్ఖేపస్స కారణం బాహిరఙ్గత్తా. అవిక్ఖేపో పన సప్పురిసూపనిస్సయో వియ సద్ధమ్మస్సవనస్స ఏకన్తకారణన్తి, ఏవమ్పి అవిక్ఖేపేన సప్పురిసూపనిస్సయసిద్ధిజోతనా న సమత్థితావ, నో న సమత్థితా విక్ఖిత్తచిత్తానం సప్పురిసపయిరుపాసనాభావస్స అత్థసిద్ధితో. ఏత్థ చ పురిమం ఫలేన కారణస్స సిద్ధిదస్సనం నదీపూరేన వియ ఉపరి వుట్ఠిసబ్భావస్స. దుతియం కారణేన ఫలస్స సిద్ధిదస్సనం దట్ఠబ్బం ఏకన్తవస్సినా వియ మేఘవుట్ఠానేన వుట్ఠిప్పవత్తియా.

భగవతో వచనస్స అత్థబ్యఞ్జనపభేద-పరిచ్ఛేదవసేన సకలసాసనసమ్పత్తి-ఓగాహనాకారో నిరవసేసపరహిత-పారిపూరికారణన్తి వుత్తం "**ఏవం భద్దకో ఆకారో**"తి. యస్మా న హోతీతి సమ్బన్ధో . **పచ్ఛిమచక్కద్వయసమ్పత్తిన్తి** అత్తసమ్మాపణిధి-పుబ్బేకతపుఞ్ఞతా-సఙ్ఖాతం గుణద్వయం. అపరాపరవుత్తియా చేత్థ చక్కభావో, చరన్తి ఏతేహి సత్తా, సమ్పత్తిభవేసూతి వా . యే సన్ధాయ వుత్తం "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, చక్కాని, యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సానం చతుచక్కం వత్తతీ"తిఆది (అం. ని. ౪.౩౧). పురిమపచ్ఛిమభావో చేత్థ దేసనక్కమవసేన దట్ఠబ్బో. **పచ్ఛిమచక్కద్వయసిద్ధియాతి** పచ్ఛిమచక్కద్వయస్స చ అత్థితాయ. సమ్మాపణిహితత్తో పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞో సుద్ధాసయో హోతి తదసుద్ధిహేతూనం కిలేసానం దూరీభావతోతి ఆహ "**ఆసయసుద్ధి సిద్ధా హోతీ**"తి. తథా హి వుత్తం –
"సమ్మాపణిహితం చిత్తం, సేయ్యసో నం తతో కరే"తి (ధ. ప. ౪౩) "కతపుఞ్ఞోసి, త్వం ఆనన్ద, పధానమనుయుఞ్జ, ఖిప్పం హోహిసి అనాసవో"తి (దీ. ని. ౨.౨౦౭) చ. తేనేవాహ "**ఆసయసుద్ధియా అధిగమబ్యత్తిసిద్ధీ**"తి. **పయోగసుద్ధియాతి** యోనిసోమనసికారపుబ్బఙ్గమస్స ధమ్మస్సవనపయోగస్స విసదభావేన. తథా చాహ "**ఆగమబ్యత్తిసిద్ధీ**"తి, సబ్బస్స వా కాయవచీపయోగస్స నిద్దోసభావేన. పరిసుద్ధకాయవచీపయోగో హి విప్పటిసారాభావతో అవిక్ఖిత్తచిత్తో పరియత్తియం విసారదో హోతీతి.

నానప్పకారపటివేధదీపకేనాతిఆదినా అత్థబ్యఞ్జనేసు థేరస్స ఏవం-సద్దసుత-సద్దానం అసమ్మోహాసమ్మోసదీపనతో చతుపటిసమ్భిదావసేన అత్థయోజనం దస్సేతి. తత్థ **సోతబ్బభేదపటివేధదీపకేనా**తి ఏతేన అయం సుత-సద్దో ఏవం-సద్దసన్నిధానతో, వక్ఖమానాపేక్ఖాయ వా సామఞ్ఞేనేవ సోతబ్బధమ్మవిసేసం ఆమసతీతి దీపేతి. మనోదిట్ఠీహి పరియత్తిధమ్మానం అనుపేక్ఖనసుప్పటివేధా విసేసతో మనసికారపటిబద్ధాతి తే వుత్తనయేన యోనిసోమనసికారదీపకేన ఏవం సద్దేన యోజేత్వా, సవనధారణవచీపరిచయా పరియత్తిధమ్మానం విసేసేన సోతావధానపటిబద్ధాతి తే వుత్తనయేన అవిక్ఖేపదీపకేన సుత-సద్దేన యోజేత్వా దస్సేన్తో సాసనసమ్పత్తియా ధమ్మస్సవనే ఉస్సాహం జనేతి. తత్థ **ధమ్మా**తి పరియత్తిధమ్మా. **మనసా అనుపేక్ఖితా**తి "ఇధ సీలం కథితం, ఇధ సమాధి, ఇధ పఞ్ఞా, ఏత్తకా ఏత్థ అనుసన్ధియో"తిఆదినా నయేన మనసా అనుపేక్ఖితా. **దిట్ఠియా సుప్పటివిద్ధా**తి నిజ్ఝానక్ఖన్తి భూతాయ, ఞాతపరిఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయ వా దిట్ఠియా తత్థ తత్థ వుత్తరూపారూపధమ్మే "ఇతి రూపం, ఏత్తకం రూప"న్తిఆదినా సుట్ఠు వవత్థపేత్వా పటివిద్ధా.

సకలేన వచనేనాతి పుబ్బే తీహి పదేహి విసుం విసుం యోజితత్తా వుత్తం. **అత్తనో అదహన్తో**తి "మమేద"న్తి అత్తని అట్ఠపేన్తో. భుమ్మత్థే చేతం సామివచనం. **అసప్పురిసభూమి**న్తి అకతఞ్ఞుతం. "ఇధేకచ్చో పాపభిక్ఖు తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం పరియాపుణిత్వా అత్తనో దహతీ"తి (పారా॰ ౧౯౫) ఏవం వుత్తం అనరియవోహారావత్థం, సా ఏవ అనరియవోహారావత్థా అసద్ధమ్మో . నను చ ఆనన్దత్థేరస్స "మమేదం వచన"న్తి అధిమానస్స, మహాకస్సపత్థేరాదీనఞ్చ తదాసఙ్కాయ అభావతో అసప్పురిసభూమి-సమతిక్కమాదివచనం నిరత్థకన్తి? నయిదమేవం. "ఏవం మే సుత"న్తి వదన్తేన అయమ్పి అత్థో విభావితోతి దస్సనతో. కేచి పన "దేవతానం పరివితక్కాపేక్ఖం తథావచనన్తి ఏదిసీ చోదనా అనవకాసా"తి వదన్తి. తస్మిం కిర ఖణే ఏకచ్చానం దేవతానం ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉదపాది "భగవా చ పరినిబ్బుతో, అయఞ్చ ఆయస్మా దేసనాకుసలో ఇదాని ధమ్మం దేసేతి, సక్యకులప్పసుతో తథాగతస్స భాతా చూళపితుపుత్తో. కిం ను ఖో సయం సచ్ఛికతం ధమ్మం దేసేతి? ఉదాహు భగవతో ఏవ వచనం యథాసుత"న్తి, ఏవం తదాసఙ్కితప్పకారతో అసప్పురిసభూమిసమోక్కమాదితో అతిక్కమాది విభావితన్తి. **అప్పేతీ**తి నిదస్సేతి. దిట్ఠధమ్మిక-సమ్పరాయిక-పరమత్థేసు యథారహం సత్తే నేతీతి నేత్తి, ధమ్మో ఏవ నేత్తి **ధమ్మనేత్తి**.

దళ్హతరనివిట్ఠా విచికిచ్ఛా **కఙ్ఖా,** నాతిసంసప్పనా మతిభేదమత్తా **విమతి. అస్సద్ధియం వినాసేతీ**తి భగవతా భాసితత్తా సమ్ముఖావస్స పటిగ్గహితత్తా ఖలితదురుత్తాదిగహణదోసాభావతో చ. ఏత్థ చ పఠమాదయో తిస్సో అత్థయోజనా ఆకారాదిఅత్థేసు అగ్గహితవిసేసమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా దస్సితా, తతో పరా చతస్సో ఆకారత్థమేవ ఏవం-సద్దం గహేత్వా విభావితా. పచ్ఛిమా పన తిస్సో యథాక్కమం ఆకారత్థం నిదస్సనత్థం అవధారణత్థఞ్చ ఏవం-సద్దం గహేత్వా యోజితాతి దట్ఠబ్బం.

ఏక-సద్దో అఞ్ఞసేట్ఠఅసహాయసఙ్ఖ్యాదీసు దిస్సతి. తథా హేస "సస్సతో అత్తా చ లోకో చ, ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి ఇత్థేకే అభివదన్తీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౭) అఞ్ఞత్థే దిస్సతి. "చేతసో ఏకోదిభావ"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౮; పారా॰ ౧౧) సేట్ఠే, "ఏకో వూపకట్ఠో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౪౦౫) అసహాయే, "ఏకోవ ఖో, భిక్ఖవే, ఖణో చ సమయో చ బ్రహ్మచరియవాసాయా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౮.౨౯) సఙ్ఖ్యాయం. ఇధాపి సఙ్ఖ్యాయన్తి దస్సేన్తో ఆహ **"ఏకన్తి గణనపరిచ్ఛేదనిద్దేసో"**తి. **కాలఞ్చ సమయఞ్చా**తి యుత్తకాలఞ్చ పచ్చయసామగ్గిఞ్చ. **ఖణో**తి ఓకాసో. తథాగతుప్పాదాదికో హి మగ్గబ్రహ్మచరియస్స ఓకాసో తప్పచ్చయస్స పటిలాభహేతుత్తా. ఖణో ఏవ చ సమయో, యో

ఖణోతి చ సమయోతి చ వుచ్చతి, సో ఏకో ఏవాతి హి అత్థో. **మహాసమయోతి** మహాసమూహో. **సమయోపి ఖోతి** సిక్ఖాపదపూరణస్స హేతుపి. **సమయప్పవాదకేతి** దిట్ఠిప్పవాదకే. తత్థ హి నిసిన్నా తిత్థియా అత్తనో అత్తనో సమయం పవదన్తి. **అత్థాభిసమయాతి** హితపటిలాభా. అభిసమేతబ్బోతి అభిసమయో, అభిసమయో అత్థో **అభిసమయట్ఠోతి** పీళనాదీని అభిసమేతబ్బభావేన ఏకీభావం ఉపనేత్వా వుత్తాని. అభిసమయస్స వా పటివేధస్స విసయభూతో అత్థో **అభిసమయట్ఠోతి** తానేవ తథా ఏకత్తేన వుత్తాని. తత్థ **పీళనం** దుక్ఖసచ్చస్స తంసమఙ్గినో హింసనం అవిప్ఫారికతాకరణం, **సన్తాపో** దుక్ఖదుక్ఖతాదివసేన సన్తాపనం పరిదహనం.

తత్థ సహకారికారణం సన్నిజ్ఝం సమేతి సమవేతీతి **సమయో,** సమవాయో. సమేతి సమాగచ్ఛతి ఏత్థ మగ్గబ్రహ్మచరియం తదాధారపుగ్గలేహీతి **సమయో,** ఖణో. సమేతి ఏత్థ, ఏతేన వా సంగచ్ఛతి సత్తో, సభావధమ్మో వా సహజాతాదీహి, ఉప్పాదాదీహి వాతి **సమయో,** కాలో. ధమ్మప్పవత్తిమత్తతాయ అత్థతో అభూతోపి హి కాలో ధమ్మప్పవత్తియా అధికరణం కరణం వియ చ పరికప్పనామత్తసిద్ధేన రూపేన వోహారీయతీతి. సమం, సహ వా అవయవానం అయనం పవత్తి అవట్ఠానన్తి **సమయో,** సమూహో యథా "సముదాయో"తి. అవయవసహావట్ఠానమేవ హి సమూహోతి. అవసేసపచ్చయానం సమాగమే ఏతి ఫలం ఏతస్మా ఉప్పజ్జతి పవత్తతి చాతి **సమయో,** హేతు యథా "సముదయో"తి. సమేతి సంయోజనభావతో సమ్బన్ధో ఏతి అత్తనో విసయే పవత్తతి, దళ్హగ్గహణభావతో వా సంయుత్తా అయన్తి పవత్తన్తి సత్తా యథాభినివేసం ఏతేనాతి **సమయో,** దిట్ఠి. దిట్ఠిసంయోజనేన హి సత్తా అతివియ బజ్ఝన్తీతి. సమితి సంగతి సమోధానన్తి **సమయో,** పటిలాభో. సమస్స నిరోధస్స యానం, సమ్మా వా యానం అపగమో అపవత్తి **సమయో,** పహానం. అభిముఖం ఞాణేన సమ్మా ఏతబ్బో అధిగన్తబ్బోతి **అభిసమయో,** ధమ్మానం అవిపరీతో సభావో. అభిముఖభావేన సమ్మా ఏతి గచ్ఛతి బుజ్ఝతీతి **అభిసమయో,** ధమ్మానం అవిపరీతసభావావబోధో . ఏవం తస్మిం తస్మిం అత్థే సమయసద్దప్పవత్తి వేదితబ్బా. సమయసద్దస్స అత్థుద్ధారే అభిసమయసద్దస్స ఉదాహరణం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **అస్సాతి** సమయసద్దస్స. **కాలో అత్థో** సమవాయాదీనం అత్థానం ఇధ అసమ్భవతో దేసదేసకపరిసానం వియ సుత్తస్స నిదానభావేన కాలస్స అపదిసితబ్బతో చ.

కస్మా పనేత్థ అనియమితవసేనేవ కాలో నిద్దిట్ఠో? న ఉతుసంవచ్ఛరాదివసేన నియమితోతి ఆహ "**తత్థ కిఞ్చాపీ**"తిఆది. ఉతుసంవచ్ఛరాదివసేన నియమం అకత్వా సమయసద్దస్స వచనే అయమ్పి గుణో లద్ధో హోతీతి దస్సేన్తో "**యే వా ఇమే**"తిఆదిమాహ. సామఞ్ఞజోతనా హి విసేసే అవతిట్ఠతీతి. తత్థ **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారసమయో** దేవసికం ఝానఫలసమాపత్తీహి వీతినామనకాలో, విసేసతో సత్తసత్తాహాని. **సుప్పకాసాతి** దససహస్సిలోకధాతుపకమ్పన-ఓభాసపాతుభావాదీహి పాకటా. యథావుత్తప్పభేదేసు ఏవ సమయేసు ఏకదేసం పకారన్తరేహి సఙ్గహేత్వా దస్సేతుం "**యో చాయ**"న్తిఆదిమాహ. తథా హి ఞాణకిచ్చసమయో, అత్తహితపటిపత్తిసమయో చ అభిసమ్బోధిసమయో, అరియతుణ్హీభావసమయో, దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారసమయో, కరుణాకిచ్చపరహితపటిపత్తిధమ్మీకథాసమయా, దేసనాసమయో ఏవ.

కరణవచనేన నిద్దేసో కతోతి సమ్బన్ధో. **తత్థాతి** అభిధమ్మతదఞ్ఞసుత్తపదవినయేసు. **తథాతి** భుమ్మకరణేహి. **అధికరణత్థో** ఆధారత్థో. భావో నామ కిరియా, తాయ కిరియన్తరలక్ఖణం **భావేనభావలక్ఖణం.** తత్థ యథా కాలో సభావధమ్మపరిచ్ఛిన్నో సయం పరమత్థతో అవిజ్జమానోపి ఆధారభావేన పఞ్ఞాతో తఙ్ఖణప్పవత్తానం తతో పుబ్బే పరతో చ

అభావతో “పుబ్బణ్హే జాతో, సాయన్హే గచ్ఛతీ”తి చ ఆదీసు, సమూహో చ అవయవవినిముత్తో విసుం అవిజ్జమానోపి కప్పనామత్తసిద్ధో అవయవానం ఆధారభావేన పఞ్ఞాపీయతి యథా “రుక్ఖే సాఖా, యవరాసియం సమ్భూతో”తిఆదీసు, ఏవం ఇధాపీతి దస్సేన్తో ఆహ “**అధికరణఞ్హి...పే.... ధమ్మాన**”న్తి. యస్మిం కాలే, ధమ్మపుఞ్జే వా కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి, తస్మిం ఏవ కాలే ధమ్మపుఞ్జే చ ఫస్సాదయోపి హోన్తీతి అయం హి తత్థ అత్థో. యథా చ “గావీసు దుయ్హమానాసు గతో, దుద్ధాసు ఆగతో”తి దోహనకిరియాయ గమనకిరియా లక్ఖీయతి, ఏవం ఇధాపి యస్మిం సమయే, తస్మిం సమయేతి చ వుత్తే “సతీ”తి అయమత్థో విఞ్ఞాయమానో ఏవ హోతి పదత్థస్స సత్తావిరహాభావతోతి సమయస్స సత్తాకిరియాయ చిత్తస్స ఉప్పాదకిరియా ఫస్సాదిభవనకిరియా చ లక్ఖీయతి. **యస్మిం సమయే**తి యస్మిం నవమే ఖణే, యస్మిం యోనిసోమనసికారాదిహేతుమ్హి, పచ్చయసమవాయే వా సతి కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి, తస్మింయేవ ఖణే, హేతుమ్హి, పచ్చయసమవాయే వా ఫస్సాదయోపి హోన్తీతి ఉభయత్థ సమయసద్దే భుమ్మనిద్దేసో కతో లక్ఖణభూతభావయుత్తోతి దస్సేన్తో ఆహ “**ఖణ...పే.... లక్ఖీయతీ**”తి.

హేతుఅత్థో కరణత్థో చ సమ్భవతి “అన్నేన వసతి, విజ్జాయ వసతి, ఫరసునా ఛిన్దతి, కుదాలేన ఖణతీ”తిఆదీసు వియ. వీతిక్కమఞ్హి సుత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘం సన్నిపాతాపేత్వా ఓతిణ్ణవత్థుకం పుగ్గలం పటిపుచ్ఛిత్వా విగరహిత్వా చ తం తం వత్థుఓతిణ్ణకాలం అనతిక్కమిత్వా తేనేవ కాలేన సిక్ఖాపదాని పఞ్ఞపేన్తో భగవా విహరతి సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిహేతుఞ్చ అపేక్ఖమానో తతియపారాజికాదీసు వియ.

అచ్చన్తమేవ ఆరమ్భతో పట్ఠాయ యావ దేసనానిట్ఠానం. పరహితపటిపత్తిసఙ్ఖాతేన **కరుణావిహారేన. తదత్థజోతనత్థ**న్తి అచ్చన్తసంయోగత్థజోతనత్థం. **ఉపయోగనిద్దేసో కతో** యథా “మాసం సజ్ఝాయతీ”తి . **పోరాణా**తి అట్ఠకథాచరియా. **అభిలాపమత్తభేదో**తి వచనమత్తేన విసేసో. తేన సుత్తవినయేసు విభత్తిబ్యత్తయో కతోతి దస్సేతి.

సేట్ఠన్తి సేట్ఠవాచకం వచనం “సేట్ఠ”న్తి వుత్తం సేట్ఠగుణసహచరణతో, తథా “**ఉత్తమ**”న్తి ఏత్థాపి. **గారవయుత్తో**తి గరుభావయుత్తో గరుగుణయోగతో, గరుకరణారహతాయ వా గారవయుత్తో. **వుత్తోయేవ,** న పన ఇధ వత్తబ్బో విసుద్ధిమగ్గస్స ఇమిస్సా అట్ఠకథాయ ఏకదేసభావతోతి అధిప్పాయో.

అపరో నయో (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ నిదానవణ్ణనా; సారత్థ॰ టీ॰ ౧.౧.వేరఞ్జకణ్డవణ్ణనా; విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౪౪) – భాగవాతి భగవా, భతవాతి భగవా, భాగే వనీతి భగవా, భగే వనీతి భగవా, భత్తవాతి భగవా, భగే వమీతి భగవా, భాగే వమీతి భగవా.

“భాగవా భతవా భాగే, భగే చ వని భత్తవా;
భగే వమి తథా భాగే, వమీతి భగవా జినో”.

తత్థ కథం **భాగవాతి భగవా**? యే తే సీలాదయో ధమ్మక్ఖన్ధా గుణభాగా గుణకోట్ఠాసా, తే అనఞ్ఞసాధారణా నిరతిసయా తథాగతే అత్థి ఉపలబ్భన్తి. తథా హిస్స సీలం సమాధి పఞ్ఞా విముత్తి విముత్తిఞాణదస్సనం, హిరీ ఓత్తప్పం, సద్ధా వీరియం, సతి సమ్పజఞ్ఞం, సీలవిసుద్ధి దిట్ఠివిసుద్ధి, సమథో విపస్సనా, తీణి కుసలమూలాని, తీణి సుచరితాని, తయో సమ్మావితక్కా, తిస్సో అనవజ్జసఞ్ఞా, తిస్సో ధాతుయో, చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో ఇద్ధిపాదా, చత్తారో అరియమగ్గా, చత్తారి అరియఫలాని, చతస్సో పటిసమ్భిదా, చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణాని, చత్తారో అరియవంసా,

చత్తారి వేసారజ్జఞాణాని, పఞ్చ పధానియఙ్గాని, పఞ్చఙ్గికో సమ్మాసమాధి, పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధి, పఞ్చిన్ద్రియాని, పఞ్చ బలాని, పఞ్చ నిస్సారణీయా ధాతుయో, పఞ్చ విముత్తాయతనఞాణాని, పఞ్చ విముత్తిపరిపాచనీయా సఞ్ఞా, ఛ అనుస్సతిట్ఠానాని, ఛ గారవా, ఛ నిస్సారణీయా ధాతుయో, ఛ సతతవిహారా, ఛ అనుత్తరియాని, ఛ నిబ్బేధభాగియా సఞ్ఞా, ఛ అభిఞ్ఞా, ఛ అసాధారణఞాణాని, సత్త అపరిహానియా ధమ్మా, సత్త అరియధమ్మా, సత్త అరియధనాని, సత్త బోజ్ఝఙ్గా, సత్త సప్పురిసధమ్మా, సత్త నిజ్జరవత్థూని, సత్త సఞ్ఞా, సత్తదక్ఖిణేయ్యపుగ్గలదేసనా, సత్తఖీణాసవబలదేసనా, అట్ఠపఞ్ఞాపటిలాభహేతుదేసనా అట్ఠ సమ్మత్తాని, అట్ఠలోకధమ్మాతిక్కమో, అట్ఠ ఆరమ్భవత్థూని, అట్ఠఅక్ఖణదేసనా, అట్ఠ మహాపురిసవితక్కా, అట్ఠఅభిభాయతనదేసనా, అట్ఠ విమోక్ఖా, నవ యోనిసోమనసికారమూలకా ధమ్మా, నవ పారిసుద్ధిపధానియఙ్గాని, నవసత్తావాసదేసనా, నవ ఆఘాతపటివినయా, నవ సఞ్ఞా, నవనానత్తా, నవ అనుపుబ్బవిహారా, దస నాథకరణా ధమ్మా, దస కసిణాయతనాని, దస కుసలకమ్మపథా, దస సమ్మత్తాని, దస అరియవాసా, దస అసేక్ఖధమ్మా, దస తథాగతబలాని, ఏకాదస మేత్తానిసంసా, ద్వాదస ధమ్మచక్కాకారా, తేరస ధుతగుణా, చుద్దస బుద్ధఞాణాని, పఞ్చదస విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా, సోళసవిధా ఆనాపానస్సతి, సోళస అపరన్తపనీయా ధమ్మా, అట్ఠారస బుద్ధధమ్మా, ఏకూనవీసతి పచ్చవేక్ఖణఞాణాని, చతుచత్తాలీస ఞాణవత్థూని, పఞ్ఞాస ఉదయబ్బయఞాణాని, పరోపఞ్ఞాస కుసలా ధమ్మా, సత్తసత్తతి ఞాణవత్థూని, చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖసమాపత్తిసఞ్చారిమహావజిరఞాణం , అనన్తనయసమన్తపట్ఠాన-పవిచయ-పచ్చవేక్ఖణదేసనాఞాణాని, తథా అనన్తాసు లోకధాతూసు అనన్తానం సత్తానం ఆసయాదివిభావనఞాణాని చాతి ఏవమాదయో అనన్తాపరిమాణభేదా అనఞ్ఞసాధారణా నిరతిసయా గుణభాగా గుణకోట్ఠాసా సంవిజ్జన్తి ఉపలబ్భన్తి, తస్మా యథావుత్తవిభాగా గుణభాగా అస్స అత్థీతి "భాగవా"తి వత్తబ్బే ఆకారస్స రస్సత్తం కత్వా "భగవా"తి వుత్తో. ఏవం తావ భాగవాతి **భగవా**.

"యస్మా సీలాదయో సబ్బే, గుణభాగా అసేసతో;
విజ్జన్తి సుగతే తస్మా, భగవాతి పవుచ్చతి".

కథం **భతవాతి భగవా**? యే తే సబ్బలోకహితాయ ఉస్సుక్కమాపన్నేహి మనుస్సత్తాదికే అట్ఠ ధమ్మే సమోధానేత్వా సమ్మాసమ్బోధియా కతమహాభినీహారేహి మహాబోధిసత్తేహి పరిపూరితబ్బా దానపారమీ, సీల, నేక్ఖమ్మ, పఞ్ఞా, వీరియ, ఖన్తి, సచ్చ, అధిట్ఠాన, మేత్తా, ఉపేక్ఖాపారమీతి దస పారమియో, దస ఉపపారమియో, దస పరమత్థపారమియోతి సమతింస పారమియో, దానాదీని చత్తారి సఙ్గహవత్థూని, సచ్చాదీని చత్తారి అధిట్ఠానాని, అఙ్గపరిచ్చాగో, జీవిత, రజ్జ, పుత్త, దారపరిచ్చాగోతి పఞ్చ మహాపరిచ్చాగా, పుబ్బయోగో, పుబ్బచరియా, ధమ్మక్ఖానం, ఞాతత్థచరియా, లోకత్థచరియా, బుద్ధిచరియాతి ఏవమాదయో, సఙ్ఖేపతో వా సబ్బే పుఞ్ఞఞాణసమ్భారా బుద్ధకరధమ్మా, తే మహాభినీహారతో పట్ఠాయ కప్పానం సతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని యథా హానభాగియా సంకిలేసభాగియా ఠితిభాగియా వా న హోన్తి, అథ ఖో ఉత్తరుత్తరి విసేసభాగియావ హోన్తి, ఏవం సక్కచ్చం నిరన్తరం అనవసేసతో భతా సమ్భతా అస్స అత్థీతి "భతవా"తి వత్తబ్బే "భగవా"తి వుత్తో నిరుత్తినయేన త-కారస్స గ-కారం కత్వా . అథ వా **భతవాతి** తేయేవ యథావుత్తే బుద్ధకరధమ్మే వుత్తనయేనేవ భరి, సమ్భరి, పరిపూరేసీతి అత్థో. ఏవమ్పి భతవాతి **భగవా**.

"సమ్మాసమ్బోధియా సబ్బే, దానపారమిఆదికే;
సమ్భారే భతవా నాథో, తస్మాపి భగవా మతో".

కథం **భాగే వనీతి భగవా**? యే తే చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా దేవసికం వళఞ్జనకసమాపత్తిభాగా, తే అనవసేసతో లోకహితత్థం అత్తనో చ దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థం నిచ్చకప్పం వని, భజి, సేవి, బహులమకాసీతి భాగే వనీతి **భగవా**. అథ వా అభిఞ్ఞేయ్యధమ్మేసు కుసలాదీసు ఖన్ధాదీసు చ యే తే పరిఞ్ఞేయ్యాదివసేన సఙ్ఖేపతో వా చతుబ్బిధా అభిసమయభాగా, విత్థారతో పన "చక్ఖు పరిఞ్ఞేయ్యం సోతం...పే.... జరామరణం పరిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౨౧) అనేకే పరిఞ్ఞేయ్యభాగా, "చక్ఖుస్స సముదయో పహాతబ్బో...పే.... జరామరణస్స సముదయో పహాతబ్బో"తిఆదినా పహాతబ్బభాగా, "చక్ఖుస్స నిరోధో...పే.... జరామరణస్స నిరోధో సచ్ఛికాతబ్బో"తిఆదినా సచ్ఛికాతబ్బభాగా, "చక్ఖునిరోధగామినీపటిపదా"తిఆదినా, "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తిఆదినా చ అనేకభేదా భావేతబ్బభాగా చ ధమ్మా, తే సబ్బే వని, భజి, యథారహం గోచరభావనాసేవనానం వసేన సేవి. ఏవమ్పి భాగే వనీతి **భగవా**. అథ వా "యే ఇమే సీలాదయో ధమ్మక్ఖన్ధా సావకేహి సాధారణా గుణకోట్ఠాసా గుణభాగా, కిన్తి ను ఖో తే వినేయ్యసన్తానేసు పతిట్ఠపేయ్య"న్తి మహాకరుణాయ వని అభిపత్థయి, సా చస్స అభిపత్థనా యథాధిప్పేతఫలావహా అహోసి. ఏవమ్పి భాగే వనీతి **భగవా**.

"యస్మా ఞేయ్యసమాపత్తి-గుణభాగే తథాగతో;
భజి పత్థయి సత్తానం, హితాయ భగవా తతో".

కథం **భగే వనీతి భగవా**? సమాసతో తావ కతపుఞ్ఞేహి పయోగసమ్పన్నేహి యథావిభవం భజీయన్తీతి భగా, లోకియలోకుత్తరసమ్పత్తియో. తత్థ లోకియే తావ తథాగతో సమ్మాసమ్బోధితో పుబ్బే బోధిసత్తభూతో పరముక్కంసగతే, వని, భజి, సేవి, యత్థ పతిట్ఠాయ నిరవసేసతో బుద్ధకరధమ్మే సమన్నానేన్తో బుద్ధధమ్మే పరిపాచేసి, బుద్ధభూతో పన తే నిరవజ్జేసు ఉపసంహితే అనఞ్ఞసాధారణే లోకుత్తరేపి, వని, భజి, సేవి, విత్థారతో పన పదేసరజ్జ-ఇస్సరియచక్కవత్తిసమ్పత్తి-దేవరజ్జసమ్పత్తిఆదివసేన ఝాన-విమోక్ఖ-సమాధిసమాపత్తి-ఞాణదస్సన-మగ్గభావనా-ఫలసచ్ఛి-కిరియాది-ఉత్తరిమనుస్సధమ్మవసేన చ అనేకవిహితే అనఞ్ఞసాధారణే, భగే, వని, భజి, సేవి. ఏవమ్పి భగే వనీతి **భగవా**.

"యా తా సమ్పత్తియో లోకే, యా చ లోకుత్తరా పుథు;
సబ్బా తా భజి సమ్బుద్ధో, తస్మాపి భగవా మతో".

కథం **సత్తవాతి భగవా**? భత్తా దళ్హభత్తికా అస్స బహూ అత్థీతి భత్తవా. తథాగతో హి మహాకరుణాసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాది-అపరిమితనిరుపమప్పభావ-గుణవిసేససమఙ్గిభావతో సబ్బసత్తుత్తమో, సబ్బానత్థపరిహారపుబ్బఙ్గమాయ నిరవసేసహితసుఖవిధానతప్పరాయ నిరతిసయాయ పయోగసమ్పత్తియా సదేవమనుస్సాయ పజాయ అచ్చన్తుపకారితాయ ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణఅసీతి అనుబ్యఞ్జనబ్యామప్పభాది అనఞ్ఞసాధారణవిసేసపటిమణ్డితరూపకాయతాయ యథాభుచ్చగుణాధిగతేన "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదినయప్పవత్తేన లోకత్తయబ్యాపినా సువిపులేన సువిసుద్ధేన చ థుతిఘోసేన సమన్నాగతత్తా ఉక్కంసపారమిప్పత్తాసు అప్పిచ్ఛతాసన్తుట్ఠిఆదీసు సుప్పతిట్ఠితభావతో దసబలచతువేసారజ్జాది-నిరతిసయగుణవిసేస-సమఙ్గీభావతో చ రూపప్పమాణో రూపప్పసన్నో, ఘోసప్పమాణో ఘోసప్పసన్నో, లూఖప్పమాణో లూఖప్పసన్నో, ధమ్మప్పమాణో ధమ్మప్పసన్నోతి ఏవం చతుప్పమాణికే లోకసన్నివాసే సబ్బథాపి పసాదావహభావేన సమన్తపాసాదికత్తా అపరిమాణానం సత్తానం సదేవమనుస్సానం ఆదరబహుమానగారవాయతనతాయ పరమపేమసమ్భత్తిట్ఠానం. యే తస్స ఓవాదే పతిట్ఠితా

అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతా హోన్తి, కేనచి అసంహారియా తేసం పసాదభత్తి సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా. తథా హి తే అత్తనో జీవితపరిచ్చాగేపి తత్థ పసాదం న పరిచ్చజన్తి, తస్స వా ఆణం దళ్హభత్తిభావతో.

తేనేవాహ –

“యో వే కతఞ్ఞూ కతవేది ధీరో;
కల్యాణమిత్తో దళ్హభత్తి చ హోతీ”తి. (జా॰ ౨.౧౭.౭౮);

“సెయ్యథాపి, భిక్ఖవే, మహాసముద్దో ఠితధమ్మో వేలం నాతివత్తతి, ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, యం మయా సావకానం సిక్ఖాపదం పఞ్ఞత్తం, తం మమ సావకా జీవితహేతుపి నాతిక్కమన్తీ”తి (ఉదా॰ ౪౫; చూళవ॰ ౩౮౫) చ. –

ఏవం భత్తవాతి **భగవా** నిరుత్తినయేన ఏకస్స త-కారస్స లోపం కత్వా ఇతరస్స గ-కారం కత్వా.

“గుణాతిసయయుత్తస్స, యస్మా లోకహితేసినో;
సమ్భత్తా బహవో సత్థు, భగవా తేన వుచ్చతీ”తి.

కథం **భగే వమీతి భగవా**? యస్మా తథాగతో బోధిసత్తభూతోపి అపరిమాణాసు జాతీసు పారమియో పరిపూరేన్తో భగసఞ్ఞితం సిరిం ఇస్సరియం యసఞ్చ వమి ఉగ్గిరి, ఖేళపిణ్డం వియ అనపేక్ఖో ఛడ్డయి, చరిమత్తభావేపి హత్థగతం చక్కవత్తిసిరిం దేవలోకాధిపచ్చసదిసం చతుదీపిస్సరియం చక్కవత్తిసమ్పత్తిసన్నిస్సయం సత్తరతనసముజ్జలం యసఞ్చ తిణాయపి అమఞ్ఞమానో నిరపేక్ఖో పహాయ అభినిక్ఖమిత్వా సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో, తస్మా ఇమే సిరీఆదికే భగే వమీతి **భగవా**. అథ వా భాని నామ నక్ఖత్తాని, తేహి సమం గచ్ఛన్తి పవత్తన్తీతి భగా, సినేరుయుగన్ధరఉత్తరకురుహిమవన్తాదిభాజనలోకవిసేససన్నిస్సయా సోభా కప్పట్ఠియభావతో, తేపి భగవా వమి తన్నివాసిసత్తావాససమతిక్కమతో తప్పటిబద్ధఛన్దరాగప్పహానేన పజహీతి. ఏవమ్పి భగే వమీతి **భగవా**.

“చక్కవత్తిసిరిం యస్మా, యసం ఇస్సరియం సుఖం;
పహాసి లోకచిత్తఞ్చ, సుగతో భగవా తతో”.

కథం **భాగే వమీతి భగవా**? భాగా నామ సభాగధమ్మకోట్ఠాసా, తే ఖన్ధాయతనధాతాదివసేన, తత్థాపి రూపవేదనాదివసేన పథవియాదివసేన అతీతాదివసేన చ అనేకవిధా, తే చ భగవా సబ్బం పపఞ్చం సబ్బం యోగం సబ్బం గన్థం సబ్బం సంయోజనం సముచ్ఛిన్దిత్వా అమతధాతుం సమధిగచ్ఛన్తో వమి ఉగ్గిరి, అనపేక్ఖో ఛడ్డయి న పచ్చావమి. తథా హేస “సబ్బత్థకమేవ పథవిం ఆపం తేజం వాయం, చక్ఖుం సోతం ఘానం జివ్హం కాయం మనం, రూపే సద్దే గన్ధే రసే ఫోట్ఠబ్బే ధమ్మే, చక్ఖువిఞ్ఞాణం...పే॰... మనోవిఞ్ఞాణం, చక్ఖుసమ్ఫస్సం...పే॰... మనోసమ్ఫస్సం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం వేదనం...పే॰... మనోసమ్ఫస్సజం వేదనం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం సఞ్ఞం...పే॰... మనోసమ్ఫస్సజం సఞ్ఞం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం చేతనం...పే॰... మనోసమ్ఫస్సజం చేతనం, రూపతణ్హం...పే॰... ధమ్మతణ్హం, రూపవితక్కం...పే॰... ధమ్మవితక్కం, రూపవిచారం...పే॰...

ధమ్మవిచార"న్తిఆదినా అనుపదధమ్మవిభాగవసేనపి సబ్బేవ ధమ్మకోట్ఠాసే అనవసేసతో వమి ఉగ్గిరి, అనపేక్ఖపరిచ్చాగేన ఛడ్డయి. వుత్తఞ్హేతం "యం తం, ఆనన్ద, చత్తం వన్తం ముత్తం పహీనం పటినిస్సట్ఠం, తం తథాగతో పున పచ్చావమిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౮౩). ఏవమ్పి భాగే వమీతి **భగవా**. అథ వా **భాగే వమీ**తి సబ్బేపి కుసలాకుసలే సావజ్జానవజ్జే హీనపణీతే కణ్హసుక్కసప్పటిభాగే ధమ్మే అరియమగ్గఞాణముఖేన వమి ఉగ్గిరి, అనపేక్ఖో పరిచ్చజి పజహి, పరేసఞ్చ తథత్తాయ ధమ్మం దేసేసి. వుత్తమ్పి చేతం "ధమ్మాపి వో, భిక్ఖవే, పహాతబ్బా, పగేవ అధమ్మా (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౦). కుల్లూపమం వో, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి నిత్థరణత్థాయ, నో గహణత్థాయా"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౦). ఏవమ్పి భాగే వమీతి **భగవా**.

> "ఖన్ధాయతనధాతాది-ధమ్మభాగా-మహేసినా;
> కణ్హసుక్కా యతో వన్తా, తతోపి భగవా మతో".

తేన వుత్తం –

> "భాగవా భతవా భాగే, భగే చ వని భత్తవా;
> భగే వమి తథా భాగే, వమీతి భగవా జినో"తి.

ధమ్మసరీరం పచ్చక్ఖం కరోతీతి "యో వో, ఆనన్ద, మయా ధమ్మో చ వినయో చ దేసితో పఞ్ఞత్తో, సో వో మమచ్చయేన సత్థా"తి వచనతో ధమ్మస్స సత్థుభావపరియాయో విజ్జతీతి కత్వా వుత్తం. **వజిరసఙ్ఘాతసమానకాయో** పరేహి అభేజ్జసరీరత్తా. న హి భగవతో రూపకాయే కేనచి సక్కా అన్తరాయం కాతున్తి. **దేసనాసమ్పత్తిం నిద్దిసతి** వక్ఖమానస్స సకలస్స సుత్తస్స **"ఏవ"**న్తి నిదస్సనతో. **సావకసమ్పత్తిం నిద్దిసతి** పటిసమ్భిదాప్పత్తేన పఞ్చసు ఠానేసు భగవతా ఏతదగ్గే ఠపితేన మయా మహాసావకేన సుతం, తఞ్చ ఖో మయావ సుతం, న అనుస్సుతం న పరంపరాభతన్తి ఇమస్సత్థస్స దీపనతో. **కాలసమ్పత్తిం నిద్దిసతి** భగవాసద్దసన్నిధానే పయుత్తస్స సమయసద్దస్స బుద్ధుప్పాదపటిమణ్డితభావదీపనతో. బుద్ధుప్పాదపరమా హి కాలసమ్పదా. తేనేతం వుచ్చతి –

> "కప్పకసాయే కలియుగే, బుద్ధుప్పాదో అహో మహచ్ఛరియం;
> హుతావహమజ్ఝే జాతం, సముదితమకరన్దమరవిన్ద"న్తి.

భగవాతి దేసకసమ్పత్తిం నిద్దిసతి గుణవిసిట్ఠసత్తుత్తమభావదీపనతో గరుగారవాధివచనభావతో.

అవిసేసేనాతి న విసేసేన, విహారభావసామఞ్ఞేనాతి అత్థో. **ఇరియాపథ...పే॰... విహారేసూ**తి ఇరియాపథవిహారో, దిబ్బవిహారో, బ్రహ్మవిహారో, అరియవిహారోతి ఏతేసు చతూసు విహారేసు. **సమఙ్గీపరిదీపన**న్తి సమఙ్గీభావపరిదీపనం. **ఏత**న్తి "విహరతీ"తి ఏతం పదం. తథా హి తం "ఇధేకచ్చో గిహీహి సంసట్ఠో విహరతి సహనన్దీ సహసోకీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౨౪౧) ఇరియాపథవిహారే ఆగతం. "యస్మిం, భిక్ఖవే, సమయే భిక్ఖు వివిచ్చేవ కామేహి...పే॰... పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తి (ధ॰ స॰ ౧౬౦; విభ॰ ౬౨౪) ఏత్థ దిబ్బవిహారే. "సో మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౫౫౬; ౩.౩౦౮; మ॰ ని॰ ౧.౭౭; ౨.౩౦౯; ౩.౨౩౦) బ్రహ్మవిహారే. "సో ఖో అహం, అగ్గివేస్సన,

తస్సాయేవ కథాయ పరియోసానే తస్మిం ఏవ పురిమస్మిం సమాధినిమిత్తే అజ్ఝత్తమేవ చిత్తం సణ్ఠపేమి సన్నిసాదేమి ఏకోదిం కరోమి సమాదహామి, యేన సుదం నిచ్చకప్పం విహరామీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭) అరియవిహారే.

తత్థ ఇరియనం వత్తనం **ఇరియా,** కాయప్పయోగో. తస్సా పవత్తనుపాయభావతో ఠానాది **ఇరియాపథో**. ఠానసమఙ్గీ వా హి కాయేన కిఞ్చి కరేయ్య గమనాదీసు అఞ్ఞతరసమఙ్గీ వా. అథ వా ఇరియతి పవత్తతి ఏతేన అత్తభావో కాయకిచ్చం వాతి **ఇరియా,** తస్సా పవత్తిఉపాయభావతో ఇరియా చ సో పథో చాతి **ఇరియాపథో,** ఠానాది ఏవ. సో చ అత్థతో గతినివత్తిఆదిఆకారేన పవత్తో చతుసన్తతిరూపపబన్ధో ఏవ. విహరణం, విహరతి ఏతేనాతి వా **విహారో,** ఇరియాపథో ఏవ విహారో **ఇరియాపథవిహారో**. దివి భవో **దిబ్బో,** తత్థ బహులప్పవత్తియా బ్రహ్మపారిసజ్జాదిదేవలోకే భవోతి అత్థో. తత్థ యో దిబ్బానుభావో, తదత్థాయ సంవత్తతీతి వా **దిబ్బో,** అభిఞ్ఞాభినీహారవసేన మహాగతికత్తా వా **దిబ్బో,** దిబ్బో చ సో విహారో చాతి **దిబ్బవిహారో,** చతస్సో రూపావచరసమాపత్తియో. ఆరుప్పసమాపత్తియోపి ఏత్థేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. బ్రహ్మానం, బ్రహ్మనో వా విహారా **బ్రహ్మవిహారా,** చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయో. అరియానం, అరియా వా విహారా **అరియవిహారా,** చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని. **నో హి ఏకం ఇరియాపథబాధన**న్తిఆది యదిపి భగవా ఏకేనపి ఇరియాపథేన చిరతరం కాలం అత్తభావం పవత్తేతుం సక్కోతి, తథాపి ఉపాదిన్నకసరీరస్స నామ అయం సభావోతి దస్సేతుం వుత్తం . యస్మా వా భగవా యత్థ కత్థచి వసన్తో వినేయ్యానం ధమ్మం దేసేన్తో, నానాసమాపత్తీహి చ కాలం వీతినామేన్తో వసతీతి సత్తానం అత్తనో చ వివిధం హితసుఖం హరతి ఉపనేతి ఉప్పాదేతి, తస్మా వివిధం హరతీతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

పచ్చత్థికే జినాతీతి **జేతో**. జేత-సద్దో హి సోత-సద్దో వియ కత్తుసాధనోపి అత్థీతి. రఞ్ఞో వా పచ్చత్థికానం జితకాలే జాతత్తా **జేతో**. రఞ్ఞో హి అత్తనో జయం తత్థ ఆరోపేత్వా జితవాతి జేతోతి కుమారో వుత్తో. మఙ్గలకామతాయ వా జేతోతిస్స నామం కతం, తస్మా "జేయ్యో"తి ఏతస్మిం అత్థే "జేతో"తి వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తస్స జేతస్స రాజకుమారస్స. **వనే**తిఆదితో పట్ఠాయేవ తం తస్స సన్తకన్తి దస్సేతుం "**తం హీ**"తిఆది వుత్తం. సబ్బకామసమిద్ధితాయ విగతమలమచ్ఛేరతాయ కరుణాదిగుణసమఙ్గితాయ చ నిచ్చకాలం ఉపట్ఠపితో అనాథానం పిణ్డో ఏతస్స అత్థీతి **అనాథపిణ్డికో,** తస్స అనాథపిణ్డికస్స. యది జేతవనం, కథం అనాథపిణ్డికస్స ఆరామోతి ఆహ "**అనాథపిణ్డికేనా**"తిఆది. పఞ్చవిధసేనాసనఙ్గసమ్పత్తియా ఆరమన్తి ఏత్థ పబ్బజితాతి **ఆరామో,** తస్మిం ఆరామే. యదిపి సో భూమిభాగో కోటిసన్థరేన మహాసేట్ఠినా కీతో, రుక్ఖా పన జేతేన న విక్కీతాతి తం "జేతవన"న్తి వత్తబ్బతం లభతీతి వదన్తి. ఉభిన్నమ్పి వా తత్థ పరిచ్చాగవిసేసకిత్తనత్థం ఉభయవచనం, జేతేనపి హి భూమిభాగవిక్కయేన లద్ధధనం తత్థ ద్వారకోట్ఠకకరణవసేన వినియుత్తం. సావత్థిజేతవనానం భూమిభాగవసేన భిన్నత్తా వుత్తం "**న హి సక్కా ఉభయత్థ ఏకం సమయం విహరితు**"న్తి.

అపాకటాతి సక్కో సుయామోతిఆదినా అనభిఞ్ఞాతా. అభిఞ్ఞాతానమ్పి అఞ్ఞతరసద్దో దిస్సతేవ ఏకసదిసాయత్తత్తాతి దస్సేతుం "**అభిజానాతి నో**"తిఆది వుత్తం. **అహునా** ఇదానేవ. **సాధారణవచనం** దిబ్బతం అన్తోనీతం కత్వా. దేవో ఏవ **దేవతా** పురిసేపి వత్తనతో. తేనేవాహ "**ఇమస్మిం పనత్థే**"తిఆది. నను చ రూపావచరసత్తానం పురిసిన్ద్రియం నత్థి, యేన తే పురిసాతి వుచ్చేయ్యుం? యదిపి పురిసిన్ద్రియం నత్థి, పురిససణ్ఠానస్స పన పురిసవేసస్స చ వసేన పురిసపుగ్గలాత్వేవ వుచ్చన్తి పురిసపకతిభావతో.

అభిక్కన్తాతి అతిక్కన్తా, విగతాతి అత్థోతి ఆహ "**ఖయే దిస్సతీ**"తి. తేనేవ హి "**నిక్ఖన్తో పఠమో యామో**"తి ఉపరి వుత్తం. **అభిక్కన్తతరో**తి అతివియ కన్తతరో. తాదిసో చ సున్దరో భద్దకో నామ హోతీతి ఆహ "**సున్దరే దిస్సతీ**"తి. కోతి

దేవనాగయక్ఖగన్ధబ్బాదీసు కో కతమో? **మే**తి మమ. **పాదానీ**తి పాదే. **ఇద్ధియా**తి ఇమాయ ఏవరూపాయ దేవిద్ధియా. **యససా**తి ఇమినా ఏదిసేన పరివారేన పరిచ్ఛదేన చ. **జలన్తి** విజ్జోతమానో. **అభిక్కన్తేనా**తి అతివియ కన్తేన కమనియేన అభిరూపేన. **వణ్ణేనా**తి ఛవివణ్ణేన సరీరవణ్ణనిభాయ. **సబ్బా ఓభాసయం దిసా**తి సబ్బాపి దిసా పభాసేన్తో చన్దో వియ సూరియో వియ చ ఏకోభాసం ఏకాలోకం కరోన్తోతి గాథాయ అత్థో. **అభిరూపే**తి ఉళారరూపే సమ్పన్నరూపే.

కఞ్చనసన్నిభత్తచతా సువణ్ణవణ్ణగ్గహణేన గహితాతి అధిప్పాయేనాహ ''**ఛవియ**''న్తి. ఛవిగతా పన వణ్ణధాతు ఏవ "సువణ్ణవణ్ణో"తి ఏత్థ వణ్ణగ్గహణేన గహితాతి అపరే. వణ్ణనం కిత్తియా ఉగ్ఘోసనన్తి **వణ్ణో,** థుతి. వణ్ణీయతి అసఙ్కరతో వవత్థపీయతీతి **వణ్ణో,** కులవగ్గో. వణ్ణీయతి ఫలం ఏతేన యథాసభావతో విభావీయతీతి **వణ్ణో,** కారణం. వణ్ణనం దీఘరస్సాదివసేన సణ్ఠహనన్తి **వణ్ణో,** సణ్ఠానం. వణ్ణీయతి అణుమహన్తాదివసేన పమీయతీతి **వణ్ణో,** పమాణం. వణ్ణేతి వికారం ఆపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి **వణ్ణో,** రూపాయతనం. ఏవం తేన తేన పవత్తినిమిత్తేన వణ్ణసద్దస్స తస్మిం తస్మిం అత్థే పవత్తి వేదితబ్బా. **ఇద్ధిం మాపేత్వా**తి వత్థాలఙ్కారకాయాదీహి ఓభాసముఞ్చనాదివసేన దిబ్బం ఇద్ధానుభావం నిమ్మినిత్వా. **కామావచరా అనభిసఙ్ఖతేనపి ఆగన్తుం సక్కోన్తి** ఓళారికరూపత్తా. తథా హి తే కబళీకారభక్ఖా. **రూపావచరా న సక్కోన్తి** తతో సుఖుమతరరూపత్తా. తేనాహ ''**తేసం హీ**''తిఆది. తత్థ "అతిసుఖుమో"తి మూలపటిసన్ధిరూపం సన్ధాయ వదతి. **న తేన ఇరియాపథకప్పనం హోతీ**తి ఏతేన బ్రహ్మలోకేపి బ్రహ్మానో యేభుయ్యేన నిమ్మితరూపేనేవ పవత్తన్తీతి దస్సేతి. ఇతరఞ్హి అతివియ సుఖుమం రూపం కేవలం చిత్తుప్పాదస్స నిస్సయాధిట్ఠానభూతం సణ్ఠానవన్తం హుత్వా తిట్ఠతి.

అనవసేసత్తం సకలతా. **యేభుయ్యతా** బహులభావో. **అబ్యామిస్సతా** విజాతియేన అసఙ్కరో. సుఖేన హి అవోకిణ్ణతా తత్థ అధిప్పేతా . **అనతిరేకతా** తంపరమతా విసేసాభావో. **కేవలకప్పన్తి** కేవలం దళ్హం కత్వాతి అత్థో. **సఙ్ఘభేదాయా**తి సఙ్ఘే వివాదాయ, వివాదుప్పాదాయాతి అత్థో. కేవలం వుచ్చతి నిబ్బానం సబ్బసఙ్ఖతవివిత్తత్తా, ఏతస్స తం అత్థీతి **కేవలీ,** సచ్ఛికతనిరోధో ఖీణాసవో. తేనాహ ''**విసంయోగో అత్థో**''తి.

కప్పసద్దో పనాయం సఉపసగ్గో అనుపసగ్గో చాతి అధిప్పాయేన ఓకప్పనియపదే లబ్భమానం కప్పసద్దమత్తం దస్సేతి, అఞ్ఞథా కప్పపదం అనిదస్సనమేవ సియా. **సమణకప్పేహీ**తి వినయసిద్ధేహి సమణవోహారేహి. **నిచ్చకప్పన్తి** నిచ్చకాలం. **పఞ్ఞత్తీ**తి నామం. నామఞ్హేతం తస్స ఆయస్మతో, యదిదం కప్పోతి. **కప్పితకేసమస్సూ**తి కత్తరికాయ ఛేదితకేసమస్సు. **ద్వఙ్గులకప్పో**తి మజ్ఝన్హికవేలాయ వీతిక్కన్తాయ ద్వఙ్గులతావికప్పో. **లేసో**తి అపదేసో. అనవసేసం ఫరితుం సమత్థస్సపి ఓభాసస్స కేనచిపి కారణేన ఏకదేసఫరణమ్పి సియా, అయం పన సబ్బసోవ ఫరతీతి దస్సేతుం సమన్తత్థో కప్ప-సద్దో గహితోతి ఆహ ''**అనవసేసం సమన్తతో**''తి. ఈసం అసమత్తం, కేవలం వా **కేవలకప్పం.** భగవతో ఆభాయ అనోభాసితమేవ హి పదేసం దేవతా అత్తనో పభాయ ఓభాసేన్తి. న హి భగవతో పభా కాయచి పభాయ అభిభుయ్యతి, సూరియాదీనమ్పి పభం సా అభిభుయ్య తిట్ఠతీతి.

యేన వా కారణేనాతి హేతుమ్హి ఇదం కరణవచనం. హేతుఅత్థో హి కిరియాయ కారణం, న కరణం వియ కిరియత్థో, తస్మా నానప్పకార-గుణవిసేసాధిగమనత్థా ఇధ ఉపసఙ్కమనకిరియాతి "అన్నేన వసతి, విజ్జాయ వసతీ"తిఆదీసు వియ హేతుఅత్థమేవ తం కరణవచనం యుత్తం న కరణత్థం తస్స అయుజ్జమానత్తాతి వుత్తం "యేన వా కారణేనా"తిఆది. భగవతో సతతప్పవత్తనిరతిసయ-సాదువిపులమతరస-సద్ధమ్మఫలతాయ సాదుఫలనిచ్చఫలితమహారుక్ఖేన భగవా ఉపమితో. సాదుఫలూపభోగాధిప్పాయగ్గహణేనేవ హి మహాకారుణికస్స సాదుఫలతా గహితాతి. **ఉపసఙ్కమీ**తి ఉపసఙ్కన్తా.

సమ్పత్తకామతాయ హి కిఞ్చి ఠానం గచ్ఛన్తో తంతంపదేసాతిక్కమనేన ఉపసఙ్కమి, ఉపసఙ్కన్తోతి వత్తబ్బతం లభతి. తేనాహ ''**గతాతి వుత్తం హోతీ**''తి, ఉపగతాతి అత్థో. **ఉపసఙ్కమిత్వాతి** పుబ్బకాలకిరియానిద్దేసోతి ఆహ ''**ఉపసఙ్కమనపరియోసానదీపన**''న్తి. **తతోతి** యం ఠానం పత్తా ''ఉపసఙ్కమీ''తి వుత్తా, తతో ఉపగతట్ఠానతో.

గతినివత్తిఅత్థతో సామఞ్ఞతో ఆసనమ్పి ఠానగ్గహణేన గయ్హతీతి వుత్తం ''**ఆసనకుసలతాయ ఏకమన్తం తిట్ఠన్తీ**''తి. నిసిన్నాపి హి గమనతో నివత్తా నామ హోన్తి ఠత్వా నిసీదితబ్బత్తా, యథావుత్తట్ఠానాదయోపి ఆసనేనేవ సఙ్గహితాతి. అతిదూరఅచ్చాసన్నపటిక్ఖేపేన నాతిదూరనచ్చాసన్నం నామ గహితం. తం పన అవకంసతో ఉభిన్నం పసారితహత్థసఙ్ఘట్టనేన దట్ఠబ్బం. **గీవం పసారేత్వాతి** గీవం పరివత్తనవసేన పసారేత్వా.

కామం ''కథ''న్తి అయమాకారపుచ్ఛా, తరణాకారో ఇధ పుచ్ఛితో. సో పన తరణాకారో అత్థతో కారణమేవాతి ఆహ ''**కథం నూతి కారణపుచ్ఛా**''తి? **పాకటో** అభిసమ్బోధియం మహాపథవీకమ్పనాదిఅనేకచ్ఛరియపాతుభావాదినా.

మరిసనట్ఠేన పాపానం రోగాదిఅనత్థానం అభిభవనట్ఠేన **మారిసో,** దుక్ఖరహితో. తేనాహ ''**నిద్దుక్ఖాతి వుత్తం హోతీ**''తి. నిరయపక్ఖే పియాలపనవచనవసేన ఉపచారవచనఞ్చేతం యథా ''దేవానం పియా''తి. తేనేవాహ ''**యది ఏవ**''న్తిఆది. **సఙ్కనా సఙ్కాతి** మత్థకతో సమకోట్టితేన యావ హదయపదేసా నిబ్బిజ్ఝిత్వా ఓతిణ్ణేన సఙ్కునా పాదతలతో సమకోట్టితో సఙ్కు నిబ్బిజ్ఝిత్వా ఆరోహన్తో **హదయే** హదయస్స పదేసే సమాగచ్ఛేయ్య, అథ నేసం సఙ్కూనం సమాగమసమకాలే **నం** యథాతిక్కన్తసఙ్కుకరణకాలం జానేయ్యాసి. కిఞ్చి నిమిత్తం ఉపాదాయ కిస్మిఞ్చి అత్థే పవత్తస్స సద్దస్స తన్నిమిత్తరహితే పవత్తి రుళ్హీ నామ గమనకిరియారహితే సాసనాదిమతి పటిపిణ్డే యథా గోసద్దస్స.

ఓఘమతరీతి యేసం ఓఘానం తరణం పుచ్ఛితం, తే గణనపరిచ్ఛేదతో సరూపతో చ దస్సేతుం ''**చత్తారో**''తిఆది వుత్తం. కస్మా పనేత్థ చత్తారో ఏవ ఓఘా వుత్తా, తే చ కామాదయో ఏవాతి? న చోదేతబ్బమేతం, యస్మా ధమ్మానం సభావకిచ్చవిసేసఞ్ఞునా భగవతా సబ్బం ఞేయ్యం యాథావతో అభిసమ్బుజ్ఝిత్వా ఏత్తకావ ఓఘా దేసితా, ఇమే ఏవ చ దేసితాతి. వట్టస్మిం ఓహనన్తి ఓసీదాపేన్తీతి ఓఘా, ఓహనన్తి హేట్ఠా కత్వా హనన్తి గామేన్తి, తథాభూతా సత్తే అధో గామేన్తి నామ. అయఞ్చ అత్థో ''సబ్బోపి చేసా''తిఆదినా పరతో అట్ఠకథాయమేవ ఆగమిస్సతి. కామనట్ఠేన **కామో,** కామో చ సో యథావుత్తేనత్థేన ఓఘో చాతి, కామేసు ఓఘోతి వా **కామోఘో.** భవోఘో నామ భవరాగోతి దస్సేతుం ''**రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగో ఝానానికన్తి చా**''తి వుత్తం. **సుమఙ్గలవిలాసినీ**ఆదీసు (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౧౨) పన ''సస్సతదిట్ఠిసహగతరాగో చా''తి వుత్తం. తత్థ పఠమో ఉపపత్తిభవేసు రాగో, దుతియో కమ్మభవే. భవదిట్ఠివినిముత్తస్స దిట్ఠిగతస్స అభావతో. ''**ద్వాసట్ఠిదిట్ఠియో దిట్ఠోఘో**''తి వుత్తం, చతుసచ్చన్తోగధత్తా సబ్బస్స ఞేయ్యస్స ''**చతూసు సచ్చేసు అఞ్ఞాణం అవిజ్జోఘో**''తి ఆహ.

ఇదాని తేసం ఓఘసఙ్ఖాతానం పాపధమ్మానం ఉప్పత్తిట్ఠానం దస్సేతుం ''**తత్థా**''తిఆది వుత్తం, పవత్తిట్ఠానం పన కామగుణాదయో దస్సితా ఏవ. ''పఞ్చసు కామగుణేసు ఛన్దరాగో కామోఘో''తి ఏత్థ భవోఘం ఠపేత్వా సబ్బో లోభో కామోఘోతి యుత్తం సియా. సస్సతదిట్ఠిసహగతో రాగో భవదిట్ఠిసమ్పయుత్తత్తా భవోఘోతి అట్ఠకథాసు వుత్తో, భవోఘో పన దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తేసు ఏవ ఉప్పజ్జతీతి పాళియం వుత్తో. తేనేవాహ – ''**భవోఘో చతూసు దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభసహగతచిత్తుప్పాదేసు ఉప్పజ్జతీ**''తి. తస్మా దిట్ఠిసహగతలోభోపి కామోఘోతి యుత్తం సియా.

దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికదుక్ఖానఞ్హి కారణభూతా కామాసవాదయోపి ద్విధా వుత్తా, ఆసవా ఏవ చ ఓఘా. కామాసవనిద్దేసే చ కామేసూతి కామరాగదిట్ఠిరాగాదీనం ఆరమ్మణభూతేసు తేభూమకేసు వత్థుకామేసూతి అత్థో సమ్భవతి. తత్థ హి ఉప్పజ్జమానా సాయం తణ్హా సబ్బాపి న కామచ్ఛన్దాదినామం న లభతీతి.

యది పన పఞ్చకామగుణికో చ రాగో కామోఘోతి వుత్తోతి కత్వా బ్రహ్మానం విమానాదీసు రాగస్స దిట్ఠిరాగస్స చ కామోఘభావో పటిసేధితబ్బో సియా, ఏవం సతి కామోఘభవోఘవినిముత్తేన నామ లోభేన భవితబ్బం . సో యదా దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తేసు ఉప్పజ్జతి, తదా తేన సమ్పయుత్తో అవిజ్జోఘో ఓఘవిప్పయుత్తోతి దోమనస్సవిచికిచ్ఛుద్ధచ్చసమ్పయుత్తస్స వియ తస్సపి ఓఘవిప్పయుత్తతా వత్తబ్బా సియా "చతూసుపి దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తలోభసహగతేసు చిత్తుప్పాదేసు ఉప్పన్నో మోహో సియా ఓఘసమ్పయుత్తో సియా ఓఘవిప్పయుత్తో"తి. "కామోఘో అట్ఠసు లోభసహగతేసు చిత్తుప్పాదేసు ఉప్పజ్జతీ"తి, "కామోఘం పటిచ్చ దిట్ఠోఘో అవిజ్జోఘో"తి చ వచనతో దిట్ఠిసహగతో కామోఘో న హోతీతి న సక్కా వత్తుం. తథా హేత్థ "రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగో ఝాననికన్తి చ భవోఘో నామాతి ఏత్తకమేవ వుత్తం, న వుత్తం సస్సతదిట్ఠిసహగతో రాగో"తి.

అధోగమనట్ఠేనాతి హేట్ఠాపవత్తనట్ఠేన. హేట్ఠాపవత్తనఞ్చేత్థ న కేవలం అపాయగమనియభావేన, అథ ఖో సంసారతరకావరోధనేనపీతి దస్సేతుం **''ఉపరిభవఞ్చా''**తిఆది వుత్తం. కామం నిబ్బానం అరూపిభావా అదేసం, న తస్స ఠానవసేన ఉపరిగహణం, సబ్బసఙ్ఖతవినిస్సటత్తా పన సబ్బస్సపి భవస్స ఉపరీతి వత్తబ్బతం అరహతీతి కత్వా వుత్తం **''ఉపరిభవం నిబ్బాన''**న్తి. "మహాఉదకోఘో"తిఆదీసు రాసట్ఠో ఓఘ-సద్దోతి "మహా హేసో కిలేసరాసీ"తి వుత్తం **సేసేసుపీతి** భవోఘాదీసుపి.

అప్పతిట్ఠహన్తోతి కిలేసాదీనం వసేన అసన్తిట్ఠన్తో, అసంసీదన్తోతి అత్థో. **అనాయూహన్తోతి** అభిసఙ్ఖారాదివసేన న ఆయూహన్తో మజ్ఝిమం పటిపదం విలఙ్ఘిత్వా నిబ్బుయ్హన్తో. తేనాహ – **''అవాయమన్తో''**తి, మిచ్ఛావాయామవసేన అవాయమన్తోతి అధిప్పాయో. గూళ్హన్తి సంవుతం. **పటిచ్ఛన్నన్తి** తస్సేవ వేవచనం. అత్థవసేన వా సంవుత్తం **గూళ్హం,** సద్దవసేనపి అపాకటం **పటిచ్ఛన్నం** అన్తరదీపాదికే **ఠాతబ్బట్ఠానే. ఆయూహన్తాతి** హత్థేహి చ పాదేహి చ వాయమన్తా. **ఏతం** అత్థజాతం, **ఏతం** వా విస్సజ్జనం.

ఇదాని యేనాధిప్పాయేన భగవతా తథాగూళ్హం కత్వా పఞ్హో కథితో, తం దస్సేతుం **''కిం పనాతిఆది వుత్తం. నిగ్గహముఖేనాతి** వేనేయ్యానం వినయఉపాయభూతనిగ్గహవసేన. తేనాహ **యే పణ్డితమానినో''**తిఆది. **పవయ్హ పవయ్హాతి** ఓఘుణిత్వా ఓఘుణిత్వా.

సోతి దేవపుత్తో **నిహతమానో** అహోసి యథావిస్సజ్జితస్స అత్థస్స అజానన్తో. **యథాతి** అనియమవచనం నియమనిద్దిట్ఠం హోతి, తంసమ్బన్ధఞ్చ కథన్తి పుచ్ఛావచనన్తి తదుభయస్స అత్థం దస్సేన్తో **''యథాహం జానామి, ఏవం మే కథేహీ''**తి ఆహ.

యదాస్వాహన్తి యదా సు అహం, సు-కారో నిపాతమత్తం "యదిదం కథం సూ"తిఆదీసు వియ. **సబ్బపదేసూతి** "తదాస్సు సంసీదామీ"తిఆదీసు తీసుపి పదేసు. **అతరన్తోతి** ఓఘానం అతిక్కమనత్థం తరణప్పయోగం అకరోన్తో. **తత్థేవాతి** ఓఘనియఓఘేసు ఏవ. **ఓసీదామీతి** నిముజ్జామి ఓఘేహి అజ్ఝోత్థటో హోమి. **నిబ్బుయ్హామీతి** ఓఘేహి నిబ్బాళ్హో హోమి.

ఠాతుం అసక్కోన్తో అసంసీదన్తో. **అతివత్తామీ**తి అనుపయోగం అతిక్కమామి, అపనిధానవసేన సమ్మాపటిపత్తిం విరాధేమీతి అత్థో. **ఠానే చ వాయామే చా**తి వక్ఖమానవిభాగే పతిట్ఠహనే వాయామే చ **దోసం దిస్వా**తి పతిట్ఠానాయూహనేసు సంసీదననిబ్బుయ్హనసఙ్ఖాతం తరణస్స విబన్ధనభూతం ఆదీనవం దిస్వాన. ఇదం భగవతా బోధిమూలే అత్తనా పవత్తిత-పుబ్బభాగ-మనసికారవసేన వుత్తం. **అతిట్ఠన్తో అవాయమన్తో**తి పతిట్ఠానాయూహనకరణకిలేసాదీనం పరివజ్జనేన అసంసీదన్తో అనిబ్బుయ్హన్తో. **దేవతాయపి పటివిద్ధో** తదత్థో ఉపనిస్సయసమ్పన్నతాయ విముత్తిపరిపాచనీయధమ్మానం పరిపక్కత్తా. **న పన పాకటో** విపఞ్చితఞ్ఞూఆదీనం, ఉగ్ఘటితఞ్ఞూనం పన యథా తస్సా దేవతాయ, తథా పాకటో ఏవాతి. **సత్త దుకా** ఇదాని వుచ్చమానరూపా **దస్సితా** పోరాణట్ఠకథాయం. **కిలేసవసేన సన్తిట్ఠన్తో**తి లోభాదీహి అభిభూతతాయ సంసారే పతిట్ఠహన్తో సమ్మా అప్పటిపజ్జనేన తత్థేవ సంసీదతి నామ. **అభిసఙ్ఖారవసేనా**తి తత్థేవాభిసఙ్ఖారచేతనాయ చేతేన్తో సమ్మాపటిపత్తియోగ్యస్స ఖణస్స అతివత్తనేన నిబ్బుయ్హతి నామ. ఇమినా నయేన సేసదుకేసుపి అత్థో వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ వట్టమూలకా కిలేసాతి తేసం వసేన సంసారే అవట్ఠానం తంతంకమ్మునా తత్థ తత్థ భవే అభినిబ్బత్తి, కిలేసా పన తేసం పచ్చయమత్తం. తత్థ తత్థ భవే అపరాపరం నిబ్బత్తేన్తో సంసారే నిబ్బుయ్హతి నామాతి ఇమస్స అత్థస్స దస్సనవసేన **పఠమదుకో** వుత్తో. ఇమే సత్తా సంసారే పరిబ్భమన్తా దువిధా తణ్హాచరితా దిట్ఠిచరితా చాతి తేసం సంసారనాయికభూతానం ధమ్మానం వసేన సన్తిట్ఠనం, తదఞ్ఞేసం పవత్తిపచ్చయానం వసేన ఆయూహనన్తి ఇమస్స అత్థస్స దస్సనవసేన **దుతియదుకో** వుత్తో. సంయోజనియేసు ధమ్మేసు అస్సాదదస్సనసభావాయ తణ్హాయ వసేన విసేసతో పతిట్ఠానం, అముత్తిమగ్గే ముత్తిమగ్గపరామాసతో తథా ఆయూహనమ్పి దిట్ఠియా వసేన హోతీతి దస్సేతుం **తతియదుకో** వుత్తో. **చతుత్థదుకే** పన అధిప్పాయో అట్ఠకథాయ ఏవ విభావితో. యస్మా "సస్సతో అత్తా"తి అభినివిసన్తో అరూపరాగం, అసఞ్ఞూపగం వా అవిమోక్ఖంయేవ విమోక్ఖోతి గహేత్వా సంసారే ఏవ ఓలీయతి. తేనాహ "**ఓలీయనాభినివేసా హి భవదిట్ఠీ**"తి. యస్మా పన కామభవాదీసు యం వా తం వా భవం పత్వా అత్తా ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతి, న హోతి పరం మరణాతి అభినివిసన్తో భవవిప్పమోక్ఖావహాయ సమ్మాపటిపత్తియా అప్పటిపజ్జనేన తం అతివత్తతి. తేన వుత్తం "**అతిధావనాభినివేసా విభవదిట్ఠీ**"తి.

లీనవసేన సన్తిట్ఠన్తోతి కోసజ్జాదివసేన సంకోచాపజ్జనేన సమ్మా అప్పటిపజ్జన్తో. **ఉద్ధచ్చవసేన ఆయూహన్తో**తి సమ్మాసమాధినో అభావేన విక్ఖేపవసేన **పఞ్చమో దుకో** వుత్తో. యథా కామసుఖం పవిట్ఠస్స సమాధానం నత్థి చిత్తస్స ఉపక్కిలిట్ఠత్తా, ఏవం అత్తపరితాపనమనుయుత్తస్స కాయస్స ఉపక్కిలిట్ఠత్తా. ఇతి చిత్తకాయపరిక్కిలేసకరా ద్వే అన్తా తణ్హాదిట్ఠినిస్సయతాయ సంసీదననిబ్బుయ్హననిమిత్తా వుత్తా **ఛట్ఠదుకే**. పుబ్బే సప్పదేసతోవ సంకిలేసధమ్మా "సంసీదననిమిత్త"న్తి దస్సితాతి ఇదాని నిప్పదేసతో దస్సనవసేన, పుబ్బే చ సాధారణతో అభిసఙ్ఖారధమ్మా "నిబ్బుయ్హననిమిత్త"న్తి దస్సితాతి ఇదాని పుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారే ఏవ "ఆయూహననిమిత్త"న్తి దస్సనవసేన **సత్తమదుకో** వుత్తో. ఏవఞ్హి దుగ్గతిసుగతూపపత్తివసేన సంసీదననిబ్బుయ్హనాని విభజ్జ దస్సితాని హోన్తీతి. తేనేవాహ "**వుత్తమ్పి చేత**"న్తిఆది. అధోభాగం దుగ్గతిం గమేన్తీతి **అధోభాగఙ్గమనీయా** అనునాసికలోపం అకత్వా. తథా ఉపరిభాగం గమేన్తీతి **ఉపరిభాగఙ్గమనీయా**.

ఏత్థ చ ఓఘుతరణం పుచ్ఛితేన భగవతా "**అప్పతిట్ఠం అనాయూహ**"న్తి తస్స పహానఙ్గమేవ దస్సితం, న సమ్పయోగఙ్గన్తి? న ఏవం దట్ఠబ్బం, యావతా యేన పతిట్ఠానం హోతి, యేన చ ఆయూహనం, తదుభయపటిక్ఖేపముఖేన

తప్పటిపక్ఖధమ్మదస్సనమేతన్తి. న హేస అ-కారో కేవలం పటిసేధే, అథ ఖో పటిపక్ఖే "అకుసలా ధమ్మా, అహితో, అధమ్మో"తిఆదీసు వియ, తస్మా **అప్పతిట్ఠం అనాయూహన్తి** పతిట్ఠానాయూహనానం పటిపక్ఖవసేన పవత్తమానో తథాపవత్తిహేతూవాతి అయమేత్థ అత్థో. **ఖోతి** చ అవధారణత్థే నిపాతో "అస్సోసి ఖో"తిఆదీసు (పారా॰ ౧) వియ. తేన అప్పతిట్ఠానస్స ఏకంసికతం దస్సేతి. సోయం ఖో-సద్దో "అనాయూహ"న్తి ఏత్థాపి ఆనేత్వా వత్తబ్బో. అనాయూహనమ్పి హి ఏకంసికమేవాతి తస్స పటిపక్ఖో సహ విపస్సనాయ అరియమగ్గో. తేన హి ఓఘుతరణం హోతి, న అఞ్ఞథా. ఏవమయం యథానుసన్ధిదేసనా కతా, దేవతా చ సహవిపస్సనం మగ్గం పటివిజ్ఝిత్వా పఠమఫలే పతిట్ఠాసి. తేన వుత్తం **''ఇమం పఞ్హవిస్సజ్జన''**న్తిఆది.

"చిరస్సా"తి ఇమినా సమానత్థం పదన్తరమేతన్తి ఆహ **''చిరస్స కాలస్సా''**తి యథా "మమం వా, భిక్ఖవే"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౫-౬) ఏత్థ "మమా"తి ఇమినా సమానత్థం పదన్తరం మమన్తి. **న దిట్ఠపుబ్బాతి** అదస్సావీ. అదస్సావితా చ దిస్వా కత్తబ్బకిచ్చస్స అసిద్ధతాయ వేదితబ్బా. అఞ్ఞథా కా నామ సా దేవతా, యా భగవన్తం న దిట్ఠవతీ? తేనాహ **''కిం పనిమాయా''**తిఆది. **దస్సనం ఉపాదాయ ఏవం వత్తుం వత్తతీతి** యదా కదాచి కఞ్చి పియజాతికం దిస్వా తం దస్సనం ఉపాదాయ "చిరేన వత మయం ఆయస్మన్తం పస్సామా"తి అదిట్ఠపుబ్బం దిట్ఠపుబ్బం వా ఏవం వత్తుం యుజ్జతి, అయం లోకే నిరుళ్హో సముదాచారోతి దస్సేతి. బ్రహ్మం వా వుచ్చతి అరియమగ్గో, తస్స అణనతో జాననతో పటివిజ్ఝనతో **బ్రాహ్మణో**. **కిలేసనిబ్బానేనాతి** కిలేసానం అచ్చన్తసముచ్ఛేదసఙ్ఖాతేన నిబ్బానేన **నిబ్బుతం** సమ్మదేవ వూపసన్త-సబ్బకిలేసదరథ-పరిళాహం. **ఆసత్తవిసత్తాదీహీతి ఆది**-సద్దేన విసతాదిఆకారే సఙ్గణ్హాతి. వుత్తఞ్హేతం –

> "విసతాతి విసత్తికా, విసటాతి విసత్తికా, విసాలాతి విసత్తికా, విసక్కతీతి విసత్తికా, విసంవాదికాతి విసత్తికా, విసం హరతీతి విసత్తికా, విసమూలాతి విసత్తికా, విసఫలాతి విసత్తికా, విసపరిభోగోతి విసత్తికా, విసాలా వా పన సా తణ్హా రూపే సద్దే గన్ధే రసే ఫోట్ఠబ్బే ధమ్మే కులే గణే విసతా విత్థతాతి విసత్తికా"తి (మహాని॰ ౩).

తత్థ **విసతాతి** విత్థతా రూపాదీసు తేభూమకధమ్మేసు అభిబ్యాపనవసేన **విసటాతి** పురిమవచనమేవ త-కారస్స ట-కారం కత్వా వుత్తం. **విసాలాతి** విపులా. **విసక్కతీతి** పరిసక్కతి, సహతి వా. రత్తో హి రాగవత్థునా పాదేన తాళియమానోపి సహతీతి. ఓసక్కనం విప్ఫన్దనం వా **''విసక్కన''**న్తిపి వదన్తి. అనిచ్చాదిం నిచ్చాదితో. గణ్హాతీతి **విసంవాదికా** హోతి. **విసం హరతీతి** తథా తథా కామేసు ఆనిసంసం పస్సన్తీ వివిధేహి ఆకారేహి నేక్ఖమ్మాభిముఖప్పవత్తితో చిత్తం సంహరతి సంఖిపతి, విసం వా దుక్ఖం, తం హరతి, వహతీతి అత్థో. దుక్ఖనిబ్బత్తకకమ్మస్స హేతుభావతో **విసమూలా**. విసం వా దుక్ఖాభిభూతా వేదనా మూలం ఏతిస్సాతి **విసమూలా**. దుక్ఖసముదయత్తా విసం ఫలం ఏతిస్సాతి **విసఫలా**. తణ్హాయ రూపాదికస్స దుక్ఖస్సేవ పరిభోగో హోతి, న అమతస్సాతి **విసపరిభోగోతి** వుత్తా, సబ్బత్థ నిరుత్తివసేన పదసిద్ధి వేదితబ్బా. యో పనేత్థ పధానో అత్థో, తం దస్సేతుం పున "విసాలా వా పనా"తిఆది వుత్తన్తి ఏవమేత్థ విసత్తికాపదస్స అత్థో వేదితబ్బో. **తిణ్ణం** పఠమదుతియమగ్గేహి. **నిత్తిణ్ణం** తతియమగ్గేన. **ఉత్తిణ్ణం** చతుత్థమగ్గేన.

సమనుఞ్ఞోతి సమ్మదేవ కతానుఞ్ఞో. తేనాహ **''ఏకజ్ఝాసయో అహోసీ''**తి. **అన్తరధాయీతి** అదస్సనం అగమాసి. యథా పన అన్తరధాయి, తం దస్సేతుం **''అభిసఙ్ఖతకాయ''**న్తిఆది వుత్తం. **మాలేహీతి** లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తం, "మాలాహీ"తి కేచి పఠన్తి, "మల్యేహీ"తి వత్తబ్బే య-కారలోపం కత్వా నిద్దేసో. అయం తావ అట్ఠకథాయ లీనత్థవణ్ణనా.

నేత్తినయవణ్ణనా

ఇదాని పకరణనయేన పాళియా అత్థవణ్ణనం కరిస్సామ. సా పన అత్థవణ్ణనా యస్మా దేసనాయ సముట్ఠానప్పయోజనభాజనేసు పిణ్డత్థేసు చ నిద్ధారితేసు సుకరా హోతి సువిఞ్ఞేయ్యా చ, తస్మా సుత్తదేసనాయ సముట్ఠానాదీని పఠమం నిద్ధారయిస్సామ. తత్థ **సముట్ఠానం** తావ దేసనానిదానం, తం సాధారణం అసాధారణన్తి దువిధం. తత్థ సాధారణమ్పి అబ్భన్తరబాహిరభేదతో దువిధం. తత్థ **సాధారణం అబ్భన్తరసముట్ఠానం** నామ లోకనాథస్స మహాకరుణా. తాయ హి సముస్సాహితస్స భగవతో వేనేయ్యానం ధమ్మదేసనాయ చిత్తం ఉదపాది, యం సన్ధాయ వుత్తం – "సత్తేసు చ కారుఞ్ఞతం పటిచ్చ బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేసీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౯). ఏత్థ చ హేతుఅవత్థాయపి మహాకరుణాయ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో యావదేవ సంసారమహోఘతో సద్ధమ్మదేసనాహత్థదానేహి సత్తసన్తారణత్థం తదుప్పత్తితో. యథా చ మహాకరుణా, ఏవం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం దసబలఞాణాదీని చ దేసనాయ అబ్భన్తరసముట్ఠానభావేన వత్తబ్బాని. సబ్బఞ్హి ఞేయ్యధమ్మం తేసం దేసేతబ్బప్పకారం సత్తానఞ్చ ఆసయానుసయాదిం యాథావతో జానన్తో భగవా ఠానాట్ఠానాదీసు కోసల్లేన వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం విచిత్తనయదేసనం పవత్తేసీతి. **బాహిరం** పన **సాధారణం సముట్ఠానం** దససహస్సమహాబ్రహ్మపరివార-సహమ్పతిమహాబ్రహ్మునో అజ్ఝేసనం. తదజ్ఝేసనుత్తరకాలఞ్హి ధమ్మగమ్భీరతాపచ్చవేక్ఖణాజనితం అప్పోస్సుక్కతం పటిప్పస్సమ్భేత్వా ధమ్మస్సామీ ధమ్మదేసనాయ ఉస్సాహజాతో అహోసి. అసాధారణమ్పి అబ్భన్తరబాహిరభేదతో దువిధమేవ. తత్థ **అబ్భన్తరం** యాయ మహాకరుణాయ యేన చ దేసనాఞాణేన ఇదం సుత్తం పవత్తితం, తదుభయం వేదితబ్బం **బాహిరం** పన తస్సా దేవతాయ పుచ్ఛా, పుచ్ఛావసికో హేస సుత్తనిక్ఖేపో. తయిదం పాళియం ఆగతమేవ.

పయోజనమ్పి సాధారణాసాధారణతో దువిధం. తత్థ **సాధారణం** అనుక్కమేన యావ అనుపాదాపరినిబ్బానం విముత్తిరసత్తా భగవతో దేసనాయ. తేనేవాహ "ఏతదత్థా కథా, ఏతదత్థా మన్తనా"తిఆది (పరి॰ ౩౬౬). **అసాధారణం** పన తస్సా దేవతాయ దస్సనమగ్గసమధిగమో, ఉభయమ్పేతం బాహిరమేవ. సచే పన వేనేయ్యసన్తానగతమ్పి దేసనాబలసిద్ధిసఙ్ఖాతం పయోజనం అధిప్పాయసమిజ్ఝనభావతో యథాధిప్పేతత్థసిద్ధియా మహాకారుణికస్స భగవతోపి పయోజనమేవాతి గణ్హేయ్య, ఇమినా పరియాయేనస్స అబ్భన్తరతాపి సియా.

అపిచ తస్సా దేవతాయ ఓఘతరణాకారస్స యాథావతో అనవబోధో ఇమిస్సా దేసనాయ సముట్ఠానం, తదవబోధో పయోజనం. సో హి ఇమాయ దేసనాయ భగవన్తం పయోజేతి తన్నిప్ఫాదనపరాయం దేసనాతి కత్వా. యఞ్హి దేసనాయ సాధేతబ్బం ఫలం, తం ఆకఙ్ఖితబ్బత్తా దేసకం దేసనాయ పయోజేతీతి పయోజనన్తి వుచ్చతి. తథా దేవతాయ తదఞ్ఞేసఞ్చ వినేయ్యానం పతిట్ఠానాయూహనవిస్సజ్జనఞ్చేత్థ పయోజనం . తథా సంసారచక్కనివత్తి-సద్ధమ్మచక్కప్పవత్తిసస్సతాదిమిచ్ఛాచార-నిరాకరణం సమ్మావాదపురేక్ఖారో అకుసలమూలసమూహననం కుసలమూలసమారోపనం అపాయద్వారపిదహనం సగ్గమోక్ఖద్వారవివరణం పరియుట్ఠానవూపసమనం అనుసయసముగ్ఘాతనం "ముత్తో మోచేస్సామీ"తి పురిమపటిఞ్ఞాఅవిసంవాదనం తప్పటిపక్ఖమారమనోరథవిసంవాదనం తిత్థియసమయనిమ్మథనం బుద్ధధమ్మపతిట్ఠాపనన్తి ఏవమాదీనిపి పయోజనాని ఇధ వేదితబ్బాని.

యథా దేవతా ఓఘతరణే సంసయపక్ఖన్దా, తాదిసా అఞ్ఞే చ సఙ్ఖాతధమ్మానం సమ్మాసమ్బుద్ధస్స చ పటిపత్తిం అజానన్తా అసద్ధమ్మస్సవన-ధారణ-పరిచయ-మనసికారవిపల్లత్థబుద్ధికా సద్ధమ్మస్సవన-ధారణ-పరిచయవిముఖా చ

భవవిమోక్ఖేసినో విసేయ్యా ఇమిస్సా దేసనాయ **భాజనం**.

పిణ్డత్థో పన "అప్పతిట్ఠం అనాయూహ"న్తి పదద్వయే చతుసచ్చకమ్మట్ఠానానుయోగవసేన యోనిసోమనసికారబహులీకారో కుసలమూలసమాయోగో ఓలీయనాతిధావనావిస్సజ్జనం ఉపాయవినిబన్ధవిధమనం మిచ్ఛాభినివేసదూరీభావో తణ్హావిజ్జావిసోధనం వట్టత్తయవిచ్ఛేదనుపాయో ఆసవోఘ-యోగ-గన్థాగతి-తణ్హుప్పాదుపాదానవియోగో చేతోఖిలవివేచనం అభినన్దననివారణం సంసగ్గాతిక్కమో వివాదమూలపరిచ్చాగో అకుసలకమ్మపథవిద్ధంసనం మిచ్ఛత్తాతివత్తనం అనుసయమూలచ్ఛేదో. సబ్బకిలేస-దరథపరిళాహ-సారమ్భపటిప్పస్సమ్భనం దస్సనసవననిద్దేసో విజ్జూపమవజిరూపమధమ్మాపదేసో అపచయగామిధమ్మవిభావనా పహానత్తయదీపనా సిక్ఖత్తయానుయోగో సమథవిపస్సనానుట్ఠానం భావనాసచ్ఛికిరియాసిద్ధి సీలక్ఖన్ధాదిపారిసుద్ధీతి ఏవమాదయో వేదితబ్బా.

తత్థ యేసం కిలేసాదీనం వసేన పతిట్ఠాతి సంసీదతి, యేసఞ్చ అభిసఙ్ఖారాదీనం వసేన ఆయూహతి నిబ్బుయ్హతి, ఉభయమేతం సముదయసచ్చం, తప్పభావితా తదుభయనిస్సితా చ ఖన్ధా దుక్ఖసచ్చం, తదుభయమత్థో, "అప్పతిట్ఠం అనాయూహ"న్తి అధిప్పేతస్స అత్థస్స పటిచ్ఛన్నం కత్వా దేసనా ఉపాయో మాననిగ్గణ్హనవసేన తస్సా దేవతాయ సచ్చాభిసమయకారణభావతో పతిట్ఠానాయూహనపటిక్ఖేపోపదేసేన చతురోఘనిరత్థరణత్థికేహి అన్తద్వయరహితా మజ్ఝిమా పటిపత్తి పటిపజ్జితబ్బాతి అయమేత్థ భగవతో ఆణత్తీతి అయం **దేసనాహారో**.

పరసంసయపక్ఖన్దనతాయ ఞాతుకామతాయ చ **కథం నూతి** పుచ్ఛావసేన వుత్తం? అభిముఖభావతో ఏకపుగ్గలభావతో చ "త్వ"న్తి వుత్తం. పరముక్కంసగతస్స గరుభావస్స అనఞ్ఞయోగ్యస్స సద్ధమ్మధురస్స పరిదీపనతో సాధూతి మరిససీలాదిగుణతాయ "**మారిసా**"తి వుత్తం . అవహననతో రాసిభావతో చ "**ఓఘ**"న్తి వుత్తం. ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స కతత్తా పరియోసాపితత్తా "**ఇతీ**"తి వుత్తం. సంసీదనలక్ఖణస్స పతిట్ఠానస్స అకాతబ్బతో సబ్బసో చ అకతత్తా. "**అప్పతిట్ఠ**"న్తి వుత్తం. తయిదం అకరణం ఏకంసికన్తి **ఖో**తి అవధారణవసేన వుత్తం. తస్స చ అప్పతిట్ఠానస్స ససన్తతిగతత్తా "త్వ"న్తి చ పుచ్ఛితత్తా "**అహ**"న్తి వుత్తం. దేవతాయ సమ్బోధనతో పియాలపనతో చ, "**ఆవుసో**"తి వుత్తం. నిబ్బుయ్హనలక్ఖణస్స ఆయూహనస్స అకాతబ్బతో సబ్బసో చ అకతత్తా **అనాయూహ**న్తి వుత్తం. తిణ్ణాకారస్స ఓఘానం అనిచ్ఛితభావతో ఏవ తత్థ సంసయస్స అనపగతత్తా ఓఘతరణస్స చ అవిసేసత్తా "**యథా కథం పనా**"తి వుత్తం. తథా సంసీదనలక్ఖణం పతిట్ఠానం సంసారే చ సణ్ఠానన్తి అనత్థన్తరత్తా అభిన్నకాలికం. తథా నిబ్బుయ్హనలక్ఖణం ఆయూహనం సమ్మాపటిపత్తియా అతివత్తనన్తి అనత్థన్తరత్తా అభిన్నకాలికన్తి వుత్తం "**యదా స్వాహం...పే.... తదాస్సు నిబ్బుయ్హామీ**"తి. తదుభయస్స పటిపక్ఖభావతో పటిబాహనతో చ ఓఘాతిణ్ణాతి వుత్తం "**ఏవం ఖ్వాహం...పే.... ఓఘమతరి**"న్తి.

ఏకబుద్ధన్తరన్తరికత్తా సుదూరకాలికతాయ "**చిరస్స**"న్తి వుత్తం. అన్తరా అదిట్ఠపుబ్బతాయ విమ్హయనీయతాయ చ "**వతా**"తి వుత్తం. తదా ఉపలబ్భమానతాయ అత్తపచ్చక్ఖతాయ చ "**పస్సామీ**"తి వుత్తం. బాహితపాపతో బ్రహ్మస్స చ అరియమగ్గస్స అణనతో పటివిజ్ఝనతో "**బ్రాహ్మణ**"న్తి వుత్తం. కిలేససన్తాపవూపసమనతో దుక్ఖసన్తాపవూపసమనతో చ సబ్బసో నిబ్బుతత్తా "**పరినిబ్బుత**"న్తి వుత్తం. తరణపయోగస్స నిబ్బత్తితత్తా ఉపరి తరితబ్బాభావతో చ "**తిణ్ణ**"న్తి వుత్తం. ఞాణచక్ఖునా ఓలోకేతబ్బతో లుజ్జనతో పలుజ్జనతో చ "లోకే"తి వుత్తం. విసయేసు సజ్జనతో జాతభావతో "**విసత్తిక**"న్తి వుత్తం. ఞాణస్స పచ్చక్ఖభావతో నిగమనతో చ "**ఇద**"న్తి వుత్తం. భాసితత్తా పరిసమత్తత్తా చ "**అవోచా**"తి వుత్తం. పఠమం గహితత్తా

పచ్చామసనతో చ “సా దేవతా”తి వుత్తం. పటిక్ఖేపస్స అభావతో అత్థస్స అనుమోదితబ్బతో ‘‘**సమనుఞ్ఞో**’’తి వుత్తం. వినేయ్యానం సాసనతో పరమత్థసమ్పత్తితో చ ‘‘**సత్థా**’’తి వుత్తం. చక్ఖుపథాతిక్కమేన తిరోభావూపగమనతో ‘‘**అన్తరధాయీ**’’తి వుత్తన్తి అయం అనుపదవిచయతో **విచయహారో**.

అప్పతిట్ఠానానాయూహనేహి ఓఘతరణం యుజ్జతి కిలేసాభిసఙ్ఖారవిజహనేన పారసమ్పత్తిసమిజ్ఝనతో. సబ్బకిలేస-తణ్హాదిట్ఠి-తణ్హాయతన-సస్సతాదివసేన సన్తిట్ఠతో సంసారే సంసీదనం హోతీతి యుజ్జతి కారణస్స సుప్పతిట్ఠితభావతో. అభిసఙ్ఖరణకిచ్చే కిలేసాభిసఙ్ఖారే విజ్జమానే సబ్బదిట్ఠాభినివేస-అతిధావనాభినివేసాదీనం వసేన ఆయూహన్తస్స సంసారమహోఘేన నిబ్బుయ్హనం హోతీతి యుజ్జతి సమ్మాపటిపత్తియా అతివత్తనతో. బ్రహ్మస్స అరియమగ్గస్స అణనతో పటివిజ్ఝనతో బ్రాహ్మణభావో యుజ్జతి బాహితపాపత్తా. సమ్మదేవ సన్తధమ్మసమధిగమతో పరినిబ్బుతభావో యుజ్జతి సబ్బసో సవాసనపహీనకిలేసత్తా. తథా చ విసత్తికాయ తిణ్ణభావో యుజ్జతి యథా యాయ లేసోపి న దిస్సతి, ఏవం అగ్గమగ్గేన తస్సా సముచ్ఛిన్నత్తాతి అయం **యుత్తిహారో**.

కిలేసవట్టవసేన పతిట్ఠానం విసేసతో కమ్మవట్టస్స పదట్ఠానం. అభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనఞ్చ విపాకవట్టస్స పదట్ఠానం. అప్పతిట్ఠానానాయూహనాని ఓఘతరణస్స పదట్ఠానం, ఓఘతరణం అనుపాదిసేసనిబ్బానస్స. తణ్హావసేన పతిట్ఠానస్స అస్సాదానుపస్సితా పదట్ఠానం. తేనాహ భగవా – “సంయోజనియేసు, భిక్ఖవే, ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతీ”తి (సం. ని. ౨.౫౨, ౫౭).

ఖన్ధావిజ్జా-ఫస్స-సఞ్ఞా-వితక్కాయోనిసోమనసికార-పాపమిత్తపరతోఘోసా దిట్ఠివసేన పతిట్ఠానస్స పదట్ఠానం. యథాహ – **పటిసమ్భిదామగ్గే** (పటి. మ. ౧.౧౩౪) “ఖన్ధాపి దిట్ఠిట్ఠానం, అవిజ్జాపి దిట్ఠిట్ఠాన”న్తిఆది. తణ్హాదిట్ఠాభినన్దనవసేసకిలేసాభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనస్స పదట్ఠానం. ఇమినా నయేన యథారహం తణ్హాదిట్ఠాదివసేన పతిట్ఠానాయూహనానం పదట్ఠానభావో వత్తబ్బో. సేసమేత్థ పాళితో ఏవ సునిద్ధారియం. అయం **పదట్ఠానహారో**.

అప్పతిట్ఠం అనాయూహన్తి పతిట్ఠానాయూహనపటిక్ఖేపేన విస్సజ్జేన్తేన నియ్యానావహా సమ్మాపటిపత్తి గహితా ఏకన్తతో ఓఘనిత్థరణూపాయభావతో. తగ్గహణేన చ సబ్బేపి సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మా గహితా హోన్తి నియ్యానలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తాతి అయం **లక్ఖణహారో**.

నిదానమస్సా దేవతాయ ఓఘతరణాకారస్స యాథావతో అనవబోధోతి వుత్తోవాయమత్థో. అఞ్ఞోపి యే ఇమం దేసనం నిస్సాయ ఓఘతరణూపాయం పటివిజ్ఝన్తి, తేపి ఇమిస్సా దేసనాయ నిదానన్తి దట్ఠబ్బా. “కథం ను ఖో ఇమం దేసనం నిస్సాయ సమ్మదేవ పటివిజ్ఝన్తా చతుబ్బిధమ్పి ఓఘం తరన్తా సకలసంసారమహోఘతో నిత్థరేయ్యుం, పరే చ తత్థ పతిట్ఠపేయ్యు”న్తి అయమేత్థ భగవతో **అధిప్పాయో**. పదనిబ్బచనం **నిరుత్తం,** తం “ఏవ”న్తిఆదినిదానపదానం “కథ”న్తిఆదిపాళిపదానఞ్చ అట్ఠకథాయ తస్సా లీనత్థవణ్ణనాయ చ వుత్తనయానుసారేన సుకరత్తా అతివిత్థారభయేన న విత్థారయిమ్హ.

పద-పదత్థ-దేసనా-నిక్ఖేప-సుత్తసన్ధి-వసేన పఞ్చవిధా **సన్ధి**. తత్థ పదస్స పదన్తరేన సమ్బన్ధో **పదసన్ధి**. తథా పదత్థస్స పదత్థన్తరేన సమ్బన్ధో **పదత్థసన్ధి,** యో “కిరియాకారకసమ్బన్ధో”తి వుత్తో. నానానుసన్ధికస్స తంతంఅనుసన్ధీతి సమ్బన్ధో,

ఏకానుసన్ధికస్స పన పుబ్బాపరసమ్బన్ధో **దేసనాసన్ధి,** యా అట్ఠకథాయం “పుచ్ఛానుసన్ధి అజ్ఝాసయానుసన్ధి యథానుసన్ధీ”తి తిధా విభత్తా. అజ్ఝాసయో చేత్థ అత్తజ్ఝాసయో పరజ్ఝాసయోతి ద్విధా వేదితబ్బో. **నిక్ఖేపసన్ధి** చతున్నం సుత్తనిక్ఖేపానం వసేన వేదితబ్బా. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం **పపఞ్చసూదనీటీకాయం** వుత్తనయేన గహేతబ్బం. **సుత్తసన్ధి** ఇధ పఠమనిక్ఖేపవసేన వేదితబ్బా.

“కస్మా పనేత్థ ఓఘతరణసుత్తమేవ పఠమం నిక్ఖిత్త”న్తి నాయమనుయోగో కత్థచి న పవత్తతి? అపిచ “అప్పతిట్ఠం అనాయూహం ఓఘమతరి”న్తి పతిట్ఠానాయూహనపటిక్ఖేపవసేన అన్తద్వయవివజ్జనముఖేన వా మజ్ఝిమాయ పటిపదాయ విభావనతో సబ్బపఠమమిదం సుత్తం ఇధ నిక్ఖిత్తం. అన్తద్వయం అనుపగమ్మ మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియా సజ్కాసనపరఞ్హి బుద్ధానం సాసనన్తి. యం పన ఏకిస్సా దేసనాయ దేసనన్తరేన సద్ధిం సంసన్దనం, అయమ్పి దేసనాసన్ధి. సా ఇధ ఏవం వేదితబ్బా –

“అప్పతిట్ఠం...పే.... అనాయూహం ఓఘమతరి”న్తి అయం దేసనా –

“సబ్బదా సీలసమ్పన్నో, పఞ్ఞవా సుసమాహితో;
ఆరద్ధవీరియో పహితత్తో, ఓఘం తరతి దుత్తరం.

“విరతో కామసఞ్ఞాయ, రూపసంయోజనాతిగో;
నన్దీరాగపరిక్ఖీణో, సో గమ్భీరే న సీదతి; (సం॰ ని॰ ౧.౯౬);
సద్ధాయ తరతి ఓఘం, అప్పమాదేన అణ్ణవం. (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ౧౮౬);

“పఞ్చ ఛిన్దే పఞ్చ జహే, పఞ్చ చుత్తరి భావయే;
పఞ్చసఙ్గాతిగో భిక్ఖు, ఓఘతిణ్ణోతి వుచ్చతి. (సం॰ ని॰ ౧.౫; ధ॰ ప॰ ౩౭౦);

“తస్మా జన్తు సదా సతో, కామాని పరివజ్జయే;
తే పహాయ తరే ఓఘం, నావం సిత్వావ పారగూ. (సు॰ ని॰ ౭౭౭; మహాని॰ ౬; నేత్తి॰ ౫);

“ఏకాయనం జాతిఖయన్తదస్సీ, మగ్గం పజానాతి హితానుకమ్పీ;
ఏతేన మగ్గేన తరింసు పుబ్బే, తరిస్సన్తి యే చ తరన్తి ఓఘ”న్తి. (సం॰ ని॰ ౫.౩౮౪, ౪౦౯; మహాని॰ ౧౯౧;
చూళని॰ పారాయనానుగీతిగాథానిద్దేస ౧౦౭; పఠమవగ్గ ౧.౨౧; నేత్తి॰ ౧౭౦) –

ఏవమాదీహి దేసనాహి సంసన్దతీతి అయం **చతుబ్యూహో హారో**.

అప్పతిట్ఠం అనాయూహన్తి ఏత్థ సంకిలేసవసేన పతిట్ఠానం ఆయూహనఞ్చ. తేన అయోనిసోమనసికారో దీపితో, సన్తకిలేసవసేన అనాయూహనేన యోనిసోమనసికారో. తత్థ అయోనిసోమనసికరోతో తణ్హావిజ్జా పవడ్ఢతి. తేసు తణ్హాగహణేన చ తణ్హామూలకా ధమ్మా ఆవత్తన్తి. అవిజ్జాగహణేన అవిజ్జామూలకం సబ్బం భవచక్కం ఆవత్తతి. యోనిసోమనసికారగ్గహణేన చ యోనిసోమనసికారమూలకా ధమ్మా ఆవత్తన్తి చతుబ్బిధఞ్చ సమ్పత్తిచక్కం.

పతిట్ఠానాయూహనపటిక్ఖేపేన పన సమ్మాపటిపత్తి దీపితా, సా చ సఙ్ఖేపతో సీలాదిసఙ్గహా. తత్థ సీలగ్గహణేన ఏకాదస సీలానిసంసా ఆవత్తన్తి, సమాధిగ్గహణేన పఞ్చఙ్గికో సమ్మాసమాధి పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధి సమాధిపరిక్ఖారా చ ఆవత్తన్తి. పఞ్ఞాగహణేన పఞ్ఞా చ సమ్మాదిట్ఠీతి సమ్మాదిట్ఠిసుదస్సనా సబ్బేపి అరియమగ్గధమ్మా ఆవత్తన్తీతి అయం **ఆవత్తో హారో**.

పతిట్ఠానం కిలేసాదివసేన సత్తవిధం. ఆయూహనం అభిసఙ్ఖారాదివసేన సత్తవిధం. తథా తప్పటిపక్ఖతో అప్పతిట్ఠానం అనాయూహనఞ్చ. అయమేత్థ ధమ్మవిభత్తి. పదట్ఠానభూమివిభత్తియో పన హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బా. అయం **విభత్తిహారో**.

పుబ్బభాగప్పటిపదం సమ్మదేవ సమ్పాదేత్వా సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం కత్వా భావనం ఉస్సక్కేన్తో కిలేసాదీనం దూరీకరణతో తేసం వసేన అసంసీదన్తో అనిబ్బుయ్హన్తో అప్పతిట్ఠం అనాయూహం ఓఘం తరతి. కిలేసాదీనం వసేన పన సంసీదన్తో నిబ్బుయ్హన్తో సంసారే పతిట్ఠానతో ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తియా ఆయూహనతో ఓఘం న తరతీతి అయం **పరివత్తో హారో**.

అప్పతిట్ఠం అసన్తిట్ఠన్తో అసంసీదన్తో అనిబ్బిసం అనవినిబ్బిసన్తి పరియాయవచనం, అనాయూహం అనిబ్బుయ్హన్తో అచేతేన్తో అపకప్పేన్తోతి పరియాయవచనం, ఓఘం కిలేససముద్దన్తి పరియాయవచనం, అతరి అతిక్కమి అచ్చవాయీతి పరియాయవచనం. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి పరియాయవచనం వేదితబ్బన్తి అయం **వేవచనో హారో**.

అప్పతిట్ఠం అనాయూహన్తి ఏత్థ పతిట్ఠం ఆయూహన్తి కిలేసానం కిచ్చకరణపఞ్ఞత్తి. పరియుట్ఠానానం విభావనపఞ్ఞత్తి. అభిసఙ్ఖారానం విరుహనపఞ్ఞత్తి. తణ్హాయ అస్సాదపఞ్ఞత్తి. దిట్ఠియా పరినిప్ఫన్దనపఞ్ఞత్తి. భవదిట్ఠియా భవాభినివేసపఞ్ఞత్తి. విభవదిట్ఠియా విపల్లాసపఞ్ఞత్తి. కామసుఖానుయోగస్స కామేసు అనుగిజ్ఝనపఞ్ఞత్తి. అత్తకిలమథానుయోగస్స అత్తపరితాపనపఞ్ఞత్తి. అప్పతిట్ఠం అనాయూహన్తి పన అభిఞ్ఞేయ్యధమ్మానం అభిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి. పరిఞ్ఞేయ్యధమ్మానం పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి. ఓఘమతరిన్తి పహాతబ్బధమ్మానం పహానపఞ్ఞత్తి. మగ్గస్స భావనాపఞ్ఞత్తి. నిరోధస్స సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తీతి అయం **పఞ్ఞత్తిహారో**.

అప్పతిట్ఠం అనాయూహన్తి ఏత్థ పతిట్ఠానాయూహనగ్గహణేన ఓఘగ్గహణేన చ సముదయసచ్చం గహితం. అప్పతిట్ఠం అనాయూహం అతరిన్తి పన పదత్తయేన మగ్గసచ్చం గహితం, హేతుగహణేన చ హేతుమతో గహణం సిద్ధమేవాతి దుక్ఖనిరోధసచ్చాని అత్థతో గహితానేవాతి అయం సచ్చేహి ఓతరణా. తత్థ యే లోకియా పఞ్చక్ఖన్ధా, యేసం వసేన పతిట్ఠానాయూహనసిద్ధి. యే లోకుత్తరా చత్తారో ఖన్ధా, యేసం వసేన ఓఘతరణసిద్ధి. అయం ఖన్ధముఖేన ఓతరణా. యే ఏవ పఞ్చక్ఖన్ధా ద్వాదసాయతనాని అట్ఠారస ధాతుయో, తే చత్తారో ఖన్ధా ద్వాయతనాని ద్వే ధాతుయోతి అయం ఆయతనముఖేన ధాతుముఖేన చ ఓతరణా. తథా అప్పతిట్ఠం అనాయూహన్తి ఏత్థ పతిట్ఠానాయూహనగ్గహణేన కిలేసాభిసఙ్ఖారాదీనం గహణం. కిలేసాభిసఙ్ఖారాదయో ఓఘా చ సఙ్ఖారక్ఖన్ధా ధమ్మాయతనం ధమ్మధాతు చ, అప్పతిట్ఠానానాయూహనగ్గహణేన ఓఘతరణవచనేన చ సహ విపస్సనాయ మగ్గో కథితో. ఏవఞ్చ సఙ్ఖారక్ఖన్ధో ధమ్మాయతనం ధమ్మధాతు చ గహితాతి ఏవమ్పి ఖన్ధముఖేన ఆయతనముఖేన ధాతుముఖేన ఓతరణా. విపస్సనా చే అనిచ్చానుపస్సనా, అనిమిత్తముఖేన విమోక్ఖముఖం, దుక్ఖానుపస్సనా చే, అప్పణిహితవిమోక్ఖముఖం, అనత్తానుపస్సనా

చే, సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖన్తి ఏవం విమోక్ఖముఖేన ఓతరణం. మగ్గే సేక్ఖా సీలక్ఖన్ధాదయో ధమ్మాయతనధమ్మధాతూ అనాసవా చ ఏవమ్పి ఖో ఖన్ధాదిముఖేన ఓతరణాతి అయం **ఓతరణో హారో**.

అప్పతిట్ఠన్తి ఆరమ్భో. **అనాయూహ**న్తి పదసుద్ధి, నో ఆరమ్భసుద్ధి, తథా **ఓఘ**న్తి. **అతరి**న్తి పన పదసుద్ధి చేవ ఆరమ్భసుద్ధి చాతి అయం **సోధనో హారో**.

అప్పతిట్ఠం అనాయూహన్తి సామఞ్ఞతో అధిట్ఠానం తణ్హాదిట్ఠిఆదివసేన పతిట్ఠానాయూహనానం సాధారణతో పటిక్ఖేపచోదనాతి కత్వా **ఓఘమతరి**న్తి తం వికప్పేత్వా విసేసవచనం. ఓఘతరణఞ్హి చత్తారో అరియమగ్గా. తత్థ పఠమదుతియమగ్గా అవిసేసేన దిట్ఠోఘతరణం, తతియమగ్గో కామోఘతరణం, అగ్గమగ్గో సేసోఘతరణన్తి అయం **అధిట్ఠానో హారో**.

కిలేసవసేన పతిట్ఠానస్స అయోనిసోమనసికారో హేతు. అభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనస్స కిలేసా హేతూ. అప్పతిట్ఠానానాయూహనానం పన యథాక్కమం యోనిసోమనసికారపహానాని హేతూ. సంయోజనియేసు ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సనా తణ్హావసేన యథారహం తస్స హేతూ. తేనాహ భగవా – “సంయోజనియేసు, భిక్ఖవే, ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతీ”తి. ఖన్ధావిజ్జాఫస్ససఞ్ఞావితక్కాయోనిసోమనసికారపాపమిత్తపరతోఘోసా దిట్ఠివసేన పతిట్ఠానస్స హేతూ. తేనాహ – **పటిసమ్భిదామగ్గే** “ఖన్ధాపి దిట్ఠిట్ఠానం, అవిజ్జాపి దిట్ఠిట్ఠాన”న్తిఆది. తణ్హాభినన్దనా అవసేసకిలేసాభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనస్స హేతూ. ఇమినా నయేన యథారహం తణ్హాదిట్ఠివసేన పతిట్ఠానాయూహనానం హేతువిభాగో నిద్ధారేతబ్బో, తబ్బిపరియాయేన అప్పతిట్ఠానానాయూహనానం. కిలేసుప్పాదనే హి సమ్మదేవ ఆదీనవదస్సనం అప్పతిట్ఠానస్స హేతూ, అభిసఙ్ఖరణే ఆదీనవదస్సనం అనాయూహనస్స హేతూ, విపస్సనాయ ఉస్సుక్కాపనం ఓఘతరణస్స హేతూతి అయం **పరిక్ఖారో హారో**.

యథావుత్తవిభాగేహి పతిట్ఠానాయూహనేహి చతుబ్బిధస్సపి ఓఘస్స పరిసుద్ధి. అప్పతిట్ఠానానాయూహనేహి పన సోతానం సంవరో సబ్బసో పిధానఞ్చాతి చతుబ్బిధస్సపి ఓఘస్స విసేసతో పిధానం అప్పవత్తికరణం. అరియమగ్గస్స భావనాయ హి కిలేసవసేన పతిట్ఠానం అభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనం ఉపచ్ఛిన్నం, తస్స సబ్బేపి ఓఘా తిణ్ణా సమ్మతిణ్ణా పహీనా హోన్తీతి అయం **సమారోపనో హారో**.

అప్పతిట్ఠం అనాయూహన్తి ఏత్థ పతిట్ఠగహణేన తణ్హావిజ్జా గహితా. తాసం హి వసేన సత్తో తత్థ తత్థ భవే పతిట్ఠాతి. ఆయూహనగ్గహణేన తప్పచ్చయా అభిసఙ్ఖారధమ్మా గహితా. తత్థ తణ్హాయ విసేసతో రూపధమ్మా అధిట్ఠానం, అవిజ్జాయ అరూపధమ్మా. తేసం యథాక్కమం సమథో చ విపస్సనా చ పటిపక్ఖా, తే “అప్పతిట్ఠం అనాయూహం ఓఘమతరి”న్తి పదేహి పకాసితా హోన్తి, తేసు సమథస్స చేతోవిముత్తి ఫలం, విపస్సనాయ పఞ్ఞావిముత్తి. తథా హి సా “రాగవిరాగా అవిజ్జావిరాగా”తి విసేసేత్వా వుచ్చతి. తత్థ తణ్హావిజ్జా అభిసఙ్ఖారో చ సముదయసచ్చం, తేసం అధిట్ఠానభూతా రూపారూపధమ్మా దుక్ఖసచ్చం, తేసం అప్పవత్తి నిరోధసచ్చం, నిరోధపజాననా పటిపదా ఓఘతరణపరియాయేన వుత్తా మగ్గసచ్చం. తణ్హాగహణేన చేత్థ మాయా-సాతేయ్యమానాతిమాన-మదప్పమాద-పాపిచ్ఛతా-పాపమిత్తతా-అహిరికానోత్తప్పాదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో. అవిజ్జాగహణేన విపరీతమనసికార-కోధూపనాహ-మక్ఖపళాస-ఇస్సామచ్ఛరియ-సారమ్భ- దోవచస్సతా-భవదిట్ఠిఆదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో. వుత్తవిపరియాయేన

అమాయాఅసాఠేయ్యాదిఅవిపరీతమనసికారాదివసేన. తథా సమథపక్ఖియానం సద్ధిన్ద్రియానం విపస్సనాపక్ఖియానం అనిచ్చసఞ్ఞాదీనఞ్చ వసేన వోదానపక్ఖో నేతబ్బోతి అయం **నన్దియావత్తస్స నయస్స భూమి**.

తథా వుత్తనయేన గహితేసు తణ్హావిజ్జాతప్పక్ఖియధమ్మేసు తణ్హా లోభో, అవిజ్జా మోహో, అవిజ్జాయ సమ్పయుత్తో లోహితే సతి పుబ్బో వియ తణ్హాయ సతి సిజ్ఝమానో ఆఘాతో దోసో ఇతి తీహి అకుసలమూలేహి గహితేహి, తప్పటిపక్ఖతో "అప్పతిట్ఠ"న్తిఆదివచనేహి చ తీణి అకుసలమూలాని తీణి కుసలమూలాని చ సిద్ధాని ఏవ హోన్తి. ఇధాపి లోభో సబ్బాని సాసవకుసలమూలాని ఆయూహనధమ్మా చ సముదయసచ్చం, తన్నిబ్బత్తా తేసం అధిట్ఠానగోచరభూతా చ ఉపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖసచ్చన్తిఆదినా సచ్చయోజనా యోజేతబ్బా. ఫలం పనేత్థ విమోక్ఖత్తయవసేన నిద్ధారేతబ్బం, తీహి అకుసలమూలేహి తివిధదుచ్చరిత-సంకిలేసమలవిసమఅకుసలసఞ్ఞా-వితక్కాదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో, తథా తీహి కుసలమూలేహి తివిధసుచరిత-సమకుసలసఞ్ఞా-వితక్క-సమాధి-విమోక్ఖముఖాదివసేన వోదానపక్ఖో నేతబ్బోతి అయం **తిపుక్ఖలస్స నయస్స భూమి**.

తథా వుత్తనయేన గహితేసు తణ్హావిజ్జాతప్పక్ఖియధమ్మేసు విసేసతో తణ్హాదిట్ఠీనం వసేన అసుభే "సుభ"న్తి, దుక్ఖే "సుఖ"న్తి చ విపల్లాసా, అవిజ్జాదిట్ఠీనం వసేన "అనిచ్చే నిచ్చ"న్తి అనత్తని "అత్తా"తి విపల్లాసా వేదితబ్బా. తేసం పటిపక్ఖతో "అప్పతిట్ఠ"న్తిఆదివచనేహి చ లద్ధేహి సతివీరియసమాధిపఞ్ఞిన్ద్రియేహి చత్తారి సతిపట్ఠానాని సిద్ధానేవ హోన్తి.

తత్థ చతూహి ఇన్ద్రియేహి చత్తారో పుగ్గలా నిద్దిసితబ్బా. కథం? దువిధో హి తణ్హాచరితో ముదిన్ద్రియో తిక్ఖిన్ద్రియోతి, తథా దిట్ఠిచరితో. తేసు పఠమో అసుభే "సుభ"న్తి విపరియేసగ్గాహీ సతిబలేన యథాభూతం కాయసభావం సల్లక్ఖేన్తో భావనాబలేన తం విపల్లాసం సముగ్ఘాతేత్వా సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి. దుతియో అసుఖే "సుఖ"న్తి విపరియేసగ్గాహీ "ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ"తిఆదినా వుత్తేన వీరియసంవరభూతేన వీరియబలేన పటిపక్ఖం వినోదేన్తో భావనాబలేన తం విపల్లాసం విద్ధంసేత్వా సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి. తతియో అనిచ్చే "నిచ్చ"న్తి అయాథావగ్గాహీ సమథబలేన సమాహితచిత్తో సఙ్ఖారానం తఙ్ఖణికభావం సల్లక్ఖేన్తో భావనాబలేన తం విపల్లాసం సముగ్ఘాతేత్వా సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి. చతుత్థో సన్తతి-సమూహ-కిచ్చారమ్మణ-ఘనవఞ్చితతాయ ఫస్సాదిధమ్మపుఞ్జమత్తే అనత్తని "అత్తా"తి మిచ్ఛాభినివేసీ చతుకోటికసుఞ్ఞతామనసికారేన తం మిచ్ఛాభినివేసం విద్ధంసేత్వా సామఞ్ఞఫలం సచ్ఛికరోతి. సుభసఞ్ఞాసుఖసఞ్ఞాదీహి చతూహి వా విపల్లాసేహి సముదయసచ్చం, తేసమధిట్ఠానారమ్మణభూతా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖసచ్చన్తిఆదినా సచ్చయోజనా వేదితబ్బా. ఫలం పనేత్థ చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని, చతూహి చేత్థ విపల్లాసేహి చతురాసవోఘయోగ-కాయగన్థ-అగతి-తణ్హుప్పాదుపాదాన-సత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితి-అపరిఞ్ఞాదివసేన అకుసలపక్ఖో నేతబ్బో, తథా చతూహి సతిపట్ఠానేహి చతుబ్బిధఝాన-విహారాధిట్ఠాన-సుఖభాగియధమ్మ-అప్పమఞ్ఞాసమ్మప్పధానిద్ధిపాదాదివసేన వోదానపక్ఖో నేతబ్బోతి అయం **సీహవిక్కీళితస్స నయస్స భూమి**.

ఇమేసం పన తిణ్ణం అత్థనయానం సిద్ధియా వోహారనయద్వయం సిద్ధమేవ హోతి. తథా హి అత్థనయానం దిసాభూతధమ్మాలోచనం **దిసాలోచనం,** తేసం సమానయనం **అఙ్కుసోతి** పఞ్చపి నయా ఇధ నియుత్తాతి వేదితబ్బా. ఇదఞ్చ సుత్తం సోళసవిధే సుత్తన్తపట్ఠానే నిబ్బేధభాగియం బ్యతిరేకముఖేన పతిట్ఠానాయూహనాని గహితానీతి సంకిలేసనిబ్బేధభాగియం చాతి దట్ఠబ్బం. అట్ఠవీసతివిధే పన సుత్తన్తపట్ఠానే లోకియలోకుత్తరం సత్తాధిట్ఠానం ఞాణఞేయ్యం దస్సనభావనం సకవచనం విస్సజ్జనీయం కుసలం అనుఞ్ఞాతన్తి వేదితబ్బం.

ఓఘతరణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. నిమోక్ఖసుత్తవణ్ణనా

౨. పఠమమాగతన్తి సంవణ్ణనావసేన పఠమసుత్తాదీసు పఠమం ఆగతపదం. **ఉత్తానత్థన్తి** పాకటత్థం. అపుబ్బంయేవ హి దువిఞ్ఞేయ్యత్థఞ్చ పదం సంవణ్ణేతబ్బం. **నోతి** పుచ్ఛాయం **ను**-సద్దేన సమానత్థో నిపాతోతి ఆహ **''జానాసి నోతి జానాసి నూ''**తి. వట్టతో నిముచ్చన్తి తేన సత్తాతి **నిమోక్ఖో,** మగ్గో. సో చ పముచ్చన్తి తేనాతి **పమోక్ఖో,** పముచ్చనస్తే పన అధిగన్తబ్బత్తాఫలం ''పమోక్ఖో''తి వుత్తం, యథా అరహత్తం ''రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో''తి వుత్తం. **తేతి** సత్తా. **వివిచ్చతీతి** విసుం అసమ్మిస్సో హోతి, విగచ్ఛతీతి అత్థో. వివిచ్చతి దుక్ఖం ఏతస్మాతి **వివేకో**. దుతియవికప్పే పన సకలవట్టదుక్ఖతో సత్తా నిముచ్చన్తి ఏత్థ పముచ్చన్తి వివిచ్చన్తి చాతి **నిమోక్ఖో పమోక్ఖో వివేకో**, నిబ్బానన్తి అత్థో వేదితబ్బో. **ఏత్థాతి** చ నిమిత్తత్థే భుమ్మవచనం దట్ఠబ్బం. అవధారణత్థో **ఖో**-కారో ''అస్సోసి ఖో''తిఆదీసు వియ.

నన్దీమూలకో భవో **నన్దీభవో** పురిమపదే ఉత్తరపదలోపేన ''సాకభక్ఖో పత్థవో సాకపత్థవో''తి యథా. పఠమం కమ్మవట్టపధానం అత్థం వత్వా పున కిలేసకమ్మానం వసేన ఉభయప్పధానం అత్థం వదన్తో **''నన్దియా చా''**తిఆదిమాహ. **పురిమనయేతి** నన్దీమూలకో కమ్మభవో నన్దీభవోతి ఏతస్మిం పక్ఖే. **నన్దీభవేనాతి** నన్దీభవపదేన. **తివిధకమ్మాభిసఙ్ఖారవసేనాతి** పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదివసేన కాయసఙ్ఖారాదివసేన చ తిప్పకారస్స కమ్మాభిసఙ్ఖారస్స వసేన. **సఙ్ఖారక్ఖన్ధో గహితో** చేతనాపధానత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్స. **సఞ్ఞావిఞ్ఞాణేహీతి** ''సఞ్ఞావిఞ్ఞాణసఙ్ఖయా''తి ఏవం వుత్తసఞ్ఞావిఞ్ఞాణపదేహి. **తంసమ్పయుత్తా చాతి** తేన యథావుత్తసఙ్ఖారక్ఖన్ధేన సమం యుత్తా ఏవ. **ద్వే ఖన్ధాతి** సఞ్ఞావిఞ్ఞాణక్ఖన్ధా.

నను ఏత్థ వేదనాక్ఖన్ధో న గహితోతి? నో న గహితోతి దస్సేన్తో **''తేహి పనా''**తిఆదిమాహ. **తీహి ఖన్ధేహీతి** సఞ్ఞాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణక్ఖన్ధేహి. **గహితావ** అవినాభావతో. న హి వేదనారహితో కోచి చిత్తుప్పాదో అత్థి. **అనుపాదిణ్ణకానన్తి** కుసలాకుసలానం. న హేత్థ కిరియాఖన్ధానం అప్పవత్తి అధిప్పేతా. **అప్పవత్తివసేనాతి** అనుప్పత్తిధమ్మతాపత్తివసేన. నిబ్బత్తనవసేన కమ్మకిలేసేహి ఉపాదీయతీతి **ఉపాది,** పఞ్చక్ఖన్ధా. ఉపాదినో సేసో **ఉపాదిసేసో,** సహ ఉపాదిసేసేనాతి **సఉపాదిసేసం. నిబ్బానం కథితం** సకలకమ్మకిలేసవూపసమత్థస్స జోతితత్తా. హేట్ఠా ద్వీహి పదేహి అనుపాదిణ్ణకక్ఖన్ధా గహితాతి ''వేదనాన''న్తి ఏత్థ ఉపాదిణ్ణకగ్గహణం యుత్తన్తి ఆహ **''ఉపాదిణ్ణకవేదనాన''**న్తి. **నిరోధేనాతి** తప్పటిబద్ధఛన్దరాగనిరోధవసేన నిరుజ్ఝనేన. **ఉపసమేనాతి** అచ్చన్తూపసమేన అప్పవత్తనేన. ఏవఞ్చ కత్వా చ-సద్దగ్గహణం సమత్థితం హోతి. **తేసన్తి** తస్సా వేదనాయ తంసమ్పయుత్తానఞ్చ తిణ్ణం ఖన్ధానం. **వత్థారమ్మణవసేనాతి** వత్థుభూతానం ఛన్నం ఆరమ్మణభూతానఞ్చ సబ్బేసమ్పి ఉపాదిణ్ణకరూపధమ్మానం వసేన.

కస్మా పన హేట్ఠా చత్తారో అరూపక్ఖన్ధాయేవ వుత్తా, రూపక్ఖన్ధో న గహితోతి? విసేసభావతో. సఉపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తియఞ్హి ఉపాదిణ్ణకరూపధమ్మానం వియ అనుపాదిణ్ణకరూపధమ్మానం అప్పవత్తియేవ నత్థి. **దుతియనయేతి** నన్దియా చ భవస్స చాతి ఏతస్మిం పక్ఖే. నన్దిగ్గహణేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధో గహితో తంసహచరణతో. **ఉపపత్తిభవసఙ్ఖాతో రూపక్ఖన్ధోతి** ఉపాదిణ్ణకరూపధమ్మమేవ వదతి. తగ్గహణేనేవ చ తన్నిమిత్తకాని ఉతుఆహారజాని, విఞ్ఞాణగ్గహణేన చిత్తజానీతి చతుసన్తతిరూపస్సపేత్థ గహితతా వేదితబ్బా. **సఞ్ఞాదీహీతి** సఞ్ఞావిఞ్ఞాణవేదనాగహణేహి తయో ఖన్ధా గహితా, తఞ్చ ఖో ఉపాదిణ్ణా అనుపాదిణ్ణాతి విభాగం అకత్వా అవిసేసతో. అవిసేసేన హి పఞ్చన్నం ఖన్ధానం అప్పవత్తి నిబ్బానం. తేనాహ

‘‘**ఏవం…పే… నిబ్బానం కథితం హోతీ**’’తి. ‘‘నిబ్బాన’’న్తి హి ఇధ అమతమహానిబ్బానం అధిప్పేతం. **ఇమమేవ చ నయన్తి** ఇదం యథావుత్తం దుతియమేవ. చత్తారో మహానికాయే ధారేతీతి **చతునికాయికో**. భణ్డికనామకో థేరో **భణ్డికత్థేరో**. **ఇతీతి** వుత్తప్పకారపరామసనం. **నిబ్బానవసేనేవాతి** పఠమనయే సఉపాదిసేసనిబ్బానస్స అనుపాదిసేసనిబ్బానస్స చ, దుతియే పన ‘‘అమతమహానిబ్బానస్సా’’తి సబ్బథాపి నిబ్బానస్సేవ వసేన భగవా దేసనం నిట్ఠపేసి సమాపేసీతి.

నిమోక్ఖసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఉపనీయసుత్తవణ్ణనా

౩. అనేకత్థత్తా ధాతుసద్దానం ఉపసగ్గవసేన అత్థవిసేసవాచకో హోతీతి ఆహ ‘‘**ఉపనీయతీతి పరిక్ఖీయతి నిరుజ్ఝతీ**’’తి. వినస్సతీతి అత్థో. ఉపనీయతీతి వా సరసేనేవ జీవితస్స మరణూపగమనం వుత్తన్తి ఆహ – ‘‘**ఉపగచ్ఛతి వా, అనుపుబ్బేన మరణం ఉపేతీతి అత్థో**’’తి. కామఞ్చేత్థ ‘‘ఉపనీయతీ’’తి పదం అపాకటకమ్మవిసేసం వుత్తం. యథా పన ‘‘సబ్బం ఆరోగ్యం బ్యాధిపరియోసానం, సబ్బం యోబ్బనం జరాపరియోసానం, సబ్బం జీవితం మరణపరియోసాన’’న్తి, ‘‘ఉపనీయతి జీవిత’’న్తి వుత్తత్తా ‘‘**మరణం ఉపేతీ**’’తి వుత్తం. కమ్మకత్తువసేన హేతం వుత్తం.

ఇదాని కమ్మసాధనవసేన అత్థం దస్సేతుం ‘‘**యథా వా**’’తిఆది వుత్తం. **గోపాలేన గోగణో నీయతి** యథిచ్ఛితం ఠానం. జీవన్తి తేన సత్తా, సహజాతధమ్మా వాతి **జీవితం,** తదేవ తేసం అనుపాలనే ఆధిపచ్చసబ్భావతో **ఇన్ద్రియన్తి** ఆహ ‘‘**జీవితన్తి జీవితిన్ద్రియ**’’న్తి **పరిత్తన్తి** ఇత్తరం. తేనాహ ‘‘**థోక**’’న్తి. పబన్ధానుపచ్ఛేదస్స పచ్చయభావో ఇధ జీవితస్స మరణకిచ్చన్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ ‘‘**సరసపరిత్తతాయ చా**’’తిఆది. **ఆయూతి** చ పరమాయు ఇధాధిప్పేతం, తఞ్చ అజ్జకాలవసేన వేదితబ్బం.

ఇమస్మిఞ్హి బుద్ధుప్పాదే అయం కథాతి జీవితస్స అతిఇత్తరభావదీపనపరా అయం దేసనా. జీవితిన్ద్రియవసేన జీవితక్ఖయం నియమేన్తో ‘‘**ఏకచిత్తప్పవత్తిమత్తోయేవా**’’తి ఆహ, ఏకస్స చిత్తుప్పాదస్స పవత్తిక్ఖణమత్తో ఏవాతి అత్థో. ఇదాని తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం ‘‘**యథా నామా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **పవత్తమానన్తి** నేమిరథీసా వత్తన్తీ ఏకేనేవ నేమిప్పదేసేన పవత్తతి ఏకస్మిం ఖణేతి అధిప్పాయో. ‘‘**ఏకేనేవ తిట్ఠతీ**’’తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఏకచిత్తక్ఖణికన్తి** ఏకచిత్తక్ఖణమత్తవన్తం. **తస్మిం చిత్తేతి** తస్మిం యస్మిం కిస్మిఞ్చి ఏకస్మిం చిత్తే. **నిరుద్ధమత్తేతి** నిరుద్ధభావప్పత్తమత్తే. **నిరుద్ధోతి వుచ్చతీతి** మతోతి వుచ్చతి తంసమఙ్గీ సత్తో పరమత్థతో. అవిసేసవిదునో పన అవిఞ్ఞాయమానన్తరేన అనుసన్ధానస్స నిరుద్ధనం నిరోధం సల్లక్ఖేన్తి. యథావుత్తమత్థం సుత్తేన విభావేతుం ‘‘**యథాహ**’’తిఆది వుత్తం. తేన తీసుపి కాలేసు సత్తానం పరమత్థతో జీవనం మరణం చిత్తక్ఖణవసేనేవాతి దస్సేతి.

జీవితన్తి జీవితిన్ద్రియం. **అత్తభావోతి** జీవితవేదనావిఞ్ఞాణాని ఠపేత్వా అవసిట్ఠధమ్మా అధిప్పేతా. **సుఖదుక్ఖాతి** సుఖదుక్ఖా వేదనా, ఉపేక్ఖాపి ఇధ సుఖదుక్ఖాస్వేవ అన్తోగధా ఇట్ఠానిట్ఠభావతో. **కేవలాతి** అత్తనా, నిచ్చభావేన వా అవోమిస్సా. **ఏకచిత్తసమాయుత్తాతి** ఏకకేన చిత్తేన సహితా. **లహుసో వత్తతే ఖణోతి** వుత్తనయేన ఏకచిత్తక్ఖణికతాయ లహుకో అతిఇత్తరో జీవితాదీనం ఖణో వత్తతి.

యే నిరుద్ధా మరన్తస్సాతి చవన్తస్స సత్తస్స చుతితో ఉద్ధం నిరుద్ధాతి వత్తబ్బా యే ఖన్ధా. **తిట్ఠమానస్స వా ఇధాతి** యే వా ఇధ పవత్తియం తిట్ఠమానస్స ధరన్తస్స భఙ్గప్పత్తియా నిరుద్ధా ఖన్ధా, **సబ్బేపి సదిసా** తే సబ్బేపి ఏకసదిసా **గతా** అత్థఙ్గతా

అప్పటిసన్ధియా పున ఆగన్త్వా పటిసన్ధానాభావేన విగతా. యథా హి చుతిఖన్ధా న నిబ్బత్తన్తి, ఏవం తతో పుబ్బేపి ఖన్ధా. తస్మా ఏకచిత్తక్ఖణికం సత్తానం జీవితన్తి అధిప్పాయో.

అనిబ్బత్తేన న జాతోతి అనుప్పన్నేన చిత్తేన జాతో న హోతి "అనాగతే చిత్తక్ఖణే న జీవిత్థ న జీవతి జీవిస్సతీ"తి వత్తబ్బతో. **పచ్చుప్పన్నేన** వత్తమానేన చిత్తేన **జీవతి** జీవమానో నామ హోతి, న జీవిత్థ న జీవిస్సతి. **చిత్తభఙ్గా మతో లోకోతి** చుతిచిత్తస్స వియ సబ్బస్సపి తస్స తస్స చిత్తస్స భఙ్గప్పత్తియా అయం లోకో పరమత్థతో మతో నామ హోతి "అతీతే చిత్తక్ఖణే జీవిత్థ న జీవతి న జీవిస్సతీ"తి వత్తబ్బతో, నిరుద్ధస్స అప్పటిసన్ధికత్తా. ఏవం సన్తేపి **పఞ్ఞత్తి పరమత్థియా,** యాయం తం తం పవత్తం చిత్తం ఉపాదాయ "తిస్సో జీవతి, ఫుస్సో జీవతీ"తి వచనప్పవత్తియా విసయభూతా సన్తానపఞ్ఞత్తి, సా ఏత్థ పరమత్థియా పరమత్థభూతా. తథా హి వుత్తం "నామగోత్తం న జీరతీ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౭౬).

న సన్తి తాణాతి జరం ఉపగతస్స తతో తంనిమిత్తం యం వా పాపకారినో పాపకమ్మానం ఉపట్ఠానవసేన పుఞ్ఞకారినో పియవిప్పయోగవసేన చిత్తదుక్ఖం ఉభయేసమ్పి బన్ధనచ్ఛేదనాదివసేన వితుజ్జమానం అనప్పకం సరీరదుక్ఖం సమ్మోహప్పత్తి చ హోతి, తతో తాయన్తా న సన్తి. తేనాహ – "**తాణం లేణం సరణం భవితుం సమత్థా నామ కేచి నత్థీ**"తి. భాయతి ఏతస్మాతి **భయం,** భయనిమిత్తన్తి ఆహ "**భయవత్థూ**"తి. తగ్గహణేన చ చిత్తుత్రాసలక్ఖణం భయం గహితమేవ, సతి నిమిత్తే నేమిత్తం సన్తమేవాతి. **పుబ్బచేతనన్తి** ఏకావజ్జనవీథియం నానావజ్జనవీథియం సమ్పవత్తం ఉపచారజ్ఝానచేతనం. **అపరచేతనన్తి** వసీభావాపాదనవసేన పరతో సమాపజ్జనవసేన చ పవత్తం సమాపత్తిచేతనం. **ముఞ్చచేతనన్తి** విక్ఖమ్భనవసేన పవత్తం పఠమప్పనాచేతనం. కుసలజ్ఝానస్స విపాకజ్ఝానేవ లబ్భమానం సుఖం **ఝానసుఖం**. ఇట్ఠపరియాయో చేత్థ సుఖ-సద్దో. ఝానే అపేక్ఖా **ఝాననికన్తి**. ఝానస్స అస్సాదవసేన పవత్తో లోభో **ఝానస్సాదో**. యేన తే తే బ్రహ్మానో ఝానతో వుట్ఠాయ "అహో సుఖం అహో సుఖ"న్తి వాచం నిచ్ఛారేసున్తి. యథా దేవా సుఖబహులా తిహేతుపటిసన్ధికావాతి పటిపజ్జన్తా ఝానం అధిగన్తుం భబ్బా, న ఇతరేతి "**కామావచరదేవేసూ**"తి వుత్తం. కామావచరా చ ఉపరిదేవా చ **కామావచరదేవాతి** ఏకదేససరూపేకసేసో దట్ఠబ్బో. తేన మనుస్సానమ్పి ఏకచ్చానం సబ్బేసమ్పి వా సఙ్గహో సిద్ధో హోతి పత్థనాపరికప్పనాయ విసయభావతో. తేనాహ "**అహో వతిమే చ...పే.... తిట్ఠేయ్యు**"న్తి. ఛుల్లాని ఫుసితాని విప్పరాని ఏత్థాతి ఛుల్లఫుసితకో, కాలో, దేసో వా. తస్మిం **ఛుల్లఫుసితకే**.

"పుఞ్ఞాని కయిరాథ సుఖావహానీ"తి వుత్తత్తా "**అనియ్యానికం వట్టకథం కథేతీ**"తి వుత్తం. లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో, కిలేసేహి ఆమసితబ్బతో ఆమిసఞ్చాతి **లోకామిసం**. నిప్పరియాయామిసం పన లోకే ఆమిసన్తిపి **లోకామిసం**. పరియాయేతి సభావతో పరివత్తేత్వా ఞాపేతి ఏతేనాతి పరియాయో, లేసో, కారణం వాతి ఆహ "**నిప్పరియాయేన చత్తారో పచ్చయా**"తి, వట్టస్స ఏకన్తతో బాలలోకేహేవ ఆమసితబ్బభావతో పరియాయామిసతా వుత్తా. **ఇధ పరి..పే.... అధిప్పేతం** వివట్టపటియోగినో ఇచ్ఛితత్తా. చతుపచ్చయాపేక్ఖఞ్హి పహానం. ఏకచ్చస్స సకలవట్టాపేక్ఖప్పహానస్సపి పచ్చయో హోతీతి "**వట్టతియేవా**"తి సాసఙ్కం వదతి. వూపసమతి ఏత్థ సకలవట్టదుక్ఖన్తి **సన్తి,** అసఙ్ఖతధాతూతి ఆహ "**నిబ్బానసఙ్ఖాత**"న్తి.

ఉపనీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అచ్చేన్తిసుత్తవణ్ణనా

౪. కాలయన్తి ఖేపేన్తీతి **కాలా**. పురేభత్తాదయో హి కాలా ధమ్మప్పవత్తిమత్తతాయ పరమత్థతో అవిజ్జమానాపి లోకసఙ్కేతమత్తసిద్ధా తస్సాయేవ ధమ్మప్పవత్తియా గతగతాయ అనివత్తనతో తం తం ధమ్మప్పవత్తిం ఖేపేన్తా వినాసయన్తా వియ సయఞ్చ తాహి సద్ధిం అచ్చేన్తా వియ హోన్తి. తేనాహ – ''కాలో ఘసతి భూతాని, సబ్బానేవ సహత్తనా''తి (జా॰ ౧.౨.౧౯౦). ''**తరయన్తి రత్తియో**''తి ఏత్థాపి వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. ''ఏతం భయం మరణే పేక్ఖమానో''తి వుచ్చమానత్తా పుగ్గలం మరణూపగమనాయ తరయన్తీతి అత్థో వుత్తో. **వయోగుణాతి** ఏత్థ కోట్ఠాసా గుణా. తిణ్ణం వయానం హి చరిమచిత్తేన సకలచిత్తే వయసమూహే వయసమఞ్ఞాతి ఆహ – ''**పఠమమజ్ఝిమపచ్ఛిమవయానం గుణా, రాసయోతి అత్థో**''తి. **ఆనిసంసట్ఠో గుణట్ఠో** ''వాకచీరం నివాసేసిం, ద్వాదసగుణముపాగత''న్తిఆదీసు (బు॰ వం॰ ౨.౩౦) వియ. ''తన్దిగుణాహం కరిస్సామి, దిగుణం దిగుణం వద్ధేయ్యా''తి చ ఏవమాదీసు పన **తబ్భావవుత్తిఅత్థో గుణట్ఠో**.

> ''అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో;
>
> గుణేన నామముద్ధేయ్యం, అపి నామ సహస్సతో''తి. (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౩౧౩; ఉదా॰ ౫౩; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౭౬)
>
> –

ఆదీసు **పసంసట్ఠో గుణట్ఠో** దట్ఠబ్బో. ''వయోగుణా అనుపుబ్బం జహన్తీ''తి ఏత్థ అత్థో ''అచ్చేన్తి కాలా''తి ఏత్థ వుత్తనయో ఏవ. **పఠమమజ్ఝిమవయాతి** పఠమగ్గహణఞ్చేత్థ వయస్స గతస్స అపునరావత్తిదస్సనత్థం కతం. తేనేవాహ – ''**మరణక్ఖణే పన తయోపి వయా జహన్తేవా**''తి.

ఏత్థ చ పాళియం ''అచ్చేన్తి కాలా''తి సామఞ్ఞతో కాలస్స అపగమనం దస్సితం, పున తం విసేసతోపి దస్సేతుం ఇతరద్వయం వుత్తం. అట్ఠకథాయం పన ముదిన్ద్రియస్స వసేన ''వయోగుణా అనుపుబ్బం జహన్తీ''తి వుత్తం, మజ్ఝిమిన్ద్రియస్స వసేన ''తరయన్తి రత్తియో''తి వుత్తన్తి అధిప్పాయేన ''**కాలాతి పురేభత్తాదయో కాలా**''తి వుత్తం. తస్మా తత్థ **ఆది**-సద్దేన పచ్ఛాభత్తపఠమయామ-ముహుత్తకాలాది-కాలకోట్ఠాసో ఏవ అణుపభేదో కాలవిభాగో గహితోతి వేదితబ్బో. **సేసన్తి** ఇధ ద్వీసు గాథాసు పచ్ఛిమద్ధో. సో హి ఇధ అత్థతో అధిగతత్తా అనన్తరసుత్తే చ వుత్తత్తా అతిదిసితో.

అచ్చేన్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. కతిఛిన్దసుత్తవణ్ణనా

౫. ఛిన్దన్తోతి సముచ్ఛిన్దన్తో. **కతి ఛిన్దేయ్యాతి** కిత్తకే పాపధమ్మే సముచ్ఛిన్దేయ్య, అనుప్పత్తిధమ్మతం పాపేయ్య. **సేసపదేసుపీతి** సేసేసుపి ద్వీసు పదేసు. జహన్తో కతి జహేయ్య, భావేన్తో కతి ఉత్తరి భావేయ్యాతి ఇమమత్థం ''**ఏసేవ నయో**''తి ఇమినా అతిదిసతి. చతుత్థపదస్స పన అత్థో సరూపేనేవ దస్సితో. **అత్థతో ఏకన్తి** భావత్థతో ఏకం. యది ఏవం కిమత్థం పరియాయన్తరం గహితన్తి ఆహ ''**గాథాబన్ధస్స పనా**''తిఆది. అత్థతో ఏత్థ పునరుత్తి అత్థేవాతి ఆహ ''**సద్దపునరుత్తిం వజ్జయన్తీ**''తి. సఙ్గం అతిక్కమయతీతి **సఙ్గాతిగోతి** ఆహ ''**అయమేవత్థో**''తి.

ఓరం వుచ్చతి కామధాతు, పటిసన్ధియా పచ్చయభావేన తఞ్చ భజన్తీతి **ఓరమ్భాగియాని**. తత్థ చ కమ్మం తబ్బిపాకం సత్తే దుక్ఖం, కమ్మునా విపాకం, సత్తేన దుక్ఖం సంయోజేన్తీతి **సంయోజనాని,** సక్కాయదిట్ఠి-విచికిచ్ఛా-సీలబ్బతపరామాస-కామరాగ-పటిఘా. ఉద్ధం వుచ్చతి చతస్సో అరూపధాతుయో, వుత్తనయేన తం భజన్తీతి **ఉద్ధమ్భాగియాని, సంయోజనాని**

రూపారూపరాగమానుద్ధచ్చావిజ్జా. **ఆరోపితవచనానురూపేనేవ ఏవమాహా**తి "పఞ్చ ఛిన్దే పఞ్చ జహే"తి ఏవం కథేసి తస్సా దేవతాయ సుఖగ్గహణత్థం. న కేవలం తాయ దేవతాయ వుత్తవచనానురూపతో ఏవ, అథ ఖో తేసు సంయోజనేసు వత్తబ్బాకారతోపీతి దస్సేతుం **''అథ వా''**తిఆది వుత్తం. తేన ఓరమ్భాగియసంయోజనాని నామ గరూని దుచ్ఛేదాని గాళ్హబన్ధనభావతో, తస్మా తాని సన్ధాయ **''పఞ్చ ఛిన్దే''**తి వుత్తం.

ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనాని పన లహూని సుచ్ఛేదాని హేట్ఠా పవత్తితానుక్కమేన భావనానయేన పహాతబ్బతో, తస్మా తాని సన్ధాయ **''పఞ్చ జహే''**తి వుత్తం. తేనాహ **''పాదేసు బద్ధపాససకుణో వియా''**తిఆది. **విసేసన్తి** భావనానం విసేసం విపస్సనాభావనం **భావేన్తో** ఉప్పాదేన్తో విపచ్చేన్తో వడ్ఢేన్తో చ. సంసారపఙ్కే సజ్జనట్ఠేన రాగో ఏవ సఙ్గో **''రాగసఙ్గో''**. ఏస నయో సేసేసుపి. యస్మా ఏత్థ రాగ-మోహ-దిట్ఠి-తబ్భాగియసక్కాయదిట్ఠి-సీలబ్బతపరామాస-కామరాగావిజ్జా అత్థతో ఓఘా ఏవ, ఇతరే తదేకట్ఠా, తస్మా భగవా సంయోజనప్పహానసఙ్గాతిక్కమేహి ఓఘతరణం కథేసి. **లోకియలోకుత్తరాని కథితాని** "భావయే"తి పుబ్బభాగాయ మగ్గభావనాయ అధిప్పేతత్తా.

కతిఛిన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. జాగరసుత్తవణ్ణనా

౬. జాగరతన్తి అనాదరే సామివచనం. తేనాహ **''ఇన్ద్రియేసు జాగరన్తేసూ''**తి. "విస్సజ్జనగాథాయం పనా"తి ఇమస్స పదస్స "అయమత్థో వేదితబ్బో"తి ఇమినా సమ్బన్ధో. పుచ్ఛాగాథాయ పన అత్థో ఇమినావ నయేన విఞ్ఞాయతీతి అధిప్పాయో. **పఞ్చ జాగరతం సుత్తా**తి ఏత్థ "సుత్తా"తి పదం అపేక్ఖిత్వా **పఞ్చా**తి పచ్చత్తవచనం "జాగరత"న్తి పదం అపేక్ఖిత్వా సామివసేన పరిణామేతబ్బం "పఞ్చన్నం జాగరత"న్తి. తేనాహ – **''పఞ్చసు ఇన్ద్రియేసు జాగరన్తేసూ''**తి, జాగరన్తేసు బద్ధాభావేన సకిచ్చప్పసుతతాయ సకిచ్చసమత్థతాయ చాతి అత్థో. సోత్తంవ **సుత్తా** పమాదనిద్దాభావతో. తమేవ సుత్తభావం పుగ్గలాధిట్ఠానాయ కథాయ దస్సేతుం **''కస్మా''**తిఆది వుత్తం. పమజ్జతి, పమాదో వా ఏతస్స అత్థీతి పమాదో, తస్స భావో **పమాదతా,** తాయ, పమత్తభావేనాతి అత్థో.

ఏవం గాథాయ పఠమస్స పాదస్స అత్థం వత్వా దుతియస్స వత్తుం **''ఏవం సుత్తేసూ''**తిఆది వుత్తం. తస్సత్థో వుత్తనయేన వేదితబ్బో. యస్మా అప్పహీనసుపనకిరియావసేన సనీవరణస్స పుగ్గలస్స అనుప్పన్నరాగరజాదయో ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా పవడ్ఢన్తి, తస్మా వుత్తం **''నీవరణేహేవ కిలేసరజం ఆదియతీ''**తి. తేనేవాహ **''పురిమా''**తిఆది. పురిమానం పచ్ఛిమానం అపరాపరుప్పత్తియా పచ్చయభావో హేత్థ ఆదియనం. **పఞ్చహి ఇన్ద్రియేహి పరిసుజ్ఝతీతి** మగ్గపరియాపన్నేహి సద్ధాదీహి పఞ్చహి ఇన్ద్రియేహి సకలసంకిలేసతో విసుజ్ఝతి. పఞ్ఞిన్ద్రియమేవ హి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియాదీని, ఇతరాని చ అన్వయానీతి.

జాగరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అప్పటివిదితసుత్తవణ్ణనా

౭. పవత్తినివత్తితదుభయహేతువిభాగస్స ధమ్మస్సపి చతుసచ్చన్తోగధత్తా ఆహ ‘‘**ధమ్మాతి చతుసచ్చధమ్మా**’’తి. చత్తారిపి హి అరియసచ్చాని చతుసచ్చన్తోగధాని. **అప్పటివిద్ధాతి** పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన అనభిసమితా. **దిట్ఠిగతవాదేసూతి** దిట్ఠిగతసఙ్ఖాతేసు వాదేసు. దిట్ఠిగతేహి తే పవత్తితా. **ఇతో పరేసన్తి** ఇతో సాసనికేహి పరేసం అఞ్ఞేసం. **ధమ్మతాయాతి** సభావేన, సయమేవాతి అత్థో. **గచ్ఛన్తీతి** పవత్తన్తి దిట్ఠివాదం పగ్గయ్హ తిట్ఠన్తి. **పరేనాతి** దిట్ఠిగతికేన. **నీయన్తీతి** దిట్ఠివాదసఙ్గణ్హనే ఉయ్యోజీయన్తి. తేనాహ ‘‘**తత్థా**’’తిఆది. **పబుజ్ఝితున్తి** పమాదనిద్దాయ పటిబుజ్ఝితుం. **పటిపదా** యథాదేసితస్స ధమ్మస్స కథితతాయ, పటిబుజ్ఝితుం యోనిసో పవత్తియమానత్తా **భద్దికా**.

హేతునాతి ఞాయేన. **కారణేనాతి** చతుసచ్చానం సమ్బోధయుత్తియా. హత్థతలే ఆమలకం వియ సబ్బం ఞేయ్యం జానాతీతి సబ్బఞ్ఞూ, తేనేవ సబ్బఞ్ఞుతాభిసమ్బోధేన బుద్ధోతి **సబ్బఞ్ఞుబుద్ధో**. పచ్చేకం పరేహి అసాధారణతాయ విసుం సయమ్భుఞాణేన సచ్చాని బుద్ధవాతి **పచ్చేకబుద్ధో**. పరోపదేసేన చతుసచ్చం బుజ్ఝతీతి **చతుసచ్చబుద్ధో**. తథా హి సో సయమ్భుతాయ అభావతో కేవలం చతుసచ్చబుద్ధోతి వుచ్చతి. సుతేన సుతమయఞాణేన ఖన్ధాదిభేదం ఞేయ్యం బుద్ధవాతి **సుతబుద్ధో**. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధపచ్చేకబుద్ధే ఠపేత్వా అవసేసా అగ్గసావకమహాసావకాపి పకతిసావకాపి వీతరాగా **అవసేసా ఖీణాసవా. తయోపి పురిమా వట్టన్తి** సమ్బుద్ధాతిఆదివచనతో. సన్నివసతి ఏతేనాతి సన్నివాసో, చరితం. లోకస్స సన్నివాసో **లోకసన్నివాసో,** తస్మిం. కాయదుచ్చరితాదిభేదే **విసమే**. సతిసమ్మోసేన **విసమే వా సత్తనికాయే**. సో హి విసమయోగతో విసమో. రాగవిసమాదికే **విసమే వా కిలేసజాతే**. తం విసమం పహాయ తం విసమం అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా **సమం** సదిసం యుత్తరూపం, పురిమకేహి వా సమ్బుద్ధేహి **సమం** సదిసం **చరన్తి** వత్తన్తి.

అప్పటివిదితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సుసమ్ముట్ఠసుత్తవణ్ణనా

౮. **సుసమ్ముట్ఠాతి** సుట్ఠు అతివియ సమ్ముట్ఠా. సత్త సేక్ఖా హి సుసమ్ముసితా వినట్ఠా. కథం పన తే అనధిగతా నట్ఠా నామ హోన్తీతి ఆహ ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది. **అధిగతస్సాతి** అధిగతో అస్స. సో వదన్తోతి సమ్బన్ధో. **సేసన్తి** ‘‘ధమ్మా’’తిఆది. **పురిమసదిసమేవాతి** అనన్తరగాథాయ వుత్తసదిసమేవ.

సుసమ్ముట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. మానకామసుత్తవణ్ణనా

౯. సేయ్యాదిభేదం మానం అప్పహాయ తం పగ్గయ్హ విచరన్తో కామేన్తో నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**మానం కామేన్తస్స ఇచ్ఛన్తస్సా**’’తి. దమతి చిత్తం ఏతేనాతి **దమో,** సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదికో సమాధిపక్ఖికో దమో. మనచ్ఛట్ఠాని ఇన్ద్రియాని దమేతీతి **దమో,** ఇన్ద్రియసంవరో. కిలేసే దమేతి పజహతీతి **దమో,** పఞ్ఞా. ఉపవసనవసేన కాయకమ్మాదిం దమేతీతి **దమో,** ఉపోసథకమ్మం. కోధూపనాహమక్ఖమానాదికే దమేతి వినేతీతి **దమో,** అధివాసనఖన్తి. **తేనేవాతి** ‘‘దమో’’తి సమాధిపక్ఖికధమ్మానం ఏవ అధిప్పేతత్తా . ‘‘న మోనం అత్థీ’’తి చ పాఠో. **అసమాహితస్సాతి** సమాధిపటిక్ఖేపో జోతితో.

మచ్చుధేయ్యస్స పారతరణస్స వుచ్చమానత్తా ''**మోనన్తి చతుమగ్గఞాణ**''న్తి వుత్తం. న హి తతో అఞ్ఞేన తం సమ్భవతి. **జానాతి** అసమ్మోహపటివేధవసేన పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. మచ్చు ధీయతి ఏత్థాతి **మచ్చుధేయ్యం,** ఖన్ధపఞ్చకం మరణధమ్మత్తా. **తస్సేవాతి** మచ్చుధేయ్యస్సేవ. **పారం** పరతీరభూతం నిబ్బానం. **తరేయ్యాతి** ఏత్థ తరణం నామ అరియమగ్గబ్యాపారోతి ఆహ ''**పటివిజ్ఝేయ్య పాపుణేయ్యా**''తి. తథా హి వక్ఖతి "పటివేధతరణం నామ వుత్త"న్తి. "న తరేయ్య న పటివిజ్ఝేయ్య న పాపుణేయ్య వా"తి అయమేత్థ పాఠో యుత్తో. అఞ్ఞథా "ఇదం వుత్తం హోతీ"తిఆదివచనం విరుజ్ఝేయ్య. **ఏకో అరఞ్ఞే విహరన్తో**తి ఏకాకీ హుత్వా అరఞ్ఞే విహరన్తోతి అత్థో.

కామం హేట్ఠిమమగ్గేహిపి ఏకచ్చస్స మానస్స పహానం లబ్భతి. అగ్గమగ్గేనేవ పన తస్స అనవసేసతో పహానన్తి ఆహ – ''**అరహత్తమగ్గేన నవవిధమానం పజహిత్వా**''తి. ఉపచారసమాధిపుబ్బకో అప్పనాసమాధీతి వుత్తం ''**ఉపచారప్పనాసమాధీహీ**''తి, న ఉపచారసమాధిమత్తేన సమాధిమత్తం సన్ధాయ పచ్చేకం వాక్యపరిసమాపనస్స అయుజ్జనతో. న హి అప్పనం అప్పత్తం లోకుత్తరజ్ఝానం అత్థి. ''**సుచేతసో**''తి చిత్తస్స ఞాణసహితతాయ లక్ఖణవచనన్తి ఆహ ''**ఞాణసమ్పయుత్తతాయా**''తిఆది. తథా హి వక్ఖతి "సుచేతసోతి ఏత్థ చిత్తేన పఞ్ఞా దస్సితా"తి. ''**సబ్బధి విప్పముత్తో**''తి సబ్బేసు భవాదీసు విసంసట్ఠచిత్తో సబ్బసో ఖన్ధాదీహి విసంయుత్తో హోతీతి వుత్తం ''**సబ్బేసు ఖన్ధాయతనాదీసు విప్పముత్తో హుత్వా**''తి. పరిఞ్ఞాపటివేధో సచ్ఛికిరియపటివేధేన వినా నత్థీతి ఆహ ''**తేభూమక...పే.... వుత్త**''న్తి.

మానం నిస్సాయ దుచ్చరితచరణతో **మానో నామాయం సీలభేదనో. తస్మా**తి మానస్స సీలపటిపక్ఖభావతో. **ఇమినా** పటిపక్ఖప్పహానకిత్తనేన. **అధిచిత్తసిక్ఖా కథితా** సరూపతో ఏవాతి అధిప్పాయో. ఏత్థ **చిత్తేనాతి** సు-సద్దేన విసేసితచిత్తేన. **తస్మా**తి పఞ్ఞాయ దస్సితత్తా. **ఇమినాతి** "సుచేతసో"తి ఇమినా పదేన. అధిసీలసిక్ఖా అధిచిత్తసిక్ఖా అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాతి సీలాదీనిపి విసేసేత్వా వుత్తాని. సమ్భవే బ్యభిచారే చ విసేసనవిసేసితబ్బతాతి తం దస్సేన్తో ''**అధిసీలఞ్చ నామ సీలే సతి హోతీ**''తిఆదిం వత్వా తదుభయం విభాగేన దస్సేతుం ''**తస్మా**''తిఆది వుత్తం. పఠమనయో సక్కరవసేన పవత్తోతి అసక్కరవసేన దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆదినా దుతియనయో వుత్తో. ''**సమాపన్నా**''తి ఏత్థాపి "నిబ్బానం పత్థయన్తేనా"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. విపస్సనాయ పాదకభావం అనుపగతాపి తదత్థం నిబ్బత్తనాదివసేన సమాపన్నాతి అయమత్థో పురిమనయతో విసేసో. అధిపఞ్ఞాయ పనేత్థ పురిమనయతో విసేసో నత్థీతి సా అనుద్ధటా. **సమోధానేత్వాతి** పరియాయతో సరూపతో చ సఙ్గహేత్వా. **సకలసాసనన్తి** తిస్సన్నం కథితత్తా ఏవ సిక్ఖత్తయసఙ్గహం సకలసాసనం కథితం హోతీతి.

మానకామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అరఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా

౧౦. సన్తకిలేసానన్తి వూపసన్తకిలేసపరిళాహానం. యస్మా సీలాదిగుణసమ్భవం తతో ఏవ భయసన్తఞ్చ ఉపాదాయ పణ్డితా "సన్తో"తి వుచ్చన్తి, తస్మా వుత్తం ''**పణ్డితానం వా**''తి. తేనాహ ''**సన్తో హవే**''తిఆది. **సేట్ఠచారీనన్తి** సేట్ఠచరియం చరన్తానం. యస్మా పుథుజ్జనకల్యాణతో పట్ఠాయ భిక్ఖు మగ్గబ్రహ్మచరియవాసం వసతి నామ, తస్మా ఆహ ''**మగ్గబ్రహ్మచరియవాసం వసన్తాన**''న్తి. అరియానం పన ముఖవణ్ణస్స పసీదనే వత్తబ్బమేవ నత్థి. **మూలకమ్మట్ఠానన్తి** పారిహారియకమ్మట్ఠానం. **విసభాగసన్తతీతి** నానారమ్మణేసు పవత్తచిత్తసన్తతి. సా హి విక్ఖేపబ్యాకులతాయ అప్పసన్నా సమాహితచిత్తసన్తతియా విసభాగసన్తతి. **ఒక్కమతీతి** సమాధిసభాగా చిత్తసన్తతి సమథవీథిం అనుపవిసతి. **చిత్తం పసీదతీతి**

కమ్మట్ఠాననిరతం భావనాచిత్తం సన్ధాయాహ, తం పసన్నం హుత్వా పవత్తతి. **లోహితం పసీదతీతి** చిత్తకాలుస్సియస్సాభావతో లోహితం అనావిలం హోతి. **పరిసుద్ధాని హోన్తి** కారణస్స పరిసుద్ధభావతో. **తాలఫలముఖస్స వియ ముఖస్స వణ్ణో హోతీతి** ముఖ-సద్దస్స ఆదిమ్హి పముత్తపదేన యోజేతబ్బో. ఏవఞ్హి చస్స పముత్తగ్గహణం సమత్థితం హోతి తాలఫలముఖస్స వణ్ణసమ్పదాసదిసత్తా. తిభూమకో **ఏవ తేభూమకో**.

అతీతం నానుసోచన్తి అతీతం పచ్చయలాభం లక్ఖణం కత్వా న సోచన్తి న అనుత్థునన్తి. జప్పనతణ్హాయ వసేన న పరికప్పేన్తీతి ఆహ ''**న పత్థేన్తీ**''తి . **యేన కేనచీతి** ఇతరీతరేన. **తఙ్ఖణే లద్ధేనాతి** సన్నిధికారపరిభోగాభావమాహ. **తివిధేనపి కారణేనాతి** తిప్పకారేన హేతునా, తిలక్ఖణసన్తోసనిమిత్తన్తి అత్థో.

వినాసన్తి వినాసనహేతుం. వినస్సన్తి ఏతేహీతి **వినాసో,** లోభదోసా తదేకట్ఠా చ పాపధమ్మా . అరూపకాయస్స వియ రూపకాయస్సపి విసేసతో సుక్ఖభావకారణన్తి ఆహ ''**ఏతేన కారణద్వయేనా**''తి. **లుతోతి** లూనో.

అరఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నళవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. నన్దనవగ్గో

౧. నన్దనసుత్తవణ్ణనా

౧౧. "తత్ర భగవా"తి వుత్తే న తథా బ్యఞ్జనానం సిలిట్ఠతా, యథా "తత్ర ఖో భగవా"తి వుత్తేతి ఆహ ''**బ్యఞ్జనసిలిట్ఠతావసేనా**''తి. **పరిసజేట్ఠకేతి** పరిసాయ జేట్ఠకే, యే తస్సా దేసనాయ విసేసతో భాజనభూతా. **పరిసజేట్ఠకే భిక్ఖూతి** చతుపరిసజేట్ఠకే భిక్ఖూ. చతున్నం హి పరిసానం జేట్ఠా భిక్ఖుపరిసా పఠముప్పన్నత్తా. **ఆమన్తేసీతి** సమ్బోధేసి, సమ్బోధనఞ్చ జానాపనన్తి ఆహ ''**జానాపేసీ**''తి. **భదన్తేతి** గరుగారవసప్పతిస్సవచనమేతం, అత్థతో పన **భదన్తేతి** భద్దం తవ హోతు అత్తనో నిట్ఠానపరియోసానత్తా పరేసఞ్చ సన్తతావహత్తా. **భగవతో పచ్చస్సోసున్తి** ఏత్థ **భగవతోతి** సామివచనం ఆమన్తనమేవ సమ్బన్ధిఅత్థపదం అపేక్ఖతీతి అధిప్పాయేనాహ ''**భగవతో వచనం పతిఅస్సోసు**''న్తి. **భగవతోతి** పన ఇదం పతిస్సవనసమ్బన్ధేన సమ్పదానవచనం యథా "దేవదత్తస్స పటిస్సుణాతీ"తి. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం నిదానవగ్గస్స ఆదిసుత్తవణ్ణనాయం ఆగమిస్సతి.

తావతింసకాయోతి తావతింససఙ్ఖాతో దేవనికాయో. **దుతియదేవలోకోతి** ఛసు కామలోకేసు దుతియో దేవలోకో. తేత్తింస జనా సహపుఞ్ఞకారినో తత్థ ఉప్పన్నా, తంసహచరితట్ఠానం **తావతింసం** , తన్నివాసినోపి తావతింసనామకా సహచరణఞాయేనాతి ఆహ ''**మఘేన మాణవేనా**''తిఆది. అయం పన కేచివాదో బ్యాపన్నో హోతీతి తం అరోచేన్తేన ''**వదన్తీ**''తి వుత్తం. బ్యాపన్నతం దస్సేన్తో ''**యస్మా పనా**''తిఆదిమాహ. తథా హి వక్ఖతి "ఏవం హి నిద్దోసం పదం హోతీ"తి. **నామపణ్ణత్తియేవాతి** అత్థనిరపేక్ఖత్తా నిరుళ్హసమఞ్ఞా ఏవ.

తం వనన్తి తం ఉపవనం. పవిట్ఠే పవిట్ఠే దుక్ఖప్పత్తేపి అత్తనో సమ్పత్తియా నన్దయతి, పగేవ అదుక్ఖప్పత్తేతి దస్సేతుం ''**పఞ్చసు హీ**''తిఆది వుత్తం. **పవేసితానన్తి** పకోట్ఠవారేన పవేసితానమ్పీతి అధిప్పాయో. చవనకాలేయేవ థోకం

దిస్సమానవికారా హుత్వా చవన్తి, తే సన్ధాయ ‘‘**హిమపిణ్డో వియ విలీయన్తీ**’’తి వుత్తం. యే పన అదిస్సమానవికారా సహసా అన్తరధాయన్తి, తే సన్ధాయ ‘‘**దీపసిఖా వియ విజ్ఝాయన్తీ**’’తి వుత్తన్తి వదన్తి. **నన్దయతి** పకతియా సోమనస్సితం దోమనస్సితఞ్చ. **నన్దనేతి** ఏవంఅన్వత్థనామకే ఉయ్యానే. **పరివుతాతి** ‘‘దేవతా’’తి వచనం ఉపాదాయ ఇత్థిలిఙ్గవసేన వుత్తం. దేవపుత్తో హి సో.

దివి భవత్తా దిబ్బాతి ఆహ ‘‘**దేవలోకే నిబ్బత్తేహీ**’’తి. కామేతబ్బతాయ **కామబన్ధనేహి,** తథా అఞ్ఞమఞ్ఞం అసంకిణ్ణసభావతాయ **కామకోట్ఠాసేహి. ఉపేతాతి** ఉపగతా సమన్నాగతా. **పరిచారయమానాతి** పరిరమమానా. ఇదఞ్హి పదం అపేక్ఖిత్వా ‘‘కామగుణేహీ’’తి కత్తరి కరణవచనం, పురిమాని అపేక్ఖిత్వా సహయోగే. రమమానా చరన్తీతి కత్వా వుత్తం ‘‘**రమమానా**’’తి. **పరిచారయమానాతి** వా పరితో సమన్తతో చారయమానాతి అత్థోతి ఆహ ‘‘**ఇన్ద్రియాని సఞ్చారయమానా**’’తి. పఠమనయే హి అనుభవనత్థో పరిచరణసద్దో, దుతియనయే పరివత్తనత్థో. **సో పనాతి** ‘‘తాయం వేలాయ’’న్తి వుత్తకాలో. **అధునాతి** సమ్పతి. సో విచరీతి సమ్బన్ధో. **కామగుణేహీతి** హేతుమ్హి కరణవచనం. **ఓవుతోతి** యథా తం న ఞాయతి, ఏవం పిహితచిత్తో. **నివుతో పరియోనద్ధోతి** తస్సేవ వేవచనం. తేనాహ ‘‘**లోకాభిభూతో**’’తి. **ఆసభిన్తి** సేట్ఠం ‘‘అగ్గోహమస్మి లోకస్సా’’తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౧; మ॰ ని॰ ౩.౨౦౭) **భాసన్తో** బోధిసత్తో వియ.

కేవలం దస్సనం కిమత్థియన్తి ఆహ – ‘‘**యే...పే... వసేనా**’’తి, తస్మిం నన్దనవనే అవట్ఠితకామభోగానుభవనవసేనాతి అత్థో. **నరదేవానన్తి** పురిసభూతదేవతానం. తేనాహ ‘‘**దేవపురిసాన**’’న్తి. అప్పకం అధికం ఊనం వా గణనూపగం నామ న హోతీతి ‘‘**తిక్ఖత్తుం దసన్న**’’న్తి వుత్తం. ‘‘తేత్తింసాన’’న్తి హి వత్తబ్బే అయం రుళ్హీ. **పరివారసఙ్ఖాతేన,** న కిత్తిసఙ్ఖాతేనాతి అధిప్పాయో. సీలాచారాదిగుణనేమిత్తికా హి కిత్తి. ‘‘తావతింసా దేవా దీఘాయుకా వణ్ణవన్తో సుఖబహులా’’తి ఏవమాదివచనేన యసే ఇచ్ఛితే అవిసేసేత్వావ ‘‘**యసేన సమ్పన్నాన**’’న్తి సక్కా వత్తుం.

అరియసావికాతి సోతాపన్నా. ‘‘సకదాగామినీ’’తి కేచి. **అధిప్పాయం వివట్టేత్వాతి** యథా త్వం అన్ధబాలే మఞ్ఞసి, ధమ్మసభావో ఏవం న హోతీతి తస్సా దేవతాయ అధిప్పాయం విపరివత్తేత్వా. ఏకన్తతో సుఖం నామ నిబ్బానమేవ. కామా హి దుక్ఖా విపరిణామధమ్మాతి ఇమినా అధిప్పాయేన **తస్సా అధిప్పాయం పటిక్ఖిపిత్వా**. కామం చతుత్థభూమకాపి సఙ్ఖారా అనిచ్చా ఏవ, తే పన సమ్మసనూపగా న హోన్తీతి **తేభూమకగ్గహణం** సమ్మసనయోగ్గేన. **హుత్వాతి** పుబ్బే అవిజ్జమానా పచ్చయసమవాయేన భవిత్వా ఉప్పజ్జిత్వా. ఏతేన నేసం భావభాగో దస్సితో. **అభావత్థేనాతి** సరసనిరోధభూతేన విద్ధంసనభావేన.

అనిచ్చా అద్ధువా, తతో ఏవ ‘‘మయ్హం ఇమే సుఖా’’తి వా న ఇచ్చాతి **అనిచ్చా. ఉప్పాదవయసభావాతి** ఖణే ఖణే ఉప్పజ్జననిరుజ్ఝనసభావా. తేనాహ ‘‘**ఉప్ప...పే... వేవచన**’’న్తి. పురిమస్స వా పచ్ఛిమం కారణవేవచనన్తి ఆహ ‘‘**యస్మా వా**’’తిఆది. **తదనన్తరాతి** తేసం ఉప్పాదవయానం అన్తరే. **వేమజ్ఝట్ఠానన్తి** ఠితిక్ఖణం వదతి. యే పన ‘‘సఙ్ఖారానం ఠితి నత్థీ’’తి వదన్తి, తేసం తం మిచ్ఛా. యథా హి తస్సేవ ధమ్మస్స ఉప్పాదావత్థాయ భిన్నా భఙ్గావత్థా ఇచ్ఛితా, అఞ్ఞథా అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతి, అఞ్ఞం నిరుజ్ఝతీతి ఆపజ్జతి, ఏవం ఉప్పన్నస్స భఙ్గాభిముఖావత్థా ఇచ్ఛితబ్బా, సావ ఠితిక్ఖణో. న హి ఉప్పజ్జమానో భిజ్జతీతి సక్కా విఞ్ఞాతున్తి. **వూపసమసఙ్ఖాతన్తి** అచ్చన్తం వూపసమసఙ్ఖాతం **నిబ్బానమేవ సుఖం,** న తయా అధిప్పేతా కామాతి అధిప్పాయో.

నన్దనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. నన్దతిసుత్తవణ్ణనా

౧౨. నన్దతీతి ఏత్థ నన్దనం సప్పీతికకామతణ్హాకిచ్చన్తి ఆహ – ‘‘**తుస్సతీ**’’తి, తస్మా కామపరితోసేన హట్ఠతుట్ఠో హోతీతి అత్థో. **పుత్తిమాతి** పుత్తవా. పహూతే చాయం మా-సద్దోతి ఆహ ‘‘**బహుపుత్తో**’’తి. బహుపుత్తతాగహణేన ఇదం పయోజనన్తి దస్సేన్తో ‘‘**తస్స హీ**’’తిఆదిమాహ. **పూరేన్తీతి** పదం అపేక్ఖిత్వా **ధఞ్ఞస్సాతి** సామివచనం. **ఇతి ఆహా**తి ఇమమత్థం సన్ధాయాహ, ఏవంఅధిప్పాయో హుత్వాతి అత్థో. **గోసామికో**తి గోమా. ఇధాపి పహూతే మా-సద్దో. **గోరససమ్పత్తి**న్తి గోరసేహి నిప్ఫజ్జనసమ్పత్తిం. **ఉపధీ**తి పచ్చత్తబహువచనం. **హీ**తి హేతుఅత్థే నిపాతో. నన్దయన్తి పీతిసోమనస్సం జనయన్తీతి **నన్దనా**. కామం దుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో నిప్పరియాయతో కామా ‘‘ఉపధీ’’తి వత్తబ్బతం అరహన్తి, తస్సా పన దేవతాయ అధిప్పాయవసేనాహ ‘‘**సుఖస్స అధిట్ఠానభావతో**’’తి. కిలేసవత్థుహేతుకత్తా సేసపదద్వయస్స కిఞ్చాపి సబ్బం సంసారదుక్ఖం కిలేసహేతుకం, విసేసతో పన పాపధమ్మా అపాయూపపత్తిం నిబ్బత్తేన్తీతి ఆహ – ‘‘**కిలేసాపి అపాయదుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో**’’తి. **ఉపసంహరమానా**తి ఉపనేన్తా ఉప్పాదేన్తా. మనుస్సజాతికోపి దుల్లభఘాసచ్ఛాదనతాయ దుక్ఖబహులో పేతో వియాతి **మనుస్సపేతో**. మనుస్సజాతికోపి వుత్తరూపో అనత్థపాతితో పరేహి హింసితో సమానో నేరయికో వియాతి **మనుస్సనేరయికో**.

ఫలేన రుక్ఖతో **ఫలం** పాతేన్తో వియ. **తథేవ నవహాకారేహీ**తి యథా తీసు కాలేసు నాసమరణభేదనవసేన పుత్తిమా పుత్తనిమిత్తం, తథేవ గోమా గోనిమిత్తం సోచతి నవప్పకారేహి. పఞ్చ కామగుణోపధీపి నరం సోచేన్తీతి యోజనా. **తస్సా**తి యో ఉత్తరి అనుగిజ్ఝతి తస్స. **కామయానస్సా**తి జాతకామచ్ఛన్దస్స. **జన్తునో**తి సత్తస్స. **పరిహాయన్తి చే** వినస్సన్తి చే. **సల్లవిద్ధోవా**తి సల్లేన విద్ధో వియ. **రుప్పతీ**తి వికారం ఆపజ్జతి, సోచతీతి అత్థో. **నరస్స సోచనా** సోకఘట్టనపచ్చయో. **ఉపధయో నత్థీ**తి కామం కిలేసాభిసఙ్ఖారూపధయో తావ ఖీణాసవస్స నత్థేవ మగ్గాధిగమేన నిరోధితత్తా, ఖన్ధూపధయో పన కథన్తి? తేపి తస్స సఉపాదిసేసకాలేపి అట్ఠుప్పత్తిహేతుభూతా న సన్తేవ, అయఞ్చ అనుపాదిసేసకాలే. తేనాహ ‘‘**సో నిరుపధి మహాఖీణాసవో**’’తి.

నన్దతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. నత్థిపుత్తసమసుత్తవణ్ణనా

౧౩. పుత్తపేమం పుత్తగ్గహణేన గహితం ఉత్తరపదలోపేనాతి ఆహ ‘‘**పుత్తపేమసమ**’’న్తి. **గోసమితన్తి** గోహి సమం కతం. తేనాహ ‘‘**గోహి సమ**’’న్తి. సూరియస్స సమాతి **సూరియసమా**. అవయవసమ్బన్ధే చేతం సామివచనం. అవయవో చేత్థ ఆభా ఏవాతి విఞ్ఞాయతి ‘‘అనన్తరం ఆభా’’తి వుచ్చమానత్తాతి ఆహ ‘‘**సూరియాభాయ సమా**’’తిఆది. మహోఘభావేన సరన్తి సవన్తీతి **సరా,** మహన్తా జలాసయా. **సబ్బే తే సముద్దపరమా** ఓరిమజనేహి అదిట్ఠపరతీరత్తా తస్స.

నత్థి అత్తసమం పేమన్తి గాథాయ పఠమగాథాయం వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. అత్తపేమేన సమం పేమం నామ నత్థీతి అయమత్థో. అనుదకకన్తారే ఘమ్మసన్తాపం అసహన్తియా అబ్కే రపితపుత్తకం కన్దన్తం భూమియం నిపజ్జాపేత్వా

తస్స ఉపరి ఠత్వా మతఞాతివత్థునా దీపేతబ్బం. తేనాహ – ''**మాతాపితాదయో హి ఛడ్డేత్వాపి పుత్తధీతాదయో**''తి. తథా చాహ –

"సబ్బా దిసా అనుపరిగమ్మ చేతసా,
నేవజ్ఝగా పియతరమత్తనా క్వచి;
ఏవం పియో పుథు అత్తా పరేసం,
తస్మా న హింసే పరమత్తకామో"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౧౯; ఉదా॰ ౪౧; నేత్తి॰ ౧౧౩);

ధఞ్ఞేన సమం ధనం నామ నత్థి, యస్మా తప్పటిబద్ధా ఆహారూపజీవీనం సత్తానం జీవితవుత్తి. **తథారూపే కాలే**తి దుబ్భిక్ఖకాలే. **ఏకదేసంయేవ ఓభాసన్తీ**తి ఏకస్మిం ఖణే చతూసు మహాదీపేసు ఓభాసం ఫరితుం అసమత్థత్తా సూరియస్సపి, పగేవ ఇతరేసం. బోధిసత్తస్స ఉదయబ్బయస్స ఞాణానుభావేన సకలజాతిఖేత్తం ఏకాలోకం అహోసీతి ఆహ ''**పఞ్ఞా...పే॰... సక్కోతీ**''తి. **తమం విధమతీ**తి పుబ్బేనివాసఞాణాదయో పఞ్ఞా యత్థ పవత్తన్తి, తమనవసేసం బ్యాపేత్వా ఏకప్పహారేన పవత్తనతో. ''**వుట్ఠియా పన పవత్తమానాయ యావ ఆభస్సరభవనా**''తి పచురవసేన వుత్తం.

నత్థిపుత్తసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఖత్తియసుత్తవణ్ణనా

౧౪. ఖేత్తతో వివాదా సత్తే తాయతీతి **ఖత్తియో. వదతి** దేవతా అత్తనో అజ్ఝాసయవసేన. **ద్విపదాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన చతుప్పదభరియపుత్తా గహితా. **బుద్ధాదయోతి ఆది**-సద్దేన ఆజానీయసుస్సూసభరియస్సవపుత్తా. **ద్విపదానం సేట్ఠో**తి ఏత్థ ద్విపదానం ఏవ సేట్ఠోతి నాయం నియమో ఇచ్ఛితో, సేట్ఠో ఏవాతి పన ఇచ్ఛితో, తస్మా సమ్బుద్ధో ద్విపదేసు అఞ్ఞేసు తత్థ చ ఉప్పజ్జనతో సేట్ఠో ఏవ సబ్బేసమ్పి ఉత్తరితరస్స అభావతోతి అయమేత్థ అత్థో. తేనాహ ''**ఉప్పజ్జమానో పనేసా**''తిఆది. కారణాకారణం ఆజానాతీతి **ఆజానీయో. గణ్హాపేథా**తి యథా ఉదకో న తేమిస్సతి, ఏవం వాళం గణ్హాపేథ. "అసుస్సూసా"తి కేచి పఠన్తి. **ఆసుణమానో**తి సప్పటిస్సవో హుత్వా వచనసమ్పటిచ్ఛకో.

ఖత్తియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సణమానసుత్తవణ్ణనా

౧౫. **ఠితే మజ్ఝన్హికే**తి పుబ్బద్ధం నిక్ఖమిత్వా అపరద్ధం అప్పత్వా ఠితమజ్ఝన్హే. **సన్నిసీవేసూ**తి పరిస్సమవినోదనత్థం సబ్బసో సన్నిసీదన్తేసు. ద-కారస్స హి వ-కారం కత్వా నిద్దేసో. తేనాహ ''**సన్నిసిన్నేసు విస్సమమానేసూ**''తి. **సబ్బసత్తానన్తి** సబ్బేసఞ్చ ఆహారూపజీవితసత్తానం ఘమ్మతాపనే సన్తత్తకాయానం **ఇరియాపథదుబ్బల్యకాలో**తి ఠానాదిఇరియాపథస్స అసమత్థకాలో. **సణతి వియా**తి సద్దం కరోతి వియ, యథా తం అఞ్ఞమ్పి మహావనం వక్ఖమాననయేన. తేనాహ ''**తప్పటిభాగం నామేత**''న్తి **ఛిద్దవేణుపబ్బానన్తి** రన్ధజాతకీచకమహావేళుపబ్బానం. **దుతియకం** సహాయం అలభన్తీ అనభిరతిపరితస్సనాయ ఏవమాహ. **అనప్పకం సుఖన్తి** విపులం ఉళారం వివేకసుఖం.

ఏకవిహారతాయ **సుఞ్ఞాగారం పవిట్ఠస్స**. తేన కాయవివేకం దస్సేతి. అనిచ్చానుపస్సనాదీహి నిచ్చసఞ్ఞాదిప్పహానేన **సన్తచిత్తస్స**. తేన చిత్తవివేకం దస్సేతి. సంసారే భయం ఇక్ఖనతో **భిక్ఖునో** ఉభయవివేకసమ్పన్నస్స, తతో ఏవ ఉత్తరిం మనుస్సధమ్మతో రతిం లాభినో. **అమానుసీ రతీ**తి భావనారతి. **పురతో**తి పురిమభాగే. **పచ్ఛతో**తి పచ్ఛిమభాగే. **అపరో**తి అఞ్ఞో. **పురతో**తి వా అనాగతే, అనాగతం ఆరబ్భాతి అత్థో. **పచ్ఛతో**తి అతీతే అతీతం ఆరబ్భ పటిపత్తియా విబాధనతో. **పరో**తి కోధో చిత్తపటిదుస్సనతాయ. న పరోతి **అపరో**, లోభో, సో **చే న విజ్జతి**. ఏతేన అనాగతప్పజప్పనాయ అతీతానుసోచనాయ చ అభావం దస్సేతి. **అతీవ ఫాసు భవతీ**తి నీవరణజేట్ఠకస్స కామచ్ఛన్దస్స విగమేన విక్ఖమ్భితనీవరణస్స ఝానస్స వసేన అతివియ ఫాసువిహారో హోతి. **ఏకస్స వసతో వనే**తి తణ్హాదుతియికాభావేన ఏకస్స అరఞ్ఞే వివేకవాసం వసతో. **సేసం తాదిసమేవా**తి సేసమేత్థ యం వత్తబ్బం, తం పఠమగాథాయం వుత్తసదిసమేవ.

సణమానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. నిద్దాతన్దీసుత్తవణ్ణనా

౧౬. పచ్ఛిమే మాసే పచ్ఛాభత్తం పిణ్డపాతప్పటిక్కన్తో చతుగ్గుణం సఙ్ఘాటిం పఞ్ఞపేత్వా దక్ఖిణేన పస్సేన సతో సమ్పజానోతి ఏత్తకం పాఠం సఙ్ఖిపిత్వా ‘‘**నిద్దం ఓక్కమితా**’’తి వుత్తం. కిరియామయచిత్తేహి అవోమిస్సో భవఙ్గసోతో **అబ్యాకతనిద్దా**. సా హి ఖీణాసవానం ఉప్పజ్జనారహా, తస్సా పుబ్బభాగాపరభాగేసు…పే.… ఉప్పన్నం థినమిద్ధం ఇధాధిప్పేతా నిద్దా, సా అఖీణాసవానం యేభుయ్యేన అనియతకాలా, తబ్బిధురనియతసబ్భావం దస్సేన్తో ‘‘**అతిచ్ఛాత… పే.… ఆగన్తుకం ఆలసియ**’’న్తి ఆహ. కాయాలసియపచ్చయా వీరియస్స పటిపక్ఖభూతా చత్తారో అకుసలక్ఖన్ధా **తన్దీ** నామ. **తన్దీ**తి సభావనిద్దేసో. **తన్దియనా**తి ఆకారనిద్దేసో. **తన్దీమనతా**తి తన్దీభూతచిత్తతా. **ఆలస్య**న్తి అలసభావాహరణం. **ఆలస్యాయితత్త**న్తి అలసభావప్పత్తి. **కాయవిజమ్భనా**తి కాయస్స వినామనా. **అకుసలపక్ఖా ఉక్కణ్ఠితతా**తి అకుసలపక్ఖియా అనభిరతి. **భత్తకిలమథో**తి యథావుత్తస్స భత్తవత్థుకస్స ఆహారస్స వసేన సరీరే ఉప్పజ్జనకఖేదో. **ఉపక్కిలిట్ఠో**తి పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణేన ఉపక్కిలిట్ఠచిత్తో. చిత్తస్స అసమాహితత్తా **నివారితపాతుభావో**. అరియమగ్గస్స జోతనం నామ ఉప్పజ్జనమేవాతి ఆహ ‘‘**న జోతతి , న పాతుభవతీతి అత్థో**’’తి. న హి అరియమగ్గో జోతిఅజోతినామో పవత్తతి.

మగ్గసహజాతవీరియేనాతి లోకియలోకుత్తరమగ్గసహజాతవీరియేన. మిస్సకమగ్గో హి ఇధ అధిప్పేతో. **నీహరిత్వా**తి నీహరణహేతు. హేతుఅత్థో హి అయం **త్వా**-సద్దో ‘‘పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా’’తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౧) వియ. తేన ‘‘మగ్గో విసుజ్ఝతీ’’తి వచనం సమత్థితం హోతి. ‘‘అరియమగ్గం విసుజ్ఝతీ’’తి కేచి పఠన్తి.

నిద్దాతన్దీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. దుక్కరసుత్తవణ్ణనా

౧౭. దుక్ఖం తితిక్ఖన్తి **దుత్తితిక్ఖం**. తఞ్చ దుక్ఖమం దుస్సహనం ఆరమ్భవసేన దుక్కరం, అనుయుఞ్జనవసేన దుత్తితిక్ఖన్తి. **అబ్యత్తేనా**తి సామఞ్ఞస్స ఉపకారానుపకారే ధమ్మే జాననసమత్థాయ వేయ్యత్తియసఙ్ఖాతాయ పఞ్ఞాయ అభావతో న బ్యత్తేన. తేనాహ ‘‘**బాలేనా**’’తి. యస్మిం ధమ్మే సతి సమణోతి వుచ్చతి, తం సామఞ్ఞన్తి ఆహ ‘‘**సమణధమ్మో**’’తి. **ఇమినా**తి ‘‘దుక్కరం దుత్తితిక్ఖఞ్చ, అబ్యత్తేన చ సామఞ్ఞ’’న్తి ఇమినా గాథద్ధేన **ఇదం దస్సేతీ**తి ఇదం ఇదాని వుచ్చమానం అత్థజాతం

దస్సేతి. **అభిదన్తన్తి** అభిభవనదన్తం, ఉపరిదన్తన్తి అత్థో. సో హి ఇతరం ముసలం వియ ఉదుక్ఖలం విసేసతో కస్సచి ఖాదనకాలే అభిభుయ్య వత్తతి. **ఆధాయాతి** నిప్పీళనవసేనేవ ఠపేత్వా. **తాలుం ఆహచ్చాతి** తాలుపదేసమాహనిత్వా వియ. **చేతసాతి** కుసలచిత్తేన. **చిత్తన్తి** అకుసలచిత్తం. **అభినిగ్గణ్హిత్వాతి** యథా అతిసముదాచారో న హోతి, ఏవం విబాధనవసేన నిగ్గహేత్వా. **ఆపాణకోటికన్తి** పాణకోటిపరియోసానం, పరిజీవన్తి అత్థో. సమ్బాధేతీతి **సమ్బాధో,** అన్తరాయికో. **బహూ పరిస్సయాతి** అయోనిసో కామవితక్కాదివసేన.

పజ్జతి చిత్తమేత్థాతి పదం, ఆరమ్మణం. ఇరియాపథం ఏవ పదం **ఇరియాపథపదం.**

గీవా చత్తారో పాదాతి **గీవపఞ్చమాని. సమోదహన్తి** వా సమోధానహేతూతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ – ‘‘**సమోదహిత్వా వా**’’తి, సమ్మా ఓధాయ అన్తో పవేసేత్వాతి అత్థో. **సకే ఆరమ్మణకపాలేతి** గోచరజ్ఝత్తం వదతి. **సమోదహన్తి** సమోదహన్తో. **అనిస్సితోతి** తేభూమకధమ్మేసు కఞ్చిపి ధమ్మం తణ్హాదిట్ఠాభినివేసవసేన అనిస్సితో. **అవిహింసమానో** విహింసానిమిత్తానం పజహనేన. **ఉల్లుమ్పనసభావసణ్ఠితేనాతి** సీలబ్యసనతో ఉద్ధరణరూపే సణ్ఠితేన, కరుణాయుత్తేనాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**కారుఞ్ఞతం పటిచ్చా**’’తి.

దుక్కరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. హిరీసుత్తవణ్ణనా

౧౮. నిసేధేతీతి నివారేతి పవత్తితుం న దేతి. **పుచ్ఛతి** దేవతా. **అపహరన్తోతి** అపనేన్తో, యథా సబ్బేన సబ్బం అక్కోసవత్థు న హోతి, ఏవం పరిహరన్తోతి అత్థో. **బుజ్ఝతి** సారథివిధం. **అత్తని నిపాతం న దేతి,** ఆజానీయో హి యుత్తం పజానాతి. అభూతేన **అభూతక్కోసేన పరిముత్తో నామ నత్థి** బాలానఞ్చ జనానం పరాపవాదే యుత్తపయుత్తభావతో. తేనాహ భగవా –

> ‘‘నిన్దన్తి తుణ్హిమాసీనం, నిన్దన్తి బహుభాణినం;
> మితభాణిమ్పి నిన్దన్తి, నత్థి లోకే అనిన్దితో’’తి. (ధ॰ ప॰ ౨౨౭);

తనుయాతి వా కతిపయా. తేనాహ ‘‘**అప్పకా**’’తి. **సదా సతాతి** హిరినిసేధభావే కారణవచనం. **పప్పుయ్యాతి** పత్వా అధిగన్త్వా. వానతో నిక్ఖన్తత్తా **నిబ్బానం,** అసఙ్ఖతధాతు.

హిరీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. కుటికాసుత్తవణ్ణనా

౧౯. అన్తోతి కుచ్ఛిబ్భన్తరే. **వసనట్ఠానట్ఠేనాతి** వసనభావేన. **కులపవేణిన్తి** కులాచారం కులతన్తిం. **సన్తానకట్ఠేనాతి** కులసన్తతియా బన్ధనభావేన . ఏవం సబ్బపదేహి పుచ్ఛితత్థస్స అనుజాననవసేన ‘‘**ఏకంసవచనే నిపాతో**’’తి వుత్తం. ఆపాదికా పోసికా మాతుచ్చా మహాపజాపతి మాతా ఏవాతి కత్వా ‘‘**పహాయ పబ్బజితత్తా**’’తి అవిసేసతో వుత్తం. పహాయ పబ్బజితత్తా నత్థీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. పున మాతుకుచ్ఛివాసాదీనం అభావవచనేనేవ వట్టమ్హి బన్ధనస్స అభావో దీపితో

హోతీతి న గహితో. అయం కిర దేవతా యథా పుథుజ్జనా బుద్ధానం గుణే న జానన్తి, ఏవం న జానాతి, తస్మా ''**మయా సన్నాహం బన్ధిత్వా**''తిఆదిమాహ.

కుటికాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సమిద్ధిసుత్తవణ్ణనా

౨౦. తపనభావేన తపనోదకత్తా **తపోదా**తి తస్స రహదస్స నామం. తేనాహ ''**తత్తోదకస్స రహదస్సా**''తి. **తతో**తి నాగభవనే ఉదకరహదతో తపోదా నామ నదీ సన్దతి. సా హి నదీ భూమితలం ఆరోహతి. "ఏదిసా జాతా"తి వచనసేసో. **పేతలోకో**తి లోహకుమ్భినిరయా ఇధాధిప్పేతాతి వదన్తి. రహదస్స పన ఆదితో పబ్బతపాదవనన్తరేసు బహూ పేతా విహరన్తి, స్వాయమత్థో **పేతవత్థుపాళియా లక్ఖణసంయుత్తేన** చ దీపేతబ్బో. **యతాయన్తి** యతో రహదతో అయం. **సాతోదకో**తి మధురోదకో. **సేతోదకో**తి పరిసుద్ధోదకో, అనావిలోదకోతి అత్థో. **తతో**తి తపోదానదితో.

సమిద్ధోతి అవయవానం సమ్పుణ్ణతాయ సంసిద్ధియావ సమ్మా ఇద్ధో. తేనాహ ''**అభిరూపో**''తిఆది. పధానే సమ్మసనధమ్మే నియుత్తో, తం వా ఏత్థ అత్థీతి **పధానికో**. సేనాసనం సుట్ఠపితద్వారవాతపానం, తేసం పిదహనేన **ఉతుం గాహాపేత్వా**.

పుబ్బాపయమానోతి న్హానతో పుబ్బభాగే వియ వోదకభావం ఆపజ్జమానో గమేన్తో. అవత్తం పటిక్ఖిపిత్వా వత్తం దస్సేతుం ''**తత్థ...పే.... న ఓతరితబ్బ**''న్తి పఠమం వుత్తం. **సబ్బదిసాపలోకనం** యథా న్హాయనట్ఠానస్స మనుస్సేహి వివిత్తభావజాననత్థం. **ఖాణుఆదివవత్థాపనం** చీవరాదీనం ఠపనత్థం ఉదకసమీపేతి అధిప్పాయో. **ఉక్కాసనం** అమనుస్సానం అపగమనత్థం. **అవకుజ్జట్ఠానం** తఙ్ఖణేపి ఉపరిమకాయస్స ఉజుకం అవివటకరణత్థం. **చీవరపిట్ఠేయేవ ఠపేతబ్బం** యత్థ వా తత్థ వా అట్ఠపేత్వా. **ఉదకన్తే**తి ఉదకసమీపే. **సిన్నట్ఠాన**న్తి సేదగతపదేసో. **పసారేతబ్బం** తస్స సుక్ఖాపనత్థం. **సంహరిత్వా ఠపనం** పున సుఖేన గహేత్వా నివాసనత్థం. **నాభిప్పమాణమత్తం ఓతరణం** తావతా ఉదకపటిచ్ఛాదిలక్ఖణప్పత్తతో. **వీచిం అనుట్ఠాపేన్తేనా**తిఆది సంయతకారితాదస్సనం. **నివాసనం పరిక్ఖిపిత్వా**తి అన్తరవాసకం కటిప్పదేసస్స యథా పరితో హోతి, ఏవం ఖిపిత్వా పరివసిత్వా.

సరీరవణ్ణోపి విప్పసీది సమ్మదేవ భావనానుస్సతిమ్పి విన్దన్తస్సాతి అధిప్పాయో. **సమనం నిగ్గహేతు**న్తి కిలేసవసం గతం అత్తనో చిత్తం నిగ్గణ్హితుం. **కామూపనీతా**తి కామం ఉపగతచిత్తా. అథ వా కిలేసకామేన థేరే ఉపనీతచిత్తా.

అపరిభుఞ్జిత్వాతి అననుభోత్వా. అనుభవితబ్బన్తి అత్థతో ఆపన్నమేవాతి ఆహ ''**పఞ్చకామగుణే**''తి . **భిక్ఖసీ**తి యాచసి. తఞ్చ భిక్ఖాచరియవసేనాతి ఆహ ''**పిణ్డాయ చరసీ**''తి. కామపరిభోగగరుగమనకాలో నామ విసేసతో పఠమయోబ్బనావత్థాతి ఆహ ''**దహరయోబ్బనకాలో**''తి. **ఓభగ్గేనా**తి మజ్ఝే సంభగ్గకాయేన. జిణ్ణకాలే హి సత్తానం కటియం కాయో ఓభగ్గో హోతి.

వోతి నిపాతమత్తం "యే హి వో అరియా"తిఆదీసు వియ. **సత్తాన**న్తి సామఞ్ఞవచనం, న మనుస్సానం ఏవ. **దేహనిక్ఖేపన**న్తి కళేవరట్ఠపితట్ఠానం. నత్థి ఏతేసం నిమిత్తన్తి **అనిమిత్తా,** "ఏత్తకం అయం జీవతీ"తిఆదినా

సఞ్ఞానననిమిత్తరహితాతి అత్థో. **న నాయరేతి** న ఞాయన్తి. **ఇతో పరన్తి** ఏత్థ **పరన్తి** అఞ్ఞం కాలం. తేన ఓరకాలస్సపి సఙ్గహో సిద్ధో హోతి. పరమాయునో ఓరకాలే ఏవ చేత్థ పరన్తి అధిప్పేతం తతో పరం సత్తానం జీవితస్స అభావతో. **వవత్థానాభావతోతి** కాలవసేన వవత్థానాభావతో. **వవత్థానన్తి** చేత్థ పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో, న అసఙ్ఖరతో వవత్థానం, నిచ్ఛయో వా. **అబ్బుదపేసీతిఆదీసు** అబ్బుదకాలో పేసికాలోతిఆదినా కాల-సద్దో పచ్చేకం యోజేతబ్బో. **కాలోతి** ఇధ పుబ్బణ్హాదివేలా అధిప్పేతా. తేనాహ **పుబ్బణ్హేపి హీతిఆది** . ఇధేవ దేహేన పతితబ్బన్తి సమ్బన్ధో. **అనేకప్పకారతోతి** నగరే జాతానం గామే, గామే జాతానం నగరే, వనే జాతానం జనపదే, జనపదే జాతానం వనేతిఆదినా అనేకప్పకారతో. **ఇతో చుతేనాతి** ఇతో గతితో చుతేన. **ఇధ** ఇమిస్సం గతియం. **యన్తే యుత్తగోణో వియాతి** యథా యన్తే యుత్తగోణో యన్తం నాతివత్తతి, ఏవం కాలో గతిపఞ్చకన్తి ఏవం ఉపమాసంసన్దనం వేదితబ్బం.

అయం కాలోతి అయం మరణకాలో. **పచ్ఛిమే కాలేతి** పచ్ఛిమే వయే. **తిస్సో వయోసీమాతి**. పఠమాదికా తిస్సో వయస్స సీమా అతిక్కన్తేన. పురిమానం హి ద్విన్నం వయానం సబ్బసో సీమా అతిక్కమిత్వా పచ్ఛిమస్స ఆదిసీమం అతిక్కన్తో తథా వుత్తో. "**అయఞ్హి సమణధమ్మో...పే.... న సక్కా కాతు**"న్తి వత్వా తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం "**తదా హీ**"తిఆది వుత్తం. **గణ్హితున్తి** పాళితో అత్థతో చ హదయే ఠపనవసేన గణ్హితుం. **పరిభుఞ్జితున్తి** వుత్తధమ్మపరిహరణసుఖం అనుభవితుం. ఏకస్స కథనతో పఠమం గాథం సుత్తం వా ఉస్సారేతి, తస్మిం నిట్ఠితే ఇతరో ధమ్మకథికో తంయేవ విత్థారేన్తో ధమ్మం కథేతి, అయం **సరభాణధమ్మకథా**. సుత్తగేయ్యానుసారేన యావ పరియోసానా ఉస్సారణం **సరభఞ్ఞధమ్మకథా**. "**మా మం కాలో ఉపచ్చగా**"తి వదన్తో "సమణధమ్మస్స కరణస్స అయం మే కాలో"తి కథేతి, తతో పరో "పచ్ఛిమవయో అఞ్ఞో కాలో"తి కథేతి. "**కాలం వోహం...పే.... తస్మా అభుత్వా భిక్ఖామీ**"తి వదన్తో అత్తనా కతం పటిపత్తిఞ్చ సహేతుకం సానిసంసం కథేతి.

తం గారవకారణం సన్ధాయ. **ఏతన్తి** "అథ ఖో సా దేవతా పథవియం పతిట్ఠహిత్వా"తి ఏతం వుత్తం. **దహరో త్వన్తిఆదిమాహ** లోభాభిభూతతాయ అధిగతత్తా. **సబ్బసమ్పత్తియుత్తోతి** భోగసమ్పదా పరివారసమ్పదాతి సబ్బసమ్పత్తీహి యుత్తో. **అలఙ్కారపరిహారన్తి** అలఙ్కారకరణం. **అనిక్కీళితావీతి** అకీళితపుబ్బో. కీళనఞ్చేత్థ కామానం పరిభోగోతి ఆహ "**అభుత్తావీ**"తి. **అకతకామకీళోతి** అకతకామానుభవనప్పయోగో. సయం అత్తనా ఏవ దిస్సన్తీతి సన్దిట్ఠా, సన్దిట్ఠా **ఏవ సన్దిట్ఠికా**, అత్తపచ్చక్ఖతో సన్దిట్ఠికా. పకట్ఠో కాలో పత్తో ఏతేసన్తి కాలికా, తే **కాలికే**.

చిత్తానన్తరన్తి ఇచ్ఛితచిత్తానన్తరం, ఇచ్ఛితిచ్ఛితారమ్మణాకారేతి అత్థో. తేనేవాహ "**చిత్తానన్తరం ఇచ్ఛితిచ్ఛితారమ్మణానుభవనం న సమ్పజ్జతీ**"తిఆది. **చిత్తానన్తరం లద్ధబ్బతాయాతి** అనన్తరితసమాధిచిత్తానన్తరం లద్ధబ్బఫలతాయ. **సమోహితేసుపీతి** సమ్భతేసుపి. **సమ్పన్నకామస్సాతి** సమిద్ధకామస్స. **చిత్తకారా** రూపలాభేన, **పోత్థకారా** పటిమాకారకా, **రూపకారా** దన్తరూపకట్ఠరూప-లోహరూపాదికారకా. **ఆదిసద్దేన** నానారూపవేసధారీనం నటాదీనం సఙ్గహో. **సేసద్వారేసూతి** ఏత్థ గన్ధబ్బమాలాకారసూపకారాదయో వత్తబ్బా.

సోతి సమిద్ధిత్థేరో. **సమోహితసమ్పత్తినాతి** సఙ్గహభోగూపకరణసమ్పత్తినా. **పత్తబ్బదుక్ఖస్సాతి** కామానం ఆపజ్జనరక్ఖణవసేన లద్ధబ్బస్స కాయికచేతసికదుక్ఖస్స. **ఉపాయాసస్సాతి** దళ్హపరిస్సమస్స విరతస్స. "విస్సాతస్సా"తి కేచి. "**పచ్చవేక్ఖణఞాణేనా**"తి కేచి పఠన్తి. అసుకస్మిం నామ కాలే ఫలం హోతీతి ఏవం ఉదిక్ఖితబ్బో నస్స కాలోతి **అకాలో**. **ఏత్థాతి** ఏతేసు నవసు లోకుత్తరధమ్మేసు. **ఏహిపస్సవిధిన్తి** "ఏహి పస్సా"తి ఏవం పవత్తవిధివచనం. ఉపనేతబ్బోతి వా ఉపనేయ్యో,

సో ఏవ **ఓపనేయ్యికో. విఞ్ఞూహీతి** విదూహి పటివిద్ధసచ్చేహి. తే ఏకంసతో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదయో హోన్తీతి ఆహ **''ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదీహీ''**తి. ''పచ్చత్త''న్తి ఏతస్స పతిఅత్తనీతి భుమ్మవసేన అత్థో గహేతబ్బోతి ఆహ **''అత్తని అత్తనీ''**తి.

సబ్బపదేహి సమ్బన్ధోతి ''కథం ఆదీనవో ఏత్థ భియ్యో, కథం అకాలికో''తిఆదినా సబ్బేహి పచ్చేకం సమ్బన్ధో వేదితబ్బో.

నవోతి తరుణో న చిరవస్సో. యే భిక్ఖునోవాదకలక్ఖణప్పత్తా, తే సన్ధాయ **''వీసతివస్సతో పట్ఠాయ థేరో''**తి వుత్తం. ఇధ సాసనం నామ సిక్ఖత్తయసఙ్గహం పిటకత్తయన్తి ఆహ **''ధమ్మేన హీ''**తిఆది. తత్థ ధమ్మేన వినయో ఏత్థ వినా దణ్డసత్థేహీతి **ధమ్మవినయో**. ధమ్మాయ వినయో ఏత్థ న ఆమిసత్థన్తి ధమ్మవినయో. ధమ్మతో వినయో న అధమ్మతోతి ధమ్మవినయో. ధమ్మో వా భగవా ధమ్మస్సామీ ధమ్మకాయత్తా, తస్స ధమ్మస్ఞ్ఞితస్స సత్థు వినయో, న తక్కికానన్తి ధమ్మవినయో. ధమ్మే వినయో న అధమ్మే వినయో. ధమ్మో చ నో యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే సత్తే అపాయేసు అపతమానే ధారేతీతి, సబ్బే సంకిలేసతో వినేతీతి వినయో చాతి ధమ్మవినయో. తేనాహ **''ఉభయమ్పేతం సాసనస్సేవ నామ''**న్తి.

ధమ్మవినయోతి ధమ్మేన యుత్తో వినయోతి ధమ్మవినయో ఆజఞ్ఞరథో వియ. ధమ్మో చ వినయో చాతి వా ధమ్మవినయో, తం **ధమ్మవినయం**. ధమ్మవినయానఞ్హి సత్థుభావవచనతో ధమ్మవినయత్తసంసిద్ధి ధమ్మవినయానం అఞ్ఞమఞ్ఞం విసేసనతో. అభిధమ్మేపి వినయవచనన్తి ధమ్మవినయద్వయసిద్ధి, దేసితపఞ్ఞత్తవచనతో ధమ్మవినయసిద్ధి. ధమ్మో చతుధా దేసితో సన్దస్సన-సమాదాపన-సముత్తేజన-సమ్పహంసనవసేన, వినయో చతుధా పఞ్ఞత్తో సీలాచారతో పరాజితవసేన. ధమ్మచరియా సకవిసయో, వినయపఞ్ఞత్తి బుద్ధవిసయో. పరియాయేన దేసితో ధమ్మో, నిప్పరియాయేన పఞ్ఞత్తో వినయో. ధమ్మదేసనా అధిప్పాయత్థప్పధానా, వినయపఞ్ఞత్తి వచనత్థప్పధానా. పరమత్థసచ్చప్పధానో ధమ్మో, సమ్ముతిసచ్చప్పధానో వినయో. ఆసయసుద్ధిపధానో ధమ్మో, పయోగసుద్ధిపధానో వినయో.

కిరియద్వయసిద్ధియా ధమ్మవినయసిద్ధి. ధమ్మేన హి అనుసాసనసిద్ధి, వినయేన ఓవాదసిద్ధి. ధమ్మేన ధమ్మకథాసిద్ధి, వినయేన అరియతుణ్హీభావసిద్ధి. సావజ్జద్వయపరివజ్జనతో ధమ్మవినయసిద్ధి. ధమ్మేన హి విసేసతో పకతిసావజ్జపరిచ్చాగసిద్ధి, వినయేన పఞ్ఞత్తిసావజ్జపరిచ్చాగసిద్ధి. గహట్ఠపబ్బజితానం సాధారణాసాధారణగుణద్వయసిద్ధి. బహుస్సుతసుతపసన్నద్వయతో పరియత్తి-పరియాపుణన-ధమ్మవిహార-విభాగతో ధమ్మధరవినయధరవిభాగతో చ ధమ్మవినయద్వయసిద్ధి, సరణద్వయసిద్ధియా ధమ్మవినయద్వయసిద్ధి. ఇధ సత్తానం దువిధం సరణం ధమ్మో అత్తా చ. తత్థ ధమ్మో సుచిణ్ణో సరణం. ''ధమ్మో హవే రక్ఖతి ధమ్మచారి''న్తి (థేరగా. ३०३; జా. ౧.౧౦.౧౦౨; ౧.౧౫.౩౮౫) హి వుత్తం. సుదన్తో అత్తాపి సరణం ''అత్తా హి అత్తనో నాథో''తి (ధ. ప. ౧౬౦, ३८०) వచనతో. తేన వుత్తం ''సరణద్వయసిద్ధియా ధమ్మవినయసిద్ధీ''తి. తత్థ యతస్స ధమ్మసిద్ధి, యతో చ వినయసిద్ధి, తదుభయం దస్సేన్తో ఆహ – **''ధమ్మేన హేత్థ ద్వే పిటకాని వుత్తాని, వినయేన వినయపిటక''**న్తి. **అధునా ఆగతో** ఇదానేవ న చిరస్సేవ ఉపగతో.

మహన్తే ఠానే ఠపేత్వాతి మహేసక్ఖతాదస్సనత్థం అత్తనో పరివారేన మహన్తట్ఠానే ఠపితభావం పవేదేత్వా. **మహతియా**తి ఉపసఙ్కమనవన్దనాదివచనాపజ్జనవసేన సమాచిణ్ణాయ. సబ్బేపి కిర నిసీదన్తా తం ఠానం ఠపేత్వావ నిసీదన్తి. **థిరకరణవసేనా**తి దళ్హీకరణవసేన. అయం కిర దేవతా ఞాణసమ్పన్నా మానజాతికా, తస్మా నాయం మానం అప్పహాయ మమ దేసనం పటివిజ్ఝితుం సక్కోతీతి మాననిగ్గణ్హనత్థం ఆదితో దువిఞ్ఞేయ్యం కథేన్తో భగవా ''అక్ఖేయ్యసఞ్ఞినో''తిఆదినా తాయ ఞాతుమిచ్ఛితకామానం కాలికాదిభావం, ధమ్మస్స చ సన్దిట్ఠికాదిభావం విభావేన్తో ద్వే గాథా అభాసి.

అక్ఖేయ్యతోతి గిహిలిఙ్గపరియాయనామవిసేసాదివసేన తథా తథా అక్ఖాతబ్బతో. తేనాహ ‘‘**కథానం వత్థుభూతతో**’’తి. **ఏతేసన్తి** సత్తానం. **పతిట్ఠితాతి** పవత్తితా ఆసత్తా. పఞ్చన్నం కామసఙ్ఖాదీనం వసేన ఆసత్తా హోన్తు, ఇతరేసం పన కథన్తి? అనిట్ఠఙ్గతోపి హి “ఇదం ను ఖో”తిఆదినా కఙ్ఖతో తత్థ ఆసత్తో ఏవ నామ అవిజహనతో, తథా విక్ఖేపగతో విక్ఖేపవత్థుస్మిం, అనుసయానం పన ఆసత్తభావే వత్తబ్బమేవ నత్థి. **మచ్చునో యోగన్తి**, మచ్చుబన్ధనం, మరణధమ్మతన్తి అత్థో. యస్మా అపరిఞ్ఞాతవత్థుకా అనతీతమరణత్తా మచ్చునా యథారుచి పయోజేతబ్బా, తత్థ తత్థ ఉపరూపరి చ ఖిపితాయ ఆణాయ అబ్భన్తరే ఏవ హోన్తి, తస్మా వుత్తం ‘‘**పయోగం…పే… ఆగచ్ఛన్తీ**’’తి. యస్మా తేభూమకా ధమ్మా కమనీయట్ఠేన కామా, నేసమ్పి కాలస్స లద్ధబ్బతాయ కాలికతా ఇధ అక్ఖేయ్యవచనేన పవేదితా. తేనాహ – ‘‘**ఏవమిమాయ గాథాయ కాలికా కామా కథితా**’’తి. సబ్బేపి తేభూమకా ధమ్మా కమనీయా, యస్మా చ కాలికానం కామానం తథాసభావతా కథితా. అయమ్పి గాథా తదత్థమేవ దీపేతీతి ఇమాయ తే కథితా ఏవ హోన్తి. యే చ సత్తా పఞ్చసు ఖన్ధేసు దిట్ఠితణ్హాదివసేన పతిట్ఠితా “ఇత్థీ, పురిసో, అహం, మమా”తి చ అభినివిసియ కామే పరిభుఞ్జన్తి, తే మరణం నాతివత్తన్తి. ఏవమ్పేత్థ కామానం కాలికత్థో కథితోతి ఆహ ‘‘**కాలికా కామా కథితా**’’తి.

అయం ఞాతపరిఞ్ఞాతి రూపారూపధమ్మే లక్ఖణాదితో ఞాతే కత్వా పరిచ్ఛిన్దనపఞ్ఞా. తేనాహ ‘‘**ఏవం ఞాతం కత్వా**’’తిఆది. పదట్ఠానగ్గహణేనేవ చేత్థ తేసం రూపారూపధమ్మానం పచ్చయో గహితోతి పచ్చయపరిగ్గహస్సపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **తీరేతి** తులేతి వీమంసతి. **ద్వాచత్తాలీసాయ ఆకారేహీతి** ఇమినా మత్థకప్పత్తం మహావిపస్సనం దస్సేతి. తే పన ఆకారా విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయ వుత్తనయేన వేదితబ్బా. “అనిచ్చానుపస్సనాయ నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ”తిఆదినా విపస్సనాక్ఖణేపి ఏకదేసేన పహానం లబ్భతేవ, అనవసేసతో పన పహానవసేన పహానపరిఞ్ఞం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**అగ్గమగ్గేన … పే… అయం పహానపరిఞ్ఞా**’’తి. తథా చ ఆహ ‘‘**ఏవం తీహి పరిఞ్ఞాహి**’’తిఆది.

అక్ఖాతారన్తి అక్ఖాతబ్బం, న అక్ఖేయ్యకం. తేనాహ ‘‘**కమ్మవసేన కారక**’’న్తిఆది. **కారకన్తి** చ సాధనమాహ. **న మఞ్ఞతీతి** వా మఞ్ఞనం నప్పవత్తేతి **అక్ఖాతారన్తి** ఖీణాసవం. అథ వా **తఞ్హి తస్స న హోతీతి** తం కారణం తస్స ఖీణాసవస్స న హోతి న విజ్జతి, **యేన** దిట్ఠితణ్హాదికారణేన **అక్ఖేయ్యం** ఖన్ధపఞ్చకం “తిస్సో”తి వా “ఫుస్సో”తి వా “ఇత్థీ”తి వా “పురిసో”తి వా అభినివిస్స వదేయ్యాతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. మనుస్సనాగాదీహి పూజనీయత్తా “యక్ఖో”తి సబ్బదేవానం సాధారణవచనన్తి దేవధీతాపి “యక్ఖీ”తి వుత్తా. **అక్ఖేయ్యన్తి** పహానపరిఞ్ఞాయ పహానమగ్గో, తస్స ఆరమ్మణభూతం నిబ్బానమ్పి గహితం. **న మఞ్ఞతీతి** ఖీణాసవస్స అస్స ఫలప్పత్తీతి ఆహ ‘‘**నవవిధో లోకుత్తరధమ్మో కథితో**’’తి.

విసేసీతి విసేసజాతిఆదివసేన సేయ్యోతి అత్థో. **తేసు గహితేసూతి** తేసు సేయ్యమానాదీసు తీసు మానేసు గహితేసు. తయో సేయ్యమానా, తయో సదిసమానా, తయో హీనమానా గహితావ హోన్తి. **సో పుగ్గలోతి** సో అప్పహీనమఞ్ఞనపుగ్గలో. **తేనేవ మానేన** హేతుభూతేన. **ఉపడ్ఢగాథాయాతి** పురిమద్ధేన పన వత్థుకామా వుత్తాతి ఆహ ‘‘**కాలికా కామా కథితా**’’తి.

విధీయతి విసదిసాకారేన ఠపీయతీతి **విధా,** కోట్ఠాసో. **కథంవిధన్తి** కథం పతిట్ఠితం, కేన పకారేన పవత్తితన్తి అత్థో. విదహనతో హీనాదివసేన వివిధేనాకారేన దహనతో ఉపధారణతో **విధా,** మానో. **మానేసూతి** నిమిత్తత్థే భుమ్మం, మానహేతూతి అత్థో. **న చలతీతి** న వేధతి అత్తనో పరిసుద్ధపకతిం అవిజహనతో.

పఞ్ఞా ''**సఙ్ఖా**''**తి ఆగతా, పఞ్ఞాతి** యోనిసో పటిసఙ్ఖానం. **సఙ్ఖాయకోతి** సఙ్కలనపదుప్పాదనాది-పిణ్డగణనావసేన గణకో **పపఞ్చసఙ్ఖాతి** మానాదిపపఞ్చభాగా. తే తే ధమ్మా సమ్మా యాథావతో సఙ్ఖాయన్తి ఉపతిట్ఠన్తి ఏతాయాతి **సఙ్ఖా,** పఞ్ఞా. ఏకం ద్వేతిఆదినా సఙ్ఖానం గణనం పరిచ్ఛిన్దనన్తి **సఙ్ఖా,** గణనా. సఙ్ఖాయతి భాగసో కథీయతీతి **సఙ్ఖా** , కోట్ఠాసో. సఙ్ఖానం సత్తో పుగ్గలోతిఆదినా సఞ్ఞాపనన్తి **సఙ్ఖా,** రత్తోతిఆది పణ్ణత్తి. **ఖీణాసవో జహి పజహి** రాగాదీనం సుప్పహీనత్తా. **నవభేదం** పభేదతో, సఙ్ఖేపతో **తివిధమానన్తి** అత్థో. **నవవిధన్తి** వా పాఠే నవభేదత్తా అన్తరభేదవసేన నవవిధన్తి అత్థో. పచ్చయవిసేసేహి ఇత్థిభావాదివిసేసేహి విసేసేన మానీయతి గబ్భో ఏత్థాతి **విమానం,** గబ్భాసయో. **న ఉపగచ్ఛీతి** న ఉపగమిస్సతి. తేనాహ ''**అనాగతత్థే అతీతవచన**''న్తి. ''నాజ్ఝగా''తి హి అతీతం ''న గమిస్సతీ''తి ఏతస్మిం అత్థే. **ఛిన్ది** అరియమగ్గసత్థేన. **ఓలోకయమానా** ఉపపత్తీసు. **సత్తనివేసనేసూతి** సత్తానం ఉపపజ్జట్ఠానేసు. **లోకుత్తరధమ్మమేవ కథేసి** అరహత్తస్స పవేదితత్తా.

''గాథాయ అత్థం కథేతుం వట్టతీ''తి అత్థ-సద్దో ఆహరిత్వా వత్తబ్బో. **అట్ఠఙ్గికమగ్గవసేనపీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సతిసమ్పజఞ్ఞం నామ కుసలధమ్మానుయోగే కారణన్తి ఆహ ''**దసకుసలకమ్మపథకారణ**''న్తి.

అట్ఠఙ్గికమగ్గవసేన చ గాథాఅత్థవచనే **అయం** ఇదాని వుచ్చమానో విత్థార-**నయో. తస్మిం కిర ఠానేతి** తస్మిం కిర దేవతాయ పుచ్ఛితం పఞ్హం విస్సజ్జనట్ఠానే. దేవతాయ ఞాణపరిపాకం ఓలోకేత్వా అనుపుబ్బియా కథాయ సద్ధిం సాముక్కంసికదేసనా మహతీ **ధమ్మదేసనా అహోసి. ఞాణం పేసేత్వాతి** సత్థుదేసనాయ అనుస్సరణవసేన పత్తవిసుద్ధిపటిపాటిపవత్తం భావనాఞాణం బన్ధిత్వా. **సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాయాతి** సత్థుదేసనావిలాసేన అత్తనో చ పరిపక్కఞాణత్తా పరమం ఫలం పత్వా. **ఏవమాహాతి** ఏవం ''పాపం న కయిరా''తిఆదిప్పకారేన గాథమాహ. **అఙ్గం న హోతి,** ఆజీవో యథా కుప్పమానో వాచాకమ్మన్తవసేన కుప్పతి, తథా సమ్పజ్జమానోపీతి. సో వాచాకమ్మన్తపక్ఖికో, తస్మా తగ్గహణేన **గహితోవ హోతి. వాయామసతిసమాధయో గహితా** సమాధిక్ఖన్ధసఙ్గహతో. **సమ్మాదిట్ఠిసమ్మాసఙ్కప్పా గహితా** పఞ్ఞాక్ఖన్ధసఙ్గహతో. **అన్తద్వయవివజ్జనం గహితం** సరూపేనేవాతి అధిప్పాయో. **ఇతీతిఆది** నిగమనం.

సమిద్ధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నన్దనవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సత్తివగ్గో

౧.సత్తిసుత్తవణ్ణనా

౨౧. **దేసనాసీసన్తి** దేసనాపదేసలక్ఖణవచనన్తి అధిప్పాయో. **ఓమట్ఠోతి** అధోముఖం కత్వా దిన్నప్పహారో. ఇమినా ఏవ పసఙ్గేన పహారే విభాగతో దస్సేతుం ''**చత్తారో హి**''తిఆది వుత్తం . **ఉపరి ఠత్వాతి** హత్థిఆదీనం ఉపరి ఠత్వా. **అధోముఖం దిన్నప్పహారోతి** ఖగ్గకరవాలాదీనం అధోముఖం కత్వా పహతపహారో. **ఉమ్మట్ఠో** వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బో. వివిధప్పహారో **విమట్ఠో**. ''**ఓమట్ఠో గహితో**''తి వత్వా తస్సేవ గహణే కారణం దస్సేతుం ''**సో హి**''తిఆది వుత్తం. దుగ్గన్ధకిమిఆదీనం వసేన **అన్తోదోసో. మఞ్చేన సద్ధిం బన్ధిత్వాతి** యస్మిం మఞ్చే వణికపుగ్గలో నిపన్నో, తత్థ తం సుబన్ధం

కత్వా పాదట్ఠానం ఉద్ధం కరోన్తేహి సీసట్ఠానం అధో కాతబ్బం. తేనాహ ''**అధోసిరో కాతబ్బో**''తి. **పరిబ్బజేతి** పవత్తేయ్య. సా పన పవత్తి భావనావిహారేన యుత్తాతి ఆహ ''**విహరేయ్యా**''తి.

సల్లస్స ఉబ్బహనం **సల్లుబ్బహనం. అత్థం పరిత్తకం గహేత్వా ఠితా** ఉపమాకారస్స విక్ఖమ్భనప్పహానస్స అధిప్పేతత్తా. తేనాహ ''**పునప్పున**''న్తిఆది. **అనుబన్ధోవ హోతి** సతి పచ్చయే ఉప్పజ్జనారహతో దేవతాయ కామరాగప్పహానస్స జోతితత్తా. నను భగవతా అనాగామిమగ్గేన దేసనా నిట్ఠాపేతబ్బాతి? న, ఇతరిస్సా ఞాణబలానురూపదేసనాయ పవత్తేతబ్బతో. వేనేయ్యజ్ఝాసయానుకులఞ్హి ధమ్మం ధమ్మస్సామీ దేసేతీతి.

సత్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఫుసతిసుత్తవణ్ణనా

౨౨. కమ్మం అఫుసన్తన్తి కమ్మఫస్సం అఫుసన్తం, కమ్మం అకరోన్తన్తి అత్థో. **విపాకో న ఫుసతీ**తి విపాకఫస్సో న ఫుసతి, విపాకో న ఉప్పజ్జతేవ కారణస్స అభావతో. ఏవం బ్యతిరేకముఖేన కమ్మవట్టేన విపాకవట్టం సమ్బన్ధం కత్వా అత్థం వత్వా ఇదాని కేవలం కమ్మవట్టవసేన అత్థం వదన్తో ''**కమ్మమేవా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **నాకరోతో కరియతీ**తి కమ్మం అకుబ్బతో న కయిరతి, అనభిసన్ధికతకమ్మం నామ నత్థీతి అత్థో. ఇదాని తమేవత్థం అన్వయతో దస్సేతుం ''**ఫుసన్తఞ్చా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **తతో**తి ఫుసనహేతు. సేసం వుత్తనయమేవ. వుత్తమేవత్థం సకారణం కత్వా పరివేఠితవసేన విభూతం కత్వా దస్సేతుం ''**తస్మా ఫుసన్త**''న్తిఆది వుత్తం. **ధమ్మతా**తి కారకస్సేవ కమ్మవిపాకానుబన్ధో, నాకారకస్సాతి అయం కమ్మవిపాకానం సభావో.

పచ్చేతి ఉపగచ్ఛతి అనుబన్ధతి. **పాప**న్తి పాపకం కమ్మం ఫలఞ్చ. అయఞ్చ అత్థో అరఞ్ఞే లుద్దకస్స ఉయ్యోజనాయ సునఖేహి పరివారియమానస్స భిక్ఖునో భయేన రుక్ఖం ఆరుళ్హస్స చీవరే లుద్దస్స ఉపరి పతితే తస్స సునఖేహి ఖాదిత్వా మారితవత్థునా దీపేతబ్బోతి.

ఫుసతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. జటాసుత్తవణ్ణనా

౨౩. యేన అత్థేన తణ్హా ''జటా''తి వుత్తా, తమేవత్థం దస్సేతుం ''**జాలినియా**''తి వుత్తం. సా హి అట్ఠసతతణ్హావిచరితపభేదా అత్తనో అవయవభూతా ఏవ జాలా ఏతిస్సా అత్థీతి **జాలినీ**తి వుచ్చతి. ఇదానిస్సా జటాకారేన పవత్తిం దస్సేతుం ''**సా హీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **రూపాదీసు ఆరమ్మణేసూ**తి తస్సా పవత్తిట్ఠానమాహ రూపాదిఛళారమ్మణవినిముత్తస్స తణ్హావిసయస్స అభావతో. **హేట్ఠుపరియవసేనా**తి కదాచి రూపారమ్మణే కదాచి యావ ధమ్మారమ్మణా, కదాచి ధమ్మారమ్మణే కదాచి యావ రూపారమ్మణాతి ఏవం హేట్ఠా చ ఉపరి చ పవత్తివసేన. దేసనాక్కమేన చేత్థ హేట్ఠుపరియతా వేదితబ్బా, కామరాగాదివసేనపి అయమత్థో వేదితబ్బో. సఙ్ఖారానం ఖణికభావతో అపరాపరుప్పత్తి ఏత్థ సంసిబ్బనన్తి ఆహ ''**పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో సంసిబ్బనట్ఠేనా**''తి. ఇదం యేన సమ్బన్ధేన **జటా వియాతి జటా**తి జటాతణ్హానం ఉపమూపమేయ్యతా, తందస్సనం. అయఞ్హేత్థ అత్థో – యథా జాలినీ వేళుగుమ్బస్స సాఖా, తాసం సఙ్ఘాయాదయో చ అత్తనో అవయవేహి సంసిబ్బితా వినద్ధా ''జటా''తి వుచ్చన్తి, ఏవం తణ్హాపి సంసిబ్బనసభావేనాతి.

ఇమే సత్తా "మమ ఇద"న్తి పరిగ్గహితం అత్తనిబ్బిసేసం మఞ్ఞమానా అబ్భన్తరిమం కరోన్తి. అబ్భన్తరట్ఠో చ అన్తో-సద్దోతి సకపరిక్ఖారేసు ఉప్పజ్జనమానాపి తణ్హా "అన్తోజటా"తి వుత్తా. పబ్బజితస్స పత్తాది, గహట్ఠస్స హత్థిఆది **సకపరిక్ఖారో**. అత్తాతి భవతి ఏత్థ అభిమానోతి **అత్తభావో,** ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం. సరీరన్తి కేచి. "మమ అత్తభావో సున్దరో, అసుకస్స వియ మమ అత్తభావో భవేయ్యా"తిఆదినా సకఅత్తభావాదీసు తణ్హాయ ఉప్పజ్జనాకారో వేదితబ్బో. అత్తనో చక్ఖాదీని **అజ్ఝత్తికాయతనాని,** అత్తనో చ పరేసఞ్చ రూపాదీని **బాహిరాయతనాని,** పరేసం సబ్బాని వా. సపరసన్తతిపరియాపన్నాని వా చక్ఖాదీని **అజ్ఝత్తికాయతనాని,** తథా రూపాదీని **బాహిరాయతనాని**. పరిత్తమహగ్గతభవేసు పవత్తియాపి తణ్హాయ అన్తోజటాబహిజటాభావో వేదితబ్బో. కామభవో హి కస్సచిపి కిలేసస్స అవిక్ఖమ్భితత్తా కత్థచిపి అవిముత్తో అజ్ఝత్తగ్గహణస్స విసేసపచ్చయోతి "అజ్ఝత్తం అన్తో"తి చ వుచ్చతి, తబ్బిపరియాయతో రూపారూపభవో "బహిద్ధా బహీ"తి చ. తేనాహ భగవా – "అజ్ఝత్తసంయోజనో పుగ్గలో, బహిద్ధాసంయోజనో పుగ్గలో"తి (అం. ని. ౨.౩౭).

విసయభేదేన పవత్తిఆకారభేదేన అనేకభేదభిన్నమ్పి తణ్హం జటాభావసామఞ్ఞేన ఏకన్తి గహేత్వా ''**తాయ ఏవం ఉప్పజ్జమానాయ జటాయా**''తి వుత్తం. సా పన పజాతి వుత్తసత్తసన్తానపరియాపన్నా ఏవ హుత్వా పునప్పునం తం జటేన్తీ వినన్ధన్తీ పవత్తతీతి ఆహ ''**జటాయ జటితా పజా**''తి. తథా హి పరమత్థతో యదిపి అవయవబ్యతిరేకేన సముదాయో నత్థి, ఏకదేసో పన సముదాయో నామ న హోతీతి అవయవతో సముదాయం భిన్నం కత్వా ఉపమూపమేయ్యం దస్సేన్తో ''**యథా నామ వేళుజటాదీహి...పే.... సంసిబ్బితా**''తి ఆహ. ఇమం జటన్తి సమ్బన్ధో. తీసు ధాతూసు ఏకమ్పి అసేసేత్వా సంసిబ్బనేన **తేధాతుకం జటేత్వా ఠితం**. తేనస్సా మహావిసయతం విజటనస్స చ సుదుక్కరభావమాహ. **విజటేతుం కో సమత్థో**తి ఇమినా "విజటయే"తి పదం సత్తిఅత్థం, న విధిఅత్థన్తి దస్సేతి.

ఏవం "అన్తోజటా"తిఆదినా పుట్ఠో అథస్స భగవా తమత్థం విస్సజ్జేన్తో ''**సీలే పతిట్ఠాయా**''తిఆదిమాహ. ఏత్థ **సీలే**తి కుసలసీలే. తం పన పాతిమోక్ఖసంవరాదిభేదేసు పరిసుద్ధమేవ ఇచ్ఛితబ్బన్తి ఆహ ''**చతుపారిసుద్ధిసీలే**''తి.

నరతి నేతీతి **నరో,** పురిసో. కామం ఇత్థీపి తణ్హాజటావిజటనే సమత్థా అత్థి, పధానమేవ పన సత్తం దస్సేన్తో "నరో"తి ఆహ యథా "సత్థా దేవమనుస్సాన"న్తి, అట్ఠకథాయం పన అవిభాగేన పుగ్గలపరియాయో అయన్తి దస్సేతుం ''**నరోతి సత్తో**''తి వుత్తం. విపాకభూతాయ సహ పఞ్ఞాయ భవతీతి **సపఞ్ఞో**. తాయ హి ఆదితో పట్ఠాయ సన్తానవసేన బహులం పవత్తమానాయ అయం సత్తో సవిసేసం సపఞ్ఞోతి వత్తబ్బతం అరహతి. విపాకపఞ్ఞాపి హి సన్తానవిసేసేన భావనాపఞ్ఞుప్పత్తియా ఉపనిస్సయపచ్చయో హోతి అహేతుకద్విహేతుకానం తదభావతో.
కమ్మజతిహేతుకపటిసన్ధిపఞ్ఞాయాతి కమ్మజాయ తిహేతుకపటిసన్ధియం పఞ్ఞాయాతి ఏవం తిహేతుకసద్దో పటిసన్ధిసద్దేన సమ్బన్ధితబ్బో, న పఞ్ఞాసద్దేన. న హి పఞ్ఞా తిహేతుకా అత్థి. పటిసన్ధితో పభుతి పవత్తమానా పఞ్ఞా "పటిసన్ధియం పఞ్ఞా"తి వుత్తా తంమూలకత్తా, న పటిసన్ధిక్ఖణే పవత్తా ఏవ.

చిన్తేతి ఆరమ్మణం ఉపనిజ్ఝాయతీతి **చిత్తం,** సమాధి. సో హి సాతిసయం ఉపనిజ్ఝానకిచ్చో. న హి వితక్కాదయో వినా సమాధినా తమత్థం సాధేన్తి, సమాధి పన తేహి వినాపి సాధేతీతి. పగుణబలవభావాపాదనేన పచ్చయేహి చిత్తం, అత్తసన్తానం చినోతీతిపి **చిత్తం,** సమాధి. పఠమజ్ఝానాదివసేన చిత్తవిచిత్తతాయ ఇద్ధివిధాదిచిత్తకరణేన చ సమాధి చిత్తన్తి వినాపి పరోపదేసేనస్స చిత్తపరియాయో లబ్భతేవ. అట్ఠకథాయం పన చిత్త-సద్దో విఞ్ఞాణే నిరుళ్హోతి కత్వా వుత్తం ''**చిత్తసీసేన హేత్థ అట్ఠ సమాపత్తియో కథితా**''తి. యథాసభావం పకారేహి జానాతీతి **పఞ్ఞా**. సా యదిపి కుసలాదిభేదతో బహువిధా,

“భావయ”న్తి పన వచనతో భావేతబ్బా ఇధాధిప్పేతాతి తం దస్సేన్తో ‘‘**పఞ్ఞానామేన విపస్సనా కథితా**’’తి. యదిపి కిలేసానం పహానం ఆతాపనం, తం సమ్మాదిట్ఠిఆదీనమ్పి అత్థేవ, ఆతప్పసద్దో వియ పన ఆతాప-సద్దో వీరియే ఏవ నిరుళ్హోతి ఆహ ‘‘**ఆతాపీతి వీరియవా**’’తి. యథా కమ్మట్ఠానం తాయ పఞ్ఞాయ పరితో హరీయతి పవత్తీయతి, ఏవం సాపి తదత్థం యోగినాతి ఆహ ‘‘**పారిహారియపఞ్ఞా**’’తి. అభిక్కమాదీని సబ్బకిచ్చాని సాత్థకసమ్పజఞ్ఞాదివసేన పరిచ్ఛిజ్జ నేతీతి **సబ్బకిచ్చపరిణాయికా.**

యస్మా పుగ్గలాధిట్ఠానేన గాథా భాసితా, తస్మా పుగ్గలాధిట్ఠానమేవ ఉపమం దస్సేన్తో “యథా నామ పురిసో”తిఆదిమాహ. తత్థ **సునిసితన్తి** సుట్ఠు నిసితం, అతివియ తిఖిణన్తి అత్థో. సత్థస్స నిసితతరభావకరణం నిసానసిలాయం, బాహుబలేన చస్స ఉక్ఖిపనన్తి ఉభయమ్పేతం అత్థాపన్నం కత్వా ఉపమా వుత్తాతి తదుభయం ఉపమేయ్యం దస్సేన్తో ‘‘**సమాధిసిలాయం సునిసితం...పే.... పఞ్ఞాహత్థేన ఉక్ఖిపిత్వా**’’తి ఆహ. సమాధిగుణేన హి పఞ్ఞాయ తిక్ఖభావో. యథాహ “సమాహితో యథాభూతం పజానాతీ”తి (సం॰ ని॰ ౩.౫; ౪.౯౯; ౫.౧౦౭౧). వీరియఞ్చస్సా ఉపత్థమ్భకం పగ్గణ్హనతో. **విజటేయ్యాతి** విజటేతుం సక్కుణేయ్య. వుట్ఠానగామినివిపస్సనాయ హి వత్తమానాయ యోగావచరో తణ్హాజటం విజటేతుం సమత్థో నామ. విజటనఞ్చేత్థ సముచ్ఛేదవసేన పహానన్తి ఆహ – “సఞ్ఛిన్దేయ్య సమ్పదాలేయ్యా”తి.

మగ్గక్ఖణే పనేస **విజటేతి** నామ, అగ్గఫలక్ఖణే సబ్బసో **విజటితజటో** నామ. తేనాహ “ఇదానీ”తిఆది. యస్మా జటాయ విజటనం అరియమగ్గేన, తఞ్చ ఖో నిబ్బానం ఆగమ్మ, తస్మా తం సన్ధాయాహ ‘‘**జటాయ విజటనోకాస**’’న్తి. యత్థ పన సా విజటీయతి, తం దస్సేతుం ‘‘**యత్థ నామఞ్చా**’’తిఆది వుత్తం. ‘‘**పటిఘం రూపసఞ్ఞా చా**’’తి గాథాసుఖత్థం సానునాసికం కత్వా నిద్దేసో, “పటిఘరూపసఞ్ఞా”తి వుత్తం హోతి. **పటిఘసఞ్ఞావసేన కామభవో గహితో** కామభవపరియాపన్నత్తా తాయ. పథవీకసిణాదిరూపే సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞా. ఉభయత్థాపి సఞ్ఞాసీసేన చిత్తుప్పాదస్సేవ గహణం. **భవసఙ్ఖేపేనాతి** భవభావేన సఙ్ఖిపితబ్బతాయ, భవలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణత్తాతి అత్థో. రూపే వా విరజ్జనవసేన చ వత్తుం సక్కుణేయ్యా ఇధ **రూపసఞ్ఞాతి** వుత్తా , ఏవమ్పేత్థ అరూపభవస్స చ గహితతా వేదితబ్బా. ‘‘**నామఞ్చ రూపఞ్చా**’’తి అనవసేసతో నామరూపం గహితన్తి అరూపభవ-అసఞ్ఞభవానమ్పేత్థ గహణం సిద్ధన్తి అపరే. **పరియాదియనట్ఠానేతి** పరియాదియనకారణే సబ్బసో ఖేపననిమిత్తే నిబ్బానే. తేనాహ ‘‘**నిబ్బానం...పే.... దస్సితో హోతీ**’’తి.

జటాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. మనోనివారణసుత్తవణ్ణనా

౨౪. ఏవంలద్ధికాతి సబ్బథాపి చిత్తుప్పత్తి సదుక్ఖా, సబ్బథాపి అచిత్తకభావో సేయ్యో, తస్మా యతో కుతోచి చిత్తం నివారేతబ్బన్తి ఏవందిట్ఠికా . **సోతి** సత్తో. **అనియ్యానికకథం కథేతి** అయోనిసో చిత్తనివారణం వదన్తీ. **సంయతభావం ఆగతన్తి** రాగవిసేవనాదితో సమ్మదేవ సంయతభావం ఓతరభావం. ధమ్మచరియావసేన హి పవత్తమానే చిత్తే నత్థి ఈసకమ్పి రాగాదివిసేవనం, న తస్స సమ్పతి ఆయతిఞ్చ కోచి అనత్థో సియా, తస్మా తం మనో సబ్బతో అనవజ్జవుత్తితో న నివారేతబ్బం. తేనాహ ‘‘**దానం దస్సామీ**’’తిఆది. **యతో యతోతి** యతో యతో సావజ్జవుత్తితో అయోనిసోమనసికారతో. **తన్తి** మనో **నివారేతబ్బం** అనత్థావహత్తా.

మనోనివారణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అరహన్తసుత్తవణ్ణనా

౨౫. కతావీతి కతవా, పరిఞ్ఞాదికిచ్చం కత్వా నిట్ఠపేత్వా ఠితోతి అత్థో. తేనాహ ''**చతూహి మగ్గేహి కతకిచ్చో**''తి. స్వాయమత్థో అరహన్తిఆదిసద్దసన్నిధానతో విఞ్ఞాయతి. **ఏవం** ''అహం వదామీ''తిఆదిఆకారేన **పుచ్ఛతి**.

ఖన్ధాదీసు కుసలోతి ఖన్ధాయతనాదీసు సలక్ఖణాదీసు చ సమూహాదివసేన పవత్తియఞ్చ ఛేకో యథాభూతవేదీ. **ఉపలద్ధినిస్సితకథ**న్తి అత్తుపలద్ధినిస్సితకథం హిత్వా. **వోహారభేదం అకరోన్తో**తి ''అహం పరమత్థం జానామీ''తి లోకవోహారం భిన్దన్తో అవినాసేన్తో లోకే లోకసమఞ్ఞమేవ నిస్సాయ ''**అహం, మమా''తి వదేయ్య. ఖన్ధా భుఞ్జన్తీ**తిఆదినా వోహారభేదం, తత్థ చ ఆదీనవం దస్సేతి.

మానో నామ దిట్ఠియా సమధురో. తథా హి దుతియమగ్గాదీసు సమ్మాదిట్ఠియా పహానాభిసమయస్స పటివిపచ్చనీకే పటిపత్తిసిద్ధి. తేనాహ ''**యది దిట్ఠియా వసేన న వదతి, మానవసేన ను ఖో వదతీతి చిన్తేత్వా**''తి. **విధూపితా**తి సన్తాపితా ఞాణగ్గినా దడ్ఢా. తే పన విద్ధంసితా నామ హోన్తీతి ఆహ ''**విధమితా**''తి. మమఙ్కారాదయో మయన్తి సత్తసన్తానే సతి పవత్తన్తి ఏతేనాతి మయో, మఞ్ఞనా. మయో ఏవ **మయతా**తి ఆహ ''**మయతన్తి మఞ్ఞన**''న్తి.

అరహన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పజ్జోతసుత్తవణ్ణనా

౨౬. దివారత్తిన్తి న ఆదిచ్చో వియ దివా ఏవ, న చన్దిమా వియ రత్తిం ఏవ, అథ ఖో దివా చ రత్తిఞ్చ. **తత్థ తత్థా**తి యత్థ యత్థ సమ్పజ్జలితో, తత్థ తత్థేవ పదేసే, న ఆదిచ్చో వియ చన్దిమా వియ సకలం మహాదిసం దిసన్తరాళఞ్చ. ఞాణానుభావేన ఉప్పన్నాలోకో **ఞాణాలోకో**తి వదన్తి. ''ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చన్తి పుబ్బే మే, భిక్ఖవే, అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాది ఞాణం ఉదపాది పఞ్ఞా ఉదపాది విజ్జా ఉదపాది ఆలోకో ఉదపాదీ''తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౫; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) పన వచనతో మగ్గో **ఞాణాలోకో**. ''తమో విహతో, ఆలోకో ఉప్పన్నో''తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౬; పారా॰ ౧౨) వా వచనతో విజ్జత్తయాలోకో **ఞాణాలోకో**. పఠమాభిసమ్బోధియం వియ సఞ్జాతపీతివిప్ఫారో, విసేసతో రతనఘరే సమన్తపట్ఠానవిచిననే సఞ్జాతపీతివసేన ఉప్పన్నసరీరోభాసో వా **పీతిఆలోకో**. తథేవ ఉప్పన్నపసాదవసేన సఞ్జాతఆలోకోవ **పసాదాలోకో**. ధమ్మచక్కపవత్తనే ''అఞ్ఞాసి వత, భో, కోణ్డఞ్ఞో''తి ఉప్పన్నపసాదాలోకోతి చ వదన్తి. సబ్బత్థేవ సత్థు ధమ్మదేసనా సత్తానం హదయతమం విధమన్తీ **ధమ్మకథాఆలోకో. సబ్బోపి బుద్ధానం పాతుభావా ఉప్పన్నో ఆలోకో**తి ఇమినా సావకానం దేసనాయ సఞ్జాతధమ్మాలోకోపి బుద్ధానుభావోతి దస్సేతి.

పజ్జోతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సరసుత్తవణ్ణనా

౨౭. సరణతో అవిచ్ఛేదవసేన పవత్తనతో ఖన్ధాదీనం పటిపాటి **సరా**. తేనాహ ''**ఇమే సంసారసరా**''తి. **కుతో**తి కేన కారణేన, కిమ్హి వా? తేనాహ ''**కిం ఆగమ్మా**''తి? **న పతిట్ఠాతి** పచ్చయాభావతో. **ఆపో**తిఆదినా పాళియం చతున్నం మహాభూతానం అప్పతిట్ఠానాపదేసేన తత్థ కామరూపభవానం అభావో దస్సితో. తదుభయాభావదస్సనేన హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అరూపభవస్సపి అభావో దస్సితోవ హోతి, యథారుతవసేన వా ఏత్థ అత్థో వేదితబ్బో. యస్మా పురిమా ద్వే గహితా, గహితఞ్చ అత్థం పరిగ్గహేత్వావ పచ్ఛిమత్థో పవత్తోతి.

సరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. మహద్ధనసుత్తవణ్ణనా

౨౮. నిధీయతీతి **నిధానం**. నిధాతబ్బతం గతం నిహితన్తి అత్థో. **ముత్తసారాదీ**తి ముత్తామణివేళురియపవాళరజతజాతరూపాది. **సువణ్ణరజతభాజనాదీ**తి **ఆది**-సద్దేన కహాపణ-ధఞ్ఞకోట్ఠభణ్డాదిం సఙ్గణ్హాతి. తమ్పి హి నిచ్చపరిబ్బయవసేన భుఞ్జీయతీతి ''**భోగో**''తి వుచ్చతి. **అఞ్ఞమఞ్ఞం అభిగిజ్ఝన్తీ**తి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స సన్తకం అభిగిజ్ఝన్తి. తేనాహ ''**పత్థేన్తీ**''తి. **అనలఙ్కతాతి** న అలం పరియత్తన్తి ఏవం కతచిత్తా, అతిచ్ఛతామహిచ్ఛతాహి అభిభూతా. తేనాహ ''**అతిత్తా అపరియత్తజాతా**''తి. **ఉస్సుక్కజాతేసూతి** తంతంకిచ్చే సఞ్జాతఉస్సుక్కేసు. **నానాకిచ్చజాతేసూతి** నానావిధకిచ్చేసు, సఞ్జాతనానాకిచ్చేసు వా. వట్టగామికపసుతేన **వట్టసోతం అనుసరన్తేసు**. తణ్హానివాసతాయ గేహన్తిపి అగారన్తిపి వుచ్చతీతి ఆహ ''**మాతుగామేన సద్ధిం గేహ**''న్తి. **విరాజియాతి** హేతుఅత్థదీపకం పదన్తి ఆహ ''**విరాజేత్వా**''తి, **త్వా**-సద్దోపి చాయం హేతుఅత్థోతి.

మహద్ధనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. చతుచక్కసుత్తవణ్ణనా

౨౯. ఇరియా వుచ్చతి కాయేన కత్తబ్బకిరియా, తస్సా పవత్తిట్ఠానభావతో **ఇరియాపథో,** గమనాది. తం అపరాపరప్పవత్తియా చక్కం. తేనాహ ''**చతుచక్కన్తి చతుఇరియాపథ**''న్తి. **నవద్వార**న్తి కరజకాయో అధిప్పేతో. సో చ కేసాదిఅసుచిపరిపూరోతి ఆహ ''**పుణ్ణన్తి అసుచిపూర**''న్తి. **తణ్హాయ సంయుత్త**న్తి తణ్హాసహితం. తేన న కేవలం సభావతో **ఏవ,** అథ ఖో నిస్సితధమ్మో చ అసుచిం దస్సేతి. మాతుకుచ్ఛిసఙ్ఖాతే అసుచిపఙ్కే జాతత్తా **పఙ్కజాతం,** కేసాదిఅసుచిపఙ్కజాతత్తా చ **పఙ్కజాతం. యాత్రాతి** అపగమో. తేన సభావతో నిస్సితధమ్మతో చ అసుచిసభావతో కాయతో కథం అపగమో సియాతి పుచ్ఛతి. తేనాహ ''**ఏతస్సా**''తిఆది.

నహనట్ఠేన బన్ధనట్ఠేన నద్ధీతి ఉపనాహో ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ "నద్ధిన్తి ఉపనాహ"న్తి. సో పన ఇతో పుబ్బకాలే కోధోతి ఆహ ''**పుబ్బకాలే**''తిఆది . **పాళినిద్దిట్ఠే**తి ఉపనాహఞ్చాదికే ఇధ పాళియం నిద్దిట్ఠే **కిలేసే ఠపేత్వా అవసేసా** దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదయో సత్త కిలేసా దుమ్మోచయతాయ వరత్తా వియాతి **వరత్తాతి వేదితబ్బా**. ఆరమ్మణగ్గహణసభావతో **ఏకో** ఏవేస ధమ్మో, పవత్తి-ఆకారభేదేన పన **ఇచ్ఛనట్ఠేన** పత్థనట్ఠేన **ఇచ్ఛా, లుబ్భనట్ఠేన** గిజ్ఝనట్ఠేన **లోభో**తి వుత్తో. **పఠముప్పత్తికాతి** ఏకస్మిం ఆరమ్మణే, వారే వా పఠమం ఉప్పన్నా. **అపరాపరుప్పత్తికో**తి పునప్పునం ఉప్పజ్జమానకో. **అలద్ధపత్థనా** అప్పటిలద్ధవత్థుమ్హి ఆసత్తి లోభో. **ఉప్పాటేత్వా**తి ససన్తానతో ఉద్ధరిత్వా.

చతుచక్కసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఏణిజఙ్ఘసుత్తవణ్ణనా

౩౦. ఏణిమిగస్స వియాతి ఏణిమిగస్స జఙ్ఘా వియ. అవయవీసమ్బన్ధే హి ఇదం సామివచనం. పిణ్డిమంసస్స పరితో సమసణ్ఠితత్తా **సువట్టితజఙ్ఘో. కిసన్తి** థూలభావపటిక్ఖేపపరాజోతనా, న సుట్ఠు కిసభావదీపనపరాతి ఆహ ‘‘**అథూలం సమసరీర**’’న్తి. **ఆతపేన మిలాతన్తి** తపసా మిలాతకాయం ఇన్ద్రియసన్తాపనభావతో. తేనేవాహ – ‘‘**తపో మిలాత**’’న్తిఆది, తథా చాహ పాళియం ‘‘**అప్పాహారం అలోలుప**’’న్తి. యథా ‘‘వీరస్స భావో వీరియ’’న్తి వీరభావేన వీరియం లక్ఖీయతి, ఏవం వీరియసమ్పేన వీరభావోతి ఆహ ‘‘**వీరన్తి వీరియవన్త**’’న్తి. ‘‘చత్తారో పఞ్చ ఆలోపే, అభుత్వా ఉదకం పివే’’తి (థేరగా॰ ౯౮౩; మి॰ ప॰ ౬.౫.౧౦) ధమ్మసేనాపతివుత్తనియామేన పరిమితభోజితాయ అప్పాహారతా **భోజనే మత్తఞ్ఞుతా. ‘‘మితాహార’’**న్తి వత్వా పున పరిచ్ఛిన్నకాలభోజితాయపి అప్పాహారతం దస్సేన్తో ‘‘**వికాల...పే.... పరిత్తాహార**’’న్తి ఆహ. **చతూసు పచ్చయేసు లోలుప్పవిరహితం** బోధిమూలే **ఏవ** సబ్బసో లోలుప్పస్స పహీనత్తా. ‘‘చతూసు పచ్చయేసూ’’తి హి ఇమినావ సబ్బత్థ లోలుప్పవిగమో దీపితోవాతి. **రసతణ్హాపటిక్ఖేపో వా ఏస** ‘‘అప్పాహార’’న్తి వత్వా ‘‘అలోలుప’’న్తి వుత్తత్తా. ‘‘సీహం వా’’తి ఏత్థ ఏకచరసద్దో వియ ఇవ-సద్దో అత్థతో ‘‘నాగ’’న్తి ఏత్థాపి ఆనేత్వా, సమ్బన్ధితబ్బోతి ఆహ – ‘‘**ఏకచరం సీహం వియ, ఏకచరం నాగం వియా**’’తి. **ఏకచరా అప్పమత్తా** ఏకీకతాయ.

పఞ్చకామగుణవసేన రూపం గహితం తేసం రూపసభావత్తా. **మనేన నామం గహితం** మనస్స నామసభావత్తా. **అవినిభుత్తధమ్మే**తి అవినాభావధమ్మే గహేత్వా. **ఆది**-సద్దేన ఆయతనధాతుఆదయో గహితా. కామగుణగ్గహణేన హేత్థ రూపభావసామఞ్ఞేన పఞ్చ వత్థూని గహితానేవ హోన్తి, మనోగహణేన ధమ్మాయతనం, ఏవం ద్వాదసాయతనాని గహితాని హోన్తి. ఇమినా నయేన ధాతుఆదీనమ్పి గహితతా యోజేతబ్బా. తేనాహ ‘‘**పఞ్చక్ఖన్ధాదివసేనపేత్థ భుమ్మం యోజేతబ్బ**’’న్తి. **ఏత్థాతి** పాళియం. కామవత్థు **భుమ్మం.**

ఏణిజఙ్ఘసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సత్తివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సతుల్లపకాయికవగ్గో

౧. సబ్భిసుత్తవణ్ణనా

౩౧. సతం సాధూనం సరణగమనసీలాదిభేదస్స ధమ్మస్స ఉల్లపనతో, అత్తనో వా పుబ్బేనివాసానుస్సతియా తస్స ధమ్మస్స ఉల్లపనతో కథనతో సతుల్లపా, దేవతా, తాసం కాయో సమూహో, తత్థ భవాతి **సతుల్లపకాయికా.** తేనాహ ‘‘**సతం ధమ్మ**’’న్తిఆది. **సమాదానవసేన ఉల్లపేత్వా,** న వణ్ణనాకథనమత్తేన **తత్రాతి** తస్మిం తాసం దేవతానం సతుల్లపకాయికభావే. **ఇదం వత్థూతి** ఇదం కారణం. **సముద్దవాణిజాతి** సంయత్తికా. **ఖిత్తసరవేగేనాతి** జియాముత్తసరసదిసవేగేన, సీఘుఠఘేనాతి అత్థో. ఉప్పతతీతి ఉప్పాతో. ఉప్పాతే భవం బ్యసనం **ఉప్పాతికం. పతిట్ఠాతి** హితపతిట్ఠా. పరలోకే హితసుఖావహం **అభయకారణం. జఙ్ఘసతన్తి** మనుస్ససతం. జఙ్ఘాసీసేన హి మనుస్సే వదతి సహచారిభావతో. **అగ్గహేసి** పఞ్చసీలాని.

ఆసన్నానాసన్నేసు ఆసన్నస్సేవ పఠమం విపచ్చనతో ‘‘**ఆసన్నకాలే గహితసీలం నిస్సాయా**’’తి వుత్తం. **ఘటావసేనాతి** సమూహవసేన.

సబ్భీతి సాధూహి. తే హి సపరహితసాధనతో పాసంసతాయ సన్తగుణతాయ చ సన్తోతి వుచ్చతి. తే పన యస్మా పణ్డితలక్ఖణేహి సమన్నాగతా హోన్తి, తస్మా ‘‘**పణ్డితేహీ**’’తి ఆహ. **సమాసేథాతి** సంవసేథాతి అయమేత్థ అధిప్పాయోతి ఆహ ‘‘**సబ్బఇరియాపథే**’’తిఆది. **మిత్తసన్థవన్తి** మేత్తిసన్ధానం. సత్తానం హితేసితాలక్ఖణా హి మేత్తి, సా చ ఞాణసహితా ఞాణపుబ్బఙ్గమావాతి మిత్తసన్థవో అసంకిలిట్ఠో, ఇతరో సంకిలిట్ఠోతి ఆహ ‘‘**న కేనచి సద్ధిం కాతబ్బో**’’తి. **సద్ధమ్మన్తి** దిట్ఠధమ్మికాదిహితావహం సున్దరధమ్మం. **సేయ్యోతి** హితవడ్ఢనతాది వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**వడ్ఢీ**’’తి.

సతం సాధూనం, పణ్డితానన్తి అయమేత్థ అత్థో. తప్పటియోగవిసయత్తా అఞ్ఞ-సద్దస్స వుత్తం ‘‘**అఞ్ఞతో అన్ధబాలతో**’’తి. సోకనిమిత్తం సోకకారణం ఉత్తరపదలోపేన ఇధ సోకసద్దేన గహితన్తి ఆహ ‘‘**సోకవత్థూన**’’న్తిఆది. **సోకవత్థూని** నామ చోరాదయో అచ్ఛిన్దనాదివసేన పరేసం సోకకరణతో. **సోకానుగతా** సోకప్పత్తా.

థేరస్సాతి సంకిచ్చత్థేరస్స. అత్తనో భగినియా జేట్ఠత్తా ‘‘**తుమ్హే**’’తి ఆహ. అయం ‘‘ఇధ చోరా పటిపజ్జింసూ’’తి అమ్హే తిణాయపి న మఞ్ఞతీతి చిన్తేత్వా **ఏకచ్చే ‘‘మారేమ న’’న్తి ఆహంసు**. కరుణాయ **ఏకచ్చే ‘‘విస్సజ్జేమా’’**తి ఆహంసు. **మన్తేత్వాతి** భాసేత్వా.

అహు అహోసి, భూతపుబ్బన్తి అత్థో. **అరఞ్ఞస్మిం బ్రహావనేతి** తాదిసే బ్రహావనే, మహారఞ్ఞే నివాసీతి అత్థో **చేతోతి** బ్యాధో. **కూటానీతి** వాకురాదయో. **ఓడ్డేత్వాతి** సజ్జేత్వా. **ససకన్తి** పేలకం **ఉబ్బిగ్గాతి** భీతతసితా. **ఏకరత్తిన్తి** ఏకరత్తేనేవ. **ధనజానీతి** పరిబ్బయవసేన అద్ధికేహి లద్ధబ్బధనతో హాని, ‘‘సమణమ్పి నామ హన్తి, కిం అమ్హేసు లజ్జిస్సతీ’’తి అద్ధికానం అనాగమనతో ఏకదివసం లద్ధబ్బపరిబ్బయమ్పి న లభిస్సన్తీతి అధిప్పాయో.

ఞాతయోపి మాతాపితుభాతుభగినిఆదికే ఞాతకే. తే కిర అధిముత్తస్స భగినియా సన్తికం ఉపగచ్ఛన్తా అన్తరామగ్గే తేన సమాగతా, అధిముత్తో సచ్చవాచం అనురక్ఖన్తో చోరభయం తేసం నారోచేసి. తేన వుత్తం ‘‘**తేసమ్పీ**’’తిఆది. తం నిస్సాయ పబ్బజితత్తా ‘‘**అధిముత్తసామణేరస్స సన్తికే**’’తి వుత్తం, న ఉపసమ్పదాచరియో హుత్వా. తేనాహ ‘‘**అత్తనో అన్తేవాసికే కత్వా**’’తి. సచ్చానురక్ఖణేన అనుత్తరగుణాధిగమేన చ **ఞాతిమజ్ఝే విరోచతి**.

సాతతన్తి సతతం. స-సద్దస్స హి ఇధ సాభావో యథా ‘‘సారాగో’’తిఆదీసు. సాతభావో వా **సాతతన్తి** ఆహ ‘‘**సుఖం వా**’’తి. **కారణేనాతి** తేన తేన కారణేన. సబ్బాసం తాసం వచనం సుభాసితం, భగవతో పన ఉక్కంసగతం సుభాసితమేవ. స్వాయమత్థో తంతంగాథాపదేనేవ విఞ్ఞాయతీతి తం నీహరిత్వా దస్సేతుం ‘‘**న కేవల**’’న్తిఆది వుత్తం. తేన సప్పురిసూపసంసేవసద్ధమ్మాభియోగో యథా సత్తానం వడ్ఢియా పఞ్ఞాపటిలాభస్స ఏకన్తికం కారణం, ఏవం సోకపచ్చయే సతి విసోకభావస్స, ఞాతిమజ్ఝే సోభాయ, సుగతిగమనస్స, చిరం సుఖట్ఠానస్స, వట్టదుక్ఖమోచనస్సపి అఞ్ఞాసాధారణం హోతీతి వుత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం.

సబ్భిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. మచ్ఛరిసుత్తవణ్ణనా

౩౨. పమజ్జనాకారేన పవత్తా అనుపలద్ధి **పమాదో**. తేన ఏకన్తతో సతిరహితా హోన్తీతి వుత్తం ''**సతివిప్పవాసలక్ఖణేనా**''తి. దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదయో చేత్థ పమాదేనేవ సఙ్గహితా. ఇదాని యథా మచ్ఛరియనిమిత్తఞ్చ పమాదనిమిత్తఞ్చ దానం న దీయతి, తం దస్సేతుం ''**ఏకచ్చో హీ**''తిఆది వుత్తం. **పరిక్ఖయం గమిస్సతీ**తి భోగపరిహానిం గమిస్సతి. **ఖిడ్డాదీతి ఆది**-సద్దేన మణ్డనవిభూసనఛణనక్ఖత్తకిచ్చబ్యసనాదిం సఙ్గణ్హాతి. **యసదాయక**న్తి కిత్తియసస్స పరివారయసస్స చ దాయకం. **సిరీదాయక**న్తి సోభగ్గదాయకం. **సమ్పత్తిదాయక**న్తి కులభోగరూపభోగసమ్పదాహి సమ్పత్తిదాయకం. **పుఞ్ఞ**న్తి వా ఇధ పుఞ్ఞఫలం దట్ఠబ్బం "ఏవమిదం పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తిఆదీసు (దీ. ని. ౩.౮౦) వియ. **అత్థి దానస్స ఫల**న్తి ఏత్థ దేయ్యధమ్మస్స అనవట్ఠితతం బహులసాధారణతం, తం పహాయ గమనీయతం , తబ్బిసయాయ పీతియా సావజ్జతం, దానధమ్మస్స అనఞ్ఞసాధారణతం అనుగామికతం, తబ్బిసయాయ పీతియా అనవజ్జతం, లోభాదిపాపధమ్మానం వినోదనం, సేసపుఞ్ఞానం ఉపనిస్సయఞ్చ జానన్తేనాతి వత్తబ్బం.

తంయేవ బాలన్తి యో మచ్ఛరీ, తమేవ. అదానసీలా **బాలా**. ఏకచ్చో ధనస్స పరిభోగపరిక్ఖయభయేన అత్తనాపి న పరిభుఞ్జతి అతిలోభసేట్ఠి వియాతి ఆహ ''**ఇధలోకపరలోకేసూ**''తి.

యస్మా ఏకచ్చో అదానసీలో పురిసో అద్ధికే దిస్వా పస్సన్తోపి న పస్సతి, తేసం కథం సుణన్తోపి న సుణోతి, సయం కిఞ్చి న కథేతి, అదాతుకమ్యతాధమ్మే బద్ధో హోతి, తస్మా తత్థ మతలిఙ్గాని ఉపలబ్భన్తియేవాతి ఆహ ''**అదానసీలతాయ మరణేన మతేసూ**''తి. అట్ఠకథాయం పన దానమత్తమేవ గహేత్వా మతేనస్స సమతం దస్సేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. దానసీలస్స పన అమతలిఙ్గాని వుత్తవిపరియాయతో వేదితబ్బాని. **వజ**న్తి పుథుత్తే ఏకవచనం, తస్మా వచనవిపల్లాసేన వుత్తన్తి ఆహ ''**సహ వజన్తా**''తి. దానసీలాదిధమ్మో పురాతనో, న అజ్జతనోతి సనన్తనో, సో ఏతేసు అత్థీతి **సనన్తనా**, పణ్డితా, తేసం ధమ్మోతి తేసం వసేనపి ధమ్మో **సనన్తనో**తి ఆహ ''**సనన్తనానం వా పణ్డితానం ఏస ధమ్మో**''తి. **అప్పస్మిమ్పి దేయ్యధమ్మే** సతి **ఏకే** దానం దదన్తి, **ఏకే** న దదన్తి మచ్ఛరిభావా. **సహస్సదానసదిసా**తి ఏకాపి దక్ఖిణా పరిచ్చాగచేతనాయ ఉళారభావతో సహస్సదానసదిసా హోతి.

దురనుగమనోతి అసమఙ్గినా అనుగన్తుం దుక్కరో. అననుగమనఞ్చస్స ధమ్మస్స అపూరణమేవాతి ఆహ ''**దుప్పూరో**''తి. "ధమ్మం చరే"తి అయం ధమ్మచరియా గహట్ఠస్స వసేన ఆరద్ధాతి ఆహ ''**దసకుసలకమ్మపథధమ్మం చరతీ**''తి. తేనాహ ''**దారఞ్చ పోస**''న్తి. **సముఞ్జక**న్తి కస్సకేహి అత్తనా కాతబ్బం కత్వా విసట్ఠధఞ్ఞకరణతో ఖలే ఉఞ్ఛాచరియవసేన సముఞ్జనిఆదినా ఛడ్డితధఞ్ఞసంహరణం. తేనాహ ''**యో అపి...పే.... సముఞ్జకం చరతీ**''తి. **ఏతేనా**తి సతసహస్ససహస్సయాగిగ్గహణేన దసన్నమ్పి భిక్ఖుకోటీనం పిణ్డపాతో దస్సితో హోతి. "దిన్నో"తి పదం ఆనేత్వా యోజనా. **దసన్నం వా కహాపణకోటీనం పిణ్డపాతో**తి దసన్నం కహాపణకోటీనం వినియుఞ్జనవసేన సమ్పాదితపిణ్డపాతో. తయిదం సతసహస్సం సహస్సయాగీనం దానం ఏత్తకం హోతీతి కత్వా వుత్తం. **సముఞ్జకం చరన్తోపీ**తి సముఞ్జకం చరిత్వాపి, సముఞ్జకచరణహేతూతి అత్థో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. దారం పోసేన్తోపి ధమ్మం చరతి, అప్పకస్మిం దదన్తోపి ధమ్మం చరతీతి యోజనా. **తథావిధస్సా**తి తాదిసస్స తథాధమ్మచారినో యా ధమ్మచరియా, తస్సా కలమ్పి నగ్ఘన్తి **ఏతే సహస్సయాగినో** అత్తనో సహస్సయాగితాయ. **యం తేన దలిద్దేనా**తిఆది తస్సేవత్థస్స వివరణం. **సబ్బేసమ్పి తేస**న్తి

‘‘సతంసహస్సానం సహస్సయాగిన’’న్తి వుత్తానం తేసం సబ్బేసమ్పి. **ఇతరేస**న్తి ‘‘తథావిధస్సా’’తి వుత్తపురిసతో అఞ్ఞేసం. **దసకోటిసహస్సదాన**న్తి దసకోటిసఙ్ఖాతం తతో అనేకసహస్సభేదతాయ సహస్సదానం.

‘‘కలం నగ్ఘతీ’’తి ఇదం తేసం దానతో ఇమస్స దానస్స ఉళారతరభావేన విపులతరభావేన విపులతరఫలతాయ వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**కథం ను ఖో ఏతం మహప్ఫలతరన్తి జాననత్థ**’’న్తి. పచ్చయవిసేసేన మహత్తం గతోతి **మహగ్గతో,** ఉళారోతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**విపులస్సేతం వేవచన**’’న్తి. **సమేనాతి** ఞాయేన, ధమ్మేనాతి అత్థో. **విసమేతి** న సమే మచ్ఛరియలక్ఖణప్పత్తే. **ఛేత్వాతి** పీళేత్వా. తం పన పీళనం పోథనన్తి దస్సేన్తో ‘‘**పోథేత్వా**’’తి ఆహ. **అస్సుముఖాతి** తిన్తఅస్సుముఖసమ్మిస్సా పరం రోదాపేత్వా. **మహాదాన**న్తి యథావుత్తం బహుదేయ్యధమ్మస్స పరిచ్చజనేన మహన్తదానం. **ఉప్పత్తియా అపరిసుద్ధతాయాతి** అజ్ఝాసయస్స దేయ్యధమ్మగవేసనాయ చ సుద్ధతాయ మలీనత్తా. **ఇతరం** ధమ్మచరియాయ నిబ్బత్తితదానం. **పరిత్తదాన**న్తి పరిత్తస్స దేయ్యధమ్మస్స వసేన పరిత్తదానం. **అత్తనో ఉప్పత్తియా పరిసుద్ధతాయాతి** అజ్ఝాసయస్స దేయ్యధమ్మగవేసనాయ చ విసుద్ధతాయ. **ఏవన్తిఆదిమాహాతి** ‘‘ఏవం సహస్సానం సహస్సయాగిన’’న్తి అవోచ. తత్థ **సహస్సాన**న్తి సతంసహస్సానం. గాథాబన్ధసుఖత్థం సతగ్గహణం న కతం. సేసం వుత్తనయమేవ.

మచ్ఛరిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సాధుసుత్తవణ్ణనా

౩౩. **ఉదానం ఉదానేసీతి** పీతివేగేన ఉగ్గిరితబ్బతాయ ఉదానం ఉగ్గిరి ఉచ్చారేసి. తయిదం యస్మా పీతిసముట్ఠాపితం వచనం, తస్మా వుత్తం ‘‘**ఉదాహారం ఉదాహరీ**’’తి . యథా పన తం వచనం ‘‘ఉదాన’’న్తి వుచ్చతి, తం దస్సేతుం ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది వుత్తం. **సద్ధాయాతి** ఏత్థ **య**-కారో హేతుఅత్థో. పరిచ్చాగచేతనాయ హి సద్ధా విసేసపచ్చయో అస్సద్ధస్స తదభావతో. **పి**-సద్దో వుత్తత్థసమ్పిణ్డనత్థో. ‘‘**సాహూ**’’తి పదం సాధుసద్దేన సమానత్థం దట్ఠబ్బం. **కథ**న్తి దానయుద్ధానం విపక్ఖసభావాతి అధిప్పాయో. **ఏతం ఉభయ**న్తి దానం యుద్ధన్తి ఇదం ద్వయం. **జీవితభీరుకోతి** జీవితవినాసభీరుకో. **ఖయభీరుకోతి** భోగక్ఖయస్స భీరుకో. **వదన్తోతి** జీవితే సాలయతం, తతో ఏవ యుజ్ఝనే అసమత్థతం పవేదేన్తో. **ఛేజ్జ**న్తి హత్థపాదాదిఛేదో. **ఉస్సహన్తోతి** వీరియం కరోన్తో. **ఏవం భోగే రక్ఖిస్సామీతి** తథా భోగే అపరిక్ఖీణే కరిస్సామీతి. **వదన్తోతి** ఇధ భోగేసు లోభం, తతో ఏవ దాతుం అసమత్థతం పవేదేన్తో. **ఏవ**న్తి ఏవం జీవితభోగనిరపేక్ఖతాయ దానఞ్చ యుద్ధఞ్చ సమం హోతి. **సద్ధాదిసమ్పన్నోతి** సద్ధాధమ్మజీవితావీమంసాసీలాదిగుణసమన్నాగతో. సో హి దేయ్యవత్థునో పరిత్తకత్తా అప్పకమ్పి దదన్తో అత్తనో పన చిత్తసమ్పత్తియా ఖేత్తసమ్పత్తియా చ బహుం ఉళారపుఞ్ఞం పవడ్ఢేన్తో బహువిధం లోభ-దోస-ఇస్సా-మచ్ఛరియ-దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదిభేదం తప్పటిపక్ఖం అభిభవతి, తతో ఏవ చ తం మహప్ఫలం హోతి మహానిసంసం. అట్ఠకథాయం పన ‘‘**మచ్ఛేరం మద్దతి**’’చ్చేవ వుత్తం, తస్స పన ఉజువిపచ్చనీకభావతో.

పరత్థాతి పరలోకే. **ఏకసాటకబ్రాహ్మణవత్థు** అన్వయవసేన, అఙ్కురవత్థు బ్యతిరేకవసేన విత్థారేతబ్బం.

ధమ్మో లద్ధో ఏతేనాతి **ధమ్మలద్ధో,** పుగ్గలో. అగ్గిఆహితపదస్స వియ సద్దసిద్ధి దట్ఠబ్బా. ‘‘**ఉట్ఠాన**న్తి కాయికం వీరియం, **వీరియ**న్తి చేతసిక’’న్తి వదన్తి. **ఉట్ఠాన**న్తి భోగుప్పాదే యుత్తపయుత్తతా. **వీరియ**న్తి తజ్జో ఉస్సాహో. **యమస్స** ఆణాపవత్తిట్ఠానం. **వేతరణిమ్పి** ఇతరే నిరయే చ అతిక్కమ్మ. తే పన అబ్బుదాదీనం వసేన అవీచిం దసధా కత్వా అవసేసమహానిరయే సత్తపి ఆయుప్పమాణభేదేన తయో తయో కత్వా ఏకతింసాతి వదన్తి. సఞ్జీవాదినిరయసంవత్తనస్స కమ్మస్స

తిక్ఖమజ్ఝముదుభావేన తస్స ఆయుప్పమాణస్స తివిధతా విభావేతబ్బా. అపరే పన “అట్ఠ మహానిరయా సోళస ఉస్సదనిరయా ఆదితో చత్తారో సితనిరయే ఏకం కత్వా సత్త సితనిరయాతి ఏవం ఏకతింస మహానిరయా”తి వదన్తి. మహానిరయగ్గహణతో ఆదితో చత్తారో సితనిరయా ఏకో నిరయో కతోతి.

తేసన్తి విచినిత్వా గహితపచ్చయానం. **పఞ్చనవుతిపాసణ్డభేదా** పపఞ్చసూదనిసంవణ్ణనాయం వుత్తనయేన వేదితబ్బా. **తత్థాతి** తేసు ద్వీసు విచిననేసు. **దక్ఖిణావిచిననం ఆహ,** ఉపమానాని హి నామ యావదేవ ఉపమేయ్యత్థవిభావనత్థాని. ఏతేన సుఖేత్తగహణతోపి దక్ఖిణేయ్యవిచిననం దట్ఠబ్బం.

పాణేసు సంయమోతి ఇమినా దసవిధమ్పి కుసలకమ్మపథధమ్మం దస్సేతి. యథా హి “పాణేసు సంయమో”తి ఇమినా సత్తానం జీవితావోరోపనతో సంయమో వుత్తో, ఏవం తేసం సాపతేయ్యావహారతో పరదారామసనతో విసంవాదనతో అఞ్ఞమఞ్ఞభేదనతో ఫరుసవచనేన సఙ్ఘట్టనతో నిరత్థకవిప్పలపనతో పరసన్తకాభిజ్ఝనతో ఉచ్ఛేదచిన్తనతో మిచ్ఛాభినివేసనతో చ సంయమో హోతీతి. తేనాహ “**సీలానిసంసం కథేతుమారద్ధా**”తి. ఫరుసవచనసంయమో పనేత్థ సరూపేనేవ వుత్తో.

పరస్స ఉపవాదభయేనాతి పాపకిరియహేతు పరేన అత్తనో వత్తబ్బఉపవాదభయేన. **ఉపవాదభయాతి** ఉపవాదభయనిమిత్తం. “కథం ను ఖో అమ్హే పరే న ఉపవదేయ్యు”న్తి ఆసీసన్తా **పాపం న కరోన్తి. ధమ్మపదమేవాతి** అసఙ్ఖతధమ్మకోట్ఠాసో ఏవ **సేయ్యో** సేట్ఠో. యస్మా సబ్బసఙ్ఖతం అనిచ్చం ఖయధమ్మం వయధమ్మం విరాగధమ్మం నిరోధధమ్మం, తస్మా తదధిగమాయ ఉస్సాహో కరణీయోతి దస్సేతి. పుబ్బసద్దో కాలవిసేసవిసయోతి ఆహ “**పుబ్బే చ కస్సపబుద్ధాదికాలేపీ**”తిఆది. పున అకాలవిసేసో అపాటియేక్కో భుమ్మత్థవిసయోవాతి ఆహ “**సబ్బేపి వా**”తిఆది. తత్థ **సబ్బేపి వాతి** ఏతే సబ్బేపి కస్సపబుద్ధాదయో లోకనాథా **సన్తో నామ** వూపసన్తసబ్బకిలేససన్తాపా సన్తసబ్భూతగుణత్తా.

సాధుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. నసన్తిసుత్తవణ్ణనా

౩౪. కమనీయానీతి కన్తాని. తతో ఏవ ఏతాని **ఇట్ఠారమ్మణాని** సుఖారమ్మణాని **రూపాదీని,** తే పన వత్థుకామా, తదారమ్మణకిలేసకామా వా. “**న సన్తి కామా మనుజేసూ**”తి దేసనాసీసమేతం, నిచ్చయేన కామా అనిచ్చాయేవ. మచ్చు ధీయతి ఏత్థాతి **మచ్చుధేయ్యం.** న పున ఆగచ్ఛతి ఏత్థ తం **అపునాగమనం. అపునాగమనసఙ్ఖాతం నిబ్బానం** అనుపగచ్ఛనతో. **నిబ్బానం హీతిఆది** వుత్తస్సేవత్థస్స వివరణం. **బద్ధోతి** పటిబద్ధచిత్తో. **పమత్తోతి** వోస్సగ్గపమాదం ఆపన్నో.

తణ్హాఛన్దతో జాతం తస్స విసేసపచ్చయత్తా. ఇచ్ఛితం హనతీతి **అఘం,** దుక్ఖం. ఇధ పన అనవసేసపరియాదానవసేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖన్తి. **ఛన్దవినయా అఘవినయోతి** హేతునిరోధేన హి ఫలనిరోధో, ఏవం సఉపాదిసేసనిబ్బానం వత్వా **అఘవినయా దుక్ఖవినయోతి** అనుపాదిసేసనిబ్బానం వదతి.

చిత్రానీతి కిలేసకామాపి వేదనాదిట్ఠిసమ్పయోగభేదేన హోన్తి, ఆకారభేదేన చ అత్థి సవిఘాతావిఘాతాతి తతో విసేసేతుం “**ఆరమ్మణచిత్రానీ**”తి వుత్తం. **సఙ్కప్పితరాగోతి** సుభాదివసేన సఙ్కప్పితవత్థుమ్హి రాగో. **కిలేసకామో కామోతి వుత్తో** తస్సేవిధ విసేసతో కామభావసిద్ధితో. **పసూరసుత్తేన విభావేతబ్బో** “న తే కామా”తిఆదినా తస్స వత్థుమ్హి ఆగతత్తా.

ఇదాని తమత్థం సఙ్ఖేపేనేవ విభావేన్తో ‘‘**పసూరపరిబ్బాజకో హి**’’తిఆదిమాహ. **న తే కామా యాని చిత్రాని లోకే**తి తే చే కామా న హోన్తి, యాని లోకే చిత్రాని రూపాదిఆరమ్మణాని. **వేదేసీ**తి కేవలం సఙ్కప్పరాగఞ్చ కామం కత్వా వదేసి చే. **హిహిన్తీ**తి భవేయ్యున్తి అత్థో. సుణన్తో సద్దాని మనోరమాని, సత్థాపి తే హేహితి కామభోగీతి పచ్చేకం గాథా, ఇధ పన సంఖిపిత్వా దస్సితా. ధీరా నామ ధితిసమ్పన్నాతి ఆహ ‘‘**పణ్డితా**’’తి.

తస్సాతి యో పహీనకోధమానో సబ్బసో సంయోజనాతిగో నామరూపస్మిం అసజ్జన్తో రాగాదికిఞ్చనరహితో, తస్స. **మోఘరాజా నామ థేరో** బావరీబ్రాహ్మణస్స పరిచారకానం సోళసన్నం అఞ్ఞతరో. **యథానుసన్ధిం** అప్పత్తో సావసేస-**అత్థో,** కిఞ్చి వత్తబ్బం అత్థీతి అధిప్పాయో . సబ్బసో విముత్తత్తావ దేవమనుస్సా నమస్సన్తి, యే తం పటిపజ్జన్తి. తేసం కిం హోతి? కిఞ్చిపి న సియాతి అయమేత్థ అత్థవిసేసో? **దసబలం సన్ధాయేవమాహ** ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన. **అనుపటిపత్తియాతి** పటిపత్తిం అనుగన్త్వా పటిపజ్జనేన. **నమస్సన్తి** తం పూజేన్తి.

చతుసచ్చధమ్మం జానిత్వాతి తేన పటివిద్ధం చతుసచ్చధమ్మం పటివిజ్ఝిత్వా. తథా చ బుద్ధసుబుద్ధతాయ నిబ్బేమతికా హోన్తీతి ఆహ ‘‘**విచికిచ్ఛం పహాయా**’’తి. తతో పరం పన అనుక్కమేన అగ్గమగ్గాధిగమేన **సఙ్గాతిగాపి** హోన్తి. అసేక్ఖధమ్మపారిపూరియా **పసంసియా** విఞ్ఞూనం పసంసాపి హోన్తీతి.

నసన్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఉజ్ఝానసఞ్ఞిసుత్తవణ్ణనా

౩౫. ఉజ్ఝానవసేన పవత్తా సఞ్ఞా ఏతేసం అత్థి, ఉజ్ఝానవసేన వా సఞ్జానన్తీతి **ఉజ్ఝానసఞ్ఞీ. కారయే**తి కతానం పరియన్తం కారయేతి అత్థో. **పరియన్తకారిత**న్తి పరిచ్ఛిన్నకారితం పరిమితవచనన్తి అత్థో. పంసుకూలాదిపటిపక్ఖనయేన **పత్తుణ్ణదుకులాది** వుత్తం. **నామం గహిత**న్తి ఏతేన ‘‘ఉజ్ఝానసఞ్ఞికా’’తి ఏత్థ క-సద్దో సఞ్ఞాయన్తి దస్సేతి.

అఞ్ఞేనాకారేన భూతన్తి అత్తనా పవేదియమానాకారతో అఞ్ఞేన అసుద్ధేన ఆకారేన విజ్జమానం ఉపలబ్భమానం అత్తానం. **వఞ్చేత్వా**తి పలమ్భేత్వా. **తస్స** కుహకస్స. **తం** చతున్నం పచ్చయానం పరిభుఞ్జనం. **పరిజానన్తీ**తి తస్స పటిపత్తిం పరిచ్ఛిజ్జ జానన్తి. **కారకో**తి సమ్మాపటిపత్తియా కత్తా, సమ్మాపటిపజ్జితాతి అత్థో.

ఇదన్తి లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తం, అయన్తి అత్థో. **ధమ్మానుధమ్మపటిపదా**తి నిబ్బానధమ్మస్స అనుచ్ఛవికతాయ అనుధమ్మభూతా పటిపదా. పటిపక్ఖవిధమనే అసిథిలతాయ **దళ్హా. భాసితమత్తేన చ సవనమత్తేన చా**తి ఏత్థ **చ**-సద్దో విసేసనివత్తిఅత్థో. తేన భాసితస్స సుతస్స చ సమ్మాపటిపత్తివిసేసం నివత్తేతి. **లోకపరియాయ**న్తి లోకస్స పరివిధమనం ఉప్పాదనిరోధవసేన సఙ్ఖారానం పరావుత్తిం. తేనాహ ‘‘**సఙ్ఖారలోకస్స ఉదయబ్బయ**’’న్తి. స్వాయమత్థో సచ్చపటివేధేనేవ హోతీతి ఆహ ‘‘**చతుసచ్చధమ్మఞ్చ అఞ్ఞాయా**’’తి . **ఏవం న కుబ్బన్తీ**తి అత్తని విజ్జమానమ్పి గుణం అనావీకరోన్తో ‘‘యథా తుమ్హే వదథ, ఏవం న కుబ్బన్తీ’’తి అవిజ్జమానతం బ్యాకరోతీతి అత్థో.

అకారకమేవాతి దోసం అకారకమేవ. అచ్చయస్స పటిగ్గణ్హనం నామ అధివాసనం, ఏవం నో దేసకేన దేసియమానో తతో విగతో నామ హోతి. తేనాహ ‘‘**పటిగ్గణ్హాతూతి ఖమతూ**’’తి.

సభావేనాతి సభావతో. **ఏకసదిసన్తి** పరేసం చిత్తాచారం జానన్తమ్పి అజానన్తేహి సహ ఏకసదిసం కరోన్తా. **పరతోతి** పచ్ఛా. **కథాయ ఉప్పన్నాయాతి** "కస్సచ్చయా న విజ్జన్తీ"తిఆదికథాయ పవత్తమానాయ "తథాగతస్స బుద్ధస్సా"తిఆదినా **బుద్ధబలం** బుద్ధానుభావం దీపేత్వా. **ఖమిస్సామీతి** అచ్చయదేసనం పటిగ్గణ్హిస్సామి. తప్పటిగ్గహో హి ఇధ ఖమనన్తి అధిప్పేతం, సత్థా పన సబ్బకాలం ఖమో ఏవ.

కోపో అన్తరే చిత్తే ఏతస్సాతి **కోపన్తరో**. దోసో గరు గరుకాతబ్బో అస్సాతి **దోసగరు**. "పటిముచ్చతీ"తి వా పాఠో, అయమేవ అత్థో. **అచ్చాయికకమ్మన్తి** సహసా అనుపధారేత్వా కిరియా. **నో చిధాతి** నో చే ఇధ. **ఇధాతి** నిపాతమత్తం. **అపగతం** అపనీతం. దోసో నో చే సియా, తేన పరియాయేన యది అపరాధో నామ న భవేయ్యాతి. **న సమ్మేయ్యుం** న వూపసమేయ్యుం. **కుసలోతి** అనవజ్జో.

ధీరో సతోతి పదద్వయేన వట్టచ్ఛిన్దం ఆహ. **కో నిచ్చమేవ పణ్డితో నామాతి అత్థోతి** "కస్సచ్చయా"తిఆదికాయ పుచ్ఛాగాథాయ అత్థో. దీఘమజ్ఝిమసంవణ్ణనాసు తథాగత-సద్దో విత్థారతో సంవణ్ణితోతి ఆహ **"ఏవమాదీహి కారణేహి తథాగతస్సా"**తి. **బుద్ధత్తాదీహీతి ఆది**-సద్దేన "బోధేతా పజాయా"తిఆదినా (మహాని॰ ౧౯౨; చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేస ౯౭) నిద్దేసే ఆగతకారణాని సఙ్గణ్హాతి. **విమోక్ఖం** వుచ్చతి అరియమగ్గో, తస్స **అన్తో** అగ్గఫలం, తత్థ భవా **పణ్ణత్తి,** తస్సా వసేన. ఏవం బుద్ధబలం దీపేతి. ఇదాని ఖిత్తం సఙ్ఖేపేన సంహరాపితం హోతీతి దస్సేతి.

ఉజ్ఝానసఞ్ఞిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సద్ధాసుత్తవణ్ణనా

౩౬. తత్వస్సాతి ఓ-కారస్స వ-కారాదేసం అ-కారస్స చ లోపం కత్వా నిద్దేసోతి ఆహ **"తతో అస్సా"**తి. "తతస్సా"తి వా పాఠో, **తతోతి** చ సద్ధాహేతూతి అత్థో. **నానుపతన్తీతి** న వత్తన్తి. **పమాదం కరోన్తీతి** పమజ్జన్తి, మిచ్ఛా పటిపజ్జన్తీతి అత్థో. **లక్ఖణానీతి** అనిచ్చాదిలక్ఖణాని. **ఉపనిజ్ఝాయతీతి** ఉపేచ్చ ఞాణచక్ఖునా పేక్ఖతి, అనుపస్సతీతి అత్థో. **ఆగతకిచ్చన్తి** ఆహతకిచ్చం, అయమేవ వా పాఠో. **సాధేతీతి** అసమ్మోహపటివేధవసేన నిప్ఫాదేతి, తథలక్ఖణం నిరోధసచ్చం ఉపనిజ్ఝాయతీతి అయమత్థో మగ్గేపి వత్తబ్బో తేన వినా అసమ్మోహపటివేధస్స అసమ్భవతో. **కసిణారమ్మణస్సాతి** ఇదం లక్ఖణవచనం. అకసిణారమ్మణసమాపత్తియోపి హి సన్తీతి. యథా చ కసిణారమ్మణాని అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం అవసేసానఞ్చ తదారమ్మణానం పచ్చవేక్ఖణవసేన చిత్తానం, ఏవం తేన తాని ఆరమ్మణాని గహితానీతి "కసిణారమ్మణస్స"ఇచ్చేవ వుత్తం. పరమం ఉత్తమం సుఖన్తి వత్తబ్బతో **పరమసుఖం అరహత్తం**.

సద్ధాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సమయసుత్తవణ్ణనా

౩౭. ఉదానం పటిచ్చాతి ఉక్కాకరఞ్ఞా జాతిసమ్భేదపరిహారనిమిత్తం అత్తనో వంసపరిసుద్ధం నిస్సాయ వుత్తం పీతిఉదాహారం పటిచ్చ గోత్తవసేన **''సక్కా''తి లద్ధనామానం**. యది ఏకోపి జనపదో, కథం బహువచనన్తి ఆహ

‘‘**రుళ్హీసద్దేనా**’’తి. అక్ఖరచిన్తికా హి ఈదిసేసు ఠానేసు యుత్తే వియ సలిఙ్గవచనాని ఇచ్ఛన్తి, అయమేత్థ రుళ్హీ యథా “అవన్తీ కురూ”తి, తబ్బిసేసనే పన జనపదసద్దే జాతిసద్దతాయ ఏకవచనమేవ. **అరోపిమేతి** కేనచి న రోపిమే.

ఆవరణేనాతి సేతునా. **బన్ధాపేత్వాతి** పణ్డుపలాసపాసాణమత్తికఖణ్డాదీహి ఆలిం థిరం కారాపేత్వా. **సస్సాని కారేన్తీతి** జేట్ఠమాసే కిర ఘమ్మస్స బలవభావేన హిమవన్తే హిమం విలీయిత్వా సన్దిత్వా అనుక్కమేన రోహిణిం నదిం పవిసతి, తం బన్ధిత్వా సస్సాని కారేన్తి. ‘‘**జాతిం ఘట్టేత్వా కలహం వడ్ఢయింసూ**’’తి సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం పాకటతరం కాతుం ‘‘**కోలియకమ్మకరా వదన్తీ**’’తి ఆహ. **నియుత్తఅమచ్చానన్తి** తస్మిం సస్సపరిపాలనకమ్మే నియోజితమహామత్తానం.

తీణి జాతకానీతి “కుఠారిహత్థో పురిసో”తిఆదినా **ఫన్దనజాతకం** (జా. ౧.౧౩.౧౪ ఆదయో) “దుద్దుభాయతి భద్దన్తే”తిఆదినా **దుద్దుభజాతకం,** (జా. ౧.౪.౮౫ ఆదయో) “వన్దామి తం కుఞ్జరా”తిఆదినా **లటుకికజాతకన్తి** (జా. ౧.౫.౩౯ ఆదయో) ఇమాని తీణి జాతకాని. **ద్వే జాతకానీతి** –

“సాధు సమ్బహులా ఞాతీ, అపి రుక్ఖా అరఞ్ఞజా;
వాతో వహతి ఏకట్ఠం, బ్రహన్తమ్పి వనప్పతి”న్తి. –

ఆదినా **రుక్ఖధమ్మజాతకం** (జా. ౧.౧.౭౪).

“సమ్మోదమానా గచ్ఛన్తి, జాలమాదాయ పక్ఖినో;
యదా తే వివదిస్సన్తి, తదా ఏహిన్తి మే వస”న్తి. (జా. ౧.౧.౩౩) –

ఆదినా **సమ్మోదమానజాతకన్తి** ఇమాని ద్వే జాతకాని.

“అత్తదణ్డా భయం జాతం, జనం పస్సథ మేధగం;
సంవేగం కిత్తయిస్సామి, యథా సంవిజితం మయా”తి. (సు. ని. ౯౪౧) –

ఆదినా **అత్తదణ్డసుత్తం**.

తేనాతి భగవతా. **కలహకరణభావోతి** కలహకరణస్స అత్థిభావో. మహాపథవియా మహగ్ఘే ఖత్తియే కస్మా నాసేథాతి దస్సేత్వా కలహం వూపసమేతుకామో భగవా పథవిం నిదస్సనభావేన గణ్హాతి దస్సేన్తో ‘‘**పథవీ నామ కిం అగ్ఘతీ**’’తిఆదిమాహ. **అట్ఠానేతి** అకారణే. **వేరం కత్వాతి** విరోధం ఉప్పాదేత్వా. తంతంపలోభనకిరియాయ పరక్కమన్తియో ‘‘**ఉక్కణ్ఠన్తూ**’’**తి సాసనం పేసేన్తి. కుణాలదహేతి** కుణాలదహతీరే పతిట్ఠాయ. **పుచ్ఛితం కథేసి** అనుక్కమేన కుణాలసకుణరాజస్స పుచ్ఛాపసఙ్గేన **కుణాలజాతకం** (జా. ౨.౨౧.కుణాలజాతక) కథేస్సామీతి. **అనభిరతిం వినోదేసి** ఇత్థీనం దోసదస్సనముఖేన కామానం ఆదీనవోకారసంకిలేసవిభావనవసేన. **పురిసపురిసేహీతి** కోసజ్జం విద్ధంసేత్వా పురిసథామబ్రూహనేన ఉత్తమపురిసేహి నో భవితుం వట్టతీతి ఉప్పన్నచిత్తా . **అవిస్సట్ఠసమణకమ్మన్తా** అపరిచ్చత్తకమ్మట్ఠానాభియోగాతి అత్థో. **నిసీదితుం వట్టతీతి** భగవా చిన్తేసీతి యోజనా.

పదుమినియన్తి పదుమవనే. **వికసింసు** గుణగణవిబోధేన. **అయం ఇమస్స...పే.... న కథేసీతి** ఇమినా సబ్బేపి తే భిక్ఖూ తావదేవ పటిపాటియా ఆగతత్తా అఞ్ఞమఞ్ఞస్స లజ్జమానా అత్తనా పటిలద్ధవిసేసం భగవతో నారోచేసున్తి దస్సేతి. **ఖీణాసవానన్తి**ఆదినా తత్థ కారణమాహ.

ఓసటమత్తేతి భగవతో సన్తికం ఉపగతమత్తే. **అరియమణ్డలేతి** అరియపుగ్గలసమూహే. **పాచీనయుగన్ధరపరిక్ఖేపతోతి** యుగన్ధరపబ్బతస్స పాచీనపరిక్ఖేపతో, న బాహిరకేహి వుచ్చమానఉదయపబ్బతతో. **రామణేయ్యకదస్సనత్థన్తి** బుద్ధుప్పాదపటిమణ్డితత్తా విసేసతో రమణీయస్స లోకస్స రమణీయభావదస్సనత్థం. **ఉల్లఙ్ఘిత్వాతి** ఉట్ఠహిత్వా. **ఏవరూపే ఖణే లయే ముహుత్తేతి** యథావుత్తే చన్దమణ్డలస్స ఉట్ఠితక్ఖణే ఉట్ఠితవేలాయం ఉట్ఠితముహుత్తేతి ఉపరూపరికాలస్స వడ్ఢితభావదస్సనత్థం వుత్తం.

తేసం భిక్ఖూనం జాతిఆదివసేన భగవతో అనురూపపరివారభావం దస్సేన్తో ''**తత్థా**''తిఆదిమాహ. **మహాసమ్మతస్స వంసే ఉప్పన్నో**తిఆది కులవంససుద్ధిదస్సనం. **ఖత్తియగబ్భే జాతో**తి ఇదం సతిపి జాతివిసుద్ధియం మాతాపితూనం వసేన అవిసుద్ధతా సియాతి తేసమ్పి "అవిసుద్ధతా నత్థి ఇమేస"న్తి విసుద్ధిదస్సనత్థం వుత్తం. సతిపి చ గబ్భవిసుద్ధియం కతదోసేన మిస్సకత్తా అరజ్జారహతాపి సియాతి "తమ్పి నత్థి ఇమేస"న్తి దస్సనత్థం ''**రాజపబ్బజితా**''తిఆది వుత్తం.

సామన్తాతి సమీపే. **చలింసూతి** ఉట్ఠహింసు. కోసమత్తం ఠానం **సద్దన్తరం,** "సద్దసవనట్ఠానమేవ సద్దన్తర"న్తి అపరే. **తిక్ఖత్తుం తేసట్ఠియా నగరసహస్సేసూతి** జమ్బుదీపే కిర ఆదితో మహన్తాని తేసట్ఠి నగరసహస్సాని ఉప్పన్నాని, తథా దుతియం, తథా తతియం. తం సన్ధాయాహ "తిక్ఖత్తుం తేసట్ఠియా నగరసహస్సేసూ"తి. తాని పన సమ్పిణ్డేత్వా సతసహస్సతో పరం నవసహస్సాధికాని అసీతిసహస్సాని. **నవనవుతియా దోణముఖసతసహస్సేసూతి** నవసతసహస్సాధికేసు నవుతిసతసహస్సేసు దోణముఖేసు. **దోణముఖన్తి** చ మహానగరస్స ఆయుప్పత్తిట్ఠానభూతం పాదనగరం వుచ్చతి. **ఛనవుతియా పట్టనకోటిసతసహస్సేసూతి** ఛకోటిసతసహస్సఅధికేసు నవుతికోటిసతసహస్సపట్టనేసు. తమ్బపణ్ణిదీపాదిఛ**పణ్ణాసాయ రతనాకరేసు**. ఏవం పన నగర-దోణముఖపట్టన-రతనాకరాదిభావేన కథనం తంతంఅధివత్థాయ వసన్తీనం తాసం దేవతానం బహుభావదస్సనత్థం. యది దససహస్సచక్కవాళేసు దేవతా సన్నిపతితా. అథ కస్మా పాళియం "దసహి చ లోకధాతూహీ"తి? వుత్తన్తి ఆహ ''**దససహస్స...పే.... అధిప్పేత**''న్తి. తేన సహస్సిలోకధాతు ఇధ "ఏకా లోకధాతూ"తి వేదితబ్బా.

లోహపాసాదేతి సబ్బపఠమకతే లోహపాసాదే. **బ్రహ్మలోకేతి** హేట్ఠిమే బ్రహ్మలోకే. యది తా దేవతా ఏవం నిరన్తరా హుత్వా సన్నిపతితా, పచ్ఛా ఆగతానం ఓకాసో ఏవ న భవేయ్యాతి చోదనం సన్ధాయాహ ''**యథా ఖో పనా**''తిఆది.

సుద్ధావాసకాయే ఉప్పన్నా **సుద్ధావాసకాయికా**. తాసం పన యస్మా సుద్ధావాసభూమి నివాసట్ఠానం, తస్మా వుత్తం ''**సుద్ధావాసవాసీన**''న్తి. **ఆవాసాతి** ఆవాసట్ఠానభూతా. దేవతా పన ఓరమ్భాగియానం ఇతరేసఞ్చ సంయోజనానం సముచ్ఛిన్నట్ఠేన సుద్ధో ఆవాసో విహారో ఏతేసన్తి **సుద్ధావాసా. మహాసమాగమం ఇత్వాతి** మహాసమాగమం గతాతి ఇత్వా.

పురత్థిమచక్కవాళముఖవట్టియం ఓతరి అఞ్ఞత్థ ఓకాసం అలభమానో. ఏవం సేసాపి. **మణివమ్మన్తి** ఇన్దనీలమణిమయం కవచం. బుద్ధానం అభిముఖభాగో **బుద్ధవీథి,** సా యావ చక్కవాళా **ఉత్తరితుం న సక్కా. మహతియా**

బుద్ధవీథియావాతి బుద్ధానం సన్తికం ఉపసఙ్కమన్తేహి తేహి దేవబ్రహ్మేహి వలఞ్జితబుద్ధవీథియావ.

సమితి సఙ్గతి సన్నిపాతో సమయో, మహన్తో సమయో **మహాసమయోతి** ఆహ ''**మహాసమూహో**''తి. పవద్ధం వనం **పవనన్తి** ఆహ ''**వనసణ్డో**''తి. **దేవఘటాతి** దేవసమూహో. **సమాదహంసూతి** సమాహితం లోకుత్తరసమాధిం సుట్ఠు అప్పితం అకంసు. తథా సమాహితం పన సమాధినా నియోజితం నామ హోతీతి వుత్తం ''**సమాధినా యోజేసు**''న్తి. సబ్బేసం గోముత్తవఙ్కాదీనం దూరసముస్సారితత్తా **అత్తనో...పే.... అకరింసు**. వినయతి అస్సే ఏతేహీతి **నేత్తాని,** యోత్తాని. అవీథిపటిపన్నానం అస్సానం వీథిపటిపాదనం రస్మిగ్గహణేన హోతీతి ''**యోత్తాని గహేత్వా అచోదేన్తో**''తి వత్వా తం పన అచోదనం అవారణమేవాతి ఆహ ''**అచోదేన్తో అవారేన్తో**''తి.

యథా ఖీలం భిత్తియం, భూమియం వా ఆకోటితం దున్నీహరణం, యథా చ పలిఘం నగరప్పవేసనివారణం, యథా చ ఇన్దఖీలం గమ్భీరనేమి సునిఖాతం దున్నీహరణం, ఏవం రాగాదయో సత్తసన్తానతో దున్నీహరణా నిబ్బాననగరప్పవేసనివారణా చాతి తే ''**ఖీలం పలిఘం ఇన్దఖీల**''న్తి చ వుత్తా. **ఊహచ్చాతి** ఉద్ధరిత్వా. తణ్హాఏజాయ అభావేన **అనేజా**. పరమసన్తుట్ఠభావేన చాతుద్దిసత్తా **అప్పటిహతచారికం చరన్తి**. బుద్ధచక్ఖు-ధమ్మచక్ఖు-దిబ్బచక్ఖు-సమన్తచక్ఖు-పకతిచక్ఖూనం వసేన **పఞ్చహి చక్ఖూహి**. సుదన్తా కుతోతి ఆహ ''**చక్ఖుతోపీ**''తి. **ఛన్దాదీహీతి** ఛన్దాదీనం వసేన **న గచ్ఛన్తి** న వత్తన్తి. **న ఆగచ్ఛన్తి** అనుప్పాదనతో. **ఆగున్తి** అపరాధం.

సబ్బసంయోగాతి విభత్తిలోపేన నిద్దేసో, సబ్బే సంయోగేతి అత్థో. **విసజ్జాతి** విసజ్జిత్వా. **ఏవమ్పీతి** ఇమాయపి గాథాయ వసేన "ఆగుం న కరోతీ"తి పదే.

గతాసేతి గతా ఏవ. **న గమిస్సన్తి** పరినిట్ఠితసరణగమనత్తా. లోకుత్తరసరణగమనఞ్హేత్థ అధిప్పేతం. తేనాహ ''**నిబ్బేమతికసరణగమనేన గతా**''తి. తే హి నియమేన అపాయం న గమిస్సన్తి, దేవకాయఞ్చ పరిపూరేస్సన్తి. యే పన లోకియేన సరణగమనేన బుద్ధం సరణం గతా, న తే గమిస్సన్తి అపాయం, సతి చ పచ్చయన్తరసమవాయే పహాయ మానుసం దేహం దేవకాయం పరిపూరేస్సన్తీతి. తేనాహ నో బ్రహ్మా ''**యే కేచి బుద్ధం...పే.... పరిపూరేస్సన్తీ**''తి.

సమయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సకలికసుత్తవణ్ణనా

౩౮. తన్తి ఉయ్యానం సఙ్ఘం గతన్తి సమ్బన్ధో. ధనునా సరేన గహన్తి పోథయన్తి బాధేన్తీతి **ధనుగ్గహా. తం సమ్పటిచ్ఛీతి** తస్సా సిలాయ హేట్ఠాభాగేన ఉగ్గన్త్వా సమ్పటిచ్ఛి. సత్థు పుఞ్ఞానుభావేన ఉపహతత్తా సయమ్పి పరిపతన్తీ వాతం ఉపత్థమ్భేతి. **అభిహని** సత్థారా అనావజ్జితత్తా. తఞ్చ ఖో కమ్మఫలవసేనాతి దట్ఠబ్బం. తతో ఏవ **తతో పట్ఠాయ భగవతో అఫాసు జాతన్తి** ఏతేనపి ఉపాదిణ్ణకసరీరే నామ అనిట్ఠాపి సమ్ఫస్సకా పతన్తి ఏవ తథారూపేన కమ్మునా కతోకాసేతి దస్సేతి. **అయం విహారోతి** గిజ్ఝకూటవిహారో. **ఉజ్జఙ్గలో** న కత్తబ్బపరో. **విసమోతి** భూమిభాగవసేన విసమో. సివికాకారేన సజ్జితో మఞ్చో ఏవ **మఞ్చసివికా**.

భుసాతి దళ్హా. **దుక్ఖాతి** దుక్ఖమా దుత్తితిక్ఖా. **ఖరాతి** కక్కసా. **కటుకాతి** అనిట్ఠా. **అసాతాతి** న సాతా అప్పియా. **న అప్పేతీతి** న ఉపేతి. **న అప్పాయన్తీతి** న ఖమన్తి. వేదనాధివాసనఖన్తియా సతిసమ్పజఞ్ఞయుత్తత్తా సబ్బసత్తట్ఠితాహారసముదయవత్థుజాతస్స ఆదీనవనిస్సరణానం పగేవ సుప్పటివిదితత్తా యథా సముదాచారో చిత్తం నాభిభవతి, ఏవం సమ్మదేవ ఉపట్ఠాపితసతిసమ్పజఞ్ఞత్తా వుత్తం "**వేదనాధివాసన...పే.... హుత్వా**"తి. **అపీళియమానోతి** అబాధియమానో. కామం అనిట్ఠాయ వేదనాయ ఫుట్ఠో తాయ అపీళియమానో నామ నత్థి, పరిఞ్ఞాతవత్థుకత్తా పన తస్సా వసే అవత్తమానో "అవిహఞ్ఞమానో"తి వుత్తో. తేనాహ "**సమ్పరివత్తసాయితాయ వేదనానం వసం అగచ్ఛన్తో**"తి.

సీహసేయ్యన్తి ఏత్థ సయనం సేయ్యా, సీహస్స వియ సేయ్యా సీహసేయ్యా, తం సీహసేయ్యం. అథ వా **సీహసేయ్యన్తి** సేట్ఠసేయ్యం ఉత్తమసేయ్యం. స్వాయమత్థో అట్ఠకథాయమేవ ఆగమిస్సతి. "వామేన పస్సేన సేన్తీ"తి ఏవం వుత్తా **కామభోగిసేయ్యా. దక్ఖిణపస్సేన సయానో నామ నత్థి** దక్ఖిణహత్థస్స సరీరగ్గహణాదియోగక్ఖమతో. పురిసవసేన చేతం వుత్తం. **ఏకేన పస్సేన సయితుం న సక్కోన్తి** దుక్ఖుప్పత్తితో. **అయం సీహసేయ్యాతి** అయం యథావుత్తా సీహసేయ్యా. **తేజుస్సదత్తాతి** ఇమినా సీహస్స అభీతభావం దస్సేతి. భీరుకజాతికా హి సేసమిగా అత్తనో ఆసయం పవిసిత్వా ఉత్రాసబహులా సన్తాసపుబ్బకం యథా తథా సయన్తి, సీహో పన అభిరుకభావతో సతోకారీ భిక్ఖు వియ సతిం ఉపట్ఠపేత్వావ సయతి. తేనాహ "**ద్వే పురిమపాదే**"తిఆది. **పురిమపాదేతి** దక్ఖిణపురిమపాదే వామస్స పురిమపాదస్స ఠపనవసేన ద్వే పురిమపాదే ఏకస్మిం ఠానే ఠపేత్వా. **పచ్ఛిమపాదేతి** ద్వే పచ్ఛిమపాదే. వుత్తనయేనేవ ఇధాపి ఏకస్మిం ఠానే ఠపనం వేదితబ్బం. **ఠితోకాససల్లక్ఖణం** అభీరుకభావేనేవ. **సీసం పన ఉక్ఖిపిత్వాతిఆదినా** వుత్తసీహకిరియా అనుత్రాసపబుజ్ఝనం వియ అభీరుకభావసిద్ధా ధమ్మతావసేనేవాతి వేదితబ్బా. **సీహవిజమ్భితవిజమ్భనం** అతివేలం ఏకాకారేన ఠపితానం సరీరావయవానం గమనాదికిరియాసు యోగ్గభావాపాదనత్థం. **తిక్ఖత్తుం సీహనాదనదనం** అప్పేసక్ఖమిగజాతపరిహారణత్థం.

సేతి అబ్యావటభావేన పవత్తతి ఏత్థాతి సేయ్యా, చతుత్థజ్ఝానమేవ సేయ్యా **చతుత్థజ్ఝానసేయ్యా**. కిం పనేత్థ తం చతుత్థజ్ఝానన్తి? ఆనాపానచతుత్థజ్ఝానం. తతో హి వుట్ఠహిత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అనుక్కమేన అగ్గమగ్గం అధిగన్త్వా తథాగతో జాతోతి. "తయిదం పదట్ఠానం నామ, న సేయ్యా, తథాపి యస్మా 'చతుత్థజ్ఝానా వుట్ఠహిత్వా సమనన్తరం భగవా పరినిబ్బాయీ'తి **మహాపరినిబ్బానే** (దీ. ని. ౨.౨౧౯) ఆగతం. తస్మా లోకియచతుత్థజ్ఝానసమాపత్తి ఏవ **తథాగతసేయ్యా**"తి కేచి. ఏవం సతి పరినిబ్బానకాలికావ తథాగతసేయ్యాతి ఆపజ్జతి; న చ తథాగతో లోకియచతుత్థజ్ఝానసమాపజ్జనబహులో విహాసి. అగ్గఫలవసేన పవత్తం పనేత్థ చతుత్థజ్ఝానం వేదితబ్బం. తత్థ యథా సత్తానం నిద్దుపగమలక్ఖణా సేయ్యా భవఙ్గచిత్తవసేన హోతి, సా చ నేసం పఠమం జాతిసమన్వయా యేభుయ్యవుత్తికా, ఏవం భగవతో అరియజాతిసమన్వయం యేభుయ్యవుత్తికం అగ్గఫలభూతం చతుత్థజ్ఝానం **తథాగతసేయ్యాతి** వేదితబ్బా. **సీహసేయ్యా** నామ సేట్ఠసేయ్యాతి ఆహ "**ఉత్తమసేయ్యా**"తి.

"కాలపరిచ్ఛేదం కత్వా యథాపరిచ్ఛేదం ఉట్ఠహిస్సామీ"తి ఏవం తదా మనసికారస్స అకతత్తా పాళియం "ఉట్ఠానసఞ్ఞం మనసికరిత్వా"తి న వుత్తన్తి ఆహ "**ఉట్ఠానసఞ్ఞన్తి పనేత్థ న వుత్త**"న్తి. తత్థ కారణమాహ "**గిలానసేయ్యా హేసా**"తి. సా హి చిరకాలప్పవత్తికా హోతి.

విసుం విసుం రాసివసేన అనాగన్త్వా ఏకజ్ఝం పుఞ్జవసేన ఆగతత్తా వుత్తం "**సబ్బాపి తా**"తి. తేనాహ "**సత్తసతా**"తి. **వికారమత్తమ్పీతి** వేదనాయ అసహనవసేన పవత్తనాకారమత్తమ్పి. **సుసమ్మట్ఠకఞ్చనం వియాతి** సమ్మట్ఠసుసజ్జితసువణ్ణం

వియ.

ధమ్మాలపనన్తి అసఙ్ఖారికసముప్పన్నసభావాలపనం. సముల్లపితఞ్హి ఆకారసమానవచనమేతం. నాగో వియ వాతి పవత్తతీతి నాగవో. తస్స భావో **నాగవతా.** విభత్తిలోపేన హేస నిద్దేసో, మహానాగహత్థిసదిసతాయాతి అత్థో. **బ్యత్తుపరిచరణట్ఠేనాతి** బ్యత్తం ఉపరూపరి అత్తనో కిరియాచరణేన. **అజానీయోతి** సమ్మాపతితం **దుక్ఖం** సహన్తో అత్తనా కాతబ్బకిరియం ధీరో హుత్వా నిత్థారకో. కారణాకారణజాననేనాతి నియ్యానికానియ్యానికకరణఞాతతాయ. **తేనేవట్ఠేనాతి** అప్పటిసమట్ఠేనేవ. "ముత్తో మోచేయ్య"న్తిఆది **ధురవాహట్ఠేన. నిబ్బిసేవనట్ఠేనాతి** రాగాదివిసవిగతభావేన.

అనియమితాణత్తీతి అనుద్దేసికం ఆణాపనం. సామఞ్ఞకతోపి సమాధిసద్దో పకరణతో ఇధ విసేసత్థోతి ఆహ "**సమాధిన్తి అరహత్తఫలసమాధి**"న్తి. పటిప్పస్సద్ధివసేన సబ్బకిలేసేహి సుట్ఠు విముత్తన్తి **సువిముత్తం. అభినతం నామ** ఆరమ్మణే అభిముఖభావేన పవత్తియా. **అపనతం** అపగమనవసేన పవత్తియా, విముఖతాయాతి అత్థో. లోకియజ్ఝానచిత్తం వియ విపస్సనా వియ చ ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన తదఙ్గప్పహానవిక్ఖమ్భనపహానవసేన చ విక్ఖమ్భేత్వా న అధిగతం న ఠపితం, కిఞ్చరహి కిలేసానం సబ్బసో ఛిన్నతాయాతి ఆహ "**ఛిన్నత్తా వతం ఫలసమాధినా సమాహిత**"న్తి. **అతిక్కమితబ్బన్తి** ఆచారాతిక్కమవసేన లఙ్ఘితబ్బం. సా పన లఙ్ఘనా ఆసాదనా ఘట్టనాతి ఆహ "**ఘట్టేతబ్బ**"న్తి.

పఞ్చవేదా నామ – ఇరువేదో, యజువేదో, సామవేదో, ఆథబ్బణవేదో, ఇతిహాసో చాతి ఏవం ఇతిహాసపఞ్చమానం వేదానం. "చర"న్తి వచనవిపల్లాసేన వుత్తన్తి ఆహ "**చరన్తా**"తి, తపన్తాతి అత్థో. **హీనత్తరూపాతి** హీనాధిముత్తికతాయ నిహీనచిత్తసభావా. విముత్తికతాయ అభావతో **నిబ్బానఙ్గమా న హోన్తి**. అరహత్తాధిగమకమ్మస్స అభబ్బతాయ **పరిహీనత్థా. అజ్ఝోత్థటాతి** అభిభూతా. **తాదిసేహేవ సీలేహీతి** గోసీలాదీహి. **బద్ధాతి** సమాదపేత్వా పవత్తనవసేన అనుబద్ధా. **లూఖం తపన్తి** అత్తకిలమథానుయోగం. తం పన ఏకదేసేన దస్సేన్తో "**పఞ్చాతపతాపన**"న్తిఆదిమాహ. "ఏవం పటిపన్నస్స మోక్ఖో నత్థి, ఏవం పటిపన్నస్స వట్టతో ముత్తి అత్థీ"తి వదన్తీ సా అత్తతో సాసనస్స నియ్యానభావో కథితో నామ హోతీతి ఆహ "**సాసనస్స నియ్యానికభావం కథేన్తీ**"తి. **ఆదిన్తి** గాథాద్వయం.

సకలికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమపజ్జున్నధీతుసుత్తవణ్ణనా

౩౯. **చాతుమహారాజికస్సాతి** చాతుమహారాజికకాయికస్స. **ధమ్మో అనుబుద్ధోతి** చతుసచ్చధమ్మో పరిఞ్ఞేయ్యాదిభావస్స అనురూపతో బుద్ధో. **పచ్చక్ఖమేవాతి** పరపత్తియా అహుత్వా అత్తపచ్చక్ఖమేవ కత్వా జానామి. ధమ్మం గరహన్తా నామ సద్దదోసవసేన వా అత్థదోసవసేన వా గరహేయ్యున్తి తం దస్సేన్తో "**హీనక్ఖర...పే.... కోతివా**"తి ఆహ. సా పన "తేసం విగరహా దుమ్మేధతాయ మహానత్థావహావా"తి దస్సేన్తీ దేవతా ఆహ "**దుమ్మేధా ఉపేన్తి రోరువ**"న్తి. **విసుం హోతీతి** అవీచిమహానిరయతో విసుం ఏవ హోతి. **ఖన్తియాతి** ఞాణఖన్తియా. **ఉపసమేనాతి** రాగాదీనం సబ్బసో వూపసమేన. తేనాహ "**రుచ్చిత్వా**"తిఆది.

పఠమపజ్జున్నధీతుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియపజ్జున్నధీతుసుత్తవణ్ణనా

౪౦. బుద్ధఞ్చ ధమ్మఞ్చ నమస్సమానాతి బుద్ధసుబుద్ధతం ధమ్మసుధమ్మతఞ్చ ఞత్వా తదుభయం నమస్సమానా. యస్మా బుద్ధే చ ధమ్మే చ పసన్నో సఙ్ఘే చ పసన్నో ఏవ హోతి తస్స సుప్పటిపత్తియా విజాననతో, తస్మా సో అత్థో గాథాయ చ-సద్దసఙ్గహితోతి దస్సేన్తో ''**చ-సద్దేన సఙ్ఘఞ్చా**''తి ఆహ **అత్థవతియోతి** లోకియలోకుత్తరఅత్థసఙ్గహితా లోకియకుసలలోకుత్తరమగ్గసఙ్గణ్హనతో. **యం ధమ్మం సా అభాసీతి** యం తుమ్హాకం ధమ్మం పటివిజ్ఝిత్వా ఠితా, సా మహాకోకనదా అత్తనో బలానురూపం అభాసి. **బహునాతి** నానప్పకారేన. **పరియాయేనాతి** కారణేన. **తాదినోతి** తథారూపో తథాపటివిద్ధసచ్చో అత్థధమ్మాదీసు కుసలో ఏకేకం పదమ్పి ఉదాహరణహేతునిగమనాని నీహరన్తో ఆచిక్ఖతి దేసేతి పఞ్ఞపేతి పట్ఠపేతి వివరతి విభజతి ఉత్తానీకరోతి. తేనాహ ''**అయం భగవా**''తిఆది. ఏతేన అతివియ విత్థారక్ఖమో సుగతధమ్మోతి దస్సేతి. **పరియాపుటన్తి** పరివత్తితం. ఏవం విత్థారక్ఖమం ధమ్మం యస్మా దేవధీతా ''సంఖిత్తమత్థం లపయిస్సామీ''తి అవోచ, తస్మా వుత్తం ''**తస్సత్థ**''న్తిఆది.

దుతియపజ్జున్నధీతుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సతుల్లపకాయికవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఆదిత్తవగ్గో

౧. ఆదిత్తసుత్తవణ్ణనా

౪౧. సీసన్తి దేసనాపదేసో, దేసనాయ అఞ్ఞేసుపి వత్తబ్బేసు కస్సచిదేవ సీసభాగేన అపదిసనం. తేనాహ ''**రాగాదీహి**''తిఆది. **దానేనాతి** అత్తనో సన్తకస్స పరేసం పరిచ్చజనేన. తం పన పరిచ్చజనం చేతనాయ హోతీతి ఆహ ''**దానచేతనాయా**''తి **దానపుఞ్ఞచేతనాతి** దానమయా పుఞ్ఞచేతనా **దాయకస్సేవ హోతి** తంసన్తతిపరియాపన్నత్తా. **నీహతభణ్డకన్తి** ఆదిత్తగేహతో బహి నిక్ఖామితం భణ్డకం. **ఏతన్తి** ''దిన్నం హోతీ''తిఆదివచనం. **అదిన్నేతి** దానముఖే అనియుఞ్జితే భోగే. ''అన్తేనా''తి జీవితస్స అన్తో అధిప్పేతోతి ఆహ ''**మరణేనా**''తి. మమాతి పరిగ్గహితత్తా **పరిగ్గహే,** భోగా. తేపి కేనచి ఆకారేన వినాసం అనుపగతా మరణేన పహీయన్తి నామాతి వుత్తం ''**చోరాదీనం వసేన అవినట్ఠభోగే**''తి. సోభనా అగ్గభూతా రూపాదయో ఏత్థాతి సగ్గో, తం **సగ్గం.**

ఆదిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. కిందదసుత్తవణ్ణనా

౪౨. ద్వే తీణి భత్తాని అభుత్వాతి ద్వే తయో వారే భత్తాని అభుఞ్జిత్వా. **ఉట్ఠాతుం న సక్కోతీతి** ఉట్ఠాతుమ్పి న సక్కోతి, పగేవ అఞ్ఞం సరీరేన కాతబ్బకిచ్చం దుబ్బలభావతో. **దుబ్బలోపి హుత్వాతి** భుఞ్జనతో పుబ్బే దుబ్బలో హుత్వా బలసమ్పన్నో హోతి. ఏవం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ ఆహారస్స సరీరే బలవతం ఆహ. యస్మా అన్నదో దాయకో పటిగ్గాహకస్స బలదో హోతి, తస్మా సో ఆయతిం అత్తనో సరీరే బలదో అవినాసవసేన బలస్స రక్ఖకో చ హోతి. తేనాహ భగవా – ''బలం ఖో పన దత్వా బలస్స భాగీ హోతీ''తి (అం. ని. ౫.౩౭) సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **సురూపోపీతి** అభిరూపోపి.

విరూపో హోతీతి బీభచ్ఛరూపో కోపీనస్స అచ్ఛన్నత్తా. **ఇదఞ్చ యానన్తి** సామఞ్ఞతో వుత్తం. **ఉపాహనాతి** సరూపతో దస్సేతి. అదుక్ఖప్పత్తో హుత్వా యాతి వత్తతి ఏతేనాతి **యానన్తి** ఛత్తాదీనమ్పి యానభావో వుత్తో. తేనాహ ''**యానదో సుఖదో హోతీ**''తి. **చక్ఖుదో నామ** హోతి చక్ఖునా కాతబ్బకిచ్చే సహకారీకారణభావతో దీపస్స.

''**సబ్బేసంయేవ బలాదీనం దాయకో హోతీ**''తి సఙ్ఖేపతో వుత్తం అత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ''**ద్వే తయో గామే**''తిఆది వుత్తం. నిసజ్జాదివసేన పతిస్సయితబ్బతో **పతిస్సయో,** విహారో. **పక్ఖిత్తం వియ హోతి** పరిస్సమస్స వినోదితత్తా. **బహి విచరన్తస్సా**తి పతిస్సయం అలభిత్వా బహి వివటఙ్గణే విచరన్తస్స. **ఝాయతీ**తి ఝాయన్తం హోతి, కిలమతీతి అత్థో. సీతుణ్హాదివిరోధిపచ్చయవసేన ససన్తానే **విసభాగసన్తతి,** తబ్బిపరియాయతో **సభాగసన్తతి** వేదితబ్బా. సుఖం నామ దుక్ఖపచ్చయపరిహారతో సుఖపచ్చయుప్పన్నతో చ హోతి, తదుభయం పతిస్సయవసేన లభతీతి దస్సేన్తో ''**బహి విచరన్తస్స పాదే**''తిఆదిమాహ. **ధమ్మపీతిసుఖన్తి** ధమ్మపచ్చవేక్ఖణేన ఉప్పన్నపీతిసుఖం. **ఉపసమసుఖన్తి** కిలేసానం వూపసమేన పవత్తసుఖం. నివాతం పిహితవాతపానం పతిస్సయం పవిసిత్వా ద్వారం పిధాయ ఠితస్స అన్ధకారో హోతీతి వుత్తం ''**కూపే ఓతిణ్ణో వియ హోతీ**''తి. తేనాహ ''**మఞ్చపీఠాదీని న పఞ్ఞాయన్తీ**''తి. తయిదం బహిసమాపన్నపరిస్సమదోసేన, న చ పతిస్సయదోసేన. తేనాహ ''**ముహుత్త**''న్తిఆది.

న మరతి ఏతేనాతి **అమరణం,** నిబ్బానాధిగమాదయో. తస్స దానం ధమ్మూపదేసో, తం దేతి. తేనాహ ''**యో ధమ్మం అనుసాసతీ**''తి. తయిదం ధమ్మానుసాసనం కథం హోతీతి ఆహ ''**అట్ఠకథ**''న్తిఆది. **అట్ఠకథం కథేతీ**తి అవివటపాఠస్స పాళియా అత్థసంవణ్ణనం కరోతీతి అత్థో. అనధీతినో పన **పాళిం వాచేతి.** తత్థ తత్థ గతట్ఠానే **పుచ్ఛితపఞ్హం విస్సజ్జేతి,** అయం తావ గన్థధురో, పటిపత్తివాసధురే పన **కమ్మట్ఠానం ఆచిక్ఖతి,** ఉభయేసమ్పి **ధమ్మస్సవనం కరోతి. సబ్బదానన్తి** యథావుత్తఆమిసదానం అభయదానం. **ధమ్మదానన్తి** ధమ్మదేసనా. **ధమ్మరతీ**తి సమథవిపస్సనాధమ్మే అభిరతి. **ధమ్మరసో**తి సద్ధమ్మసన్నిస్సయం పీతిపామోజ్జం.

కిందదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అన్నసుత్తవణ్ణనా

౪౩. **పత్థేన్తీ**తి పిహేన్తి. యత్థస్స ఉపగమనం లోకే పాకటతరం అహోసి, తే ఉదాహరణవసేన దస్సేన్తో ''**చిత్తగహపతిసీవలిత్థేరాదికే వియా**''తి ఆహ. **అన్నన్తి** అన్నసఙ్ఖాతో చతుబ్బిధోపి పచ్చయో. సబ్బేపి దాయకే ఏకజ్ఝం గహేత్వా సామఞ్ఞతో ఏకవసేన ''**దాయకమేవా**''తి వుత్తం, యథా చాహ ''**కో నామ సో యక్ఖో, యం అన్నం నాభినన్దతీ**''తి? తత్థ **యక్ఖో**తి సత్తో. సామఞ్ఞజోతనా చ నామ యస్మా పుథుఅత్థవిసయా, తస్మా ''**యే నం దదన్తి సద్ధాయ, విప్పసన్నేన చేతసా. తమేవ అన్నం భజతీ**''తి వుత్తం. తత్థ **మ**-కారో పదసన్ధికరో, తే ఏవాతి అత్థో. **దాయకం** అపరిచ్చజనమేవ **అనుగచ్ఛతి** చక్కం వియ కుబ్బరం.

అన్నసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఏకమూలసుత్తవణ్ణనా

౪౪. పతిట్ఠట్ఠేన అవిజ్జాసఙ్ఖాతం ఏకం మూలం ఏతిస్సాతి ఏకమూలా. తం **ఏకమూలం**. యథా సంయోజనీయేసు అస్సాదానుపస్సనావసేన తణ్హాసముప్పాదో, ఏవం తణ్హాభిభవవసేన అనవబోధోతి **అవిజ్జా తణ్హాయ మూలం, తణ్హా చ అవిజ్జాయ మూలం**. అయఞ్హి నయో ఉపనిస్సయతావసేన వుత్తో, సహజాతవసేన చాయం అఞ్ఞమఞ్ఞం మూలభావో పాకటోయేవ. **ఇధ పన** ఇమిస్సం గాథాయం **అధిప్పేతా** "ఏకమూల"న్తి సా తణ్హా. తత్థ యా భవతణ్హా, సా సస్సతదిట్ఠివసేన ఆవట్టతి పరివత్తతి, విభవతణ్హా ఉచ్ఛేదదిట్ఠివసేన, ఏవం **ద్విరావట్టం. సహజాతకోటియాతి** సహజాతకోటియాపి, పగేవ సమ్మొయ్హం ఆపన్నస్స పన వత్తమానాయ తణ్హాయ బలవభావేన మలీనతా సియా. **ఉపనిస్సయకోటియాతి** ఉపనిస్సయకోటియావ సహజాతకోటియా అసమ్భవతో. **పత్థరణట్ఠానాతి** విత్థతా హుత్వా పవత్తిట్ఠానభూమి . తేనాహ **''తేసు సా పత్థరతీ''**తి. సముద్దనట్ఠేన **సముద్దో**. ఉత్తరితుం అసక్కుణేయ్యతాయ పతాయ అలం పరియత్తోతి పాతాలో, అయం పన పాతాలో వియాతి **పాతాలో**. తేనాహ **''అప్పతిట్ఠట్ఠేనా''**తి. అగాధగమ్భీరతాయాతి అత్థో.

ఏకమూలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అనోమసుత్తవణ్ణనా

౪౫. **అనోమనామ**న్తి అనూననామం. గుణనేమిత్తికాని ఏవ హి భగవతో నామాని. గుణానఞ్చస్స పరిపుణ్ణతాయ అనూననామన్తి ఆహ **''సబ్బగుణసమన్నాగతత్తా''**తిఆది. అపిచ తథా తేవిజ్జో, ఛళభిఞ్ఞోతిఆదీని నామాని అనోమనామాని న హోన్తి పరిచ్ఛిన్నవిసయత్తా, భగవతో పన సత్థా, సబ్బఞ్ఞూ, సమ్మాసమ్బుద్ధోతిఆదీని నామాని అనోమనామాని నామ మహావిసయత్తా అనూనభావతో. తేనాహ **''అవేకల్లనామ''**న్తి. **ఖన్ధన్తరాదయోతి** ఖన్ధవిసేసాదికే. ఞాణేన యాథావతో అరణీయట్ఠేన **అత్థే. అన్వయపఞ్ఞాధిగమాయాతి** లోకుత్తరపఞ్ఞాపటిలాభాయ. **పటిపద**న్తి సమథవిపస్సనాపటిపదం. కిలేసకామానం వసేన అల్లీయితబ్బట్ఠేన కామా ఏవ **ఆలయో**. అతీతకాలేయేవ కమనతం గహేత్వా వుత్తం **''కమమాన''**న్తి. న ఏతరహి తదభావతోతి ఆహ **''అతీతం పన ఉపాదాయ ఇదం వుత్త''**న్తి. మహానుభావతాదినా **మహన్తానం.**

అనోమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అచ్ఛరాసుత్తవణ్ణనా

౪౬. "అచ్ఛరాగణసఙ్ఘుట్ఠ"న్తి గాథా దేవపుత్తేన యేనాధిప్పాయేన గాయితా, సో అనుపుబ్బికథాయ వినా న పఞ్ఞాయతీతి తం ఆగమనతో పట్ఠాయ కథేన్తో **''అయం కిర దేవపుత్తో''**తిఆదిమాహ. తత్థ **సాసనేతి** ఇమస్సేవ సత్థుసాసనే. **కమ్మాకమ్మ**న్తి కమ్మవినిచ్ఛయం. అత్థపురేక్ఖారతాయ అప్పకిచ్చతాయ చ **సల్లహుకవుత్తికో. సయనస్స కోట్ఠాసోతి** దివసం పురిమయామఞ్చ భావనానుయోగవసేన కిలన్తకాయస్స సమస్సాసనత్థం సేయ్యాయ ఉపగమనభాగో అనుఞ్ఞాతో.

అబ్భన్తరేతి కుచ్ఛియం భత్తస్స పరిత్తతాయ **సత్థకవాతాతి** తిక్ఖభావేన సత్థకా వియ కన్తనకా వాతా. **ధురస్మింయేవాతి** కిలేసమారేన యుద్ధే ఏవ. విముత్తాయతనసీసే ఠత్వా **ధమ్మం దేసేన్తో వా. ఉపనిస్సయమన్దతాయ** అపరిపక్కఞాణతాయ ఆసవక్ఖయం అప్పత్తో కాలం కత్వాతి యోజనా. **ఉపరి ఠిత**న్తి పరిక్ఖారభావేన దిబ్బదుస్సూపరి ఠితం. **తథేవ అట్ఠాసీతి** తాహి తథా వుత్తేపి యథా తతో పుబ్బే, తథేవ అట్ఠాసి. **సువణ్ణపట్ట**న్తి నిబ్బుద్ధే పటిజినిత్వా లద్ధబ్బసువణ్ణపట్టం. వీతిక్కమస్స

అకతత్తా **అసమ్భిన్నేనేవ సీలేన**. యస్మా తస్మిం సత్థు సన్తికం ఆగచ్ఛన్తే తాపి తేన సద్ధిం ఆగమంసు తస్మా "**అచ్ఛరాసఙ్ఘపరివుతో**"తి వుత్తం.

సఙ్ఘోసితన్తి సఙ్గమ్మ ఘోసితం, తత్థ తత్థ అచ్ఛరానం గీతసద్దవసేన ఘోసితం. **పిసాచగణం కత్వా వదతి** అచ్ఛన్దరాగతాయ. **నియామచిత్తతాయాతి** సమ్మత్తనియామే నిన్నచిత్తతాయ. **గరుభావేనాతి** తాసం వసే అవత్తనతో గరుట్ఠానభావేన. **యాత్రాతి** నిబ్బానం పతి యాత్రా. తం పన వట్టతో నిగ్గమనం హోతీతి ఆహ "**కథం నిగ్గమనం భవిస్సతీ**"తి.

అతిసల్లేఖతేవాతి అతివియ కిలేసానం సల్లేఖితవుత్తికో. **అకతాభినివేసస్సాతి** భావనమననుయుత్తస్స అనారద్ధవిపస్సకస్స. **కారకస్సాతి** సుగతోవాదకారకస్స సమ్మాపటిపజ్జతో. **సుఞ్ఞతావిపస్సనన్తి** సుఞ్ఞతాదీపనం విపస్సనం దుచ్చరితతణ్హాయ దూరీకరణేన ఏకవిహారితాయ. **ఏకో మగ్గో అస్సాతి** లోకుత్తరమగ్గో ఏవ అస్స అనాగతో, పుబ్బభాగమగ్గో పన కతపరిచయోతి అత్థో.

కాయవఙ్కాదీనన్తి కాయదుచ్చరితాదీనం అభావతో సముచ్ఛిన్దనేన అనుపలబ్భనతో. నత్థి ఏత్థ భయం, అస్మిం వా అధిగతే పుగ్గలస్స నత్థి భయన్తి **అభయం నామ**. సంసారకన్తారం అతిక్కమిత్వా నిబ్బానసఙ్ఖాతం ఖేమం అమతట్ఠానం గమనే సుగతసారథినా సుసజ్జితయానభావతో **రథో అకూజనోతి అట్ఠఙ్గికో మగ్గోవ అధిప్పేతో**. ధమ్మతో అనపేతతాయ అపరాపరుప్పత్తియా చ **ధమ్మచక్కేహి**.

ఓత్తప్పమ్పి గహితమేవ అవినాభావా. **అపాలమ్బోతి** అవస్సయో. **పరివారోతి** పరిక్ఖారో అభిసఙ్ఖరణతో. మగ్గస్స కరణట్ఠానే ధమ్మో తప్పరియాపన్నా **సమ్మాదిట్ఠి. అనిచ్చాదివసేనాతి** అనిచ్చానుపస్సనాదివసేన. **సోధితేసు** వజ్ఝమానేసు. **భూమిలద్ధవట్టన్తి** భూమిలద్ధసఙ్ఖాతం వట్టం. తత్థ విపస్సనాయ పవత్తిట్ఠానభావతో పఞ్చక్ఖన్ధా భూమి నామ, వట్టమయకమ్మభావతో తత్థ ఉప్పజ్జనారహం కిలేసజాతం భూమిలద్ధవట్టం. **పరిజానమానాతి** పరిచ్ఛిన్దనవసేన సమతిక్కమవసేన జానమానా పటివిజ్ఝన్తీ.

కస్మా దేవపుత్తో సోతాపత్తిఫలేయేవ పతిట్ఠాసి, నను చ సా దేసనా భగవతా చతుమగ్గప్పధానభావేన పవత్తితాతి ఆహ "**యథా హీ**"తిఆది.

అచ్ఛరాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. వనరోపసుత్తవణ్ణనా

౪౭. **కేసన్తి** సామివసేన వుత్తకసద్దో "ధమ్మట్ఠా సీలసమ్పన్నా"తి ఏత్థ పచ్చత్తబహువచనవసేన పరిణామేతబ్బో. అత్థవసేన హి విభత్తివిపరిణామో. **కే జనాతి** ఏత్థ వా వుత్తకేసద్దో సీహవిలోకననయేన ఆనేత్వా యోజేతబ్బోతి ఆహ "**కే ధమ్మట్ఠా, కే సీలసమ్పన్నా**"తి? **పుచ్ఛతీతి** ఇమినా తత్థ కారణమాహ. ఫలాదిసమ్పత్తియా ఆరమన్తి ఏత్థ సత్తాతి ఆరామో. ఆరామే రోపేన్తి నిప్ఫాదేన్తీతి **ఆరామరోపా**. వనీయతి ఛాయాసమ్పత్తియా భజీయతీతి **వనం**. తత్థ యం ఉపవనలక్ఖణం వనం, తం ఆరామగ్గహణేనేవ గహితన్తి తపోవనలక్ఖణం, తం దస్సేన్తో "**సీమం పరిక్ఖిపిత్వా**"తిఆదిమాహ. **విసమేతి**

ఉదకచిక్ఖల్లేన విసమే పదేసే. పానీయం పివన్తి ఏత్థాతి పపా, తం **పపం**. ఉదకం పీయతి ఏత్థాతి వా పపా. **తళాకాదీతి ఆది**-సద్దేన మాతికం సఙ్గణ్హాతి.

ఇమమత్థం సన్ధాయాతి ఇమినా కమ్మప్పథప్పత్తం పటిక్ఖిపతి. అత్తనా కతఞ్హి పుఞ్ఞం అనుస్సరతో తం ఆరబ్భ బహుం పుఞ్ఞం పసవతి, న పన యథా కతం పుఞ్ఞం సయమేవ పవడ్ఢతి. **తస్మిం ధమ్మే ఠితత్తాతి** తస్మిం ఆరామరోపనాదిధమ్మే పతిట్ఠితత్తా. **తేనపి సీలేన సమ్పన్నత్తాతి** తేన యథావుత్తధమ్మే కతసీలే ఠత్వా చిణ్ణేన తదఞ్ఞేనపి కాయవాచసికసంవరలక్ఖణేన సీలేన సమన్నాగతత్తా. **దస కుసలా ధమ్మా పూరేన్తి** దుచ్చరితపరివజ్జనతో. సేసం వుత్తనయమేవ.

వనరోపసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. జేతవనసుత్తవణ్ణనా

౪౮. ఏసితగుణత్తా ఏసియమానగుణత్తా చ ఇసీ, అసేక్ఖా సేక్ఖకల్యాణపుథుజ్జనా చ. ఇసీనం సఙ్ఘో **ఇసిసఙ్ఘో**. ఇసిసఙ్ఘేన నిసేవితం. తేనాహ ‘‘**భిక్ఖుసఙ్ఘనిసేవిత**’’న్తి.

తం కారేన్తస్స గన్ధకుటిపాసాదకూటాగారాదివసేన సినిద్ధసన్దచ్ఛాయరుక్ఖలతావసేన భూమిభాగసమ్పత్తియా చ అనఞ్ఞసాధారణం అతిరమణీయం తం జేతవనం చిత్తం తోసేతి, తథా అరియానం నివాసభావేనపీతి ఆహ ‘‘**ఏవం పఠమగాథాయ జేతవనస్స వణ్ణం కథేత్వా**’’తి. తేనాహ భగవా – ‘‘యత్థ అరహన్తో విహరన్తి, తం భూమిరామణేయ్యక’’న్తి (ధ॰ ప॰ ౯౮; థేరగా॰ ౯౯౧). అపచయగామిచేతనా సత్తానం విసుద్ధిం ఆవహతి కమ్మక్ఖయాయ సంవత్తనతోతి ఆహ ‘‘**కమ్మన్తి మగ్గచేతనా**’’తి. చతున్నం అరియసచ్చానం విదితకరణట్ఠేన కిలేసానం విజ్ఝనట్ఠేన చ **విజ్జా** . మగ్గపఞ్ఞా సమ్మాదిట్ఠీతి ఆహ ‘‘**విజ్జాతి మగ్గపఞ్ఞా**’’తి. **సమాధిపక్ఖికా ధమ్మా** సమ్మావాయామసతిసమాధయో. యథా హి విజ్జాపి విజ్జాభాగియా, ఏవం సమాధిపి సమాధిపక్ఖికో. సీలం ఏతస్స అత్థీతి **సీలన్తి** ఆహ ‘‘**సీలే పతిట్ఠితస్స జీవితం ఉత్తమ**’’న్తి. **దిట్ఠిసఙ్కప్పాతి** సమ్మాదిట్ఠిసఙ్కప్పా. తత్థ సమ్మాసఙ్కప్పస్స సమ్మాదిట్ఠియా ఉపకారభావేన విజ్జాభావో వుత్తో. తథా హి సో పఞ్ఞాక్ఖన్ధసఙ్గహితోతి వుచ్చతి. యథా చ సమ్మాసఙ్కప్పాదయో పఞ్ఞాక్ఖన్ధసఙ్గహితా, ఏవం వాయామసతియో సమాధిక్ఖన్ధసఙ్గహితాతి ఆహ ‘‘**వాయామసతిసమాధయో**’’తి. ధమ్మోతి హి ఇధ సమాధి అధిప్పేతో ‘‘ఏవంధమ్మా తే భగవన్తో అహేసు’’న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౩; మ॰ ని॰ ౩.౧౯౭; సం॰ ని॰ ౫.౩౭౮) వియ. **వాచాకమ్మన్తాజీవాతి** సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా. మగ్గపరియాపన్నా ఏవ హేతే సఙ్గహితా. తేనాహ ‘‘**ఏతేన అట్ఠఙ్గికమగ్గేనా**’’తి.

ఉపాయేన విధినా అరియమగ్గో భావేతబ్బో. తేనాహ ‘‘**సమాధిపక్ఖియధమ్మ**’’న్తి. సమ్మాసమాధిపక్ఖియం విపస్సనాధమ్మఞ్చేవ మగ్గధమ్మఞ్చ. ‘‘అరియం వో, భిక్ఖవే, సమ్మాసమాధిం దేసేస్సామి సఉపనిసం సపరిక్ఖార’’న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౩౬) హి వచనతో సమ్మాదిట్ఠిఆదయో మగ్గధమ్మా సమ్మాసమాధిపరిక్ఖారా. **విచినేయ్యాతి** వీమంసేయ్య, భావేయ్యాతి అత్థో. **తత్థాతి** హేతుమ్హి భుమ్మవచనం. అరియమగ్గహేతుకా హి సత్తానం విసుద్ధి. తేనాహ ‘‘**తస్మిం అరియమగ్గే విసుజ్ఝతీ**’’తి. **పఞ్చక్ఖన్ధధమ్మం విచినేయ్యాతి** పచ్చుప్పన్నే పఞ్చక్ఖన్ధే విపస్సేయ్య. తేసు విపస్సియమానేసు విపస్సనాయ ఉక్కంసగతాయ యదగ్గేన దుక్ఖసచ్చం పరిఞ్ఞాపటివేధేన పటివిజ్ఝీయతి, తదగ్గేన సముదయసచ్చం పహానపటివేధేన

పటివిజ్ఝీయతి, నిరోధసచ్చం సచ్ఛికిరియాపటివేధేన, మగ్గసచ్చం భావనాపటివేధేన పటివిజ్ఝీయతీతి ఏవం తేసు చతూసు సచ్చేసు విసుజ్ఝతీతి ఇమస్మిం పక్ఖే నిమిత్తత్థే ఏవ భుమ్మం, తేసు సచ్చేసు పటివిజ్ఝియమానేసూతి అత్థో.

అవధారణవచనన్తి వవత్థాపనవచనం, అవధారణన్తి అత్థో. ‘‘సారిపుత్తోవా’’తి చ అవధారణం సావకేసు **సారిపుత్తోవ సేయ్యో**తి ఇమమత్థం దీపేతి తస్సేవుక్కంసభావతో. **కిలేసఉపసమేనా**తి ఇమినా మహాథేరస్స తాదినో కిలేసవూపసమోతి దస్సేతి. తస్స సావకవిసయే పఞ్ఞాయ పారమిప్పత్తి అహోసి. యది ఏవం ‘‘యోపి పారఙ్గతో భిక్ఖు, ఏతావపరమో సియా’’తి ఇదం తేసం బుద్ధానం ఞాణవిసయే పఞ్ఞాపారమిప్పత్తానం వసేనేవ వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. అవధారణమ్పి విముత్తియా నానత్తా తీహి విముత్తీహి పారఙ్గతే సన్ధాయేతం వుత్తం. తేనాహ – ‘‘**పారం గతోతి నిబ్బానం గతో**’’తిఆది. **న థేరేన ఉత్తరితరో నామ అత్థి** లబ్భతి, లబ్భతి చే, ఏవమేవ లబ్భేయ్యాతి అధిప్పాయో.

జేతవనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. మచ్ఛరిసుత్తవణ్ణనా

౪౯. మచ్ఛరినోతి మచ్ఛేరవన్తో మచ్ఛేరసమఙ్గినోతి ఆహ ‘‘**మచ్ఛేరేన సమన్నాగతా**’’తి. మచ్ఛేరం మచ్ఛరియన్తి అత్థతో ఏకం. **న వన్దతీ**తి వన్దనమత్తమ్పి న కరోతి, కుతో దానన్తి అధిప్పాయో. **ఉపట్ఠానం కాతు**న్తి మధురపటిసన్థారం కరోతీతి యోజనా. **ఇదం తావ ముదుమచ్ఛరియం** న హదయం వియ అత్తానం దస్సేన్తస్స మచ్ఛరియన్తి కత్వా. **కిం తుయ్హం పాదా రుజ్జన్తి** నను తుయ్హంయేవ ఆగతగమనేసు పాదా రుజ్జన్తి, కిన్తే ఇమే ఛిన్దన్తీతి అధిప్పాయో. **సామీచిమ్పి న కరోతి** కుతో దానన్తి అధిప్పాయో. యథాకమ్మం తంతంగతియో అరన్తి ఉపగచ్ఛన్తీతి అరియా, సత్తా. ఇమే పన కుచ్ఛితా అరియాతి **కదరియా,** థద్ధమచ్ఛరినో. మచ్ఛరియసదిసఞ్హి కుచ్ఛితం సబ్బహీనం నత్థి సబ్బగుణాభిభూతత్తా భోగసమ్పత్తిఆదిసబ్బసమ్పత్తీనం మూలభూతస్స దానస్స నిసేధతో. **ఇతిఆదీహి** వచనేహి. **అత్తనో ఉపఘాతకో**తి మచ్ఛరియానుయోగేన కుసలధమ్మానం గతిసమ్పత్తియా చ వినాసకో.

పుఞ్ఞపాపవసేన సమ్పరేతబ్బతో ఉపగన్తబ్బతో **సమ్పరాయో,** పరలోకో. **కామగుణరతీ**తి కామగుణసన్నిస్సయో అస్సాదో. **ఖిడ్డా**తి కాయికఖిడ్డా వాచసికఖిడ్డా చేతసికఖిడ్డాతి ఏవం తివిధా. **ఏస విపాకో**తి చోళాదీనం కిచ్ఛలాభోతి ఏస ఏవరూపో విపాకో. **యమలోక**న్తి పరలోకం. **ఉపపజ్జరే**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో పకారత్థో. తేన పాళియం వుత్తం నిరయం తిరచ్ఛానయోనిఞ్చ సఙ్గణ్హాతి.

యాచన్తి నామ అరియయాచనాయ. వుత్తఞ్హేతం ‘‘ఉద్దిస్స అరియా తిట్ఠన్తి, ఏసా అరియాన యాచనా’’తి (జా. ౧.౭.౫౯). యే సంవిభజన్తి, తే **వదఞ్ఞూ** నామ ఞత్వా కత్తబ్బకరణతో. **విమానప్పభాయా**తి నిదస్సనమత్తం, ఉయ్యానకప్పరుక్ఖప్పభాహి దేవతానం వత్థాభరణసరీరప్పభాహిపి సగ్గే పకాసేన్తియేవ. **పకాసన్తీ**తి వా పాకటా హోన్తి, న అపాయలోకే వియ అపాకటాతి అత్థో. **పరసమ్భతేసూ**తి సయం సమ్భతం అనాపజ్జిత్వా పరేహేవ సమ్భరితేసు సుఖూపకరణేసు. తేనాహ పాళియం ‘‘**వసవత్తీవ మోదరే**’’తి, పరనిమ్మితభోగేసు వసవత్తీ దేవపుత్తా వియ సుఖసమఙ్గితాయ మోదన్తీతి అత్థో. **ఏవం వుత్తసమ్పరాయో**తి ఏతే సగ్గాతి ఏవం హేట్ఠా వుత్తసమ్పరాయో. **ఉభిన్న**న్తి ఏతేసం యథావుత్తానం ఉభిన్నం దుక్కటసుకటకమ్మకారీనం. **తతో చవిత్వా** తతో నిరయసగ్గాదితో చవిత్వా మనుస్సేసు నిబ్బత్తతి.

తేసు యో మచ్ఛరీ మనుస్సేసు నిబ్బత్తో, సో దలిద్దో హుత్వా పుబ్బచరియవసేన మచ్ఛరీయేవ హోన్తో దారాదిభరణత్థం మచ్ఛకచ్ఛపాదీని హన్త్వా పునపి నిరయే నిబ్బత్తో. ఇతరో సుద్ధాసయో సమిద్ధో హుత్వా పుబ్బచరియావసేన పునపి పుఞ్ఞాని కత్వా సగ్గే నిబ్బత్తేయ్య. తేనాహ ‘‘**పున సమ్పరాయేపి దుగ్గతిసుగతియేవ హోతీ**’’తి.

మచ్ఛరిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఘటీకారసుత్తవణ్ణనా

౫౦. ‘‘ఉపపన్నాసే’’తి సే-కారాగమం కత్వా నిద్దేసో, ‘‘ఉపపన్నా’’ఇచ్చేవ అత్థోతి ఆహ ‘‘**నిబ్బత్తివసేన ఉపగతా**’’తి. అత్తనో సమ్పత్తితో అవిహానతో అవిహా, తేసం బ్రహ్మలోకో **అవిహాబ్రహ్మలోకో,** తస్మిం. **ఉపపత్తిసమనన్తరమేవా**తి పఠమకోట్ఠాసే ఏవ. **అరహత్తఫలవిముత్తియా**తి అసేక్ఖవిముత్తియా. సేక్ఖవిముత్తియా పన అవిహూపపత్తితో పగేవ విముత్తా. మానుసం దేహం సమతిక్కమన్తి చిత్తుపక్కిలేసపహానవసేనాతి ఫలేన హేతుదస్సనమిదన్తి ఆహ ‘‘**మానుసం దేహన్తి ఇధ...పే.... వుత్తానీ**’’తి. దివి భవం దిబ్బం, బ్రహ్మత్తభావసఙ్ఖాతం ఖన్ధపఞ్చకం. తత్థ సంయోజనకోతి వుత్తం ‘‘**దిబ్బం యోగన్తి పఞ్చ ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనానీ**’’తి. **ఇమస్సా**తి దేవపుత్తస్స. ‘‘**హిత్వా మానుసం దేహం, దిబ్బయోగం ఉపచ్చగు**’’న్తి తేసం త్వం కుసలం సబ్బావజ్జప్పహానేన అనవజ్జతం భాసతీతి కుసలీ వదేసి. అత్థేన సద్దస్స అభేదోపచారం కత్వా గమ్భీరవచనం వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**గమ్భీరత్థ**’’న్తి అత్థస్సేవ గమ్భీరతో, న సద్దస్స. సముచ్ఛిన్నకామరాగతాయ సబ్బసో కామవిసయప్పహానేన **నిరామిసబ్రహ్మచారీ నామ అనాగామీ.** నివాసనట్ఠానభూతో సమానో ఏకో గామో ఏతస్సాతి ఆహ ‘‘**ఏకగామవాసీ**’’తి.

ఘటీకారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆదిత్తవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. జరావగ్గో

౧. జరాసుత్తవణ్ణనా

౫౧. హితస్స సాధనతో **సాధు,** యం కిఞ్చి అత్థజాతం. తం పన అత్థకామేన లభితబ్బతో ఉపసేవితబ్బతో లద్ధకం, కల్యాణట్ఠేన భద్దకన్తి వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**సాధూతి లద్ధకం భద్దక**’’న్తి. ‘‘**సీలం యావ జరా సాధూ**’’తి వుత్తమత్థం బ్యతిరేకతో విభావేతుం ‘‘**ఇమినా ఇదం దస్సేతి**’’తి వుత్తం. ఇదన్తి ఇదం అత్థజాతం.

పతిట్ఠితాతి చిత్తసన్తానే లద్ధపతిట్ఠా, కేనచి అసంహారియా. తేనాహ ‘‘**మగ్గేన ఆగతా**’’తి. **చిత్తీకతట్ఠాదీహీ**తి పూజనీయభావాదీహి. **వుత్తం హేతం** పోరాణట్ఠకథాయం. **చిత్తీకతన్తి రతన**న్తి ఇదం రతనం నామ లోకే చిత్తీకతం వత్థూనం సహస్సగ్ఘనతాదివసేన. **యేపి లోకే చిత్తీకతా** ఖత్తియపణ్డిత-చతుమహారాజ-సక్క-సుయామ-మహాబ్రహ్మాదయో, **తేసం చిత్తీకతో** తేహి సరణన్తి ఉపగన్తబ్బతాదివసేన. **రతికర**న్తి పీతిసుఖావహం. **ఝానరతిసుఖేనా**తి దువిధేనపి ఝానరతిసుఖేన. **తులేతు**న్తి పరిచ్ఛిన్దితుం. **గుణపారమి**న్తి గుణానం ఉక్కంసపారమిం. **దుల్లభో** అనేకాని అసఙ్ఖ్యేయ్యాని అతిధావిత్వాపి లద్ధుం అసక్కుణేయ్యత్తా. **అనోమో**తి అనూనో పరిపుణ్ణో. తత్థ విసేసతో అనోమసత్తపరిభోగతో తేహి ‘‘సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా’’తి అనుస్సరితబ్బతోతి ఆహ ‘‘**భగవా అనోమో సీలేనా**’’తిఆది.

అరియమగ్గపఞ్ఞాయేవ ఇధ అధిప్పేతాతి ''**ఇధ పన దుల్లభపాతుభావట్ఠేన పఞ్ఞా 'రతన'న్తి వుత్తా**''న్తి ఆహ. పుఞ్ఞఫలనిబ్బత్తనతో, అత్తనో సన్తానం పునాతీతి చ పుఞ్ఞచేతనా **పుఞ్ఞం,** సా పన యస్స ఉప్పన్నా, తస్సేవ ఆవేణికతాయ అనఞ్ఞసాధారణత్తా కేనచిపి అనాహటా, అట్ఠకథాయం పన ''**అరూపత్తా**''తి వుత్తం.

జరాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అజరసాసుత్తవణ్ణనా

౫౨. అజీరణేనాతి జిణ్ణభావానాపజ్జనేన. లక్ఖణవచనఞ్హేతం అవినాసప్పత్తియా. తేనాహ ''**అవిపత్తియాతి అత్థో**''తి. **నిద్ధమితబ్బో**తి నీహరితబ్బో.

అజరసాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. మిత్తసుత్తవణ్ణనా

౫౩. సహ అత్థేన వత్తతీతి **సత్థో,** భణ్డమూలం గహేత్వా వాణిజ్జవసేన దేసన్తరాదీసు విచరణకజనసమూహో. తేనాహ ''**సద్ధించరో**''తి, సహచరణకోతి అత్థో. **మిత్త**న్తి సినేహయోగేన మిత్తకిచ్చయుత్తం . ఇధాధిప్పేతప్పకారం దస్సేతుం ''**రోగే ఉప్పన్నే**''తిఆది వుత్తం. **తథారూపే**తి జిగుచ్ఛనీయే, దుత్తికిచ్ఛే వా. యథా అసణ్ఠితానం సణ్ఠాపనవసేన పవసతో పురిసస్స భోగబ్యసనే నాథతా, ఏవం పుత్తసినేహవసేన పుత్తస్స మాతుయా అన్తోగేహే నాథతాతి వుత్తం ''**మాతా మిత్తం సకే ఘరే**''తి. **అత్థజాతస్సా**తి ఉపట్ఠితపయోజనస్సాతి అత్థోతి ఆహ ''**ఉప్పన్నకిచ్చస్సా**''తి. **సమ్పరాయహిత**న్తి సమ్పరాయే హితావహం.

మిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. వత్థుసుత్తవణ్ణనా

౫౪. పతిట్ఠాతి అవస్సయో. **గుయ్హస్సా**తి గుహితబ్బస్స రహస్సస్స. **పరమో సఖా నామ** అతిపియట్ఠానతాయ.

వత్థుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఠమజనసుత్తవణ్ణనా

౫౫. విధావతీతి వివిధం రూపం పధావతి, యథాకామం పవత్తతీతి అత్థో.

పఠమజనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. దుతియజనసుత్తవణ్ణనా

౫౬. వట్టదుక్ఖతోతి సంసారదుక్ఖతో. సంసారో హి కిలేసకమ్మవిపాకానం అపరాపరుప్పత్తితాయ విధావతి. తఞ్చ దుక్ఖం దుక్ఖమత్తాయ నానావిధదుక్ఖరాసిభావతో.

దుతియజనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. తతియజనసుత్తవణ్ణనా

౫౭. నిప్ఫత్తీతి ఇట్ఠానిట్ఠవిపాకానం నిప్ఫజ్జనతో నిప్ఫత్తి. తతో ఏవ **అవస్సయో,** నిప్ఫత్తితవిపాకస్స అవస్సయో అధిట్ఠానం కారణన్తి అత్థో.

తతియజనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఉప్పథసుత్తవణ్ణనా

౫౮. అమగ్గోతి న మగ్గో అనుపాయో. **రత్తిన్దివక్ఖయోతి** తత్థ వయక్ఖణస్స పాకటభావతో. వుత్తక్ఖణోపి హి సయం ఖీయతేవ. **సేసం బాహిరమలం** వత్థసరీరాదిభూతం. తథా హి ''**భస్మ ఖారాదీహి ధోవిత్వా సక్కా సోధేతు**''న్తి వుత్తం. **దుట్ఠోతి** దూసితో సత్తసన్తానో **న సక్కా సుద్ధో నామ కాతుం** అబ్భన్తరమలీనభావాపాదనతో. **ఇత్థియన్తి** బ్రహ్మచరియస్స అన్తరాయకరాయపి. **పజాతి** సత్తకాయో **సజ్జతి** సఙ్గం కరోతి యాథావతో ఆదీనవం అపస్సన్తో. ఇన్ద్రియసంవరాది కిలేసానం తాపనతో **తపో,** తేనాహ ''**సబ్బాపీ**''తిఆది.

ఉప్పథసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. దుతియసుత్తవణ్ణనా

౫౯. కిస్సాతి భుమ్మత్థే సామివచనన్తి ఆహ ''**కిస్మిం అభిరతో**''తి. సద్ధా నామ అనవజ్జసభావా, తస్మా లోకియలోకుత్తరహితసుఖావహాతి ఆహ ''**సుగతిఞ్చేవ నిబ్బానఞ్చ గచ్ఛన్తస్స దుతియికా**''తి. **అనుసాసతి** హితచరియాయ పరిణాయికభావతో.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. కవిసుత్తవణ్ణనా

౬౦. గాయత్తిఆదికోతి ఛబ్బీసతియా ఛన్దేసు గాయత్తిఆదికో ఉక్కతిపరియోసానో **ఛన్దో గాథానం నిదానం** సముట్ఠానం "సముట్ఠహతి ఏతేనా"తి కత్వా. తేహి పన అనుట్ఠుభాదికో హోతీతి ఆహ ''**ఛన్దో గాథానం నిదాన**''న్తి. **పుబ్బపట్ఠాపనగాథాతి** ధమ్మకథాయ ఆదితో ఆరోచనభావజాననత్థం సతిజననం వియ పవత్తితగాథా. **అక్ఖరఞ్హి పదం జనేతీతి** యస్మా అక్ఖరసముదాయో పదం, పదసముదాయో గాథా, సముదాయో చ సముదాయీహి బ్యఞ్జీయతి తంపవత్తనతో, తస్మా బ్యఞ్జనభావే ఠితం అక్ఖరం, తంసముదాయో పదం, పదం తం వియఞ్జేతా జనేతా వియ హోతీతి "అక్ఖరఞ్హి పదం జనేతీ"తి వుత్తం. అక్ఖరం హి ఉచ్చారితవిద్ధంసితాయ తంతంఖణమత్తావట్ఠాయీపి పరతో పవత్తియా మనోవిఞ్ఞాణవీథియా సఙ్కలనవసేన ఏకజ్ఝం కత్వా పదభావేన గయ్హమానం యథాసఙ్కేతమత్థం బ్యఞ్జేతి. **పదం గాథం జనేతీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **గాథా అత్థం పకాసేతీతి** గాథాసఞ్ఞితో పదసముదాయో కిరియాకారకసమ్బన్ధవసేన సమ్బన్ధితో

కత్తుఅధిప్పాయానురూపం ఆలోచితవిలోచితం సంహితం అత్థం విభావేతి. **సముద్దాదిపణ్ణత్తినిస్సితా** వోహారసన్నిస్సయేనేవ పవత్తతీతి కత్వా. తేనాహ ‘‘**గాథా ఆరభన్తో**’’తిఆది. **ఆసయోతి** అవస్సయోతి ఆహ ‘‘**పతిట్ఠా**’’తి **కవితోతి** విచిత్తకథీఆదితో.

కవిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

జరావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అద్ధవగ్గో

౧. నామసుత్తవణ్ణనా

౬౧. నామన్తి సామఞ్ఞనామాదిభేదం నామం. **సబ్బన్తి** సబ్బం పఞ్ఞత్తిపథం సబ్బం ఞేయ్యపవత్తిపథం. **అద్ధభవీతి** కామం పాళియం అతీతకాలనిద్దేసో కతో, తం పన లక్ఖణమత్తం. **అభిభవతి అనుపతతీతి** ఏతేన అభిభవో అనుపతనం పవత్తి ఏవాతి దస్సేతి. తం పనస్స అభిభవనం అప్పవిసయే అనామసిత్వా మహావిసయానం వసేన దస్సేన్తో ‘‘**ఓపపాతికేన వా**’’తిఆదిమాహ. **తస్స నామం హోతీతి** తస్స రుక్ఖపాసాణాదికస్స అనామకోఇచ్చేవ సమఞ్ఞా హోతి, తథా నం సఞ్జానన్తీతి అత్థో.

నామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. చిత్తసుత్తవణ్ణనా

౬౨. యే చిత్తస్స వసం గచ్ఛన్తీతి యే అపరిఞ్ఞాతవత్థుకా, తేసంయేవ. **అనవసేసపరియాదానన్తి** అనవసేసగ్గహణం. న హి పరిఞ్ఞాతక్ఖన్ధా పహీనకిలేసా చిత్తస్స వసం గచ్ఛన్తి, తం అత్తనో వసే వత్తేన్తి.

చిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తణ్హాసుత్తవణ్ణనా

౬౩. తతియే ‘‘**సబ్బేవ వసమన్వగూ**’’తి యే తణ్హాయ వసం గచ్ఛన్తి, తేసం ఏవ అనవసేసపరియాదానన్తి ఇమమత్థం ‘‘**ఏసేవ నయో**’’తి ఇమినా అతిదిస్సతి.

తణ్హాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సంయోజనసుత్తవణ్ణనా

౬౪. కిం సు సంయోజనోతి సూతి నిపాతమత్తన్తి ఆహ ‘‘**కిం-సంయోజనో**’’తి? విచరన్తి ఏతేహీతి **విచారణా,** పాదా. బహువచనే హి వత్తబ్బే ఏకవచనం కతం. **తస్సాతి** లోకస్స.

సంయోజనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. బన్ధనసుత్తవణ్ణనా

౬౫. చతుత్థే ఆగతఅత్థో ఏవ అనన్తరేపి వుత్తో, బ్యఞ్జనమేవ నానన్తి ఆహ ''**పఞ్చమేపి ఏసేవ నయో**''తి.

బన్ధనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అత్తహతసుత్తవణ్ణనా

౬౬. ''కేనస్సుబ్భాహతో''తి పాఠోతి అధిప్పాయేన ''**సు-కారో నిపాతమత్త**''న్తి ఆహ, ''కేనస్సబ్భాహతో''తి పన పాఠే ఉ-కారలోపేన పదసన్ధి. **ఇచ్ఛాధూపాయితోతి** అసమ్పత్తవిసయిచ్ఛాలక్ఖణాయ తణ్హాయ సన్తాపితో దడ్ఢో. తేనాహ ''**ఇచ్ఛాయ ఆదిత్తో**''తి.

అత్తహతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఉడ్డితసుత్తవణ్ణనా

౬౭. **ఉల్లఙ్ఘితోతి** ఉబ్బన్ధిత్వా లఙ్ఘితో. **సద్దాదీసూతి** సద్దాదినాగదన్తేసు **సోతాదీని** ఉడ్డితాని **తణ్హారజ్జునా** దళ్హబన్ధనేన బద్ధత్తా తదనతివత్తనతో. **లోకోతి** ఆయతనలోకో. తథా అత్థయోజనాయ కతత్తా ఖన్ధాదిలోకవసేనపి యోజనా కాతబ్బా. న **దూరం** అనన్తరభవకత్తా. చుతిచిత్తఅన్తరితత్తా ఏకచిత్తన్తరభవస్స కమ్మస్స అబుజ్ఝనం, ఏవం సన్తే కస్మా సత్తా న బుజ్ఝన్తీతి ఆహ ''**బలవతియా**''తిఆది.

ఉడ్డితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పిహితసుత్తవణ్ణనా

౬౮. **పఞ్హోతి** ఞాతుం ఇచ్ఛితో అత్థో. **పుచ్ఛితోతి** సత్తమసుత్తే గాథాయ పురిమద్ధం పచ్ఛిమద్ధం, పచ్ఛిమం పురిమం కత్వా అట్ఠమసుత్తే దేవతాయ పుచ్ఛితత్తా వుత్తం ''**హేట్ఠుపరియాయవసేన పుచ్ఛితో**''తి. పుచ్ఛానురూపం విస్సజ్జనన్తి అవుత్తమ్పి సిద్ధమేతన్తి అనాహటం.

పిహితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఇచ్ఛాసుత్తవణ్ణనా

౬౯. నవమే **వినయాయాతి** వినయేన. కరణత్థే హి ఇదం సమ్పదానవచనం. **కిస్సస్సూతి** కిస్స, **సు**-కారో నిపాతమత్తం. **సబ్బం ఛిన్దతి బన్ధనన్తి** సబ్బం దసవిధమ్పి సంయోజనం సముచ్ఛిన్దతి. న హి తం కిఞ్చి కిలేసబన్ధనం అత్థి, యం అసముచ్ఛిన్నం హుత్వా ఠితం అస్సా తణ్హాయ సముచ్ఛిన్నాయ. స్వాయమత్థో సువిఞ్ఞేయ్యోతి ఆహ ''**సబ్బం ఉత్తానమేవా**''తి.

ఇచ్ఛాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. లోకసుత్తవణ్ణనా

౭౦. కిస్మిన్తి కిస్మిం సతి? తస్స పన సన్తభావో ఉప్పత్తివసేనేవాతి ఆహ ‘‘**కిస్మిం ఉప్పన్నే**’’తి? **లోకో ఉప్పన్నోతి వుచ్చతి** అనుపాదానత్తా లోకసమఞ్ఞాయ. **ఛసూతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో **సన్థవన్తి** అధికసినేహం **కరోతి** అధికసినేహవత్థుభావతో అజ్ఝత్తికాయతనానం. **ఉపాదాయాతి** పుబ్బకాలకిరియా అపరకాలకిరియం అపేక్ఖతీతి వచనసేసవసేన కిరియాపదం గహితం ‘‘**పవత్తతీ**’’తి. కిం పన పవత్తతి? లోకో, లోకసమఞ్ఞాతి అత్థో. **ఛసూతి** ఇదం నిమిత్తత్థే భుమ్మం. ఛళాయతననిమిత్తఞ్హి సబ్బదుక్ఖం. **అయన్తి** సత్తలోకో. **ఉప్పన్నో నామ హోతి** ఛళాయతనం నామ మూలం సబ్బదుక్ఖానన్తి కత్వా. **బాహిరేసు** ఆయతనేసు **సన్థవం కరోతి** విసేసతో రూపాదీనం తణ్హావత్థుకత్తా. యస్మా చక్ఖాదీనం సన్తప్పనవసేన రూపాదీనం పరిగ్గహితత్తా లోకస్స నిసేవితాయ సంవత్తతి, తస్మా వుత్తం ‘‘**ఛన్నం...పే.... విహఞ్ఞతీ**’’తి.

లోకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అద్ధవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఛేత్వావగ్గో

౧. ఛేత్వాసుత్తవణ్ణనా

౭౧. వధిత్వాతి హన్త్వా వినాసేత్వా. **అపరిదయ్హమానత్తాతి** అపీళియమానత్తా. **వినట్ఠదోమనస్సత్తా న సోచతి** చేతోదుక్ఖదుక్ఖాభావతో. విసం నామ దుక్ఖం అనిట్ఠభావతో, తస్స మూలకారణం కోధో అనిట్ఠఫలత్తాతి ఆహ ‘‘**విసమూలస్సాతి దుక్ఖవిపాకస్సా**’’తి. **అక్కుట్ఠస్సాతి** అక్కోసాపరాధస్స. అక్కోసపహారత్థసమ్బన్ధేన హి ‘‘కుద్ధస్సా’’తి ఉపయోగత్థే సమ్పదానవచనం. **సుఖం ఉప్పజ్జతి** కోధం నస్సతి. సుఖుప్పత్తిం సన్ధాయ ఏస కోధో ‘‘**మధురగ్గో**’’**తి వుత్తో,** సుఖావసానోతి అత్థో.

ఛేత్వాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. రథసుత్తవణ్ణనా

౭౨. పఞ్ఞాణన్తి లక్ఖణం సల్లక్ఖణూపాయో. **దిస్వాతి** దస్సనహేతు. ‘‘చోళరఞ్ఞో రట్ఠం చోళరట్ఠ’’న్తి ఏవం **రట్ఠం రఞ్ఞో పఞ్ఞాయతి.**

రథసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. విత్తసుత్తవణ్ణనా

౭౩. సద్ధాయాతి సద్ధాహేతు. **కులసమ్పదాతి** ఖత్తియాదిసమ్పత్తియో. సబ్బలోకియలోకుత్తరవిత్తపటిలాభహేతుతో **సద్ధావిత్తమేవ.** హేట్ఠా తిణ్ణం ద్వారానం వసేన ఉప్పన్నకస్స సబ్బస్సపి అనవజ్జధమ్మస్స సఙ్గణ్హనతో ‘‘**ధమ్మోతి దసకుసలకమ్మపథో**’’తి వుత్తం. **అసంకిలిట్ఠసుఖన్తి.** నిరామిసం సుఖం. తమేవ సామిసం ఉపనిధాయ సమ్భావేన్తో ఆహ

‘‘**అసంకిలిట్ఠ**’’న్తి. అసేచనకభావేన అభిరుచిజననతో పియాకిచ్చకరణతో బహుం సుచిరమ్పి కాలం ఆసేవన్తస్స అదోసావహతో **సచ్చమేవ మధురతరం**. న హి తం పివితబ్బతో సాదితబ్బతో అనుభవితబ్బతో రసోతి వత్తబ్బతం అరహతి. ఇదాని తస్స కిచ్చసమ్పత్తిఅత్థేహిపి మహారహతం దస్సేతుం ‘‘**సచ్చస్మిం హీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ నదీనివత్తనం **మహాకప్పినవత్థుఆదీహి** (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.మహాకప్పినత్థేరవత్థు; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౩౧; థేరగా॰ అట్ఠ॰ ౨.మహాకప్పినత్థేరగాథావణ్ణనా) దీపేతబ్బం, ఇతరాని **కణ్హదీపాయనజాతక**- (జా॰ ౧.౧౦.౬౨ ఆదయో) **సుతసోమ**- (జా॰ ౨.౨౧.౩౭౧ ఆదయో) **మచ్ఛజాతకేహి** (జా॰ ౧.౧.౩౪, ౭౫; ౧.౨.౧౩౧ ఆదయో) దీపేతబ్బాని. **నిమ్మద్దేన్తి** అభిభవన్తి. **మధురతర**న్తి సున్దరతరం సేట్ఠేసూతి అత్థో. **పఞ్ఞాజీవీ**తి పఞ్ఞాయ జీవనసీలోతి పఞ్ఞాజీవీ, పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమచరియోతి అత్థో. **పఞ్ఞాజీవీ**తి చ పఞ్ఞావసేన ఇరియతి వత్తతి జీవితం పవత్తేతీతి అత్థోతి దస్సేన్తో ‘‘**యో పఞ్ఞాజీవీ**’’తిఆదిమాహ. ‘‘జీవత’’న్తి కేచి పఠన్తి, జీవన్తానం పఞ్ఞాజీవిం సేట్ఠమాహూతి అత్థో.

విత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. వుట్ఠిసుత్తవణ్ణనా

౭౪. **ఉప్పతన్తాన**న్తి పథవిం భిన్దిత్వా ఉట్ఠహన్తానం. ‘‘సేట్ఠ’’న్తి వుచ్చమానత్తా ‘‘**సత్తవిధ**’’న్తి వుత్తం, ఇతరేసం వా తదనులోమతో. **ఖేమో హోతి** దుబ్భిక్ఖుపద్దవాభావతో. తేనాహ ‘‘**సుభిక్ఖో**’’తి. **నిపతన్తాన**న్తి అధోముఖం పవత్తన్తానం. **పవజమానాన**న్తి వజనసీలానం. తే పన యస్మా జఙ్గమా నామ హోన్తి, న రుక్ఖాదయో వియ థావరా, తస్మా ఆహ ‘‘**జఙ్గమాన**’’న్తి. **గావో**తి ధేనుయో. తేన మహింసాదికానమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **వదన్తాన**న్తి ఉప్పన్నం అత్థం వదన్తానం.

అత్తనో ఖన్తియాతి అత్తనో ఖన్తియా రుచియా గహితభావేన. **ఇతరా దేవతా** తస్సా విస్సజ్జనే అపరితుస్సమానా **ఆహ. యావ పథంసీ**తి గుణధంసీ సత్థుదేసనాయ లద్ధబ్బగుణనాసనతో. **పగబ్బా**తి పాగబ్బియేన సమన్నాగతా, యథా వచీపాగబ్బియేన అఖరా, తథా వాచాయ భవితబ్బం. **ముఖరా**తి ముఖఖరా. **దసబలం పుచ్ఛి** సణ్హం సుఖుమం రతనత్తయసంహితం అత్థం సోతుకామా. **అస్సా** దేవతాయ **విస్సజ్జేన్తో** అజ్ఝాసయానురూపం. **ఉప్పతమానా**తి ఉప్పతన్తీ **సముగ్ఘాటేతి** ఓధిసో. **వట్టమూలకమహాఅవిజ్జా**తి తస్సా ఆదీనవదస్సనత్థం భూతకథనవిసేసనం. **ఓసీదన్తాన**న్తి పటిపక్ఖవసేన అధో సీదన్తానం, ఉస్సాదయమానానన్తి అత్థో. **పుఞ్ఞక్ఖేత్తభూతో**తి ఇదం ‘‘పదసా చరమానాన’’న్తి పదస్స అత్థవివరణవసేన భూతకథనవిసేసనం. **యాదిసో పుత్తో వా హోతు**తి ఇదం పురిమపదే దేవతాయ పుత్తగహణస్స కతత్తా వుత్తం.

వుట్ఠిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. భీతాసుత్తవణ్ణనా

౭౫. **కిం సూధ భీతా**తి ఏత్థ సు-ఇధాతి నిపాతమత్తన్తి ఆహ ‘‘**కిం భీతా**’’తి? **మగ్గో చ నేకాయతనప్పవుత్తో**తి అనేకకారణం నానావిధాధిగమోకాసం కత్వా పవుత్తో కథితో. తేనాహ ‘‘**అట్ఠతింసారమ్మణవసేనా**’’తిఆది. **ఏవం సన్తే**తి ఏవం సబ్బసాధారణానేకాయతనేహి నిబ్బానగామిమగ్గస్స తుమ్హేహి పవేదితత్తా లబ్భమానే ఖేమే మగ్గే కిం భీతాయం జనతా ఉప్పథభూతా విపరీతదిట్ఠితో గణ్హాతి అత్థో? ఏవం దేవతా యథిచ్ఛాయ పురిమద్ధేన అత్తనా యథాచిన్తితమత్థం సత్థు

పవేదితా, పచ్ఛిమద్ధేన అత్తనో సంసయం పుచ్ఛతి. **బహుపఞ్ఞోతి** పుథుపఞ్ఞో. **ఉస్సన్నపఞ్ఞోతి** అధికపఞ్ఞో. **రపేత్వాతి** సంయమేత్వా. **సంవిభాగీతి** ఆహారపరిభోగే సమ్మదేవ విభజనసీలో. తేనాహ ''**అచ్ఛరాయా**''తిఆది. **వుత్తత్థమేవ** హేట్ఠా.

మనేనాతి మనోగహణేన. **పుబ్బసుద్ధిఅఙ్గన్తి** పుబ్బభాగసుద్ధిభూతం అఙ్గం. **చతూసూతి** వుత్తఅఙ్గపరియాపన్నం. **యఞ్ఞఉపక్ఖరోతి** దానస్స సాధనం. **ఏతేసు ధమ్మేసూతి** ఏతేసు సద్ధాదిగుణేసు. యథా హి సద్ధో పచ్చయం పచ్చుపట్ఠపేత్వా వత్థుపరిచ్చాగస్స విసేసపచ్చయో కమ్మఫలస్స పరలోకస్స చ పచ్చక్ఖతో వియ పత్తియాయనతో, ఏవం ముదుహదయో. ముదుహదయో హి అనుదయం పత్వా యం కిఞ్చి అత్తనో సన్తకం పరేసం దేతి. యో చ సంవిభాగసీలో, సో అప్పకస్మిమ్పి అత్తనో సన్తకే పరేహి సాధారణభోగీ హోతి. వదఞ్ఞూ వదానియతాయ యాగినోవ యుత్తం యుత్తకాలం ఞత్వా అత్థికానం మనోరథం పూరేతీతి వుత్తం ''**ఇతి...పే.... చతూసూతి ఆహ**''తి.

వాచన్తిఆదీని తీణి అఙ్గాని తివిధసీలసమ్పత్తిదీపనతో. సమ్పన్నసీలో హి పరలోకం న భాసేయ్య. **సద్ధో ఏకం అఙ్గం** పయోగాసయసుద్ధిదీపనతో. సుద్ధాసయస్స సమ్మాపయోగే ఠితస్స కథం పరలోకతో భయన్తి. దుకవసేన చతురఙ్గయోజనా **దుకనయో. ఏతేసు చతూసు ధమ్మేసు ఠితోతి** ఏతేసు యథావుత్తదుకసఙ్గహేసు చతూసు గుణేసు పతిట్ఠితో.

భీతాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. నజీరతిసుత్తవణ్ణనా

౭౬. **నామగోత్తన్తి** తిస్సో కస్సపో గోతమోతి ఏవరూపం నామఞ్చ గోత్తఞ్చ. నిదస్సనమత్తమేతం, తస్మా సబ్బస్స పఞ్ఞత్తియా లక్ఖణవచనన్తి దట్ఠబ్బం. **న జీరతీతి** అసభావధమ్మత్తా ఉప్పాదవయాభావతో జరం న పాపుణాతి. తేనాహ ''**జీరణసభావో న హోతీ**''తి. యస్మా సమఞ్ఞాభావతో కాలన్తరేపి తం సమఞ్ఞాయతేవ, తస్మా ''**అతీతబుద్ధానం...పే.... న జీరతీతి వుచ్చతీ**''తి ఆహ.

ఆలసియన్తి అలసభావో దళ్హకోసజ్జం. తేనాహ ''**యేనా**''తిఆది. **ఠితిన్తి** బ్యాపారం. **నిద్దావసేన పమజ్జనం** కత్తబ్బస్స అకరణం. **కిలేసవసేన పమజ్జనం** అకత్తబ్బస్స కరణమ్పి. **కమ్మసమయేతి** కమ్మం కాతుం యుత్తకాలే. **కమ్మకరణవీరియాభావోతి** తంకమ్మకిరియసముట్ఠాపకవీరియాభావో. సో పన అత్థతో వీరియపటిపక్ఖో అకుసలచిత్తుప్పాదో, న వీరియస్స అభావమత్తం. **సీలసఞ్ఞమాభావో** దుస్సీల్యం. **విస్సట్ఠాచారతా** నామ అనాచారో. **సోప్పబహులతాతి** నిద్దాలుతా . యతో గహణహత్థోపి న కిలాసుపి పురిసో నిద్దాయ అభిభుయ్యతి. తేనాహ ''**తాయా**''తిఆది. **అతిచ్ఛాతాదీనీతి ఆది**-సద్దేన అభిభుయ్యతాదిం సఙ్గణ్హాతి. **ఆగన్తుకాలసియం** న పుబ్బే వుత్తఆలస్యం వియ పకతిసిద్ధం. "తే ఛిద్దే"తి పాళియం లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తన్తి ఆహ ''**తాని ఛ ఛిద్దానీ**''తి. కుసలచిత్తప్పవత్తియా అనోకాసభావతో **ఛిద్దాని**. తేనాహ భగవా – ''**యత్థ విత్తం న తిట్ఠతీ**''తి. **సబ్బాకారేన** లేసమత్తం అసేసేత్వాతి అధిప్పాయో.

నజీరతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఇస్సరియసుత్తవణ్ణనా

౭౭. సత్థస్స మలన్తి **సత్థమలం,** యేన సత్థం మలీనం హోతి, సత్థమలగ్గహణేన చేత్థ మలీనం సత్థమేవ గహితన్తి ఆహ ''**మలగ్గహితసత్థ**''న్తి. **ఆణాపవత్తన**న్తి అప్పకే వా మహన్తే వా యత్థ కత్థచి అత్తనో ఆణాయ పవత్తనవసేన వసనం ఇస్సరియత్తమిచ్ఛన్తి. మణిరతనమ్పి విస్సజ్జనీయపక్ఖికత్తా ఉత్తమం భణ్డం నామ న హోతి, ఇత్థీ పన పరిచ్చత్తకులాచారిత్థికాయపి అనిస్సజ్జనీయతాయ ఉత్తమభణ్డం నామ. తేనాహ ''**ఇత్థీ భణ్డానముత్తమ**''న్తి. తేసం తేసఞ్హి పురిసాజానీయానం ఉప్పత్తిట్ఠానతాయ ఉత్తమరతనాకరత్తా ఇత్థీ భణ్డానముత్తమం. **మలగ్గహితసత్థసదిసో** అవబోధకిచ్చవిబన్ధనతో. సత్థమలం వియ సత్థస్స పఞ్ఞాసత్థస్స గుణాభావకరణతో **పఞ్ఞాసత్థమలం** . అబ్బు వుచ్చతి ఉపద్దవం, తం దేతీతి **అబ్బుదం,** వినాసకారణం. నను హరణం సమణస్స అయుత్తన్తి? యుత్తం. తస్స అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ యుత్తతం దస్సేన్తో ''**సలాకభత్తాదీనీ**''తిఆదిమాహ.

ఇస్సరియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. కామసుత్తవణ్ణనా

౭౮. "అత్తకామో"తి పాళియం వుత్తత్తా ఆహ ''**ఠపేత్వా సబ్బబోధిసత్తే**''తి. తే హి సబ్బసో పరత్థాయ ఏవ పటిపజ్జమానా మహాకారుణికా పరత్థకామా, అత్థకామా నామ న హోన్తి, యా చ తేసం అత్తత్థావహా పటిపత్తి, సాపి యావదేవ పరత్థా ఏవాతి. **వుత్తం** పోరాణట్ఠకథాయం. యస్మా బోధిసత్తా పరహితపటిపత్తియా పారమియో పూరేన్తా తథారూపం కారణం పత్వా అత్తానం పరేసం పరిచ్చజన్తి పఞ్ఞాపారమియా పరిపూరణతో, తస్మా ఇధాపి ''**సబ్బబోధిసత్తే ఠపేత్వాయేవాతి వుత్త**''న్తి ఆహ. **కల్యాణ**న్తి భద్దకం. వాచాయ అధిప్పేతత్తా ఆహ ''**సణ్హం ముదుక**''న్తి. **పాపిక**న్తి లామకం నిహీనం. తం పన **ఫరుసం వాచ**న్తి సరూపతో దస్సేతి.

కామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పాథేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౭౯. సద్ధా బన్ధతి పాథేయ్యన్తి సద్ధా నామ సత్తస్స మరణవసేన మహాపథం సంవజతో మహాకన్తారం పటిపజ్జతో మహావిదుగ్గం పక్ఖన్దతో పాథేయ్యపుటం బన్ధతి సమ్బలం సజ్జేతి. కథన్తి ఆహ ''**సద్ధం ఉప్పాదేత్వా**''తిఆది. **ఏతం వుత్త**న్తి "సద్ధా బన్ధతి పాథేయ్య"న్తి ఏతం గాథాపదం వుత్తం భగవతా. **సిరీతి** కతపుఞ్ఞేహి సేవీయతి తేహి పటిలభీయతీతి సిరీ. **ఇస్సరియం** విభవో. ఆసయితబ్బతో **ఆసయో, వసనట్ఠానం** నికేతన్తి అత్థో. **పరికడ్ఢతీ**తి ఇచ్ఛావసికం పుగ్గలం తత్థ తత్థ ఉపకడ్ఢతి.

పాథేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పజ్జోతసుత్తవణ్ణనా

౮౦. తం తం సమవిసమం పజ్జోతతీతి **పజ్జోతో**. పదీపో అన్ధకారం విధమిత్వా పచ్చక్ఖతో రూపగతం దస్సేతి, ఏవం పఞ్ఞాపజ్జోతో అవిజ్జన్ధకారం విధమిత్వా ధమ్మానం పరమత్థభూతం రూపం దస్సేతి. **జాగరబ్రాహ్మణో వియాతి** జాగరఖీణాసవబ్రాహ్మణో వియ. సో హి సతిపఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తియా సబ్బదాపి జాగరో హోతి. **గావోతి** గోజాతియో. ఇదం గున్నం గోణానఞ్చ సామఞ్ఞతో గహణం. **కమ్మే**తి కరణత్థే భుమ్మవచనం. జీవనం జీవో, సహ జీవేనాతి **సజీవినో**. తేనాహ

‘‘**కమ్మేన సహ జీవన్తాన**’’న్తి, కసివాణిజ్జాదికమ్మం కత్వా జీవన్తానన్తి అత్థో. **గోమణ్డలేహి సద్ధి**న్తి గోగణేన సహ. న తేన వినా కసికమ్మాదీని ఉప్పజ్జన్తి, గోరససిద్ధియా చేవ కసనభారవహనసిద్ధియా చ కసికమ్మఏకచ్చవాణిజ్జకమ్మాదీని ఇజ్ఝన్తి. **సత్తకాయస్సా**తి ఆహారుపజీవినో సత్తకాయస్స కసితో అఞ్ఞథా జీవికం కప్పేన్తస్సపి కసిజీవితవుత్తియా మూలకారణం ఫలనిప్ఫత్తినిమిత్తత్తా తస్స. **ఇరియాపథో** చ ఇరియనకిరియానం పవత్తనుపాయో. ‘‘**సీత**న్తి నఙ్గలసీతకమ్మ’’న్తి వదన్తి.

పజ్జోతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. అరణసుత్తవణ్ణనా

౮౧. రణన్తి కన్దన్తి ఏతేహీతి రణా, రాగాదయో. తేహి అభిభూతతాయ హి సత్తా నానప్పకారం కన్దన్తి పరిదేవన్తి. తే పన సబ్బసో నత్థి ఏతేసం రణాతి **అరణా. నిక్కిలేసా** ఖీణాసవా. **వుసితవాసో**తి వుసితబ్రహ్మచరియవాసో. **భోజిస్సియ**న్తి భుజిస్సభావో. తేనాహ ‘‘**అదాసభావో**’’తి. **సమణా**తి సమితపాపసమణాతి ఆహ ‘‘**ఖీణాసవసమణా**’’తి. పుథుజ్జనకల్యాణకాలే లోకియపరిఞ్ఞాయ, **సేక్ఖా** పుబ్బభాగే లోకియపరిఞ్ఞాయ, పచ్చవేక్ఖణే **లోకియలోకుత్తరాయ పరిఞ్ఞాయ** పరిఞ్ఞేయ్యం తేభూమకం ఖన్ధపఞ్చకం **పరిజాన**న్తి పరిచ్ఛిజ్జన్తి. ఖీణాసవా పన పరిఞ్ఞాతపరిఞ్ఞేయ్యా హోన్తి. తథా హి తే సామీ హుత్వా పరిభుఞ్జన్తి. **వన్దన్తి నం పతిట్ఠిత**న్తి వుత్తం, వన్దనీయభావో చ సీలసమ్పన్నతాయాతి ఆహ ‘‘**పతిట్ఠితన్తి సీలే పతిట్ఠిత**’’న్తి. **ఇధా**తి ఇమస్మిం లోకే. **ఖత్తియా**తి లక్ఖణవచనన్తి ఆహ ‘‘**న కేవలం ఖత్తియావా**’’తిఆది.

అరణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఛేత్వావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

దేవతాసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. దేవపుత్తసంయుత్తం

౧. పఠమవగ్గో

౧. పఠమకస్సపసుత్తవణ్ణనా

౮౨. దేవస్స పుత్తో **దేవపుత్తో**. దేవానం జనకజనేతబ్బసమ్బన్ధాభావతో కథమయం దేవపుత్తోతి వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**దేవానం హి**’’తిఆది. ‘‘అపాకటో అఞ్ఞతరోతి వుచ్చతీ’’తి ఇదం యేభుయ్యవసేన వుత్తం. పాకటోపి హి కత్థచి ‘‘అఞ్ఞతరో’’తి వుచ్చతి. హేట్ఠా దేవతాసంయుత్తే ‘‘అపాకటా అఞ్ఞతరా దేవతా’’తి వత్వా ఇధ ‘‘పాకటో దేవపుత్తో’’తి వుత్తం. తథా హిస్స **కస్సపోతి** గోత్తనామం గహితం, తఞ్చ ఖో పురిమజాతిసిద్ధసమఞ్ఞావసేన. అనుసాసనం అనుసాసో, తం **అనుసాసం. భిక్ఖునిద్దేస**న్తి భిక్ఖుసద్దస్స నిద్దేసం. **భిక్ఖుఓవాద**న్తి భిక్ఖుభావావహం ఓవాదం. యది పన న అస్సోసి, కథమయం పఞ్హం కథేసీతి? అఞ్ఞతో సుతం నిస్సాయ పఞ్హం కథేసి, న పన భగవతో సమ్ముఖా సుతభావేన.

తేసన్తి యథావుత్తానం తిణ్ణం పుగ్గలానం. ‘‘**కథేతుకామో చేవా**’’తిఆదినా హి చతుత్థం ఇధ ఉద్ధటం. తత్థ ఆదితో తిణ్ణం భగవా పఞ్హం భారం న కరోతి ఏకేకఙ్గవేకల్లతో చేవ అఙ్గద్వయవేకల్లతో చ, చతుత్థస్స పన ఉభయఙ్గపారిపూరత్తా భారం కరోతీతి ఆహ ‘‘**అయం పనా**’’తిఆది.

గాథాయం ‘‘**సుభాసితస్సా**’’తి ఉపయోగత్థే సామివచనన్తి ఆహ ‘‘**సుభాసితం సిక్ఖేయ్యా**’’తి. చతుసచ్చాదినిస్సితం బుద్ధవచనం సిక్ఖన్తో చతుబ్బిధం వచీసుచరితం సిక్ఖతి నామాతి ఆహ ‘‘**చతుసచ్చనిస్సితం...పే.... సిక్ఖేయ్యా**’’తి. అవధారణేన తప్పటిపక్ఖం పటినివత్తేతి. **ఉపాసితబ్బ**న్తి ఆసేవితబ్బం భావేతబ్బం బహులీకాతబ్బం. **అట్ఠతింసభేదం కమ్మట్ఠాన**న్తి ఇదం తస్స విపస్సనాపదట్ఠానతం హదయే ఠపేత్వా వుత్తం. తథా హి వుత్తం ‘‘**దుతియపదేన అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా కథితా**’’తి. యే పన ‘‘దుతియపదేన అధిచిత్తసిక్ఖా చిత్తవూపసమేన అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా’’తి పఠన్తి, తేసం పదేన అట్ఠతింసప్పభేదకమ్మట్ఠానం సుద్ధసమథకమ్మట్ఠానస్సేవ గహణం దట్ఠబ్బం. యది ఏవం ‘‘అట్ఠసమాపత్తివసేనా’’తి ఇదం కథన్తి? ‘‘తం విపస్సనాధిట్ఠానానం సమాపత్తీనం వసేన కథిత’’న్తి వదన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా ‘‘దుతియపదేన అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా’’తి ఇదం వచనం సమత్థితం హోతి. సిక్ఖనం నామ ఆసేవనన్తి ఆహ ‘‘**భావేయ్యాతి అత్థో**’’తి. **ఉపాసన**న్తి పయిరుపాసనం. తఞ్చ ఖో అస్సుతపరియాపుణనకమ్మట్ఠానుగ్గహాదివసేన దస్సేన్తో ‘‘**తమ్పి**’’తిఆదిమాహ. **అధిసీలసిక్ఖా కథితా** లక్ఖణహారనయేన. వచీసుచరితస్స హి సీలసభావత్తా తగ్గహణేనేవ తదేకలక్ఖణం కాయసుచరితమ్పి ఇతరమ్పి గహితమేవాతి. ఏత్థ చ అధిసీలసిక్ఖాయ చిత్తవివేకో, అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాయ ఉపధివివేకో, అధిచిత్తసిక్ఖాయ కాయవివేకో కథితో, కాయవివేకో పన సరూపేనేవ పాళియం గహితోతి తివిధస్సపి వివేకస్స పకాసితత్తం దట్ఠబ్బం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పఠమకస్సపసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియకస్సపసుత్తవణ్ణనా

౮౩. **ద్వీహి ఝానేహీ**తి ఆరమ్మణలక్ఖణూపనిజ్ఝానలక్ఖణేహి ద్వీహి ఝానేహి. **కమ్మట్ఠానవిముత్తియా**తి కమ్మట్ఠానానుయోగలద్ధాయ విముత్తియా. తేన తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవిముత్తియో వదతి. సత్థుసాసనస్స హదయత్తా అబ్భన్తరత్తా **హదయస్స** మానసస్స, **అనుపత్తిం** పటిలాభమానసం. తం పన అత్థతో అఞ్ఞా ఏవాతి ఆహ ''**అరహత్త**''న్తి. తం పత్తుకామేన ఏకన్తతో వజ్జేతబ్బతణ్హాదిట్ఠీనం భావే తస్స అనిజ్ఝనతో, తదభావే ఇజ్ఝనతో చ తే ఉప్పాదనవసేన యదగ్గేన నిస్సితో, తదగ్గేన పనాయమ్పి తేహి నిస్సితో నామ హోతీతి ఆహ ''**అనిస్సితో**''తిఆది. అరహత్తం ఆనిసంసితబ్బట్ఠేన ఆనిసంసం ఏతస్సాతి **అరహత్తానిసంసో**. అరహత్తం పత్తుకామస్స పుబ్బభాగపటిపదా ఇచ్ఛితబ్బా. తత్థ చ సబ్బుపరమో కమ్మట్ఠానఅత్తానుయోగో, సో ఇధ న గహితోతి ఆహ ''**తన్తిధమ్మో పుబ్బభాగో**''తి. తత్థ **తన్తిధమ్మో**తి పరియత్తిధమ్మో.

దుతియకస్సపసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. మఘసుత్తవణ్ణనా

౮౪. **మఘో**తి సక్కస్సేతం నామం పురిమజాతిఅనుగతం. **స్వేవా**తి సక్కో ఏవ. **వతేనా**తి మాతాపితుఉపట్ఠానాదిచారిత్తధమ్మేన . **అఞ్ఞే**తి ఉపధివేపక్కపాపధమ్మే అభిభవిత్వా. **అసుర**న్తి ఇన్దసత్తుభూతం అసురం.

మఘసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. మాగధసుత్తవణ్ణనా

౮౫. **చతుత్థసుత్తం వుత్తత్థమేవా**తి దేవతాసంయుత్తే సంవణ్ణితత్థమేవ, తస్మా ఇధ న వత్తబ్బో అత్థోతి అధిప్పాయో.

మాగధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా

౫. దామలిసుత్తవణ్ణనా

౮౬. **తేన కారణేనా**తి తేన పధానేన కారణభూతేన, పధానకరణనిమిత్తన్తి అత్థో. **యం కిఞ్చి** ఖుద్దకమ్పి మహన్తమ్పి హీనమ్పి పణీతమ్పి **భవం. ఆయతపగ్గహో**తి దీఘరత్తస్స వీరియారమ్భో. **కిచ్చవోసాన**న్తి కిచ్చనిట్ఠానం. **తథేవా**తి యథా అరహత్తుప్పత్తితో పుబ్బే, తతో పచ్ఛాపి తథేవ "బుద్ధిపగ్గహో"తి వీరియం దళ్హం కరోతూతి కుప్పధమ్మం వియ మఞ్ఞమానో వదతి. దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారాదిఅత్థం పన వీరియకరణం ఇచ్ఛితబ్బమేవ.

అసంకిణ్ణాతి అవోమిస్సా ఏవం అఞ్ఞత్థ అనాగతత్తా. తేనాహ ''**భగవతా హి**''తిఆది. యది ఏవం ఇధేవ కస్మా ఏతం వుత్తన్తి ఆహ ''**ఇధ పనా**''తిఆది. **పతిట్ఠ**న్తి నదీ నామ అనవట్ఠితతీరా, తత్థ పతిట్ఠాతబ్బట్ఠానం.

దామలిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కామదసుత్తవణ్ణనా

౮౭. **పుబ్బయోగావచరో**తి పుబ్బే యోగావచరో పురిమత్తభావే భావనమనుయుత్తో. అయం కిర కస్సపస్స భగవతో సాసనే పబ్బజిత్వావ బహూని వస్ససహస్సాని సమణధమ్మం అకాసి, న పన విసేసం నిబ్బత్తేసి. తమత్థం కారణేన సద్ధిం దస్సేతుం ‘‘**బహలకిలేసతాయా**’’తిఆది వుత్తం. **ఏకన్తపరిసుద్ధస్సా**తి యథా విసేసావహో హోతి , ఏవం ఏకన్తేన పరిసుద్ధస్స సబ్బసో అనుపక్కిలిట్ఠస్స. **సీలేన సమాహితా**తి యథా సీలం ఉపరూపరి విసేసావహం నిబ్బేధభాగియఞ్చ హోతి, ఏవం సమ్మదేవ ఆహితచిత్తా సుట్ఠు సమ్పన్నచిత్తా. తథాభూతా తేన సమన్నాగతా హోన్తీతి ఆహ ‘‘**సముపేతా**’’తి. **పతిట్ఠితసభావా**తి సేక్ఖత్తా ఏవ యథాధిగతధమ్మేన నిచ్చలభావేన అధిట్ఠితసభావా. మయా తుట్ఠియా గహితాయ దేవపుత్తో “దుల్లభా తుట్ఠీ”తి వక్ఖతీతి భగవా “తుట్ఠి హోతి సుఖావహా”తి అవోచాతి ఆహ ‘‘**ఉపరి పఞ్హసముట్ఠాపనత్థ**’’న్తి. పబ్బజితో రుక్ఖమూలికో అబ్భోకాసికో వా అనగారియుపేతో నామ హోతి, సేనాసనే పన వసన్తో కథన్తి ఆహ ‘‘**సత్తభూమికే**’’తిఆది. **చతుపచ్చయసన్తోసో**తి భావనాభియోగసిద్ధో చతూసు పచ్చయేసు సన్తోసో. తేన చిత్తవూపసమేన తుట్ఠి లద్ధాతి దస్సేతి. **చిత్తవూపసమభావనాయా**తి చిత్తకిలేసానం వూపసమకరభావనాయ, మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం నిబ్బిసేవనభావకరణేన సవిసేసం చిత్తస్స వూపసమకరభావనాయ రతో మనోతి యోజనా.

ఏత్థ చ ఇన్ద్రియూపసమేన చిత్తసమాధానం పరిపుణ్ణం హోతి ఇన్ద్రియభావనాయ చిత్తసమాధానస్స అకారకానం దూరీకరణతో. అధిచిత్తసమాధానేన చతుపచ్చయసన్తోసో సవిసేసం పరిసుద్ధో పరిపుణ్ణో చ హోతి పచ్చయానం అలాభలాభేసు పరిచ్చాగసభావతో. వుత్తనయేన పన సన్తుట్ఠస్స యథాసమాదిన్నం సీలం విసుజ్ఝతి పారిపూరిఞ్చ ఉపగచ్ఛతి, తథాభూతో చతుసచ్చకమ్మట్ఠానే యుత్తో మగ్గపటిపాటియా సబ్బసో కిలేసే సముచ్ఛిన్దన్తో నిబ్బానదిట్ఠో హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి ‘‘**యే రత్తిన్దివ**’’న్తిఆదినా. **కిం న గచ్ఛిస్సన్తి**? గమిస్సన్తేవాతి అరియమగ్గభావనం పహాయ సమ్మాపటిపత్తియా దుక్కరభావం సన్ధాయ సాసఙ్కం వదతి. తేనాహ ‘‘**అయం పన దుగ్గమో భగవా విసమో మగ్గో**’’తి.

తత్థ కేచి “అయం పనాతి దేవపుత్తో. సో హి భగవతో ‘అరియా గచ్ఛన్తీ’తి వచనం సుత్వా ‘దుగ్గమో భగవా’తిఆదిమాహా”తి వదన్తి, తం న యుజ్జతి. యస్మా “సచ్చమేత”న్తి ఏవమాదిపి తస్సేవ వేవచనం కత్వా దస్సితం, తస్మా “యేన మగ్గేన అరియా గచ్ఛన్తీ”తి తుమ్హేహి వుత్తం, అయం పన “దుగ్గమో భగవా విసమో మగ్గో”తి ఆహ దేవపుత్తో. అరియమగ్గో కామం కదాచి అతిదుక్ఖా పటిపదాతిపి వుచ్చతి, తఞ్చ ఖో పుబ్బభాగపటిపదావసేన, అయం పన అతీవ సుగమో సబ్బకిలేసదుగ్గవివజ్జనతో కాయదుచ్చరితాదివిసమస్స రాగాదివిసమస్స చ దూరీకరణతో న విసమో. తేనాహ ‘‘**పుబ్బభాగపటిపదాయా**’’తిఆది. **అస్సా**తి అరియమగ్గస్స. అరియమగ్గస్స హి అధిసీలసిక్ఖాదీనం పరిబున్ధితబ్బభాగేన బహూ పరిస్సయా హోన్తీతి. **ఏవం వుత్తో**తి “దుగ్గమో విసమో”తి చ ఏవం వుత్తో.

అవంసిరాతి అనుట్ఠహనేన అధోభూతఉత్తమఙ్గా. కుసలజ్ఝేసు హి సమ్మాదిట్ఠి ఉత్తమఙ్గా సబ్బసేట్ఠత్తా , తఞ్చ అనరియా పతన్తి న ఉట్ఠహన్తి మిచ్ఛాపటిపజ్జనతో. తేనాహ ‘‘**ఞాణసిరేనా**’’తిఆది. **అనరియమగ్గే**తి మిచ్ఛామగ్గే. తేనాహ ‘‘**విసమే మగ్గే**’’తి. తం మగ్గనతో అనరియా అరియానం మగ్గతో అపాపుణనేన పరిచ్చత్తా హుత్వా అపాయే సకలవట్టదుక్ఖే చ పతన్తి. **స్వేవా**తి స్వాయం అనరియేహి కదాచిపి గన్తుం అసక్కుణేయ్యో మగ్గో అరియానం విసుద్ధసత్తానం సబ్బసో సమధిగమేన **సమో హోతి**. కాయవిసమాదీహి సమన్నాగతత్తా **విసమే సత్తకాయే** తేసం సబ్బసోవ పహానేన సబ్బత్థ **సమాయేవ**.

కామదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పఞ్చాలచణ్డసుత్తవణ్ణనా

౮౦. **సమ్బాధేతి** సమ్పీళితతణ్హాకిలేసాదినా సఙ్కిలేసాయ పరమసమ్బాధే. అతివియ సఞ్చారట్ఠానభూతో హి నీవరణసమ్బాధో అధిప్పేతో. సో హి దుగ్గహానో తస్మిం అసతి కామగుణసమ్బాధో అనవసరో ఏవ సేయ్యథాపి మహాకస్సపాదీనం. **ఓకాసన్తి ఝానస్సేతం నామం** నీవరణసమ్బాధాభావతో. అసమ్బాధభావేన హి ఝానం ఇధ "ఓకాసో"తి వుత్తం, తఞ్చ ఖో అచ్చన్తాసమ్బాధట్ఠానతాయ విపస్సనాపాదకతాయ . తథా హి పాళియం "అవిన్దీ"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అవిన్దీ**తి విన్ది పటిలభి. **భూరిమేధసో**తి మహాపఞ్ఞో, సపఞ్ఞోతి అత్థో. **అబుజ్ఝీ**తి బుజ్ఝి పటివిజ్ఝి. పటిలీనో హుత్వా సేట్ఠో, పటిలీనానం వా సేట్ఠోతి **పటిలీనసేట్ఠో**. మానుస్సయవసేన ఉన్నతభావతో **పటిలీనో నామ పహీనమానో**. **పటిలభింసూ**తి కామగుణసమ్బాధేపి "ఇమే కామగుణా మాదిసానం కిం కరిస్సన్తీ"తి? తే అభిభుయ్య నిబ్బానప్పత్తియా సమ్మాసతిం పటిలభింసు. తేన సమ్పయుత్తేన లోకుత్తరసమాధినాపి సుట్ఠు సమాహితా.

అయం కిర దేవపుత్తో ఇతో పురిమవారే అత్తభావే పఠమజ్ఝానలాభీ హుత్వా తతో చవిత్వా బ్రహ్మకాయికాసు నిబ్బత్తిత్వా తత్థ ఝానసుఖం అనుభవిత్వా తతో చుతో ఇదాని కామభవే నిబ్బత్తో, తస్మా తం ఝానం సమ్భావేన్తో "తాదిసస్స నామ ఝానసుఖస్స లాభీ భగవా"తి తేన గుణేన భగవన్తం అభిత్థవన్తో "**సమ్బాధే వతా**"తి గాథం అభాసి. అథస్స భగవా యథా నామ అట్ఠసట్ఠియోజనసతసహస్సుబ్బేధసినేరుపబ్బతరాజం ఉపాదాయ సాసపో న కిఞ్చి హోతి, ఏవం అనన్తాపరిమేయ్యబుద్ధగుణే ఉపాదాయ రూపావచరపఠమజ్ఝానం న కిఞ్చి హోతీతి దస్సేన్తో "**యే సతి**"న్తిఆదినా అనుత్తరగుణాధిగమం పవేదేసి. తత్థ **సతి**న్తి విపస్సనాసతియా సద్ధిం అరియమగ్గసతిం. **సుసమాహితా**తి లోకియసమాధినా చేవ లోకుత్తరసమాధినా చ సుట్ఠు సమాహితా. తే హి అచ్చన్తం సుసమాహితా, న ఝానమత్తలాభినో అకుప్పధమ్మత్తా. కేచి "కమ్మన్తే సుసమాహితా"తి పాఠం వత్వా "మగ్గసమాహితా"తి అత్థం వదన్తి.

పఞ్చాలచణ్డసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. తాయనసుత్తవణ్ణనా

౮౧. అతీతజాతియం సయంకారవసేన తాయ దిట్ఠియా ఉప్పాదితత్తా **పుబ్బే తిత్థకరో**. తేనాహ "**దిట్ఠి ఉప్పాదేత్వా**"తి. అపరే ఆహు "అయం మే సత్థాతి గహణవసేన తిత్థకరో అస్స అత్థీతి **పుబ్బే తిత్థకరో**, అతీతత్తభావే తిత్థకరసావకో"తి. తే "**దిట్ఠిం ఉప్పాదేత్వా**తి తస్స సత్థునో దిట్ఠిం ఆదాయ గహేత్వాతి అత్థో"తి వదన్తి. **తిత్థం నామ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో** తబ్బినిముత్తస్స మిచ్ఛావాదస్స అభావతో. తిత్థే నియుత్తాతి తిత్థికా, తే ఏవ **తిత్థియా**తి వుత్తా క-కారస్స య-కారం కత్వా. **తపస్సా**తి యథావుత్తస్స కల్యాణకమ్మస్స. **నిస్సన్దేనా**తి ఫలభావేన. **వీరియప్పటిసంయుత్తా**తి వీరియదీపనాతి అత్థో.

అనియమితఆణత్తీతి అనియమవిధానం అనియమవసేన విధివచనం. **తణ్హాసోత**న్తి తణ్హాప్పబన్ధనం. **నీహరా**తి సమేహి పజహ. **ఏకత్త**న్తి ఏకగ్గం. తేనాహ "**ఝాన**"న్తి. **ఉపపజ్జతీ**తి న ఉప్పజ్జతి న పాపుణాతీతి ఆహ "**న పటిలభతీ**"తి. **న ఓసక్కేయ్యా**తి న సఙ్కోచం ఆపజ్జేయ్య. ఘరావాసతో పరిబ్బజనం పరితో అపగమోతి **పరిబ్బజో**. పబ్బజితవతసమాదానస్స అదళ్హతాయ చ తత్థ చ అసక్కచ్చకిరియాయ **సిథిలగహితా. అతిరేక**న్తి పబ్బజ్జాయ పురిమకాలతోపి అధికం. **ఉపరీ**తి ఉపరూపరి. **దుక్కటం అకతమేవ సేయ్యో**తి దుచ్చరితం నామ సబ్బేన సబ్బం అకతమేవ హితావహం.

యం కిఞ్చీతి యం కిఞ్చి కమ్మం. **సిథిలం కత**న్తి అసక్కచ్చకారితాయ సిథిలం కత్వా పవత్తితం. **ఏవరూపమేవా**తి ఏవరూపం పరామట్ఠసామఞ్ఞసదిసమేవ పచ్చానుతాపచరియాదిపటిభాగతో. **సంకిలిట్ఠమేవ** తణ్హాసంకిలేసఉపక్కిలిట్ఠత్తా. **అసఙ్కితపరిసఙ్కిత**న్తిఆదితో సమన్తతోపి పరేహి సఙ్కితం. బ్రహ్మచరియస్స ఆది ఆదిబ్రహ్మచరియం, తత్థ నియుత్తాతి **ఆదిబ్రహ్మచరియికా,** మగ్గబ్రహ్మచరియస్స పుబ్బభాగపటిపదాతి అత్థో. తేనాహ ''**మగ్గబ్రహ్మచరియస్స ఆదిభూతా**''తి. **పుబ్బపధానభూతా**తి పఠమారమ్భభూతా.

తాయనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. చన్దిమసుత్తవణ్ణనా

౯౦. విమానే గహితే తంనివాసీపి గహితో హోతీతి వుత్తం ''**చన్దవిమానవాసీ దేవపుత్తో**''తి. **సబ్బధీ**తి సబ్బస్మా దుగ్గట్ఠానా **విప్పముత్తోసి** భగవా త్వం, తస్మా మయ్హమ్పి ఇతో సమ్బాధట్ఠానతో విప్పమోక్ఖం కరోహీతి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**తస్స మే సరణం భవా**''తి. **లోకానుకమ్పకా**తి సబ్బస్స లోకస్స అనుగ్గహా, తస్మా తుయ్హమ్పి ఏతస్సపి చన్దస్స. **తాదిసా ఏవా**తి సమానా ఏవ. పముఞ్చసీతి పముఞ్చేత్థ. తేనాహ ''**అతీతత్థే వత్తమానవచన**''న్తి.

చన్దిమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సూరియసుత్తవణ్ణనా

౯౧. **అన్ధభావకరణే**తి లోకస్స అన్ధకరణేతిపి అపరే. తేనాహ ''**తమసీ**''తి. **విరోచతీ**తి విజ్జోతతి. కామం దేవపుత్తవసేన పఠమం దేవతా ఉద్ధటా, రాహునో పన పయోగో తస్స విమానేతి ఆహ ''**మణ్డలీతి మణ్డలసణ్ఠానో**''తి. **వదతి** తదా ముఖేన గహితత్తా. ముఖేన గహణఞ్చేత్థ "గిలీ"తి అధిప్పేతం, న చ అజ్ఝోహరణన్తి ఆహ ''**గిలీతి వదతీ**''తి. ఇదాని తస్స ముఖేన గహణసమత్థతం దస్సేతుం ''**రాహుస్స హీ**''తిఆది వుత్తం. **సో**తిఆది తస్స చన్దిమసూరియానం గహణకారణదస్సనం. **అధివత్థా దేవతా**తి చన్దిమసూరియానం పరిచారకదేవతా. **వేగ**న్తి జవం. సో హి కేనచి అభిముఖం అతిదున్నివారో కమ్మనియామసిద్ధో. **మత్థక**న్తి కణ్ఠస్స ఉపరిమదేసం. కేచి "సీసమత్థకమేవా"తి వదన్తి. **నిక్ఖమేయ్య** వేగస్స తిక్ఖసీఘథామభావతో. **ఆకడ్ఢిత్వా**తి అత్తనో గమనదిసాభిముఖం ఆకడ్ఢిత్వా. **న**న్తి రాహుం. ఉద్ధం ఉల్లఙ్ఘేతుకామమ్పి **ఓనమేయ్య**. పదద్వయేనపి సో మహాసరీరో మహాబలో, చన్దిమసూరియానం పన గమనవేగో తేన సబ్బథాపి దున్నివారియోవాతి దస్సేతి. **విమానేనా**తి చన్దగ్గహే చన్దవిమానేన, సూరియగ్గహే సూరియవిమానేన ఉభిన్నమ్పి విమానేన సహేవ. అమావాసియఞ్హి ద్వే విమానాని యోజనమత్తన్తరితాని హుత్వా సహేవ పవత్తన్తి. యది ద్వేపి దేవపుత్తా సోతాపత్తిఫలం పత్తా, అథ కస్మా సూరియసుత్తే ఏవ "పజం మమ"న్తి వుత్తం, న చన్దసుత్తేతి? "సో చ కిర న చిరస్సేవ తతో చవిత్వా అఞ్ఞత్థ నిబ్బత్తో, అఞ్ఞా ఏవ చ దేవతా తత్థ వసి, యస్మిం చన్దగ్గహే భగవా తం గాథం అభాసి, న తథా సూరియో, అపరభాగే పన తత్థపి కాలేన కాలం రాహుగ్గహో హోతీ"తి వదన్తి.

సూరియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అనాథపిణ్డికవగ్గో

౧. చన్దిమససుత్తవణ్ణనా

౯౨. పబ్బతతటా సన్దమానో తథారూపో నదీనివత్తనపదేసోపి సమ్బాధట్ఠానతాయ కచ్ఛో వియాతి ఆహ **‘‘పబ్బతకచ్ఛేపీ’’**తి. పటిపక్ఖదూరీభావేన సేట్ఠట్ఠేన చ ఏకో ఉదేతీతి ఏకోది, ఏకగ్గతా. తస్మిం యోగతో ఏకగ్గచిత్తా ఇధ **ఏకోదీ**. పటిపక్ఖతో అత్తానం నిపయన్తి విసోధేన్తీతి **నిపకా,** పఞ్ఞవన్తో. తేనాహ **‘‘ఏకగ్గచిత్తా చేవా’’**తిఆది. కాయాదిభేదం ఆరమ్మణం సాతిసయాయ సతియా సరన్తీతి **సతా**. తేనాహ **‘‘సతిమన్తో’’**తి. **సోత్థిం గమిస్సన్తీ**తి యథావుత్తపదేసే మగా సోత్థిమనుపద్దవేన వత్తిస్సన్తి, ఏవం ఝానలాభినో సోత్థిం కిలేసేహి అనుపద్దుతా వత్తిస్సన్తి. అయం కిర దేవపుత్తో బ్రహ్మలోకే నిబ్బానసఞ్ఞీ, తస్మా ఏవమాహ. భగవా ‘‘అయం దేవపుత్తో అనిబ్బానగామీ సమానో నిబ్బానగామిసఞ్ఞీ, హన్దస్స నిబ్బానగామినో దస్సేమీ’’తి దుతియం గాథమాహ. చతున్నం ఓఘానం, సంసారమహోఘస్సేవ వా పరతీరభావతో పరతీరన్తి **నిబ్బానం**. అమ్బుని జాతో **అమ్బుజో,** మచ్ఛో. సుత్తజాలం ఛిన్దిత్వా మచ్ఛా వియ కిలేసజాలం భిన్దిత్వా గమిస్సన్తీతి.

చన్దిమససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. వేణ్డుసుత్తవణ్ణనా

౯౩. **పయిరుపాసియాతి** పయిరుపాసహేతు. **సిక్ఖన్తీ**తి తిస్సోపి సిక్ఖా సిక్ఖన్తి. **సిట్ఠిపదేతి** కిలేసానం సాసనతో వట్టదుక్ఖపరిత్తాసనతో చ సిట్ఠిసఞ్ఞితే యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జితబ్బతో పదే, సద్ధమ్మేతి అత్థో. తేనాహ **‘‘అనుసిట్ఠిపదే’’**తి. తత్థ **అనుసిట్ఠీ**తి సద్ధమ్మో. **కాలేతి** యుత్తపత్తకాలే. **అప్పమాదో**నామ సమథవిపస్సనాభావనా.

వేణ్డుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. దీఘలట్ఠిసుత్తవణ్ణనా

౯౪. **తథేవ పఞ్ఞాయీ**తి దీఘలట్ఠిత్వేవ పఞ్ఞాయి, తథాసమఞ్ఞా ఏవ అహోసి.

దీఘలట్ఠిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. నన్దనసుత్తవణ్ణనా

౯౫. నత్థి ఏతస్స ఆవట్టం ఆవరణన్తి **అనావటం. రుక్ఖో వా పబ్బతో వా**తి సత్తానం పకతిచక్ఖుస్స ఆవరణభూతో రుక్ఖో వియ పబ్బతో వియ చ అభిభవితుం సమత్థో ఞేయ్యావరణో నత్థి. **కథంవిధన్తి** కథంసణ్ఠితం, కథంపకారం వా. **దుక్ఖన్తి** వట్టదుక్ఖం.

నన్దనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. చన్దనసుత్తవణ్ణనా

౯౬. **హేట్ఠాతి** కామభవే. తత్థ హి పరిబ్భమన్తస్స పతిట్ఠా దుల్లభా యేభుయ్యేన తత్థ సత్తా నిముగ్గా ఏవ హోన్తి, తస్మా హేట్ఠా అప్పతిట్ఠో సంసారో. **ఉపరీతి** మహగ్గతభవే. తత్థ హి నిబ్బత్తస్స నిబ్బానం ఆరుహితుం ఆలమ్బనా దుల్లభా, ఝానాభిరతియా తత్థేవ నికన్తి తేసం బలవతీ హోతి, తస్మా ఉపరి అనాలమ్బనో సంసారో. **పేసితత్తోతి** నిబ్బానం పతి పేసితచిత్తో. **తయో కమ్మాభిసఙ్ఖారాతి** పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయో తయో అభిసఙ్ఖారా. తేన "నన్దీపుబ్బకో కమ్మభవో"తి వత్వా "నన్దిం జనేత్వా"తి వుత్తో. కామసఞ్ఞాసీసేన కామచ్ఛన్దస్స గహణం, కామచ్ఛన్దపముఖాని చ ఓరమ్భాగియసంయోజనాని గహితానీతి ఆహ "**కామసఞ్ఞాగహణేన పఞ్చోరమ్భాగియసంయోజనానీ**"తి. రూపభవో రూపం భవపదలోపేన. రూపభవగ్గహణేన చేత్థ సేసభవస్సపి గహణం. తస్స సంయోజనగ్గహణేన పఞ్చ ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనాని గహితాని. **మహోఘోతి** సంసారమహోఘో. **తేసన్తి** కామభవాదీనం **గహణేన** భవభావేన తదేకలక్ఖణతాయ. **అరూపభవో గహితో** లక్ఖణహారనయేన. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చన్దనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. వాసుదత్తసుత్తవణ్ణనా

౯౭. **ఛట్ఠం** హేట్ఠా దేవతాసంయుత్తవణ్ణనాయం **వుత్తత్థమేవ**.

వాసుదత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సుబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా

౯౮. **సుబ్రహ్మాతి** తస్స దేవపుత్తస్స నామం. తస్స సత్థు సన్తికూపసఙ్కమనస్స కారణం దస్సేన్తో "**సో కిరా**"తిఆదిమాహ. తదేవ సోకం తస్స దేవపుత్తస్స అట్ఠుప్పత్తి. **అచ్ఛరాసఙ్ఘపరివుతోతి** సహస్సమత్తేన అచ్ఛరాసఙ్ఘేన పరివుతో. **నన్దనకీళికన్తి** నన్దనవనకీళికం. **హత్థం ఆగచ్ఛతీతి** హత్థగయ్హుపగో హోతి. **గన్థేన్తీతి** ఏత్థ మాలావేఠనమ్పి ఖిడ్డాపసుతతాయాతి దట్ఠబ్బం. అఞ్ఞథా పుప్ఫానియేవ తాయ తాయ చిత్తస్స వసేన మాలాభావేన హత్థం ఉపగచ్ఛన్తీతి. **ఉపచ్ఛేదకకమ్మవసేనాతి** తస్మిం దేవలోకే ఆయుసేసే సతి ఏవ తస్స పన ఉపఘాతకస్స లద్ధోకాసస్స పాపకమ్మస్స వసేన. "పహారో"తి దివసస్స తతియో భాగో వుచ్చతి, తస్మా **ఏకప్పహారేనేవాతి** ఏకవేలాయమేవాతి అత్థో.

పియవత్థుకసోకేనాతి పియవత్థునిమిత్తకేన సోకేన. **రుప్పమానోతి** పీళియమానో. **సత్తమే దివసేతి** మనుస్సగణనాయ సత్తమే దివసే. **తత్థేవాతి** తస్మింయేవ నిరయే **నిబ్బత్తితబ్బం** ఇమినా తాహి చ సహేవ పుబ్బే తస్స పాపకమ్మస్స కతత్తా. **రుప్పీతి** చిత్తసన్తాసం ఆపజ్జి. **నిద్ధమితున్తి** నీహరితుం అపనేతుం. **సత్థు సన్తికం గన్త్వాతి** తాహి పఞ్చసతాహి అచ్ఛరాహి సద్ధిం భగవతో సన్తికం గన్త్వా.

ఇదన్తి అత్తనో చిత్తం దస్సేతి ఆసన్నపచ్చక్ఖభావతో. **నిచ్చన్తి** సదా. స్వాయం నిచ్చత్థో అధిప్పాయవసేన గహేతబ్బోతి తత్థ పహాతబ్బం గహేతబ్బఞ్చ దస్సేన్తో "**దేవలోకే**"తిఆదిమాహ. **న గహేతబ్బో** హేతుపవత్తితో పుబ్బే తస్స ఉత్రాసస్స అభావతో. **తేసూతి** దుక్ఖేసు. తాని హి హేతుపచ్చయేహి కత్తబ్బతో గాథాయం "**కిచ్చేసూ**"తి వుత్తాని. **కిచ్చేసూతి** వా

కిచ్చనిమిత్తం. యాసఞ్హి పయోగవిపత్తీనం వసేనస్స తాని దుక్ఖాని ఉప్పజ్జేయ్యుం, తంనిమిత్తన్తి అత్థో. తా హి అస్స పయోగవిపత్తియో గతివిపత్తియో సత్థు సన్తికం ఉపగమనేన హాయేయ్యుం. **నిబ్బత్తానం దిట్ఠానీ**తి నిబ్బత్తానం వసేన దిట్ఠాని దుక్ఖాని. **తేసు** చ దుక్ఖేసు. సబ్బత్థ నిమిత్తత్థే భుమ్మం. **డయ్హమానో వియ** చిత్తసన్తాపేన.

చత్తారిపి సచ్చాని బుజ్ఝతి పటివిజ్ఝతీతి బోధి, సతిఆదిధమ్మసామగ్గీ, తస్మా **బోజ్ఝా** బోధితో. సా పన బోధి భావనాకారేనేవ పవత్తతి, అఞ్ఞత్రసద్దయోగేన చ ''బోజ్ఝా''తి నిస్సక్కవచనన్తి తదత్థం దస్సేన్తో ముఞ్చిత్వాపదం అపేక్ఖిత్వా ''**బోజ్ఝఙ్గభావన**''న్తి ఆహ. **తపోగుణ**న్తి ధుతధమ్మమాహ. సో హి తణ్హాలోలుప్పస్స తపనతో **తపో,** సయం గుణసభావత్తా గుణసన్నిస్సయతో చ **గుణ**న్తి. తేనాహ ''**ధుతఙ్గసఙ్ఖాతం తపోగుణ**''న్తి. సబ్బే సఙ్ఖారగతా నిస్సజ్జీయన్తి ఏత్థాతి **సబ్బనిస్సగ్గో,** అసఙ్ఖతధాతూతి ఆహ ''**సబ్బనిస్సగ్గాతి నిబ్బానతో**''తి.

ఇన్ద్రియసంవరోవ పఠమం వేదితబ్బో పటిపత్తిక్కమవసేన తస్సేవ పఠమత్తా. తం పన పటిపత్తిక్కమం దస్సేతుం ''**ఇన్ద్రియసంవరే హీ**''తిఆదిమాహ. నిప్పరియాయతో మగ్గపరియాపన్నా ఏవ బోజ్ఝఙ్గాతి ఆహ ''**సహవిపస్సనాయ బోజ్ఝఙ్గే**''తి. **తస్సాతి** తథాభావేన తస్స యోగినో. యస్మా దేవపుత్తస్స సత్థా తం గాథం వత్వా ఉపరి చ సచ్చాని పకాసేసి, తస్మా వుత్తం ''**భగవా చతుసచ్చవసేన దేసనం వినివత్తేసీ**''తి. **దేవపుత్తో సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహీ**తి కామం తస్సేవ విసేసాధిగమో ఇధాగతో, పఞ్చసతమత్తాహి పన అచ్ఛరాహి సద్ధిం సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహీతి వేదితబ్బం. తేనాహ **మహాసతిపట్ఠానసుత్తవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౭౩; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౬) ''సో దేసనాపరియోసానే పఞ్చహి అచ్ఛరాసతేహి సద్ధిం సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాయ తం సమ్పత్తిం థావరం కత్వా దేవలోకమేవ అగమాసీ''తి.

సుబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. కకుధసుత్తవణ్ణనా

౯౯. ''నన్దామీ''తి వుత్తే నన్దీ నామ పబ్బజితస్స మలన్తి చోదేతుకామో దేవపుత్తో ''**నన్దసీ**''తి పుచ్ఛి. అథస్స భగవా తం పటిక్ఖిపన్తో ''**కిం లద్ధా**''తి? ఆహ. తేన ''తయా మమ అధిప్పేతనన్దియా ఇధ పచ్చయో ఏవ నత్థి, కుతో సా నన్దీ''తి దస్సేతి. తేనాహ ''**తుట్ఠి నామా**''తిఆది. అథ దేవపుత్తో నన్దియా అసతి సోకేన భవితబ్బం, సోకో చ పబ్బజితస్స మలన్తి చోదేన్తో ఆహ ''**తేన హి, సమణ, సోచసీ**''తి. భగవా తమ్పి పటిక్ఖిపన్తో ''**కిం జీయిత్థా**''తిఆదిమాహ. కిం మం జినాతీతి అత్థో?

యది తే నన్దిసోకా న సన్తి హాసవత్థునో లాభస్స జానియా చ అభావతో, ఏకవిహారినో పన అరతియా భవితబ్బన్తి ఆహ – ''**కచ్చి తం ఏకమాసీనం, అరతీ నాభికీరతీ**''తి. తస్మిమ్పి భగవతా పటిక్ఖిత్తే అథ నేసమ్పి నన్దిసోకారతీనం అభావే కారణం పుచ్ఛన్తో ''**కథం త్వ**''న్తి గాథమాహ? అథస్స భగవా తం కారణం పవేదేన్తో ''**అఘజాతస్సా**''తి గాథమాహ. తత్థ **అఘజాతస్సా**తి అఘే జాతస్స. తేనాహ ''**వట్టదుక్ఖే ఠితస్సా**''తి. **జాతతణ్హస్స** అప్పహీనతణ్హస్స **వట్టదుక్ఖం ఆగతమేవ** కారణస్స అప్పహీనత్తా. తస్సేవ హి కారణస్స అప్పహీనతం దస్సేన్తో ''**దుక్ఖీ సుఖం పత్థయతీతి హి వుత్త**''న్తి ఆహ. దుక్ఖప్పవత్తియా సాపి తణ్హాప్పవత్తి తేన దస్సితా. **ఇతీ**తిఆదినా వుత్తమేవత్థం నిగమనవసేన దస్సేతి.

కకుధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఉత్తరసుత్తవణ్ణనా

౧౦౦. నవమన్తి ఉత్తరసుత్తం హేట్ఠా దేవతాసంయుత్తవణ్ణనాయం వుత్తత్థమేవ.

ఉత్తరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అనాథపిణ్డికసుత్తవణ్ణనా

౧౦౧. దసమే కామం దేవతాసంయుత్తేపి "ఇదం హి తం జేతవన"న్తిఆదినా ఇమా ఏవ గాథా ఆగతా. తత్థ "అఞ్ఞతరా దేవతా"తి నిదానం ఆరోపితం. హేట్ఠా ఆగతనయత్తా ఏవ హి పోత్థకేసు న లిఖితం, ఇధ పన దేవపుత్తసంయుత్తే ''**అనాథపిణ్డికో దేవపుత్తో**''తి నిదానే నిగమే చ ఆగతం, తత్థ దేవపుత్తేన సత్థు వుత్తప్పకారగుణపవేదనవసేన వుత్తం. సత్థా పన భిక్ఖూనం తమత్థం పవేదేన్తో ''**అఞ్ఞతరో దేవపుత్తో**''తి ఆహ. తథా పవేదనే పన కారణం దస్సేన్తో ''**ఆనన్దత్థేరస్సా**''తిఆదిమాహ. **అనుమానబుద్ధియా**తి అనుమానఞాణస్స. **ఆనుభావప్పకాసనత్థ**న్తి బలదీపనత్థం.

అనాథపిణ్డికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. నానాతిత్థియవగ్గో

౧. సివసుత్తవణ్ణనా

౧౦౨. తతియవగ్గస్స పఠమన్తి తతియవగ్గే పఠమసుత్తం. **వుత్తత్థమేవ** హేట్ఠా సతుల్లపకాయికవగ్గే పఠమసుత్తే.

సివసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఖేమసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩. పఠమంయేవాతి జరామరణాదిభావతో పగేవ. **బలవచిన్తనం చిన్తేతీ**తి యథా సాకటికో అజానిత్వా విసమే మగ్గే సకటం పాజేన్తో అక్ఖే ఛిన్నే పతికాతుం అవిసహన్తో దుక్ఖీ దుమ్మనో బలవచిన్తనం చిన్తేతి, మహన్తం చిత్తసన్తాపం పాపుణాతి, ఏవం అధమ్మవాదీ మచ్చుముఖం పత్తో బలవచిత్తసన్తాపం పాపుణాతి, తస్మా ధమ్మచరియాయ నప్పమజ్జితబ్బన్తి.

ఖేమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సేరీసుత్తవణ్ణనా

౧౦౪. యం దానం దేమీతి యం దేయ్యధమ్మం పరస్స దేమి. **తస్స పతి హుత్వా**తి తబ్బిసయం లోభం సుట్ఠు అభిభవన్తో తస్స అధిపతి హుత్వా దేమి తేన అనాకడ్ఢనీయత్తా. ''**న దానో న సహాయో**''తి వత్వా తదుభయం అన్వయతో బ్యతిరేకతో దస్సేతుం ''**యో హీ**''తిఆది వుత్తం. **దానో హుత్వా దేతి** తణ్హాయ దాసబ్యస్స ఉపగతత్తా. **సహాయో హుత్వా దేతి**

తస్స పియభావావిస్సజ్జనతో. **సామీ హుత్వా దేతి** తణ్హాదాసబ్యతో అత్తానం మోచేత్వా అభిభుయ్య పవత్తనతో. సామిపరిభోగసదిసా హేతస్సాయం పవత్తీతి.

అథ వా యో దానసీలతాయ దాయకో పుగ్గలో, సో దానే పవత్తిభేదేన దానదాసో దానసహాయో దానపతీతి తిప్పకారో హోతీతి దస్సేతి. తదస్స తిప్పకారతం విభజిత్వా దస్సేతుం ''**యో హీ**''తిఆది వుత్తం. దాతబ్బట్ఠేన **దానం,** అన్నపానాది. తత్థ యం అత్తనా పరిభుఞ్జతి తణ్హాధిపన్నతాయ, తస్స వసే వత్తనతో దానో వియ హోతి. యం పరేసం దీయతి, తత్థపి అన్నపానసామఞ్ఞేన ఇదం వుత్తం ''**దానసఙ్ఖాతస్స దేయ్యధమ్మస్స దానో హుత్వా దేతీ**''తి. **సహాయో హుత్వా దేతి** అత్తనా పరిభుఞ్జితబ్బస్స పరేసం దాతబ్బస్స చ సమసమట్ఠపనేన. **పతి హుత్వా దేతి** సయం దేయ్యధమ్మస్స వసే అవత్తిత్వా తస్స అత్తనో వసే వత్తాపనతో.

అపరో నయో – యో అత్తనా పణీతం పరిభుఞ్జిత్వా పరేసం నిహీనం దేతి, సో **దానదానో** నామ తన్నిమిత్తనిహీనభావాపత్తితో. యో యాదిసం అత్తనా పరిభుఞ్జతి, తాదిసమేవ పరేసం దేతి, సో **దానసహాయో** నామ తన్నిమిత్తనిహీనాధికభావవిస్సజ్జనేన సదిసభావాపత్తితో. యో అత్తనా నిహీనం పరిభుఞ్జిత్వా పరేసం పణీతం దేతి, సో **దానపతి** నామ తన్నిమిత్తసేట్ఠభావప్పత్తితో. కమ్మసరిక్ఖకో హి విపాకో, తస్మా దేవపుత్తో ''**దానపతీ**''తి వదన్తో ''**అహం తాదిసో అహోసి**''న్తి దస్సేతి.

''చతూసు ద్వారేసు దానం దీయిత్థా''తి పాళియం సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారేత్వా దస్సేతుం ''**తస్స కిరా**''తిఆది వుత్తం. **దానన్తి** యిట్ఠం, తఞ్చ ఖో సబ్బసాధారణవసేన కతన్తి ఆహ ''**సమణ ...పే.... యాచకాన**''న్తి. **పబ్బజ్జూపగతాతి** యం కిఞ్చి పబ్బజ్జం ఉపగతా. **భోవాదినోతి** జాతిమత్తబ్రాహ్మణే వదతి. **నాలత్థ** బుద్ధసుఞ్ఞత్తా తదా లోకస్స. **దుగ్గతాతి** దుక్ఖజీవికప్పకా కసిరవుత్తికా. తేనాహ ''**దలిద్దమనుస్సా**''తి. కసివాణిజ్జాదిజీవికం అనుట్ఠాతుం అసమత్థా ఇధ ''కపణా''తి అధిప్పేతాతి ఆహ ''**కాణకుణిఆదయో**''తి. **పథావినోతి** అద్ధికా. **వనిబ్బకాతి** దాయకానం గుణకిత్తనకమ్మఫలకిత్తనవసేన యాచకా సేయ్యథాపి నగ్గాదయో. తేనాహ ''**ఇట్ఠం దిన్న**''న్తిఆది. **పసతమత్తన్తి** వీహితణ్డులాదివసేన వుత్తం. **సరావమత్తన్తి** యాగుభత్తాదివసేన. యథా గామలాభో గామే ఉప్పజ్జనకో ఆయలాభో, ఏవం తత్థ ద్వారలాభోతి ఆహ ''**తత్థ ఉప్పజ్జనకసతసహస్స**''న్తి. **మహన్తతరం దానం అదంసు** అఞ్ఞస్సపి ధనస్స వినియోగం గతత్తా. **తం సన్ధాయాతి** తం మహన్తతరం దానం కతం సన్ధాయ. రఞ్ఞో హి తత్థ దానం ఇత్థాగారస్స దానేన మహతా అభిభూతం వియ పటినివత్తం హోతీతి ఆహ ''**పటినివత్తీ**''తి. **కోచీతి** భుమ్మత్థే పచ్చత్తవచనం. తేనాహ ''**కత్థచీ**''తి. అనేకవస్ససహస్సాయుకకాలే తస్స ఉప్పన్నత్తా **అసీతివస్ససహస్సాని** సో రాజా దానమదాసీతి.

సేరీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఘటీకారసుత్తవణ్ణనా

౧౦౫. **చతుత్థం** హేట్ఠా దేవతాసంయుత్తవణ్ణనాయం **వుత్తత్థమేవ.**

ఘటీకారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. జన్తుసుత్తవణ్ణనా

౧౦౬. యే వినయే అపకతఞ్ఞునో సంకిలేసికేసు వోదానియేసు ధమ్మేసు న కుసలా యం కిఞ్చి న కారినో విప్పటిసారబహులా. తేసం అనుప్పన్నా ఇచ్ఛా ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నా ఇచ్ఛా భియ్యోభావం వేపుల్లం ఆపజ్జతీతి ఆహ **''అకప్పియే కప్పియసఞ్ఞితాయ...పే.... ఉద్ధచ్చపకతికా''**తి. సారాభావేన తుచ్ఛత్తా చ నళో వియాతి నళో, మానోతి ఆహ **''ఉన్నళాతి ఉగ్గతనళా''**తి. తేనాహ **''ఉట్ఠితతుచ్ఛమానా''**తి. మానో హి సేయ్యస్స సేయ్యోతి సదిసోతి చ పవత్తియా విసేసతో **తుచ్ఛో. చాపల్లేనాతి** చపలభావేన, తణ్హాలోలుప్పేనాతి అత్థో. **ముఖఖరాతి** ముఖేన ఫరుసా, ఫరుసవాదినోతి అత్థో. **వికిణ్ణవాచాతి** విసటవచనా, సమ్ఫప్పలాపతాయ అపరియన్తవచనా. తేనాహ **''అసంయతవచనా''**తిఆది. **చణ్డసోతే బద్ధనావాసదిసాతి** ఏతేన అనవట్ఠితకిరియతం దస్సేతి. యేన సమన్నాగతా సత్తా ఏకస్మిం ఠానే ఠాతుం వా నిసీదితుం వా న సక్కోన్తి, ఇతో చితో చ విచరన్తి. **అనవట్ఠితచిత్తాతి** ఏకస్మిం ఆరమ్మణే న అవట్ఠితచిత్తా. **వివటఇన్ద్రియాతి** అసంవుతచక్ఖాదిఇన్ద్రియా.

గుణకథాయ సద్ధిం కథియమానో నిగ్గుణస్స అగుణో పాకటో హోతి జాతిమణిసమీపే ఠితస్స వియ కాచమణినో దోసో. **సుఖజీవినోతి** సుఖే ఠితా. యథా దాయకానం సుభరం హోతి, ఏవం సుఖేన అకిచ్ఛేన పవత్తజీవికా. తేనాహ **''పుబ్బే భిక్ఖూ''**తిఆది.

అత్తనో రుచివసేన గామకిచ్చం నేతీతి గామణి, తే పన హీళేన్తో వదతి **''గామణికా''**తి. **విస్సజ్జేత్వాతి** సతివోస్సగ్గవసేన విస్సజ్జేత్వా **కిలేసముచ్ఛాయాతి** మహిచ్ఛాసఙ్ఖాతాయ తణ్హాముచ్ఛాయ. సీలవన్తానంయేవ హి దుప్పటిపత్తిం సన్ధాయ దేవపుత్తో వదతి. **వత్తబ్బయుత్తకేయేవాతి** ఓవాదేన మయా అనుగ్గహేతబ్బమేవ. **ఛడ్డితకాతి** పరిచ్చత్తా ఆచరియుపజ్ఝాయాదీహి. తతో ఏవ **అనాథా అప్పతిట్ఠా. పేతాతి** విగతజీవితా మతా. యథా పేతా, **తథేవ హోన్తి** అత్తహితాసమత్థతాయ విఞ్ఞూనం జిగుచ్ఛితబ్బతాయ చ.

జన్తుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. రోహితస్ససుత్తవణ్ణనా

౧౦౭. ఏకోకాసేతి చక్కవాళస్స పరియన్తసఞ్ఞితే ఏకస్మిం ఓకాసే. **భుమ్మన్తి** "యత్థా"తి ఇదం భుమ్మవచనం, సామఞ్ఞతో వుత్తమ్పి "సో లోకస్స అన్తో"తి వచనతో విసిట్ఠవిసయమేవ హోతి. "న జాయతి న మీయతీ"తి వత్వా పున "న చవతి న ఉపపజ్జతీ"తి కస్మా వుత్తన్తి ఆహ **''ఇదం అపరాపరం...పే.... గహిత''**న్తి. **పదగమనేనాతి** పదసా గమనేన. **సఙ్ఖారలోకస్స అన్తం సన్ధాయ వదతి** ఉపరి సచ్చాని పకాసేతుకామో. సఙ్ఖారలోకస్స హి అన్తో నిబ్బానం.

దళ్హం థిరం ధను ఏతస్సాతి దళ్హధన్వా. సో ఏవ **దళ్హధమ్మోతి** వుత్తో. తేనాహ **''దళ్హధనూ''**తి. **ఉత్తమప్పమాణేనాతి** సహస్సథామప్పమాణేన. ధనుసిప్పసిక్ఖితతాయ ధనుగ్గహో, న ధనుగ్గహమత్తేనాతి ఆహ **''ధనుగ్గహోతి ధనుఆచరియో''**తి. "ధనుగ్గహో"తి వత్వా "సిక్ఖితో"తి వుత్తే ధనుసిక్ఖాయ సిక్ఖితోతి విఞ్ఞాయతి, సిక్ఖా చ ఏత్తకే కాలే సమత్థస్స ఉక్కంసగతో హోతీతి ఆహ **''దస ద్వాదస వస్సాని ధనుసిప్పం సిక్ఖితో''**తి. **ఉసభప్పమాణేపీతి** వీసతియట్ఠియో ఉసభం, తస్మిం ఉసభప్పమాణే పదేసే. **వాలగ్గన్తి** వాళకోటిం. **కతహత్థోతి** పరిచితహత్థో. **కతసరక్ఖేపోతి** వివటసరక్ఖేపపదేసదస్సనవసేన సరక్ఖేపకతావీ. తేనాహ

‘‘**దస్సితసిప్పో**’’తి. ‘‘కతసిప్పో’’తి కేచి. అసన్తి ఏతేనాతి **అసనం,** కణ్డో. **తాలచ్ఛాయన్తి** తాలచ్ఛాదిం, సా పన రతనమత్తా, విదత్థిచతురఙ్గులా వా.

పురత్థిమసముద్దాతి ఏకస్మిం చక్కవాళే పురత్థిమసముద్దా. సముద్దసీసేన పురత్థిమచక్కవాళముఖవట్టిం వదతి. **పచ్ఛిమసముద్దోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **నిప్పపఞ్చతన్తి** అదన్ధకారితం. **సమ్పత్తేతి** తాదిసేన జవేన గచ్ఛన్తేన సమ్పత్తే. **అనోతత్తేతి** ఏత్థాపి ‘‘సమ్పత్తే’’తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధో, తథా ‘‘నాగలతాదన్తకట్ఠం ఖాదిత్వా’’తి ఏత్థాపి. **తదాతి** యదా సో లోకన్తగవేసకో అహోసి, తదా. **దీఘాయుకకాలోతి** అనేకవస్ససహస్సాయుకకాలో. **చక్కవాళలోకస్సాతి** సామఞ్ఞవసేన ఏకవచనం, చక్కవాళలోకన్తి అత్థో. **ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే నిబ్బత్తి** పుబ్బపరిచరియసిద్ధాయ నికన్తియా. **ససఞ్ఞిమ్హి సమనకేతి** న రూపధమ్మమత్తకే, అథ ఖో పఞ్చక్ఖన్ధసముదాయేతి దస్సేతి. **సమితపాపోతి** సముచ్ఛిన్నసంకిలేసధమ్మో.

రోహితస్ససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. నన్దసుత్తనన్దివిసాలసుత్తవణ్ణనా

౧౦౮-౧౦౯. నన్దసుత్తవిసాలసుత్తాని **సత్తమఅట్ఠమాని** హేట్ఠా సంవణ్ణితరూపత్తా **వుత్తత్థానేవ.**

నన్దసుత్తనన్దివిసాలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సుసిమసుత్తవణ్ణనా

౧౧౦. **తుయ్హమ్పి నోతి** తుయ్హమ్పి ను, ను-సద్దో పుచ్ఛాయం, తస్మా వణ్ణం కథేతుకామో పుచ్ఛతీతి అధిప్పాయో. **న వట్టతీతి** న యుజ్జతి, **కథితోతి** కథేతుం ఆరద్ధో, తేనాహ ‘‘**మత్థకం న పాపుణాతీ**’’తి. తమేవ మత్థకాపాపుణనం దస్సేతుం ‘‘**సో హీ**’’తిఆది వుత్తం. సతిసమ్పజఞ్ఞాయోగతో గోరూపసీలో, మూళ్హో ఖలితపఞ్ఞో, గోరూపస్స వియ సీలం ఏతస్సాతి హి **గోరూపసీలో. సభాగో** ఏకరూపచిత్తతాయ. అరియానం సభాగతా నామ గుణవన్తవసేనాతి ఆహ ‘‘**అఞ్ఞమఞ్ఞస్స గుణేసు పసీదిత్వా**’’తి. **సోళసవిధం పఞ్ఞన్తి** మహాపఞ్ఞాదికా ఛ, నవ అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తిపఞ్ఞా, ఆసవక్ఖయపఞ్ఞాతి ఇమం సోళసవిధం పఞ్ఞం. తేసట్ఠి సావకసాధారణఞాణానిపి ఏత్థేవ సఙ్గహం సమోసరణం గచ్ఛన్తి.

ఆనన్దాతి థేరం ఆహ. **ఆచారోతి** చారిత్తసీలమాహ. **గోచరోతి** గోచరసమ్పత్తి. **విహారోతి** సమాపత్తివిహారో. **అభిక్కమోతిఆదినా** ఇరియాపథవిహారం. **తుయ్హమ్పీతి పి**-సద్దేన భగవతా అత్తానం ఆదిం కత్వా తదఞ్ఞేసం విఞ్ఞూనం సబ్బేసం థేరస్స రుచ్చనసభావో దీపితోతి దస్సేన్తో ‘‘**మయ్హం రుచ్చతీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ సతిపి ఆనన్దత్థేరస్సపి అసీతియా మహాథేరానం అన్తోగధభావే ‘‘అసీతియా మహాథేరానం రుచ్చతీ’’తి వత్వా ‘‘తుయ్హమ్పి రుచ్చతీ’’తి వచనం తేన ధమ్మసేనాపతినో వణ్ణం కథాపేతుకామతాయాతి దట్ఠబ్బం.

సాటకన్తరేతి నివత్థవత్థన్తరే. **లద్ధోకాసోతి** నిబ్బుద్ధం కరోన్తో సాటకన్తరే లద్ధం గహేతుం లద్ధావసరో. **లభిస్సామినోతి** లభిస్సామి వత. **దీపధజభూతన్తి** సతయోజనవిత్థిణ్ణం జమ్బుదీపస్స ధజభూతం. **పుగ్గలపలాపేతి** అన్తోసారాభావతో పలాపభూతే పుగ్గలే హరన్తో. **బాలతాయాతి** రుచిఖన్తిఆదిఅభావతాయ. **దోసతాయాతి** దుస్సకభావేన. **మోహేనాతి** మహామూళ్హతాయ. కేచి పన ‘‘**బాలో బాలతాయాతి** మూళ్హతాయ పకతిబాలభావేన న జానాతి. **మూళ్హో మోహేనాతి** సయం

అబాలో సమానోపి యదా మోహేన పరియుట్ఠితో హోతి, తదా మోహేన న జానాతి, అయం పదద్వయస్స విసేసో''తి వదన్తి. **విపల్లత్థచిత్తో**తి యక్ఖుమ్మాదేన పిత్తుమ్మాదేన వా విపరీతచిత్తో.

''**చతూసు కోసల్లేసూ**''తి వుత్తం చతుబ్బిధం కోసల్లం పాళియా ఏవ దస్సేతుం ''**వుత్తం హేత**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ యో అట్ఠారస ధాతుయో సముదయతో అత్థఙ్గమతో అస్సాదతో ఆదీనవతో నిస్సరణతో చ యథాభూతం పజానాతి, అయం **ధాతుకుసలో**. వుత్తనయేన ఆయతనేసు కుసలో **ఆయతనకుసలో**. అవిజ్జాదీసు ద్వాదసపటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు కుసలో **పటిచ్చసముప్పాదకుసలో**. "ఇదం ఇమస్స ఫలస్స ఠానం కారణం, ఇదం అట్ఠానం అకారణ"న్తి ఏవం ఠానఞ్చ ఠానతో, అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతో యథాభూతం పజానతో **ఠానాట్ఠానకుసలో**. యో పన ఇమేసు ధాతుఆదీసు పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన నిస్సఙ్గగతియా పణ్డాతి లద్ధనామేన ఞాణేన ఇతో గతో పవత్తో, అయం **పణ్డితో** నామ.

మహన్తానం అత్థానం పరిగ్గణ్హనతో మహతీ పఞ్ఞా ఏతస్సాతి **మహాపఞ్ఞో**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయోతి ఆహ ''**మహాపఞ్ఞాదీహి సమన్నాగతోతి అత్థో**''తి. **నానత్తన్తి** యాహి మహాపఞ్ఞాదీహి సమన్నాగతత్తా థేరో "మహాపఞ్ఞో"తిఆదినా కిత్తితో, తాసం మహాపఞ్ఞాదీనం ఇదం నానత్తం అయం వేమత్తతా. యస్స కస్సచి విసేసతో అరూపధమ్మస్స మహత్తం నామ కిచ్చసిద్ధియా వేదితబ్బన్తి తదస్స కిచ్చసిద్ధియా దస్సేన్తో ''**మహన్తే సీలక్ఖన్ధే పరిగ్గణ్హాతీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ హేతుమహన్తతాయ పచ్చయమహన్తతాయ నిస్సయమహన్తతాయ పభేదమహన్తతాయ కిచ్చమహన్తతాయ ఫలమహన్తతాయ ఆనిసంసమహన్తతాయ చ సీలక్ఖన్ధస్స మహన్తభావో వేదితబ్బో. తత్థ **హేతూ** అలోభాదయో. **పచ్చయా** హిరోత్తప్పసద్ధాసతివీరియాదయో. **నిస్సయా** సావకబోధిపచ్చేకబోధిసమ్మాసమ్బోధినియతతా, తంసమఙ్గినో చ పురిసవిసేసా. **పభేదో** చారిత్తాదివిభాగో. **కిచ్చం** తదఙ్గాదివసేన పటిపక్ఖస్స విధమనం. **ఫలం** సగ్గసమ్పదా నిబ్బానసమ్పదా చ. **ఆనిసంసో** పియమనాపతాది. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౮-౯) **ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తాదీసు** (మ॰ ని॰ ౧.౬౪ ఆదయో) చ ఆగతనయేన వేదితబ్బో. ఇమినా నయేన **సమాధిక్ఖన్ధా**దీనమ్పి మహన్తతా యథారహం నిద్ధారేత్వా వేదితబ్బా. **ఠానాట్ఠానాదీనం** పన మహన్తభావో మహావిసయతాయ వేదితబ్బో. తత్థ ఠానాట్ఠానానం మహావిసయతా బహుధాతుకసుత్తాదీసు ఆగతనయేన, **విహారసమాపత్తీనం** సమాధిక్ఖన్ధే నిద్ధారితనయేన వేదితబ్బా. **అరియసచ్చానం** సకలసాసనసఙ్గణ్హనతో సచ్చవిభఙ్గే (విభ॰ ౧౮౯ ఆదయో) తంసంవణ్ణనాసు (విభ॰ అట్ఠ॰ ౧౮౯ ఆదయో) ఆగతనయేన; **సతిపట్ఠానా**దీనం సతిపట్ఠానవిభఙ్గాదీసు (విభ॰ ౩౫౫ ఆదయో) తంసంవణ్ణనాదీసు (విభ॰ అట్ఠ॰ ౩౫౫ ఆదయో) చ ఆగతనయేన; **సామఞ్ఞఫలానం** మహతో హితస్స మహతో సుఖస్స మహతో అత్థస్స మహతో యోగక్ఖేమస్స నిప్ఫత్తిభావతో సన్తపణీతనిపుణఅతక్కావచరపణ్డితవేదనీయభావతో చ; **అభిఞ్ఞానం** మహాసమ్భారతో మహావిసయతో మహాకిచ్చతో మహానుభావతో మహానిప్ఫత్తితో చ; **నిబ్బానస్స** మదనిమ్మదనాదిమహత్థసిద్ధితో మహన్తతా వేదితబ్బా. **పరిగ్గణ్హాతీతి** సభావాదితో పరిచ్ఛిజ్జ గణ్హాతి జానాతి పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. **సా పనాతి** మహాపఞ్ఞతా.

పుథుపఞ్ఞాతి ఏత్థ **నానాఖన్ధేసు ఞాణం పవత్తతీ**తి అయం రూపక్ఖన్ధో నామ...పే॰... అయం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో నామాతి ఏవం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి. తేసు ఏకవిధేన రూపక్ఖన్ధో, ఏకాదసవిధేన రూపక్ఖన్ధో, ఏకవిధేన వేదనాక్ఖన్ధో, బహువిధేన వేదనాక్ఖన్ధో, ఏకవిధేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి ఏవం ఏకేకస్స ఖన్ధస్స ఏకవిధాదివసేన అతీతాదివసేనపి నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి. తథా ఇదం చక్ఖాయతనం నామ...పే॰... ఇదం ధమ్మాయతనం నామం. తత్థ దసాయతనా కామావచరా, ద్వే చతుభూమకాతి ఏవం ఆయతనానం నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి.

నానాధాతూసూతి అయం చక్ఖుధాతు నామ...పే.... అయం మనోవిఞ్ఞాణధాతు నామ. తత్థ సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే చతుభూమకాతి ఏవం ధాతునానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి, తం ఉపాదిణ్ణధాతువసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం పచ్చేకబుద్ధానఞ్హి ద్విన్నం అగ్గసావకానఞ్చ ఉపాదిణ్ణధాతూసు ఏవ నానాకరణం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి. తఞ్చ ఖో ఏకదేసమత్తతో, న నిప్పదేసతో, అనుపాదిణ్ణకధాతూనం పన నానాకరణం న జానన్తి ఏవ. ఇతరసావకేసు వత్తబ్బమేవ నత్థి, సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానంయేవ పన ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నత్తావ ఇమస్స రుక్ఖస్స ఖన్ధో సేతో హోతి, ఇమస్స కాళో, ఇమస్స మట్ఠో, ఇమస్స బహలత్తచో, ఇమస్స తనుత్తచో, ఇమస్స పత్తం వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన ఏవరూపం; ఇమస్స పుప్ఫం నీలం పీతకం లోహితకం ఓదాతం, సుగన్ధం దుగ్గన్ధం; ఫలం ఖుద్దకం మహన్తం దీఘం వట్టం సుసణ్ఠానం మట్ఠం ఫరుసం సుగన్ధం మధురం తిత్తకం అమ్బిలం కటుకం కసావం; కణ్టకో తిఖిణో అతిఖిణో ఉజుకో కుటిలో తమ్బో లోహితో ఓదాతో హోతీతి ధాతునానత్తం పటిచ్చ ఞాణం పవత్తతి.

అత్థేసూతి రూపాదీసు ఆరమ్మణేసు. **నానాపటిచ్చసముప్పాదేసూతి** అజ్ఝత్తబహిద్ధాభేదతో చ సణ్ఠానభేదతో చ నానప్పభేదేసు పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు. అవిజ్జాదిఅఙ్గానఞ్హి పచ్చేకం పటిచ్చసముప్పాదసఞ్ఞితాతి. తేనాహ సఙ్ఖారపిటకే “ద్వాదస పచ్చయా ద్వాదస పటిచ్చసముప్పాదా”తి. **నానాసుఞ్ఞతమనుపలబ్భేసూతి** నానాసభావేసు నిచ్చసారాదివిరహతో సుఞ్ఞసభావేసు, తతో ఏవ ఇత్థిపురిసఅత్తఅత్తనియాదివసేన అనుపలబ్భేసు సభావేసు. మ-కారో హేత్థ పదసన్ధికరో. **నానాఅత్థేసూతి** అత్థపటిసమ్భిదావిసయేసు పచ్చయుప్పన్నాదిభేదేసు నానావిధేసు అత్థేసు. **ధమ్మేసూతి** ధమ్మపటిసమ్భిదావిసయేసు పచ్చయాదినానాధమ్మేసు. **నిరుత్తీసూతి** తేసంయేవ అత్థధమ్మానం నిద్ధారణవచనసఙ్ఖాతాసు నిరుత్తీసు. **పటిభానేసూతి** అత్థపటిసమ్భిదాదీసు విసయభూతేసు “ఇమాని ఇదమత్థజోతకానీ”తి తథా తథా పటిభానతో పతిట్ఠానతో పటిభానానీతి లద్ధనామేసు ఞాణేసు. **పుథు నానాసీలక్ఖన్ధేసూతి**ఆదీసు సీలస్స పుథుత్తం నానత్తఞ్చ వుత్తమేవ. ఇతరేసం పన వుత్తనయానుసారేన సువిఞ్ఞేయ్యత్తా పాకటమేవ. యం పన అభిన్నం ఏకమేవ నిబ్బానం, తత్థ ఉపచారవసేన పుథుత్తం గహేతబ్బన్తి ఆహ “**పుథు జనసాధారణే ధమ్మే సమతిక్కమ్మా**”తి. తేనస్స ఇధ మదనిమ్మదనాదిపరియాయేన పుథుత్తం దీపితం హోతి.

ఏవం విసయవసేన పఞ్ఞాయ మహత్తం పుథుత్తఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని సమ్పయుత్తధమ్మవసేన హాసభావం, పవత్తిఆకారవసేన జవనభావం, కిచ్చవసేన తిక్ఖాదిభావఞ్చ దస్సేతుం “**కతమా హాసపఞ్ఞా**”తిఆది వుత్తం. తత్థ **హాసబహులోతి** పీతిబహులో. సేసపదాని తస్స వేవచనాని. **సీలం పరిపూరేతీతి** హట్ఠపహట్ఠో ఉదగ్గుదగ్గో హుత్వా పీతిసహగతాయ పఞ్ఞాయ పాతిమోక్ఖసీలం లభేత్వా హాసనీయతరస్సేవ విసుం గహితత్తా ఇతరం తివిధం సీలం పరిపూరేతి. పీతిసోమనస్ససహగతా హి పఞ్ఞా అభిరతివసేన తదారమ్మణే ఫుల్లితా వికసితా వియ వత్తతి, న ఉపేక్ఖాసహగతా. **సీలక్ఖన్ధం సమాధిక్ఖన్ధన్తి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **థేరోతి**ఆదినా అభినీహారసిద్ధా థేరస్స హాసపఞ్ఞతాతి దస్సేతి.

సబ్బం రూపం అనిచ్చలక్ఖణతో ఖిప్పం జవతీతి రూపక్ఖన్ధం అనిచ్చన్తి సీఘవేగేన పవత్తియా పటిపక్ఖదూరీభావేన పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స సాతిసయత్తా ఇన్దేన విస్సట్ఠవజిరం వియ లక్ఖణం పటివిజ్ఝన్తీ అదన్ధాయన్తీ రూపక్ఖన్ధే అనిచ్చలక్ఖణం వేగేన పటివిజ్ఝతి, తస్మా సా **జవనపఞ్ఞా** నామాతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనావసేన జవనపఞ్ఞం దస్సేత్వా బలవవిపస్సనావసేన దస్సేతుం “**రూప**”న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఖయట్ఠేనాతి** యత్థ యత్థ ఉప్పజ్జతి, తత్థ తత్థేవ ఖణేనేవ భిజ్జనతో ఖయసభావతో. **భయట్ఠేనాతి** భయానకతో. **అసారకట్ఠేనాతి** అత్తసారవిరహతో నిచ్చసారాదివిరహతో

చ. **తులయిత్వాతి** తులాభూతాయ విపస్సనాయ తులయిత్వా. **తీరయిత్వాతి** తాయ ఏవ తీరణభూతాయ తీరేత్వా. **విభావయిత్వాతి** యాథావతో పకాసేత్వా పఞ్చక్ఖన్ధం **విభూతం కత్వా** పాకటం కత్వా. **రూపనిరోధేతి** రూపక్ఖన్ధస్స నిరోధభూతే నిబ్బానే నిన్నపోణపబ్భారభావేన. ఇదాని సిఖాప్పత్తవిపస్సనావసేన జవనపఞ్ఞం దస్సేతుం పున ''**రూప**''న్తిఆది వుత్తం. "వుట్ఠానగామినివిపస్సనావసేనా"తి కేచి.

ఞాణతిక్ఖభావో నామ సవిసేసం పటిపక్ఖసముచ్ఛిన్దనే వేదితబ్బోతి ''**ఖిప్పం కిలేసే ఛిన్దతీతి తిక్ఖపఞ్ఞో**''తి వత్వా తే పన కిలేసే విభాగేన దస్సేన్తో ''**ఉప్పన్నం కామవితక్క**''న్తిఆదిమాహ. తిక్ఖపఞ్ఞో ఖిప్పాభిఞ్ఞో హోతి, పటిపదా చస్స న చలతీతి ఆహ ''**ఏకస్మిం ఆసనే చత్తారో చ అరియమగ్గా అధిగతా హోన్తీ**''తిఆది. **థేరో చాతిఆదినా** ధమ్మసేనాపతినో తిక్ఖపఞ్ఞతా సిఖాప్పత్తాతి దస్సేతి.

"సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా సఙ్ఖతా పటిచ్చసముప్పన్నా ఖయధమ్మా వయధమ్మా విరాగధమ్మా నిరోధధమ్మా"తి యాథావతో దస్సనేన సచ్చసమ్పటివేధో ఇజ్ఝతి, న అఞ్ఞథాతి కారణముఖేన నిబ్బేధికపఞ్ఞం దస్సేతుం ''**సబ్బసఙ్ఖారేసు ఉబ్బేగబహులో హోతీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఉబ్బేగబహులోతి** వుత్తనయేన సబ్బసఙ్ఖారేసు అభిణ్హప్పవత్తసంవేగో. **ఉత్తాసబహులోతి** ఞాణుత్తాసవసేన సబ్బసఙ్ఖారేసు బహుసో ఉత్రస్తమానసో. తేన ఆదీనవానుపస్సనమాహ. **ఉక్కణ్ఠనబహులోతి** ఇమినా పన నిబ్బిదానుపస్సనమాహ, **అరతిబహులోతిఆదినా** తస్సా ఏవ అపరాపరుప్పత్తిం. **బహిముఖో** సబ్బసఙ్ఖారతో బహిభూతం నిబ్బానం ఉద్దిస్స పవత్తఞాణముఖో, తథా వా పవత్తితవిమోక్ఖముఖో. నిబ్బిజ్ఝనం నిబ్బేధో, సో ఏతిస్సా అత్థి, నిబ్బిజ్ఝతీతి వా నిబ్బేధా, సా ఏవ పఞ్ఞా **నిబ్బేధికా**. యం పనేత్థ అత్థతో న విభత్తం, తం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అప్పిచ్ఛోతి సన్తగుణనిగుహనతాతి అత్తని విజ్జమానానం బాహుసచ్చధుతధమ్మసీలాదిగుణానఞ్చేవ పటివేధగుణస్స చ నిగుహనం, **పటిగ్గహణే చ మత్తఞ్ఞుతాతి** ఏతేనేవ పరియేసనపరిభోగమత్తఞ్ఞుతాపి వుత్తా హోతి. తీహి **సన్తోసేహీతి** చతూసు పచ్చయేసు పచ్చేకం తీహి సన్తోసేహి , సబ్బే పన ద్వాదస. పటిసల్లీనేన **వివేకట్ఠకాయానం** న సఙ్గణికారామానం. **నేక్ఖమ్మాభిరతానన్తి** పబ్బజ్జం ఉపగతానం. **పరిసుద్ధచిత్తానం** విగతచిత్తసంకిలేసానం. **పరమవోదానప్పత్తానం** అట్ఠసమాపత్తిసమధిగమేన అతివియ వోదానం విసుద్ధిం పత్తానం. కిలేసుపధిఆదీనం అభావతో **నిరుపధీనం**. ఫలసమాపత్తివసేన సబ్బసఙ్ఖారవినిస్సటత్తా **విసఙ్ఖారం** నిబ్బానం. **ఉపగతానం, ఇమేసం తిణ్ణం వివేకానం లాభీ** పవివిత్తో "పకారేహి వివిత్తో"తి కత్వా. సమాసజ్జనం పరిసినేహుప్పాదో సంసగ్గో, సవనవసేన ఉప్పజ్జనకసంసగ్గో **సవనసంసగ్గో**. ఏస నయో సేసేసుపి. **సముల్లపనం** ఆలాపసల్లపనం. సంసగ్గవత్థునా ఇమినా తస్స పరిభోగో **పరిభోగసంసగ్గో**.

ఆరద్ధవీరియోతి ఏత్థ వీరియారమ్భో నామ వీరియస్స పగ్గణ్హనం పరిపుణ్ణకరణం. తం పన సబ్బసో కిలేసానం నిగ్గణ్హనన్తి దస్సేన్తో ''**తత్థా**''తిఆదిమాహ. **ఓధుననవత్తాతి** కిలేసానం యస్స కస్సచి సావజ్జస్స ఓధుననవసేన వత్తా. తేనాహ ''**భిక్ఖూన**''న్తిఆది. **ఓతిణ్ణం** నామ వజ్జం అజ్ఝాచరితన్తి ఆరోచితం. **అనోతిణ్ణం** అనారోచితం. **తన్తివసేనాతి** పాళిధమ్మవసేన, యుత్తసద్దస్స వసేనాతి అత్థో. పాపే లామకే పుగ్గలే ధమ్మే చ గరహతి జిగుచ్ఛతీతి **పాపగరహీ**. తేనాహ ''**పాపపుగ్గలే**''తిఆది. **ఏకదస్సీతి** ఏకభవదస్సీ, ఇధలోకమత్తదస్సీ దిట్ఠధమ్మికసుఖమత్తాపేక్ఖీ. **సమన్తాతి** సమన్తతో, పరితో మే కత్థచి మా అహూతి యోజనా.

సోళసహి పదేహీతి సోళసహి కోట్ఠాసేహి. **అకుప్పన్తి** కేనచి అకోపనీయం. అయం ధమ్మసేనాపతినో గుణకథా సత్థు వచనానుసారేన దససహస్సచక్కవాళబ్యాపినీ అహోసి, తం దస్సేతుం ''**ఏవ**''న్తిఆది వుత్తం. **చతుబ్బిధా వణ్ణనిభా పాతుభవి** ఉళారపీతిసోమనస్ససముట్ఠానత్తా. సుట్ఠు ఓభాసతీతి **సుభో**. ఓభాససమ్పత్తియా మణినో భద్దకతాతి ఆహ ''**సుభోతి సున్దరో**''తి. **జాతిమా** పరిసుద్ధఆకరసముట్ఠితత్తా. కురువిన్దజాతిఆదిజాతివిసేసోపి మణి ఆకరపరిసుద్ధమూలకో ఏవాతి ఆహ ''**జాతిసమ్పన్నో**''తి. **ధోవనాదిపరికమ్మేనా**తి చతూసు పాసాణేసు ధోవనదోసనీహరణతాపనసణ్హకరణాదిపరికమ్మేన. రత్తకమ్బలస్స వసేన సభావవణ్ణసిద్ధియా వేళురియమణి అతివియ సోభతీతి ఆహ ''**పణ్డుకమ్బలే నిక్ఖిత్తో**''తి. **నిక్ఖన్తి** భణ్డమాహ. తఞ్చ అప్పకేన సువణ్ణేన కతం భణ్డం న సోభతి సోభావిపులేనాతి ఆహ ''**అతిరేకపఞ్చసువణ్ణేన కతపిళన్ధన**''న్తి. **సువణ్ణన్తి** పఞ్చధరణస్స సమఞ్ఞా, తస్మా పఞ్చవీసతిసువణ్ణసారియా విచిత్తఆభరణం ఇధ ''**నిక్ఖ**''న్తి అధిప్పేతం. తఞ్హి విపులం న పరిత్తకం. **మహాజమ్బుసాఖాయ పవత్తనదియన్తి** మహాజమ్బుసాఖాయ హేట్ఠా సఞ్జాతనదియం. తం కిర రతనం రత్తం. **సుకుసలేన...పే.... సమ్పహట్ఠన్తి** సుట్ఠు కుసలేన సువణ్ణకారేన ఉక్కాయ తాపేత్వా సమ్మా పహట్ఠం మజ్జనాదివసేన సుకతపరికమ్మం. **ధాతువిభఙ్గే**తి ధాతువిభఙ్గసుత్తే. **కతభణ్డన్తి** ఆభరణభావేన కతం భణ్డం.

నాతిఉచ్చో నాతినీచో **తరుణసూరియో** నామ. **సత్థారా ఆభతవణ్ణో** ఉబ్భతగుణోతి అత్థో. నేవ **మరణం అభినన్దతీ**తి అత్తనోపి మరణం నేవ అభినన్దతి అత్తవినిపాతస్స సావజ్జభావతో. బోధిసత్తో పన పరేసం అత్థాయ అత్తనో అత్తభావం పరిచ్చజతి కరుణావసేన, ఏవం వోసజ్జనం పరమత్థపారమీపారిపూరిం గచ్ఛతీతి సావకా న తథా కాతుం సక్కా సిక్ఖాపదతో. **న జీవితం పత్థేతి** జీవితాసాయ సముచ్ఛిన్నత్తా. **దివససఙ్ఖేపన్తి** అజ్జ త్వం ఇదం నామ కమ్మం కరోహి, ఇదం తే వేతనన్తి దివసభాగేన పరిచ్ఛిన్నం వేతనం. తాదిసో హి భతకో దివసక్ఖయమేవ ఉదిక్ఖతి, న కమ్మనిట్ఠానం. నిబ్బిసం **భతకో యథా**తి వేతనం భతిం ఇచ్ఛన్తో కాలక్ఖయం ఉదిక్ఖన్తో భతకపురిసో వియ.

సుసిమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. నానాతిత్థియసావకసుత్తవణ్ణనా

౧౧౧. **నానాతిత్థియసావకా**తి పుథుతిత్థియానం సావకా. **ఛిన్దితే**తి హత్థచ్ఛేదాదివసేన ఛేదే. **మారితే**తి మారణే. **న పాపం సమనుపస్సతీ**తి కిఞ్చి పాపం అత్థీతి న పస్సతి, పరేసఞ్చ తథా పవేదేతి. **విస్సాసన్తి** విస్సత్థభావం. "కతకమ్మానమ్పి విపాకో నత్థీ"తి వదన్తో కతపాపానం అకతపుఞ్ఞానఞ్చ విస్సత్థతం నిరాసఙ్కతం జనేతి.

తపోజిగుచ్ఛాయాతి తపసా అచేలవతాదినా పాపతో జిగుచ్ఛనేన, "పాపం విరాజయామా"తి అచేలవతాదిసమాదానేనాతి అత్థో. తస్మిఞ్హి సమాదానే ఠితేన సంవరేన సంవుతచిత్తో సమన్నాగతో పిహితో చ నామ హోతీతి ''**సుసంవుతత్తో**''తిఆది వుత్తం. చత్తారో యామా భాగా చతుయామా, చతుయామా ఏవ **చాతుయామా**. భాగత్థో హి ఇధ యామ-సద్దో యథా "రత్తియం పఠమో యామో"తి. సో పనేత్థ భాగో సంవరలక్ఖణోతి ఆహ ''**చాతుయామేన సుసంవుతో**''తి, చతుకోట్ఠాసేన సంవరేన సుట్ఠు సంవుతోతి అత్థో. **పటిక్ఖిత్తసబ్బసీతోదకో**తి పటిక్ఖిత్తసబ్బసీతుదకపరిభోగో. **సబ్బేన పాపవారణేన యుత్తో**తి సబ్బప్పకారేన సంవరలక్ఖణేన పాపవారణేన సమన్నాగతో. **ధుతపాపో**తి సబ్బేన నిజ్జరలక్ఖణేన పాపవారణేనపి ధుతపాపో. **ఫుట్ఠో**తి అట్ఠన్నమ్పి కమ్మానం ఖేపనేన విక్ఖేపప్పత్తియా కమ్మక్ఖయలక్ఖణేన సబ్బేన పాపవారణేన ఫుట్ఠో, తం ఫుసిత్వా ఠితో. **న నిగుహన్తో**తి న నిగుహనహేతు దిట్ఠసుతే తథేవ కథేన్తో.

నానాతిత్థియానంయేవ ఉపట్ఠాకోతి పరవాదీనం సబ్బేసంయేవ తిత్థియానం ఉపట్ఠాకో, తేసు సాధారణవసేన అభిప్పసన్నో. **కోటిప్పత్తా**తి మోక్ఖాధిగమేన సమణధమ్మే పత్తబ్బమరియాదప్పత్తా.

సహచరితమత్తేనాతి సీహనాదేన సహ వస్సకరణమత్తేన. సీహేన సీహనాదం నదన్తేన సహేవ సిఙ్గాలేన అత్తనో సిఙ్గాలరవకరణమత్తేన. **కోత్థుకో**తి ఖుద్దకకోత్థు. **ఆసజ్కితసమాచారో**తి అత్తనా చ పరేహి చ ఆసఙ్కితబ్బసమాచారో. **సప్పురిసానన్తి** బుద్ధాదీనం.

తస్సాతి వేగబ్బరిస్స దేవపుత్తస్స. **సరీరే అనుఆవిసీ**తి సరీరే అనుపవిసిత్వా వియ ఆవిసి. **అధిముచ్చీ**తి యథా గహితస్స వసేన చిత్తం న వత్తతి, అత్తనో ఏవ వసే వత్తతి, ఏవం అధిట్ఠహి. **ఆయుత్తా**తి దస్సనేన సంయుత్తా . **పవివేకియన్తి** కప్పకవత్థభుఞ్జనసేనాసనేహి పవివిత్తభావం. తేనాహ **''తే కిరా''**తిఆది. **రూపే నివిట్ఠా**తి చక్ఖురూపధమ్మే అభినివిట్ఠా. తేనాహ **''తణ్హాదిట్ఠీహి పతిట్ఠితా''**తి. **దేవలోకపత్థనకామా**తి దేవలోకస్సేవ అభిపత్థనకామా. మరణధమ్మతాయ **మాతియా**. తేనాహ **''మాతియాతి మచ్చా''**తి. **పరలోకత్థాయా**తి పరసమ్పత్తిభావాయ లోకస్స అత్థాయ.

పభాసవణ్ణాతి పభాయ సమానవణ్ణా. కేసం పభాయాతి ఆహ **''చన్దోభాసా''**తిఆది. సజ్ఝారాగపభాసవణ్ణా ఇన్దధనుపభాసవణ్ణాతి పచ్చేకం యోజనా. ఆమో ఆమగన్ధో ఏతస్స అత్థీతి **ఆమిసం. వధాయా**తి విద్ధంసితుం. **రూపా**తి రూపాయతనాదిరూపిధమ్మా.

రాజగహసమీపప్పవత్తీనం **రాజగహియానం**. ''సేతో''తి కేలాసకూటో అధిప్పేతోతి ఆహ **''సేతోతి కేలాసో''**తి. కేనచి న ఘట్టేతీతి **అఘం,** అన్తలిక్ఖన్తి ఆహ **''అఘగామీనన్తి ఆకాసగామీన''**న్తి. ఉదకం ధీయతి ఏత్థాతి **ఉదధి,** మహోదధి. **విపులో**తి వేపుల్లపబ్బతో. **హిమవన్తపబ్బతానన్తి** హిమవన్తపబ్బతభాగానం. **బుద్ధో సేట్ఠో** సీలసమాధిపఞ్ఞావిముత్తివిముత్తిఞాణదస్సనాదీహి సబ్బగుణేహి.

నానాతిత్థియసావకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

దేవపుత్తసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. కోసలసంయుత్తం

౧. పఠమవగ్గో

౧. దహరసుత్తవణ్ణనా

౧౧౨. భగవతా సద్ధిం సమ్మోదీతి భగవతో గుణే అజానన్తో కోసలరాజా అత్తనో ఖత్తియమానేన కేవలం భగవతా సద్ధిం సమ్మోది. పఠమాగతే హి సత్థరి తస్స సమ్మోదితాకారం దస్సేతుం ‘‘**యథా**’’తిఆది వుత్తం. **యథా ఖమనీయాదీని పుచ్ఛన్తో**తి యథా భగవా ‘‘కచ్చి తే, మహారాజ, ఖమనీయం, కచ్చి యాపనీయ’’న్తిఆదినా తేన రఞ్ఞా సద్ధిం పఠమం పవత్తమోదో అహోసి పుబ్బభాసితాయ, తదనుకరణేన ఏవం సోపి రాజా భగవతా సద్ధిం సమప్పవత్తమోదో అహోసీతి యోజనా. తం పన సమప్పవత్తమోదనం ఉపమాయ దస్సేతుం ‘‘**సీతోదకం వియా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **సమ్మోదిత**న్తి సంసన్దితం **ఏకీభావ**న్తి సమ్మోదనకిరియాయ సమానతం ఏకరూపతం, **ఖమనీయ**న్తి ‘‘ఇదం చతుచక్కం నవద్వారం సరీరయన్తం దుక్ఖబహులతాయ సభావతో దుస్సహం, కచ్చి ఖమితుం సక్కుణేయ్య’’న్తి పుచ్ఛతి. **యాపనీయ**న్తి పచ్చయాయత్తవుత్తికం చిరపబన్ధసఙ్ఖాతాయ యాపనాయ కచ్చి యాపేతుం సక్కుణేయ్యం. సీసరోగాదిఆబాధాభావేన **కచ్చి అప్పాబాధం**. దుక్ఖజీవికాభావేన **కచ్చి అప్పాతఙ్కం**. తంతంకిచ్చకరణే ఉట్ఠానసుఖతాయ **కచ్చి లహుట్ఠానం**. తదనురూపబలయోగతో **కచ్చి బలం**. సుఖవిహారసమ్భవేన **కచ్చి ఫాసువిహారో అత్థీ**తి తత్థ తత్థ కచ్చి-సద్దం యోజేత్వా అత్థో వేదితబ్బో. బలవప్పత్తా పీతి **పీతియేవ**. తరుణపీతి **పామోజ్జం**. సమ్మోదనం జనేతి కరోతీతి **సమ్మోదనీయం**. సమ్మోదితబ్బతో **సమ్మోదనీయ**న్తి ఇమం పన అత్థం దస్సేన్తో ‘‘**సమ్మోదితుం యుత్తభావతో**’’తి ఆహ. **సరితబ్బభావతో**తి అనుస్సరితబ్బభావతో. ‘‘సరణీయ’’న్తి వత్తబ్బే దీఘం కత్వా ‘‘**సారణీయ**’’న్తి వుత్తం.

సుయ్యమానసుఖతోతి ఆపాథమధురతం ఆహ, **అనుస్సరియమానసుఖతో**తి విమద్దరమణీయతం. **బ్యఞ్జనపరిసుద్ధతాయా**తి సభావనిరుత్తిభావేన తస్సా కథాయ వచనచాతురియమాహ, **అత్థపరిసుద్ధతాయా**తి అత్థస్స నిరుపక్కిలేసతం. **అనేకేహి పరియాయేహీ**తి అనేకేహి కారణేహి. **అదిట్ఠత్తా**తి ఉపసఙ్కమనవసేన అదిట్ఠత్తా. **గుణాగుణవసేనా**తి గుణవసేన గమ్భీరభావం వా అగుణవసేన ఉత్తానభావం వా. **ఓవట్టికసారం కత్వా**తి ఓవట్టికాయ గహేతబ్బసారవత్థుం కత్వా. **లోకనిస్సరణభవోక్కన్తిపఞ్హ**న్తి లోకతో నిస్సటభావపఞ్హఞ్చేవ ఆదితో భవోక్కమనపఞ్హఞ్చ. సత్థు సమ్మాసమ్బుద్ధతం పుచ్ఛన్తో హి ‘‘కిం భవం గోతమో సబ్బలోకతో నిస్సటో, సబ్బసత్తేహి చ జేట్ఠో’’తి? పుచ్ఛతి నామ. యథా హి సత్థు సమ్మాసమ్బుద్ధతాయ లోకతో నిస్సటతా విఞ్ఞాయతి, ఏవం సబ్బసత్తేహి జేట్ఠభావతో సేట్ఠభావతో. స్వాయమత్థో **అగ్గపసాదసుత్తా**దీహి (ఇతివు. ౯౦; అ. ని. ౪.౩౪) విభావేతబ్బో. కథం పన సమ్బుద్ధతా విఞ్ఞాయతీతి? అవిపరీతధమ్మదేసనతో. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాదీసు** (విసుద్ధి. మహాటీ. ౧.౧౨౪) వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

రాజా సత్థు అవిపరీతధమ్మదేసనం అజానన్తో తతో ఏవస్స సమ్మాసమ్బోధిం అసద్దహన్తో ‘‘వుడ్ఢతరేసుపి చిరపబ్బజితేసు సమ్మాసమ్బుద్ధభావే అలబ్భమానే తబ్బిపరీతే కథం లబ్భేయ్యా’’తి మఞ్ఞమానో ‘‘కిం పన భవం గోతమో’’తిఆదిం వక్ఖతి. **రాజా అత్తనో లద్ధియా న పుచ్ఛతి** అత్తనో సమ్ముఖా తేహి అసమ్మాసమ్బుద్ధభావస్సేవ పటిఞ్ఞాతత్తా.

యస్మా తే ముసావాదితాయ అత్తనో ఉపట్ఠాకాదీనం "బుద్ధా మయ"న్తి పటిజానింసు, తస్మా వుత్తం "**లోకే మహాజనేన గహితపటిఞ్ఞావసేన వుచ్చతీ**"తి. స్వాయమత్థో ఆగమిస్సతి. **బుద్ధసీహనాద**న్తి బుద్ధానం ఏవ ఆవేణికం సీహనాదం. కామం మగ్గఞాణపదట్ఠానం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, సమ్బోధిఞాణే పన గహితే తం అత్థతో గహితమేవ హోతీతి వుత్తం "**సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసఙ్ఖాతం సమ్మాసమ్బోధి**"న్తి.

పబ్బజ్జూపగమనేనాతి యాయ కాయచి పబ్బజ్జాయ ఉపగమనమత్తేన సమణా, న సమితపాపతాయ. **జాతివసేనా**తి జాతిమత్తేన బ్రాహ్మణా, న బాహితపాపతాయ. **పబ్బజితసమూహసఙ్ఖాతో సఙ్ఘో**తి పబ్బజితసమూహతామత్తేన సఙ్ఘో, న నియ్యానికదిట్ఠివిసుద్ధసీలసామఞ్ఞవసేన సంహతత్తాతి అధిప్పాయో. **ఏతేసం అత్థీ**తి ఏతేసం సబ్బఞ్ఞుపటిఞ్ఞాతానం పరివారభూతో అత్థి. **స్వేవా**తి పబ్బజితసమూహసఙ్ఖాతో ఏవ. కేచి పన "పబ్బజితసమూహవసేన. సఙ్ఘినో, గహట్ఠసమూహవసేన గణినో"తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం గణే ఏవ లోకే సఙ్ఘసద్దస్స నిరుళ్హత్తా. **ఆచారసిక్ఖాపనవసేనా**తి అచేలకవతచరియాది-ఆచారసిక్ఖాపనవసేన. **పాకటా**తి సఙ్ఘీఆదిభావేన పకాసితా. "**అప్పిచ్ఛా**"తి వత్వా తత్థ లబ్భమానం అప్పిచ్ఛతం దస్సేతుం "**అపిచ్ఛతాయ వత్థమ్పి న నివాసేన్తీ**"తి వుత్తం. న హి తేసు సాసనికేసు వియ సన్తగుణనిగుహనా అప్పిచ్ఛా లబ్భతీతి. **యసో**తి కిత్తిసద్దో. తరన్తి ఏతేన సంసారోఘన్తి ఏవం సమ్మతత్తా తిత్థం వుచ్చతి లద్ధీతి ఆహ "**తిత్థకరాతి లద్ధికరా**"తి. **సాధుసమ్మతా**తి "సాధూ"తి సమ్మతా, న సాధూహి సమ్మతాతి ఆహ "**సన్తో...పే.... పుథుజ్జనస్సా**"తి.

కప్పకోలాహలన్తి కప్పతో కోలాహలం, "కప్పుట్ఠానం భవిస్సతీ"తి దేవపుత్తేహి ఉగ్ఘోసితమహాసద్దో. **ఇమే**తి పూరణాదయో. **బుద్ధకోలాహల**న్తి దేవతాహి ఘోసితం బుద్ధకోలాహలం. **పయిరుపాసిత్వా**తి పురిససుతిపరమ్పరాయ సుత్వా. **చిన్తామణివిజ్జా** నామ పరచిత్తజానాపనవిజ్జా. సా **కేవట్టసుత్తే** "మణికా"తి ఆగతా, **ఆది**-సద్దేన గన్ధారిసమ్భవవిజ్జాదిం సఙ్గణ్హాతి. తత్థ గన్ధారియా వికుబ్బనం దస్సేతి. **అత్తభావే**తి సరీరే. **రాజుస్మా**తి రాజతేజో.

సుక్కధమ్మోతి అనవజ్జధమ్మో నిక్కిలేసతా. **ఇదం గహేత్వా**తి ఇదం పరమ్ముఖా "మయం బుద్ధా"తి వత్వా అత్తనో సమ్ముఖా "న మయం బుద్ధా"తి తేహి వుత్తవచనం గహేత్వా. **ఏవమాహా**తి "యేపి తే, భో గోతమ...పే.... నవో చ పబ్బజ్జాయా"తి ఏవం అవోచ. **అత్తనో పటిఞ్ఞం గహేత్వా**తి "న మయం బుద్ధా"తి తేసం అత్తనో పురతో పవత్తితం పటిఞ్ఞం గహేత్వా. ఈదిసే ఠానే కిం-సద్దో పటిసేధవాచకో హోతీతి వుత్తం "**కిన్తి పటిక్ఖేపవచన**"న్తి, కస్మా పటిజానాతీతి అత్థో?

న ఉఞ్ఞాతబ్బాతి న గరహితబ్బా. గరహత్థో హి అయం ఉ-సద్దో. "దహరో"తి అధికతత్తా వక్ఖమానత్తా చ "**ఖత్తియోతి రాజకుమారో**"తి వుత్తం. ఉరసా గచ్ఛతీతి **ఉరగో**, యో కోచి సప్పో, ఇధ పన అధిప్పేతం దస్సేతుం "**ఆసీవిసో**"తి ఆహ. **సీలవన్తం పబ్బజితం దస్సేతి** సామఞ్ఞతో "భిక్ఖూ"తి వదన్తో. ఇధ పన యస్మా "భవమ్పి నో గోతమో"తిఆదినా భగవన్తం ఉద్దిస్స కథం సముట్ఠాపేసి, తస్మా భగవా అత్తానం అబ్భన్తరం అకాసి. యదిపి విసేసో సామఞ్ఞజోతనాయ విభావితో హోతి, సంసయుప్పత్తిదీపకం నోతి వుత్తగ్గహణం పన తం పరిచ్ఛిజ్జతీతి. తేనాహ "**దేసనాకుసలతాయా**"తిఆది. ఇదాని అవఞ్ఞాపరిభవే పయోగతో విభావేతుం "**ఏత్థ చా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ అచిత్తీకతాకారవసేన అవఞ్ఞాయ పాకటభావో, వమ్భనవసేన పరిభవస్సాతి అధిప్పాయేన కాయపయోగవసేన అవఞ్ఞా దస్సితా, వచీపయోగవసేన పరిభవో, ఉభయం పన ఉభయత్థాపి పభేదతో గహితం, అవఞ్ఞపరిభవానం ద్విన్నమ్పి ఉభయత్థ పరిగ్గహో. **తం సబ్బమ్పీ**తి తం అవఞ్ఞాది సబ్బమ్పి. చతూసుపి తం **న కాతబ్బమేవ** సమ్పతి ఆయతిఞ్చ అనత్థావహత్తా.

తదత్థదీపనాతి తస్స ఆదితో వుత్తస్స అత్థస్స దీపనా. **విసేసత్థదీపనాతి** తతో విసిట్ఠత్థదీపనా . ఖేత్తానం అధిపతీతి **ఖత్తియోతి** నిరుత్తినయేన సద్దసిద్ధి వేదితబ్బా. ఖేత్తతో వివాదా సత్తే తాయతీతి **ఖత్తియోతి** లోకియా కథయన్తి. "మహాసమ్మతో, ఖత్తియో, రాజా"తి ఏవమాగతేసు ఇమేసు **దుతియం. అక్ఖరన్తి** సమఞ్ఞా. సా హి ఉదయబ్బయాభావతో "న కదాచి ఖరతీతి అక్ఖర"న్తి వుత్తా. తేనాహ **"నామగోత్తం న జీరతీ"**తి. **జాతిసమ్పన్నన్తి** సమ్పన్నజాతిం అతివిసుద్ధజాతిం. **తీణి కులానీ**తి బ్రాహ్మణవేస్ససుద్దకులాని. **అతిక్కమిత్వాతి** అత్తనో జాతిసమ్పత్తియా అభిభవిత్వా.

కేవలం నామపదం వుత్తం ఆఖ్యాతపదం అపేక్ఖతేవాతి ఆహ **"ఠానం హీతి కారణం విజ్జతీ"**తి. **ఉద్ధటదణ్డేనాతి** సమన్తతో ఉబ్భతేన దణ్డేన సాసనేన, **బలవం ఉపక్కమం** గరుకం రాజానమ్పి. **తం ఖత్తియం పరివజ్జేయ్యాతి** ఖత్తియం అవఞ్ఞాపరిభవకరణతో వజ్జేయ్య. తేనాహ **"న ఘట్టేయ్యా"**తి.

ఉరగస్స చ నానావిధవణ్ణగ్గహణే కారణం వదతి **"యేన యేన హీ"**తిఆదినా. **బహుభక్ఖన్తి** మహాభక్ఖం సబ్బభక్ఖఖాదకం. **పావకం** సోధనత్థేన అసుద్ధస్సపి దహనేన. **సోతి** మగ్గో. కణ్హో వత్తనీ ఇమస్సాతి **కణ్హవత్తనీ. మహన్తో** అగ్గిక్ఖన్ధో హుత్వా. **యావబ్రహ్మలోకప్పమాణో**తి కప్పవుట్ఠానకాలే అరఞ్ఞే అగ్గినా గహితే కాలన్తరే ఏవ కట్ఠతిణరుక్ఖాదిసమ్భవోతి దస్సేతుం "జాయన్తి తత్థ పారోహా"తి పాళియం వుత్తన్తి దస్సేన్తో **"తత్థా"**తిఆదిమాహ.

డహితుం న సక్కోతి పచ్చక్కోసనాదినా. **వినస్సన్తి** సమణతేజసా వినాసితత్తా. "న తస్సా"తి ఏత్థ న-కారం "విన్దరే"తి ఏత్థ ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బన్తి ఆహ **"న విన్దన్తీ"**తి. **వత్థుమత్తావసిట్ఠో**తి ఠానమేవ సేసం అవసిస్సతి, సయం పన సబ్బసో సహ ధనేన వినస్సన్తీతి అత్థో.

"సమ్మదేవ సమాచరే"తి ఏత్థ యథా రాజాదీసు సమ్మా సమాచరేయ్య, తం విభాగేన దస్సేన్తో **"ఖత్తియం తావా"**తిఆదిమాహ. తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **తిస్సో కులసమ్పత్తియోతి** ఖత్తియ-బ్రాహ్మణగహపతి-మహాసాలకులాని వదతి. పఞ్చ రూపిబ్రహ్మలోకే, చత్తారో అరూపీబ్రహ్మలోకేతి ఏవం **నవ బ్రహ్మలోకే** కమ్మభవవిభాగేన, సేసానం గణనానం ఉపపత్తిభవవిభాగేన.

అభిక్కన్తన్తి అతివియ కమనీయం. సా పనస్సా కన్తతా అతివియ ఇట్ఠతాయ మనవడ్ఢనతాయ సోభనతాయాతి ఆహ **"అతిఇట్ఠం అతిమనాపం అతిసున్దరన్తి అత్థో"**తి. "అభిక్కన్త"న్తి వచనం అపేక్ఖిత్వా నపుంసకనిద్దేసో, వచనం పన భగవతో ధమ్మదేసనాతి తథా వుత్తం. అత్థమత్తదస్సనం వా ఏతం, తస్మా అత్థవసేన లిఙ్గవిభత్తివిపరిణామో వేదితబ్బో. దుతియపదేపి ఏసేవ నయో.

అధోముఖఠపితన్తి కేనచి అధోముఖం ఠపితం. **హేట్ఠాముఖజాతన్తి** సభావేనేవ హేట్ఠాముఖం జాతం. **ఉగ్ఘాటేయ్యాతి** వివటం కరేయ్య. **హత్థే గహేత్వాతి** "పురత్థాభిముఖో ఉత్తరాభిముఖో వా గచ్ఛా"తిఆదీని అవత్వా హత్థే గహేత్వా నిస్సన్దేహం కత్వా "ఏస మగ్గో"తి ఏవం వత్వా "గచ్ఛా"తి వదేయ్య. **కాళపక్ఖచాతుద్దసీతి** కాళపక్ఖే చాతుద్దసీ. **నిక్కుజ్జితం ఉక్కుజ్జేయ్యాతి** ఆధేయ్యస్స అనాధారభూతం భాజనం తస్స ఆధారభావాపాదనవసేన ఉక్కుజ్జేయ్య. అఞ్ఞాణస్స అభిముఖత్తా హేట్ఠాముఖజాతతాయ **సద్ధమ్మవిముఖం,** తతో ఏవ అధోముఖభావేన **అసద్ధమ్మే పతితన్తి** ఏవం పదద్వయం యథారహం యోజేతబ్బం, న యథాసఙ్ఖ్యం. కామం కామచ్ఛన్దాదయోపి పటిచ్ఛాదకా, మిచ్ఛాదిట్ఠి పన సవిసేసం పటిచ్ఛాదికాతి ఆహ

‘‘**మిచ్ఛాదిట్ఠిగహనపటిచ్ఛన్న**’’న్తి. తేనాహ భగవా – ‘‘మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాహం, భిక్ఖవే, వజ్జం వదామీ’’తి (అ. ని. ౧.౩౧౦). సబ్బాపాయగామిమగ్గో **కుమ్మగ్గో** ‘‘కుచ్ఛితో మగ్గో’’తి కత్వా. సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం ఉజుపటిపక్ఖతాయ మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదయో అట్ఠ మిచ్ఛత్తధమ్మా **మిచ్ఛామగ్గో**. తేనేవ హి తదుభయపటిపక్ఖతం సన్ధాయ ‘‘**సగ్గమోక్ఖమగ్గం ఆవికరోన్తేనా**’’తి వుత్తం. సప్పిఆదిసన్నిస్సయో పదీపో న తథా ఉజ్జలో, యథా తేలసన్నిస్సయోతి **తేలపజ్జోత**గ్గహణం. **ఏతేహి పరియాయేహీ**తి ఏతేహి నిక్కుజ్జితుక్కుజ్జనపటిచ్ఛన్నవివరణాదిఉపమోపమితబ్బప్పకారేహి.

పసన్నాకారన్తి పసన్నేహి కాతబ్బం సక్కారం. **సరణ**న్తి పటిసరణం పరాయణం. **అజ్జతాతి అజ్జా**తి పదస్స వడ్ఢనమత్తం హేత్థ **తా**-సద్దో యథా ‘‘దేవతా’’తి. **పాణేహి ఉపేత**న్తి పాణేహి సహ సరణం ఉపేతం. ‘‘యావ మే పాణా ధరన్తి, తావ సరణం గతమేవ మం ధారేతూ’’తి ఆపాణకోటికం అత్తనో సరణగమనం పవేదేతి. తేనాహ ‘‘**యావ మే**’’తిఆది. యం పనేత్థ అత్థతో అవిభత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దహరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పురిససుత్తవణ్ణనా

౧౧౩. **పురిమసుత్తే**తి పురిమసుత్తదేసనాయం. తత్థ హి ఉపసఙ్కమన్తవేలాయ సత్థు గుణే అజానన్తో కేవలం సమ్మోదనం కరోతి. దేసనం సుత్వా పన సత్థు గుణే ఞత్వా సరణఙ్గతత్తా **ఇధ** ఇమస్మిం సమాగమే **అభివాదేసి** పఞ్చపతిట్ఠితేన వన్ది. అత్తానం అధి **అజ్ఝత్తం,** అవిజహేన అత్తానం అధికిచ్చ ఉద్దిస్స పవత్తధమ్మా అజ్ఝత్తం ఏకజ్ఝం గహణవసేన, భుమ్మత్థే చేతం పచ్చత్తవచనం. కామఞ్చాయం అజ్ఝత్తసద్దో గోచరజ్ఝత్తవిసయజ్ఝత్తఅజ్ఝత్తజ్ఝత్తేసు పవత్తతి. తే పనేత్థ న యుజ్జన్తీతి వుత్తం ‘‘**నియకజ్ఝత్త**’’న్తి, నియకసఙ్ఖాతఅజ్ఝత్తధమ్మేసూతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**అత్తనో సన్తానే**’’తి. **లుబ్భనలక్ఖణో**తి గిజ్ఝనలక్ఖణో, ఆరమ్మణే దళ్హగ్గహణసభావోతి అత్థో. **దుస్సనలక్ఖణో**తి కుజ్ఝనలక్ఖణో, బ్యాపజ్జనసభావోతి అత్థో. **ముయ్హనలక్ఖణో**తి అఞ్ఞాణలక్ఖణో, ఆరమ్మణే సభావసమ్మోహభావోతి అత్థో. **విహేఠేన్తీ**తి అత్థనాసనఅనత్థుప్పాదనేహి విబాధేన్తి. తతో ఏవ యథా సగ్గమగ్గేసు న దిస్సతి, ఏవం కరోన్తీతి ఆహ ‘‘**నాసేన్తి వినాసేన్తీ**’’తి. **అత్తని సమ్భూతా**తి సన్తానే నిబ్బత్తా.

పురిససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. జరామరణసుత్తవణ్ణనా

౧౧౪. **అఞ్ఞత్ర జరామరణా**తి జరామరణేన వినా. జరామరణవిరహితో జాతో నామ అత్థి ను ఖోతి పుచ్ఛతి. పాళియం **జాతస్సా**తి పచ్చత్తే సామివచనం. **మహాసాలా**తి ఇమినా **ర**-కారస్స **ల**-కారం కత్వా ‘‘మహాసాలా’’తి వుత్తన్తి దస్సేతి యథా ‘‘పురత్థియోతి పులత్థియో’’తి. **మహాసారప్పత్తా**తి మహన్తం విభవసారం పత్తా. **కోటిసతం** ధనం, అయమేవ వా పాఠో. ‘‘కుమ్భం నామ దస అమ్బణానీ’’తి వదన్తి. **ఇస్సరా**తి విభవిస్సరియేన ఇస్సరా. **సువణ్ణరజతభాజనాదీన**న్తి **ఆది**-సద్దేన వత్థసేయ్యావసథాదిం సఙ్గణ్హాతి. అసాధారణధనానం నిధానగతత్తా ‘‘**అనిధానగతస్సా**’’తి వుత్తం. **తుట్ఠికరణస్సా**తి పాసాదసివికాదిసుఖసాధనస్స.

ఆరకా కిలేసేహీతి నిరుత్తినయేన సద్దసిద్ధిమాహ. **ఆరకా**తి చ సబ్బసో సముచ్ఛిన్నత్తా తేహి దూరేతి అత్థో. రాగాదీనం హతత్తా, పాపకరణే రహాభావతో, అనుత్తరదక్ఖిణేయ్యతాదిపచ్చయా చ **అరహం**. కామఞ్చాయం సంయుత్తవణ్ణనా, అభిధమ్మనయో ఏవ పన నిప్పరియాయోతి ఆహ ''**చత్తారో ఆసవా**''తి **బ్రహ్మచరియవాస**న్తి మగ్గబ్రహ్మచరియవాసం. **వుట్ఠో**తి వుట్ఠవన్తో. **చతూహి మగ్గేహి కరణీయ**న్తి పచ్చేకం చతూహి మగ్గేహి కత్తబ్బం పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియభావనాభిసమయం. ఏవం గతం సోళసవిధం హోతి. ఓసీదాపనట్ఠేన భారా వియాతి **భారా**. తేనాహ ''**భారా హవే పఞ్చక్ఖన్ధా**''తిఆది (సం. ని. ౩.౨౨). అత్తపటిబద్ధతాయ అత్తనో అవిజహనతో పరమత్థదేసనాయ చ పరమత్థో అరహత్తం. కామఞ్చాయమత్థో సబ్బసమిద్ధిసన్తతిపరియాపన్నో అనవజ్జధమ్మో సమ్భవతి అకుప్పసభావా, అపరిహానధమ్మేసు పన అగ్గభూతే అరహత్తే సాతిసయో, న ఇతరేసూతి ''**అరహత్తసఙ్ఖాతో**''తిఆది వుత్తం. ఓరమ్భాగియుద్ధమ్భాగియవిభాగం **దసవిధమ్పి** భవేసు సంయోజనం కిలేసకమ్మవిపాకవట్టపచ్చయో హుత్వా నిస్సరితుం అప్పదానవసేన బన్ధతీతి **భవసంయోజనం**. సతిపి హి అఞ్ఞేసం తప్పక్ఖియభావేన వినా సంయోజనాని తేసం తప్పచ్చయభావో అత్థి, భవనియామో ఓరమ్భాగియుద్ధమ్భాగియసఙ్గహితోతి తంతంభవనిబ్బత్తకకమ్మనియామో చ హోతి, న చ ఉపచ్ఛిన్నసంయోజనస్స కతానిపి కమ్మాని భవం నిబ్బత్తేన్తీతి తేసంయేవ సంయోజనట్ఠో దట్ఠబ్బో. **సమ్మా కారణేహి జానిత్వా**తి ఞాయేన దుక్ఖాదీసు నో యథా జానితబ్బో; తథా జానిత్వా, పుబ్బకాలకిరియావిముత్తా హి అపరకాలకిరియా చ యథా సమ్భవతి, తం దస్సేతుం ''**మగ్గపఞ్ఞాయా**''తిఆది వుత్తం.

భిజ్జనసభావో ఖణాయత్తత్తా. **నిక్ఖిపితబ్బసభావో** మరణధమ్మత్తా. అయం కాయో ఉస్మాయువిఞ్ఞాణాపగమో ఛడ్డనీయధమ్మో, యస్మిం యం పతిట్ఠితం, తం తస్స సన్తానగతవిప్పయుత్తన్తి కత్వా వత్తబ్బతం అరహతీతి ఆహ ''**ఖీణాసవస్స హి అజీరణధమ్మోపి అత్థీ**''తిఆది. తేనాహ భగవా "ఇమస్మింయేవ బ్యామమత్తే కళేవరే ససఞ్ఞిమ్హి సమనకే లోకఞ్చ పఞ్ఞపేమి లోకసముదయఞ్చ లోకనిరోధఞ్చా"తిఆది (సం. ని. ౧.౧౦౭; అం. ని. ౪.౪౫). **అస్స** ఖీణాసవస్స, "జీరణధమ్మ"న్తి యథావుత్తం అజీరణధమ్మం ఠపేత్వా జీరణధమ్మం దస్సేన్తో ''**తేసంపాయం కాయో భేదనధమ్మో**''తి ఏవమాహ. జరం పత్తస్సేవ హిస్స భేదననిక్ఖిపితబ్బతానియతే అత్థే సుత్తదేసనా పవత్తా. అత్థస్స ఉప్పత్తి అట్ఠుప్పత్తి, సా ఏతస్స అత్థీతి **అట్ఠుప్పత్తికో. కిర**-సద్దో అనుస్సవత్థో, తేన అనుస్సవాగతోయమత్థో, న అట్ఠకథాగతోతి దీపేతి. తేనాహ ''**వదన్తీ**''తి. యేనాయం అత్థో హేతునా అట్ఠుప్పత్తికో, తం దస్సేతుం ''**సివికసాలాయం నిసీదిత్వా కథిత**''న్తి వుత్తం. "విహరతి జేతవనే"తి నిదానవచనేన యథా న విరుజ్ఝతి, తథా వేదితబ్బం. నను ఇమస్స సుత్తస్స పుచ్ఛావసికో నిక్ఖేపోతి? సచ్చమేతం, సుత్తేకదేసం పన సన్ధాయ అట్ఠుప్పత్తికతావచనం. కేచి పన "యానం ఆరుహిత్వా రాజా ఆగతో, రఞ్ఞో ఆరోహనీయరథం దస్సేత్వా వుత్త"న్తిపి వదన్తి.

సరీరే ఫేణపిణ్డసమే **కిం వత్తబ్బం? సబ్భి సద్ధి**న్తి సాధూహి సహ పవేదయన్తి. న హి కదాచి సాధూనం సాధూహి సహ కత్తబ్బా హోన్తి, తస్మా సీదనసభావానం కిలేసానం భిజ్జనప్పత్తత్తా నిబ్బానం సబ్భీతి వుచ్చతి. **పురిమపదస్సా**తి "సతఞ్చ ధమ్మో న జరం ఉపేతీ"తి పదస్స. **కారణం దస్సేన్తో** బ్యతిరేకవసేన. **సతం ధమ్మో** నిబ్బానం కిలేసేహి సంసీదనభిజ్జనసభావో న హోతి, తస్మా తం ఆగమ్మ **జరం న ఉపేతి**. కిలేసా పన తన్నిమిత్తకా, ఏవమయం వుత్తకారణతో జరం న ఉపేతీతి. తేనాహ ''**ఇద**''న్తిఆది. **సున్దరాధివచనం వా ఏతం** ''**సబ్భీ**''తి పదం అపాపతాదీపనతో, సబ్భిధమ్మభూతన్తి అత్థో. తేనాహ "విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతి (ఇతివు. ౯౦; అం. ని. ౪.౩౪), న తేన ధమ్మేన సమత్థి కిఞ్చీ"తి (ఖు. పా. ౬.౪; సు. ని. ౨౨౭) చ.

జరామరణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పియసుత్తవణ్ణనా

౧౧౩. రహసి గతస్సాతి జనసమ్బాధతో అపక్కన్తస్స. **నిలీనస్స** తేనేవ జనవివేకేన ఏకమన్తం నిసజ్జాయ ఏకీభావేన పటిసల్లీనస్స వియ. తేనాహ ‘‘**ఏకీభూతస్సా**’’తి. **సబ్బఞ్ఞుభాసితం కరోన్తో ఆహ** తస్స వచనం ‘‘ఏవమేత’’న్తి సమ్పటిచ్ఛిత్వా తస్స వచనం తథాపచ్చనుభాసన్తో. అన్తకేనాధిపన్నత్తా ఏవ ఖేత్తవత్థుహిరఞ్ఞసువణ్ణాది **మానుసం భవం జహతో. అనుగన్తి** అనుగతం, తమేవ అనుగామీతి అత్థో. **నిచయన్తి** ఉపరూపరి వడ్ఢియా నిచితభూతం. **సమ్పరాయికన్తి** సమ్పరాయ హితం.

పియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అత్తరక్ఖితసుత్తవణ్ణనా

౧౧౬. పీదహనన్తి సంయమనం. **కమ్మపథభేదం అప్పత్తస్సాతి** సుపినకాలో వియ పవత్తిమత్తతాయ కమ్మపథవిసేసం అగతస్స. **కమ్మస్సాతి** అకుసలకమ్మస్స. **సంవరన్తి** సంవరభావం దస్సేతి, ఇతరస్స పన సంవరభావో పురిమేహి తీహి పదేహి దస్సితోవాతి. **ఓత్తప్పమ్పి గహితమేవ** తదవినాభావతో. న హి పాపజిగుచ్ఛనం పాపఉత్రాసరహితం, ఉత్రాసో వా పాపజిగుచ్ఛనరహితో అత్థీతి.

అత్తరక్ఖితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అప్పకసుత్తవణ్ణనా

౧౧౭. ఉళారసద్దో సేట్ఠే బహుకే చ దిస్సతీతి ఆహ ‘‘**పణీతే చ బహుకే చా**’’తి. **మానమజ్జనేనాతి** మానవసేన మదప్పత్తియా. **అతిక్కమన్తి** సాధుమరియాదవీతిక్కమలక్ఖణం దోసం. **కూటో** పాసో.

అప్పకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అడ్డకరణసుత్తవణ్ణనా

౧౧౮. యస్మా కామనిమిత్తం సత్తో సమ్పజానముసా భాసతి, తస్మా కామా తస్స పతిట్ఠా పచ్చయో కారణన్తి ఆహ ‘‘**కామహేతూ**’’తిఆది. **భద్రముఖ**సీసేన **విటటుభం** భద్రోపచారేన ఉపచరతీతి అత్థో, వినిచ్ఛయో కరీయతి ఏత్థాతి **అడ్డకరణం,** వినిచ్ఛయట్ఠానం. **ఖిప్పన్తి** కూటం, మచ్ఛఖిప్పన్తిపి వట్టతి. **ఓడ్డితన్తి** ఓడ్డనవసేన ఫలం పాపితం.

అడ్డకరణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. మల్లికాసుత్తవణ్ణనా

౧౧౯. ‘‘**కస్మా పుచ్ఛతీ**’’తి? పుచ్ఛాకారణం చోదేత్వా సముదయతో పట్ఠాయ దస్సేతుం ‘‘**అయం కిర మల్లికా**’’తిఆది వుత్తం. **మాలారామం గన్త్వాతి** అత్తనో పితు మాలారామం రక్ఖణత్థఞ్చేవ అవసేసపుప్ఫగ్గహణత్థఞ్చ గన్త్వా. **కాసిగామేతి**

కాసిరట్ఠస్స గామే. సో కిర గామో మహాకోసలరాజేన అత్తనో ధీతుయా పతిఘరం గచ్ఛన్తియా పుప్ఫమూలత్థాయ దిన్నో, తంనిమిత్తం. **భాగినేయ్యేన** అజాతసత్తునా. **తస్సాతి** రఞ్ఞో పసేనదిస్స. **సాతి** మల్లికా. **నివత్తితున్తి** తస్సా ధమ్మతాయ నివత్తితుం తస్సా వచనం పటిక్ఖిపితుం. **నేవజ్ఝగాతి** వత్తమానత్థే అతీతవచనన్తి ఆహ ''**నాధిగచ్ఛతీ**''తి. **పుథు అత్తాతి** తేసం సత్తానం అత్తా.

మల్లికాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. యఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా

౧౨౦. థూణన్తి యఞ్ఞూపత్థమ్భం. **ఉపనీతాని** యఞ్ఞం యజితుం ఆరమ్భాయ. **ఏత్తావతాతి** "ఇధ, భన్తే...పే.... రుదమానా పరికమ్మాని కరోన్తీ"తి ఏత్తకేన పాఠేన. **సన్నిట్ఠానన్తి** "నం ఇత్థిం లభిస్సామి ను ఖో, న ను ఖో లభిస్సామీ"తి నిచ్ఛయం అవిన్దన్తో న ఞాయన్తో. **ఫేణుద్దేహకన్తి** యథా యత్థ కుథితే ఫేణం ఉద్దేహతి న ఉపధీయతి, ఏవం అనేకవారం ఫేణం ఉట్ఠాపేత్వా. **తం దివసన్తి** తస్మిం రఞ్ఞా నిద్దం అలభిత్వా దుక్ఖసేయ్యదివసే. **ఆలోకం ఓలోకేత్వాతి** లోహకుమ్భిముఖవట్టిసీసే పత్తే తత్థ మహన్తం ఆలోకం ఓలోకేత్వా. అత్తానో వచనం రఞ్ఞో పవత్తిఞాపనత్థం. **మహాసద్దో ఉదపాది** "ఏవరూపం యఞ్ఞం రాజా కారాపేతీ"తి. **వత్తుకామో అహోసి,** వత్తుఞ్చ పన అవిసహన్తో "స" ఇతి వత్వా లోహకుమ్భియం నిముగ్గో. ఇమం గాథం వత్తుకామో అహోసీతి అయం పనేత్థ సమ్బన్ధో. ఏస నయో సేసపదద్వయేపి. **ధమ్మభేరిం చరాపేసుం** "కోచి కఞ్చి పాణం మా హనతూ"తి. **నో ఇత్థిసామికో పురిసో సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహి** అత్తనో ఉపనిస్సయసమ్పత్తియా సత్తు చ దేసనావిలాససమ్పత్తియా, రాజా పన మహాబోధినిరుజ్ఝనసభావత్తా కిఞ్చి విసేసం నాధిగచ్ఛి.

సఙ్గహవత్థూనీతి లోకస్స సఙ్గహకారణాని. నిప్ఫన్నసస్సతో నవభాగే కస్సకస్స దత్వా రఞ్ఞం ఏకభాగగ్గహణం **దసమభాగగ్గహణం**. ఏవం కస్సకా హట్ఠతుట్ఠా సస్సాని సమ్పాదేన్తీతి ఆహ ''**సస్ససమ్పాదనే మేధావితాతి అత్థో**''తి. తతో ఓరభాగే కిర ఛభాగగ్గహణం జాతం. **ఛమాసికన్తి** ఛన్నం ఛన్నం మాసానం పహోనకం. **పాసేతీతి** పాసగతే వియ కరోతి. వాచాయ పియస్స పియకరస్స కమ్మం **వాచాపేయ్యం**. సబ్బసో రట్ఠస్స ఇద్ధాదిభావతో **ఖేమం. నిరబ్బుదం** చోరియాభావతో. ఇదఞ్హి రట్ఠం అచోరియం **నిరగ్గళన్తి వుచ్చతి** అపారుతఘరభావతో.

ఉద్ధంమూలకం కత్వాతి ఉమ్మూలం కత్వా. **ద్వీహి పరియఞ్ఞేహీతి** మహాయఞ్ఞస్స పుబ్బభాగే పచ్ఛా చ పవత్తేతబ్బేహి ద్వీహి పరివారయఞ్ఞేహి. **సత్తవీసతి...పే.... నస్సాతి** సత్తవీసాధికానం తిణ్ణం పసుసతానం ద్వావీసతియా అస్సాదీహి చ సట్ఠిఅధికద్విసతఆరఞ్ఞకపసూహి చ సద్ధిం సమ్పిణ్డితానం పన నవాధికఛసతపసూనం మారణేన భేరవస్స పాపభీరుకానం భయావహస్స. తథా హి వదన్తి –

> "ఛసతాని నియుజ్జన్తి, పసూనం మజ్ఝిమే హని,
> అస్సమేధస్స యఞ్ఞస్స, అధికాని నవాపి చా"తి.

సమ్మన్తి యుగచ్ఛిద్దే పక్ఖిపితబ్బదణ్డకం. **పాసన్తీతి** ఖిపన్తి. **సంహారిమేహీతి** సకటేహి వహితబ్బేహి యూపేహి. పుబ్బే కిర ఏకో రాజా సమ్మాపాసం యజన్తో సరస్సతినదీతీరే పథవియా వివరే దిన్నే నిముగ్గోయేవ అహోసి. అన్ధబాలబ్రాహ్మణా గతానుగతిగతా "అయం తస్స సగ్గగమనమగ్గో"తి సఞ్ఞాయ తత్థ సమ్మాపాసయఞ్ఞం పట్ఠపేన్తి. తేన వుత్తం ''**నిముగ్గోకాసతో**

పభుతీ''తి. అయూపో అప్పకదివసో **యాగో,** సయూపో బహుదివసం సాధేయ్యో **సత్రయాగో**. మన్తపదాభిసఙ్ఖతానం సప్పిమధూనం **వాజ**మితి సమఞ్ఞా, హిరఞ్ఞసువణ్ణగోమహిం సాది**సత్తరసకదక్ఖిణస్స**. సారగబ్భకోట్ఠాగారాదీసు నత్థేత్థ అగ్గళన్తి **నిరగ్గళో**. తత్థ కిర యఞ్ఞే అత్తనో సాపతేయ్యం అనవసేసతో అనిగూహిత్వా నియ్యాతీయతి. **మహారమ్భా**తి బహుపసుఘాతకమ్మా. అట్ఠకథాయం పన "వివిధా యత్థ హఞ్ఞరే"తి వక్ఖమానత్తా "మహాకిచ్చా"తి అత్థో వుత్తో, ఇధ "మహారమ్భాతి పపఞ్చవసేన అజేళకా"తిఆది వుత్తన్తి "బహుపసుఘాతకమ్మా"తి అత్థో వుత్తో. **నిరారమ్భా**తి ఏత్థాపి వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. అనుగతం కులన్తి **అనుకులం,** కులానుగతన్తి అత్థో వేదితబ్బో. తేనాహ ''**యం నిచ్చభత్తాది... పే.... అత్థో**''తి.

యఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. బన్ధనసుత్తవణ్ణనా

౧౨౧. ఇదన్తి "ఇధ, భన్తే"తిఆదికం వచనం. తే భిక్ఖూ ఆరోచేసున్తి సమ్బన్ధో. **తేసూ**తి తేసు రఞ్ఞా బన్ధాపితమనుస్సేసు. **సుకతకారణ**న్తి సుకారణకిరియం ఆరోచేసుం, న కేవలం తేసం మనుస్సానం బన్ధాపితభావం . ఇదాని తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ''**రఞ్ఞో కిరా**''తిఆది వుత్తం. **అట్ఠవఙ్కే**తి అట్ఠంసో. **అన్తోఘరచారినో**తి అన్తేపురవాసినో.

ఉక్కట్ఠేతి యుద్ధే. **మన్తీసూ**తి గుత్తమన్తీసు. **అకుతూహల**న్తి సఞ్ఞతం. **పియ**న్తి పియాయితబ్బం. **అన్నపానమ్హి** మధురే అభుత్తే ఉప్పన్నే. **అత్థే**తి అత్థే కిచ్చే జాతే **ధీరన్తి న కథేన్తి** కాయబలమత్తేన అపనేతుం సక్కుణేయ్యత్తా. **సుట్ఠు రత్తరత్తా**తి అతివియ రత్తా ఏవ హుత్వా రత్తా. **సారత్తేనా**తి సారభావేన సారభావసఞ్ఞాయ. **ఓహారిన**న్తి హేట్ఠా హారణసీలన్తి ఆహ ''**చతూసు అపాయేసు ఆకడ్ఢనక**''న్తి. **సిథిల**న్తి సిథిలాకారం, న పన సిథిలం. తేనాహ భగవా ''**దుప్పముఞ్చ**''న్తి.

బన్ధనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧. సత్తజటిలసుత్తవణ్ణనా

౧౨౨. పుబ్బారామసఙ్ఖాతేతి సావత్థినగరస్స పుబ్బదిసాయ కతత్తా పుబ్బారామేతి సఙ్ఖం గతే. **తత్రా**తి "మిగారమాతుయా పాసాదే"తి తస్మిం సంఖిత్తవచనే. **అయం** ఇదాని వుచ్చమానా **అనుపుబ్బికథా** ఆదితో పట్ఠాయ అనుక్కమకథా. **పత్థనం అకాసి** తస్స భగవతో అగ్గుపట్ఠాయికం ఏకం ఉపాసికం దిస్వా తం ఠానన్తరం ఆకఙ్ఖన్తీ. **మేణ్డకపుత్తస్సా**తి మేణ్డకసేట్ఠిపుత్తస్స. **మాతిట్ఠానే ఠపేసి** తస్సా ఉపకారం గరుభావఞ్చ దిస్వా. **తాయ కారితే పాసాదే**తి తాయ మహాఉపాసికాయ మహాలతాపసాధనం విస్సజ్జేత్వా నవహి కోటీహి కరీసమత్తే భూమిభాగే కారితే సహస్సగబ్భపటిమణ్డితే పాసాదే.

పరూళ్హకచ్ఛాతి పరూళ్హకచ్ఛలోమా. కమణ్డలుఘటికాదిం **పబ్బజితపరిక్ఖారం. నగ్గభోగ్గనిస్సిరికానన్తి** నగ్గానఞ్చేవ భోగ్గానఞ్చ నిస్సిరికానఞ్చ. తే హి అనివత్థవత్థతాయ నగ్గా చేవ, అచేలకవతాదినా భోగ్గసరీరతాయ భోగ్గా, సోభారహితతాయ నిస్సిరికా చ. **అత్తనా దిట్ఠసుతం పటిచ్ఛాదేత్వా న కథేయ్యున్తి** అకారణమేతం తేసం రఞ్ఞో పయుత్తచరపురిసభావతో. **ఏవం కతే పన** తే "అఞ్ఞోపి పబ్బజితా అత్థీతి అయం జానాతీ"తి మఞ్ఞేయ్యున్తి కోహఞ్ఞచిత్తో ఏవం అకాసీతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. తథా హి తేనత్థేన అపరితోసమానో "**అపిచా**"తిఆదిమాహ.

కాసికచన్దనన్తి ఉజ్జలచన్దనం. తం కిర వణ్ణవసేన సముజ్జలం హోతి పభస్సరం, తదత్థమేవ నం సణ్హతరం కరోన్తి. తేనాహ "**కాసికచన్దనన్తి సణ్హచన్దన**"న్తి. **వణ్ణగన్ధత్థాయాతి** వణ్ణసోభత్థఞ్చేవ సుగన్ధభావత్థఞ్చ. **వణ్ణగన్ధత్థాయాతి** ఛవిరాగకరణత్థఞ్చేవ సుగన్ధత్థాయ చ. "గిహినా"తిఆదీహి పదేహి ఏవం పమాదవిహారినా తయా అరహన్తో దువిఞ్ఞేయ్యాతి దస్సేతి.

సంవాసో నామ ఇధ కాలేన ఉపసఙ్కమనన్తి దస్సేన్తో "**ఉపసఙ్కమన్తేనా**"తి ఆహ. కాయవాచాహి అసంయతేనపి **సంయతాకారో, అసంవుతిన్ద్రియేనపి సంవుతిన్ద్రియాకారో. పరిగ్గహేస్సామీతి** వీమంసిస్సామి "పరిసుద్ధం ను ఖో, నో"తి. **సప్పఞ్ఞేనాతి** సీలపరిగ్గణ్హనపఞ్ఞాయ సప్పఞ్ఞేన. **జానితుం న సక్కోతి** సభావస్స సతో సీలస్స అనుపధారణతో.

కథనేనాతి అపరాపరం కథనేన. తథా హి వక్ఖతి "**ఏకచ్చస్స హీ**"తిఆది. **అరియవోహారోతి** దిట్ఠాదిలక్ఖణేన వోహారితో "దిట్ఠం అదిట్ఠ"న్తిఆదినా పవుత్తసద్దవోహారో. తస్స పన కారణమేవ గణ్హన్తో "**ఏత్థ చేతనా**"తి ఆహ. ఏస నయో **అనరియవోహారేపి**. పరమత్థతో హి సచ్చవాచాదయో ముసావాదాదయో చేతనాలక్ఖణాతి. **పఞ్ఞత్తివోహారో** తథా తథా వోహరితబ్బతో **ఏవమాహ** "సంవోహారేన ఖో, మహారాజ, సోచేయ్యం వేదితబ్బ"న్తి.

ఞాణథామోతి ఞాణగుణబలం, యేన ఠానుప్పత్తికపటిభానాదినా అచ్చాయికకిచ్చకరణీయాని నిట్ఠాపేతి. **సంకథాయాతి** అత్థవీమంసనవసేన పవత్తాయ సమ్మాకథాయ. **ఉప్పిలవతి** లహుకభావతో. **హేట్ఠాచరకాతి** అవచరకా. యే అనుపవిసిత్వా పరేసం రహస్సవీమంసనవసేన పవత్తా, తేసు ఓచరకవోహారోతి వుత్తం "**చరా హీ**"తిఆది.

వణ్ణసణ్ఠానేనాతి వణ్ణేన వా సణ్ఠానేన వా వణ్ణపోక్ఖరతాయ వా సణ్ఠానసమ్పత్తియా వా. సుజానో పేసలో విస్ససేతి యోజనా. **లహుకదస్సనేనాతి** పరిత్తదస్సనేన విజ్జుకేన వియ. **పరిక్ఖారభణ్డకేనాతి** పబ్బజితపరిక్ఖారభూతేన భణ్డకేన. **లోహడ్ఢమాసోతి** లోహమయో ఉపడ్ఢగ్ఘనకమాసో.

సత్తజటిలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పఞ్చరాజసుత్తవణ్ణనా

౧౨౩. **రూపాతి** రూపసఙ్ఖాతా కామగుణా. తే పన నీలాదివసేన అనేకభేదభిన్నాపి రూపాయతనత్తా చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యతం నాతివత్తన్తీతి ఆహ "**నీలపీతాదిభేదం రూపారమ్మణ**"న్తి. తో-సద్దోపి దా-సద్దో వియ కాలత్థో హోతీతి ఆహ "**యతోతి యదా**"తి. మనం ఆపయతి వడ్ఢేతీతి **మనాపం,** మనోరమం. **మనాపనిప్ఫత్తితన్తి** తస్స పుగ్గలస్స మనసా పియాయితం, తస్స అగ్గభావేన పరియన్తం పరమం కోటిం కత్వా పవత్తితన్తి అత్థో. **పుగ్గలమనాపన్తి** ఆరమ్మణసభావం అచిన్తేత్వా పుగ్గలస్స వసేన మనాపభావేనేవ ఇట్ఠతాయ ఇట్ఠన్తి. **సమ్ముతీతి** సమఞ్ఞా. **పుగ్గలమనాపం నామ** సఞ్ఞావిపల్లాసవసేన విపరీతమ్పి గణ్హాతి

ఇతరసభావతోతి ఆహ ''**యం ఏకస్స...పే.... ఇట్ఠం కన్త**''న్తి. ఇదాని తం జివ్హావిఞ్ఞేయ్యవసేన యోజేత్వా దస్సేన్తో ''**పచ్చన్తవాసీన**''న్తిఆదిమాహ. **ఇదం పుగ్గలమనాపన్తి** ఇదం యథావుత్తం జివ్హావిఞ్ఞేయ్యం వియ అఞ్ఞమ్పి ఏవంజాతికం తేన తేన పుగ్గలేన మనాపన్తి గహేతబ్బారమ్మణం పుగ్గలమనాపం నామ.

లోకే పటివిభత్తం నత్థి, విభజిత్వా దస్సనేన లోకేన మధురజాతేనపి పటివిభత్తం కత్వా గహేతుం న సక్కుణేయ్యాతి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**విభజిత్వా పన దస్సేతబ్బ**''న్తి. **దిబ్బకప్పమ్పీ**తి దేవలోకపరియాపన్నసదిసమ్పి **అమనాపం ఉపట్ఠాతి** ఉళారపణీతారమ్మణపరిచయతో. **మజ్ఝిమానం పన...పే.... విభజితబ్బం** తేసం మనాపస్స మనాపతో, అమనాపస్స అమనాపతో ఉపట్ఠానతో. తత్థపి ఇట్ఠానిట్ఠపరిచ్ఛేదో నిప్పరియాయతో ఏవం వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**తఞ్చ పనేత**''న్తిఆది. **తఞ్చ పనేతం** ఇట్ఠానిట్ఠభూతం **ఆరమ్మణం** కామావచరజవనేసు అకుసలస్స వసేన యేభుయ్యేన పవత్తతీతి కత్వా తత్థ ''రజ్జతి దుస్సతీ''తి అకుసలస్సేవ పవత్తి దస్సితా. సేసకామావచరస్సపి వసేన పవత్తి లబ్భతేవ. తథా హి తం అప్పటికూలేపి పటికూలాకారతో, పటికూలేపి అప్పటికూలాకారతో పవత్తతీతి. **విపాకచిత్తం ఇట్ఠానిట్ఠం పరిచ్ఛిన్దతి,** న సక్కా విపాకం వఞ్చేతున్తి. కుసలకమ్మం హి ఏకన్తతో ఇట్ఠమేవ, అకుసలకమ్మఞ్చ అనిట్ఠమేవ, తస్మా తత్థ ఉప్పజ్జమానం విపాకచిత్తం యథాసభావతో పవత్తతీతి.

యం పన **సమ్మోహవినోదనియం** ''కుసలకమ్మజం అనిట్ఠం నామ నత్థీ''తి ఏత్తకమేవ వుత్తం, తం పన నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం. తేన సోభనం అకుసలకమ్మజమ్పి ఏకచ్చానం సత్తానం ఇట్ఠన్తి అనుఞ్ఞాతం సియా. కుసలకమ్మజం పన సబ్బేసం ఇట్ఠమేవాతి వదన్తి. తిరచ్ఛానగతానం కేసఞ్చి మనుస్సరూపం అమనాపం, యతో తే దిస్వావ పలాయన్తి. మనుస్సా చ దేవతానం రూపం దిస్వా భాయన్తి, తేసమ్పి విపాకవిఞ్ఞాణం తం రూపం ఆరబ్భ కుసలవిపాకమేవ ఉప్పజ్జతి, తాదిసస్స పన పుఞ్ఞస్స అభావా న తేసం తత్థ అభిరతి హోతీతి దట్ఠబ్బం. కుసలకమ్మజస్స పన అనిట్ఠస్స అభావో వియ అకుసలకమ్మజస్స సోభనస్స ఇట్ఠస్స అభావో వత్తబ్బో. హత్థిఆదీనమ్పి హి అకుసలకమ్మజం మనుస్సానం అకుసలవిపాకస్సేవ ఆరమ్మణం, కుసలకమ్మజం పన పవత్తే సముట్ఠితం కుసలవిపాకస్స, ఇట్ఠారమ్మణేన వోమిస్సకత్తా అప్పకం అకుసలకమ్మజం బహులం అకుసలవిపాకుప్పత్తియా కారణం న భవిస్సతీతి సక్కా వత్తుం. ఇదాని తమేవ విపాకవసేన ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణవవత్థానం విభావేతుం ''**కిఞ్చాపి హీ**''తిఆది వుత్తం. తయిదం సమ్ముతిమనాపసంవిభాగత్థం వుత్తం, ఇధ పన న తథా విభత్తన్తి ఆహ ''**భగవా పనా**''తిఆది.

సో ఉపాసకో చన్దనఙ్గలగామే జాతత్తా ''**చన్దనఙ్గలికో**''తి పఞ్ఞాయతి, ''చన్దనవిలాసో''తి కేచి. తస్స ఉపాసకస్స పటిభానం ఉదపాదీతి యోజనా. తే రాజానో హతప్పభే హతసోభే దిస్వాతి సమ్బన్ధో. **ఉదకాభిసిత్తే**తి ఉదకేన అభిసిఞ్చితే. **అఙ్గారే వియాతి** అఙ్గారక్ఖణే వియ.

కాలస్సేవాతి పగేవ. **అవిగతగన్ధం** తఙ్ఖణవికసితతాయ. **ఈదిసం వచనన్తి** ''అచ్ఛాదేసీ''తి ఏవరూపం వచనన్తి.

పఞ్చరాజసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. దోణపాకసుత్తవణ్ణనా

౧౨౪. “దోణపాకకుర”న్తి ఏత్థ విభత్తిలోపం కత్వా నిద్దేసోతి ఆహ “**దోణపాకం కుర**”న్తి. **దోణస్సా**తి చతున్నం ఆళ్హకానం, సోళసనాళీనన్తి అత్థో. **తదుపియ**న్తి తదనురూపం, తస్స వుత్తపరిమాణస్స అనుచ్ఛవికన్తి అత్థో. **పుబ్బే**తి తందివసతో పురిమతరదివసేసు. **బలవా**తి మహా. **భత్తపరిళాహో**తి భత్తసమ్మదహేతుకో. **అస్స** రఞ్ఞో **ఉభోసు పస్సేసు** గహితతాలవణ్టా **బీజన్తి యమకతాలవణ్టేహి**. **ఫాసువిహార**న్తి భోజనే మత్తఞ్ఞుతాయ లద్ధబ్బసుఖవిహారం. భోజనమత్తఞ్ఞూ హి సుఖవిహారో హోతి. తేనాహ “**తనుకస్స భవన్తి వేదనా, సణికం జీరతి ఆయు పాలయ**”న్తి.

తనుకస్సాతి తనుకా అస్స పుగ్గలస్స, భుత్తపచ్చయా విసభాగవేదనా న హోన్తీతి అత్థో. **సణిక**న్తి మన్దం ముదుకం, అపరిస్సయమేవాతి అత్థో. **జీరతీ**తి పరిభుత్తాహారో పచ్చతి. **ఆయుపాలయ**న్తి నిరోధో అవేదనో జీవితం రక్ఖన్తో. అథ వా **సణికం జీరతీ**తి సో భోజనే మత్తఞ్ఞూ పుగ్గలో పరిమితాహారతాయ సణికం చిరేన జీరతి జరం పాపుణాతి జీవితం పాలేన్తో.

పరియాపుణిత్వాతి ఏత్థ యథా సబ్బం సో పరియాపుణి, తతో పరఞ్చ యథా పటిపజ్జి, తం దస్సేతుం “**రఞ్ఞో సద్ధి**”న్తిఆది వుత్తం. **తావతకే తణ్డులే హరేయ్యాసి** తదుపియఞ్చ బ్యఞ్జనన్తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో.

పురిసభాగో ఏసాతి మజ్ఝిమేన పురిసేన భుఞ్జితబ్బభాగో ఏసో, యదిదం నాళికోదనమత్తం. **సల్లిఖితసరీరతా**తి భమం ఆరోపేత్వా ఉల్లిఖితస్స వియ సబ్బపరిళాహవూపసమస్స పుథులతాపగతసరీరస్స. **సీలం సమ్పరాయికత్థో**తి వుత్తం, కుతో పనేత్థ సీలన్తి ఆహ “**భోజనే**”తిఆది. **సీలఙ్గం నామ హోతీ**తి చతుపారిసుద్ధిసీలస్స అవయవో ఏకో భాగో హోతి.

దోణపాకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పఠమసఙ్గామసుత్తవణ్ణనా

౧౨౫. వేదేన ఞాణేన ఈహతి ఇరియతీతి **వేదేహీ,** కోసలరాజభగినీ అజాతసత్తునో మాతా, సా కిర సమ్పజఞ్ఞజాతికా. తేనాహ “**పణ్డితాధివచన**”న్తి, చత్తారి అఙ్గాని ఏతిస్సన్తి **చతురఙ్గినీ. ద్విన్నం రజ్జాన**న్తి కాసికరజ్జమగధరజ్జానం అన్తరే, సో పన గామో కాసికరజ్జో.

పాపాతి లామకా నిహీనాచారా. మేజ్జతి సినియ్హతీతి మేత్తి, సా ఏతేసు అత్థీతి **మిత్తా**. సహ అయన్తి పవత్తన్తీతి **సహాయా**. **సమ్పవఙ్క**న్తి సుట్ఠు ఓనతం. **జయకారణం దిస్వా ఆహ,** తథా హి “అజ్జ ఇమం రత్తిం దుక్ఖం సేతీ”తి కాలపరిచ్ఛేదవసేన వుత్తం. వేరిఘాతో నామ వేరిపుగ్గలే సతీతి ఆహ “**వేరిపుగ్గలం లభతీ**”తి.

పఠమసఙ్గామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. దుతియసఙ్గామసుత్తవణ్ణనా

౧౨౬. సుణాథాతి “వత్వా”తి వచనసేసో. **ఉపకప్పతీ**తి సమ్భవతి. **సయ్హం హోతీ**తి కాతుం సక్కా హోతి. “యదా చఞ్ఞే”తి చ-కారో నిపాతమత్తన్తి ఆహ “**యదా అఞ్ఞే**”తి. **విలుమ్పన్తీ**తి వినాసం అచ్ఛిన్దనం కరోన్తి. **విలుమ్పీయతీ**తి విలుత్తపరసన్తకస్స అసకత్తా పుగ్గలో దిట్ఠధమ్మికం కమ్మఫలం పటిసంవేదేన్తో వియ సయమ్పి పరేన విలుమ్పీయతి, ధనజానిం పాపుణాతి. “**కారణ**”**న్తి హి మఞ్ఞతీ**తి పాపకిరియం అత్తనో హితావహం కారణం కత్వా మఞ్ఞతి. **జయన్తో పుగ్గలో**

“ఇదం నామ జినామీ”తి మఞ్ఞమానో సయమ్పి తతో పరాజయం పాపుణాతి. **ఘుట్టేతారన్తి** పాపకమ్మవిపాకం. **కమ్మవివట్టేనాతి** కమ్మస్స వివట్టనేన, పచ్చయలాభేన లద్ధావసరేన వివట్టేత్వా విగమితేన కమ్మేనాతి అత్థో.

దుతియసఙ్గామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. మల్లికాసుత్తవణ్ణనా

౧౨౬. ఏకచ్చాతి పణ్డితా సపఞ్ఞా. **సేయ్యాతి** వరా. గాథాసుఖత్థం ససురసద్దలోపం కత్వా “సస్సుదేవా”తి వుత్తన్తి ఆహ **‘‘సస్సుససురదేవతా’’**తి. **దిసాజేట్ఠకాతి** చతూసుపి దిసాసు జేట్ఠకసీసేన హి లోకం వదతి. **తాదిసాయాతి** తథారూపాయ మేధావితాదిగుణవుత్తియా. **సుభరియాయాతి** సుఖేత్తభూతాయ సున్దరిత్థియాతి అత్థో.

మల్లికాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అప్పమాదసుత్తవణ్ణనా

౧౨౮. సమధిగ్గయ్హాతి సమ్మా అతివియ గహేత్వా, ఞాయేన విసేసతో గణ్హిత్వా. **కారాపకఅప్పమాదోతి** తిణ్ణం పుఞ్ఞకిరియవత్థూనం పవత్తకఅప్పమాదో. **సమవధానన్తి** సమవరోధం అన్తోగధం. **ఉపక్ఖేపన్తి** బహి అహుత్వా పక్ఖిపితబ్బతం. **సేసపదజాతాని వియ అవ...పే.... ధమ్మా** సప్పదేసత్తా. **అప్పమాదే సమోధానం గచ్ఛన్తి** తస్స నిప్పదేసత్తా. **అగ్గం సేట్ఠం** మహన్తం **సేసధమ్మానం అప్పమాదో. పటిలాభకట్ఠేనాతి** అధిగమహేతుతాయ. **లోకియోపి సమానోతి** కామావచరోపి సమానో. మహగ్గతానుత్తరానం పుబ్బభాగే పవత్తఅప్పమాదో హి ఇధాధిప్పేతో.

పసంసన్తి పణ్డితాతి యోజనా. అప్పమాదస్స పాసంసభావే ఏకన్తతో కత్తబ్బతాయ పన **‘‘ఏతానీ’’**తిఆదినా కారణం ఆహ. ఇమిస్సా యోజనాయ “పుఞ్ఞకిరియాసూ”తి పదస్స “అప్పమత్తో”తి ఇమినా సమ్బన్ధో. యస్మా పణ్డితా అప్పమాదం పసంసన్తి, యస్మా చ పుఞ్ఞకిరియాసు అప్పమత్తో ఉభో అత్థే అధిగ్గణ్హాతి, తస్మా ఆయుఆదీని పత్థయన్తేన అప్పమాదోవ కాతబ్బోతి. దుతియయోజనాయ పన పణ్డితా అప్పమాదం పసంసన్తి. కత్థ? పుఞ్ఞకిరియాసు. కస్మాతి చే? అప్పమత్తోతిఆది. తేనాహ **‘‘యస్మా...పే.... అత్థో’’**తి. **అత్థపటిలాభాతి** దిట్ఠధమ్మికాదిహితపటిలాభా.

అప్పమాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. కల్యాణమిత్తసుత్తవణ్ణనా

౧౨౯. సీలాదిగుణసమన్నాగతో కల్యాణో భద్దకో మిత్తో ఏతస్సాతి కల్యాణమిత్తో, తస్స ధమ్మో **కల్యాణమిత్తస్సేవ స్వాఖాతో నామ హోతి** సుత్వా కత్తబ్బకిచ్చస్స సాధనతో. తేనాహ **‘‘అత్థం పూరేతీ’’**తి. **ఇతరస్సాతి** పాపమిత్తస్స. **తేనాతి** అత్థపూరణేన. **ఏతన్తి** “సో చ ఖో కల్యాణమిత్తస్సా”తి ఏతం వచనం. **దేసనాధమ్మోతి** పరియత్తిధమ్మో. సో హి కల్యాణమిత్తతో పచ్చక్ఖతో లద్ధబ్బో, ఇతరే తదుపనిస్సయా పచ్చత్తపురిసకారేహి, తేన లద్ధబ్బో కల్యాణమిత్తోతి ఏవమత్థో గహేతబ్బో. సావకబోధిసత్తవసేన హేసా దేసనా ఆగతా. న హి సేసబోధిసత్తానం పరోపదేసేన పయోజనం అత్థి.

ఉపడ్ఢం కల్యాణమిత్తతోతి బ్రహ్మచరియం చరన్తస్స ఉపడ్ఢగుణో కల్యాణమిత్తతో లద్ధబ్బో. **ఉపడ్ఢం పచ్చత్తపురిసకారతోతి** ఇతరం ఉపడ్ఢం ఞాణం పటిపజ్జన్తస్స అత్తనో పురిసకారతో. లోకేపి పాకటోయమత్థో "ఆచరియతో ఉపడ్ఢం, పచ్చత్తపురిసకారతో ఉపడ్ఢం లద్ధబ్బా తేవిజ్జతా"తి, తస్మా థేరో తథా చిన్తేసి. **నిప్పదేసన్తి** అనవసేసతో. **తతోతి** కల్యాణమిత్తతో. **ఉపడ్ఢం ఆగచ్ఛతీతి** ఉపడ్ఢగుణో పటిపజ్జన్తం ఉపగచ్ఛతి. **బహూహి** పురిసేహి. **వినిబ్భోగో** వివేచనం **నత్థి** ఏకజ్ఝం అత్థస్స వివేచేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా. **ఏసాతి** పరతోఘోసపచ్చత్తపురిసకారతో చ సిజ్ఝమానో అత్థో. **ఏత్తకన్తి** ఏత్తకో భాగో. యది న సక్కా లద్ధుం, అథ కస్మా ఉపడ్ఢన్తి వుత్తన్తి ఆహ **''కల్యాణమిత్తతాయా''**తిఆది. సమ్మాదిట్ఠిఆదీసు **న సక్కా లద్ధుం**. అసక్కుణేయ్యే సకలమ్పి న సమ్భవతి పరతోఘోసమత్తేన తేసం అసిజ్ఝనతో, పధానహేతుభావదీపనత్థం పన **''సకలమేవా''**తి వుత్తం. **పుబ్బభాగపటిలాభఙ్గన్తి** పుబ్బభాగే పటిలద్ధబ్బకారణం కల్యాణమిత్తస్స ఉపదేసేన వినా తేన ఉత్తరి విసేసతో అలద్ధబ్బతో. **అత్థతోతి** పరమత్థతో. **''కల్యాణమిత్తం...పే.... చత్తారో ఖన్ధా''**తి వత్వా సుత్వాతి అత్థో. తే పన సీలాదయో సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నాతి ఆహ **''సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతిపి వదన్తియేవా''**తి.

మాహేవన్తి మా అహ ఏవన్తి ఛేదో, **అహాతి** నిపాతమత్తం, మాతి పటిసేధే నిపాతో. తేనాహ **''మా ఏవం అభణీ''**తి. "మాహేవం ఆనన్దా"తి వదతో భగవతో ఇమస్మిం ఠానే తాదిసస్స నామ తే, ఆనన్ద, కల్యాణమిత్తగుణే సేవతో వత్తుం యుత్తం అయాథావతోతి ధమ్మభణ్డాగారికస్స యథాభూతగుణకిత్తనముఖేన పటిక్ఖేపో యుత్తోతి దస్సేన్తో **''బహుస్సుతో''**తిఆదిమాహ. **ఇదన్తి** ఇదం వచనం భగవా ఆహాతి సమ్బన్ధో. **సకలమేవ హీతి** ఏత్థ **హి**-సద్దో హేతుఅత్థో. తేన "మాహేవ"న్తి తస్స పటిక్ఖేపస్స కారణం జోతితం, న సరూపతో వుత్తం. "కల్యాణమిత్తస్సేత"న్తిఆదినా పన తం సరూపతో దస్సితన్తి ఆహ **''ఇదాని...పే.... ఆదిమాహా''**తి. **పాటికఙ్ఖితబ్బన్తి** ఇచ్ఛితబ్బం పాటికఙ్ఖితబ్బం, న పటికఙ్ఖానిమిత్తేనాతి ఆహ **''అవస్సంభావీతి అత్థో''**తి.

ఇధాతి అన్తోగధావధారణపదం, ఇధేవాతి అత్థో. ఇమస్మింయేవ హి సాసనే అరియమగ్గభావనా, న అఞ్ఞత్థ. **ఆదిపదానంయేవాతి** తస్మిం తస్మిం వాక్యే ఆదితో ఏవ వుత్తసమ్మాదిట్ఠిఆదిపదానంయేవ. **సమ్మాదస్సనలక్ఖణాతి** చతున్నం అరియసచ్చానం పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన సమ్మదేవ దస్సనసభావా. **సమ్మాఅభిరోపనలక్ఖణోతి** నిబ్బానసఙ్ఖాతే ఆరమ్మణే సమ్పయుత్తధమ్మే సమ్మదేవ ఆరోపనసభావో. **సమ్మాపరిగ్గహణలక్ఖణాతి** ముసావాదాదీనం విసంవాదనాదికిచ్చతాయ లూఖానం అపరిగ్గాహకానం పటిపక్ఖభావతో పరిగ్గాహకసభావా సమ్మావాచా సినిద్ధభావేన సమ్పయుత్తధమ్మే సమ్మావాచాపచ్చయం సుభాసితసోతారఞ్చ పుగ్గలం పరిగ్గణ్హాతీతి **సమ్మాపరిగ్గహణలక్ఖణా**. యథా కాయికకిరియా కిఞ్చి కత్తబ్బం సముట్ఠాపేతి, సయఞ్చ సముట్ఠహనం ఘటనం హోతి, తథా **సమ్మాకమ్మన్త**సఙ్ఖాతా విరతిపీతి **సముట్ఠాపనలక్ఖణా** దట్ఠబ్బా, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా ఉక్ఖిపనం **సముట్ఠాపనం** కాయికకిరియాయ భారుక్ఖిపనం వియ. జీవమానస్స సత్తస్స, సమ్పయుత్తధమ్మానం వా, జీవితప్పవత్తియా ఆజీవస్సేవ వా సుద్ధి వోదానం. యథా ఉప్పన్నుప్పన్నానం వజ్జానం ధమ్మేన పహానానుప్పాదఅత్థలాభాదిపరివుడ్ఢి హోతి, ఏవం సమ్పయుత్తానం పగ్గహణసభావోతి **సమ్మాపగ్గహలక్ఖణో సమ్మావాయామో**. కాయవేదనాచిత్తధమ్మేసు సుభసుఖనిచ్చఅత్తగాహానఞ్చ విధమనవసేన సమ్మాపతిట్ఠానసభావాతి **సమ్మాఉపట్ఠానలక్ఖణా సమ్మాసతి**. సమ్పయుత్తధమ్మానం సమ్మా సమాదహనం ఏకగ్గతాకరణం సభావో ఏతస్సాతి **సమ్మాసమాధానలక్ఖణో సమ్మాసమాధి. తీణి కిచ్చాని హోన్తి** పటిపక్ఖధమ్మేసు , ఆరమ్మణధమ్మేసు, సమ్పయుత్తధమ్మేసు చ ఏకస్మింయేవ ఖణే పవత్తివిసేసభూతాని. ఇదాని తాని సరూపతో దస్సేతుం **''సేయ్యథిద''**న్తిఆది వుత్తం. **సద్ధిన్తి** ఇమినా "అఞ్ఞేహీ"తి వుత్తకిలేసా మిచ్ఛాదిట్ఠియా సహ ఏకట్ఠా వా అనేకట్ఠా వాతి దస్సేతి. **పజహతి** పహాయ నం పటివిజ్ఝతి. **నిరోధన్తి** నిబ్బానం **ఆరమ్మణం కరోతి** సచ్ఛికిరియాపటివేధేన పటివిజ్ఝతి.

న కేవలం మగ్గధమ్మా వుత్తనయేనేవ, అథ ఖో అపరేనపి నయేన వేదితబ్బాతి దస్సేన్తో ''**అపిచా**''తిఆదిమాహ. **నానాఖణా** పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో. **నానారమ్మణా** అనిచ్చానుపస్సనాదిభావతో. **ఏకక్ఖణా** సకిదేవ ఉప్పజ్జనతో. **ఏకారమ్మణా** నిబ్బానవిసయత్తా. **చత్తారి నామాని లభతి** పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన పవత్తియా. **తీణి నామాని లభతి** కామసఙ్కప్పాదీనం పహానవసేన పవత్తియా. పటిపక్ఖపహానవసేన హిస్స నామత్తయలాభో. ఏస నయో సేసేసుపి. **విరతియోపి హోన్తి చేతనాయోపి** పుబ్బభాగేపి విక్ఖమ్భనవసేన పవత్తనతో. **మగ్గక్ఖణే పన విరతియోవ** పటిపక్ఖసముచ్ఛిన్దనస్స మగ్గకిచ్చత్తా. న హి చేతనా మగ్గసభావా. **సమ్మప్పధానసతిపట్ఠానవసేనాతి** చతుబ్బిధసమ్మప్పధానచతుబ్బిధసతిపట్ఠానవసేన **చత్తారి నామాని లభతి** అనుప్పన్నాకుసలానుప్పాదనాదీనం కుసలానఞ్చ వడ్ఢనతో. **పుబ్బభాగేపి మగ్గక్ఖణేపీ**తి యథా పుబ్బభాగే పఠమజ్ఝానాదివసేన నానా. ఏవం మగ్గక్ఖణేపి. న హి ఏకోపి చ మగ్గసమాధి పఠమజ్ఝానసమాధిఆదినామాని లభతి సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం వియ కిచ్చవసేన భేదాభావతో. తేనాహ ''**మగ్గక్ఖణేపి సమ్మాసమాధియేవా**''తి.

ఞత్వా ఞాతబ్బాతి సమ్బన్ధో. వుద్ధి నామ వేపుల్లం భియ్యోభావో పునప్పునం ఉప్పాదో ఏవాతి ఆహ ''**పునప్పునం జనేతీ**''తి. **అభినిబ్బత్తేతీ**తి అభివడ్ఢం పాపేన్తో నిబ్బత్తేతి. **వివిత్తతాతి** వివిత్తభావో. సో హి వివేచనీయతో వివిచ్చతి, యం వివిచ్చిత్వా ఠితం, తదుభయమ్పి ఇధ వివిత్తభావసామఞ్ఞేన ''వివిత్తతా''తి వుత్తం. తేసు పురిమో వివేచనీయతో వివిచ్చమానతాయ వివిచ్చనకిరియాయ సమఙ్గీ ధమ్మసమూహో తాయ ఏవ వివిచ్చనకిరియాయ వసేన వివేకోతి గహితో. ఇతరో సబ్బసో తతో వివిత్తసభావతాయ. తత్థ యస్మిం ధమ్మపుఞ్జే సమ్మాదిట్ఠి పవత్తతి, తం యథావుత్తాయ వివిచ్చమానతాయ వివేకసఙ్ఖాతం నిస్సాయేవ పవత్తతి, ఇతరం పన తంనిన్నతాతంఆరమ్మణతాహీతి వుత్తం ''**వివేకం నిస్సితం, వివేకే వా నిస్సిత**''న్తి.

యథా వా వివేకవసేన పవత్తం ఝానం ''వివేకజ''న్తి వుత్తం, ఏవం వివేకవసేన పవత్తా సమ్మాదిట్ఠి ''వివేకనిస్సితా''తి దట్ఠబ్బా. నిస్సయో చ విపస్సనామగ్గానం వసేన మగ్గఫలానం వేదితబ్బో. అసతిపి తాసం పుబ్బాపరభావే ''పటిచ్చసముప్పాదో''తి ఏత్థ పచ్చయానం సముప్పాదనం వియ అభిన్నధమ్మాధారా నిస్సయభావనా సమ్భవన్తి. తస్స తదఙ్గ-సముచ్ఛేదనిస్సరణవివేకనిస్సితతం వత్వా పటిప్పస్సద్ధివివేకనిస్సితతాయ అవచనం అరియమగ్గభావనాయ వుచ్చమానత్తా. భావితమగ్గస్స హి యే సచ్ఛికాతబ్బా ధమ్మా. తేసం కిచ్చం పటిప్పస్సద్ధివివేకో. **అజ్ఝాసయతోతి** ''నిబ్బానం సచ్ఛికరిస్సామీ''తి మహన్తఅజ్ఝాసయతో. యదిపి హి విపస్సనాక్ఖణే సఙ్ఖారారమ్మణం చిత్తం, సఙ్ఖారేసు పన ఆదీనవం సుట్ఠు, దిస్వా తప్పటిపక్ఖే నిబ్బానే నిన్నతాయ అజ్ఝాసయతో నిస్సరణవివేకనిస్సితో హోతి, ఉణ్హాభిభూతస్స పుగ్గలస్స సీతనిన్నచిత్తతా వియ. కేచి పన ''యథా సభావతో, యథా అజ్ఝాసయతో నిస్సరణవివేకనిస్సితతా, ఏవం పటిప్పస్సద్ధివివేకనిస్సితతాపి సియా''తి వదన్తి. యదగ్గేన హి నిబ్బాననిన్నతా సియా, తదగ్గేన ఫలనిన్నతాపి సియా ''కుదాస్సు నామాహం తదాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరేయ్య''న్తి అజ్ఝాసయసమ్పత్తియా భావతో. యస్మా పహానవినయో వియ రాగనిరోధోపి ఇధాధిప్పేతవివేకేన అత్థతో నిబ్బిసిట్ఠో, తస్మా వుత్తం **ఏస నయో విరాగనిస్సితాదీసూతి**. తేనాహ ''వివేకత్థా ఏవ హి విరాగాదయో''తి.

వోస్సగ్గసద్దో పరిచ్చాగత్థో పక్ఖన్దనత్థో చాతి వోస్సగ్గస్స దువిధతా వుత్తా. వోస్సజ్జనఞ్హి పహానం, విస్సట్ఠభావేన నిరాసఙ్కపవత్తి చ, తస్మా విపస్సనాక్ఖణే తదఙ్గవసేన, మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదవసేన పటిపక్ఖస్స పహానం వోస్సగ్గో, తథా

విపస్సనాక్ఖణే తంనిన్నభావేన, మగ్గక్ఖణే ఆరమ్మణకరణేన విస్సట్ఠసభావతా వోస్సగ్గోతి వేదితబ్బం. తేనేవాహ ‘‘**తత్థ పరిచ్చాగవోస్సగ్గో**’’తిఆది. **అయం సమ్మాదిట్ఠీ**తి అయం మిస్సకవసేన వుత్తా సమ్మాదిట్ఠి. **యథావుత్తేన పకారేనా**తి తదఙ్గప్పహానసముచ్ఛేదప్పహానపకారేన తంనిన్నతదారమ్మణకరణప్పకారేన చ.

పుబ్బే వోస్సగ్గవచనస్సేవ అత్థస్స వుత్తత్తా ఆహ ‘‘**సకలేన వచనేనా**’’తి. **పరిణమన్తం** విపస్సనాక్ఖణే, **పరిణతం** మగ్గక్ఖణే. పరిణామో నామ ఇధ పరిపాకోతి ఆహ ‘‘**పరిపచ్చన్తం పరిపక్కఞ్చా**’’తి. పరిపాకో చ ఆసేవనలాభేన లద్ధసామత్థియస్స కిలేసే పరిచ్చజితుం నిబ్బానం పక్ఖన్దితుం తిక్ఖవిసదభావో. తేనాహ ‘‘**అయ**’’న్తిఆది. **ఏస నయో**తి య్వాయం నయో ‘‘వివేకనిస్సిత’’న్తిఆదినా సమ్మాదిట్ఠియం వుత్తో, సేసేసు సమ్మాసఙ్కప్పాదీసుపి ఏసేవ నయో, ఏవం తత్థ నేతబ్బన్తి అత్థో. **పటిచ్చా**తి నిస్సాయ. **జాతిసభావా**తి జాయనసభావా. **సకలో**తి అనవసేసో, సబ్బోతి అత్థో. న కోచి మగ్గో సావసేసో హుత్వా సమ్భవతి. హేట్ఠిమే మగ్గే ఉప్పన్నే ఉపరిమో ఉప్పన్నో ఏవ నామ అనన్తరాయేన ఉప్పజ్జనతో. **వవస్సగ్గత్థే**తి వచసాయత్థే. **వణ్ణయన్తీ**తి గుణవణ్ణనవసేన విత్థారేన్తి.

కల్యాణమిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమఅపుత్తకసుత్తవణ్ణనా

౧౩౦. దివ-సద్దో దివా-సద్దో వియ దివసపరియాయో, తస్మా విసేసనభావేన వుచ్చమానో దివసద్దో అత్థవిసేసం దీపేతీతి ఆహ ‘‘**దివసస్స దివా**’’తిఆది. సం వుచ్చతి ధనం, తస్స పతీతి సమ్పతి, ధనసామికో, తస్స హితావహత్తా **సాపతేయ్య**న్తి ఆహ ‘‘**సాపతేయ్యన్తి ధన**’’న్తి. తస్స గేహే కతాకతభణ్డస్స అతిబహుభావతో విమ్హయప్పత్తో రాజా ‘‘**కో పన వాదో**’’తి ఆహ. **కాళలోహం** నామ అయోఫలం. కచ్ఛపాదిరూపేహిపి సోవణ్ణాదీని ఠపేన్తి. **సకుణ్డకభత్త**న్తి సకుణ్డేహి వా సథుసేహి వా పక్కభత్తం. బిలఙ్గం వుచ్చతి ధఞ్ఞబిలఙ్గం, ఆరనాలన్తిపి వుచ్చతి, తం దుతియం అస్సాతి **బిలఙ్గదుతియం**. తఞ్హి కఞ్జితో నిబ్బత్తత్తా **కఞ్జికం** నామ. తీహి పక్ఖేహి వత్థఖణ్డేహి కతనివాసనం **తిపక్ఖవసనం**. తేనాహ ‘‘**తీణి…పే.… నివాసన**’’న్తి.

అసన్తో నీచో పురిసోతి **అసప్పురిసో**తి ఆహ ‘‘**లామకపురిసో**’’తి. కమ్మస్స నిబ్బత్తభావేన ఓతరణతాయ ఫలం అగ్గం నామ, ఉపరిభూమిగతత్తా ఉద్ధం అగ్గం అస్సాతి **ఉద్ధగ్గికం. దక్ఖిణ**న్తి దానమాహ. సగ్గో నామ కామభవూపపత్తిభవో, తస్స నిబ్బత్తనతో ‘‘**సగ్గస్స హితా**’’తి వుత్తం. **తత్రుపపత్తిజననతో**తి తత్ర ఉపపత్తియా జననతో, ఉప్పాదనతోతి అత్థో.

సేతం ఉదకం ఏతిస్సాతి **సేతోదకా**. సో యేన భావేన యత్థ పాకటతరో హుత్వా దిస్సతి, తం దస్సేతుం ‘‘**వీచీనం భిన్నట్ఠానే**’’తి ఆహ. సుఖోతరణట్ఠానతాయ కద్దమాదిదోసవిరహతో చ **సున్దరతిత్థా. తం అపేయ్యమాన**న్తి తం ఉదకం కేనచి అపరిభుఞ్జియమానం. **అత్తనా కత్తబ్బకిచ్చకరో**తి అత్తనా కాతబ్బకమ్మసఙ్ఖాతకిచ్చకరో, పరిభోగవసేన చేవ సఙ్గహేతబ్బసఙ్గణ్హనవసేన చ నియోజకోతి అత్థో. **కుసలకిచ్చకరో**తి అత్తనా కాతబ్బపుఞ్ఞకరో.

పఠమఅపుత్తకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియఅపుత్తకసుత్తవణ్ణనా

౧౩౧. **పిణ్డపాతేనా**తి సహయోగే కరణవచనం. పటిపాదనం తేన సహ యోజనన్తి ఆహ ‘‘**పిణ్డపాతేన సద్ధిం సంయోజేసి, పిణ్డపాతం అదాసీతి అత్థో**’’తి. ‘‘పణీతభోజనం భుఞ్జిత్వా’’తి వుత్తం, పాళియం పన ‘‘కణాజకం భుఞ్జతి బిలఙ్గదుతియ’’న్తి. తం తం పవత్తితం యేభుయ్యవసేన వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. ఇదాని ‘‘ఇమస్స సేట్ఠిస్స కస్సచి సమణస్స వా బ్రాహ్మణస్స వా దేథా’’తి వచనం న సుతపుబ్బం, యస్మా పచ్చేకబుద్ధా నామ అత్తనో గుణానుభావేహి లోకే పాకటా సఞ్జాతా ఏవ హోన్తి, తస్మా సేట్ఠిభరియాయ ‘‘న యస్స వా తస్స వా’’తిఆది చిన్తితం. తథా హి తేసం దేన్తాపి సక్కచ్చం యేభుయ్యేన పణీతమేవ దేన్తి. **నాసాపుటం పహరి** అత్తనో ఆనుభావేన. **నో** ఉద్ధతాయ ‘‘బహు వత ధఞ్ఞం మమస్సా’’తి **చిత్తం సంయమేతుం** సన్ధారేతుం **అసక్కోన్తో**.

విప్పటిసారుప్పన్నాకారం దస్సేతుం ‘‘**వరమేత**’’న్తిఆది వుత్తం. ‘‘ఇమస్స సమణస్స పిణ్డపాతం దేహీ’’తి వదతో న ఏకాయ ఏవ జవనవీథియా వసేన అత్థసిద్ధి. అథ ఖో తత్థ ఆదితో పవత్తజవనవారోపి అత్థి మజ్ఝే పవత్తజవనవారోపి, తం సన్ధాయాహ ‘‘**పుబ్బపచ్ఛిమచేతనావసేనా**’’తి. **ఏకా చేతనా ద్వే పటిసన్ధియో న దేతీ**తి ఏత్థ సాకేతపఞ్హవసేన నిచ్ఛయో వేదితబ్బో. ఛద్దసన్నం చేతనానం పుబ్బే పురేతరం కతత్తా **పురాణం.**

పరిగయ్హతీతి **పరిగ్గహో**తి ఆహ ‘‘**పరిగ్గహితం వత్థు**’’న్తి. అన్వాయ ఉపనిస్సాయ జీవన్తీతి **అనుజీవినో. సబ్బమేత**న్తి ధనధఞ్ఞాదిసబ్బం ఏతం యథావుత్తపరిగ్గహవత్థుం. **నిక్ఖిప్పగామిన**న్తి నిక్ఖిపితబ్బతాగామినం. నిక్ఖిపితబ్బసభావం హోతీతి ఆహ ‘‘**నిక్ఖిప్పసభావ**’’న్తి. పహాయ గమనీయన్తి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ ‘‘**పరిచ్చజితబ్బసభావమేవా**’’తి.

దుతియఅపుత్తకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తతియవగ్గో

౧. పుగ్గలసుత్తవణ్ణనా

౧౩౨. ‘‘నీచే కులే పచ్చాజాతో’’తిఆది అప్పకాసనభావేన తమతీతి **తమో,** తేన తమేన యుత్తోతి **తమో** పుగ్గలో వుచ్చతి, తంయోగతో పుగ్గలస్స తబ్బోహారో యథా ‘‘మచ్ఛేరయోగతో మచ్ఛేరో’’తి. తస్మా **తమోతి** అప్పకాసనభావేన తమో తమభూతో అన్ధకారో వియ జాతో, అన్ధకారత్తం వా పత్తోతి అత్థో. వుత్తలక్ఖణం తమమేవ పరమ్పరతో అయనం గతి నిట్ఠా ఏతస్సాతి **తమపరాయణో,** తమపరాయణతం వా పత్తోతి అత్థో. ఞాయేనపి తమగ్గహణేన ఖన్ధతమోవ కథితో, న అన్ధకారతమో. ఖన్ధతమోతి చ సమ్పత్తిరహితా ఖన్ధపవత్తియేవ దట్ఠబ్బా. ‘‘ఉచ్చే కులే పచ్చాజాతో’’తిఆది పకాసనభావేన జోతేతీతి **జోతి,** తేన జోతినా యుత్తోతిఆది సబ్బం తమే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **ఇతరే ద్వే**తి జోతితమపరాయణో జోతిజోతిపరాయణోతి ఇతరే ద్వే పుగ్గలే.

వేణుపేత్తాదికేహి పేళాదికారకా **విలీవకారకా**. మిగమచ్ఛాదీనం నిసాదనతో **నేసాదా,** మాగవికమచ్ఛబన్ధాదయో. రథేసు చమ్మేన హననకరణతో **రథకారా** చమ్మకారా వుత్తా. ‘‘పు’’ ఇతి కరీసస్స నామం, తం కుసేన్తి అపనేన్తీతి **పుక్కుసా,** పుప్ఫఛడ్డకా. **దుబ్బణ్ణో**తి విరూపో. **ఓకోటిమకో**తి ఆరోహాభావేన హేట్ఠిమకోటికో, రస్సకాయోతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**లకుణ్డకో**’’తి.

లకు వియ ఘటికా వియ డేతి పవత్తతీతి హి **లకుణ్డకో**, రస్సో. కణతి నిమీలతీతి **కాణో**. తం పనస్స నిమీలనం ఏకేన అక్ఖినా ద్వీహిపి వాతి ఆహ ''**ఏకక్ఖికాణో వా ఉభయక్ఖికాణో వా**''తి. కుణనం కుణో, హత్థవేకల్లం, సో ఏతస్స అత్థీతి **కుణీ. ఖఞ్జో** వుచ్చతి పాదవికలో. హేట్ఠిమకాయసఙ్ఖాతో సరీరస్స పక్ఖో పదేసో హతో అస్సాతి **పక్ఖహతో**. తేనాహ ''**పీఠసప్పీ**''తి. పదీపే పదీపనే ఏతబ్బం నేతబ్బన్తి **పదీపేయ్యం,** తేలకపల్లాదిఉపకరణం. **వుత్తన్తి** అట్ఠకథాయం వుత్తం.

ఆగమనవిపత్తీతి ఆగమనట్ఠానవసేన విపత్తి ఆగమో ఏత్థాతి కత్వా. **పుబ్బుప్పన్నపచ్చయవిపత్తీ**తి పఠముప్పన్నపచ్చయవసేన విపత్తి. చణ్డాలాదిసభావా హిస్స మాతాపితరో పఠముప్పన్నపచ్చయా, పఠముప్పత్తియా వా పచ్చయా, తేహేవస్స విపత్తి ఏవ, న సమ్పత్తి. **పవత్తపచ్చయవిపత్తీ**తి పవత్తే సుఖపచ్చయవిపత్తి. తాదిసే నిహీనకులే ఉప్పన్నోపి కోచి విభవసమ్పన్నో సియా, అయం పన దుగ్గతో దురూపో హోతి. **ఆజీవుపాయవిపత్తీ**తి ఆజీవనుపాయవసేన విపత్తి. సుఖేన హి జీవికం పవత్తేతుం ఉపాయభూతా హత్థిసిప్పాదయో ఇమస్స నత్థి, పుప్ఫఛడ్డకసిలాకోట్టనాదికమ్మం పన కత్వా జీవికం పవత్తేతి. తేనాహ ''**కసిరవుత్తికే**''తి. **అత్తభావవిపత్తీ**తి ఉపధివిపత్తి. **దుక్ఖకారణసమాయోగో**తి కాయికచేతసికదుక్ఖుప్పత్తియా పచ్చయసమోధానం. **సుఖకారణవిపత్తీ**తి సుఖపచ్చయపరిహాని. **ఉపభోగవిపత్తీ**తి ఉపభోగసుఖస్స వినాసో అనుపలద్ధి. జోతి చేవ జోతిపరాయణభావో చ **సుక్కపక్ఖో**.

దసహి అక్కోసవత్థూహీతి లక్ఖణవచనం ఏతం యథా "యది మే బ్యాధితా హోన్తి, దాతబ్బమిదమోసధ"న్తి, తస్మా దసహి అక్కోసవత్థూహి, తత్థ వా యేన కేనచి పరిభాసతీతి అత్థో. **ఏకగ్గచిత్తో**తి దానం దాతుం అపేక్ఖితతాయ సమాహితచిత్తో.

పుగ్గలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అయ్యికాసుత్తవణ్ణనా

౧౩౩. జరాజిణ్ణాతి జరాయ జిణ్ణా. తేన పాకటజరాయ మత్థకప్పత్తిమాహ. **వయోవుద్ధా**తి వయసా వుడ్ఢా. తేన పచ్ఛిమవయస్స ఓసక్కసమ్పవత్తిం వదతి. **జాతిమహల్లికా**తి జాతిమహత్తగతా. **చిరకాలం అతిక్కన్తా**తి ద్వే తయో రాజపరివట్టే వీతివత్తా. వయో-సద్దో సాధారణవచనోపి జిణ్ణసద్దసన్నిధానతో ఓసానవయం ఏవ వదతీతి ఆహ ''**పచ్ఛిమవయం సమ్పత్తా**''తి. **అయ్యికా**తి మాతామహిం సన్ధాయ వదతి. హత్థీ ఏవ రతనభూతో **హత్థిరతనన్తి** ఆహ "సతసహస్సగ్ఘనకేనా"తిఆది. **సబ్బాని తానీ**తి కుమ్భకారభాజనాని, తేహి సద్ధిం సత్తసన్తానస్స పమాణం దస్సేన్తో ''**తేసు హీ**''తిఆదిమాహ, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అయ్యికాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఇస్సత్తసుత్తవణ్ణనా

౧౩౫. అట్ఠుప్పత్తికోతి ఏత్థ కా అస్స అట్ఠుప్పత్తి? తిత్థియానం భగవతో భిక్ఖుసఙ్ఘస్స చ అలాభాయ అయసాయ పరిసక్కనం. తం విత్థారతో దస్సేతుం ''**భగవతో కిరా**''తిఆది వుత్తం. యథా తం సబ్బదిసాసు యమకమహామేఘో ఉట్ఠహిత్వా మహోఘం వియ సబ్బా పారమియో "ఇమస్మింయేవ అత్తభావే విపాకం దస్సామా"తి సమ్పిణ్డితా వియ లాభసక్కారమహోఘం నిబ్బత్తయింసు. తతో తతో అన్నపానయానవత్థమాలాగన్ధవిలేపనాదిహత్థా ఖత్తియబ్రాహ్మణాదయో

ఆగన్త్వా – “కహం భగవా, కహం దేవదేవో నరాసభో లోకనాథో”తి భగవన్తం పరియేసన్తి, సకటసతేహిపి పచ్చయే ఆహరిత్వా ఓకాసం అలభమానా సమన్తా గావుతప్పమాణమ్పి సకటధురేన సకటధురం ఆహచ్చ తిట్ఠన్తి చేవ అనువత్తన్తి చ అన్ధకవిన్దబ్రాహ్మణాదయో వియ. సబ్బం **ఖన్ధకే** (మహావ. ౨౮౨) తేసు తేసు సుత్తేసు చ ఆగతనయేన వేదితబ్బం. యథా చ భగవతో, ఏవం భిక్ఖుసఙ్ఘస్సపి. వుత్తమ్పి – “తేన ఖో పన సమయేన భగవా సక్కతో హోతి గరుకతో మానితో పూజితో అపచితో లాభీ చీవర…పే… పరిక్ఖారానం, భిక్ఖుసఙ్ఘోపి ఖో”తిఆది (ఉదా. ౩౮), తథా “యావతా ఖో, చున్ద, ఏతరహి సఙ్ఘో వా గణో వా లోకే ఉప్పన్నో, నాహం, చున్ద, అఞ్ఞం ఏకం సఙ్ఘమ్పి ఏకం గణమ్పి సమనుపస్సామి ఏవం లాభగ్గయసగ్గప్పత్తం, యథరివాయం, చున్ద, భిక్ఖుసఙ్ఘో”తి (దీ. ని. ౩.౧౭౬). **ఏవన్తి** ఇదాని వుచ్చమానాకారేన. **నిజ్ఝత్తిన్తి** సఞ్ఞత్తిం. **నన్తి** కథం.

ఏవం పుచ్ఛితుం అయుత్తం తిత్థియానం కథా మహాజనసన్నిపాతే నియ్యాతితా హోతీతి. **తస్మిం దాతబ్బం,** చిత్తప్పసాదమత్తేన దేన్తేపి హి పుఞ్ఞం పవడ్ఢతి. **ఆరోచితం** అత్తనోతి అధిప్పాయో. **భగవాతి** సత్థు ఆమన్తనం. **చిత్తం నామ** యథాపచ్చయం పవత్తమానం **నిగణ్ఠా…పే… పసీదతి** పసన్నస్సాతి అధిప్పాయో. పుబ్బే అవిసేసతో దేయ్యధమ్మస్స దాతబ్బట్ఠానం నామ పుచ్ఛితం, ఇదాని తస్స మహప్ఫలభావకరో దక్ఖిణేయ్యవిసేసోతి ఆహ ‘‘**అఞ్ఞం తయా పఠమం పుచ్ఛితం, అఞ్ఞం పచ్ఛా**’’తి. **సల్లక్ఖేహి ఏతం**. పచ్ఛిమం పురిమేన సద్ధిం ఆనేహీతి అధిప్పాయో. పుచ్ఛితస్స నామ పఞ్హస్స కథనం మయ్హమేవ భారో. **సముపబ్యూళ్హోతి** ఏకతో సేనాయ రాసివసేన సమ్పిణ్డితోతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**రాసిభూతో**’’తి. **అసిక్ఖితోతి** సత్తట్ఠసంవచ్ఛరాని ధనుసిప్పేన సిక్ఖితో. ధనుసిప్పం సిక్ఖిత్వాపి కోచి కతహత్థో న హోతి, అయం పన అసిక్ఖితో న కతహత్థో, పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖభావోయేవ బ్యామముట్ఠిబన్ధో. **తిణపుఞ్జమత్తికాపుఞ్జాదీసూతి ఆది**-సద్దేన **పంసుపుఞ్జవాలుకపుఞ్జసారఫలకఅయోఘనాదికే** సఙ్గణ్హాతి. **అకతపరిచయోతి** తేసం సన్తికా విజ్ఝనట్ఠేన అకతపరిచయో. రాజరాజమహామత్తాదికే ఉపేచ్చ అసనం ఉపాసనం, న కతం ఉపాసనం ఏతేనాతి **అకతూపాసనో**. అసిక్ఖితతాదినా భీరుభావేన వా కాయస్స ఛమ్భనం సఙ్కమ్పనం ఉత్తాసో ఏతస్స అత్థీతి ఛమ్భీతి ఆహ ‘‘**పవేధితకాయో**’’తి.

దక్ఖిణేయ్యతాయ అధిప్పేతత్తా ‘‘**అరహత్తమగ్గేన కామచ్ఛన్దో పహీనో హోతీ**’’తి ఆహ. అచ్చన్తప్పహానస్స ఇచ్ఛితత్తా **తతియేనేవ కుక్కుచ్చం పహీనం హోతి** పటిఘసమ్పయోగం. అసేక్ఖస్స అయన్తి **అసేక్ఖం,** సీలక్ఖన్ధో. తయిదం న అగ్గఫలం సీలమేవ అధిప్పేతం, అథ ఖో యం కిఞ్చి అసేక్ఖసన్తానే పవత్తం సీలం, లోకుత్తరో ఏవ న అధిప్పేతో సిక్ఖాయ జాతత్తా, ఏవం విముత్తిక్ఖన్ధోపీతి . సేక్ఖస్స ఏసోతి వా, అపరియోసితసిక్ఖత్తా సయమేవ సిక్ఖతీతి వా సేక్ఖో, చతూసు మగ్గేసు హేట్ఠిమేసు చ తీసు ఫలేసు సీలక్ఖన్ధో. ఉపరి సిక్ఖితబ్బాభావతో **అసేక్ఖో**. వుడ్ఢిప్పత్తో సేక్ఖోతి **అసేక్ఖో**. అగ్గఫలభూతో సీలక్ఖన్ధో వుచ్చేయ్య, అట్ఠకథాయం పన విపస్సకస్స సీలస్స అధిప్పేతత్తా తథా అత్థో వుత్తో. **సబ్బత్థాతి** ‘‘**అసేక్ఖేనా**’’తిఆదీసు. ఏత్థ చ యథా సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధా మిస్సకా అధిప్పేతా, ఏవం విముత్తిక్ఖన్ధాపీతి తదఙ్గవిముత్తిఆదయోపి వేదితబ్బా, న పటిప్పస్సద్ధివిముత్తి ఏవ.

యేన సిప్పేన ఇస్సాసో హోతి, తం **ఇస్సత్తన్తి** ఆహ ‘‘**ఉసుసిప్ప**’’న్తి. యస్సా వాయోధాతుయా వసేన సరీరం సఞ్జాతథామం హోతి, తం బలపచ్చయం సన్ధాయాహ ‘‘**బలం నామ వాయోధాతూ**’’తి. సమప్పవత్తితో హి విసమప్పవత్తినివారకధాతు బలం నామ, తేన తతో అఞ్ఞం బలరూపం నామ నత్థి.

యస్మా అరహా ఏవ ఏకన్తతో సోరతో, తస్స భావో **సోరచ్చన్తి** ఆహ ''**సోరచ్చన్తి అరహత్త**''న్తి. **ఏతే ద్వే**తి ఖన్తి సోరచ్చన్తి ఏతే ద్వే ధమ్మా. పానీయం పివన్తి ఏత్థాతి **పపా,** యో కోచి జలాసయో యం కిఞ్చి పానీయట్ఠానన్తి ఆహ ''**చతురస్సపోక్ఖరణీఆదీని**''తి. ఉదకవికూలాదీసు కమన్తి అతిక్కమన్తి ఏతేహీతి **సఙ్కమనాని,** సేతుఆదీని. సేతుకరణయుత్తట్ఠానే సేతుం, చఙ్కమనకరణయుత్తట్ఠానే చఙ్కమనం, మగ్గకరణయుత్తట్ఠానే మగ్గం కరేయ్యాతి అయమేత్థ అధిప్పాయో. తేనాహ ''**పణ్ణాసా**''తిఆది.

భిక్ఖాచారవత్తన్తి అరియానం హితం వత్తపటిపత్తిం. **దేన్తోపీతి పి**-సద్దేన అఖీణాసవస్స దేన్తోపీతి ఇమమత్థం దస్సేతి యస్స కస్సచిపి దేన్తేనపి కమ్మఫలం సద్దహిత్వా విప్పసన్నచిత్తేనేవ దాతబ్బత్తా. **థనయ**న్తి ఇదం తస్స మహామేఘభావదస్సనం, యో హి మహావస్సం వస్సతి, సో గజ్జన్తో విజ్జుమ్మాలం విస్సజ్జేన్తో పవస్సతి. **అభిసఙ్ఖరిత్వా సమోధానేత్వా**తి ఖాదనీయస్స వివిధజాతియాని సమ్పిణ్డేత్వా. తేనాహ ''**రాసిం కత్వా**''తి.

పకిరణం నామ వికిరణమ్పి హోతి అనేకత్థత్తా ధాతూనన్తి ఆహ ''**వికిరతీ**''తి. **పకిరన్తో వియ వా దానం దేతీ**తి ఇమినా గుణఖేత్తమేవ అపరియేసిత్వా కరుణాఖేత్తేపి మహాదానం పవత్తేతీతి దస్సేతి. తేన "పకిరేతీ"తి వదన్తేన భగవతా అట్ఠుప్పత్తియం ఆగతతిత్థియవాదేన అప్పటిసేధితతాపి దీపితా హోతి. **పుఞ్ఞధారా**తి పుఞ్ఞమయధారా పుఞ్ఞాభిసన్దా. **సినేహయన్తీ**తి థూలధారేనపి సినేహేన సినిద్ధం కరోన్తీ. **కిలేదయన్తీ**తి అల్లభావం పాపయన్తీ. యథాయం పుఞ్ఞధారా దాతారం అన్తో సినేహేతి పూరేతి అభిసన్దేతి, ఏవం పటిగ్గాహకానమ్పి అన్తో సినేహేతి పూరేతి అభిసన్దేతి. తేనేవాహ "దదం పియో హోతి భజన్తి నం బహూ"తిఆది (అ॰ ని॰ ౫.౩౪) ఏవం సన్తేపి "దాతారం అభివస్సతీ"తి వుత్తత్తా అట్ఠకథాయం దాయకవసేనేవ ''**సినేహేతీ**''తి వుత్తం, యస్మా వా పటిగ్గాహకస్స సినేహుప్పత్తి ఆమిసనిస్సితాతి దాయకవసేనేవ వుత్తం.

ఇస్సత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పబ్బతూపమసుత్తవణ్ణనా

౧౩౬. **ఖత్తియా**తి అభిసేకప్పత్తా. ఇస్సరియమదో **కామగేధో**. పథవిమణ్డలస్స మహన్తతా తంనివాసినం అనుయన్తతాతి సబ్బమిదం యథిచ్ఛితస్స రాజకిచ్చస్స సుఖేన సమిజ్ఝనస్స కారణకిత్తనం. యాదిసే రాజకిచ్చే ఉస్సుక్కం ఆపన్నో, తం విత్థారతో దస్సేతుం ''**ఏస కిరా**''తిఆది వుత్తం. **అన్తరగమనానీ**తి తిణ్ణం నిరన్తరగమనానం అన్తరన్తరా గమనాని. **చోరా చిన్తయింసూ**తి ఏకో అన్తరభోగికో రాజాపరాధికో పఞ్చసతమనుస్సపరివారో చోరియం కరోన్తో విచరతి, తే సన్ధాయ వుత్తం.

"అయుత్తం తే కత"న్తి సచాహం వక్ఖామీతి యోజనా. **ధురవిహారే**తి రథస్స ధురం వియ నగరస్స ధురభూతే విహారే. **సన్థమ్భితు**న్తి విస్సాసభావేన ఉపట్ఠాతుం. **సద్ధాయికో**తి సద్ధాయ అయితబ్బో, సద్ధేయ్యోతి అత్థో. తేనాహ ''**సద్ధాతబ్బో**''తి. **పచ్చయికో**తి పత్తియాయితబ్బో. **అబ్భసమం** పుథులభావేన. **నిప్పోథేన్తో**తి నిమ్మద్దేన్తో. **సణ్హకరణీయం** అతిసణ్హం **పిసన్తో** నిసదపోతో వియ పిసన్తో.

ధమ్మచరియాతిఆదిత్తమ్పి సీసం చేలఞ్చ అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా సమ్మాపటిపత్తి ఏవ కాతబ్బా తస్సా ఏవ పరలోకే పతిట్ఠాభావతో. **ఆచిక్ఖామీ**తి కథేమి, కథేన్తో చ యథా తమత్థం సమ్మదేవ రాజా జానాతి, ఏవం జానాపేమీతి . **నిప్ఫత్తి** యుద్ధేన కాతబ్బఅత్థసిద్ధి. విసినోతి బన్ధతి యథాధిప్పేతం చిత్తం ఏతేనాతి **విసయో,** సమత్థభావో. **మన్తసమ్పన్నా**తి

సమ్పన్నరాజమన్తా. **మహాఅమచ్చా**తి మహోసధాదిసదిసా నీతిసత్థఛేకా అమచ్చపురిసా. **ఉపలాపేతు**న్తి పరేసం అన్తరే విరోధత్థం సఙ్గణ్హితుం.

ద్వేయేవ పబ్బతాతి పబ్బతసదిసా ద్వేయేవ గహితా. **రాజోవాదే**తి రాజోవాదసుత్తే. **ఆగతావ** తత్తన్తియా అనురూపత్థం. **విలుమ్పమానా**తి **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. **విపత్తీ**తి భోగపరిహానాదివినాసో. **హత్థియుద్ధాదీహి జరామరణం జినితుం న సక్కా** సత్తస్స అవిసయభావతో. యేన పన జినితుం సక్కా, తం దస్సేన్తో భగవా ‘‘**బుద్ధే…పే… నివేసయే**’’తి ఆహ. రతనత్తయే హి సద్ధా నివిట్ఠా మూలజాతా పతిట్ఠితా ఏకన్తతో జరామరణవిజయాయ హోతి. తేనాహ ‘‘**తస్మా సద్ధ**’’న్తి.

పబ్బతూపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

కోసలసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. మారసంయుత్తం

౧. పఠమవగ్గో

౧. తపోకమ్మసుత్తవణ్ణనా

౧౩౭. ఉరువేలాయ సమీపే గామో ఉరువేలగామో, తం **ఉరువేలగామం** అభిముఖభావేన సమ్మదేవ సబ్బధమ్మే బుజ్ఝతీతి అభిసమ్బోధి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, తేన సమన్నాగతత్తా చ భగవా **అభిసమ్బుద్ధో**తి వుచ్చతి. తస్స పఞ్చచత్తాలీసాయ వస్సేసు ఆదితో పన్నరస వస్సాని పఠమబోధి, ఇధ పన సత్తాహబ్భన్తరమేవ అధిప్పేతన్తి ఆహ ‘‘**అభిసమ్బుద్ధో హుత్వా అన్తోసత్తాహస్మింయేవా**’’తి. అసుఖభావేన అఞ్ఞేహి కాతుం అసక్కుణేయ్యత్తా దుక్కరం కరోతీతి దుక్కరకారో, సో ఏవ ఇత్థిలిఙ్గవసేన **దుక్కరకారికా**. తాయ ముత్తో వతమ్హీతి చిన్తేసి. యది ఏవం కస్మా తం లోకనాథో ఛబ్బస్సాని సమనుయుఞ్జతి? కమ్మపిళితవసేన. వుత్తఞ్హేతం **అపదానే** (అప. థేర ౧.౩౯.౯౨-౯౪) –

‘‘అవచాహం జోతిపాలో, సుగతం కస్సపం తదా;
కుతో ను బోధి ముణ్డస్స, బోధి పరమదుల్లభా.

‘‘తేన కమ్మవిపాకేన, అచరిం దుక్కరం బహుం;
ఛబ్బస్సానురువేలాయం, తతో బోధిమపాపుణిం.

‘‘నాహం ఏతేన మగ్గేన, పాపుణిం బోధిముత్తమం;
కుమ్మగ్గేన గవేసిస్సం, పుబ్బకమ్మేన వారితో’’తి.

మారేతీతి విబాధేతి. విపత్తిఆదిసంయోజనఞ్హి సాధూనం పరమత్థతో మరణం సచ్చపటివేధమారణత్తా, పాపతరత్తా పాపతమోతి **పాపిమా**. సా చస్స పాపతమతా పాపవుత్తితాయాతి ఆహ ‘‘**పాపే నియుత్తో**’’తి. **అధిపతీ**తి కామాధిపతి. అప్పహీనకామరాగే అత్తనో వసే వత్తేతీతి **వసవత్తీ**. తేసంయేవ కుసలకమ్మానం అన్తం కరోతీతి **అన్తకో**. వట్టదుక్ఖతో అపరిముత్తపచ్చయత్తా **నముచి**. మత్తానం పమత్తానం బన్ధూతి **పమత్తబన్ధు**.

తపోకమ్మాతి అత్తకిలమథానుయోగతో. **అపరద్ధో**తి విరజ్ఝసి. ‘‘అపరాధో’’తిపి అత్థి, సోయేవ అత్థో. కాయకిలమథం అనుయుఞ్జన్తో యేభుయ్యేన అమరత్థాయ అనుయుఞ్జతి, సో చ కమ్మవాదీహి అనుయుఞ్జియమానో దేవత్థాయ సియాతి ఆహ ‘‘**అమరభావత్థాయా**’’తి. **సబ్బం తపన్తి** సబ్బం అత్తపరితాపనం. **అత్థావహం న భవతి** బోధియా అనుపాయత్తా. **కిఞ్చిస్సా**తి కిఞ్చి సియాతి అత్థో. **ఫియారిత్తంవ ధమ్మనీ**తి ధమ్మం వుచ్చతి వణ్ణు, సో ఇధ ‘‘ధమ్మ’’న్తి వుత్తో, ధమ్మని వణ్ణుపదేసేతి అత్థో. తేనాహ ‘‘అరఞ్ఞే’’తి. ఉభోసు పస్సేసు ఫియాహి **ఆకడ్ఢేయ్య చేవ** అరిత్తేహి **ఉప్పీళేయ్య చ**.

సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా గహితా మగ్గసీలస్స అధిప్పేతత్తా. సమాధినో హి గహణేన **సమ్మావాయామసతిసమాధయో గహితా** ఉపకారభావతో. **పఞ్ఞాయా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. బుజ్ఝతి ఏతేనాతి **బోధో**. మగ్గోతి ఆహ ‘‘**బోధాయాతి మగ్గత్థాయా**’’తి. కథం పన మగ్గం మగ్గత్థాయ భావేతీతి ఆహ ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది. తేన యథా యాగుపచనారమ్భో

యావదేవ యాగుఅత్థో, ఏవం మగ్గభావనారమ్భో మగ్గాధిగమత్థాయాతి దస్సేతి. ఆరమ్భోతి చ అరియమగ్గభావనాయ బన్ధాపనం దట్ఠబ్బం. కేచి పన "మగ్గన్తి అరియమగ్గం, బోధాయాతి అరహత్తసమ్బోధాయ, ఏవఞ్చ కత్వా 'పత్తోస్మి పరమసుద్ధి'న్తి ఇదమ్పి వచనం సమత్థిత"న్తి వదన్తి, అపరే పన "సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసమ్బోధాయాతి. సో హి సబ్బస్మాపి బోధితో ఉత్తరితరో"తి. **నిహతో** నిబ్బిసేవనభావం పాపితో. తేనాహ ''**పరాజితో**''తి.

తపోకమ్మసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. హత్థిరాజవణ్ణసుత్తవణ్ణనా

౧౩౮. **అన్ధభావకారకే**తి పచురజనస్స చక్ఖువిఞ్ఞాణుప్పత్తినివారణేన అన్ధభావకారకే. **మహాతమే**తి మహతి తమసి. **పాసాణఫలకే మహాచీవరం సీసే ఠపేత్వా**తి ఏతేన తం ఫలకం అపస్సాయ నిసిన్నోతి దస్సేతి . **పధాన**న్తి భావనం. **పరిగ్గణ్హమానో**తి సబ్బసో గణ్హన్తో అవిస్సజ్జేన్తో, భావనం అనుయుఞ్జన్తో అనుపుబ్బసమాపత్తియో ఫలసమాపత్తిఞ్చ మనసికరోన్తోతి అత్థో. తేనాహ ''**నను చా**''తిఆది. **అరిట్ఠకో**తి అరిట్ఠకవణ్ణో. తేనాహ ''**కాళకో**''తి.

దీఘమద్ధానన్తి చిరతరం కాలం. **సంసర**న్తి ఆసాదనాధిప్పాయేన సఞ్చరన్తో, అలం తుయ్హం ఏతేన నిప్పయోజనన్తి అధిప్పాయో. న హి తేన మారస్స కాచి అత్థసిద్ధీతి.

హత్థిరాజవణ్ణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సుభసుత్తవణ్ణనా

౧౩౯. **సుసంవుతా**తి మగ్గసంవరేన సుట్ఠు సంవుతా. **సుపిహితా**తి సుట్ఠు పిహితా. **వసానుగా**తి కాయాదిద్వారవసానుగా వసవత్తినో న హోన్తి. **బద్ధచరా**తి పటిబద్ధచరియాతి.

సుభసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పఠమమారపాససుత్తవణ్ణనా

౧౪౦. **ఉపాయమనసికారేనా**తి అనిచ్చాదీసు అనిచ్చాదితో మనసికరణేన. **ఉపాయవీరియేనా**తి అనుప్పన్నాకుసలానం అనుప్పాదనాయ విధినా పవత్తవీరియేన. **కారణవీరియేనా**తి అనుప్పన్నానుప్పాదనాదిఅత్థస్స కారణభూతేన వీరియేన. అనుప్పన్నపాపకానుప్పాదనాదిఅత్థాని హి వీరియాని యదత్థం హోన్తి, తం అత్థం సాధేన్తియేవాతి ఏతస్స అత్థస్స దీపకో **సమ్మా-సద్దో**. యోనిసోసమ్మాసద్దేన హి ఉపాయకారణత్థదీపకతం సన్ధాయ ''**ఉపాయవీరియేన కారణవీరియేనా**''తి వుత్తం. **అరహత్తఫలవిముత్తి** ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన. మారేన "మయ్హం ఖో, భిక్ఖవే"తిఆదికం భగవతో వచనం సుత్వా వుత్తం ''**అరహత్తం పత్వాపి న తుస్సతీ**''తిఆది.

కిలేసపాసేనాతి కిలేసమారస్స ఉపాయభూతేన. కిలేసమారో హి సత్తే కామగుణపాసేహి నిబన్ధతి, న పన సయమేవ. తేనాహ ''**యే దిబ్బా కామగుణసఙ్ఖాతా**''తిఆది. **మారబన్ధనే**తి కిలేసమారస్స బన్ధనట్ఠానే, భవచారకేతి అత్థో. **న మే సమణ**

మోక్ఖసీతి ఇదం మారో "అనుత్తరా విముత్తి అనుప్పత్తా, విముత్తా సబ్బపాసేహీ"తి చ భగవతో వచనం అసద్దహన్తో వదతి సద్దహన్తోపి వా "ఏవమయం పరేసం సత్తానం మోక్ఖాయ ఉస్సాహం న కరేయ్యా"తి అత్తనో కోహఞ్ఞే ఠత్వా వదతి.

పఠమమారపాససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. దుతియమారపాససుత్తవణ్ణనా

౧౪౧. **అనుపుబ్బగమనచారిక**న్తి గామనిగమరాజధానీసు అనుక్కమేన గమనసఙ్ఖాతం చారికం. **ఏవం హి గతేసూ**తి ఏవం తుమ్హేసు బహూసు ఏకజ్ఝం గతేసు.

ఆదిమ్హి కల్యాణం ఏతస్సాతి **ఆదికల్యాణం,** తథా సేసేసు. **సాసనస్స ఆది సీలం** మూలకత్తా. తస్స **సమథాదయో మజ్ఝం** సాసనసమ్పత్తియా వేమజ్ఝభావతో. **ఫలనిబ్బానాని పరియోసానం** తదధిగమతో ఉత్తరి కరణీయాభావతో. సాసనే సమ్మాపటిపత్తి నామ పఞ్ఞాయ హోతి, తస్సా చ సీలం సమాధి చ మూలన్తి ఆహ "**సీలసమాధయో వా ఆదీ**"తి. యస్మా పఞ్ఞా అనుబోధపటివేధవసేన దువిధా, తస్మా తదుభయం గణ్హన్తో "**విపస్సనామగ్గా మజ్ఝ**"న్తి ఆహ. పఞ్ఞానిప్ఫత్తి ఫలకిచ్చం, నిబ్బానసచ్ఛికిరియా పన సమ్మాపటిపత్తియా పరియోసానం తతో పరం కత్తబ్బాభావతోతి ఆహ "**ఫలనిబ్బానాని పరియోసాన**"న్తి. ఫలగ్గహణేన హి సఉపాదిసేసనిబ్బానం గయ్హతి, ఇతరేన ఇతరం, తదుభయవసేన పటిపత్తియా ఓసానన్తి ఆహ "**ఫలనిబ్బానాని పరియోసాన**"న్తి. "తస్మాతిహ త్వం, భిక్ఖు, ఆదిమేవ విసోధేహి కుసలేసు ధమ్మేసు. కో చాది కుసలానం ధమ్మానం? సీలఞ్చ సువిసుద్ధం, దిట్ఠి చ ఉజుకా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౬౯) వచనతో సీలదిట్ఠుజుకతాయ మత్థకభూతా విపస్సనా, తదధిట్ఠానా సీలసమాధీతి ఇమే తస్స సాసనస్స మూలన్తి ఆహ "**సీలసమాధివిపస్సనా వా ఆదీ**"తి. సేసం వుత్తనయమేవ.

కిఞ్చాపి అవయవవినిముత్తో సముదాయో నత్థి, యేసు పన అవయవేసు సముదాయరూపేన అపేక్ఖితేసు గాథాతి సమఞ్ఞా, తం తతో భిన్నం వియ కత్వా దస్సేన్తో "**చతుప్పదికగాథాయ తావ పఠమపాదో**"తిఆదిమాహ. పఞ్చపదఛప్పదానం గాథానం ఆదిపరియోసానగ్గహణేన ఇతరే దుతియాదయో తయో చత్తారో వా మజ్ఝన్తి అవుత్తసిద్ధమేవాతి న వుత్తం. **ఏకానుసన్ధికసుత్తస్సా**తి ఇదం బహువిభాగం యథానుసన్ధినా ఏకానుసన్ధికం సుత్తం సన్ధాయ వుత్తం, ఇతరస్స పన తేయేవ దేసేతబ్బధమ్మవిభాగేన ఆదిమజ్ఝపరియోసానభాగా లబ్భన్తి. **నిదాన**న్తి కాలదేసకపరిసాది-అపదిసనలక్ఖణాదికో అత్థో. **ఇదమవోచాతి ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన తదవసేసనిగమనపాళిం సఙ్గణ్హాతి. **అనేకానుసన్ధికస్స** సహ నిదానేన పఠమో అనుసన్ధి ఆది. సహ నిగమనేన పచ్ఛిమో పరియోసానం, ఇతరేన మజ్ఝిమన్తిఆదిమజ్ఝపరియోసానాని వేదితబ్బాని.

సాత్థకన్తి అత్థసమ్పత్తియా సాత్థకం కత్వా. **సబ్యఞ్జన**న్తి బ్యఞ్జనసమ్పత్తియా సబ్యఞ్జనం. సమ్పత్తి చ నామ పరిపుణ్ణబ్యఞ్జనతాతి ఆహ "**బ్యఞ్జనేహి...పే॰... దేసేతా**"తి. **సకలపరిపుణ్ణ**న్తి సబ్బసో పరిపుణ్ణం సీలాదిపఞ్చధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరియా. **నిరుపక్కిలేసం** దిట్ఠిమానాదిఉపక్కిలేసాభావతో. అవిసేసతో తిస్సో సిక్ఖా సకలే సాసనే భవన్తి. **ధమ్మో**తి పన బ్రహ్మచరియం వా సన్ధాయ వుత్తం "కతమేసానం ఖో, భన్తే, బుద్ధానం భగవన్తానం బ్రహ్మచరియం చిరట్ఠితికం అహోసీ"తిఆదీసు (పారా॰ ౧౮) వియ. **దుకూలసాణియా పటిచ్ఛన్నా వియ,** న తు పాకారసేలాదిపటిచ్ఛన్నా

వియ. తేన ధమ్మనిరుత్తియా సకలకిలేసానం పహానానుభావం వదతి. **అలాభపరిహానియా,** న లద్ధపరిహానియా. **అడ్ఢుడ్ఢానీ**తి పఞ్చసతాధికాని తీణి పాటిహారియసహస్సాని. **సాత**న్తి సుఖం.

దుతియమారపాససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సప్పసుత్తవణ్ణనా

౧౪౨. సురాకారకానన్తి పిట్ఠసురాయోజనకానం. కోసలానం ఇస్సరోతి కోసలో, కోసలరాజస్స అయన్తి **కోసలికా. పరిభోగపాతీ**తి భత్తపరిభోజనత్థాయ పాతి పరిభోగపాతి. **కమ్మారుద్ధనపణాళియా**తి కమ్మారుద్ధనపణాళిముఖే. **ధమమానాయా**తి ధమియమానాయ. తం పన యస్మా భస్తవాతేహి పూరితం నామ హోతి, తస్మా ‘‘**భస్తవాతేన పూరియమానాయా**’’తి వుత్తం. **నియామభూమియ**న్తి భగవతో పటిసల్లానట్ఠానే **సఞ్చరన్తం** మారం మంసచక్ఖునావ **దిస్వా.** తేనాహ ‘‘విజ్జులతాలోకేనా’’తి.

సేయ్యత్థాయాతి సేయ్యానిసంసాయ. తేనాహ ‘‘**తస్సామీ**’’తిఆది. **అత్తసఞ్ఞతో**తి అత్తభావేన సంయతో. తేనాహ ‘‘**సంయతత్తభావో**’’తి. **తంసణ్ఠితస్సా**తి తస్మిం హత్థపాదకుక్కుచ్చరహితే బుద్ధమునిస్మిం అవట్ఠితస్స. **వోస్సజ్జ చరేయ్య తత్థ సో**తి ఇమినా భగవా తం బ్యాకరమానో విభింసితా బుద్ధానం కిం కరిస్సతి భయాభావతో? కేవలం పన అనత్థవలికం ఉప్పీళేన్తో వియ త్వమేవ ఆయాసం ఆపజ్జిస్ససీతి మారం సన్తజ్జేతి.

భేరవాతి అవీతరాగానం భయజనకా. **తత్థా**తి తంనిమిత్తం. **ఫలేయ్యా**తి భిజ్జేయ్య. **సత్తిసల్ల**న్తి సత్తిసఙ్ఖాతం పుథుసల్లం. **ఉరస్మిం చారయేయ్యు**న్తి ఫాసుం విజ్ఝితుం ఠపేయ్యుం ఉగ్గిరేయ్యుం. **ఖన్ధుపధీసూ**తి ఖన్ధసఙ్ఖాతేసు ఉపధీసు. **తాణం కరోన్తి నామా**తి తతో భయనిమిత్తతో అత్తనో తాణం కరోన్తి నామ.

సప్పసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సుపతిసుత్తవణ్ణనా

౧౪౩. ఉతుగాహాపనత్థం ధోవిత్వా, న రజోజల్లవిక్ఖాలనత్థం. తేనాహ ‘‘**బుద్ధానం పనా**’’తిఆది. **ధోతపాదకే గేహే**తి ధోతపాదేహి అక్కమితబ్బకే. **వత్తభేదో నామ నత్థి** ధమ్మస్సామిభావతో. **వత్తసీసే ఠత్వా ధోవన్తి** అఞ్ఞేసం దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనత్థం. **సోప్పపరిగ్గాహకేనా**తి ఏత్థ **సోప్పం** నామ నిద్దాయ అన్తరన్తరా పవత్తకిరియమయచిత్తప్పవత్తిరహితా నిరన్తరభవఙ్గసన్తతీతి తం సభావతో పయోజనతో కాలపరిచ్ఛేదతో పరిగ్గాహకం ఉపరినిద్దేససతిసమ్పజఞ్ఞం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**సోప్పపరిగ్గాహకేన సతిసమ్పజఞ్ఞేనా**’’తి. కేచి పన ‘‘నిద్దాసోప్పనా’’తి వదన్తి, తం భగవతో సోప్పం హీళేన్తో వదతి.

కిం నూతి ఏత్థం కిన్తి హేతునిస్సక్కే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ‘‘**కస్మా ను సుపసీ**’’తి? **దుబ్భగో** వుచ్చతి నిస్సిరికో భిన్నభగో, సో పన మతసదిసో విసఞ్ఞిసదిసో చ హోతీతి ఆహ ‘‘**మతో వియ విసఞ్ఞీ వియ చా**’’తి.

ఆదినాతి **ఆది**-సద్దేన ‘‘బాహిరస్స ఉపాదాయ అట్ఠారసా’’తిఆదినా (విభ. ౧౪౨) ఆగతం తణ్హాకోట్ఠాసం సఙ్గణ్హాతి. **తత్థ తత్థ విసత్తతాయా**తి తమ్మిం తస్మిం ఆరమ్మణే విసేసతో ఆసత్తభావేన. విసస్స దుక్ఖనిబ్బత్తకకమ్మస్స హేతుభావతో

విసమూలతా విసం వా దుక్ఖదుక్ఖాదిభూతవేదనా మూలం ఏతస్సాతి **విసమూలా,** తణ్హా. తస్స రూపాదికస్స దుక్ఖస్స పరిభోగో, న అమతస్సాతి **విసపరిభోగతా. కత్థచి నేతున్తి** కత్థచి భవే సబ్బథా నేతుం? **పరిక్ఖయాతి** సబ్బసో ఖీణత్తా. **తుయ్హం కిం ఏత్థాతి** సబ్బుపధిపరిక్ఖయా సుద్ధస్స మమ పటిపత్తియం తుయ్హం కిం ఉజ్ఝాయనం? కేవలం విఘాతోయేవ తేతి దస్సేతి.

సుపతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. నన్దతిసుత్తవణ్ణనా

౧౪౪. అట్ఠమం ఉత్తానత్థమేవ.

నన్దతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమఆయుసుత్తవణ్ణనా

౧౪౫. **పణ్ణాసం వా వస్సాని జీవతి** వస్ససతతో ఉపరి సేయ్యథాపి థేరో అనురుద్ధో. **సట్ఠి వా వస్సాని** సేయ్యథాపి థేరో బాకులో. పటిహరిత్వా పచ్చనీకభావే సాతం సుఖం ఏతస్సాతి పచ్చనీకసాతో, తబ్భావో **పచ్చనీకసాతతా,** తాయ. **అభిభవిత్వా అభాసి** పటివచనం జానమానోవ.

న హీళేయ్య న జిగుచ్ఛేయ్య. **ఏవన్తి** సో దారకో వియ కిఞ్చి అచిన్తేన్తో సప్పురిసో చరేయ్య, ఏవం హిస్స చిత్తదుక్ఖం న హోతీతి అధిప్పాయో. **పజ్జలితసీసో వియ చరేయ్యాతి** యథా పజ్జలితసీసో పురిసో అఞ్ఞం కిఞ్చి అకత్వా తస్సేవ వూపసమాయ వాయమేయ్య, ఏవం సప్పురిసో ఆయుం పరిత్తన్తి ఞత్వా తేనేవ నయేన సబ్బసఙ్ఖారగతం అనిచ్చం, అనిచ్చత్తా ఏవ దుక్ఖం, అనత్తాతి విపస్సనమ్పి ఓతరిత్వా తం ఉస్సుక్కాపేన్తోపి సఙ్ఖారవిగమాయ చరేయ్య పటిపజ్జేయ్య.

పఠమఆయుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియఆయుసుత్తవణ్ణనా

౧౪౬. **నేమీవాతి** నేమిసీసేన చక్కం వదతి. **కుబ్బరం అనుపరియాయతీతి** కుబ్బరం అనుపరివత్తతి. తథాభూతో పన సో తం అజహన్తోవాతి ఆహ ''**న విజహతీ**''తి. **ఆయు అనుపరియాయతీతి** మచ్చానం ఆయు గతమ్పి పచ్చాగచ్ఛతీతి భగవతో పటాణి హుత్వా వదతి, భగవా పన తం అభిభవిత్వా "అచ్చయన్తి అహోరత్తా"తిఆదినా ఆయునో అచ్చయగమనమరణతంయేవ పవేదేసి.

దుతియఆయుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧. పాసాణసుత్తవణ్ణనా

౧౪౭. పవిజ్ఝీతి పబ్బతం సబ్బతో పవత్తేన్తో తతో తతో నిస్సజ్జి. **సకలన్తి** సబ్బభాగవన్తం, నిస్సేసన్తి అత్థో.

పాసాణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. కింనుసీహసుత్తవణ్ణనా

౧౪౮. విచక్ఖుకమ్మాయాతి విచక్ఖుభావకామతాయ. యథా సా భగవతో దేసియమానం ధమ్మం అత్తనో పఞ్ఞాచక్ఖునా న పస్సితుం సక్కోతి, ఏవం కాతుం కామతాయ. తేనాహ ‘‘**పరిసాయా**’’తిఆది. **వినాసేతుం న సక్కోతి** భేరవారమ్మణే భాయనస్సేవ అభావతో. **దసబలప్పత్తాతి** దసహి బలేహి సమన్నాగతా.

కింనుసీహసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సకలికసుత్తవణ్ణనా

౧౪౯. మన్దభావేనాతి జళభావేన **మోమూహభావేనాతి** మహామూళ్హతాయ. **కబ్బకరణేన మత్తోతి** కబ్బకిరియాపసుతతాదివసేన మత్తో కబ్బం కత్వా. **కిమిదం సోప్పసేవాతి** ఇదం తవ సోప్పం కిమత్థం, పురిసేన నామ పురిసత్తకరేన భవితబ్బం, న సోప్పతియేవ. **అత్థం సమాగన్త్వాతి** పరమత్థం నిబ్బానం సమ్మా ఆగన్త్వా అధిగన్త్వా. **అసజ్జ... పే.... నత్థి** సబ్బసో సిద్ధత్థభావతో. **జగ్గన్తోతి** జాగరన్తో పురిసో వియ, **న భాయామి** భయహేతూనం అభావా. **నానుతపన్తి** సబ్బత్థ సబ్బదాపి విస్సట్ఠభావతో, **మామన్తి** మమం. గాథాసుఖత్థఞ్హి దీఘం కత్వా వుత్తం. **ఠితత్తాతి** ఉద్దేసపరిపుచ్ఛాయ పరిచ్ఛిజ్జిత్తా. **హానిన్తి** కస్సచి జానిం.

సకలికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పతిరూపసుత్తవణ్ణనా

౧౫౦. అనురుజ్ఝతి ఏతేనాతి అనురోధో, రాగో. విరుజ్ఝతి ఏతేనాతి విరోధో, పటిఘో. తేసు **అనురోధవిరోధేసు** తన్నిమిత్తం **సజ్జతి నామ** సఙ్గం కరోతి నామ, అనురోధవిరోధుప్పాదనమేవ చేత్థ సజ్జనం. **యదఞ్ఞమనుసాసతీతి** యం అఞ్ఞేసం అనుసాసనం, తం తేసం హితేసనం అనుకమ్పనం, తస్మా అనుకమ్పకే హితేసకే సమ్మాసమ్బుద్ధే అనురోధవిరోధే ఆరోపేత్వా వికమ్పనత్థం మిచ్ఛా వదసీతి.

పతిరూపసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. మానససుత్తవణ్ణనా

౧౫౧. ఆకాసే చరన్తేతి పఞ్చాభిఞ్ఞే సన్ధాయ వదతి. అన్తలిక్ఖే చరన్తేపి కిచ్చసాధనతో **అన్తలిక్ఖచరో**. మనసి జాతోతి **మానసో**. తం పన మనసన్తానసమ్పయుత్తతాయాతి ఆహ ‘‘**మనసమ్పయుత్తో**’’తి.

మానససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పత్తసుత్తవణ్ణనా

౧౩౨. పఞ్చన్నం ఉపాదానక్ఖన్ధానం లక్ఖణాదీని చేవ సముదయఞ్చ అస్సాదాదీనవనిస్సరణాని చ గహేత్వా సమ్మా తేసం లక్ఖణాదీనం గహణం హోతీతి ఆహ ‘‘**పఞ్చ ఉపాదానక్ఖన్ధే ఆదియిత్వా**’’తి. రుప్పనవేదియనసఞ్జాననఅభిసఙ్ఖరణవిజాననాని **ఖన్ధానం సభావలక్ఖణాని. ఆది**-సద్దేన రసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానాని చేవ సముదయాదీని చ సఙ్గణ్హాతి. **దస్సేతీ**తి పచ్చక్ఖతో దస్సేతి, హత్థామలకం వియ పాకటే విభూతే కత్వా విభావేతి. **గణ్హాపేతీ**తి తే ధమ్మే మనసా అనుపేక్ఖితే దిట్ఠియా సుప్పటివిద్ధే కరోన్తో ఉగ్గణ్హాపేతి. **సమాదానమ్పీ**తి తత్థ అత్థస్స సమ్మదేవ ఆదియనే ఖన్ధానఞ్చ సమ్మసనవసేన అఞ్ఞధమ్మవసేన సమాదియనే. **పటివిద్ధగుణేనా**తి తాయ దేసనాయ, తం నిస్సాయ పచ్చత్తపురిసకారేన చ తేసం పటివిద్ధగుణేన . **జోతాపేతీ**తి తేసం చిత్తసన్తానం అస్సద్ధియాదికిలేసమలవిధమనేన పభస్సరం కరోతి. **అట్ఠిం కత్వా**తి తాయ దేసనాయ పాపేతబ్బం అత్థం పయోజనం దళ్హం కత్వా. తేనాహ ‘‘**అయం నో**’’తిఆది. **కమ్మకారకచిత్తం** నామ ఓతరణచిత్తం. ‘‘యోనిసోమనసికారపుబ్బకం విపస్సనాచిత్త’’న్తి కేచి. **ఓహితసోతా**తి అనఞ్ఞవిహితతాయ ధమ్మస్సవనాయ అప్పితసోతా, తతో ఏవ తదత్థం **ఠపితసోతా.**

ఏతే రూపాదయో ఖన్ధే యఞ్చ సఙ్ఖతం సమిద్ధపచ్చయేహి కతం, తఞ్చ ‘‘ఏసో అహం న హోమి, ఏతం మయ్హం న హోతీ’’తి పస్సన్తోతి యోజనా. ఖేమో అత్తాతి ఖేమత్తా, తం **ఖేమత్తం.** తేనాహ ‘‘**ఖేమిభూతం అత్తభావ**’’న్తి. **పరియేసమానా** మారసేనా.

పత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఛఫస్సాయతనసుత్తవణ్ణనా

౧౩౩. సఞ్జానాయతి ఏతస్మాతి సఞ్జాతి, సో ఏవ సమ్పయుత్తధమ్మా సమోసరతి ఏత్థాతి సమోసరణం, సో ఏవ అత్థో, తేన **సఞ్జాతిసమోసరణట్ఠేన. భయభేరవం సద్ద**న్తి భాయతి ఏతస్మాతి **భయం,** తదేవ యస్స కస్సచి భేరవావహత్తా **భేరవం,** దేవాదిసద్దన్తి అత్థో. విగతవలాహకే దేవే ఉప్పాతవసేన ఉప్పజ్జనకసద్దో **దేవదున్దుభి**. అసనిపాతాదిసద్దో **అసనిపాతసద్దో. ఉన్ద్రియతీ**తి విపరివత్తతి. **లోకో అధిముచ్చితో**తి అతిథద్ధకాయో వియ ముచ్చం ఆపన్నో. **మారస్సా**తి కిలేసమారస్స. **ఠానభూత**న్తి పవత్తిట్ఠానభూతం.

ఛఫస్సాయతనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పిణ్డసుత్తవణ్ణనా

౧౩౪. తత్థ తత్థాతి తస్మిం తస్మిం ఞాతిమిత్తకులే. **పాహునకానీ**తి పహితబ్బపణ్ణాకారాని. **ఆగన్తుకపణ్ణాకారానీ**తి ఆగన్తుకానం ఉపగతానం దాతబ్బపణ్ణాకారాని. **సయంచరదివసే**తి కుమారకానఞ్చ కుమారికానఞ్చ సయం అత్తనా చరితబ్బఛణదివసే. ఇదాని తమత్థం విత్థారతో దస్సేన్తో ‘‘**సమవయజాతిగోత్తా**’’తిఆదిమాహ. సమవయసమజాతికసమగోత్తాతి పచ్చేకం సమ-సద్దో యోజేతబ్బో. గోత్తసమతా చ ఆవాహవివాహయోగ్యతావసేన

దట్ఠబ్బా, న ఏకగోత్తతావసేన. **తతో తతో** గామతో. **అఞ్ఞస్మిం** దాతబ్బే అసతి. ఛణవసేన పహిణితుం సమ్పాదితం పూవం **ఛణపూవం. తాసం సమ్పత్తియాతి** తాసం దానం ధమ్మస్సవనఞ్చాతి తస్సా దువిధాయపి సమ్పత్తియా.

ఞాణం నామ ఆవజ్జనపుబ్బకం, తస్మా అజాననస్స "అనావజ్జనతాయా"తి కారణం వత్వా సేసకారణం వదన్తో **"బుద్ధాన"**న్తిఆదిమాహ. **ఉపచారభేద**న్తి బుద్ధం దిస్వా మనుస్సేహి కాతబ్బఉపచారస్స భిన్దనం. **భిన్దితు**న్తి విధమితుం.

భగవా పనాతి పనసద్దో విసేసత్థజోతకో. తేన న కేవలం భగవా ఉప్పణ్డనం పరిహరన్తో తం గామం న పున పావిసి, అథ ఖో మారం అనుకమ్పన్తోతి ఇదం విసేసం జోతేతి.

జనేసీతి అపుఞ్ఞం జనేసి, జనేన్తో చ యథా తతో ఆయతిం ధీరతరం మహన్తం దుక్ఖం నిప్ఫజ్జిస్సతి, ఏవం నిప్ఫాదేసి. **ఆసజ్జన**న్తి ఏత్థ నన్తి నిపాతమత్తం. కిఞ్చతి మద్దతి అభిభవతీతి కిఞ్చనన్తి ఆహ **"మద్దితుం సమత్థ"**న్తి.

పిణ్డసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. కస్సకసుత్తవణ్ణనా

౧౫౫. **నిబ్బానం అపదిసిత్వాతి** నిబ్బానం నిస్సాయ నిబ్బానగుణే ఆరబ్భాతి అత్థో. **హటహటకేసోతి** ఇతో చితో చ వికిణ్ణత్తా ఆకులాకులకేసో. **చక్ఖుసమ్ఫస్సవిఞ్ఞాణాయతన**న్తి ఏత్థ యథా చక్ఖుగ్గహణేన ఫస్సో విసేసితో, తేన ఏవ విఞ్ఞాణాయతనం. తథా సతి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స చ గహణం ఆపజ్జేయ్యాతి. నను చేత్థ చక్ఖుగ్గహణేన విసేసితత్తా చక్ఖుద్వారికానం సబ్బేసం విఞ్ఞాణానం గహణన్తి? సచ్చమేతం, తఞ్చ ఖో పఠమేన చక్ఖుగ్గహణేనాతి నాయం దోసో. **భవఙ్గచిత్త**న్తి ఆవజ్జనాయ అనన్తరపచ్చయభూతమేవ అధిప్పేతన్తి నియమేత్వా దస్సేతుం **"సావజ్జనక"**న్తి వుత్తం, తస్మా **తదారమ్మణమ్పీతి** జవనచిత్తేన సహ తదారమ్మణచిత్తమ్పి. "విఞ్ఞాణాయతన"న్తి చ వుత్తే నిమ్మలమేవ.

"చక్ఖూ"తి అవిసేసతో వుత్తత్తా పన మారస్స అయమ్పి అత్థో ఆపన్నోతి దస్సేతుం **"యం లోకే"**తిఆది వుత్తం. **ఉపక్కవిపక్క**న్తి చక్ఖుపాకరోగేన ఉపరి హేట్ఠా చ సబ్బసో పక్కం కుథితం. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా యం లోకే కుట్ఠకిలాసగణ్డకచ్ఛుఆదీహి ఉపద్దుతం వణపీళకాదివసేన పగ్ఘరన్తం అసుచిం అన్తమసో పరమజేగుచ్ఛరూపమ్పి, సబ్బం తం తవేవ హోతూతి ఏవమాదిం అపదిసతి.

యం భణ్డకన్తి హిరఞ్ఞసువణ్ణాదిఖేత్తవత్థాదిఉపకరణం గహట్ఠా, పబ్బజితా చ యం పత్తచీవరాదిం "మమ ఇద"న్తి అభినివిసన్తావ వదన్తి, **ఏతేసు** పరిగ్గహత్థేసు చ తేసం పరిగ్గాహకపుగ్గలేసు చ తే **చిత్తం యది అత్థి,** తాని ఆరబ్భ తవ చిత్తం యది భవతి, ఏవం త్వం తత్థ బద్ధో ఏవ హోసీతి అత్థో. తేనాహ **"న మే సమణ మోక్ఖసీ"**తి.

యం భణ్డకం వదన్తీతి యథావుత్తం ఉపకరణం లోకే బహుజనా "మమ ఇద"న్తి వదన్తి. **న తం మయ్హన్తి** తం మయ్హం న హోతి, న తత్థ మమ తణ్హావసేన మమన్తి నత్థి. **న తే అహన్తి** యే పుగ్గలా ఏత్థ బద్ధా, తేపి అహం న హోమి, తత్థ మే దిట్ఠిబద్ధో నత్థి. **న మే మగ్గమ్పి దక్ఖసీతి** ఏవం సబ్బసో బద్ధాభావేన ముత్తస్స మే గతమగ్గమ్పి మార త్వం న దక్ఖసి న పస్సిస్ససి, యే భవాదయో తుయ్హం విసయా, తేసు భవయోనిగతిఆదీసు మయ్హం గతమగ్గం న పస్సిస్ససి భవనిస్సటత్తాతి.

కస్సకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. రజ్జసుత్తవణ్ణనా

౧౫౬. అహనన్తి కరణే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ **''అహనన్తేనా''**తి, పచ్చత్తే ఏవ వా పచ్చత్తవచనం, ''అహనన్తో హుత్వా''తి వచనసేసేన భవితబ్బన్తి అధిప్పాయో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **అజినన్తి** అన్తోగధహేతుఅత్థం వదతీతి ఆహ **''పరస్స ధనజానిం అకరోన్తేనా''**తి. **అకారాపేన్తేనాతి** పరస్స ధనజానిం అకారేన్తేన. **అనోచన్తేనాతి** భోగబ్యసనాదివసేన పరం అనోచన్తేన. కస్మా భగవా ఏవం చిన్తేసీతి తత్థ కారణమాహ **''ఇతీ''**తిఆదినా. **రజ్జే విజితే దణ్డకరపీళితేతి** ధనదణ్డాదిదణ్డేన చేవ బలినా చ బాధితే.

ఇజ్ఝనకకోట్ఠాసాతి చేతోవసిభావాదికస్స సాధనకకోట్ఠాసా. **వడ్ఢితాతి** భావనాపారిపూరివసేన అనుబ్రూహితా. **పునప్పునం కతాతి** భావనాయ బహులీకరణేన అపరాపరం పవత్తితా. **యుత్తయానన్తి** యథా యుత్తానం ఆజఞ్ఞరథానం సారథినా అధిట్ఠితం యథారుచి పవత్తతి, ఏవం యథారుచిపవత్తితం గమితా. **పతిట్ఠట్ఠేనాతి** అధిట్ఠానట్ఠేన. **వత్థుకతాతి** సబ్బసో ఉపక్కిలేససోధనేన ఇద్ధివిసయతాయ పతిట్ఠానభావతో సువిసోధితపరిస్సయవత్థు వియ కతా. **అవిజహితాతి** పటిపక్ఖదూరీభావతో సుభావితభావేన తంతంఅధిట్ఠానయోగ్యతాయ న జహాపితా. **నిచ్చానుబద్ధాతి** తతో ఏవ నిచ్చం అనుబద్ధా వియ కతా. **సుపరిచితాతి** సుట్ఠు సబ్బభాగేన భావనానుపచయం గమితా. **అవిరాధితవేధిహత్థో వియాతి** అవిరజ్ఝనభావేన విరజ్ఝనహత్థో వియ. **సుట్ఠు సమారద్ధాతి** భావనాఉప్పత్తియా సమ్మదేవ సమ్పాదితా. **చిన్తేయ్యాతి** అత్థుద్ధారవసేన చిన్తేయ్య.

పబ్బతస్సాతి పబ్బతో అస్స. పబ్బతో అస్సాతి **పబ్బతో భవేయ్య** కీదిసస్సాతి ఆహ **''సువణ్ణస్సా''**తిఆది. **జాతరూపస్సాతి** ఆతపరూపసమ్పన్నస్స. **ద్విక్ఖత్తుమ్పి తావ మహన్తోతి** యత్తకో సో పబ్బతో హోతి, ద్విక్ఖత్తుం తత్తకో. **ఏకస్సాతి** ఏకస్సపి పుగ్గలస్స **నాలం న పరియత్తో** తణ్హాయ దుప్పూరణభావా. **ఏవం జానన్తోతి** ఏవం తణ్హాయ దుప్పూరణభావాదీనవతం జానన్తో. **సమం చరేయ్యాతి** పరవత్థుపరామాసాదిం విహాయ కాయాదీహి సమమేవ పటిపజ్జేయ్య.

దుక్ఖం తణ్హానిదానం, తణ్హా కామగుణనిదానా, తస్మా దుక్ఖస్స తణ్హాపచ్చయకామగుణనిదానత్తం వుత్తం. **తన్తి** దుక్ఖం. **యతోనిదానం హోతీతి** యంనిదానం యంకారణం తం పవత్తతి. **ఏవం యో అదక్ఖీతి** యో పరిఞ్ఞాతవత్థుకో ఏవం దుక్ఖం తస్స నిదానభూతే కామగుణే చ తథతో పఞ్ఞాచక్ఖునా పస్సి. **కేన కారణేన నమేయ్య**? తం కారణం నత్థీతి అత్థో. **కామగుణఉపధిన్తి** కామగుణసఙ్ఖాతం ఉపధిం. సజ్జతి ఏత్థాతి **సఙ్గో ఏసో, లగ్గనమేతన్తి ఏవం విదిత్వా**. తమేవ కామాభిభూతో నప్పటిసేవేయ్య న లగ్గేయ్యాతి ఏవం వినయాయ వూపసమాయ సిక్ఖేయ్యాతి.

రజ్జసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తతియవగ్గో

౧. సమ్బహులసుత్తవణ్ణనా

౧౩౭. **జటాచుమ్బటకేనాతి** సీసే పటిముక్కేన జటాకలాపేన. అపరిగ్గహబ్రాహ్మణపబ్బజితా హి జటాయ ఉఞ్ఛాచరియం చరన్తి. **ఉదుమ్బరదణ్డన్తి** అత్తగుత్తత్థాయ గహితం తేసం అప్పిచ్ఛభావప్పకాసనం. తేనాహ ‘‘**అప్పిచ్ఛభావప్పకాసనత్థ**’’న్తి. **సీసం ఓకమ్పేత్వాతి** ఏత్థ అతివియ సీసస్స ఓకమ్పితభావం దస్సేతుం ‘‘**హనుకేన ఉరం పహరన్తో అధోనతం కత్వా**’’తి వుత్తం. **జివ్హం నీహరిత్వాతి** లమ్బనచాలనవసేన ముఖతో నిక్ఖామేత్వా. తేనాహ ‘‘**ఉద్ధ**’’న్తిఆది. **తిసాఖన్తి** తిభఙ్గభకుటి వియ నలాటే జాతత్తా **నలాటికం.** తేనాహ ‘‘**నలాటే ఉట్ఠితం వలిత్తయ**’’న్తి, తిభఙ్గవలికం నలాటే కత్వాతి అత్థో. **అత్తనోవ తేలేతి** అత్తనోవ పాపకమ్మనిబ్బత్తకే తేలే, పచితబ్బట్ఠానగేహేతి అధిప్పాయో.

సమ్బహులసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సమిద్ధిసుత్తవణ్ణనా

౧౩౮. **మయ్హం లాభాతి** ఏవరూపస్స నామ సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సత్థుస్స పటిలాభో, ఏవరూపస్స చ నామ నియ్యానికస్స సద్ధమ్మస్స పటిలాభో, ఏవరూపానఞ్చ సుప్పటిపన్నానం సబ్రహ్మచారీనం పటిలాభో, ఏతే మయ్హం సులద్ధలాభా. **మయ్హం సులద్ధన్తి** యఞ్చేతం మమ నియ్యానికసాసనే పబ్బజ్జా ఉపసమ్పదా, తస్మిఞ్చ అభిరతీతి సబ్బఞ్చేతం మయా సులద్ధం. యథా పనస్స ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉప్పన్నో, తం దస్సేతుం ‘‘**సో కిరా**’’తిఆది వుత్తం. చరితానురూపవసేన గహితం **మూలకమ్మట్ఠానం. పాసాదికన్తి** పసాదావహం. **ఏవమహోసీతి** ‘‘**లాభా వత మే**’’తిఆదినా ఏవం పరివితక్కో అహోసి. **నిసిన్నసదిసోతి** నిసిన్నో వియ. **తస్మింయేవ ఠానేతి** యస్మిం ఠానే నిసిన్నం మారో ఉపసఙ్కమి, తస్మింయేవ ఠానే. **తస్సాతి** సమిద్ధిత్థేరస్స. **కమ్మట్ఠానం సప్పాయన్తి** కమ్మట్ఠానభావనాయ అనుయుఞ్జనం సప్పాయం ఉపకారావహం భవిస్సతి.

మయ్హన్తి మయా. సతి చ పఞ్ఞా చ **సతిపఞ్ఞా,** తా అరియమగ్గేన జాననసమత్థనభావేన అవబుద్ధా. థేరో కిర తదా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేసి. **కామన్తి** యథారుచి. కేచి ‘‘కామం కరస్సూతి ఆయస్మతో ‘కామా’తి మారస్స ఆలపన’’న్తి వదన్తి. **విభింసకారహానీతి** భయానకారహాని. **రూపానీతి** విప్పకారాని. విప్పకారత్థోపి హి రూపసద్దో ‘‘**రూపం దస్సేతి అనప్పక**’’న్తిఆదీసు వియ. **న కమ్పేస్ససీతి** సమణధమ్మకరణతో న చలిస్ససి.

సమిద్ధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. గోధికసుత్తవణ్ణనా

౧౩౯. **పబ్బతస్స పస్సేతి** పబ్బతపాదే ఉపచ్చకాయం. సమయే సమయే లద్ధత్తా **సామయికం.** తేనాహ ‘‘**అప్పితప్పితక్ఖణే పచ్చనీకధమ్మేహి విముచ్చతీ**’’తి. లోకియవిముత్తి హి అనచ్చన్తపహాయితాయ సమయవిముత్తి నామ, లోకుత్తరవిముత్తి అచ్చన్తపహాయితాయ అసమయవిముత్తి. తాహి సమన్నాగతా ‘‘సమయవిముత్తా, అసమయవిముత్తా’’తి చ వుచ్చన్తి. **యావ** పఠమజ్ఝాననిబ్బత్తనం, తావ **కస్మా పరిహాయీతి** అత్థో? **సాబాధత్తాతి** సరోగత్తా. **వాతపిత్తసేమ్హవసేనాతి** కదాచి వాతపిత్తవసేన, కదాచి వాతసేమ్హవసేన, ఉభిన్నమ్పి సన్నిపాతవసేన. **అనుసాయికోతి** కాయం అనుగన్త్వా సయితో, యాప్యామయభావేన ఠితోతి అత్థో. **సమాధిస్సాతి** సమాధిభావనాయ. **ఉపకారకధమ్మే** ఉతుభోజనాదికే. **పూరేతున్తి** సమోధానేతుం. **పరిహాయీతి** సరీరస్స అకల్లభావతో.

ఆహరేయ్యన్తి జీవితహరణత్థాయ ఉపనేయ్యం. **నిబద్ధా గతి హోతి** కేవలం బ్రహ్మలోకూపపత్తితో, న సోతాపన్నాదీనం వియ పరిచ్ఛిన్నభావేన. తేనాహ **''బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తతీ''**తి.

జలమానాతి సముట్ఠితనియతఇద్ధియా అనఞ్ఞసాధారణపరివారసమ్పత్తియా చ సదేవకే లోకే జలమానా. మంసచక్ఖు దిబ్బచక్ఖు ధమ్మచక్ఖు పఞ్ఞాచక్ఖు సమన్తచక్ఖూతి పఞ్చహి చక్ఖూహి **చక్ఖుమా. అనుభావధరాతి** అచిన్తేయ్యాపరిమేయ్యబుద్ధానుభావసమ్పన్నా. అనుభావపరియాయోపి హి జుతి-సద్దో హోతి "ఇద్ధిజుతిబలవీరియూపపత్తీ"తిఆదీసు (జా. ౨.౨౨.౧౩౪౮, ౧౩౫౦) వియ. అనవసేసతో మానం సియతి సముచ్ఛిన్దతీతి అగ్గమగ్గో **మానసం.** తన్నిబ్బత్తనా పన అరహత్తస్స మానసతా దట్ఠబ్బా. **సీలాదీనీ**తి అనుత్తరసీలాదీని. **సిక్ఖమానో**తి సిక్ఖాని భావేన్తో అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదేన్తో. న చిత్తభావనా. తేనాహ **''సకరణీయో''**తి. **జనే**తి సత్తస్స కాయే, సదేవకే లోకేతి అత్థో. **విస్సుతాతి** అనఞ్ఞసాధారణేహి సీలాదిగుణేహి విస్సుతా.

వేదనం విక్ఖమ్భేత్వాతి ఉప్పన్నం దుక్ఖవేదనం పటిచ్చ ఉప్పన్న అత్తకిలమథం అనుప్పాదనవసేన విక్ఖమ్భేత్వా **తంయేవ వేదనం పరిగ్గహేత్వా** పవత్తవిపస్సనా వీథిమేవ ఓతరతీతి కత్వా **మూలకమ్మట్ఠాన**న్తి వుత్తం. **''సమసీసీ హుత్వా పరినిబ్బాయీ''**తి వత్వా తస్స పభేదం విభజిత్వా ఇధాధిప్పేతం దస్సేతుం **''సమసీసీ నామ తివిధో హోతీ''**తిఆదిమాహ. ఇరియాపథవసేన సమసీసీ **ఇరియాపథసమసీసీ.** ఏస నయో సేసద్వయేపి.

ఇరియాపథకోపనఞ్చాతి ఇరియాపథేహి అసమాయోగో. **ఏకప్పహారేనేవా**తి ఏకవేలాయమేవ. **పరినిబ్బానవసేనా**తి అనుపాదిసేసపరినిబ్బానవసేన, న కిలేసక్ఖయమత్తేన. **ఏత్థా**తి ఏతేసు ద్వీసు నయేసు. ఏవం సతి తేనేవ ఇరియాపథేన విపస్సనం పట్ఠపేత్వా తేనేవ ఇరియాపథేన, ఏకస్మిం అన్తోరోగేయేవ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పత్వా తేనేవ రోగేన పరినిబ్బాయన్తా ఖీణాసవా బహవోపి సమసీసినో ఏవ సమ్భవేయ్యుం. తస్మా వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

సీసఞ్చేత్థ తేరస – పలిబోధసీసం తణ్హా, బన్ధనసీసం మానో, పరామాససీసం దిట్ఠి, విక్ఖేపసీసం ఉద్ధచ్చం, కిలేససీసం అవిజ్జా, అధిమోక్ఖసీసం సద్ధా, పగ్గహసీసం వీరియం, ఉపట్ఠానసీసం సతి, అవిక్ఖేపసీసం సమాధి, దస్సనసీసం పఞ్ఞా, పవత్తిసీసం జీవితిన్ద్రియం, గోచరసీసం విమోక్ఖో, సఙ్ఖారసీసం నిరోధోతి. ఇమేసు తేరససు సీసేసు పలిబోధసీసాదీని పవత్తిసీసఞ్చ పరియాదియితబ్బాని, అధిమోక్ఖసీసాదీని పరియాదాయకాని, పరియాదాయకఫలం గోచరసీసం. తఞ్హి విసయజ్ఝత్తం ఫలం విమోక్ఖో, పరియాదాయకస్స మగ్గస్స ఫలస్స చ ఆరమ్మణం సఙ్ఖారసీసం సఙ్ఖారవివేకభూతో నిరోధోతి పరియాదియితబ్బానం పరియాదాయకఫలారమ్మణానం సహ వియ సంసిద్ధం దస్సనేన సమసీసిభావం దస్సేతుం పటిసమ్భిదాయం తేరస సీసాని వుత్తాని. ఇధ పన "అపుబ్బం అచరిమం ఆసవపరియాదానఞ్చ హోతి జీవితపరియాదానఞ్చా"తి (పు. ప. ౧౬) వచనతో తేసు కిలేసపవత్తిసీసానమేవ వసేన యోజనం కరోన్తో **''ఏత్థ చ పవత్తిసీస''**న్తిఆదిమాహ.

తత్థ పవత్తిసీసం పవత్తతో వుట్ఠహన్తో మగ్గో చుతితో ఉద్ధం అప్పవత్తికరణవసేన యదిపి పరియాదీయతి, యావ పన చుతి, తావ పవత్తిసబ్భావతో **''పవత్తిసీసం జీవితిన్ద్రియం చుతిచిత్తం ఖేపేతీ''**తి ఆహ. కిలేసపరియాదానేన పన మగ్గచిత్తేన అత్తనో అనన్తరం వియ నిప్ఫాదేతబ్బా పచ్చవేక్ఖణవారా చ కిలేసపరియాదానస్సేవ వారాతి వత్తబ్బతం అరహన్తి. "విముత్తస్మిం విముత్తమితి ఞాణం హోతీ"తి (మ. ని. ౧.౭౮; సం. ని. ౩.౧౨) వచనతో పచ్చవేక్ఖణపరిసమాపనేన

కిలేసపరియాదానం సమాపితం నామ హోతి, తం పన పరిసమాపనం యది చుతిచిత్తేన హోతి, తేనేవ జీవితపరిసమాపనఞ్చ హోతీతి ఇమాయ వారచుతిసమతాయ కిలేసపరియాదానజీవితపరియాదానానం అపుబ్బాచరిమతా వేదితబ్బాతి దస్సేన్తో **"ద్విన్నం చిత్తానం ఏకతో ఉప్పాదో నత్థీ"**తిఆదిమాహ. **ద్విన్నం చిత్తాన**న్తి చుతిచిత్తమగ్గచిత్తానం. **తన్తి** పచ్చవేక్ఖణం పరిపుణ్ణజవనచిత్తానం సత్తక్ఖత్తుం పవత్తియా, అపరిపుణ్ణానం వా పఞ్చక్ఖత్తుం పవత్తియా. కిఞ్చాపి **"ఏకో వా ద్వే వా"**తి వుత్తం యథా "ఏకం వా ద్వే వా తదారమ్మణచిత్తానీ"తి, హేట్ఠిమన్తేన పన ద్వే పవత్తన్తి.

ఉప్పాటేత్వాతి ఉద్ధరిత్వాతి అత్థో. **అనుపాదిసేసేనా**తి అనుపాదిసేసనిబ్బానేన.

ధూమాయితత్తన్తి ధూమస్స వియ అయితభావం పవత్తిఆకారం. ధూమసదిసా వలాహకా **ధూమవలాహకా,** తిమిరవలాహకా, యే మహికా "తిమిర"న్తి వుచ్చన్తి. **అప్పతిట్ఠితేనా**తి పతిట్ఠం అలభన్తేన. ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే ఏతం కరణవచనం, అనుప్పత్తిధమ్మేనాతి అత్థో. సతి హి ఉప్పాదే పతిట్ఠితం నామ సియా, అట్ఠకథాయం పన యదేవ తస్స విఞ్ఞాణస్స అప్పతిట్ఠానకారణం, తదేవ పరినిబ్బానకారణన్తి వుత్తం **"అప్పతిట్ఠితకారణా"**తి.

సోకేన ఫుట్ఠస్సాతి "అఫలో వత మే వాయామో జాతో"తి సోకేన అభిభూతస్స. **అభస్సథా**తి బలవసోకాభితున్నస్స సతిసమ్మోసా సిథిలం గహితా భస్సి పతితా సా కచ్ఛా.

గోధికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సత్తవస్సానుబన్ధసుత్తవణ్ణనా

౧౬౦. యస్మా కపిలవత్థుతో నిక్ఖన్తకాలతో పట్ఠాయ మారో ఓతారాపేక్ఖో లోకనాథం అనుబన్ధితుం ఆరద్ధో, తస్మా వుత్తం **"పురే బోధియా ఛబ్బస్సానీ"**తి. **అతిగహేత్వా**తి అనుగన్త్వా తస్స యథారుచి పటిపత్తిం అనువత్తో వియ హుత్వా.

అవజ్ఝాయన్తోతి పజ్ఝాయన్తో. **జితో** విత్తపరాజితో అసి ను. **పమాణాతిక్కన్త**న్తి గరుతరం.

ఖనిత్వా ఉమ్మూలేత్వా. కామాసవాదీని పజహన్తో **అనాసవో**.

పేహీతి అపేహి. **పారగామినో**తి పారఙ్గమనసీలా. తేకాలికో అయం గామి-సద్దోతి ఆహ **"యేపీ"**తిఆది.

మారవిసూకానీతి మారకణ్టకాని కణ్టకసదిసాని మారస్స దురాచారాని. **విరుద్ధసేవితాని** విరోధవసేన తాసంయేవ వేవచనాని. తాని సరూపతో దస్సేతుం **"అప్పమాయూ"**తిఆది వుత్తం. **నిబ్బేజనీయా**తి నిబ్బేదదాయికా. **ఉక్కణ్ఠనీయా**తి ఉక్కణ్ఠవహా.

వికప్పవసేన వేదితబ్బో ఓపమ్మపరికప్పవిసయత్తా తస్స కిరియాపదస్స. తేనాహ **"అనుపరిగచ్ఛేయ్యా"**తి. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం మేదవణ్ణవత్థుస్మిం. **ముదున్తి** ముదుమధురసం **విన్దేయ్యామ** పటిలభేయ్యామ. **అస్సాదో**తి అస్సాదేతబ్బో.

సత్తవస్సానుబన్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. మారధీతుసుత్తవణ్ణనా

౧౬౧. **చిన్తేసీతి** సోకవసికో హుత్వా చిన్తయి. **గణికారహత్థినియోతి** దీపకకరేణుయో. **ఏకసతం ఏకసతన్తి** ఏకసతం ఏకసతం పచ్చేకం సతం సతన్తి అత్థో. తేనాహ ''**ఏకేకం సతం సతం కత్వా**''తి. **కుమారివణ్ణసతన్తి** కుమారిత్థీనం అత్తభావానం సతం. తా కిర పఠమం కఞ్ఞారూపేన అత్తానం దస్సేసుం. అనుపగతపుప్ఫానఞ్హి సమఞ్ఞా కఞ్ఞాతి. పున యథావుత్తకుమారిరూపేన ఉపగతపుప్ఫా హి కుమారీ. పున వధుకారూపేన. తం సన్ధాయ వుత్తం ''**అవిజాతవణ్ణసత**''న్తి . తతియవారే యువతిరూపేన. విజాతా హి ఇత్థీ అనతిక్కన్తమజ్ఝిమవయా యువతీ. ఏత్తావతా బాలా తరుణీ పోరీతి తివిధాసు ఇత్థీసు పురిమా ద్వే దస్సితా, పరియోసానవారేసు మనుస్సజాతికానం మనుస్సిత్థియోవ రుచ్చన్తీతి తేన మనుస్సరూపేన తా అత్తానం దస్సేసుం.

అత్థస్స పత్తిన్తి ఏకన్తతో హితానుప్పత్తిం. **హదయస్స సన్తిన్తి** పరమచిత్తుపసమం. **కిలేససేనన్తి** కామగుణసఙ్ఖాతం పఠమం కిలేససేనం. సా హి కిలేససేనా అచ్ఛరాసఙ్ఖాతసభావాపి పటిపత్థయమానా పియాయితబ్బఇచ్ఛితబ్బరూపభావతో పియరూపసాతరూపా నామ అత్తనో కిచ్చవసేన. **ఏకో అహం ఝాయన్తోతి** గణసఙ్గణికాయ కిలేససఙ్గణికాయ చ అభావతో ఏకో అసహాయో అహం లక్ఖణూపనిజ్ఝానేన నిజ్ఝాయన్తో. **అనుబుజ్ఝిన్తి** అనుక్కమేన మగ్గపటిపాటియా బుజ్ఝిం పటిబుజ్ఝిం. **తస్మాతి** యథావుత్తవివేకసుఖసమధిగమనిమిత్తం. **అకరణేనాతి** మిత్తసన్థవస్స అకరణేన. **సక్ఖీతి** సక్ఖిభావో.

కతమేన విహారేనాతి ఝానసమాపత్తీనం కతమేన విహారేన. ఇధ దుతియపదస్స అత్థో విస్సజ్జనగాథావణ్ణనాయమేవ ఆవి భవిస్సతి. అనామన్తేన ''**తం పుగ్గల**''న్తి సమ్ముఖా ఠితమ్పి భగవన్తం అసమ్ముఖా వియ కత్వా వదతి, కథం త్వన్తి అత్థో.

''**అవితక్కఝాయీ**''తి వక్ఖమానత్తా అయమేవేత్థ కాయపస్సద్ధి వేదితబ్బాతి ఆహ ''**చతుత్థజ్ఝానేన అస్సాసపస్సాసకాయస్స పస్సద్ధత్తా పస్సద్ధకాయో**''తి. పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదికే **కమ్మాభిసఙ్ఖారే**. కామాలయాదీనం అభావతో **అనాలయో. న సరతీతి** న సవతి. రాగవసేన హి సత్తా సంసారమనుసవన్తి. **న థినోతి** న థినమిద్ధచిత్తో. మోహవసేన హి సత్తా థినమిద్ధం ఆపజ్జన్తీతి. **దియడ్ఢకిలేససహస్సన్తి ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గే** (విభ. ౮౪౨, ౯౭౮) ఆగతేసు అట్ఠసు కిలేససతేసు అట్ఠసతం తణ్హావిచరితాని అపనేత్వా సేసా పఞ్ఞాసాధికం సతం కిలేసా, తే **బ్రహ్మజాలే** (దీ. ని. ౧.౩౧) ఆగతాహి ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠీహి సహ పఞ్చపఞ్ఞాసాధికం సత్తసతం హోతి; తా చ ఉప్పన్నానుప్పన్నభావేన దిగుణితా దియడ్ఢకిలేససహస్సం దసాధికం హోతి; తం అప్పకం పన ఊనమధికం వా గణనుపగం న హోతీతి "దియడ్ఢకిలేససహస్స"న్తి వుత్తం. ఇతరేసం అతీతాదిభావామసనతో అగ్గహణం పహానస్స అధిప్పేతత్తా. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **అభిధమ్మటీకాయం** (ధ. స. అనుటీ. నిదానకథావణ్ణనా) వుత్తనయేన వేదితబ్బో. **పఠమపదేనాతి** "న కుప్పతీ"తి ఇమినా పదేన. **దుతియేనాతి** "న సరతీ"తి పదేన. **తతియేనాతి** "న థినో"తి పదేన. **నీవరణప్పహానేన ఖీణాసవతం దస్సేతి,** అనవసేసతో నీవరణానం అచ్చన్తప్పహానం అధిప్పేతం.

పఞ్చద్వారికకిలేసోఘం తిణ్ణోతి ఛన్నం ద్వారానం వసేన పవత్తనకిలేసోఘం తరిత్వా ఠితో. కామోఘదిట్ఠోఘభవోఘట్ఠకిలేసభావతో ''**పఞ్చోరమ్భాగియాని సంయోజనాని వేదితబ్బానీ**''తి ఆహ. రూపరాగాదయో విసేసతో న పఞ్చద్వారికాతి వుత్తం ''**ఛట్ఠగ్గహణేన పఞ్చుద్ధమ్భాగియాని వేదితబ్బానీ**''తి.

మచ్చురాజస్సాతి సమ్బన్ధే సామివచనన్తి దస్సేన్తో ‘‘**మచ్చురాజస్స హత్థతో**’’తి ఆహ. **నయమానానన్తి** అనాదరే సామివచనన్తి కత్వా వుత్తం ‘‘**నయమానేసూ**’’తి.

ఊహచ్చాతి ఉద్ధం నిస్సాయ. ‘‘**ఇదమవోచా’’తి దేసనం నిట్ఠాపేత్వాతి** ఏతేన సంయుత్తేసు అయం నిగమనపాళి, హేట్ఠా అనాగతనయత్తా పన కేసుచి పోత్థకేసు న లిఖీయతీతి దస్సేతి. **దద్దల్లమానాతి** జజ్జకారస్స హి దద్దకారం కత్వా నిద్దేసో. తేనాహ ‘‘**అతివియ జలమానా**’’తి. **నీహరీతి** తాసం కాయవచీవికారం న మనసికరోన్తో తిణాయపి అమఞ్ఞమానోవ అనపేక్ఖోవ నీహరి. **ఫలతో భట్ఠన్తి** ఫలసిపాటికతో భట్ఠం. కుణ్డతిణాదిగచ్ఛతూలం **పోటకితూలం**.

మారధీతుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

మారసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౫. భిక్ఖునీసంయుత్తం

౧. ఆళవికాసుత్తవణ్ణనా

౧౬౨. ఆళవియం జాతాతి ఆళవియం విజాయిత్వా సంవడ్ఢమానా. తేనాహ ''**ఆళవినగరతోయేవ చ నిక్ఖమ్మ పబ్బజితా**''తి. **ధనం సమాదపేత్వాతి** చేతియస్స రాజా ఏకం ముఖం, రాజపుత్తో ఏకం, అమచ్చానం జేట్ఠకో హుత్వా సేనాపతి ఏకం, జనపదానం జేట్ఠకో హుత్వా సేట్ఠి ఏకన్తి ఏవం చతూసు ముఖేసు నవకమ్మే కయిరమానే సేట్ఠినా గహితముఖే కమ్మే ఓలీయమానే ఏకో ఉపాసకో అరియసావకో పఞ్చ సకటసతాని యోజాపేత్వా జనపదం గన్త్వా ''యో యం దాతుం ఉస్సహతి హిరఞ్ఞం వా సువణ్ణం వా సత్తవిధరతనం వా హరితాలం వా మనోసిలం వా, సో ధనం దేతూ''తి సమాదపేత్వా యథాలద్ధం పఠమం కమ్మట్ఠానం పేసేత్వా ''నవకమ్మం నిట్ఠిత''న్తి సుత్వా ఏకకం ఆగచ్ఛన్తం అన్తరామగ్గే చోరా పలిబున్ధిత్వా తతో కిఞ్చిపి ధనం అలభన్తా ''సచే నం ముఞ్చిస్సామ, అనత్థం నో కరేయ్యా''తి జీవితా వోరోపేసుం. అనపరాధే అరియసావకే అపరాధకా తే చోరా అన్ధా జాతా, తస్మా తం ఠానం ''**అన్ధవన**''న్తి పఞ్ఞాయిత్థాతి అట్ఠకథాయం వుత్తం. ఖీణాసవానం యస్మా యత్థ కత్థచి చిత్తవివేకో హోతియేవ ఉపధివివేకస్స సిద్ధత్తా. తస్మా ''**కాయవివేకట్ఠినీ**''తి వుత్తం.

నిస్సరణన్తి నిబ్బానం సబ్బసఙ్ఖతస్స నిస్సటత్తా. **పచ్చవేక్ఖణఞాణేనాతి** పచ్చవేక్ఖణఞాణేన, పగేవ మగ్గఫలఞాణేహీతి అధిప్పాయో. **నిబ్బానపదన్తి** నిబ్బానసఙ్ఖాతం ధమ్మకోట్ఠాసం. **వినివిజ్ఝనట్ఠేనాతి** హదయం వినివిద్ధేన హదయమ్హి విజ్ఝిత్వా దుక్ఖుప్పాదనేన ఖన్ధానం ఏతే పఞ్చ కామా సత్తిసూలసదిసా. **అధికుట్టనభణ్డికాతి** ఆఘాతనఘటికా.

ఆళవికాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సోమాసుత్తవణ్ణనా

౧౬౩. ఠానన్తి ఇస్సరియట్ఠానం విసయఙ్ఖత్తం. **దుప్పసహం** అకమ్పియభావత్తా. **ద్వఙ్గులపఞ్ఞాయాతి** ఏత్థ ఇత్థియో హి దహరకుమారికాకాలతో పట్ఠాయ ఓదనపచనవిధిం అనుతిట్ఠన్తియో ఉక్ఖలియం ఉదకం తాపేత్వా తణ్డులే పక్ఖిపిత్వా అత్తనో బుద్ధియా తేసం పాకకాలప్పమాణం పరిచ్ఛిన్దితుం తాని దబ్బియా ఉద్ధరిత్వాపి వణ్ణసణ్ఠానగ్గహణమత్తేన పక్కాపక్కభావం జానితుం న సక్కోన్తి, కేవలం పన ద్వీహి అఙ్గులీహి ఉప్పీళితకాలే ఏవ జానన్తి, తస్మా ద్వీహఙ్గులికేహి దుబ్బలపఞ్ఞత్తా ''**ద్వఙ్గులపఞ్ఞా**''తి వుచ్చన్తి. ఫలసమాపత్తిఞాణప్పవత్తికిత్తనేన చతూసు సచ్చేసు అసమ్మోహవిహారో దీపితో హోతీతి ఆహ ''**ఞాణమ్హి వత్తమానమ్హీతి ఫలసమాపత్తిఞాణే పవత్తమానే**''తి. **విపస్సన్తస్సాతి** అసమ్మోహపటివేధతో విసేసేన పస్సన్తస్స ఖన్ధపఞ్చకమేవ సచ్చాభిసమయతో పుబ్బభాగే విపస్సన్తస్స. **అఞ్ఞం వాతి** ఇత్థిపురిసతో అఞ్ఞం వా కిఞ్చి వత్థుం. ''అహం అస్మీ''తి మానదిట్ఠిగాహతణ్హాగాహవసేన గహితవత్థుస్మిం యేవాతి ఆహ ''**అహం అస్మీతి తణ్హామానదిట్ఠివసేనా**''తి.

సోమాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. కిసాగోతమీసుత్తవణ్ణనా

౧౬౪. “కిసాగోతమీ”తి ఏత్థ కా పనాయం కిసాగోతమీ, కిస్స అయం భిక్ఖునీ హుత్వా సమణధమ్మం మత్థకం పాపేసీతి తమత్థం విభావేతుం **‘‘పుబ్బే కిరా’’**తిఆదిమారద్ధం. **అఙ్గారావా**తి అద్దారిట్ఠకవణ్ణఅఙ్గారా ఏవ జాతా. **దారుసాక**న్తి అద్ధమాసకేన దారుం సాకఞ్చ ఆహరిస్సామీతి అన్తరాపణే అన్తరవీథిం గతా.

సిద్ధత్థకన్తి సాసపం. **సాలాయ**న్తి అనాథసాలాయం. **ఖురగ్గేయేవా**తి ఖురసిఖే ఏవ, కేసోరోహనక్ఖణే ఏవాతి అత్థో.

ఏకమాసీతి ఏత్థ **మ**-కారో పదసన్ధికరో. సంహితావసేన చ పురిమపదే వా రస్సత్తం. పరపదే వా దీఘత్తన్తి ఆహ **‘‘ఏకా ఆసీ’’**తి. **భావనపుంసకమేతం** “ఏకమన్తం నిసీదీ”తిఆదీసు వియ. **పుత్తమరణం అన్తం అతీతం** ఇదాని పుత్తమరణస్స అభావతో. తేనేవాహ **‘‘పుత్తమరణం నామ నత్థీ’’**తి. **పురిసం గవేసితు**న్తి యథా మయ్హం పురిసగవేసనా నామ సబ్బసో నత్థి, తథా ఏవ పుత్తగవేసనాపి నత్థి, తస్మా మే పుత్తమరణం ఏతదన్తం, సబ్బేసు ఖన్ధాదీసు భవాదీసు చ తణ్హానన్దియా అభావకథనేన సబ్బసత్తేసు తణ్హా సబ్బసో వినోసితా, తస్సాయేవ కారకఅవిజ్జాక్ఖన్ధో పదాలితోతి అత్తనో నిక్కిలేసతం పవేదేన్తీ థేరీ సీహనాదం నదీతి.

కిసాగోతమీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. విజయాసుత్తవణ్ణనా

౧౬౫. పఞ్చ అఙ్గాని ఏతస్సాతి పఞ్చఙ్గం, పఞ్చఙ్గమేవ పఞ్చఙ్గికం, తేన **పఞ్చఙ్గికేన. ఆతత**న్తిఆదీసు **ఆతతం** నామ చమ్మపరియోనద్ధేసు భేరిఆదీసు ఏకతలం తూరియం. **వితతం** నామ ఉభయతలం. **ఆతతవితతం** నామ తన్తిబద్ధవీణాది. **సుసిరం** వంసాది. **ఘనం** సమ్మాది. తతఆదివిసేసోపి ఆతతమేవాతి “చమ్మపరియోనద్ధేసూ”తి విసేసనం. ఏకతలం కుమ్భథూణదద్దరాది. ఉభయతలం భేరిముదిఙ్గాది. చమ్మపరియోనద్ధం సేసం తన్తిబద్ధం సబ్బం ఆతతవితతం నామ, గోముఖీఆదీనమ్పి ఏత్థేవ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **వంసాదీతి ఆది**సద్దేన సఙ్ఖసిఙ్గానమ్పి సఙ్గహో. సమ్మతాళ-కంసతాళ-సిలాతాళ-సలాకతాళాది సమ్మాది నామ. తత్థ **సమ్మతాళం** నామ దణ్డమయతాళం, కంసమయతాళం **కంసతాళం,** సిలాయం అయోపత్తేన చ తాళనతాళం. **సబ్బే** కామగుణే. **ఉగ్ఘరితపగ్ఘరితట్ఠేనా**తి ఉపరి ఘరణేన చ విస్సన్దనేన చ. **ఏవ**న్తి “ఇమినా పూతికాయేనా”తి. **అరూపట్ఠాయినో**తి సత్తాధిట్ఠానేనాయం ధమ్మదేసనాతి ఆహ **‘‘సబ్బత్థాతి సబ్బేసు రూపారూపభవేసూ’’**తి. **తేసం ద్విన్నం** రూపారూపభవానం గహితత్తా. భవభావసామఞ్ఞతో, తదధిట్ఠానతో **గహితే కామభవే. అవిజ్జాతమో విహతో** అగ్గమగ్గేన సముగ్ఘాతితత్తా.

విజయాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఉప్పలవణ్ణాసుత్తవణ్ణనా

౧౬౬. **అగ్గతో పట్ఠాయా**తి సబ్బఅగ్గతో పభుతి యావ మూలా అన్తరాయుత్తం సమ్మదేవ పుప్ఫితం సాలరుక్ఖం. వణ్ణధాతుసీసేన వణ్ణధాతుసమ్పన్నం దుతియం భిక్ఖునిం వదతీతి ఆహ **‘‘తయా సదిసా అఞ్ఞా భిక్ఖునీ నత్థీ’’**తి. పఖుమసీసేన అక్ఖిభణ్డం వుచ్చతీతి ఆహ **‘‘పఖుమన్తరికాయన్తి ద్విన్నం అక్ఖీనం మజ్ఝే’’**తి. **నాసవంసే**తి నాసవంసమూలే. **‘‘న పస్ససీ’’**తి వత్వా అదస్సనే కారణం ఆహ **‘‘వసీభూతమ్హీ’’**తి.

ఉప్పలవణ్ణాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. చాలాసుత్తవణ్ణనా

౧౬౭. ఇదన్తి ఇదం దస్సనం. **గాహాపేసీతి** సమాదాపేసి ‘‘**జాతిం మా రోచా**’’తి. **అఞ్ఞన్తి** బన్ధవధతో అఞ్ఞం ఛేదనాదిం. **నివేసేసీతి** పవిసాపేసి.

చాలాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఉపచాలాసుత్తవణ్ణనా

౧౬౮. పునప్పునం...పే.... ఆగచ్ఛన్తి కారణస్స అసమూహతత్తా. **సన్తాపితో** కిలేససన్తాపేహి. **అగతీతి** అవిసయో.

ఉపచాలాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సీసుపచాలాసుత్తవణ్ణనా

౧౬౯. సమణిసదిసాతి సమణలిఙ్గస్స ధారణేన సమణిసదిసా, కస్సచిపి పాసణ్డస్స అరుచ్చనతో మోనమగ్గస్స అప్పటిపజ్జనతో తవ సమణిభావం నానుపస్సామీతి అధిప్పాయో. **పాసం డేన్తీతి** పాసం సజ్జేన్తి, యథా తత్థ దిట్ఠిపాసే సత్తానం చిత్తం పటిముక్కం హోతి, ఏవం సజ్జేన్తీతి అత్థో. తథాభూతా చ తే సత్తానం చిత్తే ఖిత్తా వియ హోన్తీతి ఆహ ‘‘**చిత్తేసు దిట్ఠిపాసం ఖిపన్తీతి అత్థో**’’తి. **పాసే మోచేతీతి** దిట్ఠిపాసే సత్తానం చిత్తసన్తానతో నీహరతి ధమ్మసుధమ్మతాయ. **తస్మాతి** పాసమోచనతో పాసణ్డోతి న వుచ్చతి. ‘‘**ఇతో బహిద్ధాయేవ పాసణ్డా హోన్తీ**’’తి వుత్తస్స అత్థస్స నిగమనం. ఏవఞ్చ కత్వా సబ్బేపి బాహిరకసమయే సన్ధాయ **చూళసీహనాదసుత్తే** ‘‘ఛన్నవుతి పాసణ్డా’’తి వుత్తం. **పసీదన్తీతి** దిట్ఠిపఙ్కే సంసారపఙ్కే చ పకారేహి అగాధా ఓసీదన్తి.

అభిభవిత్వాతి సబ్బసంకిలేసప్పహానేన అభిభుయ్య అతిక్కమిత్వా. **అజితోతి** అజిని అవిజయత్తా. సబ్బాని అకుసలకమ్మాని కుసలకమ్మాని చ ఖీణాని ఏత్థాతి **సబ్బకమ్మక్ఖయో,** అరహత్తం. ఉపధయో సమ్మదేవ ఖీయన్తి ఏత్థాతి **ఉపధిసఙ్ఖయో,** నిబ్బానం.

సీసుపచాలాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సేలాసుత్తవణ్ణనా

౧౭౦. కేనిదం పకతం బిమ్బన్తి ఇదం అత్తభావసఙ్ఖాతం బిమ్బం బ్రహ్మ-విసణుపురిస-పజాపతిఆదీసు కేన కతం నిమ్మితం నిబ్బత్తితన్తి కత్తబ్బమోహం నామ కాతుకామో పుచ్ఛతి. **అఘన్తి** అఘవత్థు. తేనాహ ‘‘**దుక్ఖపతిట్ఠానత్తా**’’తి. **హేతునిరోధేనాతి** తణ్హాసఙ్ఖతస్స హేతునో అనుప్పాదనిరోధేన. **పచ్చయవేకల్లేనాతి** తదవసిట్ఠకిలేసాభిసఙ్ఖారాదిపచ్చయస్స వేకల్లభావేన, అపచ్చయభావూపగమనేనాతి అత్థో.

సేలాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. వజిరాసుత్తవణ్ణనా

౧౭౧. **సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జో**తి రూపారూపవిభాగే కిలేససఙ్ఖారసమూహే. **పరమత్థతో**తి సభావేన. యథా న హి సత్తసఞ్ఞితసఙ్ఖారపుఞ్జో నామ పరమత్థతో ఉపలబ్భతి, ఏవం తబ్బినిముత్తో నామ కోచి న ఉపలబ్భతి అవిజ్జమానత్తా. **విజ్జమానేసూ**తి యథాపచ్చయసమ్పత్తియా లబ్భమానేసు. **తేనాకారేనా**తి ఇత్థిపురిసాదిఆకారేన. **పవత్తితేసూ**తి పచ్చేకం పచ్చయవిసేససముట్ఠితం సన్తానవిసేసం ఉపాదాయ "పురిసో హత్థీ అస్సో"తిఆదినా అభిసఙ్గతో పవత్తేసు. **సమ్ముతీ**తి సత్తోతి వోహారో. తేనాహ ''**సమఞ్ఞామత్తమేవా**''తి. **పఞ్చక్ఖన్ధదుక్ఖ**న్తి పఞ్చక్ఖన్ధసఞ్ఞితం దుక్ఖం. వుత్తం హేతం భగవతా "సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౮౭; మ॰ ని॰ ౧.౧౨౦; ౩.౩౭౩; విభ॰ ౨౦౨) **అఞ్ఞో నేవ సమ్భోతి** యథావుత్తదుక్ఖతో అఞ్ఞస్స సఙ్ఖతధమ్మస్స అభావతో. **న నిరుజ్ఝతీ**తి తతో అఞ్ఞం న నిరుజ్ఝతి, ఉప్పాదతో హోతి నిరోధోతి.

వజిరాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

భిక్ఖునీసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౬. బ్రహ్మసంయుత్తం

౧. పఠమవగ్గో

౧. బ్రహ్మాయాచనసుత్తవణ్ణనా

౧౭౨. పరివితక్కో ఉదపాదీతి ధమ్మగమ్భీరతాపచ్చవేక్ఖణహేతుకో ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కో ఉప్పజ్జి. అయం పరివితక్కో కస్మా ఉదపాది? కత్థ చ ఉదపాదీతి తం సబ్బం విభావేతుం ‘‘**సబ్బబుద్ధాన**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణో**తి ఆచరితో చేవ ఆచరన్తేహి చ సమ్మదేవ ఆచరితోతి అత్థో. ఏతేన అయం పరివితక్కో సబ్బబుద్ధానం పరమాభిసమ్బోధియం ఉప్పజ్జతేవాతి అయమేత్థ ధమ్మతాతి దస్సేతి. తత్థ **అట్ఠమే సత్తాహే**తి ఇదం సత్తమసత్తాహతో పరం సత్తాహబ్భన్తరే ఉప్పన్నత్తా వుత్తం, న పన ఇతరేసం వియ అట్ఠమస్స నామ సత్తాహస్స పవత్తితస్స సబ్భావా. **సపచ్ఛగ్ఘే**తి మహగ్ఘే. ‘‘పచ్ఛగ్ఘే’’తి వా పాఠో, అభినవేతి అత్థో. **సేలమయే**తి ముగ్గవణ్ణసిలామయే.

పటివిద్ధోతి సయమ్భుఞాణేన ‘‘ఇదం దుక్ఖ’’న్తిఆదినా పటిముఖం నిబ్బిజ్ఝనవసేన పత్తో, యాథావతో అవబుద్ధోతి అత్థో. **ధమ్మో**తి **చతుసచ్చధమ్మో** తబ్బినిముత్తస్స పటివిజ్ఝితబ్బధమ్మస్స అభావతో. **గమ్భీరో**తి మహాసముద్దో వియ మకసతుణ్డసూచియా అఞ్ఞత్ర సముపచితపరిపక్కఞాణసమ్భారేహి అఞ్ఞేసం ఞాణేన అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠో. తేనాహ ‘‘**ఉత్తానపటిక్ఖేపవచనమేత**’’న్తి. యో అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠో, సో ఓగాహితుం అసక్కుణేయ్యతాయ సరూపతో విసేసతో చ పస్సితుం న సక్కాతి ఆహ ‘‘**గమ్భీరత్తావ దుద్దసో**’’తి. **దుక్ఖేన దట్ఠబ్బో**తి కిచ్ఛేన కేనచి కదాచిదేవ దట్ఠబ్బో. యం పన దట్ఠుమేవ న సక్కా, తస్స ఓగాహేత్వా అను అను బుజ్ఝనకో కదాచి నత్థీతి ఆహ ‘‘**దుద్దసత్తావ దురనుబోధో**’’తి. **దుక్ఖేన అవబుజ్ఝితబ్బో** అవబోధస్స దుక్కరభావతో. ఇమస్మిం ఠానే ‘‘తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే, కతమం ను ఖో దుక్కరతరం వా దురభిసమ్భవతరం వా’’తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౧౫) సుత్తపదం వత్తబ్బం. సన్తారమ్మణతాయ వా **సన్తో**. నిబ్బుతసబ్బపరిళాహతాయ **నిబ్బుతో**. అత్తనో పచ్చయేహి పధానభావం నీతోతి వా **పణీతో** . అతిత్తికరణట్ఠేన **అతప్పకో** సాదురసభోజనం వియ. తత్థ చ నిరోధసచ్చం సన్తం ఆరమ్మణన్తి సన్తారమ్మణం, మగ్గసచ్చం సన్తం సన్తారమ్మణఞ్చాతి సన్తారమ్మణం, అనుపసన్తసభావానం కిలేసానం సఙ్ఖారానఞ్చ అభావతో సన్తో. నిబ్బుతసబ్బపరిళాహత్తా నిబ్బుతో. సన్తపణీతభావేనేవ తదత్థాయ అసేచనకతాయ అతప్పకతా దట్ఠబ్బా. తేనాహ ‘‘**ఇదం ద్వయం లోకుత్తరమేవ సన్ధాయ వుత్త**’’న్తి. ఉత్తమఞాణస్స విసయత్తా **న తక్కేన అవచరితబ్బో**. తతో ఏవ నిపుణఞాణగోచరతాయ సణ్హసుఖుమసభావత్తా చ **నిపుణో**. బాలానం అవిసయత్తా యథావుత్తేహి పణ్డితేహి ఏవ వేదితబ్బోతి **పణ్డితవేదనీయో**. ఆలీయన్తి అభిరమితబ్బట్ఠేన సేవీయన్తీతి **ఆలయా,** పఞ్చ కామగుణా. ఆలయన్తి అల్లీయన్తి అభిరమణవసేన సేవన్తీతి **ఆలయా,** తణ్హావిచరితాని. **రమన్తీ**తి రతిం విన్దన్తి కీళన్తి లళన్తి. **ఆలయరతా**తి ఆలయనిరతా.

ఠానం సన్ధాయాతి ఠానసద్దం సన్ధాయ, అత్థతో పన ఠానన్తి చ పటిచ్చసముప్పాదో ఏవ అధిప్పేతో. తిట్ఠతి ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి హి **ఠానం,** సఙ్ఖారాదీనం పచ్చయభూతా అవిజ్జాదయో. ఇమేసం సఙ్ఖారాదీనం పచ్చయా ఇదప్పచ్చయా, అవిజ్జాదయో. **ఇదప్పచ్చయా ఏవ ఇదప్పచ్చయతా** యథా ‘‘దేవో ఏవ దేవతా’’. ఇదప్పచ్చయానం వా అవిజ్జాదీనం అత్తనో ఫలం పతి పచ్చయభావో ఉప్పాదనసమత్థతా **ఇదప్పచ్చయతా**. తేన పరమత్థపచ్చయలక్ఖణో

పటిచ్చసముప్పాదో దస్సితో హోతి. పటిచ్చ సముప్పజ్జతి ఫలం ఏతస్మాతి **పటిచ్చసముప్పాదో**. పదద్వయేనపి ధమ్మానం పచ్చయట్ఠో ఏవ విభావితో. తేనాహ ''**సఙ్ఖారాదిపచ్చయానం ఏతం అధివచన**''న్తి. సఙ్ఖారాదీనం పచ్చయా సఙ్ఖారాదిపచ్చయా, అవిజ్జాదయో. తేసం **సఙ్ఖారాదిపచ్చయానం**. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౫౭౨-౫౭౪) వుత్తనయేన వేదితబ్బో. **సబ్బసఙ్ఖారసమథోతిఆది సబ్బన్తి** సబ్బసఙ్ఖారసమథాదిఅభిధేయ్యం సబ్బం అత్థతో నిబ్బానమేవ. ఇదాని అస్స నిబ్బానభావం దస్సేతుం ''**యస్మా హీ**''తిఆది వుత్తం. **తన్తి** నిబ్బానం. **ఆగమ్మాతి** పటిచ్చ అరియమగ్గస్స ఆరమ్మణపచ్చయహేతు. **సమ్మన్తీతి** పటిప్పస్సద్ధివూపసమవసేన సమ్మన్తి. తథా సన్తా చ సవిసేసం ఉపసన్తా నామ హోన్తీతి ఆహ ''**వూపసమ్మన్తీ**''తి. ఏతేన సబ్బే సఙ్ఖారా సమ్మన్తి ఏత్థాతి **సబ్బసఙ్ఖారసమథో,** నిబ్బానన్తి దస్సేతి. సబ్బసఙ్ఖారవిసంయుత్తే హి నిబ్బానే సబ్బసఙ్ఖారవూపసమపరియాయో అట్ఠకథాయం వుత్తో ఏవ. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

ఉపధీయతి ఏత్థ దుక్ఖన్తి **ఉపధి,** ఖన్ధాదయో. **పటినిస్సట్ఠాతి** సముచ్ఛేదవసేన పరిచ్చత్తా హోన్తి. **సబ్బా తణ్హాతి** అట్ఠసతప్పభేదా సబ్బాపి తణ్హా. **సబ్బే కిలేసరాగాతి** కామరాగరూపరాగాదిభేదా సబ్బేపి కిలేసభూతా రాగా, సబ్బేపి వా కిలేసా ఇధ ''**కిలేసరాగా**''తి అధిప్పేతా, న లోభవిసేసా ఏవ చిత్తస్స పరిళాహభావాపాదనతో. యథాహ "రత్తమ్పి చిత్తం విపరిణతం , దుట్ఠమ్పి చిత్తం విపరిణతం, మూళ్హమ్పి చిత్తం విపరిణత"న్తి (పారా॰ ౨౭౧). **విరజ్జన్తీతి** పలుజ్జన్తి విక్ఖమ్భనతో సబ్బసో తేన విసంయుత్తభావతో. **సబ్బం దుక్ఖన్తి** జరామరణాదిభేదం సబ్బం వట్టదుక్ఖం. **భవేన భవన్తి** తేన తేన భవేన భవన్తరం భవనికన్తిభావేన సంసిబ్బతి. **ఫలేన వా సద్ధిం కమ్మం** సతణ్హస్సేవ ఆయతిం పునబ్భవభావతో. **తతో వానతో నిక్ఖన్తం** తత్థ తస్స సబ్బసో అభావతో. చిరనిసజ్జాచిరభాసనేహి పిట్ఠిఆగిలాయనతాలుగలసోసాదివసేన **కాయకిలమథో చేవ కాయవిహేసా చ** వేదితబ్బా. సా చ ఖో దేసనాయ అత్థమజానన్తానం అపటిపజ్జన్తానఞ్చ వసేన, జానన్తానం పన పటిపజ్జన్తానఞ్చ దేసనాయ కాయపరిస్సమోపి సత్థు అపరిస్సమోయేవ. తేనాహ భగవా – "న చ మం ధమ్మాధికరణం విహేసేసీ"తి (ఉదా॰ ౧౦). తేనేవాహ – ''**యా అజానన్తానం దేసనా నామ, సో మమ కిలమథో అస్సా**''తి. **ఉభయన్తి** చిత్తకిలమథో చిత్తవిహేసా చాతి ఉభయమ్పేతం బుద్ధానం నత్థి బోధిమూలే ఏవ సముచ్ఛిన్నత్తా. **అనుబ్రూహనం** సమ్పిణ్డనం. **సోతి** అపిసూ్సతి నిపాతో. వుద్ధిప్పత్తా వా అచ్ఛరియా **అనచ్ఛరియా,** వుద్ధిఅత్థోపి హి -కారో హోతి యథా "అసేక్ఖా ధమ్మా"తి. కప్పానం సతసహస్సం చత్తారి చ అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సదేవకస్స లోకస్స ధమ్మసంవిభాగకరణత్థమేవ పారమియో పూరేత్వా ఇదాని సమధిగతధమ్మరజ్జస్స తత్థ అప్పోస్సుక్కతాపత్తిదీపనతా గాథత్థస్స చ అచ్ఛరియతా తస్స వుద్ధిప్పత్తీతి వేదితబ్బం. అత్థద్వారేన హి గాథానం అనచ్ఛరియతా. **గోచరా అహేసున్తి** ఉపట్ఠహింసు. ఉపట్ఠానఞ్చ వితక్కేతబ్బతావాతి ఆహ ''**పరివితక్కయితబ్బతం పాపుణింసూ**''తి.

యది సుఖాపటిపదావ, కథం కిచ్ఛతాతి ఆహ ''**పారమీపూరణకాలే పనా**''తిఆది. **ఏవమాదీని** దుప్పరిచ్చజాని దేన్తస్స. **హ**-ఇతి వా బ్యత్తన్తి ఏతస్మిం అత్థే నిపాతో. "ఏకంసత్థే"తి కేచి. హ బ్యత్తం, ఏకంసేన వా అలం నిప్పయోజనం ఏవం కిచ్ఛేన అధిగతస్స పకాసితుం దేసితున్తి యోజనా. **హలన్తి** వా అలన్తి ఇమినా సమానత్థపదం "హలన్తి వదామీ"తిఆదీసు వియ. **రాగదోసఫుట్ఠేహీతి** ఫుట్ఠవిసేన వియ సప్పేన రాగేన దోసేన చ ఫుట్ఠేహి అభిభూతేహి. **రాగదోసానుగతేహీతి** రాగదోసేహి అనుబన్ధేహి.

నిచ్ఛాదీనన్తి నిచ్ఛాదీనం చతున్నం విపల్లాసానం. **ఏవంగత**న్తి ఏవం అనిచ్చన్తిఆదినా ఆకారేన పవత్తం బుజ్ఝితబ్బం. కామరాగరత్తా చ భవరాగరత్తా చ నీవరణేహి నివుతచిత్తతాయ దిట్ఠిరాగరత్తా విపరీతాభినివేసేన **న దక్ఖన్తి** యాథావతో ధమ్మం న పటివిజ్ఝిస్సన్తి. **సభావేనా**తి అవిపరీతసభావేన. **ఏవం గాహాపేతు**న్తి అనిచ్చన్తిఆదినా సభావేన యాథావతో ధమ్మం జానాపేతుం. రాగదోసపరేతతాపి నేసం సమ్మూళ్హభావేనేవాతి ఆహ ''**తమోఖన్ధేన ఆవుటా**''తి.

ధమ్మదేసనాయ అప్పోస్సుక్కతాపత్తియా కారణం విభావేతుం ''**కస్మా పనా**''తిఆదినా సయమేవ చోదనం సముట్ఠాపేతి. **అఞ్ఞాతవేసేనా**తి ఇమస్స భగవతో సావకభావూపగమనేన అఞ్ఞాతవేసేన. "అఞ్ఞతరతాపసవేసేనా"తి కేచి, సో పనస్స అరహత్తాధిగమనేనేవ విగచ్ఛేయ్య. తివిధం కారణం అప్పోస్సుక్కతాపత్తియా పటిపక్ఖస్స బలవభావో, ధమ్మస్స గమ్భీరతా, తత్థ చ భగవతో సాతిసయం గారవన్తి తం దస్సేతుం ''**తస్స హీ**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **పటిపక్ఖా** నామ రాగాదయో కిలేసా సమ్మాపటిపత్తియా అన్తరాయకరత్తా. తేసం బలవభావతో చిరపరిభావనాయ సత్తసన్తానతో దుబ్బిసోధియతాయ తే సత్తే మత్తహత్థినో వియ దుబ్బలపురిసం అధిభవిత్వా అజ్ఝోత్థరిత్వా అనయబ్యసనం ఆపాదేన్తా అనేకసతయోజనాయామవిత్థారం సునిచితం ఘనసన్నివేసం కణ్టకదుగ్గమ్పి అధిసేన్తి. దూరపభేదదుచ్ఛేజ్జతాహి దుబ్బిసోధియతం పన దస్సేతుం ''**అథస్సా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ చ అన్తో అమట్ఠతాయ **కఞ్జియపుణ్ణా లాబు,** చిరపారివాసికతాయ **తక్కభరితా చాటి,** స్నేహతిన్తదుబ్బలభావేన **వసాపీతపిలోతికా,** తేలమిస్సితతాయ **అఞ్జనమక్ఖితహత్థో** దుబ్బిసోధనీయా వుత్తా. హీనూపమా చేతా రూపపబన్ధభావతో అచిరకాలికత్తా చ మలీనతాయ, కిలేససంకిలేసో ఏవ పన దుబ్బిసోధనీయతరో అనాదికాలికత్తా అరూపనిస్సితత్తా చ. తేనాహ "అతిసంకిలిట్ఠా"తి.

యథా చ దుబ్బిసోధనీయతరతాయ, ఏవం గమ్భీరదుద్దసదురనుబోధానమ్పి వుత్తఉపమా హీనూపమావ. గమ్భీరోపి ధమ్మో పటిపక్ఖవిధమనేన ఞాణేన విసదభావం ఆపన్నేన సుపాకటో భవేయ్య, పటిపక్ఖవిధమనం పన సమ్మాపటిపత్తిపటిబద్ధం, సా సద్ధమ్మస్సవనాధీనా, తం సత్థరి ధమ్మే చ పసాదాయత్తం. సో గరుట్ఠానియానం అజ్ఝేసనహేతుకోతి పణాలికాయ సత్తానం ధమ్మసమ్పటిపత్తియా బ్రహ్మయాచనానిమిత్తన్తి తం దస్సేన్తో ''**అపిచా**''తిఆదిమాహ.

ఉపక్కిలేసభూతం అప్పం రాగాదిరజం ఏతస్సాతి అప్పరజం, అప్పరజం అక్ఖి పఞ్ఞాచక్ఖు యేసం తే తంసభావాతి కత్వా **అప్పరజక్ఖజాతికా**తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ''**పఞ్ఞామయే**''తిఆదిమాహ. అప్పం రాగాదిరజం యేసం తంసభావా అప్పరజక్ఖజాతికాతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **అస్సవనతా**తి "సయం అభిఞ్ఞా"తిఆదీసు వియ కరణే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ''**అస్సవనతాయా**''తి. **దసపుఞ్ఞకిరియవసేనా**తి దానాదిదసవిధపుఞ్ఞకిరియవత్థూనం వసేన. తేనాహ ''**కతాధికారా**''తిఆది. **పపఞ్చసూదనియం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౮౨) పన "ద్వాదసపుఞ్ఞకిరియవసేనా"తి వుత్తం, తం దానాదీసు సరణగమన-పరహితపరిణామనాదిపక్ఖిపనవసేన వుత్తం.

రాగాదిమలేన **సమలేహి** పూరణాదీహి **ఛహి సత్థారేహి** సత్థుపటిఞ్ఞేహి కబ్బరచనావసేన చిన్తాకవిఆదిభావే ఠత్వా తక్కపరియాహతం వీమంసానుచరితం సయంపటిభానం చిన్తితో. తే కిర బుద్ధకోలాహలానుస్సవేన సఞ్జాతకుతూహలం లోకం వఞ్చేన్తా కోహఞ్ఞే ఠత్వా సబ్బఞ్ఞుతం పటిజానన్తా యం కిఞ్చి అధమ్మమేవ "ధమ్మో"తి దీపేసుం. తేనాహ ''**తే హి పురేతరం ఉప్పజ్జిత్వా**''తిఆది. **అపాపురేత**న్తి ఏతం కస్సపస్స భగవతో సాసనన్తరధానతో పభుతి పిహితం నిబ్బానమహాద్వారం అరియమగ్గం సద్ధమ్మదేసనాహత్థేన అపాపుర వివర.

సేలో పబ్బతో ఉచ్చో హోతి థిరో చ, న పంసుపబ్బతో మిస్సకపబ్బతో చాతి ఆహ ‘‘**సేలే యథా పబ్బతముద్ధనీ**’’తి. **ధమ్మమయం పాసాద**న్తి లోకుత్తరధమ్మమాహ. సో హి సబ్బసో పసాదావహో, సబ్బధమ్మే అతిక్కమ్మ అబ్భుగ్గతట్ఠేన పాసాదసదిసో చ. పఞ్ఞాపరియాయో వా ఇధ ధమ్మ-సద్దోతి వుత్తం ‘‘**పఞ్ఞామయ**’’న్తి. సా హి అబ్భుగ్గతట్ఠేన పాసాదోతి అభిధమ్మే ఆగతా. తథా చాహ –

‘‘పఞ్ఞాపాసాదమారుయ్హ, అసోకో సోకినిం పజం;

పబ్బతట్ఠోవ భూమట్ఠే, ధీరో బాలే అవేక్ఖతీ’’తి. (ధ॰ ప॰ ౨౮);

యథా హీతిఆదీసు యథా చ పబ్బతే ఠత్వా అన్ధకారే హేట్ఠా ఓలోకేన్తస్స పురిసస్స ఖేత్తకేదారపాళికుటికాయో తత్థ సయితమనుస్సా చ న పఞ్ఞాయన్తి అనుజ్జలభావతో, కుటికాసు పన అగ్గిజాలా పఞ్ఞాయతి సముజ్జలభావతో, ఏవం ధమ్మపాసాదమారుయ్హ సత్తలోకం ఓలోకయతో భగవతో ఞాణస్స ఆపాథం నాగచ్ఛన్తి అకతకల్యాణా సత్తా, ఞాణగ్గినా అనుజ్జలభావతో అనుళారభావతో చ రత్తిం ఖిత్తా సరా వియ హోన్తి, కతకల్యాణా పన భబ్బపుగ్గలా దూరే ఠితాపి భగవతో ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తి పరిపక్కఞాణగ్గితాయ సముజ్జలభావతో ఉళారసన్తానతాయ హిమవన్తపబ్బతో వియ చాతి ఏవం యోజనా వేదితబ్బా.

గరుట్ఠానీయం పయిరుపాసిత్వా గరుతరం పయోజనం ఉద్దిస్స అభిపత్థనా అజ్ఝేసనా, సాపి అత్థతో యాచనావ హోతీతి ఆహ ‘‘**అజ్ఝేసనన్తి యాచన**’’న్తి. పదేసవిసయం ఞాణదస్సనం అహుత్వా బుద్ధానంయేవ ఆవేణికభావతో ఇదం ఞాణద్వయం ‘‘బుద్ధచక్ఖూ’’తి వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**ఇమేసఞ్హి ద్విన్నం ఞాణానం ‘బుద్ధచక్ఖూ’తి నామ**’’న్తి. **తిణ్ణం మగ్గఞాణాన**న్తి హేట్ఠిమానం తిణ్ణం మగ్గఞాణానం ‘‘ధమ్మచక్ఖూ’’తి నామం చతుసచ్చధమ్మదస్సనమత్తభావతో. యతో తాని ఞాణాని విజ్జూపమభావేన వుత్తాని, అగ్గమగ్గఞాణం పన ఞాణకిచ్చస్స సిఖాప్పత్తియా దస్సనమత్తం న హోతీతి ‘‘ధమ్మచక్ఖూ’’తి న వుచ్చతి, యతో తం వజిరూపమభావేన వుత్తం. **వుత్తనయేనా**తి ‘‘అప్పరజక్ఖజాతికా’’తి ఏత్థ వుత్తనయేన. యస్మా మన్దకిలేసా ‘‘**అప్పరజక్ఖా**’’తి వుత్తా, తస్మా బహలకిలేసా ‘‘**మహారజక్ఖా**’’తి వేదితబ్బా. పటిపక్ఖవిధమనసమత్థతాయ **తిక్ఖాని** సూరాని విసదాని, వుత్తవిపరియాయేన **ముదూని. సద్ధాదయో ఆకారా**తి సద్దహనాదిప్పకారే వదతి. **సున్దరా**తి కల్యాణా. **సమ్మోహవినోదనియం** పన ‘‘యేసం ఆసయాదయో కోట్ఠాసా సున్దరా, తే స్వాకారా’’తి వుత్తం, తం ఇమాయ అత్థవణ్ణనాయ అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతీతి దట్ఠబ్బం. **కారణం** నామ పచ్చయాకారో, సచ్చాని వా. **పరలోక**న్తి సమ్పరాయం. తం దుక్ఖావహం వజ్జం వియ భయతో పస్సితబ్బన్తి వుత్తం ‘‘**పరలోకఞ్చేవ వజ్జఞ్చ భయతో పస్సన్తీ**’’తి. సమ్పత్తిభవతో వా అఞ్ఞత్తా విపత్తిభవో పరలోకోతి వుత్తం ‘‘**పర...పే.... పస్సన్తీ**’’తి.

అయం పనేత్థ పాళీతి ఏత్థ ‘‘అప్పరజక్ఖా’’తి పదానం అత్థవిభావనే అయం తస్స తథాభావసాధనపాళి. సద్ధాదీనఞ్హి విముత్తపరిపాచకధమ్మానం బలవభావో తప్పటిపక్ఖానం పాపధమ్మానం దుబ్బలభావే సతి హోతి. తేసఞ్చ బలవభావో సద్ధాదీనం దుబ్బలభావేతి విముత్తిపరిపాచకధమ్మానం సవిసేసం అత్థితానత్థితావసేన అప్పరజక్ఖా మహారజక్ఖాతిఆదయో పాళియం (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౧) విభజిత్వా దస్సితా ‘‘సద్ధో పుగ్గలో అప్పరజక్ఖో’’తిఆదినా. ఖన్ధాదయో ఏవ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకో** సమ్పత్తిభవభూతో లోకో **సమ్పత్తిభవలోకో,** సుగతిసఞ్ఞితో ఉపపత్తిభవో. సమ్పత్తి భవతి ఏతేనాతి **సమ్పత్తిసమ్భవలోకో,** సుగతిసంవత్తనియో కమ్మభవో. దుగ్గతిసఞ్ఞితఉపపత్తిభవ-దుగ్గతిసంవత్తనియకమ్మభవా **విపత్తిభవలోక-విపత్తిసమ్భవలోకా.**

పున ఏకకదుకాదివసేన లోకం విభజిత్వా దస్సేతుం ‘‘**ఏకో లోకో**’’తిఆది వుత్తం. ఆహారాదయో వియ హి ఆహారట్ఠితికా సఙ్ఖారా సబ్బే లుజ్జనట్ఠేన లోకోతి. తత్థ **ఏకో లోకో సబ్బే సత్తా ఆహారట్ఠితికాతి** యాయం పుగ్గలాధిట్ఠానాయ కథాయ సబ్బేసం సఙ్ఖారానం పచ్చయాయత్తవుత్తితా వుత్తా, తాయ సబ్బో సఙ్ఖారలోకో ఏకో ఏకవిధో పకారన్తరస్స అభావతో. **ద్వే లోకాతిఆదీసుపి** ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. నామగ్గహణేన చేత్థ నిబ్బానస్స అగ్గహణం తస్స అలోకసభావత్తా.

నను చ ‘‘ఆహారట్ఠితికా’’తి ఏత్థ పచ్చయాయత్తవుత్తితాయ మగ్గఫలానమ్పి లోకతా ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, పరిఞ్ఞేయ్యానం దుక్ఖసచ్చధమ్మానం ఇధ ‘‘లోకో’’తి అధిప్పేతత్తా. అథ వా న లుజ్జతి న పలుజ్జతీతి యో గహితో తథా న హోతి, సో లోకోతి తంగహణరహితానం లోకుత్తరానం నత్థి లోకతా. ఉపాదానానం ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా **ఉపాదానక్ఖన్ధా**. అనురోధాదివత్థుభూతా లాభాదయో **అట్ఠ లోకధమ్మా. దసాయతనానీతి** దస రూపాయతనాని. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. వివట్టజ్ఝాసయస్స అధిప్పేతత్తా తస్స చ సబ్బం తేభూమకకమ్మం గరహితబ్బం వజ్జితబ్బఞ్చ హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి వుత్తం ‘‘**సబ్బే అభిసఙ్ఖారా వజ్జా, సబ్బే భవగామికమ్మా వజ్జా**’’తి . అప్పరజక్ఖతాదీసు పఞ్చసు దుకేసు ఏకేకస్మిం దస దస కత్వా ‘‘**పఞ్ఞాసాయ ఆకారేహి ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియాని జానాతీ**’’తి వుత్తం. అథ వా అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం పరోపరియత్తం జానాతీతి కత్వా తథా వుత్తం. ఏత్థ చ అప్పరజక్ఖాదిభబ్బాదివసేన ఆవజ్జేన్తస్స భగవతో తే సత్తా పుఞ్జపుఞ్జావ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, న ఏకేకా.

ఉప్పలాని ఏత్థ సన్తీతి **ఉప్పలినీ**. ఉప్పలగచ్ఛోపి జలాసయోపి చ. ఇధ పన జలాసయో అధిప్పేతోతి ఆహ ‘‘**ఉప్పలవనే**’’తి. యాని హి ఉదకస్స అన్తో నిముగ్గానేవ హుత్వా పుసన్తి వడ్ఢన్తి, తాని అన్తోనిముగ్గపోసీని. **దీపితానీతి** అట్ఠకథాయం పకాసితాని, ఇధేవ వా ‘‘**అఞ్ఞానిపీ**’’తిఆదినా దస్సితాని. **ఉగ్ఘటితఞ్ఞూతి** ఉగ్ఘటనం నామ ఞాణుగ్ఘటనం, ఞాణేన ఉగ్ఘటితమత్తేసేవ జానాతీతి అత్థో. విపఞ్చితం విత్థారితమేవ అత్థం జానాతీతి **విపఞ్చితఞ్ఞూ**. నిద్దేసాదీహి ధమ్మాభిసమయాయ నేతబ్బోతి **నేయ్యో**. పజ్జతి అత్థో ఏతేనాతి పదం, పజ్జతే ఞాయతేతి వా పదం, తదత్థో. పదం పరమం ఏతస్స, న సచ్చాభిసమ్బోధోతి **పదపరమో**.

ఉదాహటవేలాయాతి ఉదాహారే ధమ్మస్స ఉద్దేసే ఉదాహటమత్తేయేవ. **ధమ్మాభిసమయోతి** చతుసచ్చధమ్మస్స ఞాణేన సద్ధిం అభిసమయో. **అయం వుచ్చతీతి** అయం ‘‘చత్తారో సతిపట్ఠానా’’తిఆదినా నయేన సంఖిత్తేన మాతికాయ ఠపియమానాయ దేసనానుసారేన ఞాణం పేసేత్వా అరహత్తం గణ్హితుం సమత్థో పుగ్గలో ‘‘ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ’’తి వుచ్చతి. **అయం వుచ్చతీతి** సంఖిత్తేన మాతికం ఠపేత్వా విత్థారేన అత్థే విభజియమానే అరహత్తం పాపుణితుం సమత్థో పుగ్గలో ‘‘విపఞ్చితఞ్ఞూ’’తి వుచ్చతి. **ఉద్దేసతోతి** ఉద్దేసహేతు. ఉద్దిసన్తస్స ఉద్దిసాపేన్తస్స వాతి అత్థో. **పరిపుచ్ఛతోతి** అత్థం పరిపుచ్ఛన్తస్స. **అనుపుబ్బేన ధమ్మాభిసమయో హోతీతి** అనుక్కమేన అరహత్తప్పత్తి హోతి. **న తాయ జాతియా ధమ్మాభిసమయో హోతీతి** తేన అత్తభావేన మగ్గం వా ఫలం వా అన్తమసో ఝానం వా విపస్సనం వా నిబ్బత్తేతుం న సక్కోతి. **అయం వుచ్చతి పదపరమోతి** అయం పుగ్గలో ఛబ్బిధం బ్యఞ్జనపదం ఛబ్బిధం అత్థపదన్తి ఇదం పదమేవ పరమం అస్సాతి పదపరమోతి వుచ్చతీతి అత్థో.

వాసనా హోతీతి దేసనా ఫలవోహారేన వాసనా హోతీతి వుత్తా. న హి కాచి బుద్ధానం దేసనా నిరత్థకా. **యేతి** యే దువిధే పుగ్గలే. విభఙ్గే **కమ్మావరణేనాతి** పఞ్చవిధేన ఆనన్తరియకమ్మేన. **విపాకావరణేనాతి** అహేతుకపటిసన్ధియా. యస్మా పన దుహేతుకానమ్పి అరియమగ్గపటివేధో నత్థి, తస్మా దుహేతుకా పటిసన్ధిపి విపాకావరణమేవాతి వేదితబ్బా. **కిలేసావరణేనాతి**

నియతమిచ్ఛాదిట్ఠియా. **అస్సద్ధాతి** బుద్ధాదీసు సద్ధారహితా. **అచ్ఛన్దికాతి** కత్తుకమ్యతాఛన్దరహితా. ఉత్తరకురుకా మనుస్సా అచ్ఛన్దికట్ఠానం పవిట్ఠా. **దుప్పఞ్ఞాతి** భవఙ్గపఞ్ఞాయ పరిహీనా. భవఙ్గపఞ్ఞాయ పన పరిపుణ్ణాయపి యస్స భవఙ్గచలనం లోకుత్తరస్స పచ్చయో న హోతి, సోపి దుప్పఞ్ఞో ఏవ నామ. **అభబ్బా నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తన్తి** కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తనియామసఙ్ఖాతం మగ్గం ఓక్కమితుం అధిగన్తుం అభబ్బా. **న కమ్మావరణేనాతిఆదీని** వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బాని. **రాగచరితాదిఆదీసు** యం వత్తబ్బం, తం **పరమత్థదీపనియం విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౪౩) వుత్తనయేన వేదితబ్బం.

నిబ్బానస్స ద్వారం పవిసనమగ్గో **వివరిత్వా ఠపితో** మహాకరుణూపనిస్సయేన సయమ్భుఞాణేన అధిగతత్తా. **సద్ధం పముఞ్చన్తూతి** అత్తనో సద్ధం ధమ్మసమ్పటిచ్ఛనయోగ్యం కత్వా విస్సజ్జేన్తు, సద్దహనాకారేన నం ఉపట్ఠపేన్తూతి అత్థో. సుఖేన అకిచ్ఛేన పవత్తనీయతాయ **సుప్పవత్తితం. న భాసిం** న భాసిస్సామీతి చిన్తేసిం.

సత్థు సన్తికం ఉపగతానం దేవానం బ్రహ్మునఞ్చ తస్స పురతో అన్తరధానం నామ అతిట్ఠనన్తి ఆహ ‘‘**సకట్ఠానమేవ గతో**’’తి. సద్ధిన్ద్రియాది సమ్మాదిట్ఠిఆదికో ధమ్మో ఏవ వినేయ్యసన్తానే పవత్తనట్ఠేన చక్కన్తి **ధమ్మచక్కం**. అథ వా **చక్కన్తి** ఆణా. **ధమ్మన్తి** దేసనా. అథ వా అత్థధమ్మతో అనపేతత్తా ధమ్మఞ్చ తం పవత్తనట్ఠేన చక్కఞ్చాతి **ధమ్మచక్కం**. ధమ్మేన ఞాయేన చక్కన్తిపి **ధమ్మచక్కం**. యథాహ ‘‘ధమ్మఞ్చ పవత్తేతి చక్కఞ్చాతి ధమ్మచక్కం, చక్కఞ్చ పవత్తేతి ధమ్మఞ్చాతి ధమ్మచక్కం, ధమ్మేన పవత్తేతీతి ధమ్మచక్కం, ధమ్మచరియాయ పవత్తేతీతి ధమ్మచక్క’’న్తిఆది (పటి॰ మ॰ ౨.౪౦-౪౧). **పవత్తేసీతి** పట్ఠపేసి.

బ్రహ్మయాచనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. గారవసుత్తవణ్ణనా

౧౭౩. **అయం వితక్కోతి** అయం ‘‘కిన్తాహం విహరేయ్య’’న్తి ఏవం పవత్తితవితక్కో. **అఞ్ఞస్మిన్తి** పరస్మిం. అత్తా న హోతీతి హి అఞ్ఞో, పరో. సో పనేత్థ న యో కోచి అధిప్పేతో, అథ ఖో గరుట్ఠానీయో. తేనాహ ‘‘**కఞ్చి గరుట్ఠానే అట్ఠపేత్వా**’’తి. పతిస్సవతి గరునో ‘‘ఆమా’’తి సమ్పటిచ్ఛతీతి పతిస్సో, న పతిస్సోతి **అప్పతిస్సో. పతిస్సయరహితో** గరుపస్సయరహితోతి అత్థో.

సదేవకేతి అవయవేన విగ్గహో సముదాయో సమాసత్థో. సదేవకగ్గహణేన పఞ్చకామావచరదేవగ్గహణం పారిసేసఞాయేన ఇతరేసం పదన్తరేహి సఙ్గహితత్తా, సమారకగ్గహణేన ఛట్ఠకామావచరదేవగ్గహణం పచ్చాసత్తిఞాయేన. తత్థ హి మారో జాతో తన్నివాసీ చ హోతి. సబ్రహ్మకవచనేన బ్రహ్మకాయికాదిబ్రహ్మగ్గహణం పచ్చాసత్తిఞాయేనేవ. ‘‘సస్సమణబ్రాహ్మణియా పజాయా’’తి సాసనస్స పచ్చత్థికసమణబ్రాహ్మణగ్గహణం. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం అపచ్చత్థికానం అసమితపాపానం అబాహితపాపానఞ్చ సమణబ్రాహ్మణానం తేనేవ వచనేన గహితత్తా. కామం ‘‘సదేవకే’’తిఆదివిసేసనానం వసేన సత్తవిసయో లోకసద్దోతి విఞ్ఞాయతి తుల్యయోగవిసయత్తా తేసం. ‘‘సలోమకో సపక్ఖకో’’తిఆదీసు పన అతుల్యయోగేపి అయం సమాసో లబ్భతీతి బ్యభిచారదస్సనతో పజాగహణన్తి పజావచనేన సత్తలోకగ్గహణం. దేవభావసామఞ్ఞేన మారబ్రహ్మేసు గహితేసుపి ఇతరేహి తేసం లబ్భమానవిసేసదస్సనత్థం విసుం గహణన్తి దస్సేన్తో ‘‘**మారో**

నామా''తిఆదిమాహ. మారో బ్రహ్మేనమ్పి విచక్ఖుకమ్మాయ పహోతీతి ఆహ ''**సబ్బేస**''న్తి. **ఉపరీతి** ఉపరిభావే. **బ్రహ్మేతి** దససహస్సిబ్రహ్మేనం సన్ధాయాహ. తథా చాహ ''**దసహి అఙ్గులీహీ**''తిఆది. ఇధ దీఘనికాయాదయో వియ బాహిరకానమ్పి గన్థనికాయో లబ్భతీతి ఆహ ''**ఏకనికాయాదివసేనా**''తి.

వత్థువిజ్జాదీతి ఆది-సద్దేన విజ్జాట్ఠానాని సఙ్గహితాని. యథాసకం కమ్మకిలేసేహి పజాతత్తా నిబ్బత్తత్తా పజా, సత్తనికాయో. తస్సా **పజాయ. సదేవమనుస్సాయాతి** వా ఇమినా సమ్ముతిదేవగ్గహణం తదవసిట్ఠమనుస్సలోకగ్గహణఞ్చ దట్ఠబ్బం. ఏవం భాగసో లోకం గహేత్వా యోజనం దస్సేత్వా ఇదాని అభాగసో లోకం గహేత్వా యోజనం దస్సేతుం ''**అపిచేత్థా**''తిఆది వుత్తం. **లోకవసేన వుత్తాని** ''లోకీయన్తి ఏత్థ కమ్మకమ్మఫలానీ''తి కత్వా, **పజావసేన** ''హేతుపచ్చయేహి పజాయతీ''తి కత్వా. **సీలసమ్పన్నతరన్తి** ఏత్థ పరిపుణ్ణసమ్పన్నతా అధిప్పేతా ''సమ్పన్నం సాలికేదార''న్తిఆదీసు (జా. ౧.౧౪.౧) వియ. తేనాహ ''**అధికతరన్తి అత్థో**''తి. పరిపుణ్ణమ్పి ''అధికతర''న్తి వత్తబ్బతమరహతి. **సేసేసూతి** ''సమాధిసమ్పన్నతర''న్తిఆదీసు.

కారణన్తిఆదీసు కారణన్తి యుత్తిం. **అత్థన్తి** అవిపరీతత్థం. **వుడ్ఢిన్తి** అభివుడ్ఢినిమిత్తం.

ఇమినా వచనేనాతి ఇమస్మిం సుత్తే అనన్తరం వుత్తవచనేన. న కేవలం ఇమినావ, సుత్తన్తరమ్పి ఆనేత్వా పటిబాహితబ్బోతి దస్సేన్తో ''**న మే ఆచరియో అత్థీ**''తిఆదిమాహ. ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం **సుమఙ్గలవిలాసినియా దీఘనికాయట్ఠకథాయ** (దీ. ని. అట్ఠ. ౩.౧౬౨) వుత్తమేవ. **సరన్తి** కరణే ఏతం పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ''**సరన్తేనా**''తి, **సరన్తి** వా సరణహేతూతి అత్థో.

గారవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. బ్రహ్మదేవసుత్తవణ్ణనా

౧౭౪. ఏకకోతి వివేకట్ఠితతాయ నిస్సటో. గణసఙ్గణికాభావో తస్సానేన దీపితో, కిలేససఙ్గణికాభావో పన ''**అప్పమత్తో**''తిఆదీహి పకాసితో. **పేసితత్తోతి** నిబ్బానం పతి పేసితచిత్తో. **సమ్మదేవాతి** ఞాయేనేవ. సో పన యది ఆగమనతో పట్ఠాయ లబ్భతి, వత్తబ్బమేవ నత్థి, అథ పటిపదారమ్భతో పట్ఠాయ లబ్భతి, ఏవమ్పి వట్టతేవాతి దస్సేతుం ''**యథా వా తథా వా**''తిఆది వుత్తం. అగ్గమగ్గాధిగమేన అసమ్మోహపటివేధస్స సిఖాప్పత్తత్తా మగ్గధమ్మేసు వియ ఫలధమ్మేసుపి సాతిసయో అసమ్మోహోతి ''సయం అభిఞ్ఞా''తి వుత్తన్తి ఆహ ''**సామం జానిత్వా**''తి. యథా జాననా పనస్స సచ్ఛికరణం అత్తపచ్చక్ఖకిరియాతి ''సచ్ఛికత్వా''తి వుత్తన్తి ఆహ ''**పచ్చక్ఖం కత్వా**''తి. తథా సచ్ఛికిరియా చస్స విపస్సనాపటిలాభోతి ''ఉపసమ్పజ్జా''తి వుత్తన్తి ఆహ ''**పటిలభిత్వా**''తి. **ఏతేనాతి** ''ఖీణా జాతీ''తిఆదివచనేన.

జాతి ఖీణాతి ఏత్థ జాతిసీసేన తబ్బికారవన్తో ఖన్ధా వుత్తా. **పుబ్బేవ ఖీణత్తాతి** మగ్గాధిగమనతో పగేవ అతీతభావేనేవ ఖీణత్తా. **తత్థ** అనాగతేసు. **వాయామాభావతోతి** అవిజ్జమానత్తా. అనాగతభావసామఞ్ఞం గహేత్వా లేసేన వుత్తం. **న పచ్చుప్పన్నా విజ్జమానత్తాతి** సంకిలిట్ఠా చ మగ్గభావనాతి సియాతి వచనసేసో. యథా అజాతఫలతరుణరుక్ఖమూలే ఛిన్నే ఆయతిఉప్పజ్జనారహాని ఫలాని ఛేదనపచ్చయా అనుప్పజ్జమానాని నట్ఠాని నామ హోన్తి, ఏవమేవ భావనాయ అసతి

ఉప్పజ్జనారహా కిలేసా తప్పచ్చయా జాతి చ మగ్గభావనాయ సతి న ఉప్పజ్జమానా పహీనాతి వుచ్చన్తీతి ఇమమత్థం దస్సేతి ''**మగ్గస్స పనా**''తిఆదినా. **అనుప్పాదధమ్మతం ఆపజ్జనేన** ఞాణేన ఖీణరాగవసేన.

సోళసకిచ్చభావాయాతి సోళసకిచ్చతాయ, సోళసవిధస్స వా కిచ్చస్స భావాయ ఉప్పాదనాయ. పాళియం **సపదానన్తి** సపదానచారో వుత్తో భావనపుంసకనిద్దేసేనాతి ఆహ ''**సపదానచార**''న్తి. **అనుక్కమ్మాతి** అనతిక్కమిత్వా. **ఆహుతిపిణ్డన్తి** జుహితబ్బపిణ్డం, జుహనవసేన అగ్గిమ్హి పక్ఖిపితబ్బపాయాసపిణ్డన్తి అధిప్పాయో. **భూతబలికమ్మన్తి** తథా పక్ఖిపిత్వా బలికమ్మకరణం. **హరితుపలిత్తన్తి** అల్లగోమయేన కతపరిభణ్డం. **వనమాలపరిక్ఖిత్తన్తి** మనోహరాహి వనపుప్ఫమాలాహి పరిక్ఖిత్తం. **ధూమకటచ్ఛూతి** ధూమపానం. **సీలగన్ధన్తి** సీలం పటిచ్చ ఉప్పన్నకిత్తిగన్ధం. **ఘాయమానస్సాతి** ఉపగతం గణ్హన్తస్స.

ఇమమ్హా ఠానాతి ఇమస్మా మనుస్సానం వసనట్ఠానా, మహాపథవితలతోతి అధిప్పాయో. **సబ్బహేట్ఠిమోతి** బ్రహ్మపారిసజ్జానం వాసబ్రహ్మలోకమాహ. **బ్రహ్మపథో నామ చత్తారి కుసలజ్ఝానాని** బ్రహ్మలోకమగ్గభావతో. **జీవితపథో నామ** జీవితపవత్తిఉపాయభావతో. ''భుఞ్జతు భవం మహాబ్రహ్మా''తి వచనం సన్ధాయాహ ''**కిం జప్పసీ**''తిఆది. **తిణబీజానీతి** సాలితణ్డులాదీని. **గోయూసన్తి** ఖీరం జిగుచ్ఛన్తో వదతి. అయమ్పి అత్థో ''సేతాదినో బ్రహ్మభక్ఖో''తి వదన్తేన దీపితోతి.

అతిదేవపత్తోపి పఞ్చఖన్ధూపధీనం అత్థితాయ కిలేసూపధిఆదీనంయేవ విరహితభావో గహితో. అఞ్ఞత్ర హి భావపచ్చయం తదత్థో విఞ్ఞాయతీతి ఆహ ''**అతిదేవభావం పత్తో**''తి. యస్మా బ్రహ్మానోపి దేవగతిపరియాపన్నత్తా దేవా ఏవ, తస్మా వుత్తం ''**అతిబ్రహ్మభావం పత్తో**''తి.

అత్తానం భావేత్వాతి సీలాదీహి గుణేహి అత్తానం వడ్ఢేత్వా పరిబ్రూహిత్వా ఠితో.

పుథుజ్జనా తసా తణ్హామానదిట్ఠిపరిత్తాసవసేన తాసనతో. **ఖీణాసవా థావరా నామ** సబ్బసో గతీసు సఞ్చరణాభావతో. తథా హి చతున్నం సచ్చానం సబ్బసో అదిట్ఠత్తా భవదాయజ్జస్స తణ్హాదాసబ్యస్స భావతో ఏకచ్చాసు గతీసు సఞ్చరణసభావతో సేక్ఖా థావరా న హోన్తి. **భజమానాతి** భజాపియమానా. **థావరపక్ఖమేవ భజన్తి** సబ్బసేట్ఠపక్ఖం ఏకన్తపసట్ఠం భజమానభావం ఉపాదాయ.

పహీనకిలేసో ఖీణాసవో **విసేనో**. సుఖం ఆయతి సుఖాయతి, తస్స కారకం **సుఖాయతికం**.

బ్రహ్మదేవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. బకబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా

౧౭౫. ''సస్సతో అత్తా చ లోకో చా''తి ఏవం పవత్తా దిట్ఠి **సస్సతదిట్ఠి. సహ కాయేనాతి** సహ తేన బ్రహ్మత్తభావేన. **బ్రహ్మట్ఠానన్తి** అత్తనో బ్రహ్మవత్థుం. **అనిచ్చం ''నిచ్చ''న్తి వదతి** అనిచ్చతాయ అత్తనో అపఞ్ఞాయమానత్తా. **థిరన్తి** దళ్హం, వినాసాభావతో సారభూతన్తి అత్థో. ఉప్పాదవిపరిణామాభావతో **సదా విజ్జమానం. కేవలన్తి** పరిపుణ్ణం. తేనాహ ''**అఖణ్డ**''న్తి. **కేవలన్తి** వా జాతిఆదీహి అసమ్మిస్సం, విరహితన్తి అధిప్పాయో. ఉప్పాదాదీనం అభావతో ఏవ **అచవనధమ్మం. కోచి జాయనకో...పే.... ఉపపజ్జనకో వా నత్థి** నిచ్చభావతో ఠానేన సద్ధిం తన్నివాసీనం. నిచ్చభావఞ్హి సో పటిజానాతి. **తిస్సో**

ఝానభూమియోతి దుతియతతియచతుత్థఝానభూమియో. చతుత్థఝానభూమివిసేసా హి అసఞ్ఞసుద్ధావాసారుప్పభవా. **నిబ్బానన్తి** వా ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, న పరిసమాపనత్థో, తస్మా "సబ్బ"న్తి ఇమినా "అసఞ్ఞ...పే.... భవా"తి వుత్తం సఙ్గణ్హాతి. **పటిబాహతీ**తి సన్తంయేవ సమానం అజానన్తోవ "నత్థీ"తి పటిక్ఖిపతి. **ఏకే** ఉత్తరవిహారవాసినో.

హేట్ఠూపపత్తికోతి హేట్ఠా భూమీసు ఉప్పన్నఉపపత్తికో. ఇదాని తమత్థం వివరితుం ''**అనుప్పన్నే**''తిఆది వుత్తం. **హేట్ఠుపపత్తికం కత్వా**తి యథారితభూమితో హేట్ఠా తతియఝానభూమియం ఉపపత్తిఝానం కత్వా, న ఉపరిఝానస్స వియ పత్థనామత్తన్తి అధిప్పాయో. **పఠమకాలే**తి తస్మిం భవే పఠమకాలే. **అఞ్ఞాసి** ఆసన్నభావతో. **ఉభయన్తి** తం తం అత్తనా కతకమ్మఞ్చేవ నిబ్బత్తట్ఠానఞ్చాతి ఉభయం. **పముస్సిత్వా** నిబ్బత్తిం అనుపధారేన్తో.

అవిజ్జాయ గతోతి అవిజ్జాయ సహ పవత్తో. సహయోగే హి ఇదం కరణవచనం. తేనాహ ''**సమన్నాగతో**''తి. **అఞ్ఞాణీ**తి అవిద్వా. పఞ్ఞాచక్ఖువిరహతో **అన్ధీభూతో**, అన్ధభావం ఆపన్నోతి అత్థో. అనాగతే సద్దో హోతాయం "వక్ఖతీ"తి యత్రసద్దపయోగేన, అత్థో పన వత్తమానకాలికో. తేనాహ ''**భణతీ**''తి. తేనాహ ''**యత్రా**''తిఆది.

మగ్గచోరోతి మగ్గపరిబున్ధకచోరో. **సన్తజ్జియమానో**తి "అవిజ్జాగతో వత, భో, బకో బ్రహ్మా"తిఆదినా సన్తజ్జియమానో. **సతిం లభిత్వా**తి తేనేవ సన్తజ్జనేన యోనిసో ఉమ్ముజ్జిత్వా పురిమజాతివిసయం సతిం లభిత్వా. **నిప్పీళితుకామో**తి ఘంసేతుకామో దోసం దస్సేతుకామో "ఇదం పస్స యావఞ్చ తే అపరద్ధ"న్తి. **పుఞ్ఞకమ్మా**తి పుఞ్ఞకారినో. **వేదేహి** ఞాణేహి **గతత్తా** పవత్తత్తా. **అన్తిమా బ్రహ్ముపపత్తీ**తి సబ్బపచ్ఛిమా బ్రహ్మాభావప్పత్తి. **అస్మాభిజప్పన్తీ**తి అస్మే అభిజప్పన్తి. ఆయువణ్ణాదివసేన బ్రూహితగుణత్తా **బ్రహ్మా**. అఞ్ఞేహి మహన్తా బ్రహ్మా **మహాబ్రహ్మా**. **అభిభూ**తి తం బ్రహ్మాలోకం జేట్ఠకభావేన అభిభవిత్వా ఠితో. **అనభిభూతో**తి అఞ్ఞేహి న అభిభూతో. **అఞ్ఞదత్థూ**తి ఏకంసవచనమేతం. దస్సనవసేన **దసో**, సబ్బం పస్సతీతి అధిప్పాయో. **వసవత్తీ**తి సబ్బజనం వసే వత్తేతి. **ఇస్సరో**తి లోకే ఇస్సరో. **కత్తా నిమ్మాతా**తి లోకస్స కత్తా నిమ్మాతా. **సేట్ఠో సజితా**తి అయం లోకస్స ఉత్తమో సంవిభజితా చ. **వసీ పితా భూతభబ్యాన**న్తి ఆచిణ్ణవసితా వసీ, అయం పితా భూతానం నిబ్బత్తానం భబ్యానం సమ్భవేసీనన్తి **పత్థేన్తి** వికత్థేన్తి **పిహేన్తి** మానేన్తి.

ఏతన్తి విపరీతసఞ్ఞావసేన "ఇదం నిచ్చం ఇదం ధువం ఇదం సస్సత"న్తిఆదినా వుత్తం ఏతం అప్పం పరిత్తకన్తి తం భగవా పరిచ్ఛిన్దిత్వా దస్సేతి. తం పన "ఏకస్మిం కోసలకే తిలవాహే వస్ససతే వస్ససతే ఏకేకతిలుద్ధారే కయిరమానే తిలాని పరిక్ఖయం గచ్ఛన్తి, న త్వేవ అబ్బుదే ఆయూ"తి ఏవం వుత్తో అబ్బుదో, తంవసేన వీసతిగుణం నిరబ్బుదో, తేసం నిరబ్బుదానం వసేన నిరబ్బుదసతసహస్సం. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారతో పన పదుమే ఆయునో వస్సగణనా ఇమస్మింయేవ సంయుత్తే పరతో ఆగమిస్సతి. **అనన్తదస్సీ**తి అనన్తస్స ఞేయ్యస్స అనవసేసతో దస్సీ. **వతసీలవత్త**న్తి సమాదానవసేన వతభూతం చారిత్తసీలవసేన సమాచిణ్ణత్తా సీలవత్తం. తం పన ఏకమేవాతి ఆహ ''**సీలమేవా**''తి.

అపాయేసీతి ఏత్థ యదా సో పిపాసితే మనుస్సే పానీయం పాయేసి, తం సముదాగమతో పట్ఠాయ దస్సేతుం ''**తత్రా**''తిఆది ఆరద్ధం. **పుబ్బే**తి పురిమజాతియం. ఏస బ్రహ్మా "జరామరణస్స అన్తం కరిస్సామీ"తి అజ్ఝాసయవసేన ఝానం నిబ్బత్తేత్వా బ్రహ్మాలోకే నిబ్బత్తి, సో తత్థ నిబ్బానసఞ్ఞీ అహోసి. **ఝానరతియా వీతినామేతీ**తి తదా తస్సా కిరియాయ అవిచ్ఛేదతో పవత్తిం ఉపాదాయ వత్తమానపయోగో. రత్తన్ధకారే పురతో పురతో గచ్ఛన్తస్స సకటస్స అనుస్సరణవసేన గచ్ఛన్తానం సకటానం నివత్తనం హోతీతి ''**సబ్బసకటాని తథేవ నివత్తిత్వా**''తి వుత్తం.

కమ్మసజ్జాతి యుద్ధసజ్జా. **విలోప**న్తి విలుత్తభణ్డం. **ఏణికూలస్మి**న్తి ఏత్థ “పనిహతాయ నిచ్చగఙ్గాయ నామ”న్తి కేచి. “ఏణిమిగబహులతాయ సో గఙ్గాయ తీరప్పదేసో ఏణికూలన్తి వుత్త”న్తి అపరే. **గఙ్గేయ్యకో**తి గఙ్గాసన్నివాసీ.

బద్ధచరోతి పటిబద్ధచరియో. తేనాహ ‘‘**అన్తేవాసికో**’’తి. **యస్మా బుద్ధో** సబ్బఞ్ఞూ, తస్మా అఞ్ఞాసి, ఇధ మయ్హం పముట్ఠఞ్చ సబ్బం జానాసీతి అధిప్పాయో. **సబ్బం బ్రహ్మలోకం ఓభాసయన్తో** సబ్బమ్పిమం బ్రహ్మలోకం భగవా ఓభాసం అభిభవిత్వా అనఞ్ఞసాధారణం అత్తనో ఓభాసం ఓభాసేన్తో తిట్ఠతి.

బకబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అఞ్ఞతరబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా

౧౭౬. తేజోకసిణపరికమ్మం కత్వాతి “తేజోకసిణపరికమ్మజ్ఝానం సమాపజ్జిస్సామీ”తి చిత్తుప్పాదో ఏవేత్థ తేజోకసిణపరికమ్మం. న హి బుద్ధానం అఞ్ఞేసం వియ తత్థ ఝానసమాపజ్జనేన పరికమ్మపపఞ్చో అత్థి సబ్బత్థేవ చిణ్ణవసీభావస్స పరముక్కంసభావప్పత్తత్తా. తస్స కిర బ్రహ్మునో “యథాహం ఏవం మహానుభావో అఞ్ఞో నత్థీ”తి లద్ధి, యం సన్ధాయ వుత్తం – “నత్థి సో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా, యో ఇధ ఆగచ్ఛేయ్యా”తి. భగవా తస్స తం లద్ధిం విస్సజ్జేతుం తేజోధాతుం సమాపజ్జిత్వా తస్స ఉపరి ఆకాసే నిసీది. తేన వుత్తం ‘‘**తేజోధాతుం...పే.... తథాగతం దిస్వా**’’తి. అట్ఠివేధం వియం విజ్ఝితబ్బో **అట్ఠివేధీ,** యథా అట్ఠిం విజ్ఝిత్వా అట్ఠిమిఞ్జం ఆహచ్చ తిట్ఠతి, ఏవం విజ్ఝితబ్బోతి అత్థో. అయం పన అట్ఠివేధీ వియ **అట్ఠివేధీ,** యథా సో లద్ధిం విస్సజ్జేతి, ఏవం పటిపజ్జితబ్బోతి అత్థో. **సేసాన**న్తి మహాకస్సపమహాకప్పినఅనురుద్ధత్థేరానం.

అఞ్ఞబ్రహ్మసరీరవిమానాలఙ్కారాదీనం పభాతి బ్రహ్మానం సరీరప్పభా విమానప్పభా అలఙ్కారవత్థాదీనం పభాతి ఇమస్మిం బ్రహ్మలోకే ఇమా సబ్బా పభా అత్తనో పభస్సరభావేన అభిభవన్తం. **నత్థి మే సా**తి ఇదాని మే సా దిట్ఠి నత్థి, “నత్థి సో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా, యో ఇధ ఆగచ్ఛేయ్యా”తి అయం లద్ధి నత్థి. తేనాహ ‘‘**తత్రాస్స...పే.... పహీనా**’’తి. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం సమాగమే. యథా తస్స బ్రహ్మునో సబ్బసో దిట్ఠిగతం విముచ్చతి ధమ్మచక్ఖు ఉప్పజ్జతి, ఏవం **మహన్తం ధమ్మదేసనం దేసేసి.**

“అజ్జాపి తే, ఆవుసో”తిఆదినా వుత్తేన **తత్తకేనేవ. సరూపేన వుత్తా**తి పఠమేన పాదేన చతస్సో, దుతియేన ఏకన్తి ఏవం పఞ్చ అభిఞ్ఞా సరూపేన వుత్తా. కస్మా ఏత్థ దిబ్బసోతం నాగతన్తి? ఆహ ‘‘**తాసం వసేన ఆగతమేవా**’’తి. యేన ఇమా లోకుత్తరా అభిఞ్ఞా అధిగతా, న తస్స దిబ్బసోతసమ్పాదనం భారియం పటిపక్ఖవిగమేన సుఖేనేవ ఇజ్ఝనతో.

అఞ్ఞతరబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. బ్రహ్మలోకసుత్తవణ్ణనా

౧౭౭. పచ్చేకం ద్వారబాహన్తి పచ్చేకం ద్వారబాహం. పచ్చేక-సద్దో చేత్థ ఆవుత్తివసేన వేదితబ్బో; “పచ్చేకం పచ్చేక”న్తి ఆహ ‘‘**ఏకేకో ఏకేక**’’న్తి. తేసు హి ఏకో పచ్చేకబ్రహ్మా గన్ధకుటియా ఏకద్వారబాహం నిస్సాయ ఠితో, అపరో అఞ్ఞం.

పచ్చేకబ్రహ్మాతి చ ఏకచారీ బ్రహ్మా, న పరిసచారీ బ్రహ్మాతి అత్థో. సమిద్ధి నామ సగ్గే సుఖుపకరణేహి, బ్రహ్మానఞ్చ ఝానం సుఖుపకరణన్తి **ఝానసుఖేన సమిద్ధో**తి. సమ్పత్తియా వేపుల్లప్పత్తతా బ్రహ్మానఞ్చ అభిఞ్ఞాగుణేహి వేపుల్లప్పత్తీతి ఆహ **''ఫీతోతి అభిఞ్ఞాపుప్ఫేహి సుపుప్ఫితో**''తి. **అసహన్తో**తి నసహన్తో నరోచేన్తో.

సతపదన్తి సతసద్దో. **రూపవసేనా**తి రూపసద్దవసేన, రూపసద్దేన సద్ధిన్తి అత్థో. తథా **పన్తివసేనా**తి ఏత్థాపి. **ఏకచ్చే**తి ఏకే మిగారీ, తేసం బ్యగ్ఘీనిసారూపకానం పఞ్చసతానీతి అత్థో. ''**కస్స అఞ్ఞస్స ఉపట్ఠానం గమిస్సామీ**''తి విమానసమ్పత్తియం విమ్హయక్ఖికో అహఙ్కారవసేన వదతి. రణన్తి నిన్దన్తి ఏతేహీతి **రణా,** దోసా. విరోధిపచ్చయసన్నిపాతే వికారుప్పత్తి రుప్పనం రూపస్స పవేధనన్తి ఆహ ''**సీతాదీహి చ నిచ్చం పవేధిత**''న్తి. **సుమేధో** సున్దరపఞ్ఞో **నో సత్థా రూపే న రమతి,** కిం పన మన్దపఞ్ఞో రూపే సరణఞ్చ పవేధితఞ్చ అపస్సన్తో రమసీతి అధిప్పాయో.

బ్రహ్మలోకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. కోకాలికసుత్తవణ్ణనా

౧౭౮. పమాణకరానం రాగాదీనం అభావతో ఖీణాసవో రాగాదివసేన న సక్కా ఇమం పమాతున్తి **అప్పమేయ్యో,** అప్పమేయ్యాని వా చత్తారి అరియసచ్చాని విఞ్ఞత్వా ఠితత్తా పమితం పమేయ్యం తస్స కతో పరిమేయ్యో నత్థి. తేనాహ **''ఖీణాసవో...పే.... దీపేతీ**''తి. **తన్తి** ఖీణాసవం. **పమేతుం** రన్ధగవేసీ హుత్వా వజ్జతో పరిచ్ఛిన్దితుం. యథాసభావతో తస్స మిననే నిహీనపఞ్ఞతాయ **అవకుజ్జపఞ్ఞం.**

కోకాలికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. కతమోదకతిస్ససుత్తవణ్ణనా

౧౭౯. కిం కుసలగవేసితాయ "కిం కుసలం అకుసల"న్తిఆదినా కిన్తి సుణాతి ఏతాయాతి **కిస్స వా వుచ్చతి పఞ్ఞా.**

కతమోదకతిస్ససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. తురూబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా

౧౮౦. ఆబాధో ఏతస్స అత్థీతి **ఆబాధికో. అనన్తరసుత్తే**తి అనాగతానన్తరే సుత్తే. **వరాకో**తి అనుగ్గహవచనమేవ, న నిప్పరియాయేన వుత్తవచనం. **పియసీలా**తి ఇమినా ఏతస్మిం అత్థే నిరుత్తినయేన "పేసలా"తి పదసిద్ధీతి దస్సేతి. **కబరక్ఖీనీ**తి బ్యాధిబలేన పరిభిన్నవణ్ణతాయ కబరభూతాని అక్ఖీని. **యత్తకన్తి** యం త్వం భగవతో వచనం అఞ్ఞథా కరోసి, తత్తకం **తయా అపరద్ధం,** తస్స పమాణం నత్థీతి అత్థో. యస్మా అనాగామినో నామ కామచ్ఛన్దబ్యాపాదా పహీనా హోన్తి, త్వఞ్చ దిట్ఠో కామచ్ఛన్దబ్యాపాదవసేన ఇధాగతో, తస్మా యావ తే ఇదం అపరద్ధన్తి అయమేవేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

అదిట్ఠిప్పత్తోతి అప్పత్తదిట్ఠినిమిత్తో. **గిలవిసో వియ** విసం గిలిత్వా ఠితో వియ. **కుఠారిసదిసా** మూలపచ్ఛిన్దనట్ఠేన. **ఉత్తమత్థే**తి అరహత్తే. **ఖీణాసవోతి వదతి** సునక్ఖత్తో వియ అచేలం కోరక్ఖత్తియం. **యో** అగ్గసావకో వియ **పసంసితబ్బో**

ఖీణాసవో, తం “దుస్సీలో అయ”న్తి యో వా వదతి. **సమకోవ విపాకో**తి పసంసియనిన్దా విజ్జమానగుణపరిధంసనవసేన పవత్తా యావ మహాసావజ్జతాయ కటుకతరవిపాకా, తావ నిన్దియపసంసాపి మహాసావజ్జతాయ సమవిపాకా తత్థ అవిజ్జమానగుణసమారోపనేన అత్తనో పరేసం మిచ్ఛాపటిపత్తిహేతుభావతో పసంసియేన తస్స సమభావకరణతో చ. లోకేపి హి అయం పురే సమణగారయ్హో హోతి, పగేవ దుప్పటిపన్నదుప్పటిపన్నోతి సమం కరోన్తీతి.

సకేనాతి అత్తనో సాపతేయ్యేన. **అయం అప్పమత్తకో అపరాధో** దిట్ఠధమ్మికత్తా సప్పతికారత్తా చ తస్స. **అయం మహన్తతరో కలి** కతూపచితస్స సమ్పరాయికత్తా అప్పతికారత్తా చ.

“నిరబ్బుదో”తి గణనావిసేసో ఏకోతి ఆహ **‘‘నిరబ్బుదగణనాయా’’**తి, సతసహస్సం నిరబ్బుదానన్తి అత్థో. నిరబ్బుదపరిగణనం పన హేట్ఠా వుత్తమేవ. **యమరియగరహీ నిరయం ఉపేతీ**తి ఏత్థ యథావుత్తం ఆయుప్పమాణం పాకతికేన అరియూపవాదినా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. “అగ్గసావకానం పన గుణమహన్తతాయ తతోపి అతివియ మహన్తతరా ఏవా”తి వదన్తి.

తురూబ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. కోకాలికసుత్తవణ్ణనా

౧౮౧. ద్వే కోకాలికనామకా భిక్ఖూ, తతో ఇధ అధిప్పేతం నిద్ధారేత్వా దస్సేతుం – **‘‘కో అయం కోకాలికో’’**తి? పుచ్ఛా. సుత్తస్స అట్ఠుప్పత్తిం దస్సేతుం – **‘‘కస్మా చ ఉపసఙ్కమీ’’**తి? పుచ్ఛా . **అయం కిరా**తిఆది యథాక్కమం తాసం విస్సజ్జనం. వివేకవాసం వసితుకామత్తా అప్పిచ్ఛతాయ చ **మా కస్సచి…పే.… వసింసు**.

పక్కమిస్సన్తీతి ఆఘాతం ఉప్పాదేసి అత్తనో ఇచ్ఛావిఘాతనతో. **థేరా భిక్ఖుసఙ్ఘస్స నియ్యాదయింసు** పయుత్తవాచాయ అకతత్తా థేరేహి చ అదీపితత్తా. **పుట్ఠేపి…పే.… మఞ్ఞే**తి ఇమినా థేరానం కోహఞ్ఞే ఠితభావం ఆసఙ్కతి అవణే వణం పస్సన్తో వియ, సుద్ధే ఆదాసతలే లేఖం ఉట్ఠాపేన్తో వియ చ.

అపరజ్ఝిత్వాతి భగవతో సమ్ముఖా “పాపభిక్ఖూ జాతా”తి వత్వా. ఆహ **‘‘సద్ధాయ ఆకరో పసాదావహో’’**తి. పవత్తసద్ధాయికో వాతి అత్థోతి ఆహ **‘‘సద్ధాతబ్బవచనో’’**తి.

పీళకా నామ బాహిరతో పట్ఠాయ అట్ఠిం భిన్దతి, ఇమా పన పఠమంయేవ అట్ఠిం భిన్దిత్వా ఉగ్గతా. **తరుణబేలువమత్తియో**తి తరుణబిల్లఫలమత్తియో. **విసగిలితో**తి ఖిత్తపహరణో. తఞ్చ బళిసం విససమఞ్ఞా లోకే. “ఆరక్ఖదేవతానం సుత్వా”తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధో.

మగధరట్ఠే సంవోహారతో **మాగధకో పత్థో,** తేన. తిలసకటం **తిలవాహో**తి వుత్తో. **పచ్చితబ్బట్ఠానస్సా**తి నిరయదుక్ఖేన పచ్చితబ్బపదేసస్స. **ఏతం** “అబ్బుదో”తి నామం.

వస్సగణనాతి ఏకతో పట్ఠాయ దసగుణితం అబ్బుదఆయుమ్హి, తతో పరం వీసతిగుణం నిరబ్బుదాదీసు వస్సగణనా వేదితబ్బా. **సబ్బత్థా**తి అబబాదీసు పదుమపరియోసానేసు సబ్బేసు నిరయేసు. **ఏసేవ నయో**తి హేట్ఠిమతో ఉపరిమస్స

ఉపరిమస్స వీసతిగుణతం అతిదిసతి.

కోకాలికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧. సనఙ్కుమారసుత్తవణ్ణనా

౧౮౨. పోరాణకత్తాతి నిబ్బత్తిత్వా చిరకాలత్తా. జాతత్తా జనో, తం ఇతో **జనేతో,** తస్మిం. **ఖత్తియో సేట్ఠో** లోకమరియాదపరిపాలనాదినా సమ్మాపటిపత్తియం సత్తానం నియోజనేన బహుకారత్తా. సో హి పరే తథా పటిపాదేన్తో సయమ్పి తత్థ పతిట్ఠితోయేవ హోతీతి సేట్ఠో వుత్తో. పటిపక్ఖవిజ్ఝనట్ఠేన పుబ్బేనివాసాదీనం విదితకరణట్ఠేన **విజ్జాతి.** సద్ధాహిరోత్తప్పబాహుసచ్చవీరియసతిపఞ్ఞాతి ఇమే **సత్త సద్ధమ్మా.** చరన్తి అగతపుబ్బం దిసం ఏతేహీతి **చరణాని,** సీలాదయో పన్నరస ధమ్మా.

సనఙ్కుమారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దేవదత్తసుత్తవణ్ణనా

౧౮౩. అప్పఞ్ఞత్తే ఏవ సిక్ఖాపదే ఛేజ్జగామికమ్మస్స కతత్తా సలిఙ్గేనేవ చ ఠితత్తా ''దేవదత్తో సాసనతో పక్కన్తో''తి న వత్తబ్బోతి **అచిరపక్కన్తేతి** ఏత్థ ''సాసనతో పక్కన్తే''తి అవత్వా **''వేళువనతో గయాసీసం గతే''**తి వుత్తం. పకతత్తో హి భిక్ఖుసఙ్ఘం భిన్దేయ్య, న అపకతత్తోతి. **వళవాయాతి** వళవాయ కుచ్ఛియం జాతం.

దేవదత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అన్ధకవిన్దసుత్తవణ్ణనా

౧౮౪. జనతన్తి జనానం సమూహం, జనసఞ్చరణట్ఠానన్తి అత్థో. **మనుస్సానం అనుపచారేతి** యత్తకే కసనాదికిచ్చం కరోన్తానం సఞ్చారో హోతి, ఏత్తకం అతిక్కమిత్వా అనుపచారే. **సంయోజనవిప్పమోక్ఖాతి** సంయోజనవిమోక్ఖహేతు. వివేకరతిం పవివేకసుఖజ్ఝానం అలభన్తో. **చిత్తానురక్ఖణత్థన్తి** పుబ్బే మం మనుస్సా ''అరఞ్ఞవాసేన పవివిత్తో అసంసట్ఠో ఆరద్ధవీరియో''తి మఞ్ఞింసు, ఇదాని గామన్తే వసన్తం దిస్వా గణసఙ్గణికాయ నివుట్ఠోతి అప్పసాదం ఆపజ్జిస్సన్తి. యదిపి మే ఇధ అభిరతి నత్థి, ఏవం సన్తేపి ఇధేవ వసిస్సామీతి విక్ఖిత్తచిత్తేన హుత్వా న వసితబ్బం, కో అత్థో చిత్తవసం గన్త్వాతి అధిప్పాయో. **సతిపట్ఠానపరాయణోతి** సతిపట్ఠానభావనారతో. ఏవం హిస్స గణవాసోపి పాసంసో వివేకవాసేన వినా సమణకిచ్చస్స అసిజ్ఝనతో.

వట్టభయతో పముత్తో అజ్ఝాసయవసేనాతి అధిప్పాయో.

నిసీది తత్థ భిక్ఖూతి ఇమినా సత్తూపలద్ధియా అనిస్సితత్తా యథారుచియా తేసం నిసజ్జం దస్సేతి. తేనాహ ''**ఇమినా**''తిఆది.

ఇమినా చ ఇమినా చ ఆకారేన జాతన్తి న అనుస్సవదస్సనమేతం, న అనుస్సవగ్గహణం. తక్కహేతు నయహేతు వా న వదామీతి యోజనా. పిటకం గన్థో సమ్పదీయతి ఏతస్సాతి **పిటకసమ్పదానం,** గన్థస్స ఉగ్గణ్హనతో తేన పిటకస్స ఉగ్గణ్హనకభావేన, కేనచి గన్థానుసారేన ఏవం న వదామీతి అత్థో. బ్రహ్మస్స సేట్ఠస్స ధమ్మస్స చరియం వాచసికం పవత్తతీతి **బ్రహ్మచరియం,** ధమ్మదేసనా. భావితేన మరణస్స సబ్బసో భాగేన విప్పహానేన **మరణపరిచ్చాగీనం.** తే చ ఖీణజాతికాతి ఆహ ''**ఖీణాసవాన**''న్తి.

దసధా దసాతి దసక్ఖత్తుం దస. **అఙ్గన్తి** పఞ్చసతాధికసహస్సతో అఙ్గం. **పుఞ్ఞభాగినోతి** వివట్టనిస్సితపుఞ్ఞస్స భాగినో తస్సా దేసనాయ ఏత్తకా సత్తా జాతాతి గణేతుం అహం న సక్కోమీతి దస్సేతి. **బ్రహ్మధమ్మదేసనన్తి** బ్రహ్మునా వుత్తం ఆహ.

అన్ధకవిన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అరుణవతీసుత్తవణ్ణనా

౧౮౫. అభిభూ సమ్భవోతి తేసం ద్విన్నం మహాథేరానం నామాని. తేసం విభాగం దస్సేతుం ''**తేసూ**''తిఆది వుత్తం. ఏతే ద్వే తస్స భగవతో అగ్గసావకాతి దస్సేతి. **అవజ్ఝాయన్తీతి** హేట్ఠా కత్వా చిన్తేన్తి. **ఖియ్యన్తి** తం లామకతో చిన్తేతబ్బతం పాపేన్తి పాపకతం కరోన్తి. **విత్థారయన్తాతి** తమేవ లామకతో చిన్తేతబ్బతం వేపుల్లం పాపేన్తా. సబ్బే పాసణ్డా అత్తనో అత్తనో సమయే సిద్ధన్తే సబ్బే దేవమనుస్సా అత్తనో అత్తనో సమయే పటిలాభే పటిలద్ధఅత్థే పురిసకారం వణ్ణయన్తీతి యోజనా.

ఆరమ్భవీరియన్తి మచ్చుసేనాసఙ్ఖాతకిలేసధునసే ఆరమ్భవీరియం, యా ''ఆరమ్భధాతూ''తి వుచ్చతి . **నిక్కమవీరియన్తి** కోసజ్జపటిపక్ఖభూతం వీరియం, యా ''నిక్కమధాతూ''తి వుచ్చతి. **పయోగం కరోథాతి** పరం పరం ఠానం అక్కమనతో తతోపి బలవతరం భావనాభియోగం పవత్తేథాతి అత్థో. తేనాహ ''పరక్కమథా''తి. **కిలేససేనా** నామ రాగాదికిలేససమూహో, సో మరణపచ్చయభావతో ''మచ్చునో సేనా''తి వుచ్చతి. తఞ్హి సన్ధాయ వుత్తం ''మహాసేనేన మచ్చునా''తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౭౨, ౨౭౫, ౨౭౬). ఖన్ధానం పఠమాభినిబ్బత్తి **జాతి,** తదఙ్గం పన తేసం పటిపాటి పవత్తం **సంసారోతి** అధిప్పాయేనాహ ''**జాతిఞ్చ సంసారఞ్చా**''తి. యస్మా ''ఏకమ్పి జాతిం ద్వేపి జాతియో''తిఆదీసు తస్మిం తస్మిం భవే ఆదాననిక్ఖేపపరిచ్ఛిన్న ఖన్ధప్పవత్తి ''జాతీ''తి వుచ్చతి, సా ఏవ యావ పరినిబ్బానా అపరాపరం పవత్తమానో సంసారో ''ఇతో చితో సంసరణ''న్తి కత్వా, తస్మా ఆహ ''**జాతిసఙ్ఖాతం వా సంసార**''న్తి. **పరిచ్ఛేదన్తి** పరియోసానం. ఓభాసం ఫరీతి సమ్బన్ధో. **ఆలోకట్ఠానేతి** అత్తనా కతఆలోకట్ఠానే. **ఆలోకకిచ్చం నత్థీతి** అన్ధకారట్ఠానే ఆలోకదస్సనం వియ ఆలోకట్ఠానే ఆలోకదస్సనకిచ్చం నత్థి. తస్మా తేసం సత్తానం ''కిం ఆలోకో అయం, కస్స ను ఖో అయం ఆలోకో''తి? **విచినన్తానం** చిన్తేన్తానం. **సబ్బేతి** సహస్సిలోకధాతుయం సబ్బే దేవమనుస్సా. **ఓసటాయ పరిసాయాతి** ధమ్మస్సవనత్థం సబ్బోసటాయ పరిచితపరిచ్ఛిన్నాయ పరిసాయ. **సద్దం సుణింసూతి** న కేవలం సద్దమేవ సుణింసు, అథ ఖో అత్థోపీతి యథాధిప్పేతో తేసం పకతిసవనుపచారే వియ పాకటో అహోసి, తిసహస్సిలోకధాతుం విఞ్ఞాపేసీతి.

అరుణవతీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పరినిబ్బానసుత్తవణ్ణనా

౧౮౬. **ఏవం తం కుసినారాయ హోతీ**తి యథా అనురోధపురస్స థూపారామో దక్ఖిణపచ్ఛిమదిసాయం, ఏవం తం ఉయ్యానం కుసినారాయ దక్ఖిణపచ్ఛిమదిసాయం హోతి. **తస్మా**తి యస్మా నగరం పవిసితుకామా ఉయ్యానతో ఉపేచ్చ వత్తన్తి గచ్ఛన్తి ఏతేనాతి **ఉపవత్తన**న్తి వుచ్చతి, తస్మా. **తన్తి** సాలపన్తిభావేన ఠితం సాలవనం. **అన్తరేనా**తి వేమజ్ఝే. అప్పమజ్జనం **అప్పమాదో,** సో పన అత్థతో ఞాణూపసంహితా సతి. యస్మా తత్థ సతియా బ్యాపారో సాతిసయో, తస్మా ''**సతిఅవిప్పవాసేనా**''తి వుత్తం. **అప్పమాదపదేయేవ పక్ఖిపిత్వా అభాసి** అత్థతో తస్స సకలస్స బుద్ధవచనస్స సఙ్గణ్హనతో.

ఝానాదీసు చిత్తే చ పరముక్కంసగతవసీభావతాయ ''ఏత్తకే కాలే ఏత్తకా సమాపత్తియో సమాపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయిస్సామీ''తి కాలపరిచ్ఛేదం కత్వా సమాపత్తిసమాపజ్జనం **పరినిబ్బానపరికమ్మ**న్తి అధిప్పేతం. **థేరో**తి అనురుద్ధత్థేరో.

అయమ్పి చాతి యథావుత్తపఞ్చసట్ఠియా ఝానానం సమాపన్నకథాపి సఙ్ఖేపకథా ఏవ. కస్మా? యస్మా భగవా తదా దేవసికం వళఞ్జనసమాపత్తియో సబ్బాపి అపరిహాపేత్వా సమాపజ్జి ఏవాతి దస్సేన్తో ''**నిబ్బానపురం పవిసన్తో**''తిఆదిమాహ. **చతువీసతి...పే.... పవిసిత్వా**తి ఏత్థ కేచి తావ ఆహు ''భగవా దేవసికం ద్వాదసకోటిసతసహస్సక్ఖత్తుం మహాకరుణాసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, ద్వాదసకోటిసతసహస్సక్ఖత్తుమేవ ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, తస్మా తదాపి చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా సమాపత్తియో సమాపజ్జతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా 'తథాగతం, భిక్ఖవే, అరహన్తం సమ్మాసమ్బుద్ధం ద్వే వితక్కా బహులం సముదాచరన్తి ఖేమో చ వితక్కో పవివేకో చ వితక్కో'తి (ఇతివు. ౩౮). ఖేమో హి వితక్కో భగవతో మహాకరుణాసమాపత్తిం పురేత్వా ఠితో, పవివేకవితక్కో అరహత్తఫలసమాపత్తిం. బుద్ధానం హి భవగ్గపరివాసో లహుకో మత్థకప్పత్తో సమాపత్తీసు వసీభావో, తస్మా సమాపజ్జనవుట్ఠానాని కతిపయచిత్తక్ఖణేహేవ ఇజ్ఝన్తి. పఞ్చ రూపావచరసమాపత్తియో చతస్సో అరూపసమాపత్తియో అప్పమఞ్ఞాసమాపత్తియా సద్ధిం నిరోధసమాపత్తి అరహత్తఫలసమాపత్తి చాతి ద్వాదసేతా సమాపత్తియో భగవా పచ్చేకం దివసే దివసే కోటిసతసహస్సక్ఖత్తుం పురేభత్తం సమాపజ్జతి, తథా పచ్ఛాభత్తన్తి ఏవం చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా దేవసికం వళఞ్జనకకసిణసమాపత్తియో''తి.

అపరే పనాహు ''యం తం భగవతా అభిసమ్బోధిదివసే పచ్ఛిమయామే పటిచ్చసముప్పాదఙ్గముఖేన పటిలోమనయేన జరామరణతో పట్ఠాయ ఞాణం ఓతారేత్వా అనుపదధమ్మవిపస్సనం ఆరభన్తేన యథా నామ పురిసో సువిదుగ్గం మహాగహనం మహావనం ఛిన్దన్తో అన్తరన్తరా నిసానసిలాయం ఫరసుం నిసితం కరోతి, ఏవమేవం నిసానసిలాసదిసియో సమాపత్తియో అన్తరన్తరా సమాపజ్జిత్వా ఞాణస్స తిక్ఖవిసదభావం సమ్పాదేతుం అనులోమపటిలోమతో పచ్చేకం పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు లక్ఖకోటిసమాపత్తిసమాపజ్జనవసేన సమ్మసనఞాణం పవత్తేతి, తదనుసారేన భగవా బుద్ధభూతోపి అనులోమపటిలోమతో పటిచ్చసముప్పాదఙ్గముఖేన విపస్సనావసేన దివసే దివసే లక్ఖకోటిఫలసమాపత్తియో సమాపజ్జతి, తం సన్ధాయ వుత్తం, 'చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా సమాపత్తియో పవిసిత్వా'''తి.

ఇమాని ద్వేపి సమనన్తరానేవ పచ్చవేక్ఖణాయపి యేభుయ్యేన నానన్తరియకతాయ ఝానపక్ఖికభావతో. యస్మా సబ్బపచ్ఛిమం భవఙ్గచిత్తం తతో తతో చవనతో ''చుతీ''తి వుచ్చతి , తస్మా న కేవలం అయమేవ భగవా, అథ ఖో సబ్బేపి

సత్తా భవఙ్గచిత్తేనేవ చవన్తీతి దస్సేతుం ''**యే హి కేచీ**''తిఆది వుత్తం. **దుక్ఖసచ్చేనా**తి దుక్ఖసచ్చపరియాపన్నేన చుతిచిత్తేన **కాలం** కాలకిరియం **కరోన్తి** పాపుణన్తి, కాలగమనతో వా కరోన్తి పేచ్చాతి.

పటిభాగపుగ్గలవిరహితో సీలాదిగుణేహి అసదిసతాయ సదిసపుగ్గలరహితో. సఙ్ఖారా వూపసమ్మన్తి ఏత్థాతి **వూపసమో**తి ఏవం సఙ్ఖాతం ఞాతం కథితం నిబ్బానమేవ సుఖన్తి. **లోమహంసనకో**తి లోమానం హట్ఠభావాపాదనో. **భింసనకో**తి అవీతరాగానం భయజనకో **ఆసి** అహోసి. **సబ్బాకారవరగుణూపేతే**తి సబ్బేహి ఆకారవరేహి ఉత్తమకారణేహి సీలాదిగుణేహి సమన్నాగతే. **అసల్లీనేనా**తి అకుటిలేన విప్ఫారికాభావతో. **సువికసితేనేవా**తి పీతిసోమనస్సయోగతో సుట్ఠు వికసితేన. **వేదనం అధివాసేసి** సభావసముదయాదితో సుట్ఠు పఞ్ఞాతత్తా. **అనావరణవిమోక్ఖో సబ్బసో** నిబ్బిదభావో. తేనాహ ''**అపఞ్ఞత్తిభావూపగమో**''తి. **పజ్జోతనిబ్బానసదిసో**తి పదీపస్స నిబ్బానసదిసో తత్థ విలీయిత్వా అవట్ఠానాభావతో.

పరినిబ్బానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

బ్రహ్మసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౭. బ్రాహ్మణసంయుత్తం

౧. అరహన్తవగ్గో

౧. ధనఞ్జానీసుత్తవణ్ణనా

౧౮౭. ధనఞ్జానిగోత్తాతి ఏత్థ పుబ్బపురిసతో ఆగతస్స కులవంసస్స నామాభిధానసఙ్ఖాతం గం తాయతీతి గోత్తం. (కిం పన తన్తి? అఞ్ఞకులపరమ్పరాసాధారణం తస్స కులస్స ఆదిపురిససముదాగతం తంకులపరియాపన్నసాధారణం సామఞ్ఞరూపన్తి దట్ఠబ్బం.) ధనఞ్జానిగోత్తం ఏతిస్సన్తి **ధనఞ్జానిగోత్తా**. తస్సా ఉదానస్స కారణం పుచ్ఛిత్వా ఆదితో పట్ఠాయ విభావేతుం **''సో కిరా''**తిఆది వుత్తం. నానారసభోజనం దేతీతి యోజనా. పఞ్చగోరససమ్పాదితం సాలిభత్తం సూపసాకబ్యఞ్జనం నానారసం బ్రాహ్మణభోజనం. **మణ్డలగ్గఖగ్గన్తి** మణ్డలగ్గసఙ్ఖాతం ఖగ్గం. దువిధో హి ఖగ్గో మణ్డలగ్గో దీఘగ్గోతి. తత్థ యస్స అగ్గో మణ్డలాకారేన ఠితో, సో మణ్డలగ్గో. యస్స పన అసిపుత్తికా వియ దీఘో, సో దీఘగ్గో.

సాసనాతి అనుసాసనా. ''నమో...పే.... సమ్బుద్ధస్సా''తి ఏవం వుత్తా **పఞ్చపదికగాథా**. సత్థుసాసనే హి లోకియచ్ఛన్దం అనపేక్ఖిత్వా ఏసా పఞ్చపదికగాథాతి దట్ఠబ్బా. **ఓక్కావరధరాతి** పుబ్బపురిససఙ్ఖాతఉక్కాకవంసవరధారికా. **సక్కాతి** సక్కుణేయ్యం.

ఏవన్తి ''సచే మే అఙ్గమఙ్గానీ''తిఆదినా ఇమినా పకారేన. ''పఞ్చ గాథాసతాని పన అట్ఠకథం ఆరుళ్హాని, ఇధ పన ద్వే ఏవ ఉద్ధటా''తి వదన్తి. **పహరితుం వాతి** ఏకవారమ్పి హత్థేన వా పాదేన వా పహరితుమ్పి పరామసితుమ్పి అసక్కోన్తోతి అత్థో. సో హి తస్సా అరియసావికాయ ఆనుభావేన అత్తనో సామత్థియేన వసే వత్తాపనత్థం సన్తజ్జిత్వాపి తదనువత్తన్తో నిబ్బిసో అహోసి. తేనాహ **''భోతీ''**తిఆది.

తస్స బ్రాహ్మణస్సాతి అత్తనో సామికబ్రాహ్మణస్స. **ఉపసంహరన్తీతి** ఉపనేన్తీ. **తస్మిం సమయేతి** తస్మిం దుక్ఖుప్పత్తికాలే ''సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా''తి భగవతో వచనం అనుస్సరిత్వా ''దసబలస్స భగవతో''తిఆదీసు యథాపరిచితం గుణపదం అనుస్సరి. తేనాహ **''దసబలం సరీ''**తి.

ఖన్తిసోరచ్చరహితతాయ **కుజ్ఝిత్వా. భిజ్జిత్వాతి** సంయతాభావతో తస్స బ్రాహ్మణస్స అన్తరే మేత్తిభేదేన భిజ్జిత్వా. **ఏవమేవాతి** యథా ఏతరహి అకారణేన, ఏవమేవ అఞ్ఞదాపి అకారణేనాతి అత్థో. నిక్కారణతాదీపనే **ఏవం**-సద్దో, **ఏవ**-సద్దో పన అవధారణత్థో. నిక్కారణతా చ నామ నిరత్థకతా, నిరత్థకవిప్పలాపభావేనేత్థ **ఏవం**-సద్దస్స గహణే పవత్తి గవేసితబ్బా. గరహత్థో వాయం **ఏవం**-సద్దో అనేకత్థత్తా నిపాతానం. గరహత్థతా చస్స వసలిసద్దసన్నిధానతో పాకటా ఏవ.

గామనిగమరట్ఠపూజితోతి ఇమినా గామనిగమరట్ఠసామికేహి పూజితభావో దీపితో గామాదీనం తేసం వసే వత్తనతో. **అసుకస్స నామ** పుగ్గలస్స. **సేసన్తి** అభిక్కన్తన్తిఆది, యమ్పి చఞ్ఞం ఇధాగతం హేట్ఠా వణ్ణితఞ్చ.

ధనఞ్జానీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అక్కోససుత్తవణ్ణనా

౧౮౮. **భారద్వాజోవ సోతి** భారద్వాజో నామ ఏవ సో బ్రాహ్మణో. గోత్తవసేన హి తయిదం నామం, విసేసేన పనేతం జాతన్తి దస్సేతుం ‘‘**పఞ్చమత్తేహీ**’’తిఆది వుత్తం. **జానికతాతి** ఞాతివగ్గహానికతా. **పక్ఖో భిన్నోతి** తతో ఏవ ఞాతిపక్ఖో నట్ఠో. యథా దోమనస్సితో అనత్తమనోతి వత్తబ్బం లభతి, ఏవం కుపితోతి ఆహ ‘‘**దోమనస్సేన వా**’’తి. **దసహీతి** అనవసేసపరియాదానవసేన వుత్తం పఞ్చహి గాథాసతేహి అక్కోసన్తో తథా అక్కోసేయ్యాతి కత్వా. తత్థ పన యేన కేనచి అక్కోసన్తోపి అక్కోసతియేవ నామ. **కరోసి** మమ భాతికస్స పబ్బజ్జం.

సమ్భుఞ్జతీతి సమ్భోగం కరోతి. అక్కోసాదీహి **ఏకతో భుఞ్జతి**. **వీతిహరతీతి** బ్యతిహారం కరోతి, అక్కోసతో పచ్చక్కోసనాదినా వినిమయం కరోతీతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**కతస్స పటికారం కరోతీ**’’తి. అస్స అనుస్సవవసేన సుత్వా ‘‘సపతి మ’’న్తి సఞ్ఞినో భయం ఉప్పజ్జీతి యోజనా. **అస్సాతి** బ్రాహ్మణస్స. **సుత్వాతి** పదం ఉభయత్థాపి యోజేతబ్బం ‘‘తవేవేతం బ్రాహ్మణాతి సుత్వా, అనుస్సవవసేన సుత్వా’’తి చ. కామం కిసవచ్ఛాదయో సపనం నాదంసు, దేవతానంయేవ హి సో అత్థో, సత్తానం పన తథా సఞ్ఞా ఉప్పన్నా, సోపి తథాసఞ్ఞీ అహోసి. తేనాహ ‘‘**అనుస్సవవసేనా**’’తి.

దన్తస్స సబ్బసో దమథం ఉపగతత్తా. **నిబ్బిసేవనస్సాతి** రాగదోసాదిహేతుకవిప్ఫన్దనరహితస్స. **తస్సేవాతి** పటికుజ్ఝన్తస్సేవ పుగ్గలస్స **తేన కోధేన పాపం హోతి** పాపస్స సన్తానన్తరసఙ్కన్తియా అభావతో. కేచి పన ‘‘**తస్సేవాతి** తస్సేవ పటికుజ్ఝన్తపురిసస్స తేన పటికుజ్ఝనేన. **పాపియోతి** పటికుజ్ఝన్తపుగ్గలస్స లామకతరో’’తి ఏవమేత్థ అత్థం వదన్తి. **సతియా సమన్నాగతో హుత్వా** పటిసఙ్ఖానే ఠితో **అధివాసేతి,** న సహో మూళ్హో హుత్వాతి అధిప్పాయో. **ఉభిన్నం తికిచ్ఛన్తన్తి** ఉభిన్నం ఉప్పన్నకోధసఙ్ఖాతం కిలేసబ్యాధిం తికిచ్ఛన్తం వూపసమేన్తం తం పుగ్గలం. **యో పుగ్గలోతి**ఆదినా పురిమాసు గాథాసు పవత్తితాని పదాని సమ్బన్ధిత్వా దస్సేతి. పఞ్చసు ఖన్ధేసు యాథావతో వినీతా అరియధమ్మస్స కోవిదా నామ హోన్తీతి ఆహ ‘‘**ధమ్మస్సాతి పఞ్చక్ఖన్ధధమ్మస్సా**’’తి. ఇదాని తమత్థం పరిపుణ్ణం కత్వా దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**చతుసచ్చధమ్మస్స వా**’’తి.

అక్కోససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అసురిన్దకసుత్తవణ్ణనా

౧౮౯. **తేనేవాతి** భాతుపబ్బజితేనేవ. **అస్సేవాతి** తితిక్ఖస్స. ‘‘**తం జయం హోతీ**’’తి లిఙ్గవిపల్లాసవసేన వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**సో జయో హోతీ**’’తి, దుజ్జయం కోధం తితిక్ఖాయ జినన్తస్సాతి అధిప్పాయో. యస్మా తితిక్ఖాదయో న కోధవసికం ధురం, తం పన బాలానం మఞ్ఞనామత్తన్తి ఇధ ఇమమత్థం విభావేతుం ‘‘**కతమస్సా**’’తిఆది వుత్తం. **విజానతోవ జయో** న అవిజానతో తితిక్ఖాయ అభావతో. న హి అవిజానన్తో అన్ధబాలో కోధం విజేతుం సక్కోతి. **కేవలం జయం మఞ్ఞతి** కిలేసేహి పరాజితో సమానోపీతి అధిప్పాయో.

అసురిన్దకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. బిలఙ్గికసుత్తవణ్ణనా

౧౯౦. **సుద్ధన్తి** కేవలం సమ్భారవిరహితం. **సమ్భారయుత్తన్తి** కటుకభణ్డాదిసమ్భారసహితం. కఞ్జితో నిబ్బత్తత్తా **కఞ్జికం,** ఆరనాలం, బిలఙ్గన్తి అత్థో. **నామం గహితం** సఙ్గీతికాలే "బిలఙ్గికభారద్వాజో"తి విసేసనవసేన. **తయోతి** ధనఞ్జానియా సామికో భారద్వాజో, అక్కోసకభారద్వాజో, అసున్దరికభారద్వాజోతి ఆదితో తీసు సుత్తేసు ఆగతా తయో. **మేతి** మయ్హం.

బిలఙ్గికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అహింసకసుత్తవణ్ణనా

౧౯౧. **ఏసాతి** బ్రాహ్మణో. "**అహింసకో అహ**"న్తి తదత్థం సాధేతుం ఇచ్ఛాయ కథేసీతి వుత్తం "**అహింసకపఞ్హం పుచ్ఛీ**"తి. **తథా చే అస్సాతి** యథా తే నామస్స అత్థో, తథా చేతం భవేయ్యాసి అన్వత్థనామకో భవేయ్యాసి అహింసకో ఏవ సియాతి. **న దుక్ఖాపేతి** దుక్ఖమత్తమ్పి న ఉప్పాదేతి, దుక్ఖతో అపనేతీతి అత్థో.

అహింసకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. జటాసుత్తవణ్ణనా

౧౯౨. **జటాపఞ్హస్సాతి** "అన్తోజటా బహిజటా"తి ఏవం జటాపరియాయస్స పఞ్హస్స.

జటాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సుద్ధికసుత్తవణ్ణనా

౧౯౩. **సుద్ధికపఞ్హస్సాతి** "నాబ్రాహ్మణో సుజ్ఝతీ"తి ఏవం సుద్ధసన్నిస్సితస్స పఞ్హస్స. **సీలసమ్పన్నోతి** పఞ్చవిధనియమలక్ఖణేన సీలేన సమన్నాగతో. **తపోకమ్మన్తి** అనసనపఞ్చాతపతప్పనాదిపరిభేదనతపోకమ్మం కరోన్తోపి. **విజ్జాతి తయో వేదాతి** వదన్తి "తాయ ఇధలోకత్థం పరలోకత్థం ఞాయన్తీ"తి కత్వా. **గోత్తచరణన్తి** గోత్తసఙ్ఖాతం చరణం. **బ్రాహ్మణో సుజ్ఝతి** జేట్ఠజాతికత్తా. తథా హి సో ఏవ తపం ఆచరితుం లభతి, న ఇతరో. **అఞ్ఞా లామికా పజాతి** ఇతరవణ్ణం వదతి. **వచనసహస్సమ్పీతి** గాథానేకసహస్సమ్పి. అన్తో కిలేసేహి పూతికో సభావేన పూతికో. **కిలిట్ఠేహి కాయకమ్మాదీహి** కాయదుచ్చరితాదీహి.

సుద్ధికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అగ్గికసుత్తవణ్ణనా

౧౯౪. **అగ్గిపరిచరణవసేనాతి** అగ్గిహుత్తజుహనవసేన. **సన్నిహితోతి** మిస్సీభావం సమ్పాపితో. తథాభూతో చ సో సప్పినా సద్ధిం యోజితో నామ హోతీతి ఆహ "**సంయోజితో**"తి. **అపాయమగ్గం ఓక్కమతి** మిచ్ఛాదిట్ఠిమిచ్ఛాసఙ్కప్పాదీనం అత్తనో సన్తానే సముప్పాదనతో. తేనాహ "**ఇమం లద్ధి**"న్తిఆది.

జాతియాతి సదోసకిరియాపరాధస్స అసమ్భవేన పరిసుద్ధాయ జాతియా. **నానప్పకారే** అట్ఠారసవిజ్జాట్ఠానసఙ్ఖాతే **గన్థే. సుతవా**తి సుత్వా నిట్ఠం పత్తో అగ్గదక్ఖిణేయ్యత్తాతి అధిప్పాయో.

పుబ్బేనివాసఞాణేనాతి ఇదం లోకే సాసనే చ నిరుళ్హతావసేన వుత్తం. అఞ్ఞే హి పుబ్బేనివాసం జానన్తా పుబ్బేనివాసఞాణేనేవ జానన్తి, భగవా పన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేనపి జానాతి. **దిబ్బేన చక్ఖునా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సబ్బసో జాతి ఖీయతి ఏతేనాతి **జాతిక్ఖయో,** అగ్గమగ్గో , తేన పత్తబ్బత్తా ఆపన్నత్తా చ జాతిక్ఖయో అరహత్తం. **జానిత్వా వోసితవోసానో**తి విజానితబ్బం చతుసచ్చధమ్మం మగ్గఞాణేన జానిత్వా సోళసన్నమ్పి కిచ్చానం వోసితవోసానో.

ఉప్పత్తిం దీపేత్వాతి పాయసదానస్స ఆగమనం పకాసేత్వా. **గాథాహి అభిగీత**న్తి ద్వీహి గాథాహి మయా అభిగీతం. **అభుఞ్జితబ్బ**న్తి భుఞ్జితుం న యుత్తం. "అభోజనేయ్య"న్తి కస్మా వుత్తం, నను భగవతో అజ్ఝాసయో అచ్చన్తమేవ సుద్ధోతి? సచ్చమేతం, బ్రాహ్మణో పన పుబ్బే అదాతుకామో పచ్ఛా గాథా సుత్వా ధమ్మదేసనాయ ముదుహదయో హుత్వా దాతుకామో అహోసి, తస్మా తం భిక్ఖూనం అనాగతే దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనత్థం పటిక్ఖిపి. తథా హి అనన్తరసుత్తే కసిభారద్వాజసుత్తే చ ఏవమేవ పటిపజ్జి. తేనాహ "**త్వం బ్రాహ్మణా**"తిఆది. **కిలఞ్జమ్పి...పే.... పకాసితా**తి ఏతేన గాథం ఉద్దేసట్ఠానేవ ఠపేత్వా భగవా బ్రాహ్మణస్స విత్థారేన ధమ్మం దేసేసీతి దస్సేతి. **గాయనేనా**తి గాయనకేన, గానేన వా. **అత్థఞ్చ ధమ్మఞ్చా**తి సదేవకస్స లోకస్స హితఞ్చేవ తస్స కారణఞ్చ. **సమ్పస్సన్తాన**న్తి సమ్మదేవ పస్సన్తానం. **ధమ్మో**తి పవేణిఆగతో చారిత్తధమ్మో న హోతి. భోజనేసు ఉక్కంసగతం దస్సేతుం "**సుధాభోజన**"న్తి ఆహ. **ధమ్మే సతీ**తి అరియానం ఆచారధమ్మే సతి తం ఆలమ్బిత్వా జీవన్తానం ఏతదేవ సేట్ఠన్తి "సోమం భుఞ్జేయ్య పాయస"న్తి తం ఆరబ్భ కథాయ ఉప్పన్నత్తా.

సల్లక్ఖేతి అయం బ్రాహ్మణో. **సేసా** పచ్చయా **నిద్దోసా** తే ఆరబ్భ కథాయ అప్పవత్తితత్తా. **కుక్కుచ్చవూపసన్త**న్తి అగ్గిఆహితపదస్స వియ సద్దసిద్ధి వేదితబ్బా. **అన్నేన పానేనా**తి లక్ఖణవచనమేతం యథా "కాకేహి సప్పి రక్ఖితబ్బ"న్తి. తేనాహ "**దేసనామత్తమేత**"న్తి. **బహుసస్సఫలదాయకం సుఖేత్తం వియ పటియత్త**న్తి సమ్మా కసనబీజనఉదకానయనాపనయనాదినా సుసజ్జితం ఖేత్తం వియ సీలాదిగుణవిసేససమ్పాదనేన పటియత్తం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం ఏతం.

అగ్గికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సున్దరికసుత్తవణ్ణనా

౧౯౫. ఆసేత్వా హునితబ్బతో **ఆహుతి**. సప్పిమధుపాయసాదీహి అగ్గిం జుహోతి ఏత్థాతి **అగ్గిహుత్తం,** సాధిట్ఠానం వేదితబ్బం. తేనాహ "**అగ్యాయతన**"న్తిఆది. **సువిసోధితో చస్సా**తి నిహీనజాతికానం అనేన సుట్ఠు విసోధితో చ భవేయ్య. "మే"తి పదం ఆసేత్వా సమ్బన్ధో.

అఫలం కరోతీతి ఇతో పట్ఠాయ యావ **దేమీ**తి పదం. తావ అనన్తరసుత్తవణ్ణనాయ ఆగతసదిసమేవాతి పేయ్యాలవసేన ఠపేసి, న సప్పిసఙ్ఖారట్ఠపనం. **హిమపాతస్స చ సీతవాతస్స చ పటిబాహనత్థ**న్తి అకారణమేతన్తి తం అనాదియిత్వా అఞ్ఞమేవ సుకారణం దస్సేతుం "**పటిబలోవా**"తిఆది వుత్తం. **సఞ్జానిత్వా**తి "నాయం బ్రాహ్మణో"తి సఞ్జానిత్వా.

నీచకేసన్తన్తి రస్సకేసన్తం. బ్రాహ్మణానం సుద్ధిఅత్థా సిఖాతి ఆహ "**పవత్తమత్తమ్పి, సిఖం అదిస్వా**"తి, "పరమహంసపరిక్ఖాదినా"తి కేచి.

అకారణం దక్ఖిణేయ్యభావస్స జాతి అదక్ఖిణేయ్యభావహేతూనం పాపధమ్మానం అపటిక్ఖేపభావతో. **ఏత**న్తి సీలాదిభేదం చరణం. **దక్ఖిణేయ్యభావస్స కారణం** అదక్ఖిణేయ్యభావకారకపాపధమ్మానం తదఙ్గాదివసేన పజహనతో. **అస్సా**తి బ్రాహ్మణస్స. **తమత్థ**న్తి తం దక్ఖిణేయ్యభావస్స కారణతాసఙ్ఖాతమత్థం ఉపమాయ విభావేన్తో. **సాలాదికట్ఠా జాతోవా**తి సాలాదివిసుద్ధకట్ఠావ జాతో. సాపానదోణిఆదిఅవిసుద్ధకట్ఠా జాతో అగ్గికిచ్చం న చ న కరోతి. **ఏవ**న్తి యథా అగ్గి యతో కుతోచి జాతోపి అగ్గికిచ్చం కరోతియేవ, ఏవం చణ్డాలకులాదీసు జాతోపి దక్ఖిణేయ్యో న న హోతి గుణసమ్పదావసేన అరియానం వంసే పజాతత్తాతి ఆహ "**గుణసమ్పత్తియా జాతిమా**"తి. ధితియా గుణసమ్పత్తియా పముఖభావం దస్సేతుం "**సో హీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **ధితియా**తి వీరియేన. తఞ్హి అనుప్పన్నానం కుసలధమ్మానం ఉప్పాదనపరిబ్రూహనేహి తే ధారేతి. **హిరియా దోసే నిసేధేతి,** సమ్మదేవ పాపానం జిగుచ్ఛనే సతి తేసం పవత్తియా అవసరో ఏవ నత్థి. **మోనధమ్మేన** ఞాణసఙ్ఖాతేన ఓత్తప్పధమ్మేన. **కారణాకారణజాననకో**తి తేసం తేసం ధమ్మానం యథాభూతం ఞానం, పాపధమ్మానం వా విప్పకారసభావట్ఠానం జాననకో.

పరమత్థసచ్చేన నిబ్బానేన ఆరమ్మణపచ్చయభూతేన అరియమగ్గేన **దన్తో. ఇన్ద్రియదమేనా**తి తతో ఏవ అరియేన ఇన్ద్రియసంవరేన ఉపగతో. విదన్తి తేహి సచ్చానీతి **వేదా. మగ్గవేదానం అన్త**న్తి అరియఫలం. **కిలేసానం అన్త**న్తి తేసం అనుప్పాదనిరోధట్ఠానం. **యఞ్ఞో**తి అగ్గఫలం. **నిరత్థక**న్తి అఫలం తేసం అనాగమనతో, ఆగతానమ్పి అగ్గదక్ఖిణేయ్యాభావతో. **జుహతి** దేతి.

సుయిట్ఠన్తి సుదానం అగ్గదక్ఖిణేయ్యలాభేన. **సుహుత**న్తి తస్సేవ వేవచనం. అథ వా **సుయిట్ఠ**న్తి సుట్ఠు సమ్మదేవ యిట్ఠం సారే ఉపనీతం మమ ఇదం దేయ్యవత్థు. **సుహుత**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

ఉపహటమత్తేతి బ్రాహ్మణేన "భుఞ్జతు భవ"న్తి ఉపనీతమత్తే. **నిబ్బత్తితోజమేవా**తి సవత్థుకం అగ్గహేత్వా వత్థుతో వివేచితఓజమేవ. **తేన తం సుఖుమత్తం గత**న్తి తం హబ్యసేసం సబ్బసో సుఖుమభావం గతన్తి ఓజాయ అనోళారికతాయ పురిమాకారేనేవ పఞ్ఞాయమానతం సన్ధాయ వుత్తం, న పన ఓజాయ ఏవ కేవలాయ గహణం సన్ధాయ. సా హి అవినిబ్భోగవుత్తితాయ విసుం గణ్హితుం న సక్కా, తస్మా దేవతాహిపి సవత్థుకా గయ్హతి. **మనుస్సానం వత్థూ**తి కరజకాయమాహ. ఓళారికవత్థుతాయ దేవానం వియ గహణీ న తిక్ఖాతి దిబ్బోజసమ్మిస్సతాయ సమ్మా పరిణామం న గచ్ఛతి. సుఖుమాపి సమానా దిబ్బోజా తేన పాయసేన మిస్సితా ఓళారికసమ్మిస్సతాయ సుఖుమవత్థుకానం దేవానం సుఖదా న హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి "**గోయూసే పనా**"తిఆదినా. పరిభోగవత్థునో ఓళారికతాయ వా దేవానం దుక్కరం సమ్మా పరిణామేతుం, దిబ్బోజాయ గరుతరభావేన మనుస్సానం. తేనాహ భగవా "**న ఖ్వాహ**"న్తిఆది. సమాపత్తిచిత్తసముట్ఠితా తేజోధాతు ఝానానుభావసన్తేజితా తిక్ఖతరా హోతీతి వుత్తం "**అట్ఠ...పే.... పరిణామేయ్యా**"తి. భగవతో పన సుద్ధేనేవ పరిణమతీతి వుత్తం "**పాకతికేనేవా**"తి, ఝానానుభావప్పత్తేన ఝానేన వినా సభావసిద్ధేనేవ.

"అప్పహరితే"తి ఏత్థ అప్ప-సద్దో "అప్పిచ్ఛో"తిఆదీసు వియ అభావత్థోతి ఆహ "**అప్పహరితేతి అహరితే**"తి. **పాతిసతేపి** పాయసే. **న ఆలుళతీ**తి న ఆవిలం హోతి. **అనాగన్త్వావ గచ్ఛేయ్య** "అత్తనాపి న పరిభుఞ్జి, అఞ్ఞేసం న దాపేసి, కేవలం పాయసం నాసేసీ"తి దోమనస్సప్పత్తో.

దారు సమాదహనోతి దారుహరిద్ది దారుస్మిం తస్స దహన్తో. **యదీతిఆది** దారుఝాపనస్స బహిద్ధభావసాధనం అసుద్ధహేతూనం పటిపక్ఖాభావతో తస్స. **ఖన్ధాదీసు కుసలాతి** తేసు సభావతో సముదయతో అత్థఙ్గమతో అస్సాదతో ఆదీనవతో నిస్సరణతో జాననతో ఛేకా పణ్డితా. **ఞాణజోతిన్తి** ఞాణమయం జోతిం. **జాలేమీతి** పజ్జలితం కరోమి. **నిచ్చం పజ్జలితగ్గి** సబ్బత్థకమేవ విగతసమ్మోహన్ధకారతాయ ఏకోభాసభావతో. సబ్బసో విక్ఖేపాభావతో **నిచ్చసమాహితత్తో. ఏవం వదతీతి** చరితం బ్రహ్మచరియం గహేత్వా చరామీతి ఏవం వత్తమానం వియ వదతి ఆసన్నతం హదయే ఠపేత్వా.

ఖారిభారోతి ఖారిభారసదిసో. తేనాహ **''యథా''**తిఆది. **ఖన్ధేన వయ్హమానోతి** కాజే పక్ఖిపిత్వా ఖన్ధేన వయ్హమానో. **పథవియా సద్ధిం ఘంసేతి** భారస్స గరుకభావేన కాజస్స పరిణమనేన. మానేన అత్తనో జాతిఆదీని పగ్గణ్హతో అఞ్ఞస్స తాని న సహతీతి ఆహ – **''తత్థ తత్థ ఇస్సం ఉప్పాదేన్తో''**తి, తత్థ తత్థ జాతిఆదిమానవత్థుస్మిం గరుతరగ్గహణేన సంసీదేయ్యాతి అధిప్పాయో. **కోధో ధూమోతి** యథాపి భాసురో అగ్గి ధూమేన ఉపక్కిలిట్ఠో, ఏవం కోధేన ఉపక్కిలిట్ఠో. **ఞాణగ్గీతి** తస్స కోధో ధూమో. ముసావాదోవ **మోసవజ్జం**. యథా ఞాణే సతి ముసావాదో నత్థి, ఏవం ముసావాదే సతి ఞాణమ్పీతి తేన తం నిరోధితం వియ హోతీతి ఆహ – **''ముసావాదేన పటిచ్ఛన్నం ఞాణ''**న్తి. యథా సుజాయ వినా బ్రాహ్మణానం యాగో న ఇజ్ఝతి, ఏవం పహూతజివ్హాయ వినా సత్థు ధమ్మయాగో న ఇజ్ఝతీతి జివ్హా సుజాపరియాయా వుత్తా. జోతి ఠియతి ఏత్థాతి **జోతిట్ఠానం** వేది, యం అగ్గికుణ్డం. **సత్తానం హదయం జోతిట్ఠానం** ఞాణగ్గినో తత్థ సముజ్జలనతో. **అత్తాతి చిత్తం** ''ఆహితో అహం మానో ఏత్థా''తి కత్వా.

ధమ్మో రహదోతి అస్సద్ధియాదిఆలసియాభావతో కిలేసమలపక్ఖాలనతో పరమగ్గినిబ్బుతావహనతో అరియమగ్గధమ్మో అనావిలో రహదో. **హేట్ఠుపరియవాలుకాతి** విపరివత్తితవాలుకా హుత్వా. **ఆలుళాతి** ఆకులజాతా. **పణ్డితానం పసత్థోతి** పణ్డితానం పురతో సేట్ఠో. సేట్ఠభావేన సన్తో పాసంసో హుత్వా కిలేసే భిన్దతి సముచ్ఛిన్దతీతి సబ్భీతి వుచ్చతి. తేనాహ **''ఉత్తమట్ఠేనా''**తి. తథా చాహ భగవా **''మగ్గానట్ఠఙ్గికో సేట్ఠో''**తి (ధ॰ ప॰ ౨౭౩).

వచీసచ్చన్తి ఇమినా ''చతురఙ్గసమన్నాగతా వాచా సుపరిసుద్ధా హోతీ''తి సమ్మావాచం దస్సేతి. సచ్చసంయమపదేహి దస్సితా మగ్గధమ్మా ఇధ ''ధమ్మో''తి అధిప్పేతాతి ఆహ – **''ధమ్మోతి ఇమినా...పే.... దస్సేతీ''**తి. **మగ్గసచ్చం గహితం** అనన్తరగాథాయ అనేకేహి విసేసేత్వా వుత్తత్తా. **అత్థతోతి** పుబ్బఙ్గమత్తాదిఅత్థతో. తాయ హి సకిచ్చం కరోన్తియా ఇతరే సబ్బేపి తదనువత్తికా హోన్తి. **తగ్గతికత్తాతి** సమ్మాదిట్ఠియా ఉపకారకభావేన తాయ సమానగతికత్తా. ఆరమ్మణఞ్హి వితక్కేనాహటం పఞ్ఞా విచినితుం సక్కోతి. తథా హి సో పఞ్ఞాక్ఖన్ధేన సఙ్గహం గతో. **ధమ్మోతి** సభావతో సమాధి గహితో, ఇతరే ద్వే తదుపకారత్తా. తథా హి ''ఏవంధమ్మా తే భగవన్తో''తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౩; మ॰ ని॰ ౩.౧౯౭; సం॰ ని॰ ౫.౩౭౮) సమాధి ''ధమ్మో''తి వుత్తో. **పరమత్థసచ్చం గహితం** సబ్బేసం సేట్ఠభావతో. యథాహ – ''యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ''తి (ఇతివు॰ ౯౦; అ॰ ని॰ ౪.౩౪). **అత్థతోతి** తతో ఏవ పరమత్థతో, అనన్తరం వుచ్చమానానం వా మగ్గధమ్మానం ఆరమ్మణభావతో. **పఞ్చఙ్గాని గహితాని** తాసం మగ్గభావతో. **తీణి** అఙ్గాని. **బ్రహ్మచరియం నామాతి** ఏతం నిబ్బానగామి ఉత్తమట్ఠేన మగ్గబ్రహ్మచరియం నామ. **మజ్ఝే సితాతి** లీనుద్ధచ్చాదిఅన్తద్వయవివజ్జనేన మజ్ఝే మజ్ఝిమపటిపదాభావనం నిస్సితా. సస్సతుచ్ఛేదగ్గహణం హేత్థ పధానతాయ నిదస్సనమత్తం. **సేట్ఠప్పత్తీతి** సేట్ఠభావప్పత్తి. **త-కారో పదసన్ధికరోతి** ''స ఉజుభూతేసూ''తి వత్తబ్బే మజ్ఝే త-కారో పదసన్ధికరో, **''స దుజ్జుభూతేసూతి** కేచి పఠన్తి, తేసం ద-కారో పదసన్ధికరో. స-ఇతి సున్దరికో బ్రాహ్మణో వుత్తోతి కత్వా ఆహ **''స త్వ''**న్తి, సో త్వన్తి అత్థో. ధమ్మో సారియో

పరిధానభూతా అలఙ్కారా ఏతస్సాతి **ధమ్మసారీ**. అథ వా ధమ్మేహి సారితవాతి **ధమ్మసారీ,** తేహి సారేత్వా ఠితవాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**కుసలధమ్మేహీ**’’తిఆది.

సున్దరికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. బహుధీతరసుత్తవణ్ణనా

౧౯౬. సమన్తతోతి దక్ఖిణవామానం వసేన సమన్తతో. **ఊరుబద్ధాసనన్తి** ఊరూనం బన్ధనవసేన నిసజ్జనం. ద్విన్నం ఊరూనం అఞ్ఞమఞ్ఞబన్ధనవసేన ఆభుజితాకారం సన్ధాయాహ ‘‘**ఆభుజిత్వాతి బన్ధిత్వా**’’తి. హేట్ఠిమకాయస్స అనుజుకం ఠపనం నిసజ్జావచనేనేవ బోధితన్తి “ఉజుం కాయ”న్తి ఏత్థ కాయ-సద్దో ఉపరిమకాయవిసయోతి ఆహ ‘‘**ఉపరిమం సరీరం ఉజుకం ఠపేత్వా**’’తి. తం పన ఉజుకట్ఠపనం సరూపతో పయోజనతో చ దస్సేతుం ‘‘**అట్ఠారసా**’’తిఆది వుత్తం. **పరిముఖన్తి** ఏత్థ **పరి**-సద్దో అభిసద్దేన సమానత్థోతి ఆహ ‘‘**కమ్మట్ఠానాభిముఖ**’’న్తి, బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణతో నివారేత్వా కమ్మట్ఠానంయేవ పురేక్ఖతోతి అత్థో. **పరిగ్గహట్ఠో** “పరిణాయికా”తిఆదీసు వియ. **ముఖన్తి నియ్యానట్ఠో** “సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖ”న్తిఆదీసు వియ. పటిపక్ఖతో నిగ్గమనట్ఠో హి నియ్యానట్ఠో, తస్మా **పరిగ్గహితనియ్యానన్తి** సబ్బథా గహితసమ్మోసం పరిచ్చత్తసమ్మోసం **సతిం కత్వా** పరమం సతినేపక్కం ఉపట్ఠపేత్వాతి అత్థో. **ఛబ్బణ్ణా...పే.... నిసీది** బ్రాహ్మణస్స పసాదసఞ్జాననత్థం. **అటవిముఖా చరమానాతి** గోచరం గణ్హన్తా.

అజ్జసట్ఠిన్తి అజ్జ ఛన్నం పూరణీ సట్ఠీ దివసవుత్తి, అజ్జ ఆదిం కత్వా ఛ దివసేతి అత్థో. అచ్చన్తసంయోగే చేతం ఉపయోగవచనం. **అజ్జ ఛదివసమత్తకాతి** అజ్జతో ఛట్ఠదివసమత్తకా. **లామకాతి** నిహీనా నిప్ఫలా. తేనాహ ‘‘**తిలఖాణుకా**’’తిఆది.

ఉస్సాహేనాతి ఉద్ధం ఉద్ధం పసారేన అభిభవనేన. తం పన నేసం అభిభవనం దస్సేతుం ‘‘**కణ్ణజగ్గట్ఠాదీనీ**’’తిఆదిమాహ.

‘‘**ఉప్పాటకపాణకా**’’తి తచం ఉప్పాటేత్వా వియ ఖాదకపాణకా ఊకామఙ్గులాదయో.

కళారపిఙ్గలాతి నిక్ఖన్తపిఙ్గలక్ఖికా, **కళారపిఙ్గలాతి** వా రత్తగత్తా చ పిఙ్గలచక్ఖుకా చ. **తిలకాహతాతి** ఆహతతిలకా, తిలప్పమాణేహి బిన్దూహి సమన్తతో సన్థతసరీరా.

పటిగాథాహి బ్రాహ్మణస్స ధమ్మదేసనం వడ్ఢేసీతి పకతియా తస్స అత్తనా కథేతబ్బం ధమ్మదేసనం పబ్బజ్జాగుణకిత్తనవసేన సత్తహి వడ్ఢేసి. **పబ్బజిత్వాతి** ఞాయికానం అత్తనో పలిబోధం తథా తథా జానాపేత్వా పబ్బజిత్వా.

యథా చ తత్థ భగవా పటిపజ్జి, తం దస్సేతుం ‘‘**పున దివసే**’’తిఆది వుత్తం.

తం తం కులఘరం పేసేత్వాతి తం తం తస్స బ్రాహ్మణస్స ధీతరం తస్స తస్సానుచ్ఛవికస్స బ్రాహ్మణస్స దేన్తో తం తం కులఘరం పేసేత్వా బ్రాహ్మణధమ్మే గరుకరణాభావతో.

“నట్ఠే మతే పబ్బజితే, నపుంసకేపి భత్తరి;

ఇత్థియా పతిసేట్ఠాయ, న అఞ్ఞో పతి ఇచ్ఛియో”తి. –

అయఞ్హి బ్రాహ్మణధమ్మో. **అయ్యికట్ఠానే**తి మాతామహిట్ఠానే ఠపేసి సత్థు చిత్తారాధనవసేనాతి.

బహుధీతరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఉపాసకవగ్గో

౧. కసిభారద్వాజసుత్తవణ్ణనా

౧౯౭. **దక్ఖిణాగిరిస్మి**న్తి దక్ఖిణాగిరిజనపదే, తస్మిం దక్ఖిణాగిరిజనపదే దక్ఖిణాగిరివిహారే. **ఖన్ధేసు ఠపేత్వా యుగే యోత్తేహీ**తి యోత్తరజ్జూహి యుత్తాని పయోజితాని ఇచ్చేవ అత్థో.

పఠమదివసేతి వపనదివసేసు పఠమదివసే ఆరద్ధదివసే. పఞ్చఙ్గానిపి పరిపుణ్ణాని, పగేవ ఇతరఙ్గానీతి దస్సేతుం ‘‘**పరిపుణ్ణపఞ్చఙ్గ**’’ఇచ్చేవ వుత్తం. హరితాలమనోసిలాఅఞ్జనేహి ఉరత్థనాదీసు ఠపితత్తా ఆభాయ ఉజ్జలగత్తా. **అవసేసా** బలీబద్దా. కిలన్తగోణం మోచేత్వా అకిలన్తస్స యోజనం **కిలన్తపరివత్తనం.**

సీహకుణ్డలానీతి సీహముఖకుణ్డలాని. **బ్రహ్మవేఠన**న్తి బ్రహ్మునో వేఠనసదిసం, అస్సనఖవేఠనసదిసన్తి అత్థో.

బుద్ధానం కిచ్చాని కాలవసేన విభత్తాని **పఞ్చ కిచ్చాని భవన్తి. పురేభత్తకిచ్చ**న్తి భత్తతో పుబ్బే బుద్ధేన కాతబ్బకిచ్చం. **వీతినామేత్వా**తి ఫలసమాపత్తియా కాలం వీతినామేత్వా. **కదాచి ఏకో**తిఆది తేసం తేసం వినేయ్యానం వినయనానురూపపటిపత్తిదస్సనం. **పకతియా**తి పకతిబుద్ధవేసేన. బుద్ధానం హి రూపకాయస్స అసీతిఅనుబ్యఞ్జనపటిమణ్డిత-బాత్తింసమహాపురిస- లక్ఖణ-కాయప్పభా-బ్యామప్పభా-కేతుమాలావిచిత్తతా బుద్ధవేసో. **కదాచి అనేకేహి పాటిహారియేహి వత్తమానేహీ**తి ఇమినా పారమీనం నిస్సన్దభూతాని పాటిహారియాని రుచివసేనేవ పకాసనకాని భవన్తి, న సబ్బదాతి దస్సేతి. ఏవఞ్చ కత్వా ‘‘**ఇన్దఖీలస్స అన్తో ఠపితమత్తే దక్ఖిణపాదే**’’తిఆదివచనం సమత్థితం హోతి. భగవతో కాయే పీతరస్మీనం యేభుయ్యతాయ ‘‘**సువణ్ణరససిఞ్చనాని వియా**’’తి వత్వా కాయమ్హి నీలాదిరస్మీహి తహం తహం పీతమిస్సితం సన్ధాయ ‘‘**విచిత్రపటపరిక్ఖిత్తాని వియ చా**’’తి వుత్తం. **మధురేనాకారేన సద్దం కరోన్తి** తుట్ఠరవరవనతో.

తత్థాతి విహారే. **గన్ధమణ్డలమాళే**తి హత్థేన కతపరిభణ్డే సమోసరితగన్ధపుప్ఫదామే మణ్డలమాళే.

ఉపట్ఠానేతి పముఖే. ‘‘**ఓవదతీ**’’తి వత్వా తత్థోవాదం సామఞ్ఞతో దస్సేతుం, ‘‘**భిక్ఖవే**’’తిఆది వుత్తం. **సమ్పత్తీ**తి చక్ఖాదిఇన్ద్రియపారిపూరి చేవ హత్థాదిసమ్పదా చ. **సమస్సాసితకాయో** కిలమథవినోదనేన. “తఞ్చ ఖో సమాపజ్జనేనా”తి వదన్తి. **దుతియభాగే**తి ఇమినా అపరభాగం తయో భాగే కత్వా తత్థ పురిమభాగం సేయ్యనిసజ్జావసేన సమాపత్తీహి వీతినామేతీతి దస్సేతి. **లోక**న్తి రాజగహాదీసు యం తదా ఉపనిస్సాయ విహరతి, తత్థ అఞ్ఞత్థ వా బుజ్ఝనకం

వినేయ్యసత్తలోకం బుద్ధచక్ఖునా వోలోకేతి. **కాలయుత్త**న్తి తేసం ఇన్ద్రియపరిపాకకాలానురూపం. **సమయయుత్త**న్తి తస్సేవ పేవచనం. **సమయయుత్త**న్తి వా తేహి ఆజానితబ్బవిసేసపటిలాభానురూపం.

పటిసల్లీనోతి కాలపరిచ్ఛేదం కత్వా సమాపత్తిం సమాపన్నో. **అధిప్పాయం సమ్పాదేన్తో** తం అవిరాధేన్తో, అజ్ఝాసయానురూపన్తి అత్థో.

సకల...పే.... దేవతాయోతి ఏత్థ లోకధాతుసాకల్యం దట్ఠబ్బం, న దేవతాసాకల్యం. న హి మహాసమయే వియ సబ్బదా మజ్ఝిమయామే దససహస్సచక్కవాళే సబ్బత్థ సబ్బా దేవతా సత్థు సమీపం ఉపగచ్ఛన్తి. **కిలాసుభావో** కిలమథో.

విహారచీవరపరివత్తనవసేనాతి విహారే నివత్థనివాసనపరివత్తనవసేన. **ఆదియిత్వా**తి పారుపనవసేన గహేత్వా. తేనాహ "**ధారేత్వా**"తి. **భిక్ఖాచార**న్తి భిక్ఖత్థం చరితబ్బట్ఠానం.

అతిరోచమానన్తి తం తం అతిక్కమిత్వా సమన్తతో సబ్బదిసాసు విరోచమానం. **సరీరప్పభ**న్తి అత్తనో సరీరప్పభం. **జఙ్గమం వియ పదుమసర**న్తి రతనమయకిఞ్జక్ఖం రజతమయకణ్ణికం సమన్తతో సమ్ఫుల్లితకఞ్చనపదుమం సఞ్చారిమసరం వియ. **గగనతల**న్తి అబ్భమహికాదిఉపక్కిలేసవిగమేన సువిసుద్ధఆకాసతలం వియ. తమ్పి హి తారాగణకిరణజాలసముజ్జలతాయ సమన్తతో విరోచతి. **కనకసిఖర**న్తి కనకగిరిసిఖరం. **సిరియా జలమాన**న్తి సబ్బసో అనవజ్జాయ సబ్బాకారేన పరిపుణ్ణకాయతాయ అనఞ్ఞసాధారణాయ రూపకాయసిరియా సముజ్జలం, యస్సా రుచిరభావో విద్ధే విగతవలాహకే పుణ్ణమాసియం పరిపుణ్ణకలమనోమమణ్డలం చన్దమణ్డలం అతిరోచతి, పభస్సరభావో సహస్సరంసికిరణతేజోజాలసముజ్జలం సూరియమణ్డలం అభిభవతి, హేమసముజ్జలభావో తదుభయే అభిభుయ్య పవత్తమానం ఏకక్ఖణే దససహస్సిలోకధాతువిజ్జోతనసమత్థ-మహాబ్రహ్మునో పభాసముదయం అభివిహచ్చ భాసతి తపతి విరోచతి.

సమన్తపాసాదికేతి సమన్తతో పసాదావహే. తఞ్చ ఖో సబ్బసో సరితబ్బతాయాతి ఆహ "**పసాదనీయే**"తి. **ఉత్తమదమథసమథమనుప్పత్తే**తి కాయవాచాహి అనుత్తరం దన్తభావఞ్చేవ అనుత్తరం చిత్తవూపసమఞ్చ సమ్పత్తే. **అప్పసాదేనా**తి పసాదాభావేన, పసాదపటిక్ఖేపేన వా అస్సద్ధియేన. **ఉభయథాపి నో**తి అప్పసాదో మచ్ఛరియన్తి ఉభయథాపి నో ఏవ, అథ ఖో అనత్తమనతాయ ఉపారమ్భాధిప్పాయేన అపసాదేన్తో, భగవతో ముఖతో కిఞ్చి దేసేతుకామో వా ఏవమాహ. తత్థ కారణం దస్సేన్తో "**భగవతో పనా**"తిఆదిమాహ. **అతిత్త**న్తి తిత్తిం అగచ్ఛన్తం. **కమ్మభఙ్గ**న్తి కమ్మహానిం.

తిక్ఖపఞ్ఞో ఏస బ్రాహ్మణో, తథా హి న చిరస్సేవ అరహత్తం సచ్ఛికరిస్సతి. **కథాపవత్తనత్థమ్పి ఏవమాహ** – "ఏవం అహం ఇమస్స కఞ్చి ధమ్మం సోతుం లభిస్సామీ"తి. **వేనేయ్యవసేనా**తి అత్తనో కసనకారిభావకిత్తనముఖేన వినేతబ్బపుగ్గలవసేన.

ఓళారికానీతి పాకతికాని. "ఏస ఉత్తమదక్ఖిణేయ్యో"తి **సఞ్జాతబహుమానో**. పాళియం "**యుగం వా నఙ్గలం వా**"తి వా-సద్దో అవుత్తవికప్పత్థో. తేన బీజాదిం సఙ్గణ్హాతి, తస్మా బీజం వా ఈసం వా పరిగ్గహాయోత్తాని వాతి అయమత్థో దస్సితో హోతి. తథా హి భగవా బ్రాహ్మణస్స పటివచనం దేన్తో "**సద్ధా బీజ**"న్తిఆదిమాహ. **పుబ్బధమ్మసభాగతాయా**తి పఠమం

గహితధమ్మసభాగతాయ. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం అట్ఠకథాయుళ్హమేవ గహేతబ్బన్తి ఇచ్చ సద్దతో అత్థాపత్తితో వా ఇధ దట్ఠబ్బం. **బుద్ధానం ఆనుభావో** అయం, యదిదం పసఙ్గాగతధమ్మముఖేన దేసనం ఆరభిత్వా వేనేయ్యవినయనం.

అననుసన్ధికాతి పుచ్ఛానుసన్ధివసేన అననుసన్ధికా. **ఏవన్తి** ఇదాని వుచ్చమానాకారేన. **ఏత్థాతి** ఏతిస్సా దేసనాయ. **సోతి** భగవా. **తస్సాతి** బ్రాహ్మణస్స. **అనుకమ్పాయాతి** అసబ్బఞ్ఞూ హి సతిపి అనుకమ్పాయ పుచ్ఛితమత్తే తిట్ఠేయ్య, తథా జానన్తోపి అననుకమ్పకో, భగవా పన ఉభయధమ్మపారిపూరియా "ఇదం అపుచ్ఛిత"న్తి అపరిహాపేత్వా కథేతి. **సమూలన్తిఆదినా** సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం వివరన్తో "**తత్థా**"తిఆదిమాహ. తత్థ బీజస్స కసియా మూలభావో నానన్తరియతో తప్పమాణవిధానతో చాతి ఆహ "**తస్మిం...పే.... కత్తబ్బతో**"తి. తేన అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ బీజస్స కసియా మూలభావం విభావేతి. **కుసలాతి** ఇమినా అకుసలా తతో అఞ్ఞథాపి కరోన్తి, తం పన అప్పమాణన్తి దస్సేతి.

తస్సాతి బ్రాహ్మణస్స బీజట్ఠానియస్స ధమ్మస్స చ **ఉపకారభావతో. ధమ్మసమ్బన్ధసమత్థభావతోతి** తథా వుత్తధమ్మస్స ఫలేన సమ్బన్ధితుం యోజేతుం సమత్థభావతో. **తపో వుట్ఠీతి** వుత్తవచనం సన్ధాయ వుత్తం. సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం పాకటం కాతుం "**అయం హీ**"తిఆది వుత్తం. కస్సకస్స ఉపకారస్స బీజస్స అనన్తరం వుట్ఠి వుచ్చమానా అట్ఠానే వుత్తా నామ న హోతి. కస్మా? బీజస్స వప్పకాలే అనురూపాయ వుట్ఠియా ఇచ్ఛితబ్బతో, తస్మా అవసానే మజ్ఝే వా వుచ్చమానాయ ధమ్మసమ్బన్ధసమత్థతా తస్సా విభావితా న సియా. **అత్తనో అవిసయేతి** ఝానాదిఉత్తరిమనుస్సధమ్మే. **పచ్ఛాపీతి** కసిసమ్భారకథనతో పచ్ఛాపి. **వత్తబ్బోతి** ఏకన్తేన వత్తబ్బో. **తదనన్తరంయేవాతి** బీజానన్తరంయేవ. **వుచ్చమానా** వుట్ఠి **సమత్థా హోతి** , బీజస్స ఫలేన సమ్బన్ధనే సమత్థాతి దీపితా హోతి అనన్తరవచనేనేవ తస్సా ఆసన్నఉపకారత్తదీపనతో.

సమ్పసాదలక్ఖణాతి పసీదితబ్బే వత్థుస్మిం సమ్మదేవ పసీదనలక్ఖణా. **ఓకప్పనలక్ఖణాతి** సద్దేయ్యవత్థునో ఏవమేతన్తి పక్ఖన్దనలక్ఖణా. **మూలబీజన్తిఆదీసు** మూలమేవ బీజం మూలబీజం. ఏస నయో సేసేసుపి బీజగామస్స అధిప్పేతత్తా. భూతగామో పన మూలం బీజం ఏతస్సాతి మూలబీజన్తిఆదినా వేదితబ్బో. **బీజబీజన్తి** పఞ్చమం పన పచ్చయన్తరసమవాయే సదిసఫలుప్పత్తియా విసేసకారణభావతో విరూహనసమత్థే సారఫలే నిరుళ్హో బీజసద్దో తదత్థసిద్ధియా మూలాదీసుపి కేసుచి పవత్తతీతి తతో నివత్తనత్థం ఏకేన బీజ-సద్దేన విసేసేత్వా వుత్తం "**బీజబీజ**"న్తి "దుక్ఖదుక్ఖం రూపరూప"న్తి చ యథా. ఏవమ్పి ఇమినా అత్థేన ఇమస్సపి నిప్పరియాయోవ బీజభావోతి దస్సేన్తో ఆహ "**తం సబ్బమ్పి... పే.... గచ్ఛతీ**"తి.

ఇదాని కథఞ్చి వత్తబ్బే సద్ధాయ ఓపమ్మత్తే బీజే సద్ధాయ బీజభావం విభావేతుం "**తత్థ యథా**"తిఆది ఆరద్ధం. కామం సద్ధూపనిసం సీలం, తథాపి సమాధిస్స వియ సబ్బేసమ్పి అనవజ్జధమ్మానం ఆదిమూలభావతో సద్ధాయపి పతిట్ఠా హోతీతి ఆహ "**హేట్ఠా సీలమూలేన పతిట్ఠాతీ**"తి. యస్మా సబ్బస్సేవ పుగ్గలస్స సద్ధావసేన సమథవిపస్సనారమ్భో, తస్మా సా "**ఉపరి సమథవిపస్సనఙ్కురం ఉట్ఠాపేతీ**"తి వుత్తా. **తన్తి** ధఞ్ఞబీజం. **పథవిరసం ఆపోరసన్తి** ససమ్భారపథవీఆపేసు లబ్భమానం రసం. **గహేత్వాతి** పచ్చయపరమ్పరాయ గహేత్వా. **ధఞ్ఞపరిపాకగహణత్థన్తి** ధఞ్ఞపరిపాకనిబ్బత్తిఅత్థం. **రసన్తి** సద్ధాసీలమూలహేతుసమథవిపస్సనాభావనారసం ఆదియిత్వా. **అరియమగ్గనాళేనాతి** అరియమగ్గసోతేన **అరియఫలధఞ్ఞపరిపాకగహణత్థన్తి** అరియఫలమేవ ధనాయితబ్బతో ధఞ్ఞం తస్స నిబ్బత్తిఅత్థం. ధఞ్ఞనాళం నామ కణ్డస్స నిస్సయభూతో పచ్ఛిమదేసో, **కణ్డో** తబ్బన్తరో తంనిస్సయోయేవ దణ్డో. **పసవో** నామ పుప్ఫం. **వుద్ధిన్తి** అవయవపారిపూరివసేన వుద్ధిం. **విరూళ్హిన్తి** మూలసన్తానదళ్హతాయ విరుళ్హతం. **వేపుల్లన్తి** పత్తనాళాదీహి విపులభావం. **ఖీరం**

జనేత్వాతి తరుణసలాటుకభావప్పత్తియా తణ్డులస్స బీజస్స బీజభూతం ఖీరం ఉప్పాదేత్వా. ఏసాతి సద్ధా. **పతిట్ఠహిత్వా**తి కమ్మపథాకమ్మపథసమ్మాదిట్ఠిసహితేన ఆదితో పవత్తసీలమత్తేన పతిట్ఠహిత్వా. **వుద్ధి**న్తిఆదీసు సుపరిసుద్ధాహి సీలచిత్తవిసుద్ధీహి వుద్ధిం, దిట్ఠికఙ్ఖావితరణవిసుద్ధీహి **విరూళ్హిం**. మగ్గామగ్గపటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధీహి **వేపుల్లం** పత్వా. **ఞాణదస్సనవిసుద్ధిఖీర**న్తి సాదురససువిసుద్ధిభావతో ఞాణదస్సనవిసుద్ధిసఙ్ఖాతం ఖీరం జనేత్వా. **అనేక...పే.... ఫల**న్తి అనేకపటిసమ్భిదా-అనేకాభిఞ్ఞాణపరిపుణ్ణం అరహత్తఫలసీసం నిప్ఫాదేతి.

బీజకిచ్చకరణతోతి బీజకిచ్చస్స కరణతో. యఞ్హి తంసదిసస్స విసదిసస్స చ అత్తనో ఫలస్స పతిట్ఠాపనసమ్బన్ధననిప్ఫాదనసఙ్ఖాతం బీజస్స కిచ్చం, తస్స కరణతో నిబ్బత్తనతో ''**ఏవం సద్ధా బీజకిచ్చ**''న్తి వుత్తం. ఇమినా అనఞ్ఞసాధారణం సద్ధాయ కుసలధమ్మానం బీజభావం దస్సేతి. **సా చా**తిఆదినా తమేవత్థం సమత్థేతి. ఇదాని తత్థ ఆగమం దస్సేన్తో ''**సద్ధాజాతో**''తిఆదిమాహ. తేన యథా సప్పురిసూపనిస్సయస్స సద్ధమ్మస్సవనస్స చ, ఏవం అనవసేసాయ సమ్మాపటిపత్తియా సద్ధా మూలకారణన్తి దస్సేతి.

ఇన్ద్రియసంవరో వీరియఞ్చ అకుసలధమ్మే, దుక్కరకారికా ధుతఙ్గఞ్చ అకుసలధమ్మే చేవ కాయఞ్చ తపతి విబాధతీతి **తపో**తి వుచ్చతి. **ఇన్ద్రియసంవరో అధిప్పేతో** వీరియస్స ధోరయ్హభావేన గయ్హమానత్తా, ఇతరేసం వుట్ఠిభావస్స అనుయుఞ్జమానత్తా. ఆది-సద్దేన కలలఙ్గారవుట్ఠిఆదీనం సఙ్గహో. **సమనుగ్గహిత**న్తి ఉపగతం. విరుహనామిలాయననిప్ఫత్తివచనేహి ధఞ్ఞబీజసన్తానస్స వియ తేసం వుద్ధియా సద్ధాబీజసన్తానస్స తపోవుట్ఠియా ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు ఉపకారతం దస్సేతి.

పురిమపదేసుపీతి **అపి**-సద్దేన పరపదేసుపీతి అత్థో దట్ఠబ్బో "హిరీ మే ఈసా, మనో మే యోత్త"న్తి ఇచ్ఛితత్తా, "సతి మే"తి ఏత్థ మే-సద్దో ఆనేత్వా యోజేతబ్బో. **ఉదకమ్పి తావ దాతబ్బం హోతి** నదీతళాకాదితో ఆనేత్వా. **వీరియబలీబద్దే** చతుబ్బిధే **యోజేత్వా. నిచ్చకాలం** అత్థీతి వచనసేసో.

సహ విపస్సనాయ మగ్గపఞ్ఞా అధిప్పేతా అమతప్ఫలాయ కసియా అధిప్పేతత్తా. **విపస్సనా పఞ్ఞా చా**తి దువిధాపి పఞ్ఞా ఉపనిస్సయా హోతి విసిట్ఠభావతో. తేనాహ ''**యథా హీ**''తిఆది. **పఞ్ఞా**తి పకారేహి జానాతీతి పఞ్ఞా. పఞ్ఞవతం పఞ్ఞా పురతో హోతి యోనిసోమనసికారస్స విసేసపచ్చయభావతో, సహజాతాధిపతీసు చ ఉక్కట్ఠభావతో. **సిరీ**తి సోభగ్గం. **సతం ధమ్మా** సద్ధాదయో, **అన్వాయికా**తి అనుగామినో. **ఈసాబద్ధా హోతీ**తి హిరిసఙ్ఖాతఈసాయ బద్ధా హోతి , పఞ్ఞాయ కదాచి అప్పయోగతో మనోసీసేన సమాధి ఇధ వుత్తోతి ఆహ ''**మనోసఙ్ఖాతస్స సమాధియోత్తస్సా**''తి. **సమం** ఉపనేత్వా బన్ధిత్వా బద్ధరజ్జుకత్తా **సమాధియోత్తం. ఏకతో గమన**న్తి లీనచ్చారద్ధసఙ్ఖాతం ఏకపస్సతో గమనం వారేతి. మజ్ఝిమాయ విపస్సనావీథియా పటిపాదనతో కాయాదీసు సుభసుఖనిచ్చత్తభావవిగమనే పఞ్ఞాయ విసేసపచ్చయా సతీతి వుత్తం – ''**సతియుత్తా పఞ్ఞా**''తి తస్సా సతివిప్పయోగాసమ్భవతో. సన్తతిఘనాదీనం అయం విసేసో – పురిమపచ్ఛిమానం ధమ్మానం నిరన్తరతాయ ఏకీభూతానం వియ పవత్తి **సన్తతిఘనతా,** ఏకసమూహవసేన ఏకీభూతానమివ పవత్తి **సమూహఘనతా,** దుబ్బిఞ్ఞేయ్యకిచ్చభేదవసేన ఏకీభూతానమివ పవత్తి. **కిచ్చఘనతా,** ఏకారమ్మణవసేన ఏకీభూతానమివ పవత్తి **ఆరమ్మణఘనతా**. సబ్బేసం, సబ్బాని వా కిలేసానం మూలసన్తానకాని **సబ్బ...పే.... సన్తానకాని**. అనుప్పయోగో హి అత్థో. **పదాలేతీ**తి భిన్దతి సముచ్ఛిన్దతి. **సా చ ఖో** "పదాలేతీ"తి వుత్తా **లోకుత్తరావ** పఞ్ఞా అనుసయప్పహానస్స అధిప్పేతత్తా.

సన్తతిఘనాదిభేదనా పన లోకియాపి హోతి విపస్సనావసేన ఘనవినిబ్భోగస్స నిప్ఫాదనతో. తేనాహ **''ఇతరా పన లోకికాపి సియా''**తి.

హిరీయతీతి లజ్జతి, జిగుచ్ఛతీతి అత్థో. తస్మా **''పాపకేహి ధమ్మేహీ''**తి నిస్సక్కవచనం దట్ఠబ్బం, హేతుమ్హి వా కరణవచనం. **ఓత్తప్పమ్పి గహితమేవ,** న హి లజ్జనం నిబ్భయం పాపభయం వా అలజ్జనం అత్థీతి. **రుక్ఖలట్ఠీ**తి రుక్ఖదణ్డో. తేన పదేసేన కసనతో విసేసతో నఙ్గలన్తి వుచ్చతీతి ఆహ **''ఈసా యుగనఙ్గలం ధారేతీ''**తి. కామం పఞ్ఞారహితా హిరీ అత్థి, హిరిరహితా పన పఞ్ఞా నత్థేవాతి ఆహ **''హిరి...పే.... అభావతో''**తి. సన్దిట్ఠానే కమ్పనాభావతో **అచలం.** థిరభావేన **అసిథిలం.** హిరిపటిబద్ధపఞ్ఞా పటిపక్ఖవసేన చ అసిథిలభావేన చ **అచలా అసిథిలా**తి ఆహ **''అబ్బోకిణ్ణా అహిరికేనా''**తి. నాళియా మినమానపురిసో వియ ఆరమ్మణం మునాతి పరిచ్ఛేదతో జానాతీతి **మనో. మనోసీసేనా**తి మనసో అపదేసేన. **తంసమ్పయుత్తో**తి ఇమినా కున్తసహచరణతో పురిసో కున్తో వియ మనసహచరణసమాధి "మనో"తి వుత్తోతి దస్సేతి. **సారథినా**తి కస్సకేన. సో హి ఇధ బలీబద్దానం సారణతో పాచనతో "సారథీ"తి అధిప్పేతో. **ఏకాబన్ధన**న్తి ఏకాబద్ధకరణం. **సకకిచ్చే**తి సకకిచ్చేన యుత్తే. తేన హి ఈసాదీసు యథారహం బన్ధిత్వా ఏకాబద్ధేసు కతేసు నఙ్గలేసు కిచ్చం ఇజ్ఝతి, సో అఞ్ఞథాతి తం **''సకకిచ్చే పటిపాదేతీ''**తి వుత్తం. **అవిక్ఖేపసభావేనా**తి అత్తనో అవిక్ఖేపసభావేన . **బన్ధిత్వా**తి సహజాతాదిపచ్చయభావేన అత్తనా సమ్బన్ధిత్వా. **సకకిచ్చే**తి హిరీఆదీహి యథాసకం కత్తబ్బే కిచ్చే.

చిరకతాదిమత్థన్తి చిరభాసితమ్పి అత్థం. **సరతి** అనుస్సరతి కాయాదిం అసుభాదితో నిజ్ఝాయతి. **ఫాలేతీ**తి పదాలేతి. పాజేన్తి గమేన్తీతి తం **పాజనం. ఇధ** ఇమస్మిం సుత్తే **''పాచన''న్తి వుత్తం** జ-కారస్స చ-కారం కత్వా. **ఫాలపాచన**న్తి ఇమమత్థం దస్సేతుం **''యథా హి బ్రాహ్మణ...పే.... సతీ''**తి వుత్తం. ఇదాని తమత్థం విత్థారతో దస్సేన్తో **''తత్థ యథా''**తిఆదిమాహ. **నఙ్గలం అనురక్ఖతి** భిజ్జనపాలనతో. **పురతో చస్స గచ్ఛతీ**తి అస్స నఙ్గలస్స కస్సనే భూమియా విలిఖనే పురతో గచ్ఛతి పుబ్బఙ్గమా హోతి. **గతియో**తి పవత్తియో. **సమన్నేసమానా**తి సరణవసేన గవేసమానా. **ఆరమ్మణే వా** కాయాదికే **ఉపట్ఠాపయమానా** అసుభాదివసేన **పఞ్ఞానఙ్గలం రక్ఖతి.** సభావాసభావూపగమే ఫాలో వియ నఙ్గలస్స **''ఆరక్ఖా''తి వుత్తా** "సబ్బానత్థతో సతి రక్ఖతీ"తి కత్వా. తథా హేసా ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా. చిరకతచిరభాసితానం అసమ్ముస్సనవసేన సతి పఞ్ఞానఙ్గలస్స పురతో హోతీతి వత్వా తస్స పురతోభావం దస్సేతుం **''సతి...పే.... నో పముట్ఠే''**తి ఆహ. **సతిపరిచితే**తి సతియా పట్ఠాపితే. "ఉపట్ఠాపితే"తిపి పాఠో, అయమేవత్థో. **సంసీదితుం న దేతీ**తి సకిచ్చకిరియాయ సంసీదనం కాతుం న దేతి. కోసజ్జసఙ్ఖాతం సంసీదనం **కోసజ్జసంసీదనం.**

పాతిమోక్ఖసంవరసీలం వుత్తం కాయికవాచసికసంయమస్స కథితత్తా. **ఆహారే ఉదరే యతో**తి పరిభుఞ్జితబ్బఆహారే సంయతభావదస్సనేన పరిభుఞ్జితబ్బతాయ చతూసుపి పచ్చయేసు సంయతభావో దీపితోతి ఆహ **''ఆహారముఖేనా''**తిఆది. సంయతభావో చేత్థ పచ్చయహేతు అనేసనాభావోతి వుత్తం **''నిరుపక్కిలేసోతి అత్థో''**తి. భోజనసద్దో ఆహారపరిభోగే నిరుళ్హోతి కత్వా వుత్తం **''భోజనే మత్తఞ్ఞుతాముఖేనా''**తి. పరిభుఞ్జనట్ఠేన పన భోజనసద్దముఖేనాతి వుత్తే అధిప్పేతత్థో లబ్భతేవ. **తేనా**తి కాయగుత్తాతిఆదివచనేన. **న విలుమ్పన్తీ**తి **''దీపేతీ''**తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధో.

ద్వీహాకారేహీతి అదిట్ఠాదీనం అదిట్ఠాదివసేన దిట్ఠాదీనఞ్చ దిట్ఠాదివసేనాతి ఏవం ద్విప్పకారేహి. **అవిసంవాదనం** అవితథకథనం. **ఛేదనం** మూలప్పదేసే నికన్తనం. **లుననం** యత్థ కత్థచి ఛేదనం. **ఉప్పాటనం** ఉమ్మూలనం. **అసితేనా**తి

దత్తేన, లాయితేనాతి అత్థో. **విసంవాదనసఙ్ఖాతానం తిణానం,** అట్ఠన్నం అనరియవోహారానన్తి అత్థో. **యథాభూతఞాణ**న్తి నామ రూపపరిచ్ఛేదకఞాణం. **సచ్చన్తి వేదితబ్బం** అవిపరీతవుత్తికత్తా ''**ఛేదకం**'' ఛిన్దనకం. **నిద్దాన**న్తి నిద్దాయకం. ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి దిట్ఠి ''**దిట్ఠిసచ్చ**''న్తి వుచ్చతి. **ద్వీసు వికప్పేసూ**తి భావకత్తుసాధనవసేన ద్వీసు వికప్పేసు. "నిద్దాన"న్తి ఉపయోగవసేనేవ అత్థో.

సీలమేవ ''సోరచ్చ''న్తి వుత్తం "పాణాతిపాతాదీహి సుట్ఠు ఓరతస్స కమ్మ"న్తి కత్వా. సబ్బొరదుక్ఖాదీనం అభావతో సున్దరభావతో సున్దరే నిబ్బానే ఆరమ్మణకరణవసేన రతత్తా సురతో, అరహా. తస్స భావో **సోరచ్చం,** అరహత్తం. **అప్పమోచనమేవ** అచ్చన్తాయ పమోచనం న హోతి.

యదగ్గేన విపస్సనాయ పఞ్ఞాయ తంసహగతవీరియస్స చ నఙ్గలధోరయ్హతా, తథాపవత్తకుసలభావనాయ చ కసిభావో చ, తదగ్గేన తతో పురేతరం పవత్తపఞ్ఞావీరియపారమీనం నఙ్గలధోరయ్హతా, తథాపవత్తకుసలభావనాయ చ కసిభావో వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో ''**యథా హీ**''తిఆదిమాహ. ధురం వహతీతి **ధోరయ్హం. యథావుత్తం ఘున**న్తి అస్మిమానాదిభేదం ఘునం. వహితబ్బా ఆదిభూతా ధురా ఏతేసం అత్థీతి ధురా, పురిమధురవాహకా. తంమూలకా అపరం ధురం వహన్తా ధోరయ్హా. **ధురా చ ధోరయ్హా చ ధురధోరయ్హం** ఏకత్తవసేన. **వహన్త**న్తి కసనేన పవత్తన్తం.

కామయోగాదీహి **యోగేహి ఖేమత్తా** అనుపద్దవత్తా. **తం** నిబ్బానం **అధికిచ్చ** ఉద్దిస్స. **వాహీయతి** విపస్సనాయ సహగతం. **అభిముఖం వాహీయతి** మగ్గపరియాపన్నం. **ఖేత్తకోటి**న్తి ఖేత్తమరియాదం. **దిట్ఠేకట్ఠే**తి దిట్ఠియా సహజాతేకట్ఠే పహానేకట్ఠే చ. **ఓళారికే**తి ఉపరిమగ్గవజ్ఝే ఉపాదాయ వుత్తం, అఞ్ఞథా దస్సనపహాతబ్బాపి దుతియమగ్గవజ్ఝేహి ఓళారికాతి. **అణుసహగతే**తి అణుభూతే. ఇదం హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝే ఉపాదాయ వుత్తం. **సబ్బకిలేసే** అవసిట్ఠసబ్బకిలేసే **పజహన్తం అనివత్తన్తం గచ్ఛతి** పున పహాతబ్బతాయ అభావతో. **అనివత్తన్త**న్తి న నివత్తన్తం, యథా నివత్తనం న హోతి, ఏవం గచ్ఛతీతి అత్థో. తేనాహ ''**నివత్తనరహిత**''న్తిఆది. **ఏతం పన** తవ ధురధోరయ్హం.

ఏవమేసా కసీతి యథావుత్తస్స పచ్చామసనం. తేనాహ ''**నిగమనం కరోన్తో**''తి. వుత్తస్సేవ హి అత్థస్స పున వచనం. **పఞ్ఞానఙ్గలేన సతిఫాలం ఆకోటేత్వా**తి పఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన నఙ్గలేన సద్ధిం సతిఫాలస్స ఏకాబద్ధభావకరణేన ఆకోటేత్వా. **కట్ఠా**తి ఏత్థ "కసీ"తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం "కట్ఠా కసీ"తి. **కమ్మపరియోసాన**న్తి యథావుత్తకసికమ్మస్స పరియోసానభూతం. యదిపి పుబ్బే "పఞ్ఞా మే యుగనఙ్గల"న్తిఆదినా అత్తుద్దేసికవసేనాయం అమతప్ఫలా కసి దస్సితా, మహాకారుణికస్స పన భగవతో దేసనా సబ్బస్సపి సత్తనికాయస్స సాధారణా ఏవాతి దస్సేన్తో ''**సా ఖో పనేసా**''తిఆదిమాహ.

దివసేయేవాతి తందివసే ఏవ. **ఆదిమాహా**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన కథాపరియోసానే పాఠపదేసో గహితోతి తదఞ్ఞం "ఏవం వుత్తే"తిఆదిపాఠం సన్ధాయ ''**తతో పరఞ్చా**''తి ఆహ.

కసిభారద్వాజసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఉదయసుత్తవణ్ణనా

၁၈၀. **ఏతం వుత్తన్తి** “ఓదనేన పూరేసీ”తి ఏతం వచనం వుత్తం. ‘‘**గహేతుం సమత్థో నామ నాహోసీతి** భగవతో అధిట్ఠానబలేనా’’తి వదన్తి. **తం** బ్రాహ్మణం వినేతుకామతాయ కిర భగవా తథా అకాసి.

ఉపారమ్భభయేనాతి పరూపవాదభయేన. **అవత్వావ నివత్తో** “అబ్భాగతోపి పాసణ్డో వాచామత్తేనపి న పూజేతబ్బో”తి బ్రాహ్మణధమ్మే వుత్తత్తా. **పక్కన్తోతి** బ్రాహ్మణస్స ధమ్మం అవత్వా పక్కన్తో బ్రాహ్మణస్స న తావ ఞాణం పరిపక్కన్తి. **ఏతం వచనం...పే.... మగమాసి** “పునప్పునఞ్చేవ వపన్తి బీజ”న్తిఆదినా ధమ్మం కథేతుం అవస్సం ఆకఙ్ఖన్తో. పకారతో కస్సతీతి **పకట్ఠకో,** రసతణ్హాయ పకట్ఠోతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**రసగిద్ధో**’’తి.

“పునప్పునఞ్చేవ వపన్తి బీజ”న్తి ఇమం దేసనం ఆరభీతి సమ్బన్ధో. **బీజన్తి** చ ఇతి-సద్దో నిదస్సనత్థో వా. తేన అవయవేన సముదాయం నిదస్సేతి. **ఓసక్కసీతి** సఙ్కోచసి. **వుత్తన్తి** వపనం కతం. తస్మా వుత్తం ‘‘**అలమేత్తావతా**’’తి. ‘‘**వస్సిత్వా**’’తి వుట్ఠిం పవత్తేత్వా.

దేసనా...పే.... దస్సేతి బ్రాహ్మణేన వుత్తం అయుత్తవచనం పరివట్టేన్తోపి దివసే దివసే భిక్ఖాచరియా నామ భిక్ఖూనం కాయగతా వుత్తీతి. ఖీరం హత్థేన నయన్తీతి వా **ఖీరనికా. కిలమతీతి** తంతంకిచ్చకరణవసేన ఖిజ్జతి. **ఫన్దతీతి** అనత్థసమాయోగవసేన విప్ఫన్దతి. **అపునబ్భవాయాతి** ఆయతిం అనుప్పత్తియా. **మగ్గో నామాతి** ఉపాయో నామ నిబ్బానం, తస్మిం లద్ధే పునబ్భవాభావతో. “పునప్పున”న్తి వచనం ఉపాదాయ బీజవపనాదయో పునప్పునధమ్మా నామ జాతాతి ఆహ ‘‘**సోళస పునప్పునధమ్మే దేసేన్తేనా**’’తి.

ఉదయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. దేవహితసుత్తవణ్ణనా

౧౮౧. **ఉదరవాతేహీతి** వాతకతవిజ్ఝనతోదనాదివసేన అపరాపరం వత్తమానేహి ఉదరవాతేహి, తస్స వా వికారేహి. నిబద్ధుపట్ఠాకకాలే పన ధమ్మభణ్డాగారికోవ. **అరఞ్ఞన్తి** భగవతో భిక్ఖూనఞ్చ వసనట్ఠానభూతం తపోవనం. తం **నిద్ధూమం హోతి** ఉదకతాపనస్సపి అకరణతో. **తస్మాతి** యస్మా తస్స ఉణ్హోదకవిక్కిణనచరియాయ జీవికాకప్పనం హోతి, తస్మా.

వత్తమేతం తస్స పతికారత్థం పరికథాదీనమ్పి కాతుం లబ్భనతో. ఇదాని తత్థ కారణమ్పి సవిసయం దస్సేతుం ‘‘**వణ్ణం హీ**’’తిఆది వుత్తం. భగవా హి ఆయస్మతో ఉపవాణస్స దేవహితబ్రాహ్మణస్స తం సమ్భావితం భవిస్సతి తికిచ్ఛాపటియత్తం, తాయ చ అత్తనో రోగస్స వూపసమనం, తప్పసఙ్గేన చ దేవహితబ్రాహ్మణో మమ సన్తికం ఆగన్త్వా ధమ్మస్సవనేన సరణేసు సీలేసు చ పతిట్ఠహిస్సతీతి సబ్బమిదం ఞత్వా ఏవం ‘‘**ఇఙ్ఘ మే త్వం, ఉపవాణ, ఉణ్హోదకం జానాహీ**’’తి అవోచ. **ఆగమనీయప్పటిపదం** పుబ్బభాగప్పటిపదం పుబ్బభాగప్పటిపత్తిం **కథేతుం వట్టతి** అనుత్తరిమనుస్సధమ్మత్తా. **సదేవకేన లోకేనాతి** అనవసేసతో లోకస్స గహణం. ఫలవిసేసాకఙ్ఖాయ పూజేతబ్బాతి పూజనీయా, తే ఏవ ఇధ ‘‘**పూజనేయ్యా**’’తి వుత్తా. తథా ఆదరేన పూజేతబ్బతాయ సక్కారియా, ఆ-కారస్స రస్సత్తం, రి-సద్దస్స చ రే-ఆదేసం కత్వా ‘‘**సక్కరేయ్యా**’’తి వుత్తం. “అపచయేయ్యా”తి వత్తబ్బే య-కారలోపం కత్వా ‘‘**అపచేయ్యా**’’తి వుత్తం. **తేసన్తి** సదేవకేన పూజనేయ్యాదీనం. **హరితున్తి** నేతుం.

ఏత్తకేనపీతి ఉపసఙ్కమనాదినా ఏత్తకేన అప్పమత్తకేనపి కతవత్తేన **అయం కిత్తి…పే.… సోమనస్సజాతో**.

యజమానస్సాతి దేయ్యధమ్మం దేన్తస్స. దక్ఖిణాయ ఇజ్జనం నామ విపులఫలభావోతి ఆహ ''**మహప్ఫలో హోతీ**''తి. **విదిత**న్తి పటివిద్ధపచ్చక్ఖకతం. **ఆజానాతీ**తి వుత్థభవాదిం పరియాదాయ జానాతి పటివిజ్ఝతి. **జానిత్వా**తి చత్తారి సచ్చాని మగ్గపటిపాటియా పటివిజ్ఝిత్వా. అగ్గప్పత్తతాయ **కతకిచ్చతం పత్తో**. బ్రాహ్మణేన అత్తనా కతో కారో చ భగవతో ఏవ పచ్చుపట్ఠాతీతి తం దస్సేన్తో ''**ఇమినా ఖీణాసవే యజనాకారేన యజన్తస్సా**''తి వుత్తం.

దేవహితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. మహాసాలసుత్తవణ్ణనా

౨౦౦. యస్మా తస్స బ్రాహ్మణస్స అనిస్సయస్స జిణ్ణభావేన విసేసతో కాయో లూఖో జాతో, జిణ్ణపిలోతికఖణ్డేహి సఙ్ఘటితం పావురణం, తస్మా ''**లూఖపావురణో**''తి పదస్స ''**జిణ్ణపావురణో**''తి అత్థో వుత్తో. **పాటియేక్క**న్తి పుత్తేసు ఏకమేకో ఏకమేకాయ వాచాయ విసుం విసుం.

సమ్పుచ్ఛనం నామ ఇధ సమ్మన్తనన్తి ఆహ ''**సద్ధిం మన్తయిత్వా**''తి. **నన్దిస్స**న్తి అభినన్దిం. అతీతత్థే హి ఇదం అనాగతవచనం. తేనాహ ''**నన్దిజాతో…పే.… అహోసి**''న్తి. **భుస్సన్తా**తి నిబ్భుస్సనవసేన రవన్తా.

వయోగతన్తి పచ్ఛిమవయం ఉపగతం. సో పన యస్మా పురిమే ద్వే వయే అతిక్కమవసేన గతో. పచ్ఛిమం ఏకదేసతో అతిక్కమనవసేన, తస్మా వుత్తం – ''**తయో వయే గతం అతిక్కన్తం పచ్ఛిమవయే ఠిత**''న్తి.

నిప్పరిభోగోతి జిణ్ణభావేన జవపరక్కమహానియా అపరిభోగో న భుఞ్జితబ్బో. **ఖాదనా అపనీయతీ**తి యవసం అదదన్తా తతో నీహరన్తి నామ. **థేరో**తి వుడ్ఢో.

అనస్సవాతి న వచనకరా. **అప్పతిస్సా**తి పతిస్సయరహితా. **అవసవత్తినో**తి న మయ్హం వసేన వత్తనకా. **సున్దరతరో**తి ఉపత్థమ్భకారిభావేన సున్దరతరో.

పురతోతి ఉపత్థమ్భకభావేన పురతో కత్వా. **ఉదకే పతిట్ఠం లభతి** తత్థ పతిట్ఠతో థిరపతిట్ఠభావతో. అద్ధపతిట్ఠో హి దణ్డో దణ్డధరపురిసస్స పతిట్ఠం లభాపేతి.

బ్రాహ్మణియోతి అత్తనో బ్రాహ్మణియో. **పాటియేక్క**న్తి "అసుకస్స గేహే అసుకస్స గేహే"తి ఏవం ఉద్దేసికం కత్వా విసుం విసుం. **మా నియ్యాదేహి, అమ్హాకం రుచ్చనట్ఠానమేవా**తి తవ పుత్తానం గేహేసు యం అమ్హాకం రుచ్చనట్ఠానం. తత్థమేవ గమిస్సామాతి సబ్బేసమ్పి ఏతేసం అనుగ్గహం కాతుకామో భగవా ఏవమాహ.

తతో పట్ఠాయాతి సోతాపత్తిఫలపటిలాభతో పట్ఠాయ. యదత్థం మయం ఇమస్స బ్రాహ్మణస్స మహాసమ్పత్తిదానాదినా అనుగ్గహో కతో, సో చస్స పుత్తపరిజనస్సపి అత్థో సిద్ధోతి సత్థా న సబ్బకాలం తస్స బ్రాహ్మణస్స పుత్తానం గేహం అగమాసి, తే ఏవ పన కాలేన కాలం సత్థు సన్తికం గన్త్వా యథావిభవం సక్కారసమ్మానం అకంసూతి అధిప్పాయో.

మహాసాలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. మానత్థద్ధసుత్తవణ్ణనా

౨౦౧. మానేన థద్ధోతి "అయం ఖో"తిఆదినా పగ్గహితేన మానేన థద్ధో బజ్ఝితచిత్తో థద్ధఅయోసలాకో వియ కస్సచిపి అనోనతో. **న కిఞ్చి జానాతి** లోకే పటిసన్థారమత్తస్సపి అజాననతో.

అబ్భుతవిత్తజాతాతి సఞ్జాతఅబ్భుతవిత్తా. విత్తం విత్తీతి చ తుట్ఠిపరియాయా. **అభూతపుబ్బాయాతి** యా తస్సా పరిసాయ విత్తి తదా భూతా, సా ఇతో పుబ్బే అభూతా. తేనాహ "**అభూత...పే.... సమన్నాగతా**"తి. **అస్స పుగ్గలస్సాతి** అనేన పుగ్గలేన. **అపచితాతి** పరమనిపచ్చేన పూజనీయసామఞ్ఞతో తత్థ అత్తనో పక్ఖిపనం ఇధ దేసనాకోసల్లం.

మానత్థద్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పచ్చనీకసుత్తవణ్ణనా

౨౦౨. "**సబ్బం సేత**"న్తి కేనచి **వుత్తే** తస్స **పచ్చనీకం కరోన్తస్సేవ అస్స** బ్రాహ్మణస్స. **వినేత్వాతి** వినాసేత్వా. **సుణాతీతి అత్థోతి** "సుణాతీ"తి కిరియాపదం ఆహరిత్వా గాథాయ అత్థో వేదితబ్బో "జఞ్ఞా సుభాసిత"న్తి వుత్తత్తా. న హి అసుత్వా దేసితం జానితుం సక్కోన్తి.

పచ్చనీకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. నవకమ్మికసుత్తవణ్ణనా

౨౦౩. వనకమ్మే నియుత్తో, కిరియమానేన వనకమ్మం ఏతస్స అత్థీతి **వనకమ్మికో**. **ఇమస్మిం వనసణ్డేతి** ఇమస్మిం ఏవంమహన్తే వనసణ్డే. న మే వనస్మిం కరణీయమత్థి యథా, "బ్రాహ్మణ, తుయ్హ"న్తి అధిప్పాయో. ఇతరం పన యం మహాకిలేసవనం, తం మగ్గఞాణఫరసునా సమాధిమయసిలాయం సునిసితేన సబ్బసో ఉచ్ఛిన్నమూలం, తతో ఏవ **నిబ్బనథో** నిక్కిలేసగహనో. వివేకాభిరతియా ఏకకో అభిరతో పటిపక్ఖవిగమేన. తేనాహ "**అరతిం...పే.... జహిత్వా**"తి.

వనకమ్మికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. కట్ఠహారసుత్తవణ్ణనా

౨౦౪. ధమ్మన్తేవాసికాతి కిఞ్చిపి ధనం అదత్వా కేవలం అన్తేవాసికా. తేనాహ "**వేయ్యావచ్చం కత్వా సిప్పుగ్గణ్హనకా**"తి. **గమ్భీరసభావేతి** సమన్తతో దూరతో గహనసచ్ఛన్నవిపులతరరుక్ఖగచ్ఛలతాయ చ, తదా హిమపిణ్డసిన్నభావేన మయూరయానేహి పతిట్ఠాతుం అసక్కుణేయ్యతాయ చ గమ్భీరభావే.

బహుభేరవేతి బహుభయానకే. **అనిఞ్జమానేనాతి** ఇత్థమ్భూతత్థే కరణవచనం. **అతిసున్దరం వతాతి** ఏవం సన్తే నామ అరఞ్ఞే ఏవం నిచ్చలకాయో నిసిన్నో ఝాయన్తో అతివియ సున్దరఞ్చ ఝానం ఝాయసీతి వదతి.

అచ్ఛేరరూపన్తి అచ్ఛరియభావం. **సేట్ఠప్పత్తియా**తి సేట్ఠభావప్పత్తియా.

“లోకాధిపతిసహబ్యతం ఆకఙ్ఖమానో”తి ఇమినా బ్రాహ్మణో లోకాధిపతిసహయోగం పుచ్ఛతి, “కస్మా భవ”న్తిఆదినా పన తదఙ్గవిసేసాకఙ్ఖం పుచ్ఛతీతి ఆహ ‘‘**అపరేనపి ఆకారేన పుచ్ఛతీ**’’తి.

కఙ్ఖాతి తణ్హా అభిక్ఖణవసేన పవత్తా. **అనేకసభావేసూ**తి రూపాదివసేన అజ్ఝత్తికాదివసేన ఏవం నానాసభావేసు ఆరమ్మణేసు. అస్సాదరాగో లోభో అభిజ్ఝాతి **నానప్పకారా. సేసకిలేసా వా** దిట్ఠిమానదోసాదయో. **నిచ్చకాలం అవస్సితా** సత్తానం అవస్సయభావత్తా. **పజప్పాపనవసేనా**తి పకారేహి తణ్హాయనవసేన. **నిరన్తా**తి అన్తరహితా నిరవసేసా.

అనుపగమనోతి అనుపాదానో. **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం దీపేతి,** తస్స హి వసేన ఏవ నానాసభావేసు భగవా సమన్తచక్ఖునా పస్సతీతి ‘‘**సబ్బే...పే.... దస్సనో**’’తి వుచ్చతి. **అరహత్తం సన్ధాయాహ,** తఞ్హి నిప్పరియాయతో “అనుత్తర”న్తి వుచ్చతి.

కట్ఠహారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. మాతుపోసకసుత్తవణ్ణనా

౨౦౭. ఇతోతి మనుస్సత్తభావతో. **పటిగన్త్వా**తి అభిగన్త్వా. సగ్గే హి నిబ్బత్తన్తో కమ్మఫలేన ధమ్మతావసేన పటిసన్ధికాలతో పట్ఠాయ అభిరతివసేన అభిరమతి ఏవ నామాతి.

మాతుపోసకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. భిక్ఖకసుత్తవణ్ణనా

౨౦౮. విరూపం గన్ధం పసవతీతి **విస్సం,** దుగ్గన్ధో. **బాహిత్వా**తి అత్తనో సన్తానతో బహికత్వా నీహరిత్వా. తం పన అనవసేసతో పజహనన్తి ఆహ ‘‘**అగ్గమగ్గేన జహిత్వా**’’తి. సఙ్ఖాయతి సమ్మదేవ పరిచ్ఛిన్దతి ఏతాయాతి **సఙ్ఖా,** ఞాణన్తి ఆహ ‘‘**సఙ్ఖాయాతి ఞాణేనా**’’తి. **భిన్నకిలేసత్తా**తి నిరుత్తినయేన భిక్ఖుసద్దసిద్ధిమాహ.

భిక్ఖకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. సఙ్గారవసుత్తవణ్ణనా

౨౦౯. పచ్చేతీతి పత్తియాయతి సద్దహతి. తథాభూతో చ తమత్థం నికామేన్తో నామ హోతీతి వుత్తం ‘‘**ఇచ్ఛతి పత్థేతీ**’’తి. **సాధు, భన్తే**తి ఏత్థ **సాధు**-సద్దో ఆయాచనత్థో, న అభినన్దనత్థోతి ‘‘**ఆయాచమానో ఆహ**’’తి వత్వా ఆయాచనే కారణం దస్సేన్తో ‘‘**థేరస్స కిరా**’’తిఆదిమాహ. ఉదకసుద్ధికో న ఏకంసేన అపాయూపగో, లద్ధియా పన సావజ్జకిలేసభూతభావతో ఆయాచతి. అఞ్ఞం కారణం అపదిసన్తో ‘‘**అపిచా**’’తిఆదిమాహ. ఫలభూతో అత్థో ఏతస్సాతి **అత్థవసం,** కారణన్తి ఆహ ‘‘**అత్థానిసంసం అత్థకారణ**’’న్తి. **పపఞ్చసూదనియం** పన ఫలేసేవ అరణీయతో అత్థో, కారణన్తి కత్వా “అత్థో ఏవ అత్థవసో, తస్మా **ద్వే అత్థవసే**తి ద్వే అత్థే ద్వే కారణానీ”తి వుత్తం.

సగ్గారవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ఖోమదుస్ససుత్తవణ్ణనా

౨౦౮. ఏవంలద్ధనామం పిణ్డాయ పావిసీతి యోజనా. **ఏవమేవ**న్తి కేనచి అనిమన్తితేన సయమేవ ఉపసఙ్కమన్తే. **అఫాసుకధాతుక**న్తి అయుత్తరూపం. **సభాధమ్మ**న్తి సభాయ చరితబ్బం చారిత్తధమ్మం. **అసఞ్ఞాపేత్వా**తి ఆసనతో అవుట్ఠాపేత్వా. **ఉజుకమేవ ఆగచ్ఛతి** లోకగ్గనాయకో భగవా సబ్బసత్తుత్తమో అత్తనో ఉత్తరితరస్స అభావతో లోకస్స అపచితిం న దస్సేతి. యే సబ్బసో సంకిలేసే పజహన్తి, తేవ పణ్డితే ''సన్తో''తి దస్సేతి **''ఏతే''**తిఆదినా.

ఖోమదుస్ససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

బ్రాహ్మణసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౮. వఙ్గీససంయుత్తం

౧. నిక్ఖన్తసుత్తవణ్ణనా

౨౦౯. **ఆళవియన్తి** ఆళవినగరసమీపే. **అగ్గాళవే చేతియేతి** గోతమకచేతియాదీహి ఉత్తమచేతియే. తం కిర భూమిరామణేయ్యకభావేన మనుఞ్ఞతాయ పధానయుత్తతాదిసమ్పత్తియా చ ఇతరచేతియేహి సేట్ఠసమ్మతం. **కప్పేన థేరేనాతి** "కప్పో"తి గోత్తతో ఆగతనామో థేరో, సహస్సపురాణజటిలానం అబ్భన్తరే అయం మహాథేరో. **ఓహీనకోతి** థేరేసు గామం పిణ్డాయ పవిట్ఠేసు విహారే ఏవ అవహీనకో ఠితో. తత్థ కారణమాహ **"విహారపాలో"**తిఆది. **సమలఙ్కరిత్వాతి** సమం అలఙ్కారేన అలఙ్కరిత్వా. **కుసలచిత్తం విద్ధంసేతి** పవత్తితుం అప్పదానవసేన. **ఏతస్మిన్తి** ఏతస్మిం రాగే ఉప్పన్నే. "ఏకస్మి"న్తి వా పాఠో, ఏకస్మిం విసభాగవత్థుకే రాగే ఉప్పన్నే. **ధమ్మో వాతి** మమ చిత్తే ఉప్పజ్జనకతో అఞ్ఞో ధమ్మో వా. యేన కారణేన పరో అనభిరతిం వినోదేత్వా ఇదానేవ అభిరతిం ఉప్పాదేయ్య, తం కారణం కుతో లబ్భాతి యోజనా, తం కారణం నత్థీతి అత్థో, తస్స అభావకారణవచనం.

అనగారియన్తి అగారవిరహతో అనగారం పబ్బజ్జా. తత్థ నియుత్తత్తా అనగారియం క-కారస్స య-కారం కత్వా, పబ్బజితన్తి అత్థో. **ఆధావన్తీతి** హదయం అభిభవిత్వా ధావన్తి. **ఉగ్గతానన్తి** ఉళారానం పుత్తా. తేనాహ **"మహేసక్ఖా రాజఞ్ఞభూతా"**తి. **ఉత్తమప్పమాణన్తి** సహస్సపలం **సమన్తాతి** సమన్తతో. **పరికిరేయ్యున్తి** విజ్ఝేయ్యుం. **ఏతస్మా సహస్సాతి** యథావుత్తా ధనుగ్గహసహస్సతో. **అతిరేకతరా** అనేకసహస్సా. **ఇత్థియో** ఓలోకనసితలపితరోదితసరే ఖిపన్తియో. **నేవ మం బ్యాధయిస్సన్తి** నేవ మం నిజ్ఝాయిస్సన్తి. "బ్యాధయిస్సతీ"తి పాఠోతి వుత్తం **"చాలేతుం న సక్ఖిస్సతీతి అత్థో"**తి. **ధమ్మే సమ్హీతి** సకే సన్తికే పతిట్ఠితే సాసనధమ్మే. తేనాహ **"అనభిరతిం వినోదేత్వా"**తిఆది.

మగ్గన్తి "మగ్గో"తి వత్తబ్బే లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తం. తేనాహ **"సో హి నిబ్బానస్స పుబ్బభాగమగ్గో"**తి.

నిక్ఖన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అరతిసుత్తవణ్ణనా

౨౧౦. **విహారగరుకో కిరేస థేరోతి** ఏతేన థేరో అత్తనో సద్ధివిహారికం వఙ్గీసం ఓవదితుం అనవసరో. తేన అన్తరన్తరా తస్స చిత్తం రాగో అనుద్ధంసేతీతి దస్సేతి. **సాసనే అరతిన్తి** సీలపరిపూరణే సమథవిపస్సనాభావనాయ చ అనభిరతిం. **కామగుణేసు చ రతిన్తి** పఞ్చసు కామకోట్ఠాసేసు అస్సాదం. **పాపవితక్కన్తి** కామసఙ్కప్పం. **సబ్బాకారేనాతి** సబ్బే తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛిన్దనాకారేన. యథా మహన్తం అరఞ్ఞం వనథన్తి, ఏవం మహన్తం కిలేసవనం **"వనథ"**న్తి వుత్తం.

పథవిఞ్చ వేహాసన్తి భుమ్మత్థే పచ్చత్తవచనం, తస్మా పథవియం ఆకాసే చాతి అత్థో. తేనాహ **"పథవిట్ఠిత"**న్తిఆది. **జగతీతి** చ పథవియా వేవచనం. తేనాహ **"అన్తోపథవియ"**న్తి. **పరిజీరతీతి** సబ్బసో జరం పాపుణాతి. **సమాగన్త్వాతి** ఞాణేన సమాగన్త్వాతి అత్థో. తేనాహ **"ముతత్తాతి విఞ్ఞాతత్తభావా"**తి.

పటిఘపదేన గన్ధరసా గహితా ఘానజివ్హానం పటిహననవసేన పవత్తనతో. **ముతపదేన ఫోట్ఠబ్బారమ్మణం గహితం** ముత్వా గహేతబ్బతో. **న లిప్పతీతి** న మక్ఖియతి.

సట్ఠి-సద్దో ఛ-సద్దేన సమానత్థోతి ''**సట్ఠినిస్సితా**''తి పదస్స ''**ఛళారమ్మణనిస్సితా**''తి అత్థో వుత్తో. **పుథూ అధమ్మవితక్కాతి** రూపవితక్కాదివసేన బహూ నానావితక్కా మిచ్ఛాసఙ్కప్పా. **జనతాయ నివిట్ఠాతి** మహాజనే పతిట్ఠితా. **తేసం వసేనాతి** తేసమ్పి మిచ్ఛావితక్కానం వసేన. **న కత్థచి** ఆరమ్మణే. **కిలేసవగ్గగతోతి** కిలేససఙ్గణికం ఉపగతో న భవేయ్య, కిలేసవితక్కా న ఉప్పాదేతబ్బాతి అత్థో. **దుట్ఠుల్లవచనం** కామపటిసంయుత్తకథా.

దబ్బజాతికోతి దబ్బరూపో. **నేపక్కేనాతి** కోసల్లేన. **నిబ్బానం పటిచ్చాతి** అసఙ్ఖతధాతుం ఆరమ్మణవసేన పటిచ్చ. **పరినిబ్బానకాలన్తి** అనుపాదిసేసనిబ్బానకాలం.

అరతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పేసలసుత్తవణ్ణనా

౨౧౧. ఏతేసన్తి ఏతేసం మహల్లకానం. **న పాళి** ఆగచ్ఛతి అప్పగుణభావతో. న చ పాళి ఉపట్ఠాతి, ఏకాయ పాళియా సతి పాళిగతియా తథా తథా ఉపట్ఠానమ్పి నేసం నత్థీతి వదతి. **న అట్ఠకథాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సిథిలధనితాదితంతంబ్యఞ్జనబుద్ధిం అహాపేత్వా ఉచ్చారణం **పదబ్యఞ్జనమధురతా. అతిక్కమిత్వా మఞ్ఞతి** అఞ్ఞే భిక్ఖూ. హీళనవసేన అభిభవిత్వా పటిభానసుతేన అత్తానం పసంసతి సమ్భావేతి. మానస్స పవత్తితాయ సహజాతనిస్సయాదిపచ్చయధమ్మా తంసహభుధమ్మా. మానవసేన **విప్పటిసారీ అహువా**. మా అహోసీతి యోజనా. **వణ్ణభణనన్తి** పరేహి కిరియమానం గుణాభిత్థవం. **అఖిలోతి** పఞ్చచేతోఖిలరహితో. **నిస్సేసం నవవిధన్తి** నవవిధమ్పి మానం కస్సచి ఏకదేసస్సపి అసేసతో. **విజ్జాయాతి** అగ్గమగ్గవిజ్జాయ. అచ్చన్తమేవ **సమితతాయ** వూపసమితతాయ **సమితావీ**.

పేసలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా

౨౧౨. రాగోతి ఏత్థ ఆయస్మతో వఙ్గీసస్స రాగస్స ఉప్పత్తియా కారణం విభావేతుం ''**ఆయస్మా ఆనన్దో**''తిఆది వుత్తం. **తన్తి** ఆనన్దత్థేరం. **ఆరమ్మణం పరిగ్గహేతున్తి** కాయవేదనాదిభేదం ఆరమ్మణం సతిగోచరం. అసుభదుక్ఖాదితో, రూపాదిఏకేకమేవ వా ఛళారమ్మణం అనిచ్చదుక్ఖాదితో పరిగ్గణ్హితుం పరిచ్ఛిజ్జ జానితుం. **ఇత్థిరూపారమ్మణేతి** ఇత్థిసన్తానే రూపసభావే ఆరమ్మణే.

నిబ్బాపనన్తి నిబ్బాపయతి ఏతేనాతి నిబ్బాపనం. **విపల్లాసేనాతి** అసుభే "సుభ"న్తి విపల్లాసభావహేతు. **రాగట్ఠానియన్తి** రాగుప్పత్తిహేతు. **ఇట్ఠారమ్మణన్తి** సుభారమ్మణం. ఏత్థ చ ఇట్ఠారమ్మణసీసేన తత్థ ఇట్ఠాకారగ్గహణం వదతి. తఞ్హి వజ్జనీయం. **పరతోతి** అవసవత్తనత్థేన అఞ్ఞతో. సఙ్ఖారా హి "మా భిజ్జన్తూ"తి ఇచ్ఛితాపి భిజ్జన్తేవ, తస్మా తే అవసవత్తిత్తా పరో నామ, సా చ నేసం పరతా అనిచ్చదస్సనేన పాకటా హోతీతి వుత్తం ''**పరతో పస్సాతి అనిచ్చతో పస్సా**''తి. కామం విపస్సనా సఙ్ఖారనిమిత్తం న పరిచ్చజతి సఙ్ఖారే ఆరబ్భ వత్తనతో, యేసం పన నిమిత్తానం అగ్గహణేన అనిమిత్తాతి గహితుం అరహతి,

తం దస్సేతుం ‘‘**నిచ్చాదీనం నిమిత్తాన**’’న్తిఆది వుత్తం. సలక్ఖణ-సామఞ్ఞలక్ఖణ-దస్సనవసేన మానస్స దస్సనాభిసమయో, విపస్సనాయ పహానాభిసమయో. ‘‘మగ్గేనా’’తి వదన్తి, మగ్గేనేవ పన అసమ్మోహతో పరిఞ్ఞాపటివేధవసేన దస్సనాభిసమయో, పహానపటివేధవసేన పహానాభిసమయో. **రాగాదిసన్తతాయా**తి రాగాదీనం సముచ్ఛేదవసేన పటిప్పస్సద్ధివసేన వూపసమేతబ్బతో సన్తభావేన.

ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సుభాసితసుత్తవణ్ణనా

౨౧౩. అజ్జీయన్తి హేతుభావేన ఆగమభావేన అవయవభావేన వా ఞాయన్తీతి **అఙ్గాని,** కారణాని, అవయవా వాతి ఆహ ‘‘**అఙ్గేహీతి కారణేహి, అవయవేహి వా**’’తి. విరతియో సుభాసితవాచాయ పుబ్బం పతిట్ఠితా హోన్తీతి ముసావాదావేరమణిఆదయో తస్సా విసేసహేతూతి ఆహ ‘‘**ముసావాదా...పే.... కారణానీ**’’తి. యస్మా అరియవోహారా విసేసతో చేతనాసభావా, తస్మా వచీసుచరితసముదాయస్స సచ్చవాచాదయో అఙ్గభూతాతి ఆహ ‘‘**సచ్చవచనాదయో చత్తారో అవయవా**’’తి. **నిస్సక్కవచన**న్తి హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనం. తేనాహ ‘‘**సమనుఆగతా పవత్తా**’’తి. వాచా హి తాయ విరతియా సమ్మా అనురూపతో ఆగతా పవత్తాతి ‘‘సమన్నాగతా’’తి వుచ్చతి. **కరణవచన**న్తి సహయోగే కరణవచనం. తేనాహ ‘‘**యుత్తా**’’తి. సహజాతాపి హి చేతనా యథాసమాదిన్నాయ విరతియా సమ్మా అనురూపతో యుత్తాతి వత్తుం అరహతి.

సముల్లపనవాచాతి సద్దవాచా, సా వుచ్చతీతి **వాచా** నామ. విఞ్ఞత్తి పన వుచ్చతి ఏతాయాతి **వాచా** నామ, తథా విరతి చేతనావాచా. **న సా ఇధ అధిప్పేతా**తి సా చేతనావాచా విఞ్ఞత్తివాచా వియ ఇధ ఇమస్మిం సుత్తే న అధిప్పేతా ‘‘సుభాసితా హోతీ’’తి వచనతో. తేనాహ ‘‘**అభాసితబ్బతో**’’తి. సుట్ఠు **భాసితా**తి సమ్మా ఞాయేన భాసితా వచీసుచరితభావతో. **అత్థావహత**న్తి హితావహకాలం పతి ఆహ. **కారణసుద్ధి**న్తి యోనిసోమనసికారేన కారణవిసుద్ధిం. **దోసాభావ**న్తి అగతిగమనాదిదోసాభావం. రాగదోసాదివినిముత్తఞ్హి తం భాసతో అనురోధవిరోధవివజ్జనతో అగతిగమనం దూరసముగ్ఘాటితమేవాతి. **అనువాదవిముత్తా**తి అపవాదవిరహితా. **సబ్బాకారసమ్పత్తిం దీపేతి,** అసతి హి సబ్బాకారసమ్పతియం అనువజ్జతాపి.

కిఞ్చాపి పుబ్బే ధమ్మాధిట్ఠానా దేసనా ఆరద్ధా, పుగ్గలజ్ఝాసయతో పన **పుగ్గలాధిట్ఠానాయ...పే.... వచనమేతం**. కామఞ్చేత్థ ‘‘**అఞ్ఞతరనిద్దోసవచన**’’న్తి అవిసేసతో వుత్తం, ‘‘ధమ్మంయేవ భాసతీ’’తిఆదినా పన అధమ్మదోసాదిరహితాయ వాచాయ వుచ్చమానత్తా ఇధాపి సుభాసితా వాచా అధిప్పేతాతి. ‘‘సుభాసితంయేవా’’తి అవధారణేన నివత్తితం సరూపతో దస్సేతి ‘‘**నో దుబ్భాసిత**’’న్తి ఇమినా. తేనాహ ‘‘**తస్సేవ వాచఙ్గస్స పటిపక్ఖభాసననివారణ**’’న్తి. పటియోగీనివత్తనత్థో హి ఏవ-సద్దో, తేన పిసుణవాచాపటిక్ఖేపో దస్సితో. ‘‘సుభాసిత’’న్తి వా ఇమినా చతుబ్బిధం వచీసుచరితం గహితన్తి ‘‘**నో దుబ్భాసితన్తి ఇమినా మిచ్ఛావాచప్పహానం దీపేతీ**’’తి వుత్తం. సబ్బవచీసుచరితసాధారణవచనఞ్హి సుభాసితన్తి. తేన పరభేదనాదికం అసబ్బాదికఞ్చ బోధిసత్తానం వచనం అపిసుణాదివిసయన్తి దట్ఠబ్బం. **భాసితబ్బవచనలక్ఖణ**న్తి భాసితబ్బస్స వచనస్స సభావలక్ఖణం దీపేతీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. యది ఏవం నను అభాసితబ్బం పఠమం వత్వా భాసితబ్బం పచ్ఛా వత్తబ్బం యథా ‘‘వామం ముఞ్చ, దక్ఖిణం గణ్హా’’తి ఆహ ‘‘**అఙ్గపరిదీపనత్థం పనా**’’తిఆది.

పఠమేనాతి "సుభాసిత"న్తి పదేన. **ధమ్మతో అనపేత**న్తి అత్తనో పరేసఞ్చ హితసుఖావహధమ్మతో అనపేతం. **మన్తావచన**న్తి మన్తాయ పవత్తేతబ్బవచనం. పఞ్ఞవా అవికిణ్ణవాచో హి న చ అనత్థావహం వాచం భాసతి. **ఇతరేహి ద్వీహీ**తి తతియచతుత్థపదేహి. "**ఇమేహి ఖోతిఆదీనీ**తి కరణే ఏతం ఉపయోగవచన"న్తి కేచి. **తం వాచ**న్తి యథావుత్తం చతురఙ్గికం. యఞ్చ వాచం మఞ్ఞన్తీతి సమ్బన్ధో. **అఞ్ఞే**తి ఇతో బాహిరకా ఞాయవాదినో అక్ఖరచిన్తకా చ. "పటిఞ్ఞాహేతుఉదాహరణూపనయనిగమనాని అవయవా వాక్యస్సా"తి వదన్తి. **నామాదీహీ**తి నామాఖ్యాతపదేహి. **లిఙ్గం** ఇత్థిలిఙ్గాది **వచనం** ఏకవచనాది. పఠమాది **విభత్తి** అతీతాది **కాలం**. కత్తా సమ్పదానం అపాదానం కరణం అధికరణం కమ్మఞ్చ **కారకం. సమ్పత్తీహి సమన్నాగత**న్తి ఏతే అవయవాదికే సమ్పాదేత్వా వుత్తం. **తం పటిసేధేతీ**తి తం యథావుత్తవిసేసమ్పి వాచం "ఇమేహి ఖో"తి వదన్తో భగవా పటిసేధేతి. **ఖో**-సద్దో హేత్థ అవధారణత్థో. తేనాహ "**అవయవాదీ**"తిఆది. యా కాచి అసభావనిరుత్తిలక్ఖణా. సా మిలక్ఖుభాసా. **సీహళకేనేవా**తి సీహళభాసాయ పరియాపన్నేన వచనేన. **అరహత్తం పాపుణింసూ**తి సంసారే అతివియ సఞ్జాతసంవేగా తన్నిస్సరణే నిన్నపోణమానసా హుత్వా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గపటిపాటియా అరహత్తం పాపుణింసు.

పాతోవ ఫుల్లితకోకనదన్తి పాతోవ సంఫుల్లపదుమం. **భిజ్జియతే**తి నిబ్భిజ్జియతి నిబ్భిగ్గో జాయతి. **మనుస్సత్తం గతా**తి మనుస్సత్తభావం ఉపగతా.

బుద్ధన్తరేతి బుద్ధుప్పాదన్తరే ద్విన్నం బుద్ధుప్పాదానం అన్తరా. తదా హి పచ్చేకబుద్ధానం సాసనే, న బుద్ధసాసనే దిప్పమానే.

జరాయ పరిమద్దితన్తి యథా హత్థచరణాదిఅఙ్గాని సిథిలాని హోన్తి, చక్ఖాదీని ఇన్ద్రియాని సవిసయగ్గహణే అసమత్థాని హోన్తి, యోబ్బనం సబ్బసో విగతం, కాయబలం అపగతం, సతిమతిధితిఆదయో విప్పయుత్తా, పుబ్బే అత్తనో ఓవాదపటికరా పుత్తదారాదయోపి అపసాదకా, పరేహి వుట్ఠాపనీయసంవేసనీయతా పునదేవ బాలభావప్పత్తి చ హోన్తి, ఏవం జరాయ సబ్బసో విమద్దితం. **ఏత**న్తి సరీరం వదతి. **మిలాతఛవిచమ్మనిస్సిత**న్తి జిణ్ణభావేన అప్పమంసలోహితత్తా మిలాతేహి గతయోబ్బనేహి ఛమ్మేహి సన్నిస్సితం. **ఘాసమామిస**న్తి ఘాసభూతం ఆమిసం మచ్చునా గిలిత్వా వియ పతిట్ఠపేతబ్బతో. కేసలోమాది**నానాకుణపపూరితం**. తతో ఏవ **అసుచిభాజనం ఏతం**. సబ్బథాపి నిస్సారతాయ **కదలిక్ఖన్ధసమం**.

అనుచ్ఛవికాహీతి సమ్మాసమ్బుద్ధస్స అనురూపాహి. **న తాపేయ్యా**తి చిత్తఞ్చ కాయఞ్చ న తాపేయ్య. తాపనా చేత్థ సమ్పతి ఆయతి చ విసాదనా. **న బాధేయ్యా**తి "**నాభిభవేయ్యా**"తి పదస్స అత్థదస్సనం. **అపిసుణవాచావసేనా**తి సబ్బసో పహీనపిసుణవాచతావసేన. **పాపానీ**తి లామకాని నికిట్ఠకాని. తేనాహ "**అప్పియానీ**"తిఆది. **అనాదాయా**తి అగ్గహేత్వా.

సాధుభావేనాతి నిద్దోసమధురభావేన. **అమతసదిసా**తి సదిసే తబ్బోహారోతి, కారణే వాయం కారియవోహారోతి ఆహ "**నిబ్బానామతపచ్చయత్తా వా**"తి. పచ్చయవసేన హి సా తదా దస్సనప్పవత్తి. **చరియా**తి చారిత్తం. **పోరాణా** నామ పరమకప్పికా, బుద్ధాదయో వా అరియా.

పతిట్ఠితాతి నిచ్చలభావేన అట్ఠిం కత్వా పచ్చయాయత్తభావతో అవిసంవాదనకా. ఉభయథా పటిపత్తిం ఆహ "**అత్తనో చ పరేసఞ్చ అత్థే పతిట్ఠితా**"తి. **అత్థే** దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికాదిహితే పతిట్ఠితత్తా ఏవ **ధమ్మే** అవిహింసాదిధమ్మే పతిట్ఠితా.

అనుపరోధకరన్తి ఏతేన హితపరియాయోయం అత్థ-సద్దోతి దస్సేతి. **ధమ్మిక**న్తి ధమ్మతో అనపేతం, అత్థధమ్మూపసంహితం వా.

నిబ్బానప్పత్తియాతి నిబ్బానప్పత్తియత్థం. **దుక్ఖస్స అన్తకిరియాయ** అన్తకరణత్థం. యస్మా బుద్ధో ఖేమాయ భాసతి, తస్మా ఖేముప్పత్తిహేతుయా **ఖేమా,** తస్మా సా సబ్బవాచానం ఉత్తమాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **మన్తావచనవసేనా**తి సబ్బదోసరహితవసేన.

సుభాసితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సారిపుత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౧౪. వాక్కరణచాతురియతో వచనగుణహేతూనం పూరియా పూరే భవాతి పోరీ, తాయ **పోరియా**. తేనాహ ''**అక్ఖరాదిపరిపుణ్ణాయా**''తి. **అవిబద్ధాయా**తి పిత్తాదీహి న విబద్ధాయ అనుపద్దుతాయ. తేనాహ ''**అపలిబుద్ధాయా**''తిఆది. **నిద్దోసాయా**తి అత్థతో బ్యఞ్జనతో విగతదోసాయ. **అక్ఖలితపదబ్యఞ్జనాయా**తి అగలితపదబ్యఞ్జనాయ, **అత్థస్స విఞ్ఞాపనియా**తి దిట్ఠధమ్మికాదిఅత్థస్స బోధనే పరియత్తాయ. **భిక్ఖూన**న్తి గాథాసుఖత్థం రస్సం కత్వా వుత్తం.

''**సంఖిత్తేనపి దేసేతి, విత్థారేనపి భాసతీ**''తి నయిదం పరమం ఉద్దిసిత్వా తస్స అత్థస్స కిత్తనవసేన పవత్తితం వచనం సన్ధాయ వుత్తం. సా హి విత్థారదేసనా ఏవ హోతి. యా పన దేసనా కదాచి ధమ్మపటిగ్గాహకానం అజ్ఝాసయవసేన సంఖిత్తేనేవ దస్సేత్వా నిక్ఖిపతి, యా చ కదాచి విత్థారేన, తదుభయం సన్ధాయ వుత్తం. తేనాహ ''**చత్తారిమానీ**''తిఆది. సభావమధురో పచ్చయవసేన మధురతరో హోతీతి దస్సేతుం ''**యథా**''తిఆది వుత్తం. వివిధాకారం కత్వా ధమ్మం కథేతుం పటిభాతీతి **పటిభానం,** దేసనాపకారఞాణం. తేనాహ ''**సముద్దతో**''తిఆది. **ఓదహన్తీ**తి అవజాననవసేన గమేన్తి.

సారిపుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పవారణాసుత్తవణ్ణనా

౨౧౫. **తస్మిం అహూ**తి తస్మిం అహనీతి ఆహ ''**తస్మిం దివసే**''తి. **అనసనేనా**తి సబ్బసో ఆహారస్స అభుఞ్జనేన. సాసనికసీలేన బాహిరకఅనసనేన వా ఉపేతా హుత్వాతి యోజనా. **వా**-సద్దేన ఖీరపానమధుసాయనాదీనిపి సఙ్గణ్హాతి. పకారేహి దిట్ఠాదీహి వారేతి కాయకమ్మాదికే సరాపేతి గారయ్హే కరోతి ఏతాయాతి **పవారణా,** పటిపత్తివిసోధనాయ అత్తనో అత్తనో వజ్జసోధనాయ ఓకాసదానం. యస్మా యేభుయ్యేన వస్సంవుట్ఠేహి కాతబ్బా ఏసా విసుద్ధిదేసనా, తస్మా వుత్తం ''**వస్సంవుట్ఠపవారణాయ. విసుద్ధిపవారణాతిపి ఏతిస్సావ నామ**''న్తి. తదా తస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స తుణ్హీభావస్స అనవసేసతాయపి వణ్ణం దస్సేతుం పాళియం "తుణ్హీభూత"న్తి వుత్తన్తి ఆహ ''**యతో యతో…పే.… నత్థీ**''తి. హత్థస్స కుక్కుచ్చతా అసంయమో అసమ్పజఞ్ఞకిరియా **హత్థకుక్కుచ్చం.** తథా **పాదకుక్కుచ్చం** వేదితబ్బం, **వా**-సద్దో అవుత్తవికప్పత్థో, తేన తదఞ్ఞేసమభావో విభావితోతి దట్ఠబ్బం.

పఞ్చపసాదేహీతి పఞ్చవణ్ణేహి పసాదేహి. **వోస్సగ్గత్థో** యథారుచి కిరియాయ వోస్సజ్జనం. **పుచ్ఛనత్థే**తి పటిక్ఖేపముఖేనేవ పుచ్ఛనత్థే **నకారో, మే కిఞ్చి** కిరియం వా వాచసికం వా న గరహథ, కిం ను గరహథ కాయవాచాహీతి

అత్థో. కేచి “ద్వారాసేవా”తి ద్వారసీసేన ద్వారప్పవత్తచరియం వదన్తి. విసుద్ధిపవారణాయ అధిప్పేతత్తా యేన పవారితం, తేనేవ విసుద్ధీతి ఞాయతి, యేన న పవారితం. కిం ను తం అవిసుద్ధన్తి సియా కస్సచి పుథుజ్జనస్స ఆసఙ్కా? తన్నివారణత్థమాహ **“నో అపరిసుద్ధత్తా”**తి. **మనోద్వారం పరిసుద్ధం** అసుచికారకఉపక్కిలేసానం దూరీకతత్తా. **ఇదాని** ఏతరహి బుద్ధకాలే. **ఏత్థాతి** మనోద్వారపరిసుద్ధియం.

కాయవచీసమాచారపరిసుద్ధియా పవేదితాయ మనోసమాచారపరిసుద్ధి అత్థతో పవేదితావ హోతీతి **“కాయికం వా వాచసికం వా”**ఇచ్చేవాహ. తథా హి వుత్తం **“కాయికం వా వాచసికం వాతి ఇదం చతున్నం అరక్ఖియతం సన్ధాయ థేరో ఆహా”**తి. “భిక్ఖవే, పవారేమి వో”తి భిక్ఖుసఙ్ఘవిసయత్తా పవారణాయ తత్థ భిక్ఖుసఙ్ఘేన వత్తబ్బం పటివచనం దేన్తో ధమ్మసేనాపతి **“భిక్ఖుసఙ్ఘస్స భారం వహన్తో”**తి వుత్తో. తేనాహ **“న ఖో మయం, భన్తే”**తిఆది. **అరక్ఖియానీ**తి పరానువాదతో న భాయితబ్బాని సుపరిసుద్ధభావతో.

“అనుప్పన్నస్సా”తి ఇదం అధిప్పాయికవచనన్తి తదధిప్పాయం వివరన్తో **“కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధతో పట్ఠాయా”**తిఆదిమాహ. **కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధతో**తి విభత్తే నిస్సక్కం, తస్మా కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధతో ఓరన్తి అత్థోతి. **అఞ్ఞేనాతి** ఇతో భగవతో అఞ్ఞేన. **అనుప్పాదితపుబ్బస్సాతి** పరసన్తానే న ఉప్పాదితపుబ్బస్స. ససన్తానే పన పచ్చేకబుద్ధానం వసేన న ఉప్పాదితోతి న సక్కా వత్తుం. **సమనుఆగతాతి** సమ్మా అను ఉపగతా. **భగవతో సీలాదయో గుణాతి** బుద్ధభూతస్స గుణా అధిప్పేతాతి ఆహ **“అరహత్తమగ్గమేవ నిస్సాయ ఆగతా”**తి. **సబ్బగుణాతి** దసబలఞాణాదయో సబ్బే బుద్ధగుణా. **భన్తేతి** ఏత్థ **ఇతిసద్దో** ఆదిఅత్థో. తేన “ఇమేసం పన...పే.... వాచసికం వా”తి యావాయం పాళిపదేసో, తం సబ్బం గణ్హాతి. తేనాహ **“ఇదం థేరో...పే.... పవారేన్తో ఆహా”**తి.

యం అత్తనో పుఞ్ఞానుభావసిద్ధం చక్కరతనం నిప్పరియాయతో తేన పవత్తితం నామ, న ఇతరన్తి పఠమనయో వుత్తో. యస్మా పవత్తితస్సేవ అనుపవత్తనం, పఠమనయో చ తంసదిసే తబ్బోహారవసేన వుత్తోతి తం అనాదియిత్వా దుతియనయో వుత్తో. **దసవిధన్తి** అన్తోజనస్మిం, బలకాయే రక్ఖావరణగుత్తియా సంవిధానం, ఖత్తియేసు అనుయుత్తేసు, బ్రాహ్మణగహపతికేసు, నేగమజానపదేసు, సమణబ్రాహ్మణేసు, మిగపక్ఖీసు అధమ్మచారపటిక్ఖేపో, అధనానం ధనానుప్పదానం, సమణబ్రాహ్మణే ఉపసఙ్కమిత్వా పఞ్హాపుచ్ఛనన్తి ఏవం దసవిధం. తత్థ గహపతికే పక్ఖిజాతే చ విసుం కత్వా గహణవసేన **ద్వాదసవిధం. చక్కవత్తివత్తన్తి** చక్కవత్తిభావావహం వత్తం. యస్మా యాథావతో పవత్తితం, తదనురూపకం పన ఞాయేన యుత్తకేన పవత్తితం నామ హోతీతి ఆహ **“సమ్మా నయేన హేతునా కారణేనా”**తి. **ఉభతోభాగవిముత్తాతి** ఉభయభాగేహి ఉభయభాగతో విముత్తాతి అయమేత్థ అత్థోతి దస్సేతి **“ద్వీహి భాగేహి విముత్తా, అరూపా...పే.... నామకాయతో”**తి ఇమినా. **తేవిజ్జాదిభావన్తి** తేవిజ్జఛళభిఞ్ఞచతుప్పటిసమ్భిదభావం. పఞ్ఞావిముత్తా హి తం తివిధం అప్పత్తా కేవలం పఞ్ఞాయ ఏవ విముత్తా.

విసుద్ధత్థాయాతి విసుద్ధిపవారణత్థాయ. సంయోజనట్ఠేన **సంయోజనసఙ్ఖాతే చేవ** బన్ధనట్ఠేన **బన్ధనసఙ్ఖాతే చ. విజితసఙ్గామన్తి** యథా రాగాదయో పున న సీసం ఉక్ఖిపన్తి, ఏవం అరియమగ్గసేనాయ వసేన విజితసఙ్గామం. తేనాహ **“విజితరాగదోసమోహసఙ్గామ”**న్తి. **మారబలస్సాతి** మారసేనాయ, మారస్స వా సామత్థియస్స. **వేనేయ్యసత్థన్తి** వినేతబ్బజనసమూహం. సకటాదిసత్థసభాగతో వినేయ్యోవ సత్థోతి తం వేనేయ్యసత్థం. సీలసారాదిఅభావతో **అన్తేతుచ్ఛే.**

పవారణాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పరోసహస్ససుత్తవణ్ణనా

౨౧౬. సహస్సతో పరం అడ్ఢతేయ్యభిక్ఖుసతం తదా భగవన్తం పయిరుపాసతీతి ఆహ **''పరోసహస్సన్తి అతిరేకసహస్స''**న్తి. **నిబ్బానే కుతోచి భయం నత్థీ**తి కుతోచిపి కారణతో నిబ్బానే భయం నత్థి అసఙ్ఖతభావేన సబ్బసో ఖేమత్తా. తేనాహ భగవా – ''ఖేమఞ్చ వో, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి ఖేమగామినిఞ్చ పటిపద''న్తిఆది (సం. ని. ౪.౩౭౮-౪౦౮). న కుతోచి భయం ఏతస్మిం అధిగతేతి **అకుతోభయం,** నిబ్బానం. తేనాహ **''నిబ్బానప్పత్తస్సా''**తిఆది. **విపస్సితో పట్ఠాయా**తి అమ్హాకం భగవతో నామవసేన ఇసీనం సత్తమభావదస్సనత్థం వుత్తం. తే హి తత్థ తత్థ సుత్తే బహుసో కిత్తితా. **ఇసీన**న్తి వా పచ్చేకబుద్ధసావకబాహిరకఇసీనం సత్తమో ఉత్తరో సేట్ఠోతి అత్థో.

అట్ఠుప్పత్తివసేనాతి కారణసముట్ఠానవసేన. తదస్స అట్ఠుప్పత్తిం విభావేతుం **''సబ్బమఙ్గే''**తిఆది వుత్తం. పటిభానసమ్పన్నవాచాయ అఞ్ఞే ఈసతి అభిభవతీతి **వఙ్గీసో**. తేనాహ **''పటిభానసమ్పత్తి''**న్తిఆది.

కిలేసుమ్ముజ్జనసతానీతి రాగాదికిలేసానం రజ్జనదుస్సనాదినయేహి సవిసయే అయోనిసో ఉట్ఠానాని. యది అనేకాని సతాని, అథ కస్మా ''ఉమ్మగ్గపథ''న్తి? వుత్తన్తి ఆహ **''వట్టపథత్తా పన పథ''**న్తి. రాగదోసమోహమానదిట్ఠివసేన **రాగఖిలాదీని పఞ్చఖిలాని**. **విభజన్త**న్తి విభజనవసేన కథేన్తం. **విభజిత్వా**తి ఞాణేన వివేచేత్వా.

అమతే అక్ఖాతేతి అమతావహే ధమ్మే దేసితే. **ధమ్మస్స పస్సితారో** సచ్చసమ్పటివేధేన. **అసంహీరా** దిట్ఠివాతేహి.

అతివిజ్ఝిత్వాతి పటివిజ్ఝిత్వా. **అతిక్కమభూత**న్తి అతిక్కమనట్ఠేన భూతం. **దసద్ధాన**న్తి దసన్నం ఉపడ్ఢానం. తేనాహ **''పఞ్చన్న''**న్తి. **జానన్తేనా**తి ధమ్మస్స సుదుల్లభతం జానన్తేన.

పరోసహస్ససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. కోణ్డఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా

౨౧౭. ఏవంగహితనామోతి ''అఞ్ఞాసి వత, భో, కోణ్డఞ్ఞో''తి సత్థు వచనం నిస్సాయ భిక్ఖూహి అఞ్ఞోహి కోణ్డఞ్ఞనామకేహి విసేసనత్థం ఏవంగహితనామో. ద్వాదసన్నం సంవచ్ఛరానం వసేన **చిరస్సం. ఛద్దన్తభవనే**తి ఛద్దన్తనాగరాజభవనట్ఠానే. **పఞ్ఞవా మహాసావకో** రత్తఞ్ఞుతాయ. **''దససహస్సచక్కవాళే దేవమనుస్సాన**న్తి దససహస్సచక్కవాళే దేవానం, ఇమస్మిం చక్కవాళే దేవమనుస్సానఞ్చాతి ఏవం దససహస్సచక్కవాళే దేవమనుస్సాన''న్తి వదన్తి. **అగ్గ**న్తిఆదితో. **తత్థా**తి మన్దాకినితీరే.

వస్సగ్గేనాతి వస్సపటిపాటియా. **త**న్తి అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞత్థేరం. మహాబ్రహ్మానం వియ లోకియమనుస్సా హరాయన్తి. పామోక్ఖభూతో ఆయస్మా థేరో అన్తరన్తరా తత్థ తత్థ జనపదే వసిత్వా తదనుక్కమేన మన్దాకినితీరం ఉపగతో, తస్మా వుత్తం – **''ఇచ్ఛామహం, భన్తే, జనపదే వసితు''**న్తి.

ఆనుభావసమ్పన్నా దిబ్బాయుకా తే హత్థినాగాతి వుత్తం ‘‘**పుబ్బే పచ్చేకబుద్ధానం పారిచరియాయ కతపరిచయా**’’తి. థేరస్స సఞ్చరణట్ఠానే **ఆవరణసాఖా హరిత్వా** అపనేత్వా. **ముఖోదకఞ్చేవ దన్తకట్ఠఞ్చ ఠపేతీతి** సళలదేవదారుకట్ఠాదీని అఞ్ఞమఞ్ఞం ఘంసిత్వా అగ్గిం నిబ్బత్తేత్వా జాలేత్వా తత్థ పాసాణఖణ్డాని తాపేత్వా తాని దణ్డకేహి వట్టేత్వా తళాకాసు ఉదకసోణ్డీసు ఖిపిత్వా ఉదకస్స తత్తభావం ఞత్వా నాగలతాదన్తకట్ఠం ఉపనేన్తో ముఖోదకఞ్చ ఠపేతి. **వత్తం కరోతీతి** అన్తోకుటియా బహి చ పముఖేపి అఙ్గణేపి సాఖాభఙ్గేహి సమ్మజ్జన్తో వక్ఖమాననయేన ఆహారం ఉపనేన్తో వత్తం కరోతి.

పతిట్ఠప్పమాణేతి కటిప్పమాణే, అయమేవ వా పాఠో **తావ మహన్తమేవాతి** యావ మహన్తం సేతపదుమవనం , తావ మహన్తమేవ. ఏసేవ నయో **రత్తకుముదవనాదీసు**. **ఖాదన్తా** మనుస్సా. **పక్కపయోఘునికా వియాతి** సుపక్కపయోఘునం వియ. ఘనభావేన పన పక్ఖిత్తఖుద్దమధు వియ హోతి. తేనాహ ‘‘**ఏతం పోక్ఖరమధు నామా**’’తి. **ముళాలన్తి** సేతపదుమానం మూలం. **భిసన్తి** తేసంయేవ కన్దం. **ఏకస్మిం పబ్బేతి** ఏకేకస్మిం పబ్బన్తరే. **పాదఘుటకన్తి** దోణస్స చతుభాగో సణ్ఠానతో ఖుద్దకో, తస్మా **పాదఘుటకప్పమాణన్తి** తుమ్బమత్తం. **సోణ్డిఆవాటేతి** ఖుద్దకసోణ్డియో చేవ ఖుద్దకఆవాటే చ.

ఏతం భోజనన్తి యథావుత్తం నిరుదకపాయసభోజనం. **కేచి సఞ్జానన్తి** యే థేరా వుడ్ఢతరా. **కేచి న సఞ్జానన్తి** యే నవా అచిరపబ్బజితా.

బుద్ధానుబుద్ధోతి బుద్ధస్స అనుబుద్ధో. **బాళ్హవీరియోతి** చతున్నం సమ్మప్పధానానం వసేన చిరనిచితవీరియో. **తిణ్ణం వివేకానన్తి** కాయచిత్తఉపధివివేకానం లాభీతి యోజనా. **చతస్సో వదతి** వఙ్గీసత్థేరో సయంపటిభానం, న సేసాభిఞ్ఞానం అభావతోతి ఆహ ‘‘**ఇతరా**’’తిఆది. **పరిసా సన్నిసీది** నిస్సద్దభావేన తుణ్హీ అహోసీతి అత్థో. **అనుజానాపేసీతి** పఠమం అత్తనా ఞాతం ఉపట్ఠితం అత్తనో పరినిబ్బానకాలం అను పచ్ఛా సత్థారం జానాపేసీతి ఏవం ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

తన్తి ఆసాళ్హిపుణ్ణమాయ ఇసిపతనే యం దస్సనం, యం వా దుక్కరచరియాయం తుమ్హాకం ఉపట్ఠానం ఆదితో దస్సనం, తం, భన్తే, పఠమదస్సనం. **ఓనతవినతాతి** హేట్ఠా ఉపరి చ ఓనతా వినతా. **కమ్పేత్వాతి** థోకం చాలేత్వా దస్సనత్థం **ఏకనిన్నాదో** తేసం హత్థినాగానఞ్చేవ నాగయక్ఖకుమ్భణ్డానం దేవతానఞ్చ సద్దేన. బ్రహ్మానో దేవానం అదంసూతి సమ్బన్ధో.

సజ్ఝాయమకంసు పసాదనీయేసు పసాదవసేన సన్నిపతితపరిసాయ పసాదజననత్థం **భగవతి నిక్ఖమిత్వాతి** భగవతి గన్ధకుటితో నిక్ఖమిత్వా. **ధరతియేవాతి** అదుట్ఠితం పత్వా తిట్ఠతేవ.

కోణ్డఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. మోగ్గల్లానసుత్తవణ్ణనా

౨౧౮. **పచ్చవేక్ఖతీతి** తేసం అరియానం చిత్తం అత్తనో ఞాణచక్ఖునా పతి అవేక్ఖతి పచ్చవేక్ఖతి. **పబ్బతస్సాతి** ఇసిగిలిపబ్బతస్స. **దుక్ఖపారం గతన్తి** వట్టదుక్ఖస్స పారం పరియన్తం గతం . **సబ్బగుణసమ్పన్నన్తి** సబ్బేహి బుద్ధగుణేహి చ సావకగుణేహి చ పరిపుణ్ణం. **అనేకాకారసమ్పన్నన్తి** రూపఘోసలూఖధమ్మప్పమాణికానం సత్తానం తేహి తేహి ఆకారేహి సబ్బేసఞ్చ అనేకేహి అనన్తాపరిమేయ్యేహి పసీదితబ్బాకారేహి సమన్నాగతం. తే పన ఆకారా యస్మా అనఞ్ఞసాధారణా బుద్ధగుణా ఏవ, తస్మా ఆహ ‘‘**అనేకేహి గుణేహి సమన్నాగత**’’న్తి.

మోగ్గల్లానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. గగ్గరాసుత్తవణ్ణనా

౨౧౯. తేతి తే దేవమనుస్సే. ‘‘**సరీరవణ్ణేనా**తి సరీరే ఛవివణ్ణేనా’’తి వదన్తి. **సరీరవణ్ణేనా**తి వా ధమ్మరూపకాయగుణేన. ‘‘యససా’’తిపి పాఠో, సో ఏవత్థో. **విగతమలో**తి అబ్భామహికాదీహి విగతూపక్కిలేసో . భాణు వుచ్చతి పభా, సాతిసయో భాణు ఏతస్స అత్థీతి **భాణుమా**. సూరియోతి ఆహ ‘‘**ఆదిచ్చో వియా**’’తి.

గగ్గరాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. వఙ్గీససుత్తవణ్ణనా

౨౨౦. సో కిర విచరతీతి సమ్బన్ధో. ‘‘యథాయం దీపో జమ్బుదీపోతి జమ్బునా పఞ్ఞాతో, ఏవాహమ్పి తేన జమ్బునా పఞ్ఞాయిస్స’’న్తి **జమ్బుసాఖం పరిహరిత్వా. వాదం కత్వా**తి ‘‘ఇమస్మిం వాదే సచే తే పరాజయో హోతి, త్వం మే దాసో హోహి. సచే మే పరాజయో, అహం తే భరియా’’తి ఏవం కతికం కత్వా. **వాదే జయపరాజయానుభావేనా**తి తథాపవత్తితే వాదే పరిబ్బాజకస్స జయానుభావేన చేవ అత్తనో పరాజయేన చ. **వయం ఆగమ్మా**తి సిప్పుగ్గహణవయం ఆగమ్మ. **విజ్జ**న్తి మన్తం.

నిబ్బత్తగతివిభావనవసేన ఛవసీసభావం దూసేతి వినాసేతీతి **ఛవదూసకం సిప్పం,** తథాపవత్తం మన్తపదం. **అత్తనో ఆనుభావేనా**తి నిరయే నిబ్బత్తసత్తస్స సీసం యత్థ కత్థచి ఠితం బుద్ధానుభావేన ఆనేత్వా దస్సేత్వా. **ఖీణాసవస్స సీస**న్తి పరమప్పిచ్ఛతాయ కఞ్చిపి అజానాపేత్వా అరఞ్ఞం పవిసిత్వా పరినిబ్బుతస్స ఖీణాసవస్స ఛడ్డితం సీసకటాహం. **దస్సేసీ**తి అత్తనో ఆనుభావేన ఆనేత్వా దస్సేసి.

‘‘**తుమ్హే, భో గోతమ, జానాథా**’’తి కామం వఙ్గీసో నిబ్బత్తట్ఠానం సన్ధాయ పుచ్ఛతి, భగవా పన అనుపాదిసేసనిబ్బానం సన్ధాయ ‘‘**ఆమ, వఙ్గీస...పే.... గతిం జానామీ**’’తి ఆహ. వుత్తఞ్హేతం ‘‘నిబ్బానం అరహతో గతీ’’తి. వఙ్గీసో సయం మన్తబలేన గతిపరియాపన్నస్స గతిం జానన్తో భగవన్తమ్పి ‘‘అయమ్పి తథా’’తి మఞ్ఞమానో ‘‘**మన్తేన జానాసి, భో గోతమా**’’తి ఆహ. భగవా అత్తనో బుద్ధఞాణమేవ మన్తం కత్వా దీపేన్తో ‘‘**ఆమ, వఙ్గీస, ఏకేన మన్తేనేవ జానామీ**’’తి ఆహ. ముధా ఏవ దాతబ్బన్తి **అమూలికో**. అనన్తరహితాయ భూమియా సయనం **థణ్డిలసేయ్యా. ఆది**-సద్దేన సాయతతియం ఉదకోరోహణభూమిహరణాదిం సఙ్గణ్హాతి. **సో తం...పే.... అరహత్తం పాపుణీ**తి ఇమినా వఙ్గీసత్థేరో పబ్బజిత్వా న చిరస్సేవ సుఖాయ పటిపదాయ అరహత్తం పత్తో వియ దిస్సతి, న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం, ఆయతిం థేరో పబ్బజిత్వా సమథవిపస్సనాసు కమ్మం ఆరభిత్వాపి దుక్ఖాయ పటిపదాయ తాదిసం కాలం వీతినామేత్వా అరహత్తం పాపుణి. తేనాహ –

> ‘‘నిక్ఖన్తం వత మం సన్తం, అగారస్మానగారియం;
> వితక్కా ఉపధావన్తి, పగబ్భా కణ్హతో ఇమే’’. (సం॰ ని॰ ౧.౨౦౯; థేరగా॰ ౧౨౧౮);

ఆయస్మతో వఙ్గీసస్స అనభిరతి ఉప్పన్నా హోతి, రాగో చిత్తం అనుద్ధంసేతి, ‘‘కామరాగేన డయ్హామి, చిత్తం మే పరిడయ్హతీ’’తిఆది (థేరగా॰ ౧౨౩౨).

విముత్తిసుఖన్తి సబ్బసో కిలేసవిముత్తియం నిబ్బానే చ ఉప్పన్నం సమ్పతిఅరహత్తఫలసుఖం **పటిసంవేదేన్తో**తి యథాపరిచ్ఛిన్నం కాలం పతి సమ్మదేవ వేదేన్తో అనుభవన్తో. కవినా కతం, తతో వా ఆగతం, తస్స వా ఇదన్తి కావేయ్యం, తదేవేత్థ ‘‘**కావేయ్య**’’న్తి వుత్తం. **యే నియామగతద్దసాతి** యే భిక్ఖూ అరియా బుద్ధానం సావకా ఫలట్ఠభావేన నియామగతా చేవ మగ్గట్ఠభావేన నియామదసా చ. **నియామో**తి హి సమ్మత్తనియామో అధిప్పేతో. **సుఆగమన**న్తి మమ ఇమస్స సత్థునో సన్తికే ఆగమనం ఉపగమనం, ఇమస్మిఞ్చ ధమ్మవినయే ఆగమనం పబ్బజనం ఉపసమ్పదా సున్దరం ఆగమనం. తత్థ కారణమాహ ‘‘**తిస్సో విజ్జా**’’తిఆది. **అవుత్త**మ్పి గాథాయ అత్థతో గహితమేవ థేరస్స ఛళభిఞ్ఞభావతో.

వఙ్గీససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

వఙ్గీససంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౯. వనసంయుత్తం

౧. వివేకసుత్తవణ్ణనా

౨౨౧. సంవేజేతుకామాతి అత్థతో సంవేగం ఉప్పాదేతుకామా. తథాభూతా నం కిలేససఙ్గణికాదితో వివేచేతుకామా నామ హోతీతి వుత్తం ‘‘**వివేకం పటిపజ్జాపేతుకామా**’’తి. **బాహిరేసూతి** గోచరజ్ఝత్తతో బహిభూతేసు. **పుథుత్తారమ్మణేసూతి** రూపాదినానారమ్మణేసు. **చరతీతి** పవత్తతి. **త్వం జనోతి** త్వం అత్తనో కిలేసేహి జననతో విసుం జాతో తాదిసే ఏవ అఞ్ఞస్మిం జనే ఇమం అయోనిసోమనసికారవసేన పవత్తమానం ఛన్దరాగం వినయస్సు వినోదేహి. **సతం తం సారయామసేతి** నియ్యానికసాసనే పబ్బజిత్వా సత్థు సన్తికే కమ్మట్ఠానం గహేత్వా అరఞ్ఞవాసేన చ సతిమన్తం పణ్డితం తం మయమ్పి యథాఉప్పన్నం వితక్కం వినోదనాయ సారయామ, సతం వా సప్పురిసానం కిలేసవిగమనధమ్మం పటిపజ్జిత్వా వసన్తం తం సారయామ వట్టదుక్ఖం. **పాతాలన్తి** మోహపాతాలం కిలేసరజో, తదేవ “పాతాల”న్తి వుత్తం. **మా అవహారీతి** హేట్ఠా దుగ్గతిసోతం మా ఉపనేసి. **సితన్తి** సమ్బన్ధం. తేనాహ ‘‘**సరీరలగ్గ**’’న్తి. **వివేకమాపన్నోతి** కిలేసవివేకం సమథవిపస్సనాభావనమాపన్నో. **ఉత్తమవీరియన్తి** ఉస్సోళ్హిలక్ఖణప్పత్తం వీరియం, చతుబ్బిధం సమ్మప్పధానవీరియం వా సమ్పత్తం. **పగ్గయ్హాతి** ఆరోపేత్వా. **పరమవివేకన్తి** పరమం సముచ్ఛేదవివేకం.

వివేకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఉపట్ఠానసుత్తవణ్ణనా

౨౨౨. కాయదరథో హోతియేవ నియమేన, న చిత్తదరథో తస్స మగ్గేనేవ సముగ్ఘాటితత్తా.

జరాతురోతి జరాభిభవనేన ఆతురోయేవ. పదద్వయేపి ఏసేవ నయో. ఉపరిట్ఠితాయ పరితో దీఘపుథులతాయ అతివియ విజ్ఝతీతి సత్తిసల్లగ్గహణం. ఏవం హిస్స తణ్హాసల్లస్స సదిసతా. అవిజ్జాయ పన సమ్మోహాపాదనేన దుక్ఖాపాదనేన చ విససదిసతా. **రుప్పతోతి** వికారం ఆపాదియమానస్స పీళియమానస్సాతి అత్థోతి ఆహ ‘‘**ఘట్టియమానస్సా**’’తి.

పబ్బజితన్తి ససన్తానతో పబ్బజితం వా రాగాదిమలతో పబ్బజితం వా. **తస్మాతి** యస్మా థేరస్సేతం వచనం, తస్మా **అయం** ఇదాని వుచ్చమానో **ఏత్థ** గాథాయ అత్థో. **దేవతాయ హీతిఆది** వుత్తస్సేవ అత్థస్స పాకటకరణం. **ఏత్థాతి** సేసగాథాసు. అత్థస్స వుత్తనయత్తా ‘‘**అనుత్తానపదవణ్ణనా**’’తి ఆహ. **వినయాతి** హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనన్తి తస్స హేతుమ్హి కరణవచనేన అత్థమాహ ‘‘**వినయేనా**’’తి. తథా ‘‘**సమతిక్కమా**’’తి ఏత్థాపి. **పరమపరిసుద్ధం** సంకిలేససముచ్ఛిన్దనతో. **ఆరద్ధవీరియన్తి** సమ్భావితవీరియం. సమ్భావనఞ్చస్స పగ్గణ్హనం పరిపూరణఞ్చాతి ఆహ ‘‘**పగ్గహితవీరియం పరిపుణ్ణవీరియ**’’న్తి.

ఉపట్ఠానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. కస్సపగోత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౨౩. ఛేతన్తి మిగానం జీవితం ఛేతం. తేనాహ ‘‘**మిగలుద్దక**’’న్తి. **రోహితమిగన్తి** లోహితవణ్ణం ఖుద్దకమిగం, ‘‘మహారోహితమిగ’’న్తి కేచి. సత్థు సన్తికే కమ్మట్ఠానం గహేత్వా తస్స జనపదస్స సులభభిక్ఖతాయ తత్థ గన్త్వా విహరతీతి ఇమమత్థం సన్ధాయ ‘‘**పఠమసుత్తే వుత్తనయేనేవా**’’తి వుత్తం. అయం పన థేరో పఞ్చాభిఞ్ఞో విపస్సనాకమ్మికో. **రత్వాతి** పదానుబన్ధనవసేన గమనం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా థేరస్స ఆసన్నట్ఠానే రత్వా. తస్స వచనం **సోతుం ఆరద్ధో. అజ్ఝట్ఠకం జాలాపేసీతి** అధిట్ఠానబలేన దణ్డదీపికం వియ అత్తనో అజ్ఝట్ఠకం జాలాపేసి. **అక్ఖీహిపి పస్సతి** అజ్ఝట్ఠకం జాలమానం. **కణ్ణేహిపి** సుణాతి తేన వుచ్చమానం ధమ్మం ఏకదేసేన. చిత్తం పనస్స ధావతీతి సమ్బన్ధో. **ఏతస్సపీతి** లుద్దకస్సపి.

అప్పపఞ్ఞన్తి ఏత్థ **అప్ప**-సద్దో ‘‘అప్పహరితే’’తిఆదీసు వియ అభావత్థోతి ఆహ ‘‘**నిప్పఞ్ఞ**’’న్తి. **కారణజాననసమత్థేనాతి** ఇమినా కారణేన సత్తానం సుఖం, ఇమినా దుక్ఖన్తి ఏవం సమాచరమానేన కారణం జానితుం సమత్థేన కమ్మస్సకతఞాణసమ్పయుత్తచిత్తేనాతి అత్థో. **సుణాతీతి** కేవలం సవనమత్తవసేన సుణాతి, న తదత్థవసేన. తేనాహ ‘‘**అత్థమస్స న జానాతీ**’’తి. **కారణరూపానీతి** సభావకారణాని. **కిం మే ఇమినాతి**? ‘‘ఇదం పపఞ్చ’’న్తి పహాయ. **వీరియం పగ్గయ్హాతి** చతుబ్బిధం సమ్మప్పధానం వీరియం పగ్గణ్హిత్వా.

కస్సపగోత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సమ్బహులసుత్తవణ్ణనా

౨౨౪. సమ్బహులాతి సుత్తన్తనయేన సమ్బహులా. సుత్తన్తే సజ్ఝాయింసూతి **సుత్తన్తికా**. వినయం ధారేన్తీతి **వినయధరా. యుఞ్జన్తీతి** వాసధురే యోగం కరోన్తి. **ఘటేన్తీతి** తత్థ వాయామం కరోన్తి. కరోన్తానంయేవ అరుణో ఉగ్గచ్ఛతీతి సమ్బన్ధో.

కోమేతి కిం ఇమే? తేనాహ ‘‘**కహం ఇమే**’’తి? వజ్జిభూమిం వజ్జిరట్ఠం గతాతి **వజ్జిభూమియా**. తేనాహ ‘‘**వజ్జిరట్ఠాభిముఖా గతా**’’తి. నత్థి ఏతేసం నికేతం నిబద్ధనివాసట్ఠానన్తి **అనికేతా** తేనాహ ‘‘**అగేహా**’’తి. ఉతు ఏవ సప్పాయం, ఉతువసేన వా కాయచిత్తానం కల్లత్తా సప్పాయం. ఏస నయో సేసేసుపి.

సమ్బహులసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా

౨౨౫. అతివేలన్తి అతిబహుకాలం. భిక్ఖునా నామ ఉపగతానం ఉపనిసిన్నకథామత్తం వత్వా గన్థధురేహి వాసధురేహి వా యుత్తపయుత్తచిత్తేన భవితబ్బం, నాతివేలం తేసం సఞ్ఞత్తిబహులేన. థేరో పన తదా కేనచి కారణేన బహువేలం గిహిసఞ్ఞత్తిబహులో అహోసి, తం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘అతివేల’’న్తిఆది. ఇదాని తమత్థం విభావేతుం ‘‘**భగవతీ**’’తిఆది వుత్తం. **తన్తి** తం తాదిసం సఞ్ఞాపనం సన్ధాయ ఏతం ‘‘అతివేలం గిహిసఞ్ఞత్తిబహులో’’తి వచనం వుత్తం. **భిక్ఖుసఙ్ఘస్స కథం సుత్వాతి** సఙ్ఘస్స మజ్ఝే నిసీదిత్వా థేరేన కథితత్తా వుత్తం. **సత్థుసాసనన్తి** పిటకత్తయం వదతి.

పసక్కియాతి ఉపసక్కిత్వా గన్త్వా. తం పన తత్థ అజ్ఝోగాహనం హోతీతి ఆహ ‘‘**పవిసిత్వా**’’తి. సఙ్ఖారదుక్ఖతో నిబ్బిన్నహదయస్స సబ్బసఙ్ఖారవినిస్సటం నిబ్బానం యాథావతో పచ్చవేక్ఖన్తస్స సమ్మదేవ సమస్సాసకరం హుత్వా

ఉపట్ఠహన్తం తం ఉపరి అధిగమాయ ఉస్సుక్కం కరోన్తో నిబ్బానం హదయే నిక్ఖిపతి నామాతి ఆహ – ‘‘**నిబ్బానం...పే... ఓపేతి నామా**’’తి. నిబ్బానం...పే.... ఆరమ్మణతో ఓపేతి నామాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. అత్థవిరహితా “బిళిబిళీ”తి పవత్తకిరియా బిళికా, అయం పన గిహిసఞ్ఞత్తికథా థేరస్స అత్తనో సామఞ్ఞత్థఅసాధనతో దేవతాయ బిళికా వియాతి **బిళిబిళికా**తి వుత్తా.

ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అనురుద్ధసుత్తవణ్ణనా

౨౨౬. అనన్తరే అత్తభావేతి అతీతానన్తరే దేవత్తభావే. థేరో హి తావతింసదేవలోకా చవిత్వా ఇధూపపన్నో. **అగ్గమహేసీ**తి కాచి పరిచారికా దేవధీతా చిత్తపణిధానమత్తేన ఇదానిపి దేవకాయే భవిస్సతి ఉపచితకుసలధమ్మత్తాతి మఞ్ఞమానా తస్మిం వత్తమానం వియ కథేన్తీ ‘‘**సోభసీ**’’తి ఆహ. ఏవం అతీతమ్పిస్స దిబ్బసోతం పచ్చుప్పన్నం వియ మఞ్ఞేయ్య నాతిచిరకాలత్తాతి దస్సేన్తో ‘‘**పుబ్బేపి సోభసీ**’’తి ఆహ. సుగతినిరయాదిదుగ్గతియా వసేన దుగ్గతా ఏతరహీతి అధిప్పాయో. **పటిపత్తిదుగ్గతియా** కామేసు సమ్ముచ్ఛితభావతో.

పతిట్ఠహన్తోతి నివిసన్తో. **అట్ఠహి కారణేహీ**తి చిరకాలపరిభావనాయ విరుళ్హమూలేహి అయోనిసోమనసికారాదిపచ్చయమూలకేహి వుచ్చమానేహి అట్ఠహి కారణేహి. **రత్తో రాగవసేనా**తి సభావతో సఙ్కప్పతో చ యథాసమీహితే ఇట్ఠాకారే సక్కాయే సఞ్జాతరాగవసా రత్తో గిద్ధో గధితో. **పతిట్ఠాతీ**తి ఓరుయ్హ తిట్ఠతి. **దుట్ఠో దోసవసేనా**తి సభావతో సఙ్కప్పతో చ యథాసమీహితే అనిట్ఠాకారే సక్కాయే సఞ్జాతదోసవసేన దుట్ఠో రుపితచిత్తో. **మూళ్హో మోహవసేనా**తి అసమపేక్ఖనేన మూళ్హో ముయ్హనవసేన. **వినిబద్ధో**తి అహంకారేన విసేసతో నిబన్ధనతో మానవత్థుస్మిం బన్ధితో. **మానవసేనా**తి తేన తేన మఞ్ఞనాకారేన. **పరామట్ఠో**తి ధమ్మసభావం నిచ్చాదివసేన పరతో ఆమట్ఠో. **దిట్ఠివసేనా**తి మిచ్ఛాదస్సనవసేన. **థామగతో**తి రాగాదికిలేసవసేన థామం థిరభావం ఉపగతో. **అనుసయవసేనా**తి మగ్గేన అప్పహీనతాయ అను అను సన్తానే సయనవసేన. అప్పహీనట్ఠో హి తేసం అనుసయట్ఠో. **అనిట్ఠఙ్గతో**తి సంసయితో. **విక్ఖేపగతో**తి విక్ఖిత్తభావం ఉపగతో. **ఉద్ధచ్చవసేనా**తి చిత్తస్స ఉద్ధతభావవసేన. **తాపీ**తి తాపి దేవకఞ్ఞాయో. **ఏవం పతిట్ఠితావా**తి యథావుత్తనయేన రత్తభావాదినా సక్కాయస్మిం పతిట్ఠితా ఏవ. **నరదేవాన**న్తి పురిసభూతదేవానం.

పటిగన్తున్తి అపేక్ఖావసేన తతో అపగన్తుం అపేక్ఖం విస్సజ్జేతుం. **దుస్సన్త**న్తి దసన్తం, “వత్థ”న్తి కేచి. **సూచిం యోజేత్వా**తి సిబ్బనసుత్తేన సూచిం యోజేత్వా పాసే చ పవేసేత్వా. మనాపకాయే దేవనికాయే జాతా **మనాపకాయికా**. తేసం పభావం దస్సేతుం ‘‘**మనసా**’’తిఆది వుత్తం. **సముజ్జ**న్తి సంహితం. **గమనభావ**న్తి గమనజ్ఝాసయం. **విక్ఖీణో**తి విచ్ఛిన్దనవసేన ఖీణో. దేవతానం ఉత్తరిమనుస్సధమ్మారోచనే దోసో నత్థీతి తాసం పున అనాగమనత్థం అరహత్తం బ్యాకాసి.

అనురుద్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. నాగదత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౨౭. అతికాలేనాతి అతివియ పుబ్బణ్హకాలేన, కాలస్సేవాతి అత్థో. **కోటిసమ్మజ్జనియాతి** సమ్మజ్జనికోటియా, సమ్మజ్జనియా ఏకదేసేనేవాతి అత్థో. ఇమినా సమ్మజ్జనే అమనాపకారితం దస్సేతి. **మజ్ఝన్హికే వీతివత్తేతి** గిహిసంసగ్గవసేన కాలం వీతినామేన్తో మజ్ఝన్హే బహువీతివత్తే. **అఞ్ఞేహి భిక్ఖూహీతి** నాతికాలం పవిట్ఠేహి. నిస్సక్కవచనఞ్హేతం. **భాయామి నాగదత్తన్తి** తస్స పటిపత్తిం భాయితబ్బం కత్వా దేవతా వదన్తీ పటిపత్తియం నియోజేతి. **సుప్పగబ్భన్తి** కాయపాగబ్బియాదీహి అతివియ సమన్నాగతం.

నాగదత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. కులఘరణీసుత్తవణ్ణనా

౨౨౮. ఓగాహప్పత్తోతి విస్సాసవసేన అనుప్పవేసం పత్తో. **అఞ్ఞతరం కులన్తి** తస్మిం కులే జాయమ్పతిం సన్ధాయ వదతి. ''**బహూపకారం మే ఏతం కులం** చిరం సప్పాయాహారదానాదినా; తస్మా ఇధాహం అగ్గదక్ఖిణేయ్యో జాతో; ఇమేసంయేవ దేయ్యధమ్మపటిగ్గహణేన పుఞ్ఞం వడ్ఢేస్సామీ''తి చిన్తేసి. తేనాహ ''**అఞ్ఞత్థ గన్త్వా కిం కరిస్సామీ**''తిఆది. **సాతి** దేవతా. **ఉభోపేతేతి** తం భిక్ఖుఞ్చ ఘరణిఞ్చ సన్ధాయ వదతి. **పటిగాధప్పత్తాతి** పటిగాధం పత్తా అఞ్ఞమఞ్ఞస్మిం పతిట్ఠితవిస్సాసేన.

విస్సమప్పత్తివసేన సన్తిట్ఠన్తి ఏత్థాతి **సణ్ఠానం,** విస్సమనట్ఠానం. **సమాగన్త్వాతి** సన్నిపతిత్వా. పటిఞ్ఞాదాహరణేహి మన్తయతీతి **మన్తనం,** ఞాపకం కారణం. **పటిలోమసద్దాతి** పటిలోమభావేన పతితత్తా అసచ్చవిభావనా పటికూలసద్దా. **తేన కారణేనాతి** తేన కారణపటిరూపకేన మిచ్ఛావచనేన. **న మఙ్కుహోతబ్బం** అకారకభావతో. **సద్దేన పరితస్సతీతి** పరేహి అత్తని పయుత్తమిచ్ఛాసద్దమత్తేన పరితస్సనసీలో. **వతం న సమ్పజ్జతీతి** యథాసమాదిన్నవతం లహుచిత్తతాయ న పారిపూరిం గచ్ఛతి. **సమ్పన్నవతోతి** పరిపుణ్ణసీలాదివతగుణో

కులఘరణీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. వజ్జిపుత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౨౯. వజ్జిరట్ఠే రాజపుత్తోతి వజ్జిరట్ఠే జాతసంవద్ధో వజ్జిరాజపుత్తో. **సబ్బరత్తిచారోతి** ఛణసమ్పత్తియా ఇతో చితో చరన్తేహి అనుభవితబ్బనక్ఖత్తమహో. తేనాహ ''**కత్తికనక్ఖత్తం ఘోసేత్వా**'' తిఆది. **ఏకాబద్ధం హోతీతి** యస్మా చాతుమహారాజికదేవా తస్మిం దివసే నక్ఖత్తం ఘోసేత్వా అత్తనో పుఞ్ఞానుభావసిద్ధాయ దిబ్బసమ్పత్తియా మహన్తం నక్ఖత్తకీళాసుఖం అనుభవన్తి, తస్మా తం తేహి ఏకాబద్ధం వియ హోతి. **భేరిఆదితూరియానన్తి** భేరిముదిఙ్గసఙ్ఖపణవవీణాదితూరియానం. **తాళితానన్తి** ఆరద్ధలయానురూపం పహటానం. **వీణాదీనన్తి** వీణావేణుగోముఖీఆదీనం. **వాదితానన్తి** యథారద్ధముచ్ఛనానురూపం సఙ్ఘట్టితానం. **అభాసీతి** తేన సద్దేన ఆకడ్ఢియమానహదయో అయోనిసో ఉమ్ముజ్జిత్వా ''మహతీ వత మే జానీ''తి అనుత్థునన్తో అభాసి. **ఛడ్డితదారుకం వియాతి** వనే ఛడ్డితనిరత్థకకళిఙ్గరం వియ. **లామకతరోతి** నిహీనతరో. దేవతా పరమప్పితం ఆణిం పటాణియా నీహరన్తీ వియ తేన భిక్ఖునా వుత్తమత్థం అపనేన్తీ ''తస్స తే బహుకా పిహయన్తీ''తి అవోచాతి వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**థేరో**''తిఆదిమాహ. సగ్గం గచ్ఛన్తానం యథా నేరయికా పిహయన్తి, ఏవం సమ్మాపటిపన్నస్స తుయ్హం బహూ పిహయన్తి, తస్మా త్వం ''పాపియో''తి అత్తానం మా మఞ్ఞిత్థాతి అధిప్పాయో.

వజ్జిపుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సజ్ఝాయసుత్తవణ్ణనా

౨౩౦. నిస్సరణపరియత్తివసేనాతి అద్ధా ఇమం పరియత్తిం నిస్సాయ వట్టదుక్ఖతో నిస్సరితుం లబ్భాతి ఏవం నిస్సరణపరియత్తివసేన. **సజ్ఝాయనతో**తి విముత్తాయతనసీసే ఠత్వా సజ్ఝాయనతో. ఇదాని తస్స నిస్సరణపరియత్తివసేన సజ్ఝాయనకరణం, పటిపత్తివసేన వత్తపటివత్తకరణం, విపస్సనాభావనఞ్చ దస్సేతుం ''**సో కిరా**''తిఆది వుత్తం. అరహత్తం పత్తదివసే పటిపత్తికిత్తనాయ పురిమదివసేసుపి తథా పటిపజ్జి, విపస్సనం పన ఉస్సుక్కాపేతుం నాసక్ఖీతి దస్సేతి. **కాలం అతివత్తేతీ**తి ఇదం ''**సఙ్కసాయతీ**''తి పదస్స అత్థవచనం. **థేరస్సా**తి సజ్ఝాయకత్థేరస్స.

ధమ్మపదానీతి సీలాదిధమ్మక్ఖన్ధదీపకాని పదాని. తేనాహ ''**సబ్బమ్పి బుద్ధవచనం అధిప్పేత**''న్తి. న గణ్హాసి ఉద్దేసన్తి అధిప్పాయో. పాళియం ''భిక్ఖూహి సంవసన్తో''తి ఇమినా తేసం ధమ్మస్సవనత్థాయపి ధమ్మో పరియాపుణితబ్బోతి దస్సేతి. విరజ్జతి ఏతేనాతి **విరాగో,** అరియమగ్గో. **జానిత్వా**తి పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన దిట్ఠసుతాదిం యాథావతో జానిత్వా పటివిజ్ఝిత్వా. **విస్సజ్జన**న్తి పహానం. **న బుద్ధవచనస్స** విస్సజ్జనం. భణ్డాగారికపరియత్తియాపి అనుఞ్ఞాతత్తా పగేవ నిస్సరణత్థాయ, తత్థ పన మత్తా జానితబ్బాతి దస్సేన్తో ''**ఏత్తావతా**''తిఆదిమాహ.

సజ్ఝాయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. అకుసలవితక్కసుత్తవణ్ణనా

౨౩౧. అకుసలే వితక్కేతి అకోసల్లసమ్భూతట్ఠేన అకుసలే మిచ్ఛావితక్కే. యోని వుచ్చతి ఉపాయో, తస్మా అసుభాదికే సుభాదివసేన మనసికారో అయోనిసోమనసికారోతి ఆహ ''**అనుపాయమనసికారేనా**''తి. **పాసాదికకమ్మట్ఠాన**న్తి పసాదావహం బుద్ధానుస్సతిఆదికమ్మట్ఠానం. **బలవపీతిఞ్చ సుఖఞ్చా**తి నీవరణవిక్ఖమ్భనతో బలవన్తం ఉపచారజ్ఝానసహగతం పీతిఞ్చ సుఖఞ్చ.

అకుసలవితక్కసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. మజ్ఝన్హికసుత్తవణ్ణనా

౨౩౨. నన్దనవగ్గేతి నన్దనవగ్గవణ్ణనాయం తత్థ ఇధాపి గాథాయ విసేసాభావతో. యది ఏవం కస్మా తత్థ సఙ్గీతం ఇధ గహితన్తి? దేవతాపటిసంయుత్తతం ఉపాదాయ దేవతాసంయుత్తే సఙ్గహితమ్పి అట్ఠుప్పత్తియా పటిసంయుత్తత్తా ఇధ గహితం.

మజ్ఝన్హికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. పాకతిన్ద్రియసుత్తవణ్ణనా

౨౩౩. తేరసమే యం వత్తబ్బం, తం విత్థారితమేవాతి యోజనా. **జన్తుదేవపుత్తసుత్తే**తి జన్తుదేవపుత్తసుత్తసంవణ్ణనాయ. “తత్థ సజ్జీతం ఇధాపీ”తిఆది అనన్తరసుత్తవణ్ణనాయం వుత్తనయమేవ.

పాకతిన్ద్రియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. గన్ధత్థేనసుత్తవణ్ణనా

౨౩౪. గన్ధారమ్మణం ఉపనిజ్ఝాయతీతి గన్ధసఙ్ఖాతం ఆరమ్మణం ఉపేచ్చ నిజ్ఝాయతి, రూపారమ్మణేన వియ విఞ్ఞాణేన రూపం, గన్ధారమ్మణేన తం ఉపేచ్చ నిజ్ఝాయతి పచ్చక్ఖతో, యాథావతో సభావతో పటివిజ్ఝతీతి అత్థో. **ఉపసిఙ్ఘిస్సతీ**తి తణ్హావసేన ఉపగన్త్వా సిఙ్ఘిస్సతి.

ఏకఙ్గమేతం థేయ్యానన్తి ఆరమ్మణవసేన థేయ్యవత్థూసు విభజియమానేసు ఏకమఙ్గమేతం గన్ధారమ్మణన్తి ఆహ ‘‘**థేనితబ్బాన**’’న్తిఆది. ఓజాపేక్ఖాయ థేయ్యాయ పవత్తమానాయ ధమ్మారమ్మణతాపి తస్సా సియా, సా పన న మధురా థేయ్యకతా చాతి ‘‘**పఞ్చకోట్ఠాసాన**’’న్తి వుత్తం. కామఞ్చ తం గన్ధారమ్మణం కేనచి పరిగ్గహితం న హోతీతి ఆదియితుం సక్కా, సత్థారా పన అననుఞ్ఞాతత్తా న యుత్తో తస్స పరిభోగో. యం పన తేన భిక్ఖునా వుత్తం ‘‘**న హరామి న భఞ్జామీ**’’తి, తస్సపి అయమేవ పరిహారో. వణ్ణీయతి ఫలం ఏతేనాతి **వణ్ణం,** కారణన్తి వుత్తం ‘‘**వణ్ణేనాతి కారణేనా**’’తి.

తస్మిన్తి తస్మిం భిక్ఖుస్మిం. **ఆకిణ్ణకమ్మన్తో**తి తణ్హాదిట్ఠిఆదివసేన అకుసలకమ్మన్తో దిట్ఠిమోహతణ్హాదివసేన ఆదితో పట్ఠాయ కుసలకమ్మానం పటిక్ఖేపనతో. దిట్ఠివసేన చ కథినకక్ఖళఖరిగతత్తా ‘‘**అఖీణకమ్మన్తో కక్ఖళకమ్మన్తో**’’తి వుత్తం.

ఆకిణ్ణలుద్దోతి ఆకిణ్ణో హుత్వా కక్ఖళో. తేనాహ ‘‘**బహుపాపో**’’తిఆది. **మక్ఖితో**తి లిత్తో. **త**న్తి దేవతాచోదనం. **తస్మా**తి అతిక్కమ్మ రితత్తా“త్వఞ్చారహామి వత్తవే”తి ఏవమాహ.

గవేసన్తస్స అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదనవసేన పరియేసన్తస్స. అనేకయోజనాయామవిత్థారం గగనతలం బ్యాపేత్వా ఉప్పన్నవలాహకకూటప్పమాణం వియ. **సుద్ధో**తి సీలేన పరిసుద్ధో అయన్తి జానాసి. **సుగతి**న్తి సున్దరనిబ్బత్తిం. తేన నిబ్బానస్సపి సఙ్గహో సిద్ధో.

గన్ధత్థేనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

వనసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౦. యక్ఖసంయుత్తం

౧. ఇన్దకసుత్తవణ్ణనా

౨౩౫. అత్తనో పరిణాయకత్తేన ఇన్దో నామ మహేసక్ఖో, ఇన్దోతి సమఞ్ఞా అస్సాతి కత్వా “ఇన్దకో”తిపి వుచ్చతి, తస్స **ఇన్దకస్స**. ఇన్దకూటే పబ్బతే నివసతీతి ఇన్దకూటనివాసీ, తస్స **ఇన్దకూటనివాసినో**. బలికమ్మేహి యజితబ్బతో పూజితబ్బతో యక్ఖో, తస్స **యక్ఖస్స**. ఇన్దస్స నివాసట్ఠానభూతం కూటం ఇన్దకూటన్తి **యక్ఖతో కూటేన నామం లద్ధం**. ఇన్దకూటో ఇన్దో ఉత్తరపదలోపేన యథా “కేలాసకూటో కేలాసో”తి. ఇన్దో యక్ఖోతి **కూటతో యక్ఖేన నామం లద్ధం. న చేత్థ** ఇతరీతరనిస్సయదోసో అఞ్ఞమఞ్ఞూపలక్ఖణభావతో యథా తం “కాయకమ్మట్ఠాన”న్తి. **రూప**న్తి సకలం రూపక్ఖన్ధమాహ, న రూపాయతనన్తి. ఇమం సరీరం పేచ్చ అయం కిన్తి పటిలభతీతి చోదేతి.

కుతో ఆగచ్ఛతీతి పరాధారరూపే జీవే అత్తని మాతుకుచ్ఛిమోక్కన్తే రూపస్స సమ్భవోతి కుతో నామ ఠానతో ఆగచ్ఛతి. తేనాహ ‘‘**ఇమాని చ అట్ఠీని ఇమా చ మంసపేసియో**’’తిఆది. **కథం న్వయ**న్తి అయం కుచ్ఛిసఙ్ఖాతే గబ్భరే కథం సజ్జతీతి పుచ్ఛతి. “సీహానంవ నదన్తానం, దాఠీనం గిరిగబ్భరే”తిఆదినా (థేరగా॰ నిదానగాథా) గబ్భరో చ కుచ్ఛివాచకో ఆగతో. తేనాహ ‘‘**గబ్భరస్మిన్తి మాతుకుచ్ఛిస్మి**’’న్తి. **పుగ్గలవాదీ**తి అత్తవాదుపాదానో. యథా హి మచ్ఛమంసం భుత్తం ఫేణం వియ హుత్వా విలీయతి, న చ పఞ్ఞాయతి సత్తభావేన అప్పవత్తనతో, ఏవమేవం యది మాతుకుచ్ఛిస్మిం గబ్భభావేన ఉప్పన్నం రూపం సత్తో న భవేయ్య నో వడ్ఢేయ్య, విలీయిత్వా గచ్ఛేయ్య, పఞ్ఞాయతి చ తం రూపం, తస్మా జీవోతి ఇమాయ **లద్ధియా. ఏవమాహా**తి “రూపం...పే॰... గబ్భరస్మి”న్తి ఏవమవోచ. **పఠమ**న్తి ఏతేసం పఞ్చన్నం పఠమం. తేనాహ ‘‘**పఠమేన పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేన సద్ధి**’’న్తి. ‘‘**జాతిఉణ్ణంసూహీ**తి జాతిఏళకాయ ఉణ్ణంసూహీ”తి వదన్తి. “గబ్భం ఫాలేత్వా గహితఉణ్ణా **జాతిఉణ్ణా**. తస్సా అంసూహి **తీహి కతసుత్తగ్గే**’’తి సంయుత్తభాణకానం అధిప్పాయో.

అనావిలోతి అచ్ఛో, సుప్పసన్నోతి అత్థో. **ఏవంవణ్ణప్పటిభాగ**న్తి వుత్తప్పమాణసణ్ఠానసమ్పరిచ్ఛిన్నం. **కలలం సమ్పవుచ్చతీ**తి అత్తభావో భూతుపాదారూపసఙ్ఖాతో సన్తానవసేన పవత్తమానో కలలం నామాతి కథీయతి.

కలలాతి యథావుత్తకలలరూపహేతు తం నిస్సాయ పచ్చయం కత్వా. **మంసధోవనఉదకవణ్ణ**న్తి వణ్ణతో మంసధోవనఉదకవణ్ణం, సణ్ఠానతో పన విలీనతిపుసదిసం.

పరిపక్కన్తి పరిపాకకలలభావతో పరిపాకం గతం సుపరిపాకం గతం. **సమూహత**న్తి సమూహభూతం సఙ్గతం. **వివట్టమాన**న్తి పరిణమన్తం. **తబ్భావ**న్తి కరణే ఏతం ఉపయోగవచనం, తబ్భావేన పరిణమన్తన్తి అత్థో. నిస్సక్కే వా ఉపయోగవచనం, తబ్భావతో కలలభావతో కలలం విపరిణమన్తం. **అబ్బుదం నామ జాయతి,** అబ్బుదం నామ సమ్పజ్జతీతి అత్థో.

విలీనతిపుసదిసా సణ్ఠానవసేన, వణ్ణవసేన పన సితా అరత్తావ హోతీతి వదన్తి. **మణ్డ**న్తి దారికానం తథా పీళనతో నిబ్బత్తమరిచపక్కస్స సారభూతం రసం. **సబ్బభాగేహి ముచ్చతీ**తి నో మణ్డో కపాలే అలగ్గో హుత్వా తస్స సబ్బభాగేహి

ముచ్ఛిత్వా పిణ్డితో హుత్వా తిట్ఠతి. **ఏవరూపా పేసి హోతీతి** సా పేసి గబ్భాసయే కత్థచి అలగ్గా యథావుత్తమణ్డో వియ పిణ్డితో హుత్వా తిట్ఠతి. తేనాహ **''విలీనతిపుసదిసా''**తి.

పేసి నిబ్బత్తతీతి ఏత్థ **పేసీతి** నిస్సక్కే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ **''తతో పేసితో''**తి.

ఘనస్స సణ్ఠానం. నిబ్బత్తం కమ్మపచ్చయాతి తంసణ్ఠానం రూపధమ్మనిబ్బత్తియా జాయతి. ''జరామరణం అనిచ్చం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్న''న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౦) హి వుత్తం.

పీళకాతి పీళకసదిసా మంసపిణ్డా జాయన్తి.

సత్తమాదీనీతి ఆది-సద్దేన అట్ఠమసత్తాహతో పట్ఠాయ యావ ఏకచత్తాలీసా చతుత్తింస సత్తాహాని సఙ్గణ్హాతి. **పరిణతకాల**న్తి గబ్భస్స పరిణతకాలం. నవమాసతో బహి పరిపక్కో నామ హోతి కేసలోమాదినిబ్బత్తితో. తేనాహ **''ద్వాచత్తాలీసే సత్తాహే ఏతాని జాయన్తీ''**తి.

తస్సాతి గబ్భసేయ్యకసత్తస్స. **మాతుఉదరపటలేన ఏకాబద్ధో హోతి** యతో మాతరా పరిభుత్తఆహారో ఆమాసయే పతిట్ఠితే గబ్భస్స నాభినాళానుసారేన గబ్భగతస్స సరీరం సమ్పత్వా ఆహారకిచ్చం కరోతి. **ఆహారసముట్ఠానరూపం సముట్ఠాపేతీతి** గబ్భగతస్స కాయే ఓజాయ పచ్చయో హోతి. సా చ తం పచ్చయం లభిత్వా ఓజట్ఠమకం రూపం సముట్ఠాపేతి. ఏవం మాతరా పరిభుత్తఆహారపచ్చయేన గబ్భగతో దస మాసే యాపేతి అత్తనో నాభినాళానుసారగతేనేవ తేన యావ ఆహారసముట్ఠానసత్తాహో, తతో పట్ఠాయ ఆహరణతో. కేచి పన ''మాతరా పరిభుత్తఆహారో బాహిరవగ్గో వియ తస్స కాయం అభిసన్నేతి పరిసన్నేతి, తేన సో యాపేతీ''తి వదన్తి. కుచ్ఛిగతం ఉదరపటలేన తిరోహితత్తా బహి ఠితన్తి వత్తబ్బతం న అరహతీతి **''కుచ్ఛియా అబ్భన్తరగతో''**తి ఆహ. **మాతుకుచ్ఛిగతో నరోతి** మాతు తిరోకుచ్ఛిగతో. **ఏవం ఖోతి** ఇమినా యథావుత్తాకారేన అయం సత్తో…పే… నిబ్బత్తతి, తస్మా రూపం న జీవో. న హి దిట్ఠిగతస్స సత్తాహక్కమేన వుడ్ఢిప్పత్తో ఇచ్ఛితో అనిచ్చతాపత్తితో.

ఇన్దకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సక్కనామసుత్తవణ్ణనా

౨౩౬. సక్కనామకోతి బలిపుత్తో వియ సక్కస్స వసేన గహితనామో. ''ఏసో కిరా''తి పాఠో. ''ఏకో కిరా''తిపి లిఖన్తి. మారస్స పక్ఖే గతో **మారపక్ఖికో. యదఞ్ఞన్తి** ఏత్థ **యన్తి** కిరియాపరామసనం, తస్మా యం అఞ్ఞస్స అనుసాసనం, తం సమణస్స న సాధూతి యోజనా. **కారణేనాతి** కారణమత్తేన సంవాసో జాయతి. **యేన కేనచి** గహట్ఠేన వా పబ్బజితేన వా. **తం** కారణన్తరం సమాగతం పురిసం **సప్పఞ్ఞో** సమ్బుద్ధో **అనుకమ్పితుం నారహతి** విసేసాధిగమాభావా, సతి పన తస్మిం సవిసేసం పసాదో హోతీతి. **మనసా చే…పే… న తేన హోతి సంయుత్తో** సినేహవసేన అనుకమ్పా అనుద్దయా తస్సా అసంకిలిట్ఠసభావత్తా.

సక్కనామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సూచిలోమసుత్తవణ్ణనా

౨౩౭. గయాయ అవిదూరే భవో గామో “గయా”తి వుత్తోతి ఆహ ‘‘**గయాయ**’’న్తి, తేనాహ ‘‘**గయాయ అవిదూరే నివిట్ఠగామం ఉపనిస్సాయాతి అత్థో**’’తి. గోచరగామనిదస్సనం హేతం. **ఇదం ఉపరి ఇదం హేట్ఠాతి నత్థి** ఉప్పటిపాటియో మఞ్చపాదానం ద్వీసు పస్సేసు దీఘభావేన. బలికమ్మట్ఠాయ కతం దేవతాధిట్ఠానన్తి అధిప్పాయేన **దేవట్ఠానే ఠపేన్తి**. అట్టపాదమఞ్చసదిసో కిర సో హేట్ఠుపరిపరివత్తేతబ్బతో. కథినసిబ్బనసూచి **కథినసూచి. అపచ్చత్థరిత్వాతి** కిఞ్చి సఞ్చికసేనాసనస్స ఉపరి పటిచ్ఛదనం అపచ్చత్థరిత్వా. **గవచ్ఛివిజ్ఝితం వియాతి** తేహి సూచిలోమేహి గవచ్ఛిజాలం వియ గతం సబ్బసో సమోహతం.

ఇధాపి “ఖరసరీరో”తి వత్వా ఖరసరీరం కథినసూచిసదిసతాయ లోమస్సాతి తస్స తథాభావస్స కారణం దస్సేన్తో ‘‘**సో కిర**’’తిఆదిమాహ. **అత్తనో హత్థేహీతి** సఞ్చికతేలసమ్మక్ఖితేహి అత్తనో సరీరం మక్ఖేసి. **ఇతీతి** వుత్తాకారేన.

సమాగమట్ఠానన్తి యక్ఖసన్నిపాతట్ఠానం. **సోతి** సూచిలోమో యక్ఖో. **మన్తి** చ తమేవ వదతి.

ఉట్ఠాపేత్వాతి ఉద్ధగ్గా కత్వా. **అపనామేసీతి** యథా సో అత్తనో కాయం ఉపనేతుం న సక్కోతి, తథా కరోన్తో థోకం అపనామేసి. **అమనుస్సోతి** ఫరుసతిక్ఖతాయ న మనుస్సో. **చిత్తం వా తే ఖిపిస్సామీతి** మయ్హం ఆనుభావేన తవ చిత్తవిక్ఖేపం వా కరిస్సామి. యథా పన సో చిత్తవిక్ఖేపం కరేయ్య, తం దస్సేతుం ‘‘**యేసఞ్చ**’’తిఆది వుత్తం. **భేరవం వాతి** వుత్తాకారేన అఞ్ఞథా వా భయానకం దస్సనమత్తేనేవ సత్తానం భయం ఛమ్భితత్తం లోమహంసం ఉప్పాదేతుం సమత్థం. “కథేన్తానంయేవా”తి వా పాఠో. తం ద్వీసు పాదేసు గహేత్వా పారం గఙ్గాయ ఖిపిస్సామీతి యోజనా.

కుతోనిదానాతి కస్మా కారణా? అట్ఠకథాయం పన సమాసపదమేతం, విభత్తిఅలోపేన నిద్దేసోతి దస్సేతుం ‘‘**కింనిదానా కింపచ్చయా**’’తి? అత్థో వుత్తో. **చిత్తం ఓస్సజన్తీతి** కుసలచిత్తం పవత్తితుం అప్పదానవసేన పురతో ఖిపన్తి. **కుతో సముట్ఠాయాతి** మిచ్ఛావితక్కానం సముట్ఠానం పుచ్ఛతి?

కామరాగాదయో సుభనిమిత్తాదీసు అయోనిసోమనసికారహేతూ. కామో పన అయోనిసోమనసికారో చ నియకజ్ఝత్తపరియాపన్నోతి ఆహ ‘‘**అయం అత్తభావో నిదానం ఏతేసన్తి ఇతోనిదానా**’’తిఆది. **ఏవమేవాతి** అట్ఠకథాయం కీళాపసుతకుమారకా వియ మిచ్ఛావితక్కా దట్ఠబ్బా, తేసం ఉప్పత్తిట్ఠానభూతో లోకో వియ అయం అత్తభావలోకో. తేహి ఓస్సజియమానం ధఙ్కం వియ చిత్తం, తస్స పాదే బద్ధదీఘసుత్తకం వియ తం దూరానుబన్ధం సంయోజనన్తి ఏవం ఉపమాయ సంసన్దనం దట్ఠబ్బం.

పాపవితక్కానం తంసమ్పయుత్తకిలేసానఞ్చ తణ్హా విసేసపచ్చయో తదభావేన తేసం అభావతోతి ఆహ ‘‘**తణ్హాసినేహతో జాతా**’’తి. అత్తభావపరియాపన్నత్తా ‘‘**అత్తని సమ్భూతా**’’తి వుత్తం. తేన నేసం అనఞ్ఞహేతుకతం దస్సేతి, **నిగ్రోధస్సేవ ఖన్ధజాతీతి** ఇమినా పన పుథుభావఞ్చ, **విసత్తాతిఆదినా** దుబ్బినిస్సటతఞ్చ. **వత్థుకామేసు** రూపారమ్మణాదీసు పుథూసు. **పుథూ కిలేసకామా** కామరూపతణ్హాదయో. **తేహి** కిలేసకామేహి కరణభూతేహి. **అత్తభావం** ఖన్ధపఞ్చకం. **యే** విపస్సనాయ యుత్తపయుత్తా యాథావతో **జానన్తి**.

యతోతి పచ్చత్తే నిస్సక్కవచనన్తి ఆహ "**యం నిదానమస్సా**"తి. "వినోదేన్తీ"తి కత్తునిద్దేసేన యేన న వినోదేన్తి, తం కారణం బాధితమేవాతి ఆహ "**మగ్గసచ్చేన వినోదేన్తీ**"తి. వినోదనఞ్చేత్థ సన్తానతో నీహరణం బహికరణం సబ్బసో పహానం, పహీనే చ తస్మిం కిలేసే ఓఘం తరన్తీతి దస్సేన్తో "**దుత్తర**"న్తిఆదిమాహ. ఏతస్మిం అధిగతే న పున భవోతి **అపునబ్భవో, నిబ్బానన్తి** ఆహ "**అపునబ్భవసఙ్ఖాతస్సా**"తిఆది. యస్మా ఏత్థ "యే నం పజానన్తి, యతోనిదాన"న్తి పదద్వయేన దుక్ఖసముదయసచ్చాని, వినోదనగ్గహణేన మగ్గసచ్చం, అపునబ్భవగ్గహణేన నిరోధసచ్చం పకాసితం, తస్మా వుత్తం "**చత్తారి సచ్చాని పకాసేన్తో**"తి.

తస్మింయేవాతి యత్థ ఠితో "రాగో చ దోసో చా"తిఆదినా పఞ్హం పుచ్ఛి, తస్మింయేవ పదేసే ఠితో. **దేసనానుసారేనాతి** సత్థు సాముక్కంసికధమ్మదేసనాయ అనుస్సరణేన. **ఞాణం పేసేత్వాతి** విపస్సనాపటిపాటియా నిబ్బానం పతి అనుబోధఞాణం పేసేత్వా పవత్తేత్వా. **సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠితోతి** సహస్సనయపటిమణ్డితస్స పఠమమగ్గస్స అధిగమేన పఠమఫలే పతిట్ఠితో పటిలభతీతి యోజనా. **న కిలిట్ఠత్తభావే తిట్ఠన్తి** మహానుభావత్తా అరియధమ్మస్స. **సేతకణ్డుపీళకసూచియోతి** సేతభావం పత్వా కణ్డుపీళకా లోమసూచియో **సబ్బా** అనవసేసా **పతితా** పరిభట్ఠా అపగతా. **భుమ్మదేవతాపరిహారన్తి** భుమ్మదేవత్తభావన్తి.

సూచిలోమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. మణిభద్దసుత్తవణ్ణనా

౨౩౮. సుఖం పటిలభతీతి దిట్ఠధమ్మికాదిభేదం సుఖం అధిగచ్ఛతి. **నిచ్చమేవ సేయ్యో** సతిమతో ఆయతిం హితచరణతో. మణిభద్దో "సతిమాపుగ్గలో సతోకారీ సమ్పతి వేరం నప్పసవతీ"తి అధిప్పాయేన "వేరా చ పరిముచ్చతీ"తి ఆహ. భగవా పన సతిమన్తతాసిద్ధియా వేరపరిముచ్చనం న అచ్చన్తికం, నాపి ఏకన్తికం పటిపక్ఖేన పరతో చ అప్పహీనత్తాతి తం నిసేధేన్తో "**వేరా చ న పరిముచ్చతీ**"తి వత్వా, యం అచ్చన్తికం ఏకన్తికఞ్చ పరస్స వసేన వేరపరిముచ్చనం, తం దస్సేన్తో "**యస్సా**"తి గాథమాహ. **కరుణాయాతి** అప్పనాప్పత్తాయ కరుణాయ. **కరుణాపుబ్బభాగేతి** కరుణాభావనాయ వసేన ఉప్పాదితపఠమజ్ఝానూపచారే. **సోతి** కరుణాభావనం భావేన్తో పుగ్గలో. **మేత్తంసోతి** మేత్తచిత్తం అంసో ఏకో కుసలకోట్ఠాసో ఏతస్సాతి మేత్తంసో. **తస్స కేనచీతి** తస్స అరహతో కరుణాయ మేత్తాభావనాయ చ సాతిసయత్తా తదభావేన కేనచి పుగ్గలేన సద్ధిం వేరప్పసఙ్గో నామ నత్థి. ఇమినా ఖీణాసవేపి మేత్తాకరుణాభావనారహితే కోచి అత్తనో చిత్తదోసేన వేరం కరేయ్య, న పన తస్మిం మేత్తాకరుణాచేతోవిముత్తిసమన్నాగతే కోచి వేరం కరేయ్య. ఏవం మహిద్ధికా బ్రహ్మవిహారభావనాతి దస్సేతి.

మణిభద్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సానుసుత్తవణ్ణనా

౨౩౯. యక్ఖేన గహితో హోతీతి యక్ఖేన అనుపవిట్ఠో హోతి. తస్స యక్ఖగహణస్స కారణం మూలతో పభుతి విత్థారతో దస్సేతుం "**సో**"తిఆదిమాహ. తస్స అన్తిమభవికత్తా ఆదితో పట్ఠాయ అధిసీలసిక్ఖాయ సక్కచ్చం పూరణన్తి దస్సేతి "**సో పబ్బజితకాలతో**"తిఆదినా. **పచ్చాహారన్తి** పటిక్ఖేపం. **ఇమస్మిం సరభఞ్ఞేతి** ఇమస్మిం మమ ధమ్మభణనే. **పత్తిన్తి** పత్తిదానం.

పియా హోన్తి, తేనాహ భగవా "ఆకఙ్ఖేయ్య చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు 'సబ్రహ్మచారీనం పియో చ అస్సం మనాపో చ గరు చ భావనీయో చా'తి, సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౬౫). తథా చాహ **"తస్మిం సామణేరే"**తిఆది.

వుడ్ఢిమన్వాయాతి యోబ్బనప్పత్తియా అజ్ఝపచ్ఛఞ్ఞానం పరివుడ్ఢిమాగమ్మ. కామసమ్భోగసమత్థతావసేన **పరిపక్కిన్ద్రియో. అనుయోజేత్వావాతి** విస్సజ్జేత్వావ, గిహిభావే వా అనుయోజేత్వావ. "పుబ్బే తుయ్హం పుత్తో సీలవా కల్యాణధమ్మో లజ్జీ కుక్కుచ్చకో సిక్ఖాకామోతి సమ్భావితో, ఇదాని తతో అఞ్ఞథా జాతో"తి ఘోసనావసేన **దేవతానం అన్తరే మాహేవ మే లజ్జం ఉప్పాదేయ్య.**

పాటిహారియపక్ఖఞ్చాతి చాతుద్దసీపఞ్చదసీఅట్ఠమీనం యథాక్కమం ఆదితో అన్తతో ఆదిఅన్తతో చ పవేసననిక్ఖమనవసేన ఉపోసథసీలస్స పటి పటి అభిముఖం పచ్చావహితబ్బపక్ఖఞ్చ. **తేరసియాపీతి** పరం సత్తమీనవమీసుపీతి అత్థో. పవేసభూతఞ్హి ఉపోసథసీలస్స సత్తమీసు సమాదిన్నం సీలం పటిపదం, నవమీసు నిక్ఖమభూతన్తి ఆచరియా. పోరాణట్ఠకథాయం పన పచ్చుగ్గమనానుగమనపరియాయేన వుత్తన్తి ఆహ **"మనుస్సా"**తిఆది. **అడ్ఢమాసన్తి** సకలకాలపక్ఖం . ఏవఞ్హి వస్సవాసస్స అనుగమనం గతం హోతి. **సుట్ఠు సమాగతన్తి** సుపరిసుద్ధం సమ్పన్నం కత్వా అత్తనో సన్తానం ఆగతం. తం పన అత్తనో చిత్తేన సమం పకారేహి యుత్తం హోతీతి ఆహ **"సమ్పయుత్త"**న్తి. అరహన్తానం అనుకరణేన **సేట్ఠచరియం. "న తే హి యక్ఖా కీళన్తీ"**తి అత్తనో పుత్తస్స కాయే అధిముచ్చనం అత్తనో కీళనం వియ హోతీతి కత్వా ఆహ.

ఉపాసికా యథావుత్తఉపోసథసీలేన సీలవతీ, సామణేరో పన అత్తనో సామణేరసీలేన సీలవా. **ఉప్పతిత్వాతి** ఆకాసే ఉప్పతిత్వా. **మోక్ఖో నత్థి** దుక్ఖావహస్స కమ్మస్స కతూపచితత్తా.

దువిధేపి కామేతి వత్థుకామకిలేసకామే. కిలేసకామం పరిచ్చజన్తో ఏవ హి వత్థుకామే పరిచ్చజతి నామ. **విబ్భమనవసేన ఆగచ్ఛతి** భిక్ఖాయ ఆహిణ్డనాదిపబ్బజితకిచ్చతో. **ఉప్పబ్బజిత్వా** విగతసీలస్స జీవతో ఆనాపానమత్తేన **జీవన్తోపి సో మతకోవ**. వుత్తఞ్హేతం "మరణఞ్హేతం, సునక్ఖత్త, అరియస్స వినయే, యో సిక్ఖం పచ్చక్ఖాయ హీనాయావత్తతీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౬౫).

ఉణ్హట్ఠేనాతి సపరిళాహట్ఠేన. **అభిధావథాతి** అభిధావతీతి ఇమస్మిం అభిధావనకిచ్చే భద్దం తే హోతూతి వత్వా గిహిభావాయ అభిధావథ. **నీహరిత్వాతి** నిక్ఖామేత్వా. ఏకాదసహి అగ్గీహి ఆదిత్తత్తా **మహాడాహసదిసే. సల్లక్ఖేత్వాతి** గిహిభావే ఆదీనవం, పబ్బజ్జాయ ఆనిసంసఞ్చ సల్లక్ఖేత్వా. **హిరోత్తప్పం పటిలభిత్వా** "మమ ఉప్పబ్బజితుకామతం సబ్రహ్మచారినో జానిస్సన్తీ"తి. చతున్నం పరిసానం చిత్తసఙ్ఖోభవసేన **సకలజమ్బుదీపం ఖోభేత్వా.**

సానుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పియఙ్కరసుత్తవణ్ణనా

౨౪౦. పచ్చన్తేతి పరియన్తే. **పాటియేక్కన్తి** సఙ్గీతికాలే విసుం. యమకవగ్గాదికా బ్రాహ్మణవగ్గపరియోసానా ఛబ్బీసతి వగ్గా ఏతిస్సాతి **ఛబ్బీసతివగ్గా, తన్తీతి** పాళి. ఉచ్చారపస్సావాది ఏవరూపం **దుబ్భోజనం,** "అసుచిజేగుచ్ఛభావేన దుట్ఠు

భోజన”న్తి కత్వా, దుబ్భోజనగ్గహణేన వా వన్తగబ్భమలాదీని అతిదిసతి. **ఛవిఆదీని ఛేత్వా**తి ఛవిఆదీని అతివిజ్ఝ అతివియ పవిసిత్వా. **అట్ఠిమిఞ్జం ఆహచ్చ అట్ఠాసి** పీతిసముట్ఠానఉళారోళారరూపప్పవత్తియా. తేనాహ ‘‘**హదయఙ్గమనీయో హుత్వా**’’తి.

ధమ్మతాయ సమాదిణ్ణన్తి కస్సచి సన్తికే అగ్గహేత్వా సయమేవ తస్మిం ఖణే సంయతా హోమాతి యథాసంయతా. **తతియపదేనా**తి “సిక్ఖేమ సుసీల్య”న్తి ఇమినా పదేన. **సేసా**తి వుత్తావసేసా. **తిస్సో** అదిన్నాదానమిచ్ఛాచారసురాపానవిరతియో. **గహితా** గోబలీబద్దఞాయేన. ఛాతకం దుబ్భిక్ఖఞ్చ ఏత్థాతి **ఛాతకదుబ్భిక్ఖా,** జిఘచ్ఛాదుబ్భిక్ఖాబహులాయాతి అత్థో. **పిసాచయక్ఖయోనియా**తి పేత్తివిసయసదిసయక్ఖయోనియా అపి నామ ముచ్చేమాతి యోజనా.

పియఙ్కరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పునబ్బసుసుత్తవణ్ణనా

౨౪౧. వసనట్ఠానగ్గహణేన రత్తిట్ఠానదివాట్ఠానాదయో సఙ్గణ్హాతి. **ద్వాదసహత్థమత్తమేవ గణ్హా**తి పకతిసఞ్చరణూపచారమత్తబ్యాపనతో. **యథాపరిస**న్తి పరిసానురూపం, యత్థ యత్థ పరిసా తిట్ఠతి, తం తం ఠానం గచ్ఛతి పరిసపరియన్తికత్తా. సత్థు ముఖవికారాభావతో పవేసానుఞ్ఞం సల్లక్ఖేన్తీ “నూన అయం కతాధికారా భవిస్సతీ”తి అనుమానసిద్ధం **ఉపనిస్సయం దిస్వా. ఏకీభావగమనేనా**తి హత్థపాసూపగమనేన పరిసాయ మిస్సీభావప్పత్తియా. **పుత్తకా**తి పుత్తపుత్తియో. అనుకమ్పాయఞ్హి క-సద్దో.

నిబ్బానారమ్మణేన అరియమగ్గేన ముఞ్చియమానా గన్థా ‘‘**నిబ్బానం ఆగమ్మ పముచ్చన్తీ**’’తి వుత్తా. **వేలాతిక్కన్తా**తి పమాణతో పరిచ్ఛిన్దితుం న సక్కాతి ఆహ ‘‘**పమాణాతిక్కన్తా**’’తి. **పియాయనా**తి ఆసీసనా. ఆసీసనం పేమవసేన పేమవత్థునో ఏసనా పత్థనావ హోతీతి ఆహ ‘‘**మగ్గనా పత్థనా**’’తి. **తతో**తి పియపుత్తాదితో. **పాణీన**న్తి సామిఅత్థే పుథువచనం దుక్ఖసద్దాపేక్ఖం. **కే మోచేతీ**తి మోచనకిరియాయ కమ్మం పుచ్ఛతి? ఇభరో పన అత్థవసేన విభత్తివిపరిణామోతి ‘‘**పాణినేతి ఆహరిత్వా వత్తబ్బ**’’న్తి ఆహ. **అభిసమ్బుధ**న్తి అభిసమ్బుధన్తో. తేనాహ ‘‘**అభిసమ్బుద్ధో**’’తి. **సద్ధమ్మస్సా**తి ఉపయోగత్థే సామివచనన్తి ఆహ ‘‘**సద్ధమ్మమేవ అజానిత్వా**’’తి.

పుత్తస్స అనుమోదనం కరోన్తీతి పుత్తస్స పటిపత్తిఅనుమోదనం కరోన్తీ. **ఉగ్గతా**తి ఏత్థ కలలే వట్టదుక్ఖే నిముజ్జమానా తతో సీసం ఉక్ఖిపితుం అసక్కోన్తి అజ్జ బుద్ధానుభావేన పఞ్ఞాసీసం ఉక్ఖిపితా ఉగ్గతా. పున వినిపాతాభావతో సమ్మదేవ ఉగ్గతత్తా **సముగ్గతా.** తథాభూతా సాసనేపి ఉగ్గతా సముగ్గతా జాతా. **చతుసచ్చపటివేధభావ**న్తి చతుసచ్చపటివేధస్స అత్థిభావం. **కణ్డుకచ్ఛుఆదీతి ఆది**-సద్దేన జేగుచ్ఛఅసాతాదిం సఙ్గణ్హాతి. **దిబ్బసమ్పత్తిం పటిలభతి** పవత్తియం సమ్పత్తిదాయినో కమ్మస్స కతోకాసత్తా. **తుణ్హీ ఉత్తరికే హోహీ**తి మాతు-వచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా తస్స విసేసాధిగమస్స అవిబన్ధకరణసమ్మాపయోగేన యథాలద్ధవిసేసాయ మాతుయా వసేన యస్మా ధీతా దిట్ఠధమ్మికసమ్పత్తిలాభీ, తస్మా వుత్తం ‘‘**మాతు అనుభావేనేవా**’’తి.

పునబ్బసుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సుదత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౪౨. **కరణీయేనా**తి ఏత్థ **కరణీయ**న్తి వాణిజ్జకమ్మం అధిప్పేతన్తి తం వివరన్తో ''**అనాథపిణ్డికో చా**''తిఆదిమాహ. **విక్కియతీ**తి విక్కయం గచ్ఛతి. **తథేవ కరోతీ**తి యథా రాజగహసేట్ఠినా సావత్థిం గన్త్వా కతం, తథేవ రాజగహం గన్త్వా కరోతి. **స్వాయ**న్తి అనాథపిణ్డికో.

తం దివసన్తి యం దివసం అనాథపిణ్డికో, గహపతి, రాజగహసమీపం ఉపగతో, తం దివసం. **పణ్ణ**న్తి సాసనం. **న సుణీ**తి అసుణన్తో "పణ్ణం న సుణీ"తి వుత్తో. ధమ్మగారవేన హి సో సేట్ఠి అఞ్ఞం కిచ్చం తిణాయపి న మఞ్ఞి. తేనాహ ''**ధమ్మస్సవనత్థాయా**''తిఆది. **దారకరూపాన**న్తి దారకానం. అనత్థన్తరకరో హి **రూప**-సద్దో యథా "గోరూపాన"న్తి. **పఞ్చవణ్ణ**న్తి ఖుద్దికాదిభేదం పఞ్చప్పకారం పీతిం పటిలభి. అనుక్కమేన హి తా ఏతస్స సమ్భవన్తి. ''**సీసేన ఉట్ఠాయ...పే.... గచ్ఛతీ**''తి పదం పీతిసముట్ఠానరూపవసేన లక్ఖేత్వా వుత్తం.

సివథికాయ వసతీతి సివథికాయ సమీపే వసతి. సుసానస్సాసన్నట్ఠానే హి సో విహారో. **అథస్సా**తి అథస్స అనాథపిణ్డికస్స "అకాలో...పే.... ఉపసఙ్కమిస్సామీ"తి ఏతం అహోసి. **బుద్ధగతాయ సతియా**తి అఞ్ఞం కిఞ్చి అచిన్తేత్వా బుద్ధగతాయ ఏవ సతియా సయనవరగతో నిపజ్జి. తేన వుత్తం ''**తం దివస**''న్తిఆది.

బలవప్పసాదోతి బుద్ధారమ్మణా బలవతీ సద్ధా. **పీతిఆలోకో**తి పురిమబుద్ధేసు చిరకాలం పరిచయం గతస్స బలవతో పసాదస్స వసేన "బుద్ధో"తి నామం సవనమత్తేన ఉప్పన్నాయ ఉళారాయ పీతియా సముట్ఠాపితో విపస్సనోభాససదిసో సాతిసయో ఆలోకో హోతి చిత్తపచ్చయఉతుసముట్ఠానో. తేనాహ ''**సబ్బతమం విగచ్ఛి**''తిఆది. "దేవతా హి కతా"తిపి వదన్తి, పురిమో ఏవేత్థ యుత్తో.

అమనుస్సాతి అధిగతవిసేసా దేవతా. తా హి సేట్ఠిస్స సమ్పత్తిం పచ్చక్ఖతో పస్సింసు. తేనాహ ''**అయం మహాసేట్ఠీ**''తిఆది. **అల్లసరీర**న్తి తావదేవ ఛడ్డితం అచ్ఛిన్నం వా కళేవరం. **అపరమ్పీ**తి మతం కుథితకుణపం. **పరికిరింసూ**తి సమన్తతో ఓసరితా అహేసుం. **ఆలోకో అన్తరధాయి**పీతివేగస్స మన్దభావేన తంసముట్ఠానరూపానం దుబ్బలభావతో.

ఇమినావాతి అధికారేన సహస్సపదేన ఏవ సమ్బన్ధితబ్బాని. పదం వీతిహరతి ఏత్థాతి **పదవీతిహారో,** పదవీతిహారట్ఠానం. **సమగమనే**తి దుతవిలమ్బితం అకత్వా సమగమనే. **తతో**తి తేసు సోళసభాగేసు. **ఏకో కోట్ఠాసో**తి యథావుత్తం పదవీతిహారపదేసం సోళసధా భిన్నస్స ఏకో భాగో. **పవత్తచేతనా**తి యథావుత్తకలాసఙ్ఖాతస్స పదేసస్స లఙ్ఘనధావనపవత్తచేతనా. పదం వా వీతిహరతి ఏతేనాతి **పదవీతిహారో,** తథాపవత్తా కుసలచేతనా. "తస్సా ఫలం సోళసధా కత్వా"తి వదన్తి. పతిట్ఠహన్తస్స వసేన గహితన్తి యోజనా. వివట్టనిస్సితాయ ఏవ రతనత్తయపూజాయ ధమ్మస్సవనస్స సిక్ఖాపదసమాదానస్స సరణగమనస్స చ అత్థాయ గచ్ఛతోపి వసేన వట్టతి. పఠమం వుత్తగమనం లోకుత్తరవిసేసాధిగమస్స ఏకన్తికం, దుతియం అనేకన్తికన్తి ''**వట్టతియేవా**''తి సాసఙ్కవచనం.

సోతి అనాథపిణ్డికో సేట్ఠి. **అనుయుత్తా**తి అనుగామినో సహాయా. తేవ సన్ధాయ వదతి. "సివకో అమనుస్సో"తి అపరే. న కేవలం "అనుయుత్తాపి మే అత్థి, కస్మా భాయామీ"తి ఏవం సూరో అహోసి? అథ ఖో బుద్ధగతాయ తిక్ఖవిసదసభావేన సబ్బం

పరిస్సయం మద్దిత్వాపి అగమాసీతి దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం. పక్ఖన్దనలక్ఖణా హి సద్ధా, తాయ యుత్తకో సప్పురిసోపి సద్ధమ్మగుణవసేన సబ్బం పరిస్సయం మద్దిత్వా పక్ఖన్దతీతి దట్ఠబ్బం.

సబ్బకామసమిద్ధతా పరిచ్చాగసీలతా ఉళారజ్ఝాసయతా పరదుక్ఖాపనయకామతా పరేసం హితేసితా పరసమ్పత్తిపమోదనాతి ఏవమాదీనం మహాగుణానం వసేన నిచ్చకాలం అనాథానం పిణ్డదాయకత్తా "అనాథపిణ్డికో"తి ఏవం **ఉప్పన్నం నామం. ఏవమాహాతి** "ఏహి సుదత్తా"తి ఏవం ఆహ.

కిలేసపరినిబ్బానేనాతి సబ్బసో రాగాదికిలేసవూపసమేన. **కిలేసవూపసమన్తి** సబ్బసో సబ్బేసం కిలేసానం వూపసమం అగ్గమగ్గేన పత్వా. **అనుపుబ్బికథన్తి** దానాదికథం. సా హి అనుపుబ్బేన కథేతబ్బత్తా "అనుపుబ్బికథా"తి వుచ్చతి. తం సన్ధాయ వుత్తం – "అథ ఖో భగవా అనుపుబ్బిం కథం కథేసి. సేయ్యథిదం – దానకథం సీలకథం సగ్గకథం కామానం ఆదీనవం ఓకారం సంకిలేసం నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసం పకాసేసీ"తి (చూళవ. ౩౦౫). **మత్థకేతి** అనుపుబ్బికథాయ ఉపరి పరతో. **చత్తారి సచ్చాని పకాసేసీతి** యథా మహాసేట్ఠి సహస్సనయపటిమణ్డితే సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాతి, ఏవం పవత్తినివత్తియో సహ హేతునా విభజన్తో చత్తారి అరియసచ్చాని పకాసేసీతి.

సుదత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమసుక్కాసుత్తవణ్ణనా

౨౪౩. రథికన్తి రచ్ఛం. **గహేత్వాతి** గన్త్వా. **సిఙ్ఘాటకన్తి** అఞ్ఞత్థ తికోణా రచ్ఛా వుచ్చతి. ఇధ పన "చతుక్క"న్తి వుత్తం. **''మధుపీకా''**తి ఏత్థ **మధు**-సద్దేన మధువిసేసో వుచ్చతీతి ఆహ **''గన్ధమధుపానం పీతా వియా''**తి. సామఞ్ఞజోతనా హి విసేసే తిట్ఠతీతి **గన్ధమధూతి** చ అతివియ మధురో మదనియో ఏకో మధువిసేసో. తేనాహ **''అసఞ్ఞీ హుత్వా సయతేవా''**తి.

న పటివానీయం న అపనేతబ్బన్తి **అప్పటివానీయం**. తేనాహ **''బాహిరకఞ్ఞే''**తిఆది. యం కిఞ్చి సన్తపణీతభావావహం న సేచనన్తి **అసేచనకం**. తతో ఏవ **అనాసిత్తకం. ఓజవన్తన్తి** బహుసమ్మతఓజవన్తసదిసతాయ ఓజవన్తం. తేనాహ **''యథా హీ''**తిఆది. **ధమ్మతాయాతి** అత్తనో సభావేనేవ. **మధురో** ఇట్ఠో. **పివన్తీ వియాతి** సుక్కాయ భిక్ఖునియా ఉపనీయమానం సద్ధమ్మామతరసం అత్తనో సోతఞ్జలిం పూరేత్వా ఓదహన్తీవ. వలాహకతో ఆగతం **వలాహకం**.

పఠమసుక్కాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియసుక్కాసుత్తవణ్ణనా

౨౪౪. బహుం వత పుఞ్ఞం పసవతి సబ్బగన్థవిముత్తియా సీలసమన్నాగతేన అగ్గదక్ఖిణేయ్యాయ సుక్కాయ థేరియా భోజనస్స దిన్నత్తా.

దుతియసుక్కాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. చీరాసుత్తవణ్ణనా

౨౪౫. ఏకాదసమం ఉత్తానమేవ దసమేన సదిసత్తా. తత్థ హి భోజనం ఉపాసకస్స ఆభతం, ఇధ చీవరదానన్తి అయమేవ విసేసో.

చీరాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ఆళవకసుత్తవణ్ణనా

౨౪౬. ఆళవియన్తి ఇత్థిలిఙ్గవసేన తం రట్ఠమ్పి నగరమ్పి వుచ్చతి. రట్ఠే అధిప్పేతేపి న ఏత్థ బహువచనం తథారుళ్హియా అభావతో. **తఞ్చ భవనన్తి** తఞ్చ ఆళవకస్స యక్ఖస్స భవనం. **తత్థాతి** ఆళవకస్స భవనే. “అథ ఖో ఆళవకో యక్ఖో యేన భగవా తేనుపసఙ్కమీ”తి **ఏత్థ** తస్మిం పాఠపదేసే. **అయమనుపుబ్బికథాతి** అయం ఇదాని వుచ్చమానా అనుపుబ్బితో ఆగతా కథా. ఆళవియా ఇస్సరోతి ఆళవో, **ఆళవకోతి** చ రాజా వుత్తో. కదాచి చోరపటిబాహనత్థం, కదాచి ఉస్సాహసత్తివిభావనవసేన పటిరాజనిసేధనత్థం, కదాచి లక్ఖయోగ్యవినియోగవసేన బ్యాయామకరణత్థఞ్చ. మిగానం వననతో వసనతో వానతో వా “మిగవా”తి లద్ధసమఞ్ఞం **మిగవం. తస్సేవాతి** రఞ్ఞో ఏవ. **మిగోతి** ఏకో ఏణిమిగో. **తియోజనన్తి** అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం. **ఉదకం వియ పవిసిత్వా ఠితన్తి** యథా పరిస్సమప్పత్తో ఉదకం పవిసిత్వా ఠితో నిరస్సాసో హోతి, ఏవం వియ ఠితం. **మూలన్తి** సమీపం. యక్ఖం దిస్వావ రఞ్ఞో భయం ఛమ్భితత్తం ఊరుత్థమ్భం అహోసి, తస్మా రాజా పలాయితుం నాసక్ఖి. తేన వుత్తం **“ఖాదితుం ఉపగతో”**తి. అథ రాజా ద్విధా ఛిన్నం మిగం దత్వా అత్తానం మోచేతుకామో అహోసి. యక్ఖో “నను మమ హత్థగతకాలతో పట్ఠాయ మిగోపి మమ సన్తకో, తత్థ కిన్నామ తే కేరాటియమిదం దత్వా అత్తనో మోచన”న్తి రాజానం న ముఞ్చి. అథ రాజా తస్స తాదిసం పటిఞ్ఞాతం అకాసి. తేన వుత్తం **“రాజా తేన సద్ధి”**న్తిఆది. **భవనం అనుపగతన్తి** ఇదం మమ భవనం అనుపగతం. **అననుఞ్ఞాతన్తి** ఉపగతేన సామిభూతేన అననుఞ్ఞాతఞ్చ. ఏతేన ఉపగతం తం, ఇదాని తాదిసేన అనుఞ్ఞాతఞ్చ ఖాదితుం లభామీతి దస్సేతి.

మచ్చుపథేతి మచ్చుగోచరే. ఆసన్నమరణతాయ ఏవమాహంసు.

తం ఆళవకకుమారం ఆదాయ పక్కమింసూతి యోజనా. తస్స రఞ్ఞో మహేసీ ఆళవకకుమారస్స మాతాతి వుత్తా. దేవిసహస్సానం విప్పలపన్తీనన్తి వచనం పరిణామేతబ్బం.

దేసనాపరియోసానేతి యక్ఖం దమేత్వా పచ్చాగన్త్వా నగరద్వారసమీపే రుక్ఖమూలే నిసిన్నేన భగవతా సరాజికాయ మహతియా పరిసాయ దేసితదేసనాయ పరియోసానే. **సోతి** భగవా. **భవనే ఏవాతి** విమానే ఏవ. **భగవాపి పస్సతి** పకతిచక్ఖునావ నిగ్రోధస్స ఉపరి నిబ్బత్తత్తా.

తత్రాతి తస్మిం “రోసేతుకామతాయా”తి వచనే. **తేసన్తి** సాతాగిరిహేమవతానం. కాలదీపదేసకులజనేత్తిఆయుప్పమాణవిసయం **పఞ్చమహావిలోకితం. “సీతం బ్యపగతం హోతి, ఉణ్హఞ్చ ఉపసమ్మతీ”**తిఆదినా (బు॰ వం॰ ౨.౮౩) ఆగతాని **ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తాని.** కటిప్పదేసవత్థికోసకణ్ణతో **తిధా. సద్దోతి** ఆళవకస్స ఉగ్ఘోసితసద్దో.

ఇమినా పసఙ్గేన సకలజమ్బుదీపం బ్యాపేత్వా పవత్తే అపరేపి తయో సద్దే యథా ఏతే, ఏవం ఆళవకస్స ఉగ్ఘోసితసద్దోపీతి దస్సేతుం ''**చత్తారో**''తిఆది వుత్తం. **ఓసక్కన్తే**తి పరిహాయమానే.

చుణ్ణేన్తాతి చుణ్ణేతుం సమత్థతం సన్ధాయ వుత్తం, న పన చుణ్ణనవసేన వుత్తం. తేనాహ ''**మా కస్సచీ**''తిఆది. **ఉస్సావబిన్దుమత్తమ్పీ**తి ఉస్సావపతనమత్తమ్పి. **ఖురప్పం** సల్లం.

సేట్ఠానీతి అజేయ్యేన అప్పటిహతభావేన ఉత్తమాని. **దుస్సావుధన్తి** ఆవుధకిచ్చకరం ఉత్తరియం దుస్సం. ఇమాని కిర సక్కాదీనం పుఞ్ఞానుభావేన నిబ్బత్తాని అప్పటిహతప్పభావాని పటిపక్ఖవిధమనయుత్తాని అవఞ్ఝాని ఆవుధాని. తేనాహ ''**యది హీ**''తిఆది.

అసనివిచక్కం వియాతి అసనిమణ్డలం వియ.

పిత్తన్తి అలగద్దపిత్తం. **భిన్దేయ్యా**తి ఆసిఞ్చేయ్య. **సుఖన్తి** సుకరం. **ముదుభూతచిత్తవవత్థానకరణత్థన్తి** ముదుభూతం అత్తనో చిత్తే వవత్థానస్స కరణత్థం.

ఏవం వుత్తేతి "న ఖ్వాహ"న్తి ఏవం వుత్తే. భగవతో సాసనే ఠితే పయిరుపాసిత్వా ఉగ్గహితం భగవన్తం పయిరూపాసిత్వా ఉగ్గహితమేవ నామాతి ఆహ ''**కస్సపం...పే... ఉగ్గహేసు**''న్తి. **పుట్ఠపఞ్హా**తి సమ్మాసమ్బుద్ధేన పుట్ఠపఞ్హా. యస్మా బుద్ధవిసయే పుట్ఠపఞ్హా, తస్మా బుద్ధవిసయావ హోన్తి.

పటిసేధేత్వాతి వాచాయ అసక్కుణేయ్యభావేనేవ పటిసేధేత్వా. "యదాకఙ్ఖసీ"తి పదసన్ధివసేన నిద్దేసోతి ఆహ ''**యది ఆకఙ్ఖసీ**''తి. తేన తుయ్హం పుచ్ఛం తావ సుత్వా విస్సజ్జేస్సన్తి దస్సేతి. తేనాహ ''**న మే**''తిఆది. దుతియవికప్పే **ద**-కారో పదసన్ధికరోతి ఆహ ''**యం ఆకఙ్ఖసీ**''తి. "పుచ్ఛ, ఆవుసో, సుత్వా జానిస్సామీ"తి అవత్వా సబ్బఞ్ఞుబుద్ధస్స అనియమేత్వా వచనం సబ్బవిసయం హోతీతి ఆహ ''**సబ్బం తే**''తిఆది.

కిం సూతి ఏత్థ కిన్తి పుచ్ఛాయం, **సూ**తి సంసయే, కిం నూతి అత్థో? **ఇధా**తి ఇమస్మిం లోకే. **తస్మా విత్తన్తి** యస్మా విత్తికరణతో విత్తం. **సుకతన్తి** సుట్ఠు సక్కచ్చం కతం. **సుఖన్తి** ఇట్ఠఫలం. తత్థ యం పధానం, తం దస్సేతుం ''**కాయికచేతసికం సాత**''న్తిఆది వుత్తం. నిస్సన్దఫలఞ్హి తగ్గహణేన గహితమేవ హోతి. **అప్పేతీ**తి పాపేతి. అతిసయత్థజోతనో తర-సద్దోతి ఆహ ''**అతిసయేన సాదూ**''తి. రససఞ్ఞితాయ ఇట్ఠానం రాగాదిధమ్మానం. **కేన పకారేనాతి కథం**-సద్దస్స అత్థమాహ. **కథంజీవిన్తి** యది సమాసపదమేతం, "కథ"న్తి సానునాసికా కతాతి ఆహ ''**గాథాబన్ధసుఖత్థ**''న్తిఆది.

సద్ధీధ విత్తన్తి ఏకదేసేన సముదాయదస్సనం సముద్దపబ్బతనిదస్సనం వియ. **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో దట్ఠబ్బో. "విత్తికరణతో విత్త"న్తి వుత్తమత్థం సన్ధాయ హేతూపమాహి యోజేత్వా దస్సేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. తేన సుఖావహనతో, దుక్ఖపటిబాహనతో, దాలిద్దియూపసమనతో, రతనపటిలాభహేతుతో, లోకసన్తతిఆవహనతో చ సద్ధా విత్తం యథా తం హిరఞ్ఞసువణ్ణాదీని. తేనాహ ''**ఏవ**''న్తిఆది. నను చేతనా సమ్మాదిట్ఠిఆదయో చ సాతిసయం విపాకసుఖం ఆవహన్తి, తం కథం సద్ధా ఆవహతీతి? సద్ధాధురభావసభావతో. తేనాహ ''**సద్ధాధురేన పటిపన్నాన**''న్తి. తస్స చ సేసపదేసుపి యోజేతబ్బం.

ఇదాని యం హిరఞ్ఞసువణ్ణాది సద్ధావిత్తస్స ఓపమ్మం, తం హీనం, సద్ధావిత్తమేవ ఉత్తమన్తి పాళియం సేట్ఠగ్గహణం కతన్తి దస్సేతుం ''**యస్మా పనా**''తిఆది వుత్తం. పరలోకం గతం అనుగచ్ఛతీతి **అనుగామికం.** అఞ్ఞేహి న సాధారణన్తి **అనఞ్ఞసాధారణం. సబ్బసమ్పత్తిహేతూ**తి సబ్బాసం సీలసమ్పదాదీనం లోకియలోకుత్తరానం సమ్పత్తీనం హేతు. **అనత్థాయ హోతీ** అనుపాయపటిపత్తితో. **తస్మా** అనుగామికత్తా. అనఞ్ఞసాధారణత్తా సబ్బసమ్పత్తిహేతుభావతో హిరఞ్ఞాదివిత్తనిదానత్తా చ **సద్ధావిత్తమేవ సేట్ఠం.** ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదదేసనా యథా "సత్థా దేవమనుస్సాన"న్తి.

''**దసకుసలధమ్మో**''తి ఇమినా ఏకచ్చానంయేవ దానాదిధమ్మానం సఙ్గహో, న సబ్బేసన్తి అసఙ్గహితసఙ్గణ్హనత్థం ''**దానసీలభావనాధమ్మో వా**''తి వుత్తం. ''**సుఖ**''న్తి తివిధస్సపి సుఖస్స సాధారణగ్గహణమేతన్తి తం సవిసేసలద్ధం పుగ్గలవసేన దస్సేన్తో ''**సోణసేట్ఠి...పే.... ఆవహతీ**''తి ఆహ. యో సో పదుమవతియా దేవియా పుత్తో మహాపదుమో నామ రాజా దిబ్బసుఖసదిసం రజ్జసుఖమనుభవిత్వా పచ్ఛా పచ్చేకబుద్ధో హుత్వా నిబ్బానసుఖమనుభవి, తం నిదస్సనభావేన గహేత్వా ఆహ ''**మహాపదుమాదీనం వియ నిబ్బానసుఖఞ్చ ఆవహతీ**''తి.

అత్థుద్ధారనయేన సచ్చసద్దం సంవణ్ణేన్తో ''**అనేకేసు అత్థేసు దిస్సతీ**''తి ఆహ. **వాచాసచ్చే** దిస్సతి సచ్చసద్దో "భణే"తి వుత్తత్తాతి అధిప్పాయో. **విరతిసచ్చే** దిస్సతి. వేరమణీసు హి పతిట్ఠితా సమణబ్రాహ్మణా ''**సచ్చే ఠితా**''తి వుచ్చన్తి. అత్తాకారమ్పి వత్థుం ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి పవత్తియాకారం ఉపాదాయ దిట్ఠి ఏవ సచ్చన్తి దిట్ఠిసచ్చం, తస్మిం **దిట్ఠిసచ్చే** దిస్సతీతి యోజనా. **బ్రాహ్మణసచ్చానీ**తి పరమత్థబ్రహ్మానం సచ్చాని, యాని "సబ్బే పాణా అవజ్ఝా, సబ్బే కామా అనిచ్చా, సబ్బే భవా అనిచ్చా, నాహం క్వచని కస్సచి కిఞ్చనతస్మి"న్తిఆదినా (అం॰ ని॰ ౪.౧౮౫) చతుక్కనిపాతే ఆగతాని. పరమత్థభూతం సచ్చం నిబ్బానం. **అబ్భన్తరం కత్వా**తి అన్తోగధమేవ కత్వా, తేహి సద్ధిన్తి అత్థో పరమత్థసచ్చానమ్పి సాదుతరత్తా. **యస్సానుభావేనా**తి యస్స వాచాసచ్చస్స ఆనుభావేన.

ఉదకమ్పి ధావతీతి ఉదకపిట్ఠియం అభిజ్జమానాయం పథవియా వియ ధావతి గచ్ఛతి మహాకప్పినరాజా వియ. **విసమ్పి సచ్చేన హనన్తి పణ్డితా**తి కణ్హదీపాయనాదయో వియ. **సచ్చేనా**తి మచ్ఛజాతకే బోధిసత్తస్స వియ సచ్చేన **దేవో థనయం పవస్సతి. సచ్చే ఠితా**తి విరతిసచ్చే వాచాసచ్చే చ ఠితా తయోపి బోధిసత్తా. **నిబ్బుతి**న్తి నిబ్బానం పత్థయన్తి. **సాదుతర**న్తి సాతతరం ఇట్ఠతరవిపాకదానతో.

రసానన్తి నిద్ధారణత్థే సామివచనం. నిద్ధారణఞ్చ కోచి కుతోచి కేనచి ఇమన్తి కస్సచి వచనం న సాధేతీతి దస్సేన్తో ''**యే ఇమే**''తిఆదిమాహ. తేన హి నిబ్బానం రససముదాయతో సాదుతరతావిసేసేన నిద్ధారీయతి. తత్థ యే ఇమే వుచ్చన్తీతి యోజనా. **సాయనీయధమ్మా**తి జివ్హాయ సాయితబ్బా ధమ్మా. రసాయతనం రసోతి ఆహ ''**మూలరసో ఖన్ధరసో**''తిఆది. **ఫలరస**న్తి ఫలస్స రసం, ఫలం పీళేత్వా తాపేత్వా గహేతబ్బరసన్తి అత్థో. **అరసరూపో**తి ఆచారరహితసభావో. రూపస్స అస్సాదనవసేన ఉప్పజ్జనకసుఖధమ్మా **రూపరసా.** ఏస నయో **సద్దరసాదీసు. సద్దరసో**తి బ్యఞ్జనసమ్పత్తితో రసో. **విముత్తిరసో**తి విముత్తిసమ్పత్తికో రసో. **అత్థరసో**తి అత్థస్స పటివిజ్ఝనవసేన ఉప్పజ్జనకసుఖం అత్థరసో, తథా **ధమ్మరసో వేదితబ్బో. రూపాచారా**తిఆదీసు రసగ్గహణేన ఫలరసం వదతి. సో హి ఫలస్స రూపో చ, రసితబ్బతో ఆసాదేతబ్బతో రసో చాతి ''**రూపరసో**''తి వుచ్చతి. **ఆచారో** పన సామగ్గిరసహేతుతాయ ''**రసో**''తి వుత్తో. **సచ్చం హవే**తి ఏత్థ **హవే**తి ఏకంసత్థే నిపాతో, ఏకంసత్థో చ అవధారణమేవాతి ఆహ ''**సచ్చమేవ సాదుతర**''న్తిఆది. **సరీరముపబ్రూహేన్తి,** న చిత్తం. నను చ సుఖుప్పత్తిపయోజనత్తా చిత్తమ్పి ఉపబ్రూహేన్తీతి? న, సుఖస్స సరీరబ్రూహనం పటిచ్చ ఉప్పన్నత్తా. **విరతిసచ్చవాచా**తి

సచ్చవిసేసేన సమ్పజ్జనం వదతి. **చిత్తముపబ్రూహేతి** పదాలికాయ విరతివాచాయ సచ్చరసే సతి సమథవిపస్సనాదీహి చిత్తపరిబ్రూహనస్స సమ్భవతో మగ్గఫలానిసంసం గణ్హాతి. **అసంకిలేసికఞ్చ సుఖమావహతి** వివట్టసన్నిస్సితత్తా. **విముత్తిరసోతి** ఫలసుఖం వదతి నిబ్బానసుఖమ్పి వా. **పరమత్థసచ్చరసో** నామ నిబ్బానరసో. తథా హి తం "అచ్చుతిరసం అస్సాసకరణరస"న్తిపి వుచ్చతి. తేన **పరిభావితత్తాతి** విముత్తిరసస్స సాదుతరభావదస్సనత్థం. ఏవం సన్తేపి "విముత్తిరసపరిభావితత్తా"తి ఏతేన కామం విముత్తిరసో వా పరమత్థసచ్చరసో వా సాదుతరరసాతి దస్సేతి. **తదధిగమూపాయభూతన్తి** తస్స పరమత్థసచ్చస్స అధిగమూపాయభూతం. **అత్థఞ్చ ధమ్మఞ్చాతి** ఫలఞ్చ కారణఞ్చ నిస్సాయ పవత్తితో అత్థరసా ధమ్మరసా చ సాదూ, తతోపి పరమత్థసచ్చమేవ సాదురసన్తి అధిప్పాయో.

లోకుత్తరం లోకియఞ్చ అత్థం అజానన్తో **అన్ధో**, లోకియత్థమేవ జానన్తో **ఏకచక్ఖు**, ఉభయం జానన్తో **ద్విచక్ఖు**. పరహితం అత్తహితఞ్చ అజానన్తో **అన్ధో**, అత్తహితమేవ జానన్తో **ఏకచక్ఖు**, ఉభయత్థం జానన్తో **ద్విచక్ఖు**. సో ద్విచక్ఖుపుగ్గలో **పఞ్ఞాజీవీ**. తం పన గహట్ఠపబ్బజితవసేన విభజిత్వా దస్సేతుం "**గహట్ఠో వా**"తిఆది వుత్తం. గహట్ఠపటిపదం ఆరాధేత్వా చాతి యోజనా. **ఆరాధేత్వాతి** చ సాధేత్వాతి అత్థో.

పురిమనయేనేవాతి కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధవిస్సజ్జితనయేనేవ. **కిఞ్చాపీతి** అనుజాననసన్దస్సనత్థే నిపాతో. కిం అనుజానాతీతి? గాథాయ చతూహి పదేహి వుత్తేసు అత్థేసు ఏకస్స అత్థస్స సిద్ధియం ఇతరేసమ్పి సిద్ధిం అనుజానాతి. తేనాహ "**యో చతుబ్బిధమోఘం...పే.... పరిసుజ్ఝతీ**"తి. కిం సన్దస్సేతీతి? యేసం పాపధమ్మానం బలవభావేన ఓఘతరణాది న సిజ్ఝతి, తేసం పటిపక్ఖానం నిస్సన్దేహవసేన సన్దస్సనం. తేనాహ "**ఏవం సన్తేపీ**"తిఆది. **ఓఘతరణన్తి** ఓఘతరణపటిపత్తిం. **అసద్దహన్తోతి** ఏవం పటిపజ్జన్తో ఇమాయ పటిపత్తియా ఓఘం తరతీతి న సద్దహన్తో. **న పక్ఖన్దతీతి** పక్ఖన్దనలక్ఖణాయ సద్ధాయ న ఉగ్ఘాటీయతీతి న ఓతరతి. **చిత్తవోస్సగ్గేనాతి** యథాకామాచారవసేన చిత్తస్స వోస్సజ్జనేన. **పమత్తో** పమాదం ఆపన్నో. **తత్థేవాతి** కామేసు ఏవ. **విసత్తత్తా** లగ్గత్తా. **వోకిణ్ణోతి** విసేవితో. **తస్మాతి** వుత్తస్స చతుబ్బిధస్సపి అత్థస్స హేతుభావేన పచ్చామసనం. **తప్పటిపక్ఖన్తి** అస్సద్ధియాదీనం పటిపక్ఖం సద్ధాదీనం ఓకాసత్తా.

ఏతాయాతి గాథాయం ఇమినా పదేనాతి సమ్బన్ధో. సప్పురిససంసేవో సద్ధమ్మస్సవనం యోనిసోమనసికారో ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తీతి ఇమేసం సోతాపత్తిమగ్గాధిగమస్స అఙ్గానం ఆసన్నకారణం సద్ధిన్ద్రియన్తి ఆహ "**సోతాపత్తియఙ్గపదట్ఠానం సద్ధిన్ద్రియ**"న్తి. వుత్తఞ్హేతం – "సద్ధాజాతో ఉపసఙ్కమతి , ఉపసఙ్కమన్తో పయిరుపాసతి, పయిరుపాసన్తో సోతం ఓదహతి, ఓహితసోతో ధమ్మం సుణాతీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౩, ౪౩౨). దిట్ఠోఘం తరతి ఏతేనాతి **దిట్ఠోఘతరణం,** దిట్ఠోఘస్స తరణం. కామఞ్చేత్థ "తరతి ఓఘ"న్తి వుత్తం, వత్తమానసమీపేపి పన వత్తమానం వియ వోహరణం యుత్తం దిట్ఠోఘస్స తిణ్ణభావస్స ఏకన్తికత్తాతి "**సోతాపన్నఞ్చ పకాసేతీ**"తి వుత్తం. ఏస నయో సేసేసుపి. దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదిపటిపత్తన్తరాయకరానం పాపధమ్మానం సముచ్ఛిన్నత్తా **సోతాపన్నో...పే.... అప్పమాదేన సమన్నాగతో.** "**సోతాపత్తి...పే.... తరతీ**"తి ఏత్తకే వుత్తే సకిదేవ ఇమస్స లోకస్స ఆగమనమ్పి గహితం సియాతి తన్నివత్తనత్థం "**ఆరాధేత్వా...పే.... అవసేస**"న్తి వుత్తం. నను "అవసేస"న్తి వుత్తత్తా సోతాపత్తిమగ్గేన అతిణ్ణం అనవసేసం భవోఘవత్థు గహితమేవ సియాతి? న, ఉపరి ద్వీహి మగ్గేహి తరితబ్బానం తేసం పరతో ద్విన్నం పహానవసేన వుచ్చమానత్తా. అపవాదవిసయమ్పి పరిహరతి – "ఏవం ఏసా చోదనా అత్తనో విసయే న పతిట్ఠాతీ"తి. అనాదికాలభావత్తా కామసఞ్ఞాయ కామోఘతరణం మహతా ఏవ వీరియేన సాధేతబ్బన్తి ఆహ "**వీరియేనా**"తి. **తతియం మగ్గం ఆరాధేత్వా**. కామోఘస్స వత్థు

కామోఘువత్థు, కామగుణేహి సద్ధిం సబ్బో కామభవో. **కామోఘుసఙ్ఖాతన్తి** కామోఘుసఙ్ఖాతం. కామనట్ఠేన కామో చ సో దుక్ఖో చాతి **కామదుక్ఖం.** అస్సాదనట్ఠేన కామో ఏవ సఞ్ఞాతి కామసఞ్ఞా, సబ్బసో సముచ్ఛిన్నత్తా విగతా కామసఞ్ఞా ఏతిస్సాతి **విగతకామసఞ్ఞా** . సబ్బేసం రాగాదిమలానం మూలభూతత్తా సత్తసన్తానస్స విసేసతో మలీనసభావాపాదనతో పరమం ఉక్కంసగతం మలన్తి **పరమమలం,** అవిజ్జా. తేనాహ భగవా – "అవిజ్జాపరమం మల"న్తి (ధ. ప. ౨౪౩).

పఞ్ఞాపదం గహేత్వాతి యథావుత్తం పఞ్ఞాపదం హదయే ఠపేత్వా. తప్పసఙ్గేన అత్తనో పటిభానేన సబ్బేహి వియ ఉగ్గహితనియామేన. **సబ్బత్థేవా**తి పఞ్చసుపి ఠానేసు. **అత్థయుత్తిపుచ్ఛా**తి పఞ్ఞాదిఅత్థసమధిగమస్స యుత్తియా కారణస్స పుచ్ఛా. తేనాహ "**అయం హీ**"తిఆది. **పఞ్ఞాదిఅత్థం ఞత్వా**తి పఞ్ఞాధన-కిత్తి-మిత్త-అభిసమ్పరాయసఙ్ఖాతం అత్థం సరూపతో సచ్చపటివేధనిప్ఫాదనేన ఞాణేన జానిత్వా. నను ఏస లోకుత్తరం సోతాపత్తిమగ్గఫలపఞ్ఞం తదధిగమూపాయం లోకియపఞ్ఞఞ్చ అభిభవిత్వా ఠితో, సో కస్మా తత్థ అత్థయుత్తిం పుచ్ఛతీతి? సచ్చమేతం, ఉపరి పన సమాధిస్స యుత్తిం పుచ్ఛితుకామో పఞ్ఞాయ సేట్ఠభావతో, తస్స చ ఏకదేసేనేవ అధిగతత్తా తమేవ ఆదిం కత్వా పుచ్ఛతి. "**కాయ యుత్తియా**"తిఆది అత్థవణ్ణనం అతిదిస్సతి "**ఏస నయో ధనాదీసూ**"తి. తత్థాపి అత్థయుత్తిపుచ్ఛాభావో పన "సబ్బత్థేవా"తి ఇమినా విభావితోతి.

సద్ధాసుస్సూసాఅప్పమాదఉట్ఠానసఙ్ఖాతేహి **చతూహి కారణేహి. కాయసుచరితాదిభేదేన** ఆజీవట్ఠమకసీలభూతేన. సమథవిపస్సనాభూతేన నిప్పరియాయేన బోధిపక్ఖియే ఏవ గణ్హన్తో "**అపరభాగే**"తి ఆహ. పరియాయబోధిపక్ఖియా పన విసేసతో వుట్ఠానగామినివిపస్సనాకాలేపి లబ్భన్తి. **పుబ్బభాగే**తి వా తరుణవిపస్సనాకాలం. తతో పుబ్బసాధనఞ్చ సన్ధాయ "**అపరభాగే**"తి పునాహ, తతో పరన్తి అత్థో. **ధమ్మ**న్తి పటిపత్తిధమ్మం. న సద్ధామత్తకేనేవ పఞ్ఞం లభతీతి యోజనా. యది ఏవం కస్మా "సద్దహానో"తి వుత్తన్తి ఆహ "**యస్మా పనా**"తిఆది. **కిం వుత్తం హోతీ**తిఆదినా వుత్తమేవ అత్థం వివరతి. న కేవలం సుస్సూసామత్తేన పఞ్ఞాపటిలాభో, అథ ఖో అప్పమాదేన పఞ్ఞం లభతీతి దస్సేతుం పాళియం "అప్పమత్తో విచక్ఖణో"తి వుత్తన్తి తదత్థం దస్సేన్తో "**ఏవ**"న్తిఆదిమాహ.

ఇదాని సద్ధాదీనం పఞ్ఞాపటిలాభస్స తంతంవిసేసపచ్చయాని నీహరిత్వా దస్సేతుం "**ఏవ**"న్తి వుత్తం. **సుస్సూసాయా**తి సోతుకామతాయ. సా అత్థతో ఉపసఙ్కమనాది. **పఞ్ఞాధిగమూపాయ**న్తి పరియత్తిధమ్మమాహ. తేనాహ "**సుణాతీ**"తి. **గహితం న పముస్సతి,** సతిఅవిప్పవాసలక్ఖణో హి అప్పమాదోతి. న కేవలం యాథావతో గహణకోసల్లమేవ విచక్ఖణతా, అథ ఖో యాథావతో పఞ్ఞాసమ్పవేధనఞ్చాతి ఆహ "**విత్థారికం కరోతీ**"తి. ఇదాని పఞ్ఞాపటిలాభహేతుం మత్థకం పాపేత్వా దస్సేతుం "**సుస్సూసాయ వా**"తిఆది వుత్తం. **అత్థముపపరిక్ఖతీ**తి సుతకతానం ధమ్మానం పాళిఅత్థూపపరిక్ఖాపుబ్బకం రూపారూపవిభాగం పరమత్థం సలక్ఖణతో సామఞ్ఞలక్ఖణతో చ ఉపపరిక్ఖతి వీమంసతి. **అనుపుబ్బేనా**తి ఏవం ఞాతపరిఞ్ఞం పత్వా తీరణపరిఞ్ఞాయ తతో అనుక్కమేన తీరణపరిఞ్ఞం పహానపరిఞ్ఞఞ్చ మత్థకం పాపేన్తో మగ్గప్పటిపాటియా పరమత్థసచ్చభూతం నిబ్బానం సచ్ఛికరోతి.

ఇమాని సద్ధాదీని చత్తారి కారణాని మత్థకం పాపేత్వా దస్సేన్తో ఆహ "**దేసకాలాదీని అహాపేత్వా**"తి. యస్మిం దేసే యస్మిం కాలే యే చ సహాయకే నిస్సాయ యం కిచ్చం తీరేతబ్బం, తాని దేసకాలాదీని అనతిక్కమిత్వా అత్తనో అభివుడ్ఢిం ఇచ్ఛన్తేన "అయం నామ దేసో, యత్థాహం ఏతరహి వసామి, అయం కాలో, ఇమే మిత్తా, ఇమే అమిత్తా, ఇమే ఆయవయా, అహఞ్చ ఏదిసో జాతి-కుల-పదేస-బలభోగ-పరివారాదీహి, తం కిచ్చం ఇదాని ఆరద్ధబ్బం, ఇదాని నారద్ధబ్బ"న్తి సబ్బం

ఉపపరిక్ఖిత్వా పటిపజ్జితబ్బం. ఏవం పటిపజ్జన్తో హి లోకియస్స ధనస్స పతిరూపాధిగమూపాయం కరోతి నామ. లోకుత్తరస్స పన సీలవిసోధనాదివసేన వేదితబ్బం. వహితబ్బభావేన ధురో వియాతి ధురో, భారో. ఇధ పన ధురసమ్పగ్గహో ఉత్తరపదలోపేన ధురో, వీరియం. సో సాతిసయో ఏతస్స అత్థీతి **ధురవా**. "ఉట్ఠాతా"తి పదేన కాయికవీరియస్స వక్ఖమానత్తా "**చేతసికవీరియవసేనా**"తి విసేసితం. **అనిక్ఖిత్తధురో** ధోరయ్హభావతో. **తిణా భియ్యో న మఞ్ఞతీ**తి తిణం వియ పరిభవన్తో అతిభుయ్య వత్తతీతి అత్థో. **ఆదినా నయేనా**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన –

"కరం పురిసకిచ్చాని, సో సుఖా న విహాయతి; (దీ॰ ని॰ ౩.౨౫౩);

"న దివా సోప్పసీలేన, రత్తిముట్ఠానదేస్సినా;

నిచ్చం మత్తేన సోణ్డేన, సక్కా ఆవసితుం ఘర"న్తి చ. (దీ॰ ని॰ ౩.౨౫౩); –

ఏవమాదీనం సఙ్గహో. **అసిథిలపరక్కమో** అనలసభావతో. **ఏకమూసికాయా**తి ఏకాయ మతమూసికాయ. **నచిరస్సేవా**తి చతుమాసబ్భన్తరేయేవ. **చతుసతసహస్ససఙ్ఖం చూళన్తేవాసీ వియా**తి కాకణికడ్ఢకహాపణ-సోళస-కహాపణ-చతువీసతి-కహాపణ-సతహరణక్కమేన ద్వే సతసహస్సాని, చూళకమహాసేట్ఠినో ధీతులాభవసేన ద్వే సతసహస్సానీతి ఏవం చతుసతసహస్ససఙ్ఖం ధనం ఏకమూలేన యథా చూళన్తేవాసీ విన్ది, ఏవం అఞ్ఞోపి పతిరూపకారీ ధురవా ఉట్ఠాతా విన్దతే ధనం. అయఞ్చ అత్థో చూళకసేట్ఠిజాతకేన దీపేతబ్బో. వుత్తఞ్హేతం –

"అప్పకేనపి మేధావీ, పాభతేన విచక్ఖణో;

సముట్ఠాపేతి అత్తానం, అణుం అగ్గింవ సన్ధమ"న్తి. (జా॰ ౧.౧.౪);

వత్తం కత్వాతి అధిట్ఠానవత్తం కత్వా. "సచ్చవాదీ భూతవాదీ"తి కిత్తిం పప్పోతీతి యోజనా. **ఇచ్ఛితపత్థిత**న్తి యేహి మిత్తం ఇచ్ఛతి, తేహి ఇతరం పత్థితం. **మిత్తాని గన్థతీ**తి మిత్తభావం ఘటేతి. దానస్స పియభావకరణతో "**దదం పియో హోతీ**"తి వుత్తం. యం దానం ఏకన్తతో మిత్తభావావహం, తం దస్సేన్తో "**దుద్దదం వా దదం తం గన్థతీ**"తి ఆహ. దదన్తి చ లక్ఖణవచనమేతన్తి ఆహ "**దానముఖేన వా**"తిఆది.

ఆళవకస్స అజ్ఝాసయానురూపం **గహట్ఠవసేన విస్సజ్జేన్తో**. సద్ధా ఏతస్స అత్థీతి సద్ధో, తస్స **సద్ధస్స**. **ఘరమేసినో**తి ఘరావాససఙ్ఖాతం ఘరం ఏసన్తస్స. ఘరావాససన్నిస్సితత్తా "ఘర"న్తి కామగుణా వుచ్చన్తీతి ఆహ "**పఞ్చ కామగుణే**"తి. "ఏతే చతురో ధమ్మా"తిఆదినా గహితా అనన్తరగాథాయ వుత్తధమ్మా ఏవాతి దస్సేన్తో "**వుత్తప్పకారం సచ్చ**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ "ఇమే కుసలా, ఇమే అకుసలా"తిఆదినా తే అత్థే యాథావతో ధారణతో ఉపధారణతో **ధమ్మో**. సఞ్ఞా చిత్తచేతసికానం ధారణం, అవిచ్ఛేదతో సన్ధారణతో కుసలసన్తానం ధారేతీతి **ధితి,** వీరియం. చజతి ఏతేనాతి **చాగో,** దానం. పచ్చయవేకల్లతో ఫలుప్పాదనసమత్థతావసేన **సన్తి.**

అఞ్ఞేపీతి ఇతో యథావుత్తధమ్మసముదాయతో అఞ్ఞేపి ధమ్మా యది సన్తి, తే ధమ్మే పుచ్ఛస్సూతి. కిలేసే, కాయవాచాదికే వా దమేతీతి **దమో** , పఞ్ఞా. ఉట్ఠహతి ఉస్సహతి ఏతేనాతి **ఉట్ఠానం,** వీరియం. **ఏత్థా**తి ఏతిస్సా పుచ్ఛాయ. **సద్ధిన్తి** సఙ్ఖేపతో భావత్థపదానం బన్ధనేన సహ. **ఏకమేకం పద**న్తి పఞ్ఞాదికమేకేకం పదం. "పఞ్ఞా ఇమస్మిం ఠానే పఞ్ఞాతి ధమ్మోతి చ ఆగతా"తిఆదినా పఞ్ఞాదిఅత్థస్స ఉద్ధరణం **అత్థుద్ధారో**. తస్స తస్స అత్థస్స "పఞ్ఞా పజాననా"తిఆదినా (ధ॰ స॰

౧౬) వేవచనపదానం ఉద్ధరణం **పదుద్ధారో**. పజానాతీతి పఞ్ఞా, ధారేతీతి ధమ్మో, దమేతీతి దమోతి ఏవం పదస్స కథనం **పదవణ్ణనా**.

అఞ్ఞాతి వా ఏతరహి. **యథావుత్తేన పకారేనాతి** "సద్దహానో అరహత"న్తిఆదినా వుత్తప్పకారేన. సచ్చసమ్పటివేధావగహణం వా యథావుత్తేన పకారేన దిట్ఠసచ్చతాయ ఇధలోకపరలోకత్థం యాథావతో జానన్తో. ఏవఞ్చ యక్ఖో సత్థు దేసనానుభావసిద్ధం పఞ్హం పుచ్ఛనేన అత్తనో పటిలాభసమ్పత్తిం విభావేన్తో "కథంసు లభతే పఞ్ఞ"న్తిఆదిమాహాతి ఆచరియా. **సమ్పరాయికోతి** ఏత్థ **చ**-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో, తేన "దిట్ఠధమ్మికో చా"తి అయమత్థో వుత్తో ఏవాతి దస్సేన్తో "**యో అత్థో...పే.... దస్సేతీ**"తి ఆహ. అరీయతి ఫలం ఏతస్మాతి **అత్థో**, కారణం. **విచక్ఖణే** సపయోజనతాయ.

తస్స ఞాణస్సాతి తస్స అత్థస్స ఆవిభావనస్స ఞాణస్స. గుణవిసేసేహి చ సదిసస్సపి అఞ్ఞస్స అభావతో **అగ్గదక్ఖిణేయ్యో బుద్ధో** భగవా. తేనాహ –

"నయిమస్మిం లోకే పరస్మిం వా పన,
బుద్ధేన సేట్ఠోవ సమోవ విజ్జతి;
ఆహునేయ్యానం పరమాహుతిం గతో,
పుఞ్ఞత్థికానం విపులఫలేసిన"న్తి. (వి॰ వ॰ ౧౦౪౭);

సహితపటిపత్తిన్తి పఞ్ఞాసఙ్గాహికం అత్తనో పటిపత్తిం. సున్దరా బోధి సుబోధి, బుద్ధస్స సుబోధి బుద్ధసుబోధి, సా ఏవ **బుద్ధసుబోధితా**. ధమ్మస్సవనత్థం సన్నిపతితదేవతాహి **సఙ్ఘుట్ఠసాధుకారసద్దుట్ఠానఞ్చ**.

సతపుఞ్ఞలక్ఖణన్తి సతసహస్సకప్పే పుఞ్ఞసమ్భారస్స కతత్తా తేసం పుఞ్ఞానం వసేన సతపుఞ్ఞలక్ఖణం అనేకపుఞ్ఞనిబ్బత్తలక్ఖణం. అభినన్దియతాయ సబ్బేహి అఙ్గేహి సముపేతం సమన్నాగతం. కతపుఞ్ఞభావం బ్యఞ్జేన్తీతి బ్యఞ్జనాని , అఙ్గపచ్చఙ్గాని. తేసం పరిపుణ్ణత్తా **పరిపుణ్ణబ్యఞ్జనం. తం యక్ఖో...పే.... పూరేసీతి** గాథాపూరణత్థమేవ హి భగవా తథారూపాని అకాసి. **అబ్యాధితాతి** అరోగా. "అబ్యథితా"తి కేచి పఠన్తి, సయసన్తాసరహితాతి అత్థో.

"హత్థయో"తి వత్తబ్బే "**హత్థకో**"తి వుత్తం. **ఆళవినగర**న్తి ఆళవినగరవాసినో వదతి. భవతి హి తత్రట్ఠతాయ తం-సద్దో యథా "గామో ఆగతో, మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ"తి. **ఏకకోలాహలేన** వత్తమానేన.

సమ్పిణ్డిత్వాతి సన్నిపతిత్వా. కామం సమ్భారో తేన కతోతి నత్థి, యుద్ధత్థం పన బహునో ఉస్సాహస్స కతత్తా "**యుద్ధమాదిం కత్వా**"తి వుత్తం. **తమేవ ఆళవకసుత్తం కథేసి** తస్సా ఏవ దేసనాయ సన్నిపతితపరిసాయ సప్పాయత్తా. తేనాహ "**కథాపరి...పే.... అహోసీ**"తి. **చతూహి వత్థూహీతి** చతూహి సఙ్గహవత్థూహి. **పరిస**న్తి అత్తనో పరిసం. "**ఇతరఞ్చా**"తిపి వదన్తి.

ఆళవకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

యక్ఖసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౧౧. సక్కసంయుత్తం

౧. పఠమవగ్గో

౧. సువీరసుత్తవణ్ణనా

౨౪౭. అభియంసూతి యుద్ధసజ్జాభిముఖా హుత్వా గచ్ఛింసు. **తత్రాతి** తస్మిం అసురానం అభియానే **అయం** దాని వుచ్చమానా అనుపుబ్బితో కథా. **తేత్తింస పురిసే గహేత్వాతి** తేత్తింస పురిసే పుఞ్ఞకిరియాయ సహాయభూతే గహేత్వా. “యావజీవం మాతాపితుభరో అస్స”న్తిఆదినా సమాదిన్నాని **సత్త వతపదాని పూరేత్వా. అధిగణ్హన్తం** అభిభవన్తం. **పుత్తహతాయాతి** హతపుత్తాయ. సా సురా న హోతి, న సురం పివిమ్హాతి అధిప్పాయో. **తతో పట్ఠాయాతి** “న సురా”తి వుత్తకాలతో పట్ఠాయ. “న సురన్తి న దిబ్బన్తీతి అసురా”తి కేచి. **హేట్ఠిమతలే** అన్తోభూమియం ఆయామతో దసయోజనసహస్సం.

ఉరగాదిసహచరితాని ఠానాని ఉరగాదీనీతి ఆహ ‘‘**ఉరగాదీసు పఞ్చసు ఠానేసూ**’’తి. **పఠమాలిన్దేతి** పఠమే పరిభణ్డే. పఞ్చయోజనసహస్సవిత్థారపుథుబహలాహి సినేరుస్స చతూసుపి పస్సేసు చత్తారో పరిభణ్డా. సినేరుస్స హి తస్మిం తస్మిం పస్సే యుగన్ధరాదీసు పఞ్చసతపరిత్తదీపపరివారే మహాదీపే చ లభితబ్బస్స మహతో అత్థస్స వసేన **మహత్థా. కుపితావిలచిత్తాతి** కుపితేన కోపేన ఆకులచిత్తా. **యుద్ధేసీతి** యుద్ధేసినో. **సేసేసూతి** సేసేసు పరిభణ్డేసు. **సేసాతి** సుపణ్ణాదయో.

వమ్మికమక్ఖికాతి సపక్ఖికఉపచికా. **ఓసక్కిత్వాతి** పిట్ఠిభాగేన నివత్తిత్వా.

పమాదం ఆపాదేసీతి సక్కస్స ఆణాయ పమాదం ఆపజ్జి. **సట్ఠియోజనం** విత్థారేన. **సువణ్ణమహావీథిన్తి** సువణ్ణమయభూమిజగతివీథిం.

అనుట్ఠహన్తోతి ఉట్ఠానం కాయికవీరియం అకరోన్తో. **అవాయమన్తోతి** వాయామం చేతసికవీరియం అకరోన్తో. **కిఞ్చి కిచ్చన్తి** కసివాణిజ్జాదిభేదం అఞ్ఞతరం కిచ్చం కత్తబ్బకమ్మం. **వరన్తి** పవరం. తేనాహ ‘‘**ఉత్తమ**’’న్తి. తఞ్చ ఖో కసితబ్బట్ఠానం అధిప్పేతన్తి ఆహ ‘‘**ఓకాస**’’న్తి. **కమ్మం అకత్వాతి** కిఞ్చిపి జీవితహేతుభూతం కమ్మం అకత్వా. **జీవితట్ఠానం నామాతి** తస్స జీవితస్స హేతు నామ. **నిబ్బానస్స మగ్గోతి** నిబ్బానస్స అధిగముపాయభూతో మగ్గో.

సువీరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సుసీమసుత్తవణ్ణనా

౨౪౮. అన్తరేతి అబ్భన్తరే. **ఏవంనామకన్తి** “సుసీమో”తి ఏవంనామకం. **ఏకం పుత్తమేవ** అఞ్ఞతరం అత్తనో పుత్తమేవ.

సుసీమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ధజగ్గసుత్తవణ్ణనా

౨౪౯. సముపబ్యూళ్హోతి ఉభిన్నం సహ ఏవ సమాగమో, భుసం వా బ్యూళ్హోతి అత్థో. భుసా పనస్స బ్యూళ్హతా ద్విన్నం సేనానం సమాగన్త్వా సమ్పిణ్డితభావేనాతి ఆహ ‘‘**సమ్పిణ్డితో రాసిభూతో**’’తి. **పచ్ఛిమన్తోతి** రథపఞ్జరస్స పరన్తో పచ్ఛిమన్తో పచ్ఛిమకోట్ఠాసో. **రథసన్ధితోతి** రథపఞ్జరస్స కుబ్బరేన సద్ధిం సమ్బన్ధనట్ఠానతో. **తదేవ పమాణన్తి** తదేవ ‘‘దియడ్ఢయోజనసతాయామో’’తి వుత్తప్పమాణమేవ. **దిగుణం కత్వాతి** ‘‘పచ్ఛిమన్తో సతయోజనో’’తిఆదినా దిగుణం కత్వా. చన్దమణ్డలసూరియమణ్డలకిఙ్కిణికజాలాదిభేదస్స **సేసాలఙ్కారస్స. పస్సన్తానం** దేవానం. **రాజా నోతి** అమ్హాకం రాజా దేవసేట్ఠో. **దుతియం ఆసనం లభతీతి** సక్కే నిసిన్నే తస్స అనన్తరం దుతియం ఆసనం లభతి. తస్మా దేవసేట్ఠతాయ సక్కో వియ గారవట్ఠానియో, యతో సక్కో ‘‘తస్స ధజగ్గం ఉల్లోకేయ్యాథా’’తి ఆహ. ఏస నయో సేసేసుపి. **అసురేహి పరాజితోతి** అసురేహి పరాజయం ఆపాదితో. **రజధజం దిస్వాతి** పరసేనాయ ఉపగచ్ఛన్తియా ఉట్ఠితరజమత్తమ్పి దిస్వా ఠితోపి తం రజధజం దిస్వా భీరుభావేన **పలాయనధమ్మో**.

యస్స ధజగ్గపరిత్తస్స. **ఆనుభావో వత్తతి** అసమ్ముఖీభూతాహిపి దేవతాహి సిరసా సమ్పటిచ్ఛితబ్బతో. **చోరభయాదీహీతి ఆది**-సద్దేన రోగభయాదీనఞ్చేవ వట్టదుక్ఖస్స చ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో విధినా భావితే పరిత్తస్స అత్థే ఉపచారజ్ఝానాదీనమ్పి ఇజ్ఝనతో.

దీఘువాపీనామకే గామే చేతియం **దీఘువాపిచేతియం. ముద్ధవేదికా** నామ హమ్మియం పరిక్ఖిపిత్వా కతవేదికా. బుద్ధగతం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా పరిత్తరక్ఖగుత్తిం ఆహ. పరిత్తస్స ఆనుభావేన **ద్వే ఇట్ఠకా...పే.... అట్ఠంసు**. తథా హి **తస్మిం నిస్సేణియం ఠితే...పే.... అట్ఠంసూతి**.

ధజగ్గసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. వేపచిత్తిసుత్తవణ్ణనా

౨౫౦. ‘‘మహానుభావతాయ అసురానం చిత్తవేపనేన వేపచిత్తీ’’తి వదన్తి. ఇసీహి పన అభయం యాచితే ‘‘భయమేవ దదామీ’’తి వత్వా తేహి ‘‘అక్ఖయం హోతు తే భయ’’న్తి అభిసపవసేన వుత్తకాలతో పట్ఠాయ వేపనచిత్తతాయ ‘‘**వేపచిత్తీ**’’తి వుచ్చతి, యం లోకియా ‘‘పులోమో’’తి చ వదన్తి. నిపాతపదానిపి కానిచి అత్థవిసేసజోతకాని హోన్తీతి ఆహ ‘‘**నిపాతమత్త**’’న్తి హేతుఅత్థాదీనమేత్థ అసమ్భవతో. **తన్తి** సక్కం దేవానమిన్దం. **కణ్ఠే పఞ్చమేహీతి** కణ్ఠబన్ధనపఞ్చమేహి, విభత్తిఅలోపేన నిద్దేసో. **చిత్తేనేవాతి** ‘‘ఇమం బన్ధామి, అయం బజ్ఝతూ’’తి ఉప్పన్నచిత్తేనేవ. **బజ్ఝతి** బద్ధో హోతి, అయం దేవానుభావో. **ముచ్చతీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **దసహీతి** ‘‘చోరోసీ’’తిఆదినా ఇధ వుత్తేహి దసహి. తేనాహ ‘‘**ఇమేహీ**’’తి. నిబ్బత్తిత్వా చిరకాలతం ఉపాదాయ ఖుంసనవసేన వదతి ‘‘**జరసక్కా**’’తి. **న తం** అక్కోసం **మనసి కరోతి** దీఘరత్తం ఖన్తిసోరచ్చేసు నిరుళ్హఅజ్ఝాసయత్తా. **మహాపటిగ్గహణన్తి** మహన్తం ఉపసమబ్యఞ్జనం. **అస్సాతి** వేపచిత్తస్స.

పటిసంయుజేతి పటిసత్తు హుత్వా సంయుద్ధం కరేయ్య. తేనాహ ‘‘**పటిప్ఫరేయ్యా**’’తి. **ఉపసమం...పే.... మఞ్ఞే** ఉపసమేనేవ పచ్చత్థికస్స నాయకభూతస్స కోధస్స పటిసేధనతో. తాదిసే హి కోధో పటికిరియం అలభన్తో అనుపాదానో వియ

జాతవేదో వూపసమ్మతి. **యదా**-సద్దో హేతుఅత్థో, న కాలత్థోతి ఆహ ‘‘**యస్మా తం మఞ్ఞతీ**’’తి. **తావదేవ ద్వే గావో యుజ్ఝన్తేతి** తస్మింయేవ ఖణే ద్వీసు గోణేసు యుజ్ఝన్తేసు.

ఖన్తితో ఉత్తరితరో అఞ్ఞో అత్థో న విజ్జతి అనన్తరేవ అస్స విరోధం అనత్థం పటిబాహిత్వా దిట్ఠధమ్మికస్స చేవ సమ్పరాయికస్స చ సంవిధానతో. **తం ఖన్తిం పరమం ఆహు** సేట్ఠబలం విరోధపచ్చయం అభిభుయ్య పవత్తనతో. బాలయోగతో బాలో, తస్స బలం **బాలబలం,** అఞ్ఞాణన్తి ఆహ ‘‘**బాలబలం నామ అఞ్ఞాణబల**’’న్తి. **తం యస్స బలన్తి** తం అఞ్ఞాణబలం యస్స పుగ్గలస్స బలం, **అబలమేవ తం** పఞ్ఞాబలేన విద్ధంసేతబ్బతో. **పటివత్తా న విజ్జతీతి** ధమ్మట్ఠం పటిప్ఫరిత్వా అభిభవిత్వా పవత్తా నత్థి. పటివచనమత్తం పన కోచి వదేయ్యాపి, తం అకారణన్తి దస్సేన్తో ‘‘**పటిప్ఫరిత్వా వా**’’తిఆదిమాహ. **బాలబల**న్తి ‘‘పటిప్ఫరిత్వా’’తి వచనస్స కారణవచనం. **తస్సేవ పుగ్గలస్స** పటికుజ్ఝనకస్స. నానత్తావితక్కనతో **ఉభిన్నం అత్థం. తికిచ్ఛన్త**న్తి అనత్థపటిబాహనముఖేన పణ్డితకిచ్చకరణేన పటిసేధేన్తం. ‘‘బాలో అయ’’న్తి ఏవం పఞ్ఞపేతుం హేతుఫలానం అనవబోధతో **చతుసచ్చధమ్మే అఛేకాతి.**

వేపచిత్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సుభాసితజయసుత్తవణ్ణనా

౨౨౧. ‘‘**ఛేకతాయా**’’తి వత్వా తస్స వత్తుం ఛేకభావం దస్సేతుం ‘‘**ఏవం కిరస్సా**’’తిఆదిమాహ. **గాహ**న్తి లద్ధిం. **మోచేత్వా**తి యస్స పున ‘‘చోరో’’తి ఉత్తరి వత్తుం న సక్కోతి, ఏవం విమోచేత్వాతి పఠమం వత్తుం న సక్కా. **గరూ**తి భారియం, దుక్కరన్తి అత్థో. **పచ్ఛా**తి ‘‘పరస్సా’’తి వుత్తో సో కిఞ్చి పఠమం వదన్తో అత్తనో అధిప్పాయం పవేదేతి నామ, తం యథాసత్తి విదితమనో తస్స ఉత్తరి వత్తుం సక్కోతి. తేనాహ ‘‘**పరస్స వచనం అనుగన్త్వా పన పచ్ఛా సుఖం వత్తు**’’న్తి. అపి చ అసురిన్దేన ‘‘హోతు, దేవానమిన్ద, సుభాసితేన జయో’’తి పఠమం వుత్తం, విసేసో చ పుబ్బం ఉపనేన్తం అనువత్తతి. వచసి కుసలో సక్కో దేవరాజా తం విసేసం తేనేవ పుబ్బం ఉపనయాపేన్తో ఉపలాపనవసేన ‘‘తుమ్హే ఖ్వేత్థా’’తిఆదిమాహ. **పుబ్బదేవా**తి సక్కపముఖాయ దేవపరిసాయ లోకే పుబ్బేవ ఉప్పన్నత్తా ‘‘పుబ్బదేవా’’తి పసంసవచనం. వేపచిత్తిం సన్ధాయ ‘‘తుమ్హే’’తి ‘‘పుబ్బదేవా’’తి చ వుత్తత్తా ‘‘**తుమ్హాకం తావ పవేణిఆగతం భణథా**’’తి వుత్తం. గారవట్ఠానియత్తా వేపచిత్తినో బహువచనపయోగో. దణ్డేన అవచారో అవచరణం దణ్డావచరో, నత్థి ఏత్థ వుత్తో దణ్డావచరోతి **అదణ్డావచరా,** సక్కేన వుత్తా గాథాయో.

సుభాసితజయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కులావకసుత్తవణ్ణనా

౨౨౨. రథసద్దోతి రథాలఙ్కారభూతానం కిఙ్కిణికజాలాదీనం సద్దో. తథా **ధజసద్దో. ఆజానీయసద్దో**తి ఆజానీయానం హసితసద్దో చ. **కరుణాసమావజ్జితహదయో**తి పాణానం అనుపరోధేన పణామితచిత్తో. **ఈసాముఖేనా**తి రథకప్పరముఖేన. **పుఞ్ఞపచ్చయనిబ్బత్తో**తి ఉళారం సువిపులం పుఞ్ఞం పచ్చయం కత్వా నిబ్బత్తో. **న సజ్జతి** కత్థచి అప్పటిఘట్టనేన గచ్ఛన్తో. **సిమ్బలివనేనా**తి సిమ్బలివనమజ్ఝేన . **విభగ్గం నిమ్మథిత**న్తి ఇతో చితో విభగ్గఞ్చేవ నిరవసేసతో మథితఞ్చ హోతి.

కులావకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. నదుబ్భియసుత్తవణ్ణనా

౨౨౩. **సుపచ్చత్థికోతి** సుట్ఠు అతివియ పచ్చత్థికో పటిసత్తు. **గహితోసీతి** దేవపాసేన బన్ధిత్వా గహితో అసి. **బద్ధోవ అహోసి** సక్కస్స పుఞ్ఞానుభావేన. చేతియరాజా కిర ఇమస్మిం కప్పే తతో పుబ్బే కేనచి అవుత్తపుబ్బం ఖరముసావాదం అభాసి, తావదేవ విరజ్ఝిత్వా మహాపథవియా వివరే దినే నిపతిత్వా అవీచిఅగ్గిజాలానమిన్ధనమహోసి. తం సన్ధాయ వుత్తం ''**చేతియరఞ్ఞో పాపం సన్ధాయా**''తి. **మహాపాపానీ**తి మహన్తాని గరుతరాని పాపాని. తథా హి వేపచిత్తినో సపథకరణే నిదస్సనభావేన ఏతాని అట్ఠకథాయం ఆగతానీతి.

నదుబ్భియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. వేరోచనఅసురిన్దసుత్తవణ్ణనా

౨౨౪. **ద్వారపాలరూపకాని వియా**తి ద్వారపాలాకారేన కతపటిమాయో వియ. **వాయమేథేవ,** న అన్తరా సంకోచం ఆపజ్జేయ్యాతి అధిప్పాయో. **నిప్ఫన్నసోభనేసూ**తి నిప్ఫన్నభావేన సున్దరేసు. సబ్బే హి అనిప్ఫన్నా అత్థా న సోభన్తి. **కిచ్చజాతా**తి విప్పకతభావేన సఞ్జాతకిచ్చా. **అకిచ్చజాతో**తి అసఞ్జాతకిచ్చో కిచ్చరహితో నామ నత్థి గమనట్ఠితసయననిసజ్జాదివసేన ఉప్పజ్జనకదుక్ఖవినోదనభావతో. **సంయోగపరమాత్వేవ సమ్భోగా**తి ఇమేసం సత్తానం సంభుఞ్జితబ్బవత్థూని నామ పకతియా విరోధసీలానిపి అసంయోగేన వా అసున్దరానిపి, తాని అభిసఙ్ఖరణపచనసంయోజనపరమాని వేదితబ్బాని తథా సతి సమ్భోగారహభావూపగమనతో. తేనాహ ''**పారివాసికఓదనాదీనీ**''తిఆది. ఉణ్హాపేత్వా పరిభుఞ్జితబ్బయుత్తే పరిభజ్జిత్వాతి అధిప్పాయో.

వేరోచనఅసురిన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అరఞ్ఞాయతనఇసిసుత్తవణ్ణనా

౨౨౫. జామాతికా వుచ్చతి ధీతుపతి, ససురో భరియాయ పితా, తస్మా ఇమే అన్తరవత్తినో ద్వే జనా సక్కవేపచిత్తినో సుజాయ వసేన **జామాతికససురా.** ''**చిరదిక్ఖితాన**''న్తి దిక్ఖిత్వా పబ్బజిత్వా చిరకాలానం వతసమాదానవసేన ఇతో బాహిరకానం పబ్బజితానన్తి ఆహ ''**చిరసమాదిన్నవతాన**''న్తి. **ఇతో పటిక్కమా**తి ఇతో యథాఠితట్ఠానతో అపేహి అపక్కమ. **న పటిక్కూలసఞ్ఞినో** గుణే గారవయోగతో. దేవా హి యేభుయ్యేన ''మయం పుబ్బే గుణవన్తే పయిరుపాసిత్వా తేసం ఓవాదే ఠత్వా పుఞ్ఞాని ఉపచినిత్వా ఇధూపపన్నా''తి గుణవన్తేసు ఆదరభావం ఉపట్ఠపేన్తి.

అరఞ్ఞాయతనఇసిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సముద్దకసుత్తవణ్ణనా

౨౨౬. **చక్కవాళమహాసముద్దపిట్ఠియ**న్తి చక్కవాళపబ్బతపాదసమన్తా మహాసముద్దతీరపిట్ఠియం. యథేవ సినేరుసమీపే మహాసముద్దో అనుపుబ్బనిన్నో అనుపుబ్బపోణో అనుపుబ్బపబ్భారో, ఏవం యేభుయ్యేన

చక్కవాళపాదసమీపేపి. తేనాహ ‘‘**రజతపట్టవణ్ణే వాలుకపులినే**’’తి. **వుత్తప్పకారాసూతి** అనన్తరసుత్తే వుత్తప్పకారాసు. **అస్సమపదేనాతి** అస్సమపదవేమజ్ఝేన. **ఏవం చిన్తయింసూతి** ‘‘యం నూన మయ’’న్తిఆదినా యథా పాళియం ఆగతం, ఏవం మన్తయింసు.

ఇచ్ఛితకరోతి యదిచ్ఛితకరణం. **దుట్ఠానన్తి** దురాసయానం. తే పన దుట్ఠజ్ఝాసయా విరుద్ధా హోన్తీతి ఆహ ‘‘**దుట్ఠానం విరుద్ధాన**’’న్తి. **పవుత్తన్తి** బీజం సన్ధాయ వపితం. తేనాహ ‘‘**ఖేత్తే పతిట్ఠాపిత**’’న్తి.

సాయమాసభత్తన్తి సాయం అసితబ్బభోజనం. యథావారం భక్ఖితమేతం దేవానం వియ సుఖుమం గురువాసఙ్చా న హోతీతి ‘‘**భత్త**’’న్తి వుత్తం. **గేలఞ్ఞజాతన్తి** సఞ్జాతగేలఞ్ఞం. **వేపతీతి** కమ్పతి పవేధతి.

సముద్దకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧. వతపదసుత్తవణ్ణనా

౨౫౭. సమాదాతబ్బతో **వతాని,** అఞ్ఞమఞ్ఞం అసఙ్కరసభావేన పఞ్ఞాపితబ్బతో **పదాని,** తతో ఏవ అసంకిణ్ణభాగాతి కత్వా ‘‘**వతకోట్ఠాసానీ**’’తి వుత్తం. **సమత్తానీతి** పుఞ్ఞవిసేసతాయ పుఞ్ఞభవఫలనిబ్బత్తనేన కిత్తిసఞ్ఞానేన చ సమం అత్తాని సమత్తాని. **పరిపుణ్ణానీతి** అఖణ్డాదిభావేన సబ్బసో పుణ్ణాని. **సమాదిన్నానీతి** తత్థ సక్కచ్చకారితాయ సమ్మా ఆదిన్నాని. **మాతులానీతి** పితుభగినీ, న యా కాచి మాతులస్స భరియా కులజేట్ఠకానం అధిప్పేతత్తా, భరియాపి వా మాతులసమ్బన్ధతో గహేతబ్బా, తథా సతి మహాపితుభరియాదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

ఆది-సద్దేన జేట్ఠభగినీనం సఙ్గహో. **అపచితికారకోతి** తేసం పచ్చుట్ఠానకరో. యో కోచి దదన్తోపి సాపేక్ఖో దేతి, సో ముత్తచాగో న హోతి, అయం పన న ఏవన్తి ‘‘**ముత్తచాగో హోతీ**’’తి వుత్తం. **విస్సట్ఠచాగోతి** నిరపేక్ఖపరిచ్చాగోతి అత్థో. యథా పాణాతిపాతబహులో ‘‘లోహితపాణీ’’తి వుచ్చతి, తథా దానబహులో ‘‘పయతపాణీ’’తి వుత్తోతి ఆహ ‘‘**దేయ్యధమ్మదానత్థాయ సదా ధోతహత్థో**’’తి. **వోస్సగ్గరతోతి** దేయ్యధమ్మస్స పరిచ్చజనే అభిరతో. **పరేహి యాచితబ్బారహోతి** పరేహి యాచితుం యుత్తో ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స తావదేవ విస్సజ్జనతో. **దానేనేవ యుత్తోతి** సబ్బకాలం దానేనేవ యుత్తో అభిణ్హం పవత్తమహాదానత్తా. **దానే చ సంవిభాగే చాతి** పరస్స సమ్పుణ్ణం కత్వా పరిచ్చజనసఙ్ఖాతే దానే చ అత్తనా పరిభుఞ్జితబ్బతో సంవిభజనసఙ్ఖాతే సంవిభాగే చ **రతో** అభిరతో.

వతపదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సక్కనామసుత్తవణ్ణనా

౨౫౮. మనుస్సభూతోతి మనుస్సేసు భూతో, మనుస్సత్తం వా పత్తో. **ఆవసథన్తి** నివాసట్ఠానం కారేత్వా అదాసి, తస్మా వాసం అదాసీతి **వాసవో.** అత్థ-సద్దో ఇధ కారణపరియాయోతి ఆహ ‘‘**సహస్సమ్పి కారణాన**’’న్తి. స్వాయమత్థో హేట్ఠా

విభావితోవ. **వినిచ్ఛినతి,** తస్మా సహస్సం పఞ్ఞాఅక్ఖీని ఏతస్సాతి **సహస్సక్ఖో**. మఘం వుచ్చతి ధనం, తం పన సద్ధాసఙ్ఖాతం మఘం అస్స అత్థీతి **మఘవా**. పురే దానం దదాతీతి **పురిన్దదో** అనునాసికలోపం అకత్వా. పుఞ్ఞాని కాతుం సక్కోతీతి **సక్కో**.

సక్కనామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. మహాలిసుత్తవణ్ణనా

౨౫౯. సోతి సక్కో దేవరాజా. బహువచనే వత్తబ్బే ఏకవచనం వుత్తం. వుచ్చతీతి వచనం, అత్థో. తస్మా **బహువచనేతి** బహుమ్హి అత్థేతి అత్థో . యథా పటిపజ్జన్తో అనుక్కమేన తే ధమ్మే సమాదియిత్వా సక్కో సక్కత్తం అజ్ఝగా, తం పటిపత్తిం దస్సేతుం ''**సక్కో కిర**''తిఆది వుత్తం. **అనన్తరేతి** సక్కభావస్స అతీతానన్తరే అత్తభావే. **తం సబ్బన్తి** సక్కస్స మఘమాణవకాలే సమ్మాపటిపత్తిం, తాయ సక్కభావూపగమనఞ్చాతి తం సబ్బం. **వుత్తో,** తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బోతి అధిప్పాయో.

మహాలిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. దలిద్దసుత్తవణ్ణనా

౨౬౦. మనుస్సదలిద్దోతి మనుస్సేసు దుగ్గతో. **మనుస్సకారుఞ్ఞతన్తి** మనుస్సేసు పరమనిహీనతం. **మనుస్సకపణోతి** మనుస్సేసు వా పరమనిహీనో. **తస్మిం ఠానేతి** తస్స దేవపుత్తస్స తస్మిం ఉప్పజ్జనట్ఠానే. **లామకతో చిన్తేన్తీతి** తస్స పురిమవత్థుం నిస్సాయ హీనతో చిన్తేన్తి. **కథేన్తీతి** తమేవ పరేసం కథేన్తి. **విత్థారేన్తీతి** వుత్తమత్థం విత్థారికం కరోన్తి. సబ్బదా పరిచ్ఛిజ్జ పరివారసమ్పన్నో హుత్వా అడ్ఢట్ఠరతనే హత్థిక్ఖన్ధే మహచ్చరాజానుభావేన నిసిన్నత్తా **జనకాయేన సముల్లోకియమానో. అవలమ్బన్తీతి** ఓలమ్బన్తి. **వన్దనమత్తం వా నాహోసి,** అఞ్ఞదత్థు పచ్చేకబుద్ధతో అత్తనో సమానాదరకిరియం పచ్చాసీసతి. తేన వుత్తం ''**నో**''తిఆది. **క్వాయన్తి** కో అయన్తి బ్యాపన్నవసేన వదతి. కాళరత్తేహి సుత్తేహి సిబ్బితత్తా వణ్ణవికారం దిస్వా ''**కుట్ఠిచీవరాని పారుతో**''తి ఆహ. **మహానిరయే నిబ్బత్తిత్వా** మహాదుక్ఖం పచ్చనుభోతి. తదనురూపపాపకమ్మస్స విపాకావసేసేన లద్ధోకాసేన **రాజగహే...పే.... పటిసన్ధిం గణ్హి**. కామఞ్చ ఏత్థ పటిసన్ధిగ్గహణం కుసలకమ్మేనేవ, తస్స పన అకుసలకమ్మస్స విపాకినో బలవభావతో వుత్తం ''**విపాకావసేసేనా**''తి. తేనాహ ''**గహితకాలతో...పే.... నిక్ఖన్తో**''తి. భిక్ఖాయ చరితుం సమత్థకాలతో పట్ఠాయ రోగస్స బలవతాయ **మంసాని...పే.... పతన్తి. ఞాణం పేసేత్వాతి** విపస్సనాపటిపాటియా భావనాఞాణం నిబ్బానం పటిపేసేత్వా పవత్తేత్వా. ఇన్ద్రియానం పరిపక్కత్తా సత్థు దేసనావిలాసేన **సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠితో. చుమ్బటన్తి** పాదచుమ్బటం. కుట్ఠినో హి సకలపాదతలం మా రుజీతి చుమ్బటం కత్వా తం పాదతలే బన్ధిత్వా గచ్ఛన్తి, **మత్తికపాతిం భిన్దిత్వా వియ** తథా నిహీనమనుస్సత్తభావతో చవిత్వా **సువణ్ణపాతిం పటిలభన్తో వియ** దేవత్తభావం గణ్హన్తో చుతిచిత్తతో దుతియచిత్తవారే ఆదానచిత్తక్ఖణే దేవలోకే నిబ్బత్తో.

మగ్గేనాగతాతి మగ్గాధిగమనేన ఆగతా ఉప్పన్నా. **అరియకన్తసీలన్తి** అరియానం కన్తం మనాపం మనోరమం సీలధమ్మం. అరియానం అధిచిత్తఅధిపఞ్ఞాసిక్ఖా వియ అధిసీలసిక్ఖాపి సబ్బా అతివియ కన్తా ఏవాతి ఆహ ''**కిఞ్చాపీ**''తిఆది. **ఇమస్మిం పనత్థేతి** ఇమస్మిం సోతాపన్నస్స భవసఙ్ఖాతే అత్థే నిద్ధారేత్వా వుచ్చమానే. **పఞ్చసీలమ్పి** యస్మా దిట్ఠి వియ భవన్తరేపి **అప్పహీనం**.

దలిద్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. రామణేయ్యకసుత్తవణ్ణనా

౨౬౧. ఆరమన్తి ఏత్థ సత్తాతి **ఆరామా**, మనోరమా ఉపవనాదయో. తే ఏవ చేతేన్తి ఏత్థ సద్ధాయ అత్తనో పీతిసోమనస్సం సన్ధహన్తీతి **చేతియా**తి చ వుచ్చన్తి. **మనుస్సరమణీయభావస్సా**తి మనుస్సానం ఆరమణీయభావస్స. తస్స పన సీలాదిగుణవసేన అచిన్తేయ్యాపరిమేయ్యానుభావతాపి హోతీతి భగవా ‘‘**నాగ్ఘన్తి సోళసి**’’న్తి అవోచ. అచేతనాయ భూమియా రమణీయతా నామ గుణవిసిట్ఠానం అరియానం సేవనవసేన వేదితబ్బాతి వుత్తం ‘‘**ఇదాని...పే.... గామే వాతిఆదిమాహా**’’తి.

రామణేయ్యకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. యజమానసుత్తవణ్ణనా

౨౬౨. **యజన్తాన**న్తి దక్ఖిణేయ్యం ఉద్దిస్స దేన్తానం. అట్ఠుప్పత్తికో సుత్తనిక్ఖేపోతి దస్సేత్వా అత్థవణ్ణనం కాతుం ‘‘**తదా కిరా**’’తిఆది వుత్తం. **అగ్గ**న్తి సేట్ఠం. తేహి తేహి వా యథాలద్ధసప్పిఆదయో మా నస్సన్తు, అగ్గభావేన గహితాని సప్పిఆదీని కేవలం అగ్గిమ్హి ఝాపనేన, దేవా మనుస్సా మిచ్ఛాగాహేన మా నస్సన్తు. **తక్కేనా**తి తక్కమత్తేన. ‘‘కథేమా’’తి అమ్హే మఞ్ఞథ, ఇదాని పస్సథ, పచ్చక్ఖతో అయం వో...పే.... ఆగచ్ఛతీతి ఆహంసూతి యోజనా.

ఉపధివిపాకన్తి ఉపధీసు వా విపచ్చతి, ఉపధయో వా విపాకా ఏతస్సాతి ఉపధివిపాకం. **విప్ఫారవన్తం హోతి** విపులపక్ఖతాయ. **భిక్ఖుసఙ్ఘస్స అదంసు** ‘‘సమ్మాసమ్బుద్ధేన మహాబ్రహ్మునా చ ఏవం ఓవాదో దిన్నో’’తి.

యజమానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. బుద్ధవన్దనాసుత్తవణ్ణనా

౨౬౩. **ఉట్ఠహా**తి ఉట్ఠానం కాయికవీరియం కరోహి. తేనాహ ‘‘**విచర, లోకే**’’తి. చేతసికవీరియం పన భగవతా మత్థకం పాపితమేవ. తేనాహ ‘‘**విజితసఙ్గామా**’’తి. **ద్వాదసయోజనికస్స** ఉచ్చభావేన. విత్థారతో పన ఆయామతో చ అనేకయోజనసతసహస్సపరిమాణచక్కవాళం అతిబ్యాపేత్వా ఠితస్స. **పన్నభారా**తి పాతితభార. నిక్ఖిపితబ్బతో భారాతి ఆహ ‘‘**ఓరోపితఖన్ధా**’’తిఆది. తే హి తంసమఙ్గినో పుగ్గలస్స సమ్భావతనట్ఠేన **భారా** నామ. వుత్తఞ్హేతం ‘‘భారా హవే పఞ్చక్ఖన్ధా’’తి (సం॰ ని॰ ౩.౨౨). తదేకదేసా చ **కిలేసాభిసఙ్ఖారా. పన్నరసాయ పుణ్ణమాయ రత్తి**న్తి యథా పన్నరసపుణ్ణమాయ రత్తియం పరిపుణ్ణకాలే ఉపక్కిలేసవిముత్తో చన్దో సోభతి, ఏవం తవ చిత్తం సబ్బసో ఉపక్కిలేసవిముత్తం సోభతీతి అధిప్పాయో.

బుద్ధవన్దనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. గహట్ఠవన్దనాసుత్తవణ్ణనా

౨౬౪. **పుథుద్దిసా**తి బహుదిసా. కా పన తాతి ఆహ ‘‘**చతస్సో దిసా చతస్సో అనుదిసా చా**’’తి. అనుదిసాగహణేన చేత్థ ఉద్ధం అధోపి గయ్హతీతి చ దస్సేతి. **భూమివాసినో**తి భూమిపటిబద్ధవుత్తినో. ఏతేన రుక్ఖపబ్బతనివాసినోపి గహితా హోన్తి.

చిరరత్తసమాహితచిత్తేతి ఉపచారప్పనాఝానాని ఉప్పాదేత్వా అపరిహీనజ్ఝానతాయ చిరకాలం సమాహితచిత్తే. **ఆపాణకోటికన్తి** జీవితపరియన్తం యావజీవం. **ఏవమాదీతి ఆది**-సద్దేన అవసేసపుఞ్ఞకిరియవత్థూని సఙ్గణ్హాతి. నిచ్చసీలవసేన **పఞ్చహి,** నియమసీలవసేన **దసహి. పి**-సద్దేన తతో కతిపయేహి ఉపోసథసీలవసేన అట్ఠహిపీతి దస్సేతి. **ధమ్మికేహీతి** ధమ్మతో అనపేతేహి. **పముఖోతి** పమోక్ఖో.

గహట్ఠవన్దనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సత్థారవన్దనాసుత్తవణ్ణనా

౨౬౫. **బ్రహ్మజాణుకోతి** దక్ఖిణజాణుమణ్డలం పథవియం ఠపేత్వా వన్దమానో బ్రహ్మజాణుకో నామ తథాభూతో హుత్వా. యజితబ్బతో **యక్ఖో,** పూజనీయో. ఏవం పూజావిసేసయోగతో సక్కోతి ఆహ “**సో యక్ఖోతి సో సక్కో**”తి. సక్కస్స నమక్కారభాజనభూతఞ్హి పుచ్ఛన్తో మాతలి “**కో నామ సో యక్ఖో**”తి ఆహ. **గుణనేమిత్తకేహీతి** గుణహేతుకేహి అనన్తాని హి బుద్ధానం నామాని, తాని చ ఖో సబ్బానిపి గుణనేమిత్తకానేవ. అనన్తగుణత్తా. వుత్తఞ్హేతం –

> “అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో;
> గుణేన నామముద్ధేయ్యం, అపి నామసహస్సతో”తి. –

తస్మా **అనోమనామన్తి** పరిపుణ్ణగుణనామన్తి అత్థో. **సమతిక్కమేనాతి** సమ్మా సముచ్ఛిన్దనవసేన అతిక్కమనేన. కిలేసారీనం అపేతచయోతి **అపచయో,** సో ఆరమితబ్బట్ఠేన ఆరామో ఏతేసన్తి **అపచయారామా**. తేనాహ “**వట్టవిద్ధంసనే రతా**”తి.

సత్థారవన్దనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సఙ్ఘవన్దనాసుత్తవణ్ణనా

౨౬౬. **పూతిమ్హి** దేహే **మాతు సరీరే** సయనతో, **అత్తనో ఏవ వా** పూతిదేహం **సరీరం** తస్మిం ఠితతాయ **అవత్థరిత్వా సయనతో పూతిదేహసయాతి** యోజనా. **కుణపమ్హేతేతి** ఏతే మనుస్సా అసుచిదుగ్గన్ధజేగుచ్ఛపటిక్కూలే మాతుకుచ్ఛిసఙ్ఖాతే కుణపస్మిం దస మాసే నిముగ్గా. తేసం కిన్నామ త్వం పిహయసీతి యోజనా. **ఏతేసం ఏతం విహయామీతి** ఏతేసం ఇసీనం ఏతం సమ్మాపటిపత్తిం విహయామి. ఇదాని తం పటిపత్తిం దస్సేతుం “**న తే సం కోట్ఠే ఓపేన్తీ**”తి వుత్తం. **ధఞ్ఞం కోట్ఠే న పక్ఖిపన్తి** పక్ఖిపితబ్బస్స చ అభావతో. తేనాహ “**న హి ఏతేసం ధఞ్ఞ**”న్తి. **పరేసం నిట్ఠితన్తి** పరేసం గహితం సన్తకం తేసం పాకాయ నిట్ఠితం. **భిక్ఖాచారవత్తేనాతి** పిణ్డాచరియాయ. **ఏసమానా** పరియేసన్తా. **ఏవం పరియిట్ఠేన**. యాపేన్తి, న ఏసన్తి అనేసనం. **సుసమాదిన్నసున్దరవతాతి** సుట్ఠు సమాదిన్నసోభనవతా.

ఏవం సుభాసితభాసినోతి గన్ధధురవిపస్సనాధురానం వసేన గుణపరిమాణసుభాసితస్సేవ భాసనసీలా . అరియేన తుణ్హీభూతేన **తుణ్హీభూతా**. తతో ఏవ మనస్స సాతిసయం **సమఞ్చరా**. గహితదణ్డేసు పరామాసాదిపయుత్తేసు దణ్డాదానాదిహేతు ఉప్పజ్జనకకిలేసపరిళాహాభావతో **నిబ్బుతా**. తేనాహ “**విస్సట్ఠదణ్డా**”తి. **సాదానేసూతి** సభవాదానేసు. **అనాదానాతి** తబ్బిరహితా. తేనాహ “**భవయోనీ**”తిఆది.

సజ్ఝవన్దనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తతియవగ్గో

౧. ఛేత్వాసుత్తవణ్ణనా

౨౬౭. **వుత్తత్థమేవ** హేట్ఠా దేవపుత్తసంయుత్తవణ్ణనాయం.

ఛేత్వాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. దుబ్బణ్ణియసుత్తవణ్ణనా

౨౬౮. **దుబ్బణ్ణో** దుద్దసికో విరూపవణ్ణో. **ఓకోటిమకోతి** రస్సభావేన అవరకోటిమకో. **సక్కేన గహితనామమేవేతం,** న పన సో తథారూపో కోచి యక్ఖో. తేనాహ ''**ఏకో రూపావచరబ్రహ్మా**''తి. యది ఏవం కస్మా సో తథారూపో హుత్వా ఆగతోతి ఆహ ''**సక్కో కిరా**''తి. కథం పనేత్థ ఞాయతి ''సో ఏకో రూపావచరబ్రహ్మా, న పనేసో అవరుద్ధకయక్ఖో''తి యుత్తిం దస్సేన్తో ''**అవరుద్ధకయక్ఖా పనా**''తిఆదిమాహ. **దేవానం** వచనం **సుత్వా. ఫరుసేనాతి** ఫరుససమాచారేన. ''కో నామ మయ్హం ఆసనే సన్నిసిన్నో''తి అక్ఖన్తిం అనుప్పాదేన్తో **ఖన్తియం ఠత్వా. బలవచిత్తీకారన్తి** గరుతరం సక్కారబహుమానం. **నీచవుత్తియాతి** పరమనిపచ్చకారే సువూపసమనే చ దస్సియమానే. సక్కస్స తాయ ఏవ ఆచారసమ్పత్తియా **సక్కాసనే ఠాతుం,** అత్తనో చ ఆవికాతుం **అసక్కోన్తో అన్తరధాయి. ఉపహతచిత్తోమ్హీతి** ఖన్తిమేత్తానుద్దయాసబ్భావతో పరస్మిం ఉపహతచిత్తోమ్హీతి సక్కో అత్తనో సభావం వదతి. **కోధవసే వత్తేతున్తి** కోధేన అత్తనో వసే నిబ్బత్తేతుం న సుకరోమ్హి, అథ ఖో కోధం మయ్హం వసే న వత్తేమీతి అధిప్పాయో. **చిరం న కుజ్ఝామీతి** యది మే కదాచి కోధో ఉప్పజ్జేయ్య, తం కోధం అనువత్తేన్తో చిరకాలం న కుజ్ఝామి . **న ఉపనయ్హామీతి** అన్తో సచే మే కోధో ఉప్పజ్జేయ్య, ఖిప్పమేవ చ నం పటివినేయ్యన్తి తం మే పుబ్బేవ వతం పరిపూరితం.

దుబ్బణ్ణియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సమ్బరిమాయాసుత్తవణ్ణనా

౨౬౯. **ఆబాధికోతి** ఆబాధో అస్స అత్థీతి ఆబాధికో. **వాచేసీతి** సిక్ఖాపేసి. సమ్బరో నామ అసురమాయాయ ఆదిపురిసో పురాతనో అసురిన్దో. తం సన్ధాయాహ ''**యథా సమ్బరో**''తిఆది. **ఏవం పచ్చతి** అఞ్ఞోపి మాయావీ మాయం పయోజేత్వా. ఉపవాదన్తరాయో నామ ఖమాపనే సతి విగచ్ఛతి, పాకతికమేవ హోతీతి ఆహ ''**ఏవమస్స ఫాసు భవేయ్యా**''తి. **తేనాతి** వేపచిత్తినా సమ్బరవిజ్జాయ అదానేన వఞ్చితత్తా. **తథా అకత్వాతి** ఇసీనం సన్తికం నేత్వా ఖమాపనవసేన కాతబ్బం అకత్వా.

సమ్బరిమాయాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అచ్చయసుత్తవణ్ణనా

౨౭౦. సమ్పయోజేసున్తి అఞ్ఞమఞ్ఞం వాచసికం ఫరుసం పయోజేసుం. తేనాహ ‘‘**కలహం అకంసూ**’’తి, వివాదం అకంసూతి అత్థో. **అతిక్కమ్మవచన**న్తి వచీసంవరం అతిక్కమిత్వా వచనం. యస్మా అచ్చయే దేసియమానే తం ఖీణయతి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స ఖమమానస్స ఖమనం పటిగ్గణ్హాతో, తస్మా వుత్తం ‘‘**నప్పటిగణ్హాతీతి న ఖమతీ**’’తి. తుమ్హాకం వసే వత్తతు, విసేవితం అకత్వా యథాకామకరణీయో హోతు. మిత్తధమ్మో ఇధ ఉత్తరపదలోపేన “మిత్తో”తి వుత్తోతి ఆహ ‘‘**మిత్తధమ్మో**’’తి. **కరణవచన**న్తి “మిత్తేహి”తి కరణవచనం భుమ్మత్థే. తేనాహ ‘‘**మిత్తేసూ**’’తి. యథా నిబ్బత్తసభావస్స భావతో అఞ్ఞథత్తం **జరా,** ఏవం మిత్తభావతో వుత్తవిపరియాయో అమిత్తధమ్మో జరాపరియాయేన వుత్తో. **అగారయ్హం అనవజ్జం సబ్బసో పహీనకిలేసం. తేనాహ** ‘‘**ఖీణాసవపుగ్గల**’’న్తి.

అచ్చయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అక్కోధసుత్తవణ్ణనా

౨౭౧. కోధో తుమ్హే మా అభిభవీతి ఏత్థ కోధేన అనభిభవనీయత్తం ఖన్తిమేత్తాకరుణాదితప్పటిపక్ఖధమ్మపరిబ్రూహనేన . తథా హి తంసమఙ్గినో కోధో అభిభుయ్యతీతి ఆహ ‘‘**తుమ్హేవ కోధం అభిభవథ. కుజ్ఝన్తానం మా పటికుజ్ఝిత్థా**’’తి. **పటిపదా**తి ఏసా పటిపత్తి. **మేత్తా**తి అప్పనాప్పత్తా మేత్తా. తదుపచారో **మేత్తాపుబ్బభాగో**. న విహింసతి కిఞ్చి ఏతాయాతి **అవిహింసా. కరుణా**తి అప్పనాప్పత్తకరుణా వేదితబ్బా. తదుపచారో **కరుణాపుబ్బభాగో. లామకజన**న్తి ఖన్తిఆదీసు యోనిసోమనసికారాభావేన గారయ్హసమాచారసమాయోగేన చ నిహీనం జనం. పచ్చయపరిసుద్ధియా **కోధో** అభిమద్దమానో పుగ్గలం **అభిమద్దతి,** తస్స నో పటిసఙ్ఖానభావనాబలేహి సమ్మదేవ పహాతబ్బోతి.

అక్కోధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

సక్కసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

నిట్ఠితా చ సారత్థప్పకాసినియా

సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ సగాథావగ్గవణ్ణనా.

పఠమో భాగో నిట్ఠితో.